

**HALİT ERKİLETLİOĞLU ESERİDİR

GENİŞ KAYSERİ TARİHİ İKİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL

1- Osmanlı İmparatorluğu'nda Genel Durum

19. yüzyıla bütün milletler hızlı bir değişim ve gelişme ile girmişlerdir. Nitekim bu hızlı değişim, emperyalist milletlerin hâkimiyet iştahlarını kabartmış, neticede değişime ayak uyduramayan devletlerin dağılması sonucunu doğurmuştur.

Bu yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu gerek toprak ve gerekse nüfus bakımından dünyanın en büyük devletleri arasında idi. Ancak 18. yüzyıl boyunca ekonomik ve siyâsî genişleme politikası izlemiş olan Avusturya ve Rusya en büyük tehdit unsurunu oluşturuyordu.

Osmanlı ordusunun yetersizliği, ülkenin her yerindeki anarşi, eşkıyâlık ve hırsızlık gibi iç güvenliği sarsan olayların üstüne bir de Anadolu'daki yerli güçlü ailelerin valilik, mütesellimlik ve ayanlık gibi üst düzey devlet hizmetlerini ellerine geçirerek siyâsî güç elde etmeleri, devletin başlıca problemlerini teşkil ediyordu. III.Selim "İslâhat Lâyhaları" denilen bir takım raporlar doğrultusunda yapmaya çalıştığı yenilikler, menfaatleri bozulan guruplar tarafından dâimâ engellenmiştir. Nitekim, 1789-1807 yılları arasındaki bu hamleler nihayet Kabakçı Mustafa isyanı ile

son bulmuş ve ülke bütünü ile yeni bir anarşi kuyusuna düşmüştür. Bayraktar Mustafa Paşa'nın müdahalesi ile II. Mahmud tahta çıkana kadar çok buhranlı günler yaşanmıştır.

II. Mahmud 1826 senesine kadar yeni bir harekete girmemiş, fakat Rusya ve Avusturya'nın desteklediği Balkan ayaklanması çıkmıştır. 1812 Bükreş Antlaşması ile devlet toprak kaybına uğramıştır. Yunan isyanına destek vermek üzere Rusya, Osmanlı topraklarına girmiş ve 1829'da Edirne Antlaşması ile 1830'dan itibaren Yunanistan bağımsız bir devlet olmuştur. Yine 1830'da Cezayir, Fransa tarafından işgal edilmiştir.

Mısır'da Mehmet Ali Paşa ayaklanmış, ordusu oğlu Süleyman Paşa'nın komutasında Kütahya'ya kadar gelmiş, büyük Avrupa devletlerinin müdahalesi ile ve yarı bağımsızlık verilerek bu iş çözümlenebilmiştir.

Fransa, İngiltere, Amerika ve Rusya devletlerinin siyaseten ve ekonomik güç olarak çok zayıflamış bulunan Osmanlı İmparatorluğu'na yaptıkları baskılarla Osmanlı idaresinde yaşayan gayrimüslim tebaanın devlet içindeki statüleri 18. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamıştır. Ekonomik açıdan güçlenen Hıristiyan toplulukları, Anadolu'nun bütün bölgelerinde olduğu gibi Kayseri ve çevresinde de çok sayıda ve büyük boyutlarda yeni ibadet yapıları inşa ettiler. Bu yapılar, gayrimüslimler tarafından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar kullanılmıştır.

Bu yüzyılda Osmanlı ekonomisi geleneksel yapısını korumaktadır. Üretim ve tüketim esnaf loncaları vasıtası ile denetlenmektedir. Ticaretteki cesaretsizlik, bilgisizlik ve sermaye yetersizliği, yeterli gelişme ve yararı sağlayamıyordu. Ayrıca bazı Avrupa devletlerine verilen ticarî imtiyazlar ve onların geleneksel üretim şekillerini geliştirerek buhar gücünden faydalanmaları ticarete aleyhimize sonuçlar doğuruyordu. 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ruslara ve Napolyon'un Mısır'ı işgaline kadar Fransızlar'a verilen ticarî imtiyazlar, Fransız ihtilâlinde sonra İngilizlere de tanındı. 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ihrâcâtının üçte biri İngiltere'ye yapılmakta idi. İthâlâtın da yarısı bu ülkeden yapılmıyordu.

Osmanlı ülkesi doğudan ve Hint'ten gelen malların denetimini artık sağlayamıyordu. Zira batı ülkeleri doğrudan ve deniz yolu ile Hindistan ve Uzak Doğu'da hâkimiyet kurmuşlardı.

Tarım ve hayvancılık da geleneksel eski metodlarla yapılmıyordu.

Tarım alanında üretimi geliştirecek önlemler alınamıyordu. İç güvenliğin bozulması sebebi ile özellikle konar göçer aşiretler ekili araziye büyük zararlar veriyorlardı. Ayrıca köy ve kasabalar mütesellim, kadı, voyvoda ve âyân gibi yönetici kadronunu âdeta yağması hâlindehâlinde idi.

Değerlendirilmesi yapılan 133/1 numaralı şer'iyye sicilinde para birimleri olarak kuruş, para, esedî kuruş, akçe, dirhem, kavramlar görülmektedir. Bu para birimlerinin nafaka, alım-satım, dem ve diyet, vergi, veraset, vakıf, alacak-verecek, ortaklık gibi

konularının işlendiği belge türlerinde bahsi geçmekte ve bunların içerisinde en çok kuruluş kullanılmaktadır¹.

Bu dönemde Kayseri ticârî yönden özellikle dokumacılık, boyacılık, dericilik bakımından önem taşıyan bir şehirdi. Deri işletmecileri, sarracalar ve debbağların topluca buldukları çarşıların yanı sıra aktar, kasap, tabbah, çarşıları vardı. Yine bu dönemde adeta derinin merkezi olan Kayseri’de deri temininde sıkıntı çekilmektedir. Bu sıkıntının nedeni ise hammaddenin yabancılara satılmasından kaynaklanmaktadır.²

2- Kayseri’nin İdarî yapılanması

Kayseri, Osmanlı Devleti’ne kesin olarak katıldığı sıralarda Karaman eyâletine bağlı bir sancak olarak görülmektedir. Tanzimat’ın ilk yıllarında (1839) düzenlenen Osmanlı mülkî taksimatı ile de, Bozok eyâletinin Bozok, Ankara ve Kengarı (Çankırı) sancakları ile beraber bir sancak merkezi olmuştur. 1864 yılından itibaren Ali ve Fuat Paşaların eyâletleri yeniden düzenlemek üzere yaptıkları çalışmalar 1867 yılında tamamlanmıştır. Vilâyet Nizam-nâmesi adıyla çıkan bir kanun ile vilâyetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nâhiyelere, nâhiyeler de köylere bölündü. Çizilen yeni sınırlarda coğrafi şartlar ve ulaşım göz önünde tutuldu. Bu düzenleme ile Ankara vilâyet hâline gelirken Kayseri, Bozok ve Ankara sancakları bu merkeze bağlandı.

3- Nizâm-ı Cedîd Ordusu’nun Kayseri’de Kurulması 1803

Devlet bütünlüğünün içerde ve dışarda sağlanmasında en önemli güç olan Ordu’nun, ele alınarak ya islâh edilmesi veya yeniçeri ocağının kapatılarak yeni bir ordu kurulması zarûreti açıkça görülmüyordu.

III.Selim, bir iki yoklamadan sonra bu işin yeni çağın imkânları ile donatılmış ve eğitilmiş, bir ordu ile olacağına inandı. Hızla Rumeli ve Anadolu’da faaliyete geçildi. 1802 baharında Karaman ve Alâiye Valisi Abdurrahman Paşa’ya³ fermanlar gönderilerek bölgelerinde İstanbul’daki gibi birlikler oluşturulması istenmiştir. Bunun üzerine hazırlıklar başlatılmış ve 1803 yılından başlanarak Anadolu’nun birçok yöresinde Nizâm-ı Cedîd orduları oluşturularak eğitim ve tâlim başlatılmıştır.

¹ Öcal Süleyman, 133/1 Numaralı Kayseri Şer’iyye Sicil Defteri’ne (H. 1155- M. 1742) Göre Kayseri’nin Sosyo-Ekonomik, İdarî ve Kültürel Yapısı, Akademik Sosyal Araştırmalar DOI: 10.31455/asya.432167 / Number: 4, p. 39-50, Summer 201

² Yücel Özkaya; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ..., s. 149

³Anadolu’da Nizâm-ı Cedîd ortalarının kurulmasında önemli bir rol oynayan Kadı Abdurrahman Paşa, Minkarizade Oruç Ali Efendi’nin dördüncü kuşaktaki torunlarından olup babasının adı Şeyh Mehmed’dir. Şeyh Mehmed Efendi de kadılık yapmıştır. Kadı Abdurrahman Paşa, Konya ve Kayseri kadılığı sırasında kadı şöhretini kazanmıştı. Aynı zamanda Kayseri nâibi iken amcasının başına gelen olaylar sebebiyle istifa etmiş, önce Bozkır Madeni eminliği, kısa bir süre sonra İçil ve Alaiye sancakları mutasarrıflığı ve 5-6 ay sonra da Konya valiliği kendisine verilmiştir. Valilikten sonra ise 30.000 Nizâm-ı Cedîd askeriyeye Rumeli maslahatına memur edilmişti.

Nizâm-ı Cedîd askerlerini, özellikle timar ve zeâmet sahiplerinin askerleri oluşturacaktı. Bunlar Levend Ocağı'na sùvârî olarak katılacaktı. Ama başarılamayınca timarların bir kısmı Levend Çiftliği'ne ayrıldı. Levend Çiftliği'nde önce birkaç yüz asker bulunurken bu sayı 1.600'e kadar ulaşınca Üsküdar'da bir kışla daha yapıldı. Asker sayısı giderek arttı ve Üsküdar ve Levend Çiftliklerindeki kışladan başka Selîmiye Kışlası da doldu. Bunun üzerine teşkilâtın taşraya yayılması uygun bulundu. Niğde, Kayseri, Yenişehir (Beyşehir olmalı), Ankara, Kütahya, Kastamonu, Bolu, Akşehir ve Orta Anadolu'nun kazalarından asker yazılmaya başlandı. Seydişehir, Develi, Bolu, Niğde, Ankara, Kayseri ve Kastamonu'da askeri kışlaların yapılması yoluna gidildi.

Bu çalışmalar sırasında, III. Selim, Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'ya Nizâm-ı Cedîd için ne kadar asker çıkaracağını sorduğunda: *“Konya ve bağlı kazaları 1.000, Niğde Sancağı 1.000, Kayseri vilâyeti 2.000, Ankara 2.000, Hamideli'ne bağlı Yalvaç ve Karaağaç 200, Alanya 800, Karaman 150 ve Kasaba 150 piyade çıkarabilir.”* cevabını almıştı.

Osmanlı İmparatorluğu bu yüzyılda, 1798'de Mısır'ı işgâl etmiş etmiş bulunan fakat burada fazla tutunamayarak Fransa'ya kaçan Napoleon Bonaparte'den kurtulmuş olarak girmiştir. Ayrıca Osmanlı-Rus ittifakı ile 21 Mart 1800 tarihinde Yunanistan'ın batısında kurulmuş bulunan “Cezâir-i Seb'a-i Müctemia Cumhuriyeti”ni⁴ her üç senede 75.000 kuruş haraca bağlamış ve Arnavutluk sâhilindeki Preze, Parga, Vontitza ve Buthrinto şehirlerini ilhak etmiştir. Bu küçük başarılarla rağmen asrın başında Anadolu ve Rumeli anarşi içinde idi. Her şehir ve köyün “âyân” denilen ileri gelenleri devlet işlerine müdâhale edip valilere iş gördürmüyorlardı. Türlü soygunculuk ve zulümler yapıyorlardı. Anadolu halkı, bu zorbalıklar karşısında çaresiz bir şekilde inim inim inliyordu.⁵

Devlet hazinesi boş idi, çeşitli cephelerde savaşlar devam ediyor ve para sıkıntısına bir türlü çare bulunamıyordu. Nitekim Osmanlı Devleti tarihinde ilk defa olmak üzere dış yardım imkânlarına başvurma kararı aldı ve Felemenk (Hollanda) devletinden ve İspanya'dan 15.000 kese borç istendi ise de bu devletler kabul etmediler. Aynı maksatla Fas hâkimi, Cezayir ve Tunus ocakları da mazeret beyan ederek para vermediler. Nihayet tek çare olarak halkın elinde bulunan altın ve gümüş eşyanın toplanıp, bunlardan avarı düşük para basılmasına karar verildi. Pâdişah'a mutat tören ve teşrifat için gerekenler bırakılıp, diğerk bütün devlet ricâlinin ileri gelenlerin, zenginlerin ve halkın altın ve gümüşlerine el konuldu. Kadınların süsüne ait olanlardan başka altın ve gümüş eşya kullanılmasının şer'an yasak olduğuna dair verilen fetva, taşra şehirleri

⁴ Yedi Ada: Korfu, Paxos (Paksu), Aya mavri (Lefke), Kafelonya, İthaque, Zanta ve Çuka Adaları.

⁵ Türk Tarihi, Rıza Nur cilt, 3 s. 281 İst. 1979

dâhil olmak üzere, bütün ülkeye tâmin edildi.⁶ Gerçi bu asrın başında Fransa ile itifak sağlanmış ise de bu sefer de karşıda İngiltere ve Rusya ittifak kurmuştu. Bu durumda Osmanlı hükümetinde harp sanayisinin temel maddesi olan güherçile îmâlâtı önem kazanmaktaydı. Kayseri, barutun ana maddesi olan güherçilenin en kalitelisinin elde edildiği merkezlerden birisiydi. Nitekim 6 Eylül 1802 tarihli bir fermanla “baruthâne nâzırlığına her sene gönderilmesini gereken güherçilenin eksik gönderilmesi sebebi ile 124.860 okka âdi güherçilenin hemen tamamlanması” tâmin ediliyordu.⁷

İşte Ordunun savaşlardaki zaafı ve devletin ekonomik sıkıntıları ordunun yeniden yapılanmasını kaçınılmaz olarak gündeme getirmekteydi.

4- Ömer Paşa'nın Öldürülmesi

1803 (H. 1218) tarihinde Kayseri Mutasarrıflığı'na Ömer Paşa tayin edilmişti. Fakat daha vazifeye başlamadan geldiği Kayseri yakınındaki Molu köyünde konaklamış iken, hakkında îdam fermanı çıkarılmış ve bu hüküm, Çapar-zâde Süleyman Bey'in mihmandarı vasıtasıyla Kayseri nâibine bildirilmişti. Durumdan şüphelenen Ömer Paşa gizlice şehre inmiş ve mütesellim Akçakayalı Sadık Ağazâde Salih Ağa'nın konağına misafir olmuş iken, Yeniçeri Serdârı Kara Mehmed Ağazâde Veli Ağa'nın delibaşısı tarafından baskınla yakalanmış ve kale zindanına götürülerek derhâl başı vurulmuştu.

Bu sıralarda Çapar--zâde Süleyman Bey, birâderi Mustafa Bey'in ölümünden sonra, geride kalan mal varlığının kendisine bırakılmasına karşılık bir milyon dokuz yüz bin kuruş ödemeyi taahhüt ederek 1782 yılında Bozok sancağının mutasarrıfı olmuştu. Süleyman Bey ve Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa ile birlikte Nizâm-ı Cedîhareketinin askerî teşkilâtlanmasında ilk adımları atmalarında göstermiş oldukları samîmî gayretlerinden dolayı, Pâdişah Pâdişah III. Selim'in takdirini kazanmışlardı. Pâdişah, Süleyman Bey'in bu hizmetlerinden dolayı kendisine Bozok ve Kayseri sancakları verilmiş, onun kapıcıbaşısı Mehmed Ağa da Kayseri Mütesellimi olmuştu.

1803 yılından itibaren artık iyice dejenere olmuş bulunan yeniçeri ordusuna alternatif olarak Nizâm-ı Cedîd ordusu kurulmaya başladı. III.Selim'in en büyük hamlesi olan bu yeniliği, Anadolu'da Karaman Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'nın ve Kayseri'de Çapar--zâde Süleyman Bey'in desteği ile Dıraz--zâde İsmail Ağa, uygulamaya başlamış bulunuyordu. Nitekim İsmail Ağa, bu maksatla hükümet dairesinin giriş kapısı yakınına bir askerî kışla yaptırdı.

Mutasarrıf Çapar--zâde Süleyman Bey'e bu hizmetlerinden dolayı bir taltif ve teşvik mektubu gönderen, Sultan III.Selim şöyle demektedir: “*Sen ki Çapar--zâde Süleyman Bey'sin. Sen benim sadık ve rızacı bendem olduğunu gerçi bilürdüm. Lâkin bu defa muvaffak olduğun hizmet ve ibraz eylediğin gayret ve sadâkat tamam senden me'mûlüm olan bendenin olmakla sana olan teveccüh-ü derûnum birkaç kat daha ziyâde olup, deavât-ı hazriyeme mazhar oldun. Hak Teâlâ seni ve hânedânını dâim eyleyüp devletimden eksik eylemesün. İnşallah dahi nice hidemât-ı âliyeme muvaffak*

⁶ Mutassal Osmanlı Tarihi, cilt.5, s. 2683

⁷ Özkaya, s. 316.

olursun. Din ve devlete muntazam tâlimli askerin lüzûmunu bilüp, teyidini dîn-i devlet niyet-i hâlisesi ile tahsîl-i rızâyıBârî için tertip ve tâlime şunu eyledim. Bu husus benim aksâ-yîâmâlîm olduğunu bilüp lüzumunu dahi idrâk eylediğin hâlde, senden me'mûlîin sa'y ve ikdâmdır. İnşallah çok esere muvaffak olursun. Göreyim seni Süleyman Bey. Dil-hâhım(Gönlümü tamamliyanım) üzere gayret ve ikdâmın muvaffak olursun. Göreyim seni Süleyman Bey. Dil-hâhım üzere gayret ve ikdâmın işittikçe seninle iftihar eylerim. Hemen Rabbim her hâlde tevfik versin. (Âmîn)''⁸

Bu hattan sonra Pâdişah, Amasya sancağını da Çapar-zâde'ye vermiştir. Fakat Çapar-zâde'nin bu yükselişi Canikli Hacı Ali Bey-zâde Tayyar Paşa'nın muhalefetine sebep olmuş, aralarında şiddetli bir mücadele başlamıştır. 1805 yılında her iki taraf Kastamonu tarafında çatışmaya girmişler iken,18 Haziran'da görülmemiş bir dolu yağmış, ortalık karakış gibi kar ve buzla örtülmüş. Bu durum karşısında paniğe kapılan iki gurup savaşı durdurarak barışmışlardır. Kayseri Mütesellimi Kapıcıbaşı Mehmed Ağa, Çapar-zâde'nin adamları ile Kastamonu taraflarına gitmiş olduğundan boş kalan Kayseri Mütesellimliği'ne 1805 tarihinde Diraz-zâde Hacı İsmail Ağa tayin edilmiştir.

Çapar-zâde Süleyman Bey, zaman zaman devletin özel isteklerine de muhatap olabiliyordu. Meselâ, 1808 senesinde Çapar-zâde Süleyman Bey'e gönderilen bir fermanla, ordunun hizmetinde kullanılmak üzere İstabl-ı Âmire için Kayseri 90 adet devenin satın alınarak gönderilmesi istenmişti. Süleyman Bey istenen develeri, Kayseri sancağında Kadir Ağa-zâde Hacı Mustafa Ağa'ya aldirarak İstanbul'a göndermişti. 90 adet olarak yola çıkan bu develer, 78 adet olarak İstabl-ı Âmire'ye teslim edilebilmişti. Zîra 12 tanesi yollarda telef olmuştu⁹.

Yine barutun ana maddesi olan güherçile daha çok, Çapar-zâde Süleyman Bey tarafından kendi hâkimiyet alanı olan Kayseri, Aksaray ve Ankara'dan satın alınmaktaydı. Anılan yerlerden, 1808-1811 yılları için temin edilecek güherçile madenin İstanbul'a nakli ile ilgili Süleyman Bey'e gönderilen hükümde, güherçilenin hassas bir madde olması sebebiyle nakliye işinde istihdam edilecek şütürânın (develerin) mevsim-i sayfta (yaz mevsiminde) yüke elvermeyeceğinden bahar mevsiminde yola çıkacak şekilde tertip edilmesi istenmiştir. Taşıma işinde yine Bektik Aşîreti'nden kiralanın hayvanların kullanıldığı bu güherçilenin nakliyesinde bir gecikme veya aksama durumunda, bunun Baruthâne-i Âmire'nin belli bir süre kapalı kalmasına neden olacağı da belirtilmiştir.

III. Selim, Sadrazam'a yolladığı bir hatt-ı hümayunda Çapar-zâde'nin Tayyar Paşa'yı gocundurmayacak şekilde hareket etmesini istediğini şöyle yazmaktadır: *"Benim vezirim, Tayyar Paşa'nın asker cem'ini Çapar-zâde yazmış gördüm. Bu hususa*

⁸ Karal, E.Z. s. 55

⁹ Osmanlı Devleti'nde padişaha ve saray mensuplarına ait atların barındığı Has Ahurun resmî adı **İstabl-ı Âmire'dir**. Burada atlardan başka deve, katır gibi yük hayvanları da bulunurdu. Burada saraç, nalbant, katırcı ve deveci adları altında hizmet bölüklerinin yanı sıra deveci bölükleri de vardı. Deveciler, genellikle Anadolu'nun değişik yerlerindeki kışlaklarda bulunmakla birlikte bizzat saraya ait 1000 kadar devenin bakımıyla meşgul olurlardı.

dikkat eylemeni sana yazmıştım. Tayyar Paşa Amasya'nın Çapar-zâde'ye verileceğinden, hem Sövas oğluna verildiğinden vesvese etmiş; Bu günlerde o taraflarda dahi ihtilâle rizam yoktur. Sana tenbih etmişim. Şimdi Çapar-zâde'ye yaz ve lâzımsa bir adam gönder. Amasya'dan ve Tayyar Paşa'ya semt olan gocunacağı yerlerden bu sene asker tahrir etmesün. Hemen Amasya'yı zapteylesin. Bir gaile çıkarmasun rizam yoktur. Tayyar Paşa'ya dahi benim hakkımda teveccühüm olduğunu yazıp, gereği gibi temin eyle, bunlar birbirine düşüp memleketler harab olacak, matlûb olan maslûhatımız bitmiyecek, buna rizam yoktur. Çapar-zâde yazdığı askeri kendi tarafından yazsın. Şimdilik Amasya'dan Tayyar'a semt olan sâir mahallerden terkeyleyüp eyüce terhîm edesin”.

İstanbul dışında oluşturulan birlikler için yeni bir kanun hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun-nâmeğe göre; Sancak merkezlerinde 12 bölükten oluşacak birer “orta” teşkil edilecektir. Bölükler 100’erden kurulacak altısı “sağ kol” altısı da “sol kol”u teşkil edeceklerdi. Her koldan birer bölük bir ay süre ile şehir merkezinde nöbet tutacak ve eğitim görecekti. Nöbet ve eğitim dışında bölükler izinli sayılacaklar ve işlerini başına döneceklerdi. Böylece hem tarım ve ziraat engellenmeyecek ve hem de sancak merkezi askersiz kalmayacaktı.¹⁰

Her orta’ya binbaşı rütbeli subaylar kumanda edecek ve kumandanlar devamlı olarak şehir merkezinde oturacaklardı. Siviller hiçbir şekilde bu birliklere müdâhale edemeyeceklerdi.

Kışlalarda eğitim ve tâlim gören erlerle subaylara günde yarım vukiyye (200 dirhem) büyüklüğünde bir emek ile sabahları çorba, akşamları, yahni ve çorba verilecek, cuma pazartesi akşamları yahni ile beraber pilav da verilecekti.

Kayseri’de Nizâm-ı Cedîd bölükleri için hükümet dairesinin giriş kapısı yakınına yapılan kışlada, bu askerler için verilen gıda maddelerinin miktar ve fiyatları şöyleydi; Ayda 250 Asker ve Subay’a 8400 çift ekmek (4200 kıyye) 900 kıyye, çorbalık buğday, 1500 kıyye et, 400 kıyye pilavlık pirinç, 80 kıyye sade yağ, 225 kıyye soğan ve 150 kıyye de tuz verilmişti. Ayrıca kışlanın yakacağı çevre köy ve kasabalardan temin edilen odunla sağlanıyordu.

Şehir merkezinde ise gıda maddelerinin satış ve fiyatları bir takım kurallara tâbi idi. Meselâşehirde her isteyen kasaplık yapamazdı. Her yeni kasap tayini ancak kasapların meslek birliği tarafından yapılabilirdi. 22 Mart 1811 tarihinde Kayseri’de 27 adet kasap dükkânı olduğunu tespit edebilmekteyiz. Bu kasaplar et fiyatlarını kendi aralarında düzenleyerek kadıya bildirmekteler ve Kayseri Kadısı da duruma göre bu fiyatları halka ilân etmekteydi.¹¹

Kayseri’de Nizâm-ı Cedîd askeri için kurulan kışla (15 Mart 1806) ve asker toplanması, yeniçeri ve ocaklıkları çok rahatsız etmişti. Bu tepki olarak Hacı Ömer Ağa-zâde Abdullah Ağa, Sicim Ağasının oğlu ve Kazzazoğlu Ahmed, Gülsarı oğlu,

¹⁰ Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Nizâm-ı Cedîd Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa*, T.T.K. Belleten, XXX 138, S.245-302.

¹¹ Özkaya, Yücel, s.256.

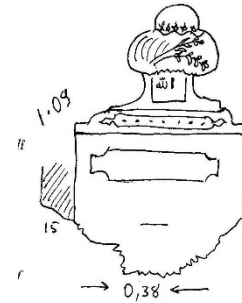
Dandinoğlu, Mumcu Memiş, Dilenci Ağasının oğlu, Beyli Bayraktarisimlerindeki kişiler, etraflarına birçok başıbozluk insan toplayarak isyan ettiler. Bir ay süre ile halkı haraca bağlayan isyancılar, Çapar-zâde Süleyman Bey'in derhâl bir kısım askerle işe müdâhale etmesiyle dağılmışlar ve Kayseri'yi terk etmişlerdir. Bir sene sonra, 1808 senesi 15 Nisan'da **İbrahim Bayrak** isimli yeniçeri zorbası ile **Odacıbaşı Elmacıoğlu Hasan** yeni bir isyan hareketi başlatmışlar ancak derhâl bastırılarak ikisi de îdam edilmiştir.

İstanbul'da 25 Mayıs 1807 tarihinde patlayan ve III. Selim'in tahttan indirilmesi sonucunu doğuran Kabakçı Mustafa isyanıyla birlikte Nizam-ı Cedid Ordusu'nun kaldırıldığı ve hattâ kışlalarının yok edildiği malzemelerinin de bir kısmının İstanbul'a gönderildiği diğer kısmında satıldığı genel tarihlerde bildirildiği halde Kayseri'de Çapar-zâde'nin kumandasındaki bu birliklerin başıbozuk yeniçeri ocakları, karşısında bir zaman daha faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Aynı sene içinde Kayseri havâlisinde yol kesip, gasp yapan Avşar Deli Veli yakalanmış ve îdam edilmiştir. Yine Kayseri eşrafından Hacı Ömer Efendi bu yıl içinde ölmüştür.

Müze de bulunan kavuklu mermer mezartaşında tâlik yazı ile her beyit bir çerçeve içerisinde olmak üzere şu yazılar vardır;

1. Maşâllah
2. Huv-el Hallâkül-bâkî
3. Bu sâl içre musîbetden İvazım inhîdam oldı
4. Hoca--zâde vefâtı âhir-i mâh-ı sıyâm oldı
5. Bu bî-çâre Ömer abdin bağışla ?böyle bir kelime olamaz ki?ömrünü? Bârî
6. Ümidvârım anın kabri heman Bâbüsselâm oldı
7. Müdâm ola o pertev-i şua-iâlemin şem'i
8. Gülüstânım nihalleri peyâpey insirâm oldı
9. Hurûf-i mu'cemi târih çıkar bâ üç şümârını
10. Bihîşt ola anamesken anın ömri temâm oldı
11. Merhûm ve mağfûr Hacı Ömer Efendi--zâde keşşâf
12. Ömer Efendi 1219 rûhuna Fâtîha"

Çizim: Rauf
Erkiletlioğlu

5- Karşlı Ali Paşa'nın Mutasarrıf Olarak Kayseri'ye Gelişi 1812

Bu seneler boyunca, Nizâm-ı Cedîd askerlerinin, kendi geleceklerini tehdit ettiğini düşünen yeniçeriler, sık sık patırtı çıkarmaya devam etmişler nihayet Kayseri'ye âsâyîşi sağlamak üzere mutasarrıf olarak **Karşlı Ali Paşa** tayin edilmiştir. 12 Ekim 1812 tarihinde vazifeye başlayan Ali Paşa'ya da mukavemet gösteren ocaklı ağaları, Paşa'nın konağındaki askerleri dağıtmışlar. Paşa'ya Kayseri'ye girmemesi için haberler göndermişler ve kendileri de Erkilet'e çekilmişlerdir. Ali Paşa ocaklı ağalara yumuşak

davranmış, askerlerini önce köylerde gizlemiş ve şehre girmiştir. 15 Ekim günü geleneğe uygun bir şekilde memleket ileri gelenleri ile bir merâsim ve toplantı yapmıştır. O gün **Molla-zâde** isimli isyancı zehirletilmiş ve ertesi günü ölmüştür. Ali Paşa'nın bu kararlı hareketleri ocaklı zorbaları sindirmiş, direnişi bırakmışlar ve silahlarını kâhya efendinin odasına teslim ederek birer ikişer Ali Paşa'nın ziyaretine gelmeye başlamışlardır. Bu vaziyette bir ay geçtikten sonra Ali Paşa siyâsetini daha da katılaştırmış ve sert tedbirler almaya başlamıştır. Nitekim 21 Kasım 1812 tarihinde Ocak Ağalarından **Deveci Kadir Ağa'nın oğlu Hacı Mustafa, Hacı Seyid, Kazazoğlu Mehmed, Hıdırşah oğlu Hacı Ahmed, Karşlı Kızının oğlu, Hacı Abdüssamed Ağa-zâde Ömer Ağa** birer birer çağırılarak önce tevkif edilmiş, sonra da boyunları vurularak îdam îdam edilmişlerdir. Olay, Kale'den atılan 6 pare top ile halka duyurulmuş ve âsilerin çıplak cesetleri At Pazarı'nda (Bugünkü Zeynelâbidin Türbesi ile Kale arası) teşhir edilmiştir. Bunun üzerine sıranın kendilerine geleceğini anlayan diğer elebaşılardan Deveci Kadir Ağa-zâde Hacı Mustafa Ağa'nın bayraktarı Deli Köse ile Hıdırşah oğlu Hacı Ahmed Ağa'nın Arabı Selim, silahlı olarak Hükümet binasına baskın teşebbüsünde bulundularsa da derhâl yakalanarak o gün akşamdan evvel îdam edilmişlerdir. Bütün bu tedbirler şer'i bir hükme bağlandıktan sonra îdam edilenlerin mal ve eşyaları müsâdere edilerek ev ve ocakları söndürülmüştür.

Bu tedbirlerin devamı olarak aynı günlerde Darsıyak köyünden yeniçeri zorbası **Karamanlıoğlu Kör Ömer**, îdamîdam edilmiştir. Yine **Elmacioğlu Hasan Ağa, Deratsev Bedrosunoğlu ve Kefelioğlu Hüseyin Bayraktar, Osman Efendioğlu Mollâ Zâhid Efendi'nin hizmetkârı** ve Deli Ağa'nının hademesi **Bogos** da yakalanarak aynı yolla îdam edilmiştir.

Yine aynı senenin Aralık ayında Müftü Hisarcıklı-zâde Mustafa Efendi'nin konağının kapısını yaktığı tespit edilen **Makkârecioğlu** da îdam edilerek, göğsüne yaptığı suçun varakası aşılmıştır. Gessi köyünden **Arslanoğlu**'nun köy halkına zulüm ve baskı yaptığı yolundaki köy halkı tarafından yapılan şikâyet dikkate alınarak bu şahıs da 13 Aralık'ta yakalanarak îdam edilmiştir.

Ali Paşa'nın Kayseri'ye geleceği haberi alındığı sırada 29 Yeniçeri çevre köylere kaçarak saklanmışlardı. Çapar-zâde Süleyman Bey adamları vasıtası ile bunları teker teker buldurup Yozgat'a sevk etmiş, elebaşılardan Vahip Ağa'yı îdam Kadir oğlu Muhsin Ağa'yı azadetmiş, diğerlerini de Kayseri'ye göndermiştir. Ali Paşa bunlardan Dandinoğlu Dandin, Nuh, Sarı Bayraktar, Dülgeroğlu Hacı Mehmed Ağa, Küçük Ali, Kazzazoğlu Ahmed Ağa, Yapşakoğlu, Mucuroğlu Halil, Yusuf Usta, Arap Osmanoğlu Mustafa, Kazzazoğlu'nun Bayraktarı İbrahim Papuçcu, Dellalı İbrahim Bayraktar ve Deli İbrahim Ağa'nın seyisi de dâhil olmak üzere iki ay içinde altmıştan fazla kişi îdam edilmiştir.

1813 senesine girildiğinde Ali Paşa'nın eşkiyâ ve yeniçerilere karşı kararlı hareketlerinin devam ettiğini görüyoruz. Buna karşılık büyük bir korkuya kapılan yeniçerilerden bazıları bu durumdan ancak Ali Paşa'nın öldürülmesi ile kurtulanacağı

düşüncesi ile Ispıdınlı bir yeniçeriye kadın kıyafeti giydirecek huzura göndermişler, ancak Paşa durumu sezmiş, yeniçeri derhâl yakalanarak 5 Mart günü îdamedilmiştir.

Şehirde sadece yeniçerilerin başlarına giyme hakkına sahip oldukları “Eğri Külâh” kullanılması yasaklanmış ve bu karara karşı debbağhâne esnafı ve bazı kalfaların külâh giymeye devam etmeleri üzerine, Ali Paşa’nın adamları (Hayta ve Kavası) ile bu esnaf arasında epeyce münâkaşa ve gürültü kopmuştur. Bunun üzerine bizzat Ali Paşa işe müdâhale etmiş, ancak debbağ esnafının ileri gelenleri, Kayseri’nin üst düzeydeki nüfuzlu kişilerine başvurular ise de Zartan oğlu Karabet Ağa’nın arabuluculuğu ile sadece bir meşinci kalfasının îdamıyla iş tatlıya bağlanmıştır.

Daha önce Yozgat’tan getirilerek îdamedilen Dülger oğlu Hacı Mehmed Ağa’nın firar etmiş bulunan suç ortağı, **Karakollukçusu Mıstık** 1813 yılının 15 Mart’ında yakalanmış ve îdamedilmiştir.

Aynı yılın 24 Mayıs’ında **Berberoğlu Hüseyin, Sarraç Bayraktar**, bir eşkici yeniçerisi, **Nalbant Kör Emin’in yeğeni**, Sipahi Pazarı’nda oturan **Kundakçioğlu** ve ismi açıklanmayan bir kişi olmak üzere altı kişi Haziran ayının ikinci günü Yeni Câmî önünde ekmekçi **Deli Mehmed** ile Araba Pazarı’nda oturan Yeniçeri delibaşlarından **Bakkal Hasan**, 16 Temmuz günü İstanbul’da Sadrazam Âlemdar Mustafa Paşa’ya karşı çıkarak Kayseri’ye kaçmış bulunan Ortaşar’lı bir yeniçeri, 3 Ağustos’ta yeniçeri Çolak Mustafa’nın kardeşi, 28 Eylül de Cirid Meydanı’nda Hırka köyünde yol kesen iki kişi, 6 Ekim günü kürkçüler şeyhi İbiş Ağa’nın yeğeni Kınalı Kaşık sıfatlı Osman Ağa, 7 Ekim’de Deli İbrahim Ağa’nın hademesi **Muhtedi İbrahim**, 5 Aralık’ta **Mustafa** isimli birisi îdamedilmiştir.

Topal Şekerci Kasbaroğlu adında bir Ermeni, îmal ettiği şeker yabancısı bir madde kattığı için 28 Ocak Penbeciler Çarşısı’nın Orta Kapı semtindeki dükkânının önünde asılarak îdamedilmiştir. Yine Darsayaklı Kamalioğlu Kör Ömer’in kardeşi Mehmed 2 Mart 1814 tarihinde, 9 Mart günü Kızılkapı Çarşısı’nda bir yeniçeri ile bir hırsız îdamedilmiştir.¹²

Bütün bu îdamlar ya da boynu vurularak ya da asılarak yapılmış ve her îdamedilen kişiyi halka duyurmak üzere, Kayseri Kalesi’nden bir adet top atışı yapmak âdettendi.

Ali Paşa Kayseri’ye geldiği 12 Ekim 1812 tarihinden 1814 senesi ortalarına kadar yürüttüğü mutasarrıflık görevi sırasında fevkalâde sert ve kararlı bir siyasetle yeniçeri azgınlıklarını önleyerek Kayseri halkını huzur ve güvene kavuşturmuştur. Vezir Ali Paşa’nın bu muktedir siyâseti ile şehrin adâlet sistemi de dâhil olmak üzere her meseleye el attığını görüyoruz. Meselâ şehir “Meclis-i Şer”inde (Mahkeme kurulunda) yapılan bir alım satım müdâhale ettiğini şer’iyye sicilleri kaydetmektedir. Meclis-i Şer’de Güpgüp-zâde Bekir Ağa’nın kardeşi es Seyit, el Hac Mustafa Efendi ve Mehmed Ağa adlı kimselerin mülkleri olup, vakfettikleri bahçenin bir kısmını Kethudâ-zâde es Seyid Ahmed Ağa’ya satıyorlar (Şubat 1814) Kadı Şeh-zâde, daha sonra bu satış

¹² Mir’ât-ı Kayseriyye, s. 163-164-165-166.

tutanağının (Hüccet-i Şer) altına şu kaydı koyuyordu: “Devletlü Ali Paşa Hazretleri'nin emr ve cebr ve kerhiyle işbu hüccet-i şer'iyeye verilmiştir. Amel ve itibâr olunmaya. Cebr ve kehr husûs-ı mezkûrda zâhirdir. İşbu hüccet tarafımızdan i'tâ olunmuş ise de Ali Paşa Hazretleri'nin rey'le cebrî ve kerhiyle husûs-ı mezkûrde cebr ve kerh (kahr?) zâhir ve mümâyandır.”¹³

Ali Paşa'nın vazifede bulunduğu yıllar içinde Kayseri merkezinde dükkân, çevresinde bağ-bahçe köylerinde tarla satın aldığı şer'iyeye sicillerinde belirtilmektedir.¹⁴

6- Tâûn “Kolera-Veba” Salgını 1813

Ali Paşa'nın mutasarrıflığı döneminde yani 1813 yılında yeniçeri patırdılarının yanında bir de tâûn salgını başgöstermişti. İkiyüzden fazla insanın öldüğü salgının dehşetini o çağın şairlerinden Sezâyî, şu şiiri ile dile getirmiş;

Destân-ı Sezâyî:

Bin ikiyüz yirmi dokuz senesinde
Geldi Kayseri'ye bir azîm tûfân
Aldı yiğitleri, kadın, kızları
Nice analar da eyledi figân
Çok kapı bend oldu kilit asıldı
Nice kimselerin nesli kesildi
Kebab oldu ciğer, dağlara yazıldı
Gitti nice nice kaşları keman
Elâ gözden yaşlar sel gibi aktı
Feryâd u figân tâ arşa çıktı
Tâûn u veba çok evler yıktı
Ne hasabı belli ne olur beyan
Kimi öksüz kaldı kimisi garib
Seçti aldı gonca gülleri derip
Analar âh edip bûsesin verip
Hasret kıyâmete kaldı bir zeman
Savruldu fırtına koptu bir duman
Girdi Kayseri'ye vermiyor eman
Eyce âdemlerden az kaldı heman
Böyle imiş Hak'tan emr ile fermân
Salacalar bir katara yürüdü
Yüreklerde yağ kalmadı eridi
Aşkımız kalmadı gayri farıdı
Görenler bu günü hiç olmaz şâdân
Açıldı mezarlar hep tâzelendi
Sekerât dillerine olmadı n'etti
Görenler âh edip yüreği yandı

¹³ Çadircı Musa, s. 83.

¹⁴ Çadircı Musa, s. 21.

Hayrette kaldılar hep bütün insân
Havf düştü insâna çarşı açılmaz
Hakk'ın emri olan şeyden kaçılmaz
Meyyit kokusundan aslâ geçilmez
Hallerimiz oldu şimdi pek yaman
Cennete gitti şehit olanlar
Bu ne şekil oldu dedi bilenler
Bir gün söyler bizden sonra gelenler
Kitâplarda olur dillere destan
Sezâyî der halâs eylesin Hüdâ'm
Meyyit getirmeye kalmadı adam
İki yüz cenâze kılındı müdâm (devamlı)
Âciz kaldı insân dediler emân ¹⁵

7- 1813-1816 Tarihlerinde Fiyat Hareketleri ve Kayseri Sancağı'nın Bütçesi

Bu tarihte yoğun siyâsî olayların yanında bir de vebâ salgını çıkmış ve uzun bir müddet devam ederek yayılmıştı. Gerek siyâsî istikrarsızlık ve gerekse salgın hastalık sebebi ile şehirde mal ve yiyecek fiyatları yükselmiş meskûkât (altın) fiyatları ise geri kalmıştı. İşte bu ayarlamayı yapmak üzere bir ferman-ı âli gelmişti.

Altmışlık Altın:	60 Para	Fındık altını:	10 Kuruş 20 para
İkilik	“ :80 Para	Macar altını	:10 Kuruş 20 para
Yüzlük	“ :100 Para	Yaldız altını	:13 Kuruş
Avarız	“ :5 Kuruş 20 para	Kuruşluk	:40 para
Kuşlu ve Direkli	:5 Kuruş 30 Para	Rubiye Altını	:110 Para
İstanbul altını	: 8 Kuruş	Mısır Altını	:7 Kuruş

Bu tarihte Kayseri'de askerî, carî ve bayındırlık için harcanan paralar yine sancak sınırları içinde kendi imkânları ile karşılanıyordu. Bu giderler altışar aylık dönemler hâlinde tesbit edilerek kayda geçiliyordu. Masrafın yarısı köylere isâbet etmek üzere üç bölüme ayrılıyor. Köy hissesi çıktıktan sonra şehir merkezine düşen pay iki eşit para hâlinde Müslüman ve gayrimüslim halktan tahsil ediliyordu.

Ağustos 1813 ile Ocak 1814 arasında altı ayda toplam 311.173 kuruş masraf yapılmıştı. Bu masraflar içinde mutasarrıf sarayı içinde yapılan haremlik ve selâmlık hamamlarının su yollarına harcanan para ile Konya Valisi'nin “İmdâd-ı Hazeriye” taksidi ve Kayseri Mutasarrıfı **Ali Paşa'nın** askerve mübaşir giderleri bulunuyordu. 311.173 kuruşun 77.793 kuruşu şehir merkezinde Müslümanlardan, 77.793 kuruşu merkezdeki gayrimüslimlerden, 155.587 kuruş köylerden toplanacaktı.

¹⁵ Bu cökn Sn. Ahmet Emin Güven tarafından lütfedilip gönderilmiştir.

Şubat 1814 ile Kasım 1814 arasındaki 9 ayda ise Kayseri’de 229.625 kuruş gider olmuştur. Bu masrafın 57.406+57.406 kuruşunu eşit olarak şehir merkezindeki Müslüman ve gayrimüslimler karşıladılar. Köylüler ayrıca “Yaylakiye” 1000, Kethüdâya 1000 ve kâtibe 250 kuruş fazladan vereceklerdi.¹⁶

Kasım 1814’ten Mayıs 1815’e kadar geçen sürede 186.723 kuruş gider tespit edilmiş, bunun 93.361.5 kuruşu köylere, kalanı ise 46.680.5’er kuruşluk iki pay hâlinde merkezdeki Müslüman ve reâyâdan alınacaktı.

Mayıs 1816’dan Aralık 1816’ya kadar ise 164.492 kuruş harcama yapılmış, 82.246 kuruş köylerin hissesine 41.123’er kuruş da şehirdeki Müslüman ve reâyânın hissesine düşmüştü.¹⁷

8- Kayseri Mutasarrıflığı’na Memiş Paşa’nın Tayini 1815

1815 (1230 H.) tarihinde Kayseri Mutasarrıflığı’na Memiş Paşa tayin edildi. Paşa, kendi tasarrufunda bulunan Talas köyü Voyvodalığı’na bir kişi tayin etti. Ancak Talas halkı, Deliçay üzerinde bulunan kargir köprünün masrafının karşılaması karşılığında şer’i öşür (onda bir vergi) rüsûm-u örfiye (mutad vergiler), hayvan vergisi, bina vergisi, kantar vergisi, kovan vergisi, koyun sürüsü vergisi, bağ budama vergisi ve diğer dîvâniye, imdâdiye, hazeriye ve seferiye gibi her tür vergiden Talas halkını muaf tutan, 25 Zilhicce 1814 tarihli ferman-ıâli’yi sebep göstererek bu masrafları karşılayamayacaklarını belirterek voyvodayı kabul etmeyip iâde ettiler.

Bu hâdise üzerine Paşa ile halk arasında epeyce münâkaşalar ve halk tarafından bir takım riâyetsizlik ve serkeşlik hareketleri oldu. Konunun hükümete intikâl etmesi üzerine meseleyi tetkik ve âsâyişi temin üzere Dergâh-i Âli kapıcıbaşlarından Kavanoz-zâde Hüseyin Bey, 23 Recep 1231 (1816) tarihinde Kayseri’ye geldi. Talas halkının vergi dağılımını değiştirerek halkı güven ve itaat altına aldı.

10 Şubat 1816 tarihli bir ferman-ı âli ile o sıralarda Tuna sâhillerinde bulunan kalelerin tâmiratı için Kayseri Sancağı’na 10000 kuruş iâne hissesi düştüğü bildirildi. Bu ferman gereğince subaylardan Kara Mehmet Ağa-zâde Hacı Ali Ağa bu işe vazifeli kılındı. Mahallîulemâdan Hacı Vahdi Salih Efendi, Müftü Hacı Halil Efendi, Gözübüyük-zâde İbrahim Efendi, ileri gelenlerden Güpgüp-zâde Hacı Bekir ağa, Feyzi Efendi-zâde Fetullah, Erkiletli-zâde Halil Efendi oğlu Mehmet Efendi, Osman Efendi oğlu Molla Zahid Efendi, Abbas-zâde Salih Ağa, Kığılmaz-zâde Derviş Mustafa Ağa, Zıllı-zâde Abdullah Efendi, Mevlevi dergâhdergâh-ı şerîfinin postinişi Şeyh Abdulkadir Efendigibi memleketin ileri gelenlerinden bir meclis kurularak adı geçen iânenin toplanması sağlanmıştır.¹⁸

9- Kayseri Mutasarrıflığı’na Ahmet Paşa’nın Tayini 1816

¹⁶ Kayseri Şr. Sc. 216, s.78.

¹⁷ Çadircı Musa, s.156.

¹⁸ Mirat-ı Kayseriye s. 169

1816 (1231) tarihinde Kayseri ve Bozok Sancaklarına Mutasarrıf olarak tayin edilen **Ahmed Paşa**, ilk iş olarak şehirdeki yeniçeri askerlerine **Serdâr** olarak, Serdengeçti ağalarından **Kara Mehmed Ağa-zâde Hacı Ömer'i** tayin etmiştir.

Ahmed Paşa vazifeye başladıktan bir müddet sonra 1818 (1233) Ramazan tarihinde Sivas'ta bazı karışıklıklar çıkmış, Sivas Valisi Hacı Ali Paşa ile Sivas ileri gelenleri arasında münakaşalar ve çarpışmalar olmuştur. Bunun üzerine bir ferman-ı âli ile Ahmed Paşa'dan Sivas'a gidip karşılıklı tahkik ve düzeltmesi istenmiştir. Ahmed Paşa, yanına, **Akçakayalı Sadık Ağa-zâde Salih Ağa** ile birlikte 500 de atlı asker alarak Sivas'a gitmiştir. Yine bu maksatla orada bulunan Köse Paşa-zâde Veli Paşa ile beraber meseleyi tahkik etmişler, bu işin taraflarından ve Sivas'ın ileri gelenlerinden Kenan-zâde ile bir müderris'in Sivas'tan uzaklaştırılarak sürgün edilmesi için ferman-ı âli çıkarttırmışlar **Kenan-zâde**'nin adamlarından üç kişiyi de Kayseri'ye göndererek ve bazı elebaşları da îdamedilerek âsâyışsağlanmışlardır.

Daha sonra Kayseri'ye gönderilen üç kişi burada îdamedilmişler ve kelleleri bala bulanarak İstanbul'a gönderilmiştir.

Ahmed Paşa, Sivas'tan döndükten birkaç ay sonra Kurban Bayramı'nın üçüncü günü 30 Eylül 1818 (1233 Zilhicce) tarihinde Cirid Meydanı'nda (Meşhed Ovasında) cirid oynayıp sarayına döndükten sonra, felç olarak ölmüştür.

Hacı Bekir Paşa'nın Mutasarrıflığı 1817

12 Kasım 1817 (13 Muharrem 1233) tarihinde Kayseri Mutasarrıflığı'na Hacı Bekir Paşa, tayin olunarak vazifeye başlamıştır.

Hacı Bekir Paşa Rum ve Ermenilere yazılan vergilerde haksızlıklar yapılması üzerine memleketin ileri gelenlerinden Osman Efendioğlu Molla Zâhid, Feyzi-zâde Fethullah Efendi ve Akçakayalı Sadık Ağa-zâde Salih Ağa'yı sorgulayıp hapse attırmış ve her birinden otuzikişer kese para cezası olarak bir daha memleket idaresine karışmamak şartı ile mahalleleri ahâlisinin kefil olması üzerine serbest bırakmıştır. Fakat gözaltında tutulduğu anlaşılan Salih Ağa ile Fethullah Efendi Kayseri'den kaçarak Adana'da bulunan **Çapar-zâde Mehmed Paşa**'ya sığınmışlardır. Bilâhare Fetullah Efendi İstanbul'a gitmiş ise de bunların sürgün edilmelerine dair gelen ferman-ı âli gereğince Salih, Adana'dan ve Molla Zâhid de Kayseri'den sürülmüşlerdir.

Molla Zâhid'in görevi olan Nakip ül Eşraf Kaymakamlığı vazifesi Mutasarrıf Hacı Bekir Paşa'nın emri ile **Kıgılmaz-zâde Sadık Efendi**'ye verilmiştir.

Şeyhül-İslâm Mekkî-zâde Mustafa Âsım Efendi'nin 8 Ocak 1819 (11 Rebûllevvel 1234) tarihli menşuru ile gözleri görmez olan Kayseri Müftüsü **Hacı Halil Efendi** görevinden alınarak yerine **Hisarcıklı-zâde Mustafa Efendi** tayin edildi. Ancak çok yaşlı olan bu zat da kısa bir müddet sonra görevinden alınarak **Kavukçu-zâde Hacı Niyâzî Efendi** müftülüğe tayin edildi.

Mutasarrıf **Hacı Bekir Paşa** Kayseri'deki görevi sırasında Hükümet dairesindeki Mülkiye ve Askeriye dairelerinin ortasında bulunan Câmîyi yeniden yaptırmış ve imamlığa müftü Kavukçu-zâde Hacı Niyazi Efendi'yi tayin etmiştir. Bu Câmînin inşaatının tamamlanması ve hizmete açılması üzerine Hisarcıklı-zâde Salim Efendi şu tarihi düşmüştür:

*“Bu zîbâ câmî'in itmâmına Sâlim didim târih
Bu ra'nâ ma'bedi yaptı Bekir Paşa-yı dâd-âver”*

Yine Hacı Bekir Paşa'nın oğlu **Celâleddin Bey'in**, 1235 (1819-1820) tarihinde ölmesi üzerine Mevlevî dergâhına gömülmüş ve bu vesile ile Mevlevî dergâhı ve dergâhın Câmisi tâmir ettirilerek yenilenmiştir. (Şimdiki Divan Pastanesi ile Ziraat Bankası arasındaki bölgenin tamamı Mevlevîhânedir.) Hacı Bekir Paşa'nın genç yaşta ölen oğlu Celâleddin Bey'in mezar kitâbesi **Kayseri nâibi Nazif Efendi** hattıyla, şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Bedevran âmedin ma'sûm-ı pâk-i bülbül-i âzâd
Küşâde bâb-ı azm ez âşiyân-ı kubbe-i bîdâd
Nidâ-yı irci'î 'râ küş gerd ez cânib-i Mevlâ
Ne pervâz âmed ez çerh-i cefâkâr u sitem mutâd
Bedergâh-ı bülend-i hazret-i Mollâyî râ câ kerdet
Celâleddin Mehmed bin Bekir Paşa-yı fâik-zâd*

(Bu masum çocuk, azad edilmiş bülbül gibi dünyaya temiz olarak geldi. Adâletsiz bu dünyadan kanat açıp uçup gitti.Mevlâ tarafından (irci'î) geri dön çağrısını dinledi. Cefâ ve meşakkatı mutad olan dünyadan uçtu, geri gelmedi.Yüce Hazreti Mevlânâ'nın dergâhında yer tuttu. Celâleddin Mehmed, üstün kişi Bekir Paşa'nın oğlu idi.)

Mevlevî dergâhının kapısı üzerine konan ve Bağdat dîvan efendisi Kayserili Osman Seyfi Bey tarafından yazılan nazm-kitâbe şöyledir;

*“Kâbetü'l-uşşâk bâşed in makâm
Her ki nâkıs âmed incâ şüüd temâm
Seyfiyâ târih-i tâmdır söyledim itmâmına
Oldu ihyâ işbu dergâh-ı bülend eyvân-ı ışk”*

(Bu makam âşıkların kâbesi gibidir.Her kim buraya eksik olarak gelse tamamlanır. Ey Seyfi, tarihini şöyle tamamlayarak söyledim.Aşk evi olan bu dergâh ihyâ oldu.)

Hacı Bekir Paşa, 12 Kasım 1817'de başladığı Kayseri Mutasarrıflığı görevinden 1820 senesinin Ağustos veya Eylül ayında (1326 senesi girmeden) ayrılmıştır.

10- Rum İsyanı ve Kayseri'deki Etkileri

Küçük Kaynarca Anlaşması ile Rusya'ya Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoksları himâye hakkı verileliden beri, Rumların bağımsız bir Yunan Devleti kurma hayâlleri içinde oldukları bilinmekteydi. 1814'de Odesa'da kurulan *Ethniki Hetaria* isimli gizli cemiyet bunun için kurulmuştu. Fâtih'in ihyâ ettiği ve her türlü hak ve hürriyetlerini

tanıdığı Fener Patrikhânesi, bizzat Patriği ve Fener Beyleri denilen İstanbullu Rum soyluları eliyle, bu derneğin faaliyetlerini destekler hâle geldi.

Mora, Rum isyancılar tarafından Ekim 1821'de tamâmen işgal edilince, III. defa Fener Patrikliği'ne getirilen Gregorios'un hem söz konusu gizli cemiyet ile ve hem de Rus yetkililerle olan gizli münâsebetleri tesbit edildi.

Patrik V. Gregorios, Sadrazam tarafından Bâb-ı Âlî'ye davet edildi ve önce sorgulandı. Patrik, suçüstü yapılan baskında faaliyetlerinin hiçbirini inkâr etmemiş, hepsini şahsen yaptığını söyleyerek tüm suçu üzerine almıştı; Belgelerle tespit edilen diğer suç ortakları olan **Kayseri**, İzmit, Edremit ve Tarabya metropolitleri İstanbul Balıkpazarı'nda, Kaşıkçılar Hanı önünde ve Parmakkapı'da îdam edildiler. Patrik ise, Vatana ihânet ettiğine dair olan yafta göğsüne yapııştırılarak Patrikhâne'nin Orta Kapısı (Petro Kapısı) önünde asıldı ve üç gün asılı kaldıktan sonra cesedi Yahudiler tarafından denize atıldı (22 Nisan 1821). Ahmed Cevdet Paşa gibi bazı tarihçiler, her ne kadar daha fazlasını da hak etmiş olmasına rağmen, böyle kritik bir anda Patrik'in îdam edilmesinin Rusların işine yaradığını, bütün Ortodoksların tamamen Osmanlı Devleti'nin aleyhine geçtiğini ifade etmektedirler. Hattâidâm önlenebilseydi, Yunan İhtilâli bu kadar büyümezdi diyenler de vardır.

Rumlar, bir Türk Devlet adamı aynı kapının önünde îdam edilmediği müddetçe, kapının açılmayacağına söz vermişler ve bugüne kadar kin kapısını kapalı tutmaya devam etmişlerdir.

Kayseri'de de Metropolit'in yönetimindeki *Ethniki Hetaria*¹⁹ Cemiyeti'nin gizli faaliyetleri ve organizasyonu ile başlayan Rum isyanı, nihâyet 22 Nisan 1821'de isyanı desteklediği anlaşılan Fener Rum Patriği, V. Gregorios'un Patrikhâne'nin Petro Kapısı'nda îdam edilmesi ve Kayseri Metropolitanin de İstanbul Balıkpazarında îdamıyla birlikte bütün ülkede olduğu gibi Kayseri'de de bastırılmış oldu.

Bu isyanın bastırılması sırasında bir kısım isyancılar veya destekçileri Anadolu içlerinde Tosya, Çankırı, Ankara, Zile, Çorum, Bolu, Kastamonu ve Kayseri gibi şehirlere sürülmüşlerdi. Sürülen isyancılar arasında Rumlar lehine casusluk yapan Dîvan-ı Hümâyun Tercümanı Kalimaki-zâde Yanku, yazıcısı İstefenâki ve başçukadarı Yorgi gibi yüksek memurlar da vardı. Bunların Kayseri'ye gelince yine yerli Rumları isyana teşvik gayretlerine devam ettikleri anlaşıldığından îdamlarına karar verildi. Ayrıca malları ve eşyalarının satılarak Hazîne-i Âmire'ye teslimi Kayseri Mutasarrıfı Hüseyin Paşa ile Nâib Reşid-zâde Mustafa Salim Efendi'ye hüküm olarak bildirildi. Bu sürgünlerden Kirkor Kalfa ile Dîvan-ı Hümâyun çavuşlarından Abdurrahman gözetim altında bulundurulurken af dilemeleri ve iyi hâlleri sebebiyle serbest bırakılmaları Kayseri nâibine hüküm olarak bildirildi²⁰.

Bu olaydan yüz yıl sonra, II. Mahmud dönemindeki Yunan isyanını değerlendiren Yunanistan Dışişleri Bakanı Baltaris, 5 Mayıs 1921'de yaptığı bir

¹⁹ Etniki Hetaria Cemiyeti; Türkleri Avrupa'dan atmak, İstanbul'u geri almak ve Bizans'ı yeniden kurmayı amaçlayan ve Odesa'da kurulan gizli cemiyet

²⁰ Gökhan İlyas, I. Kayseri ve Yöresi tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 1997 s. 100

konuşmada, Patrikhâne'nin Yunanistan'a olan hizmetlerini şöyle övmüştü: “Yunan milleti bugün, Fener Patrikhânesi'ne şükran borçludur. Onun geçmişteki mücâdelesini, Yunan milletinin bu fetihlerinin (Yunanlıların Anadolu'yu işgali) yapılmasına yol açtı.”

11- Akbıyıköğlü Hasan Ağa Olayı 1821

1821 senesinde Akbıyık oğlu Hasan Ağa isimli birisinin elebaşılığını yaptığı olaylar, o günlerde Kayseri halkını heyecandırmış ve günlerce meşğûl etmiştir. Daha evvel 1817 senesinde Hacı Bekir Paşa'nın ilk icraat olarak gayrimüslimlere uygulanan vergilerde adâletsizlikler yaptığı gerekçesi ile görevden aldığı ve Kayseri'den sürdürdüğü nakîbüleşrâf kaymakamı Molla Zâhid aradan zaman geçince tekrar Kayseri'ye dönerek Lala Paşa Mahallesi'ndeki konağında yaşamaya başladı.

Bu durumu içine sindiremeyen Akbıyıköğlü Hasan Ağa, 23 Haziran 1821 (22 Ramazan 1236) Cumartesi günü teravîh namazından sonra 14 silahlı arkadaşı ile nakîbüleşraf kaymakamı Molla Zahid Efendi'nin konağına baskın yaptı. Orada **Molla Zahid Efendi**'yi ve amcasının oğlu **Akif Efendi**'yi öldürdüler.* Çanakçıoğlu Hacı Feyzullah Ağa'yı yaralılarak, Keş-zâde Hacı Süleyman Ağa'yı da kovaladılar.

Ertesi sabah bu olaylar şehirde duyulunca halk büyük bir korku ve dehşete düştü. Çarşı pazar kapandı ve herkes kendi başını kurtarma çabasına girdi. Kapatılan Yeniçeri Ocakları'nın boş gezen ve haydutlukla geçermeye çalışan askerlerinden meydana gelen grup, özellikle şehrin ileri gelenlerini hedef alarak ve gündün güne çoğalarak terör havası estirmeye başladılar. Korkuya kapılan eski müftü Hacı Halil Efendi ile Feyziefendi-zâde Fetullah Efendi'nin akrabaları Gessi köyüne tekrar sığındılar. Ancak şehrin ileri gelenleri Gessi'ye giderek Müftü Efendi ve diğer kişileri halka cesaret ve moral vermesi için tekrar Kayseri'ye getirdiler.

Korku içinde bulunan ileri gelenler, Fetullah Efendi'nin konağında toplanarak bu işe bir çare aramaya başladılar. Bu sırada Akbıyıköğlü, bir taraftan halkı ve gayrimüslimleri sıkıştırarak para toplamakta, diğer taraftan şehir yönetimini eline geçirerek pervasızca kesip biçmektedir. 8 Temmuz'da Ermeni ileri gelenlerinden bazılarını haber gönderip tehdit ile birkaç yüz kese para toplarlar, sonrada Büyükbahçebaşı'nda oturmakta olan Sütçüoğlu nâmındaki bir Ermeni tüccarın evini

* Molla Zâhid Efendi, Osman Efendi'nin oğlu ve 1704 tarihinde Kayseri müftüsü olan, ilim adamı Divrikli Fâzıl Osman Efendi'nin torunlarından. Kendisi Nakib-ül-Eşraf Kaymakamlığı yapmış, âlim bir zat olup, Lala Paşa Câmîsinin hatipliğini ve Eretna medresesinin müderrisliğini yapmış idi. Oğul evlâdı olmayıp, Emine ve Rubeyşe adında iki kız evladı kalmış idi. Küçük kızı Emine, babasının öldürülmesinden sonra bir gün, üzerinde değerli takılar olduğu halde, eline de gümüş bir ibrik alarak ve tehlikenin farkında olmayarak çeşmeye su getirmeye gider. Mevsim yaz ve sokaklar تنها olduğundan, elindeki gümüş ibrik ve üzerindeki kıymetli takılara göz koyan bayağı biri tarafından kaçırılarak boğulur, cesedi de Kızıltepe civarında bir yere atılır. Yapılan tahkikat sonunda, hırsız katilin Lala Paşa Mahallesi'nden Yapışoğlu Deli Ömer olduğu anlaşılır ve idam edilerek cezalandırılır.

basarak kendisini öldürerek, kardeşini de yaralarlar ve bir hayli para ve altını gasbederler. Bu olaylardan korkan diğer gayrimüslim de istenilen parayı vererek aman dilerler.

1820 senesinin Eylül ayından itibaren boş bulunan Kayseri Mutasarrıflığı makamını müsellim olarak Akçakayalı-zâde Sâlih Ağa idare etmekteydi. Fakat bu olaylara mânî olamadığı gibi eşkıyânın kontrolü altına girmişti. Akbıyıkoglu, bu sefer 500 adamı ile Fetullah Efendi konağında toplanmış bulunan Müftü Halil Efendi ve ileri gelenlerin üzerine baskın yaptı. (9 Temmuz 1821) Konağın içinde bulunanlar ve hademeleri savunmaya geçince dört saat kadar silahlı mücadele devam etti. Nihayet eşkıyâlar konağın arka duvarını delerek içeri girdiler. Fetullah Efendi, atına binerek kapıda bulunan iki kişiyi öldürerek önce Akçakaya'ya sonra da Hisarcık'a firar etti.

Konağa giren eşkıyâ, orada bulunan Güpgüp-zâde Hacı Bekir Ağa'yı* Fetullah Efendi'nin oğlu Adil, yeğeni Nazif Efendileri, Tosunlu Bayraktar ile Gessili Bey'in yeğenleri ve bunlardan başka yirmi kadar kişiyi öldürdüler. Ayrıca konağı yağmalayarak yaktılar.

Bu kargaşılıkta konaktan kaçarak Seyfullah Efendi Câmi î'ne sığınan müftü Hacı Halil Efendi'yi Câminin içinde öldürdüler. Bu cinayetle ilgili olarak çağdaş şairlerden Hisarcıklı-zâde Mesud Efendi şu tarihi düşürmüştür;

“Semiyy-i Hazret-i Edhem zihî Müftî Efendinin
Gününde cümle nâsın günleri eyyâm-ı iyd oldı
Hayâtında ru...etle safâ bulmuş idi herkes
Vefâtında kulûb-ı memleket yandı kadîd oldı
Bu târîhi işittim ben ricâl-i gaybiden MES'ÛD
Cenâb-ı Müfti-i Kutb-ı cihan Hakk'a şehîd oldı”

Hisarcık'ta hademesi Ali'nin evine sığınmış bulunan Fethullah Ağa, burada kendini emniyette hissettiği sırada ev sâhibi Ali, durumu eşkıyâbaşı Hasan Ağa'ya ihbar

* Hacı Bekir Güpgüp-zâde, Kayseri'nin eski ayân ve eşrafından Mehmed Ağa'nın oğludur. Öldürüldükten sonra Zeynelâbidin türbesi civarına gömülmüştür. Mezar taşında şu ifadeler vardır;

Saf çekip çıktı semâya ceste ceste dû-ı âh
Pâre pâre oldu gûyâ f'il-mesel ebrû-siyâh
Dahi Gübgüb--zâde kim şân-ı sahâvet masdarı
Eyledi dest-i ecel anın dahi kârın tebâh

(Beddualar sıraya girip yavaş yavaş çıktı
Güya örnek olan kara bulutlar parçalandı
Şanın ve cömertliğin göstergesi olan Gübgübâ'nin
Ecelin eli ile işi sona erdi.)

İrci'î emrine etti bi tevakkuf imtisâl
Eyledi gülzâr-ı Kuds-ı âşıkâna azm-i rah
Dedi tarihin bu dem de rihlet-i kuş eyleyüp
Ruh-u pâki cennetül âlâya ersin, ya ilah
(1236-1821)

Geri dön emrine hiç tereddüd etmeden uydu.
Âşıkların mukaddes gül bahçesine yöneldi.
Bu sırada onun ölümünü duyup tarih söyledi.
Yarabbi! O'nun temiz ruhu yüce cennete ulaşsın.)

etmiş ve birtakım eşkiyâ çaresiz kalan Fethullah Efendi'yi** yakalamışlar, yolda öldürmüşler başını mızrağa geçirerek Hasan Ağa'ya getirmişlerdi.(25 Temmuz 1821)

Akbıykoğlu, şehirde estirdiği terör ve dehşet havası içinde çoluk çocuk demeden birçok kişiyi öldürmüş, evlerini soymuş ve yakmış nihayet ve vilâyet makamını fiilen ele geçirmişti. Bu zorbalık ve şantajları sonucunda çaresiz kalan Osmanlı yönetimi 15 Temmuz günü Hasan Ağa'yı Kayseri Müsellimi yapmak zorunda kaldı.

12- Hacı Hüseyin Paşa'nın Mutasarrıflığı

O sırada Kayseri Mutasarrıflığı'na yüce fermanla Borlu Müftü-zâde Hacı Hüseyin Paşa, tayin edildi ve H.Hüseyin Paşa'da Hasan Ağa'yı ikinci defa müsellim tayin etti. 1 Ağustos 1821 günü Hacı Hüseyin Paşa gösterişli bir merasimle Kayseri'de göreve başladı. Hasan Ağa 500 kişilik avanesi ile Paşa'yı karşılayıp beklemeye başladı.

Fakat Hacı Hüseyin Paşa, bu belâdan kurtulmak üzere kısa zamanda köylerden 15.000 asker topladı. Bunu gören Akbıykoğlu Hasan Ağa'nın etrafındaki askerler korku ile dağılmaya başladılar. Nitekim **Hacı Hüseyin Paşa** derhâl duruma hâkim olmuş, vazifede bulunduğu on ay içinde eşkiyâları birer birer yakalatarak cezalandırmıştır. Böylece âsâyîş ve düzen yeniden sağlanabilmiştir. Nihayet 1 Haziran 1822 gecesi (12 Ramazan 1237) eceliyle vefat etmiş ve Zeynelâbidin Türbesi civarına gömülmüştür. Mezar taşında şu ibarelerle tarih düşülmüştür;

“Hakk eder tîğ-ı ecel levha-ı nâm u şânın

Ne şehindir bu fenâ mektebi paşanın

Câm-ı lebrîz-i ecel âlemi eyler mahmûr

Fark varmı acebâ şehle abâ-pûşânın

Yine bu Pîr-i felek nevha-ı feryâd ederek

Mâtemin tutsa sezâ “Âsaf-ı âlî-şânın

Dedi bir bendesi giryân olarak târîhin

Dola nûr merkad-i Seyyid Hüseyin Paşanın”

(Nâm ve şân levhasını, ecel kılıcı yerle bir eder. Bu yokluk mektebi ne şahın ne de Paşa'nındır. Dolu ecel kadehi âlemi sarhoş eder. Farkı varmıdır acaba Pâdişahla aba giyenin? Yine ağlayıp feryad ederek bu eski çark dönecek. Şanı yüksek o vezire layıktır matem tutmak.

Onun bir bendesi ağlayarak tarihini söyledi. Seyyid Hüseyin Paşa'nın mezarı nur ile dolsun.)

13- Alâeddin Paşa'nın Mutasarrıflığı

Kayseri Mutasarrıflığı'na tayin olunan **Alâeddin Paşa** 1822 senesi Eylül ayında (1237) yeni vazifesine başladı. İlk iş olarak kendinden evvelki mutasarrıf **Hacı Hüseyin Paşa**'nın Kürkcübaşı ve Rum **Hatunoğlu Murad**'ın büyük oğlu **Mihail**'i asarak îdam ettirdi.

** Feyzî Efendi-zâde Fethullah Efendi, Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini yaptıktan sonra meşhur din âlimi Akşehirli Hâfız Osman Efendi'den icazet almıştır. Çok nüfûzlu bir şahıs olup, resmî görevlerde bulunmuştur. Şiir ve aruz bilgisi çok yüksek idi ve şiirlerinde “Fethî lâkabını kullanırdı.”

Mihail, daha önceki mutasarrıf zamanında bazı ünvanlar kazanmış, servet ve nüfûzsâhibi olmuş, bu gücüne güvenerek Alâeddin Paşa'nın Kayseri'ye gelişi sırasında gerek karşılama ve gerekse üzengi ayağını öpme esnasında haddinden fazla gururlu davranmıştı. Hattâ imâlî ve gizli ifadelerle büyükleri taklid ediyordu. Mihail'in îdamından sonra bir Hıristiyan kölesi İslâmiyeti kabul ederek, Paşa dairesinin hademeleri arasına alındı.

Alâeddin Paşa'nın vazifeye başlamasından iki gün sonra Hükümet dairesinde yangın çıktı ve binanın bir kısmı yandı. Alâeddin Paşa, Kayseri'de üçbuçuk ay kadar mutasarrıflık yaptıktan sonra 1822 (1237) senesi Kânûn-ıevvel'inin (Aralık) yirmibeşinde Erzurum'a tayin edilmiştir.

14- Gâlip Paşa'nın Mutasarrıflığı

11 Ocak 1823 (27 Rebûlâhir 1238) tarihinde Gâlip Paşa, Kayseri Mutasarrıflığı'na tayin edildi. Aynı senenin 15 Mart'ında vazifeye başladı. Bu olayı anlatan ve tarih düşen Sâlim isimli şairin dörtlüğü şöyledir;

*"Dedi bu Sâlim-i Kemteri
Târih-i tâmm-ı gevheri
Gâlip gibi bir saf-deri /
Buldu livâ-ı Kayseri"*

(değersiz Salim, cevherî (sâdece noktalı harflerle oluşturulan) tarihini söyledi
Gâlip Paşa gibi bir kahramanı, Kayseri sancağı buldu). Sene 1238

Gâlip Paşa, aynı senenin Aralık ayı başına kadar görevde kalmış 17 Aralık günü Gümrükçü Osman Paşa'nın tayin edilmesi ile mutasarrıflık görevinden ayrılmıştır.

15- Gümrükçü Osman Paşa'nın Mutasarrıflığı

17 Aralık 1823 tarihinde Kayseri'de Mutasarrıflık görevine başlayan **Osman Paşa**, eski bakanlardan **Mısırlı Kâmil Paşa**'nın amcasıdır. Arapkirli olup daha önce Kıbrıs vergilerini toplama (muhasıl) görevi ile Dersâdet Gümrük Emini görevini yapmıştır. Bu görevinden dolayı **Gümrükçü Osman Paşa** ismi ile meşhur olmuştur. Osman Paşa, Kayseri'de hayır ve hasenât işlerine önem vermiş ve bazı binalar yaptırmıştır.

Öncelikle Battalgâzi Mesiresi diye tanınan yerde birçok bina ve tesisler yaptırmıştır. 1824-25 yılında (H.1240) Battal Câmi î'ni yenilemiş, su kuyusu ilâve ettirmiş ve şehit kabirlerini tâmir ettirmiştir. Ayrıca bunlara yeter miktarda akar ve vakıf sağlamıştır. Bu işin takibini de **Gözübüyük-zâde İbrahim Efendi**'ye bırakmış, daha sonra İbrahim Efendi ölünce bu vazife oğlu Sabit Efendi'ye verilmiştir. Bütün bu hayrat ve akarların böylece Gözübüyük-zâdeler'in emrine girdiği daha sonra amacından uzaklaştığı anlaşılmaktadır²¹. Osman Paşa Kayseri'ye maiyeti olarak **Müderriş-zâde Âlim Efendi**'yi de beraber getirmişti. Mehmet Âlim Efendi, Kayseri'de ün yapmış

²¹ Mirat-ı Kays. S. 182-183-184

din âlimlerinden olup, kırk seneden fazla dinî ilimlerin yayılmasına hizmet etmiş ve 1874 (1291) tarihinde ânîden ölmüştür. Mezarı Hunat Câmî î'nin giriş tarafında imiş.

“Def’aten fevti gibi târîhi Sâlim çıktı âh

Füc’eten bu Âlim-i allâme etdi irtihâl”

(Ölümü bir defada olduğu gibi Sâlim’in tarihi de bir defa da çıktı âh.

Bu büyük âlim ânîden göçtü.) 1291

Âlim Efendi şiir sanatında gayet usta idi. Nitekim Mevlevî tekkesinin tâmir tarihi olarak şu manzûmeyi söylemiştir;

“Zamm birle söyledim târîh-i cevher Âlimâ

Hânkâh-ı mevlevî de buldu teyzîn-i cedid

(Ey Âlim! Mücevher (noktalı harflerle oluşturulan) tarihi bir ekleyerek söyledim.

Mevlevî tekkesi de yeniden süslendi.)²²

Gümrükçü Osman Paşa üçbuçuk seneye yakın Kayseri ve Bozok Sancakları Mutasarrıflığı’nda bulunduktan sonra 1826 senesinde ayrılarak yerine Cebbar-zâde Mehmed Paşa tayin edilmiştir.

16- Şehirde Onarım, Yapım İşleri ve Devlet-Halk İlişkileri

Osmanlı Devleti’ndeki şehirlerde bulunan büyük binalar genellikle sultan, vezir veya devletin önemli görevlerinde bulunanlar tarafından yaptırılırdı. Bu inşaatlar hassa mimarları’nın kontrolünde gerçekleştirildi. İstanbul’da bulunan hassa mimarının taşra şehirlerindeki temsilcileri ”şehir mimarbaşları“ idi. Bu mimarlar hassa mimarbaşısının teklifi ve beratla atanırdı.

Şehir mimarbaşları kendi çevrelerindeki dülger, neccar, taşçı gibi esnafa hükmederdi. Herhangi bir binanın inşaatının yapılabilmesi için inşaat sâhibinin mürâcaat ı mimarbaşı vasıtası ile İstanbul’a gönderilirdi. Oradan inşaat veya tâmirat müsadese geldikten sonra işe başlanabilirdi. Mimarbaşının inşaatlarda kullanılan malzemelerin kabul edilmiş şartlara uygunluğunu denetleme yetkisi de vardı. Ayrıca inşaatların keşfi ve arsa anlaşılmalıklarında bilirkişi olarak önce onlara başvurulurdu.

4 Mayıs 1824 tarihli bir emirle; Pîrî Mehmed Paşa vakıflarından olan Gönhanı içine izin alınmadan yapılan ilâvenin yıktırılması isteniyordu. Mahkemenin Kayseri mimarı **Esseyid Elhâc Mehmed Ağa**’nın bilirkişi raporuna dayanarak verdiği karara göre; kaçak yapının mimarının nezâretinde yıktırılması isteniyordu. Yine şehir merkezinde bir şahsın yeni ev yaparken komşusunun duvarına ve kapı girişine zarar verdiği sebebi ile mahkeme zararın ödenmesine ve yeni yapılan duvarın yıkılmasına karar vermiş, uygulamayı da Kayseri mimarbaşısına havâle etmişti²³.

Osmanlı devletinin kuruluşundan beri şehir merkezlerinde “Şehir Kethüdâsı” unvânı ile birisinin bulunduğunu ve halk ile devlet arasındaki görevlileri arasındaki ilişkileri düzenlediğini biliyoruz. Bu makamın 18. yüzyılın başlarından îtibâren önem kazandığı anlaşılmaktadır. Ancak ayanlarla aynı işi yaptıkları ve bu yüzyıl boyunca

²² Ahmed Nazif, Kayseri Meşhurları, Kays. 1991, s.84.

²³ Kays. Şr. Sc. 216. S. 168

âyânların ön plâna geçtiği anlaşılmaktadır. 19. yüzyıl boyunca ayanların ön plâna geçtiği anlaşılmaktadır. 19.yüzyıl başlarında ise Kethüdâların daha etkili oldukları görülmektedir. I. Abdülhamid saltanatının son yıllarında halkı ayanların baskısından kurtarmak amacı ile unutulmaya yüz tutmuş olan şehir kethüdâlığını yeniden canlandırmak istemiştir. 1786 yılında yayınladığı fermanlarla bundan böyle âyânlığın kaldırıldığını vilâyet işlerinin görülmesinde vergi dağıtımında halkın seçimi ile iş başına getirilecek “Şehir Kethüdâları”nın görevlendirildikleri açıklamıştır. Kayseri ileri gelenlerince kadı huzûrunda seçilen Şehir Kethüdâsı’nın görevi, şehre uğrayan kamu görevlilerine, sefere çıkan veya eşkiyâ takip eden askerî birliklerin yolculuk yapan, göreve giden vali, mutasarrıf, müsellim gibi yöneticilerini ağırlamak, konaklamalarını ve ihtiyaçlarını sağlamaktır. Bu maksatla yaptıkları harcamaların defterini tutuyorlardı. Altı aylık sancak giderleri tesbit edilirken kadı önünde, şehir kethüdâsının yaptığı masraflarda gözden geçiriliyor ve vergi dağıtım defterine ekleniyordu.

Şehir kethüdâsının diğer önemli bir görevi de vergilerin halkla dağıtımını âdilâne yapmaktır. Kayseri Kethüdâsı’nın 1825 yılı vergi dağılımını esnaf ve mahallelere adâletli bir şekilde yapmak üzere Kadı tarafından görevlendirildiğini görüyoruz. Yine Kayseri’de iki mahalle halkının mahallelerinin mevcut hâliyle vergilerini ödemek istedikleri hâlde Şehir Kethüdâsı’nın buna aykırı olarak mahallelerini başka mahalle ile birleştirmek istediğini, buna mânî olunmasını Kadı’dan istiyorlardı. Bunun üzerine Kadı, Kethüdâ’ya hitâben bir resmî mektup (murâsele) yazarak halkın isteklerine uymasını bildiriyordu²⁴.

17- Ermeni Sarkis Gümüşyan Okulu Yapılması 1826

1826 yılında, Hacı Sarkis Ağa Gümüşyan, ‘Dışa Şar’da (dışarı şehir) yaşayan fakir Ermeni çocuklar için, şehrin güneybatısında, dar ve kirli sokaklarla çevrili fakir bir semtte bulunan, Surp Sarkis Kilisesi’ne ait büyük bir evi yenileyip uygun değişiklikler yaparak okul hâline getirmişti. Kurucusu, okul için sabit bir gelir temin etmek üzere birkaç dükkân ve başka mülkler satın alarak okula tahsis etmişti. Semt okulu niteliğindeki kurum, fakir öğrencilerin okula nâlinlarıyla gitmesinden dolayı, halk arasında ‘Nalınlı Mektep’ olarak anılmıştır.

Hacı Sarkis Gümüşyan’ın oğulları Taniel ve küçük kardeşi Hovhannes, babalarının izinden giderek Gümüşyan adını ölümsüzleştirmek üzere 1868 yılında Kayseri Surp Lusavoriç Kilisesi’nin avlusuna bitişik evleri satın almış, Gümüşyan Okulu’nu inşâ ettirmiş, okula gelir sağlamak üzere mülk ve bir fon vakfetmişlerdir. 1859’da inşâ edilmiş olan Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi’nin üst galerisindeki iki bölüm, sınıf olarak kullanılmaya başlamıştır. Alboyacıyan’ın, 1901 tarihli bir istatistikten aktardığına göre, bu tarihte, anaokulu, ilkokul ve iki yıllık tamamlayıcı bir bölümden oluşan Gümüşyan Okulu’nun 680 ücretli, 250 burslu öğrencisi ve 14 öğretmeni vardı. Tehcirden sonra Kayseri’deki Ermeni Cemaati’nin ibadethânesi ve

²⁴ Kays. Şr. Sc. 135. S. 106

okulu olarak sadece Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, Gümüşyan Okulu ve bitişiğindeki yapılar kalmıştır. 1920 yılında, Gümüşyan Okulu yetimhâne-okul işlevini üstlenmiş, ancak birkaç yıl sonra, öğretmen yokluğundan ötürü eğitim hayatı son bulmuş ve buradaki yetim çocuklar Kıbrıs Melkonyan Okulu'na nakledilmiştir. Gümüşyan Okulu'nun vakfiyesi günümüzde Türkiye Ermenileri Patrikliği nezdinde seçilmiş bir heyet tarafından yönetilmektedir²⁵.

18-Çapar-zâde Mehmed Paşa, Hacı Salih Paşa, Hafız Ali Paşa ve Mehmed Celâleddin Paşaların Mutasarrıflıkları 1827

Kayseri ve Bozok sancakları Osman Paşa'dan sonra Çapar-zâde Mehmed Paşa'ya verildi. **Çapar-zâde Mehmed Paşa**, 26-5-1827 (H-1242) tarihinde eniştesi **Rüstem** Ağa'yı müsellim olarak atadı. Rüstem Ağa'nın vazifeye başlamasından hemen sonra, Ağustos ayı içinde Kayseri'deki yeniçeri ocağı resmen kaldırıldı ve yok edildi. Ağustos ayına kadar **Rüstem Ağa** müsellimlik görevini devam ettirdi. Bu tarihte **Hacı Salih Paşa** mutasarrıf olarak tayin oldu. Salih Paşa Kayseri'ye gelerek vazifeye başladı. Dörtbuçuk ay vazife yaptıktan sonra 1 Aralık 1827 (H-1243)'te Şam Valiliği'ne terfi ederek tayin edildi.

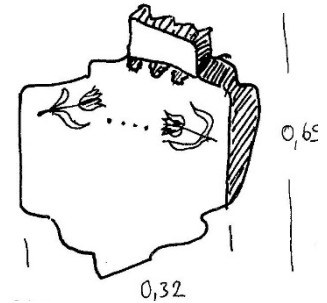
1827 senesi içinde Kayseri'de şiddetli bir deprem olduğu, Zencidere Kilisesi'nin kubbesinin çöktüğü, Hristiyan kaynaklarında belirtilmektedir²⁶.

14 Şubat 1828 günü Hafız Ali Paşa mutasarrıf olarak tayin edildi. Gayet ağırbaşlı ve ciddî bir şekile hükümet işlerine sarıldı. Muktedir bir kimse olup, kendinden evvel gelişmiş olan Hasan Ağa olayından kalan Sarıahmedoğlu Mahmud Ağa'yı ve o guruptan bir şahsı 19 Temmuz 1828 (1244)'de, bir gün sonra da Erkiletli Kuşçu Ağa'nın oğlu ile yeğenini yakalatarak îdam ettirdi. Hafız Ali Paşa Kayseri'de âsâyîş ve huzûrunun temini için çalışırken 29 Temmuz 1829 (1245) günü vazifeden ayrıldı. Yerine Mehmed Celâleddin Paşa mutasarrıf oldu. Müsellim olarak da Molla-zâde Emin Efendi tayin edildi.

Aynı sene içinde Celâleddin Paşa'nın oğlunun Kayseri'de öldüğü, tâlik yazılı, yıldızlı mezar taşından anlaşılmaktadır. Müzede bulunan bu taş 1938 yılında Hunat Câmî î'nin avlusundan nakledilmiştir.

Taşın üzerindeki kitâbe şöyledir;

- 1- Hüve'l-Bâkî
- 2- Cenâb-ı Mîr İbrâhîm?
- 3- Budur Mahdûm-ı vâlâsı Celâl Pâşâ-yızî-şânın
- 4- Gîdûp bir tıfl-ı nev-res nâzenîni dâr-ı 'ukbâyâ
- 5- Derûmı yandı yakıldı bütün a'lâ vü ednânın
- 6- Şefî-i vâlideyni olduğu bî-şübhedir ammâ

²⁵<http://www.agos.com.tr>.

²⁶ Ioannis Kalfaoğlu, **Zencidere'deki Ioannis Prodomos Manastırı Yahud Moni Flavianon**, Palet Yay. Konya 2019 s.28

- 7- Nihâl-i tâze-i nev-bâvesidir bâğ-ı dünyânın
- 8- Döküb âb dü çeşmim söyledim Mes'ûd tarihin
- 9- Hudâhûriyan itsün dâyesin Mîr Süleymân'ın (1244)

19- Vergi Mevzuatı ve İdâre Usûlündeki Değişiklikler

Kentler, çiftçi halkın ürünlerini satıp, karşılığında kendi üretemediği ihtiyaçlarını karşıladığı yerdir. Yani bir değiş tokuş merkezidir. Bunların yanısıra üretici ve tüketici arasında aracılık yapanlar, kamu görevlileri ve askerler de şehirlerin sosyal ve ticârî faaliyetlerini yönlendiren unsurlardır.

Osmanlı Devleti'nde "Muhtesiplik", şehirlerde çalışan esnaf ve zanâatkârları denetleyip, karşılığında devlet için belirli kurallara göre çeşitli vergiler toplayan eski bir kurumdu. Genellikle "İhtisap Rüsûmu" denilen bu vergiler gurubu; damga resmi, mizân resmi, bâc-ı pazar ve benzeri adlarla şehir ve kasabalarda kurulan panayır, pazar ve bezistanda satılan eşyadan, başlangıçta kırkta bir oranında alınmış, sonraları bu oranda önemli değişiklikler olmuştur²⁷.

1826 yılı Ağustos'unda yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra boşlukta kalan şehirlerin güvenlik ve ihtisap işleri yeniden düzenlenmiştir. Rumeli ve Anadolu kentlerinde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin ihtiyaçlarını karşılamak üzere "İhtisap Rüsûmu" adı verilen yeni bir vergi konulmuş ve "İhtisap Nâzırı" denilen kimse bu rüsûmu toplamakla görevlendirilmiş, bütün bu konular bir "İhtisap Nizam-nâmesi"ne bağlanmıştır.

Önce İstanbul'da yapılan bu düzenlemeye paralel olarak 1827 Ağustos'undan itibaren Ankara, Kayseri, Bursa, Sivas gibi kent merkezlerinde, gönderilen emir ve talimat uyarınca yönetici kadı ve ileri gelenlerle esnaf kethüdâlarının uygun gördükleri birer "İhtisap Nâzırı" seçerek atanmak için izin ve berâtistemeleri emredilmişti. Ayrıca "İhtisap Rüsûmu" vergisinin niteliği hakkındaki bilgiler bir fermanla duyurulmuştu. Buna göre, şehirlerde mevcut bütün dükkânlar han ve hamamlar, kahvehâne, değirmen ve benzeri iş yerleri ile pazar ve panayırlarda satılan canlı hayvan, arpa buğday gibi tahıl ürünleri dâhil olmak üzere alınıp satılan bütün emtiadan ihtisap vergisi alınacaktı. Bunun için kadı, ihtisapnâzırı, mütesellim, şehir kethüdâsı ve esnaf kethüdâları biraraya gelerek sözü edilen bütün işyerlerini birer birer sayıp, kazancına göre ödeyebileceği ihtisap rüsûmunun miktarını belirleyecekler, düzenleyecekleri defterin bir sûretini merkeze göndereceklerdi.

Müslüman olmayan halkın Müslümandan belirgin farkları vergi ödemede görülmektedir. Cizye dışında çeşitli adlarla alınan vergilerin yer yer bunlardan daha fazla istendiği olurdu. Kayseri'de Müslüman nüfus olmasına rağmen, vergiler eşit olarak bölüştürülüyordu.

Cizye'ye gelince, Devlet'i çok uğraştıran bu verginin konuluşu geçirdiği merhaleler konumuzun dışındadır. Ancak II.Mahmud döneminde bu verginin dağıtım ve

²⁷ Abdurrahman Vefik, **Tekâlifî Kavâidi**, I. Dersaadet 1329, s. 43

toplanmasında bazı düzenlemeler yapılmıştır. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra devlet gelirlerini artırılması ve yeni vergilerin konulması başta geliyordu. Bundan Cizye de payını almıştır.

1827 yılında Cizye miktarı yeniden belirlenmiştir. Buna göre âlâ (zenginler) gurubuna girenlerden 36 kuruş, evsat (orta hâlli) olanlardan 18 kuruş ve ednâ (fakir) gurubundakilerden ise 9 kuruş cizye alınacaktı. Ayrıca cizye evrakının âlâsından 12, evsatından 9 ve ednasından 6 para kağıt bedeli ile cizye muhasebecisi ve kâtiplere birer para ödenecekti. Ayrıca rahip, patrik, keşiş ve çocuklarla eli iş tutmayanlardan cizye alınmıyordu.²⁸

Klâsik Osmanlı yargı teşkilâtının önemli bir parçasını “Muhzırlık” kurumu oluşturuyordu. nziâTanzîatın ilânına kadar niteliğini koruyan bu kurum bir çeşit adlîpolis görevi yapıyordu. Muhzırbaşının emrindeki muhzırlar, mahkemenin istediği ilgilileri getirip götürmek, mahkemede güven ve düzeni korumakla görevli idiler.

Ancak Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra muhzırlık görevi, iltizâma vermeye başlandı. Süresi bir yıl olan iltizâmın muhzırlık yaptıklarını gösteren örnekler vardır. Kayseri Kazası'nın muhzırbaşılığı Mukâtaât Hazinesince 1830 yılında 1250 kuruş bedelle bir seneliğine iltizâma verilmişti.²⁹ Aynı muhzırbaşılığın 1831-1832 tarihlerinde mutasarrıf tarafından iltizâma verildiği anlaşılmaktadır.³⁰

Kentlerde yöneticileri halkı ve esnafı yakından ilgilendiren önemli meselelerin başında günlük ihtiyaçların karşılanması gelmekte idi. Ekonomik ve sosyal bir önlem olarak fiyatların denetim altında tutulması için ihtiyaç maddelerine narh sistemi uygulanıyordu.

Bütün esnafa yılda iki kere belirlenen fiyat listesi verilir, buna uymaları istenirdi. İlk belirleme baharda ikincisi ise kış başlangıcında yapılırdı. Kadı huzûrunda esnaf kethüdâları, muhtesip, âyân, şehir kethüdâsı ve ileri gelenlerin hazır buldukları toplantıda, her ürün ve malın fiyatı ayrı ayrı belirlenir, şer'îye siciline yazılırdı. Bu sûreti ihtisap görevlisine, birisi ise esnaf kethüdâsına verilir, gerek görülürse sancak veya vilâyet yöneticisine de bir sûreti sunulurdu. Anadolu'nun bütün kentlerinde narhın nasıl tespit edilip uygulandığına dair kayıtlar sicillere geçtiği için elimizde bulunmaktadır. Bu verilere dayanarak fiyat artışlarını yakından izleme imkânına sahip bulunuyoruz.

Her ürün ve malın fiyatı ayrı ayrı belirlenirken, niteliği kalitesi de göz önünde tutulur ona göre değer biçilirdi. Narh konduktan sonra, esnafın uyup uymadığı sıkı biçimde denetlemekte idi. İhtisap memurları, esnaf kethüdâları ve kadılar ayrı ayrı ya da birlikte kontrol yapabilirlerdi. Yöneticiler de isterlerse hem narh belirleme toplantılarına katılabilirler hem de denetleme yapabilirlerdi.

²⁸ Kays. Şr. Sc. 194, s. 52

²⁹ Kays. Şr. Sc. 194, S. 107

³⁰ Kays. Şr. Sc. 194, S. 107

Narh, yalnız içecek, yiyecek ve giyecek için değil, akla gelebilecek bütün hizmetler için söz konusu idi. Şehir içi ulaşımın yakın kaza ve kasabalara gidiş dönüşler de narha tâbi idi.³¹

Kayseri’de 20 Aralık 1831 günü kış dönemi narhını belirlemek üzere esnaf kethüdâları, ileri gelenler ve kadı, mahkeme binasındatoplanmışlar ve narhı tespit etmişlerdi. Buna göre 1 kıyye nân-ı has (has ekmek) 7 para, 1 kıyye nân-ı aziz (Günlük ekmek) 6 para, 1 nügü (200 dirhem) lehm-ı gahem (Koyun eti) 13 para, aynı miktardaki lehm-i bakar (Sığır eti) 13 paradan satılacaktı. 1 batman kuyruk 12 para, 1 nigü revgan-ı sade (Sade yağ) 80 para, aynı miktardaki don yağı, 52 gümeç aseli 50, aseli revak (süzme bal) 46, Karaman balı 40, pirinç 68, siyah üzüm 14, kara bekmez 14, balbaşı Zile bekmezi 24, Nazili inciri 18, ufak incir 12 paradan satılacaktı. Karaman helvasının nigüsü 34 para, tahin 36 para, peynir 16 para, pastırma 40 para, zeytinyağı 130 para, mum 45 para (kahve ve sabun piyasada bulunmadığı için narh verilmemiş) olarak belirlemişti. 1 giyim at nalı 10 para, tek nal üç para, 1 giyim katır nalı 10 para ve merkep nalı ise 7 para olacaktı.³²

Osmanlı İmparatorluğu’nda halkın vergilendirilmesinde iki ana ilkenin gözönünde tutulduğu görülmektedir. Bunlardan birisi şeriatın öngördüğü kurallar çerçevesinde hemen hemen bütün İslâm devletlerinde benzer biçimde uygulanan şer-i vergilerdir ve “Tekâlif-i Şer’iye” diye anılmaktadır. İkincisi ise, hükümetin gerek gördükçe çeşitli adlarla aldığı ve miktarı önceden bilinmeyen duruma bağlı vergilerdir ki bunlarda “Tekâlif-i Örfiyye” adı altında anılmaktadır.

Bu tarihlere genel uygulamaya uygun olarak Kayseri’de harcamalar 6’şar aylık periyotlar hâlinde edilerek kent merkezi, kasabalar ve köylerden vergi olarak toplanmakta idi. Şehir kethüdâsı âyân, mütesellim, esnaf dernekleri temsilcileri, ileri gelen birkaç kişi ile kadı ve mahkeme görevlileri biraraya gelerek yılda iki defa bütün giderleri kayda geçiriyorlar ve şer’iyye siciline giderin nereye kimler tarafından yapıldığı ve miktarı ayrı ayrı yazılarak toplanıyordu. Çıkan meblâğ kent merkezindeki halka, esnaf gruplarına, kasabalara ve köylere bölüştürülüyordu. Bu tutanağın bir sûreti de onaylanmak üzere İstanbul’a gönderiliyordu.

Vereceğimiz 1830-31 yılına ait Kayseri kayıtları bu masraflar hakkında gayet açık bilgiler taşımaktadır. 1830-1831 yılına gelindiğinde Kayseri’de altı ayda yapılan masraf 2.744.548 kuruşa çıkmıştı. Tevzî defterinin başına aynen şunlar yazılmış bulunuyordu;

“1246 senesi rûz-ı Hızır’ından rûz-ı Kasım’a kadar altı ay zarfında Devlet-i Âliyye tarafından me’mûren mürûr ve ubûr eden mübâşirlerin hizmetleri ve Konya ve Kayseriyye Mutasarrıfları taksitleri ve sair zîrde tahrir olunduğu üzere Medine-i

³¹ Mustafa Öztürk, “Orta Anadolu’da Fiyatlar 1785-1860” adlı doktora tezinde sicillere geçmiş narh listelerinden yararlanarak, fiyat hareketlerini izlenmiştir. Dr. Ş. Turan yönetiminde yapılan bu çalışma, söz konusu dönemin fiyat artışlarını belgelerle ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

³² Kays. Şr. Sc. 197. S.37

Kayseriyye'nin vukû bulan kâffe-i mesârifat beldesi, hâlâ Kayseriyye Sancağı Mutasarrıfı Âtîfetlü Esseyid Hayri Osman Paşa Hazretleri'nin inzimâm-ı rey ve marifetleri ve bi'l-cümle âyân-ı memleket ve vücûh-ı ahâlî ve muhtârân-ı mahallât ve kur'a ma'rifetiyle yekân yekân hesâb ve defter müfredâtına tatbîk olunarak tahrîr ve tanzîm ve tevzî' ü tahsîline ruhsat-ı Seniyye istidâsiyle ber-mantûk-ı irâde-i Âliyye der-i devlet-medâr'a arz ve takdîm olunan sâlyâne defteridir ki ber vech-i âlî zikr ve beyân olunur.”(7 Cemâziyelâhir 1246 –23 Kasım 1830)

Altı aylık giderler ise şöyle kayda geçirilmişti;

1300 Kuruş: 1 Rûz-ı Hızır tevzî defterini İstanbul'a götüren tatar.

550 Kuruş: Bozok'tan Kayseri'ye nakledenlerin iskânı için

125 Kuruş: Mühür tezkerelerini kadılar tarafında imzalanmasına ilişkin emir getiren tatar verilen

650 Kuruş: Bayramda Saray'da bulunan çavuşlara ve kavaslara verilen “İyd'elik”(Bayram Harçlığı)

850 Kuruş: Güherçile yüklemek için Karakoyunlu aşîretine ödenen

675 Kuruş: Çayır biçiminde mutasarrıfın atları için verilen “Çayır mesârifi” ile merahorlarına “ikrâmiye”.

4925 Kuruş: Şehir merkezindeki çeşme su yollarının onarımına verilen

1780 Kuruş: Güherçile devesi için Mamula aşîretine ve İstanbul'a gönderilen tatar

460 Kuruş: Doğup ölenlerin defterini Konya'ya götüren tatar

12975 Kuruş: Afşar ve Ekdar eşkiyâsının Kayseri ve köyleri basarak hayvan gassetmeleri üzerine, mutasarrıfın dairesi halkı ve şehir ve köylerden toplanan askere 13 günde yapılan masraf.

14290

500 Kuruş: Güherçile yükletilip İstanbul'a göndermek için aşâritlere gönderilen adama ödenen

80 Kuruş: “Fâhişe avratları kazâ-i âhir'e nefîçün götüren adama”

2620 Kuruş: İstanbul'dan gelen ve İstanbul'a giden tatarlara

400 Kuruş: Güherçile işiyle görevlendirilen memur ile tatar

31445

1854 Kuruş: Kış aylarında Hacılar Köyü'nden mahkemeye gelenlere

1300 Kuruş: İstanbul'a giden tatar

1620 Kuruş: Kadı konağında çavuşlarla kavaslara “Cuma bahşişi”

935 Kuruş: Kadı konağındaki ayvazlara altı aylık ücret

1300 Kuruş: İstanbul'a gönderilen tatar

300 Kuruş: Sivas muhassılının gönderdiği adama

450 Kuruş: Öldürülen zimmînin katilinin bulunması için İstanbul'dan gelen adama

39204 Kuruş: Naklen

1300 Kuruş: İstanbul'dan gelen Âli tatar (özel haberci)

- 150 Kuruş: Tarsus tarafına sürülen fâhişeleri götüreren adama
550 Kuruş: Maraş müteselliminin gönderdiği adama
400 Kuruş: Bağdat'a gönderilecek 50 kişinin fermanı getirene
1300 Kuruş: İstanbul'a gönderilen tatarla harcıhah
2125 Kuruş: Konya Valisi'ni hazeriyesinin 2.taksidi ile mübâşiriyesi
5000 Kuruş: Kiracıbaşı'na verilegelen îâne ve imdâdiye
2500 Kuruş: Menzil bedelinin ikinci taksidi
1300 Kuruş: İstanbul'a giden tatarla
450 Kuruş: Konya Valisi'ne gönderilen tatarla
52079
6916 Kuruş: Kayseri Mutasarrıfı'nın ikinci taksidi ile "Kışlâkiye ve devriyesi"
800 Kuruş: Hâne ve nüfus sayımı için Konya Valisi'nin yazısını getiren
"Sancakdar"a verilen
400 Kuruş: Güherçileci esnafı için Tokat'a kazan bakırına gönderilene
450 Kuruş: İzinli gelip Adana'ya firar eden Âsâkir-i Mansûreden Abdüselâm
için giden tatarla
1050 Kuruş: İstanbul'dan gelen tatarla, maden emîni tatarına
500 Kuruş: Asker yazımına giden adama
450 Kuruş: Firârî askeri yakalamak için Niğde ve Bor tarafına gidene
1300 Kuruş : İstanbul'a giden tatarla
500 Kuruş: Bağdat'a teftişie gönderilen topçuya
350 Kuruş: Kırşehir'e giden tatarla
250 Kuruş: Firârî topçu için Bozok tarafına giden ağaya
490 Kuruş: Kış aylarında satın alınan samana verilen
3450 Kuruş: Altı ay zarfında giydirilen "Hil"at bahası"
3650 Kuruş: Sandık emînin belde işleri için arada sırada yaptığı harcamalar için
720 Kuruş : Ayda 120 kuruştan 6 ayda nüfus defterini yazan kâtiplere
300 Kuruş : Ayda 50'şer kuruştan 6 ayda Mürur tezkeresi yazan kâtime
780 Kuruş : Asker affı için yazı götüreren adama
1200 Kuruş: Altı ayda nüfus nâzırına verilen maaş
2200 Kuruş: İstanbul'a 80 nefer götüreren mübâşirle üç uşağına verilen
1700 Kuruş: Bu asker için yapılan masraf
1500 Kuruş: İkinci defa İstanbul'a gönderilen 83 askerin mübâşirine
2312 Kuruş: Bu asker için gitmelerinden önce yapılan harcama
8400 Kuruş: Lalabeli Derbendi'ni bekleyen 40 süvâriye 6 ayda verilen aylık

ile

- 1612 kuruşluk "Ağalık ta'yinâtı" ve diğer gider
9600 Kuruş: Derbent süvârisine verilen ta'yinât
8400 Kuruş: Saman Gediği Darbendi'ni koruyan 40 süvâriye 6 ayda verilen
aylık ve "Ağalık" bedeli
9600 Kuruş : Bu süvâriye verilen ta'yinat

3600 Kuruş : Yavaş Ovası'nda derbent bekleyen 20 sekbâna altı aylık
21000 Kuruş: Haytabaşı Sadık Ağa'nın 120 süvârisine 6 ayda verilen aylık ve ağalık
18000 Kuruş: Haytabaşı Gürcüoğlu'nun 100 süvârisine 6 ayda verilen
12000 Kuruş: Haytabaşı İbrahim Ağa'nın 60 süvârisine 6 ayda verilen
13500 Kuruş: Sözü edilen 260 nefer süvâriye 6 ayda tayinat
400 Kuruş: Olageldiği üzere mahkeme başkâtibine
490 Kuruş: Diğer kâtiplere
350 Kuruş: Mukayyid Efendi'ye ücret
160 Kuruş: Muhzırbaşı ve muhzırlara
1500 Kuruş: Sandık emînine
450 Kuruş: Mahallelerde salyâne toplayana ücret
350 Kuruş: Yakup'a ücret
100 Kuruş: Konak onaran mimar çavuşuna ücret
100 Kuruş: Nakib efendi çavuşlarına "tahsildâriye"
75000 Kuruş: Olageldiği üzere Vali'nin dairesi için verilen "îâne(i'âne=yardım) ve ikrâmiye"
4500 Kuruş: Vali'nin kethüdâsına, hazînedarına, dîvan kâtibine ikrâmiye
273951 Kuruş: Nakl-i yekûn
7000 Kuruş: Kuruş başına birer paradan "Harc-ı defter"
13000 Kuruş: Altı ayda verilen îlâmlar için harç
1200 Kuruş: Kadının kethüdâsı ile mahkem hademelerine
295.151 Kuruş: Altı aylık toplam gider.

Bu paranın "Sâlyâne" (yilda bir alınan vergi) olarak halktan toplanması için Pâdişah'ın izin ve onayı alınmış bulunuyordu.

Kayseri'nin 1832 yılının altı ayında tespit edilen giderleri ise toplam 27458 kuruşu bulunuyordu. 1838 tarihine gelindiğinde altı aylık dönemde 172270 kuruş harcama yapılmıştı. Bu paranın 37500 kuruşu "Îâne-i Cihâdiye", 1374 kuruşu "Hazeriyye" taksidi, 15000 kuruşu ise Vali'nin maaşına ayrılmıştı.³³

20- Kayseri'de Nüfus Sayımı 1830-31

II. Mahmud tarafından 1830 senesi baharında bütün ülkede genel nüfus sayımı yaptırılmak sûretiyle, vergi gelirlerini sağlıklı biçimde tesbit etmek ve artırmak, asker almada bir düzen kurulması, bölgeler içinde ve arasında doğan, ölen, göçeden, kişilerin adlarının, yaşlarının, gayrimüslim ve Müslüman halkın vergi ve cizrelerinin hesaplanması imkânı elde edilmişti.

³³ Kays. Şr. Sc. 197, s.39-198/14 202 s.55.

Takvîm-i Vekâyi’de özellikle yöneticilerin yaptıkları yolsuzlukları önlemek amacıyla sayımların yapıldığı, ancak çoğu yerde ileri gelenlerle birlikte kimi yöneticinin buna engel olmak istedikleri sık sık yazılmaktadır.

Kayseri ileri gelenlerinden bazılarının emlaklerini, tahrirden kaçırılmaları zaman zaman halkın şikâyetlerine sebep oluyordu. Bunun üzerine “vücûhun” (ileri gelenler) evlerine gelen yazım memurlarına baskı yapmamaları için defalarca ve ferman çıkarılmıştı.³⁴

Bu nüfus sayımında Kayseri Karaman eyâletine bağlı olduğundan Karaman’a tâbi kazalarla birlikte sayıya dâhil edilmiştir. Bu sayımda merkez ve köylerdeki Müslümanlar bir deftere, yine merkez ve köylerde yaşayan Rum ve Ermeniler müştereken ayrı bir deftere yazılmışlardır. Sayımda sadece erkek nüfusun yazıldığı görülmektedir.

Bu nüfus sayımında Kayseri’nin hâne sayısının 7693 olduğunu nüfus sayısını da 21.005 ile 26.000 arasında olduğu kaynaklarda belirtilmiştir³⁵.

Cerîde defterlerinin yazılması cerîde nâzırının denetiminde cerîde ve mürür kâtipleri tarafından yapılıyordu. Cerîde nâzırı altı aylık mesâîsine karşılık 3000 kuruş, kâtipler ise 900 kuruş ücret almışlar ve cerîde odasında kullanılan kâğıt için de 147 kuruş ödenmişti³⁶.

Tutulan nüfus defterlerinin eyâlet merkezine gönderilmiş ve bu vazifeyi yerine getiren tatar da 460 kuruş ücret ödenmişti.

Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra her alanda yeni düzenlemeler yapılmış, onların üstlendikleri görevler yeni kurum ve kuruluşlara devredilmeye başlanmıştır.

Ülke yönetiminde de önemli değişiklikler yapılmıştır. Muhtarlık teşkilâtının kurulması, âyânlığın kaldırılması, nüfus sayımı yapılarak defter nâzırlıklarının oluşturulması, Redif teşkilâtının eyâlet ve sancak merkezlerinde hizmete girmesi Osmanlı devlet yapısını büyük ölçüde değiştiren hareketlerdir. Eyâlet merkezlerinde Redif-i Mensûre müşirlikleri kurulurken, Kayseri, Bozok ve Kırşehir sancaklarında Redif taburlarına “Ferik” ünvanlı kişiler tayin edildi.

Her yıl Şevval ayının başında İmparatorluk sınırları içinde bulunan bütün eyâlet ve sancakların yöneticileri belirlenerek bir yıl süre ile tayin edilmekte idi.

Kayseri Kadılığı da İzmir, Diyarbakır, Ayıntab, Maraş, Trabzon, Erzurum, Ankara, Konya, Kütahya, Tokat gibi “Mevleviyet” grubu denilen mesleğin en üst seviyesine çıkmış kadılar tarafından dolduruluyordu. Bunlar doğrudan doğruya arpalık olarak verilen görev yerine nâiblerini gönderiyorlardı. Kayseri kazası **Mustafa Âsım Efendi**’ye arpalık olarak verilmişti. Oda; 1832 Ocak ayından itibaren **Esseyid Mehmed Said Efendi**’yi tayin etmişti.

³⁴ Kays. Şr. Sc. 198, s.36.

³⁵ Cömert Hüseyin, **Kayseri’de ilk nüfus sayımı 1831**, Kayseri 1993, s.V-VI.

³⁶ Eken Galip, **Kayseri’de Şehir Yönetimine Ait Bazı Bilgiler**, III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 2000 S: 148

1830 (1246) yılı Eylül ayında Kayseri ve Maraş Sancakları Mutasarrıflığı'na **Yozgatlı Çapar-zâde Mehmed Paşa** tayin edilip, Kayseri Mehmed Paşa'nın müsellimi tarafından idare edilirken Mehmed Paşa bizzat Kayseri'ye gelerek İstanbul'a sevkedilmek üzere bin adet Nizâm-ı Cedîd askeri yazıp, düzenlenmesine başladı. Bu askerlerin Müslüman olan 500 adedine **Ciridoğlu** başbuğ tayin edilerek İstanbul'a gönderildi. Gayrimüslimlerden yazılan 500 adet asker için de adam başına yediyüz kuruş "askerlik bedel parası" alındığı anlaşılmaktadır.

Bir sene sonra 1831 (1247) senesi Mart ayında bu sefer Erzurum'a sevk olunmak üzere Kayseri'den 1000 adet daha asker yazıldı ve **Molla-zâde** kumandasında Erzurum'a sevk edildi³⁷.

1832 senesi Mart ayının ondördüncü perşembe gecesini Kayseri'de hafif bir deprem oldu ise de can ve mal kaybı olmadığı anlaşıyor.

Aynı sene Nisan ayı içinde Kayseri mahkemesi başkâtibi Halil Efendi'nin ölmesi üzerine, yerine Müftü-zâde Esseyid Ahmed Efendi'nin seçilip atandığını görüyoruz. Başkâtibin görevi kâtiplerin tutacakları her çeşit kaydın yazım kurallarına uygun olmasını denetleyecek, kayda geçirilen ferman, emir ve benzeri resmî yazıların asıllarına uygun biçimde yazılmasını sağlamaktır. Başkâtipler bunun yanısıra Kadı'nın veya nâib'in izni ile nikâh kıyabilirler, gerektiğinde keşiflere gidebilirlerdi. Sicillerin korunmasından da bunlar sorumlu idiler.

21- Abdullah Ağa Ayaklanması 1832

1.8.1832 Çarşamba günü eski yeniçeri ocağı ağalarından **Abdullah Ağa**, Hacı Yusuf oğlu **Osman Ağa** baş tutarak eski yeniçeri ocağını canlandırmak üzere ocaklı bayrağı açtılar. Etraflarına bir takım adamlar toplayarak **Hacı Ali Ağa**'nın Kışıkapağı'daki konağına ocaklı mehterini çaldırmaya başladılar. Bir günde sayıları 500'ü buldu. Kayseri mutasarrıfı **es-Seyid Osman Hayri Paşa** iken yerine bakan mütesillim **Mehmed Emin Ağa**, bu isyan hareketini bastıramadı. Halk büyük korkuya kapıldı. Kayseri ileri gelenlerinden **Feyzi Efendi-zâde Hacı Emin Ağa**, **Akçakayalı-zâde Salih Ağa**, **Erkiletli-zâde Mehmed Ağa** ve **Güpgüp-zâde Hacı Bey** civar köylere kaçarak sığındılar.

Molla-zâde Emin Efendi, hükümete mürâcaat ederek âlimleri ve hacıları davet ederek iştişâre ettiler. Bayrak açan ağalar ise gece devriyeleri çıkararak ve hükümete müdâhale ederek yönetimi ele geçirmeye çalıştılar. Bunun üzerine Kayseri'nin ileri gelenleri askerî silahlandırmaya başladılar. Bir yandan da isyancılar Abdullah Ağa'ya özel üniforma giydirek Delibaş tayin ettirdiler. Dört ay kadar bu vazifeyi yaptıktan sonra **Arnavut Ali Paşa**'nın Kayseri Mutasarrıflığı'na tayin olduğu haberinin gelmesi üzerine Abdullah Ağa korkuya kapılıp birkaç avânesi ile Şam'a gitmek üzere Kayseri'den kaçarak Adana'ya sığındı. Adana Valisi Hasan Paşa-zâde bunları yakalatıp

³⁷ Mirat-ı Kays. S. 186.

İstanbul'a bildirmiş ve sonra da gelen emire uygun olarak Abdullah Ağa ve beş avânesi îdam edilerek başları İstanbul'a gönderilmiştir.

22- Mutasarrıf Arnavut Ali Paşa 1832

29.12.1832 günü Kayseri'ye gelip vazifeye başlayan **Mutasarrıf Arnavut Ali Paşa**, ilk iş olarak İncesulu **Yüzbaşı Ömer Ağa** ile Kırşehir civarında ekmekçilik yapan **Deli Mehmed**'i îdam ettirdi (2 Ocak 1832).

Yüzbaşı Ömer Ağa, Feyzi-zâde Mahmud Ağa'nın emrinde idi ve İstanbul'a asker sevki için görevlendirilmişti. Her asker için kendisine 650 kuruş masraf ödemesi yapılmış iken; 500 kuruş harcanmış göstermiş ve 150 kuruşunu zimmetine geçirmişti. Deli Mehmed de isyancı Abdullah Ağa'nın avânesinden idi.

İdam edilen Abdullah Ağa'nın kardeşi **Hacı Ömer Ağa**'dan da onbeş kese ceza parası alındı.

Arnavut Ali Paşa âsâyiş işlerine özellikle önem verdi. Kırşehirli iki kişinin birbirleri ile livâta yaptıkları tespit edilince Kayseri mahkemesinde yargılandılar ve boyunları vurularak îdam edildiler. Bunun arkasından Erkilet köyünde bir Ermeni'yi öldürerek malını gaspeden bir şahıs bu malları satarken yakalanıp îdam edilerek cesedi beş gün araba pazarında teşhir edildi. Aynı senenin Nisan ayında Ot Pazarı'nda çırıkçılık eden bir şahıs, mahallesinin idarecisi ile 12 kuruşluk bir alacak yüzünden münâkaşa edip onu şişleyerek öldürmüş bulunduğu kisas olarak îdam edildi.

Kayseri'de altı ay 18 gün görev yapmış olan Arnavut Ali Paşa, nihayet 16 Temmuz 1833 tarihinde Erzurum'a tayin edilerek Kayseri'den ayrıldı. Görevde bulunduğu bu süre içinde Kayseri nispeten huzur ve âsâyişe kavuşmuş oldu.

23- Osman Nuri Paşa'nın Mutasarrıflığı 1833-35

Kayseri Mutasarrıflığı'na tayin olunan Osman Nuri Paşa, 10 Ağustos 1833 (1249) günü, vazifeye başladı ve mütesellim olarak da Musa Ağa'yı atadı. Bu sırada Osmanlı Devleti'nde II. Mahmud'un reformları devam etmekteydi. Devlet'in bütün kurumlarından değişiklikler ve düzenlemeler yapılmaktaydı. Bu çabalara paralel olarak Osmanlı İmparatorluğu'na katılan her toprak parçasında toprak yazımı ve nüfus sayımı vardı. **İlk modern nüfus sayımı olan** bu hareketin maksadı kaldırılan yeniçeri ocağının yerine kurulacak olan ordu için insan ve vergi kaynaklarının sağlıklı bir şekilde belirlenmesi olmuştur. Nüfus sayımının ne şekilde yapılacağını belirlemek için özel bir meclis kuruldu. Bu meclis gereken genelgeleri hazırlandı. Esas olarak sayımda, Rumeli ve Anadolu'nun erkek nüfusunun belirlenmesi hedeflenmişti. Ayrıca, Kıptiler ve aşîretler de sayıma dâhil edildi. Nüfus sayımı esnasında mülk sayımı da gerçekleştirildi. Bu yolla herkesin kudretine uygun vergi ödemesi sağlanacaktı.

Ancak bu kararlardan rahatsız olan mülk sâhibi Kayseri ileri gelenlerinden bazılarının emlâklarını yazdırmamak için gayret sarfettikleri, bu durumdan halkın

şikâyetçi olması üzerine “ileri gelenlerin evlerinden çıkmayarak sayım memurlarına müdâhale etmemeleri” için defalarca emir ve ferman çıkarılmıştı.³⁸

Genel nüfus sayımını Kayseri’de gerçekleştirmek üzere aynı senenin 4 Eylül günü İstanbul’dan Mutasarrıf Osman Nuri Paşa’ya ve Kayseri nâibine, âyân ve zâbitan ileri gelenlerine bir ferman geldi. Buna göre; “*El-hac Ömer’in kazasker defterdarı (Defter Nâzırı) olarak 500 kuruş aylıkla, Seyyid Ahmed Mesud’un birinci mukayyid (kayıt memuru), Başkatip-zâde Seyyid Mehmed’in de ikinci mukayyid olarak 150’şer kuruş maaşla tayin edildiği*” bildirilmekteydi.

Nitekim bunların Kayseri’de yaptıkları yoklama ve sayıma göre; Bir erkek çocuğu olan hâneler bile yazılarak; 5000 İslâm, 1735 Ermeni ve 365 Rum hânesi tesbit edildi. Ortalama her hâne 5 kişi kabul edilirse 1833-34 yıllarında Kayseri nüfusunun 35.500-40.000 arasında olduğu anlaşılır.³⁹

Osmanlı Nuri Paşa, iç güvenliğin korunması amacı ile mahalle halkını birbirine kefil etti. Bütün mahalleye de imamla muhtarı kefil etti. Böylece mahallelerde hırsızlık ve benzeri güven bozucu eylemlerin önlenmesi arzulanıyordu. Herhangi bir suç işlenip de suçlu bulunmazsa o mahalle halkı bütünüyle sorumlu tutuluyordu.

Öte yandan kente ticaret ve iş takibi için gelenler de kaldıkları süre içinde kendilerine halktan bir kefil bulmak zorunda idiler. Hanlarda kalanlar kahvehâne, dükkân ve iş yerlerinde kalanlar da aynı kurallara tâbi idi. Medrese öğrencileri için de benzeri uygulamalar vardı.

Osman Nuri Paşa, sert ve muktedir bir mizaca sahip olduğundan bütün bu güvenlik tedbirlerinin uygulamasında fazla sert ve katı davrandığı anlaşılmaktadır. Nitekim halka fazla eziyet ettiği gerekçesiyle görevden alındı.

Bu tarihe kadar Mukataat hazinesine⁴⁰ bağlı olan Kayseri Sancağı, 1834’ten itibaren Mansure Hazinesine⁴¹ bağlandı ve yöneticiler artık bu hazineden tayin edilmeye başladı.⁴²

1834 tarihinde Bâb-ı Âlî Hükümeti’nin aldığı kararlara uyarak Kayseri Rum Cemaati Metropolitisi Paisios, kendi bölgesindeki cemaat üyelerinin doğum, vaftiz, ölüm kayıtları ile kilise, manastır ve hayır kurumlarına ait gelir-gider dökümleri, bağış ve toprak kayıtları, arazi vergileri ile askerlik bedellerinin kayıtlarını Bâb-ı Âlî’ye göndermiştir.⁴³

Kayseri Rum Metropolitliği kayıtlarına göre; 1834’te savaşların sürdüğü bu sıkıntılı dönemde "güvenli bir yer" arayışı içinde olan çalışabilir erkeklerin % 60’ının kıyı kentlerine gitmek üzere evlerinden ayrıldığı belirtilmektedir. Böylece kıyılarda

³⁸ Kays. Şr. Sic. 198, s.378.

³⁹ Kays. Şr. Sic. 198, s.8

⁴⁰ Mukataa hazinesi: Osmanlı Mâliye sisteminde devlete ait arazi ve gelirin kiraya verimesiyle elde edilen gelir kaynağı

⁴¹ Mansure Hazinesi: 1826 da kurulan mansure askerinin ihtiyaçlarını karşılayan hazine

⁴² Çadircı Musa..., s.21.

⁴³ Evangelia Balta, **Gerçi Rum İsek de Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. İstanbul, 2014 s.36

oturan Rum cemaatinin nüfusu da artış göstermiş ve bu demografik değişim Hellen milliyetçiliğinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Bu tarihte İstanbul Patrikliği'ne bağlı oniki metropolitlik vardı. Bunlardan birincisi **Kapadokya Kayseri Metropolitiği** olup, Hypertimes (yüksek onurlu) ve Anadolu Eksarhı (patriğin özel misyon yüklenmiş temsilcisi) unvânlarına sahipti.⁴⁴

Yine bu tarihte yapılan resmî eğitim istatistiklerine göre; Edirne'den Erzurum'a kadar bütün Türkiye'de 114 Ermeni okulu bulunuyordu ki bunlardan Haykyan ve Hayguhyan isimli iki tanesi Kayseri'de bulunuyordu. Sonradan bunlara 1863 tarihinde Aramyân Kız Okulu (Bahçebaşı'nda Jandarma Mektebi olarak bilinen bina) ile 1868'de Sarkis Gümüşyan okulları ilâve oldu.

Ayrıca Yahya'nın kutsal kemiklerinin bulunduğu Efkere'deki Surp Garabed Manastırı'nda lise veya yüksek okuldüzeyinde bir okul, Episkopos Dırtad Balyan tarafından açıldı. Bu okulun öğretmen lojmanları, yemekhânesi, yatakhânesi, dinî konuda 200 elyazması olan 20 000 kitaplı bir kütüphânesi ve 93 odalı bir de misafirhânesi bulunuyordu. 1893'te de Maarif Nezâreti'nce "Mekteb-i İdâdî ve Âlî"belgesi verildi. Buradan mezun olan paralı öğrencilerden pek çoğu İstanbul Tıbbiyesi'ne veya Beyrut'taki Fransız Tıp Okulu'na girdiler. 1888'den 1916'ya kadar bu okuldan 215 öğrenci mezun oldu⁴⁵. Yakın tarihte Ermeni doktorların çok olmasının sebebi budur. Bu manastır 20. yy. başlarına kadar Ermenilerin dinî merkezi ve Anadolu'daki en önemli hac merkezleriydi.

Surp Garabed Manastırı

Aynı sene içinde Anadolu'da ve Kayseri'de büyük bir kuraklık yaşandı. Buğdayın mud'ü (1,873 litre) 259 kuruşa ve unun batmanı (7,692 kg.) 718,5 kuruşa çıktı.

24- Kurşunlu Câmi Medresesi ve Sadık Efendi

⁴⁴ Balta, s:61

⁴⁵ Arşak Alboyacıyan, **Kayseri'nin Ermeni Tarihi**, Kahire 1937 s.1130-1158

Osman Nuri Paşa, yöneticiliği sırasında Kurşunlu Câmi'nin tâmiratını yaptırmış ve Câminin batı tarafına yeni bir medrese inşâ ettirmiştir. Medresenin müderrisliğine de dönemin ileri gelen din adamlarından **Sadık Efendi**'yi tayin etmiştir.⁴⁶

Mehmed Sadık Efendi, Hasbek Mahallesi'nde Deli Ali Câmi î imamı Mehmed Efendi'nin oğludur. 1768 (1182) tarihinde Hasbek Mahallesi'nde doğmuş, küçük yaşta yetim kalmış, ağabeyinin himâyesi altında tahsiline devam etmiş ve 1816 (1231) senesinde Kayseri'de Pervâne Bey Medresesi'nin müderrisliğine tayin edilmiştir. Aynı zamanda Seyfullah Câmi î ve Serçeönü Câmi î imam-hatiplik görevlerini de yürütmüş bir ara ramazanda Gemerek'e giderek orada vaaz ve nasihatta bulunmuştur. Sâdık Efendi, Kayseri'de elli seneden fazla hizmet etmiş, yüzlerce öğrenci yetiştirmiş, 66 yaşında iken, 1834'te Kurşunlu Câmi medresesine tayin edilmiş ve 81 yaşında olduğu hâlde (Hicrî tarihe göre 84 yaşında) vefat etmiştir. Mezartaşında şu ifadeler vardır;

*Zamânın seyyidi Sa'dî-eser Sâdık Efendi'dir.
Şürût-i resm-i âdâba ri'âyet eyle gel yâ hû*

*Denirse bu makâma Kâ'betü't-tüllâb şâyândır.
Gelip sen "iste'inû" nutku ile ol şefâ'at-cû*

*Tabîb-i hâzık iken zâtı hakka illet-i cehle
Dirîgâ âkibet hâke bıraktı Çarh-ı kîne-cû*

*Yerin mahdûmu tutsun ilm ile hayrû'l-halef olsun
Derûnun cevher-i irfân ile Hakk eylesün memlû*

*Eder züvvâra mes'ud hâmemiz iş'âr târîhin
Emel-cû ol makâm-ı Hâce-i Sâdık Efendi bu 1266 (1849)*

(Bu vaktin efendisi Sadi gibi eser sâhibi olan Sadık Efendidir.
Kardeş, edeb kurallarına uy da buraya öyle gel

Bu makama talebelerin kâbesi denilse yeridir
Sen de "Allah'tan yardım dileyin" ayeti ile şefaati ara

Onun zâtı, cehalet hastalığını iyi eden bilgili hekim gibidir
Yazıklar olsun intikamcı felek sonunda onu toprağa bıraktı

Yerini ilimle oğlu tutsun, hayırlı bir halef olsun
Hakk onun içini irfan incileri ile doldursun

Ey Mesud! Ziyaretçilere kâlemimiz onun (ölüm) tarihini işaret eder
Burası ümit arayan Hoca Sadık Efendi'nin makamıdır.)

⁴⁶ Mirat-ı Kays. 188.

Söz konusu bu fâzıl zât hakkında o asrın âriflerinden tatlı dilli şâir, Feyzî Efendi-zâde Hilmî Efendi tarafından yazılan güzel kaside de aşağıdadır;

*Bârek Allah Kayseriyye şehrinin erkânına
Ehlinin yokdur mu 'âdil ilmîni irfânına*

*Bunda ta 'lîm ta 'allîm bunda tahsîl-i ulûm
Hâmekeş olmaz mı âlem medh-i bî-pâyânına*

*Zînet-ârâ-yı semâdır âlem-i fazl u kemâl
(Fâî) binlerce fuhûl düşdü der-i ihsânına*

*Kutb-i aktâb-ı cihân Mevlâ-yı monlâ-yı enâm
Feyz alırdı kim girerse bezm-i dürr-efşânına*

*Bir mühim müşkil mi vardır kim kala mübhem aceb
Arz olunsun da o iklîm-i ilim sultânına*

(Kayseri şehrinin ileri gelenlerini Allah mübarek etsin
Orada bulanların ilmîne, irfanına benzer yoktur.

Öğretmek, öğrenmek buradadır. İlimlerin tahsili buradadır.
Cihân, (onun) sonsuz övgüsü için kâlem ele almaz mı?

Özellikle, Sâdık Efendi Hoca'ya saygıyla zamânın
Nu'mân'ı (İmâm-ı Âzam'ıdır) dense, şânına lâyıktır.

Bilgi ve olgunluk dünyasının semasının süsünün süsüdür.
(Bu sebeple), binlerce er gibi, (onun) inci saçan meclisine kim girerse feyz alırdı.

Acaba o, ilim ülkesinin sultânına, mühim bir müşkül (mesele) mi vardır ki, arz olunsun da,
belirsiz kalsın? (anlaşılmasın ?)

Aynı sene içinde 1849 yılında (H. 1265) Kayseri'li din adamlarından Nuh Efendi Hoca vefat etmiştir. Vefat tarihini Müfti-zâde Mehmed Sâid Efendi şu beyitlerle düşürmüştür:

*Okuyup bir fâtîha târîhini yazdı Sa'îd
Sâha oldu Nûh Efendi hâceye oldu makam (H. 1265)*

(Said bir Fatiha okuyup tarihini yazdı
Cennet Nûh Efendi Hoca'ya makam oldu.)

25- Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın İsyanı (1832)

II. Mahmud zamanında İmparatorluğun birçok eyâletinde yarı bağımsız âyânlar türemiştir. Bunlardan Tepedelenli Ali Paşa, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa tarafından öldürüldü ise de Onun devlete karşı isyanı daha sonraki senelerde Yunan isyanına sebep olmuş ve Yunanistan bağımsızlığını ilân etmiştir.

Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa ise oğlu İbrahim Paşa kumandasındaki ordusunu Anadolu içlerine kadar göndererek Osmanlı ordusunu defalarca yenerek Sultan II.Mahmud'u çok zor durumlara sokmuştur. Bu arada birçok Anadolu şehrine olduğu gibi Kayseri'ye de Hayreddin oğlu **Emin Ağa**'yı göndererek İbrahim Paşa'ya halkın itaat etmesini sağlamaya çalışmıştır.

İbrahim Paşa'nın kumanda ettiği Mısır ordusuna karşı Serdâr-ı Ekrem Ağa Hüseyin Paşa kumandasında gönderilen Osmanlı Ordusu, Antakya civarında 29 Temmuz 1832 tarihinde yapılan savaşta dağılıp hezîmete uğradı. Bu savaşın arkasından Konya'ya kadar gelen Mısır ordusu üzerine tekrar **Mehmed Reşid Paşa** gönderildi ise de 21 Aralık 1832'de yapılan savaşta Osmanlı Ordusu yine yenildi ve **Mehmed Reşid Paşa** esir düştü.

Bu durumda II.Mahmud, Rusya'nın desteğini istedi. Fakat Avrupa ülkeleri bu desteği tehlikeli görünce Mehmed Ali Paşa'ya baskı yaparak onu anlaşmaya zorladılar. Nihayet 14 Mayıs 1833 tarihinde Pâdişah'la, **Mehmed Ali Paşa** arasında **Kütahya Anlaşması** yapıldı. Bu anlaşmaya göre;

- Mehmet Ali Paşa'ya, Mısır Valiliği'ne ek olarak Suriye ve Girit Valiliği de verilecek,
- Oğlu İbrahim Paşa'ya da Cidde Valiliği ile Adana Muhassıllığı (vergi toplama hakkı) verilecekti.

Nitekim ihtilâfi geçici olarak çözmüş görünen bu anlaşmadan sonra İbrahim Paşa kuvvetleri Sultan Dağı'nın gerisine çekilerek Anadolu'yu (21 Aralık'tan itibaren) boşalttılar. Birkaç ay Müddetle Kayseri'yi de işgâl ederek; hanlara, hânelere, Câmilere ve mescidlere yerleşmiş bulunan İbrahim Paşa kuvvetlerine bağlı sekiz bin Arap askeri de bu sırada Kayseri'yi boşalttılar. Bu işgâl sırasında halk pek çok zarar ve hasara uğramıştır.⁴⁷

Sultan II.Mahmud ve Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa arasında imzalanan Kütahya anlaşması iki tarafın da tam içine sinmemiştir. Pâdişah için Mehmed Ali, âsi vali olup öldürülmesi gerekirdi. Mehmed Ali Paşa'ya göre de er geç Pâdişah tahttan indirilmeli yerine geçen oğluna da bu çıkmazdan kurtulmak üzere kendisi veya İbrahim Paşa vâsi tayin edilmeliydi.

Nitekim iki taraf da bu andlaşmanın şartlarına uymadılar. Yeni bir Osmanlı-Mısır Savaşı ufukta görülmeye başlandı. 22 Mayıs 1834'te Lübnan'da Mehmed Ali'ye karşı çıkan isyanı II.Mahmud var gücüyle destekledi ve sınır üzerine Reşid Paşa komutasında kuvvetler toplanmaya başladı.

⁴⁷ Ahmed Nazif Efendi'nin "Mirat-ı Kayseriyye" isimli eserinin 190. sayfasından belirttiği, H 1251 (1835) tarihi hatalıdır. Mısır ordusunun Anadolu'yu işgâli 1832 de olmuş ve Mısır askerleri 1833'ün Aralık ayında Kayseri'den çekilmişlerdir.

21 Nisan 1839 tarihinde ilân edilecek olan Pâdişah ile Mısır paşası arasındaki savaşa kadar devam eden bu hazırlıklar cümlesinden olarak Kayseri'den de asker ve para temini hazırlıkları yapıldı.

1839 (1255) senesi Nisan ayında gelen bir ferman üzerine; 300'ü şehir merkezinden ve 300'ü de köylerden olmak üzere Ermeniler'den 600 baltacı yazıldı. Bunlara ayda 15 kuruş hesabı ile 6 aylık yevmiye ve harcırahları olan 90'ar kuruş, Rum ve Müslümanlar tarafından diğer masrafları da Ermeniler tarafından temin edilerek Adana yönüne gönderildiler.

26- Süleyman Türâbî'nin Ölümü (1835)

1835 senesi içinde Kayseri Mevlevî Şeyhi Süleyman Türâbî ölmüştür. Bu büyük mâneviyat adamının mezarı, Seyyid Burhâneddin Türbesi içinde, giriş kapısının hemen solunda duvar tarafından ikinci Mevlevî sikkeli kabirdir.

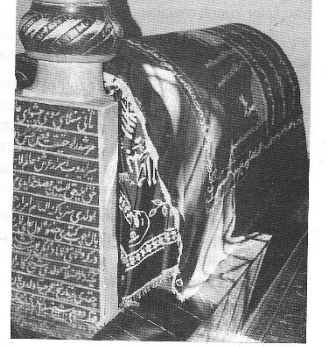
Süleyman Efendi'nin mezar kitâbesi şöyledir;

Sânî-i Mollâ-yı Rûmî pîşvâ-yı ârifân
Mürşid-i râh-ı hakikat feyz-bahş-ı sâde-gûn
Seyr idüb esrâr-ı arş u âlem-i lâhûtî hem
Hakk ile hakk-ül-yakîn vuslatta idi her zaman

Oldu sırr-ı pâkineyakîne ilhâm-ı emr-iirci'î
Bal açup gitti ol hüma-yı lâ-mekân

Derke-i vâlâ-yı Mevlânâ'da iken postnişin
Tekye-i dâr üs-selâma oldu şeyh-i kâmrân

Çıkdı bir târîh-i mu'cem hayr tâdilden hemân
Kutb-ı devrân Şeyh Süleymân itdi azm-i cinân sene 1255

27- Büyük Zelzele (1835)

1 Ağustos 1835 günü 15 dakika süren çok büyük bir deprem oldu. Artçı sarsıntılar 5- 10 gün kadar aralıklarla sürdü. Ahâli korku içinde bağ ve bahçelerdeki ağaçların altına sığındı. Tam felâket sona erdi derken 14 Ağustos 1835 (H. 19 Rebûlâhir 1251) tarihinde Cuma günü akşamdan sonra büyük bir yer sarsıntısı daha oldu⁴⁸. Bu sarsıntı esnâsında şehirde zâten yığma taş duvarlar ve toprak damlardan meydana gelen birçok ev ve bina yıkılmış, şehir âdeti harap olmuştu. Bu arada Câmî-î Kebîr, Hatiroğlu ve Kazancılar Câmilerinin minareleri kısmen zarar görmüştür. Çevre köylerde de büyük tahribata sebep olan bu depremde daha sonra yapılan resmî açıklamalara göre, 1064 insanın öldüğü anlaşılmıştır.

⁴⁸ Balta, s: 62

Bu olaydan sonra altı ay kadar gece gündüz kısa süren sarsıntılar sürdüğü ve sonra yani 11 Şubatı 1836 tarihinde rastlayan (H.22 Şeval 1254) Çarşamba gecesı şafak vaktinden evvel bir sarsıntı daha olmakla beraber eskisi kadar şiddetli olmadığı ve fazla tahribat yapmadığı belirtilmiştir.

Anadolu ikliminin istikrarsızlığı sonucunda 1834 kıtlığının arkasından 1835 yılında ise hububat ve meyva bolluğu yaşandığı özellikle bağ ve bahçelerde kayısı, elma, armut ve erik mahsulünün kaldırılamayacak kadar bol olduğu bildirilmiştir⁴⁹. 1836 yılı güz mevsimine gelindiğinde ise yine bir kıtlık dönemi yaşandığını ve buğdayın muid'inin yine 300 kuruşa kadar yükseldiğini görmekteyiz.

1251/1835 yılındaki zelzelenin korkunç tahribatını Derviş Mustafa isimli bir şair şu kitalarla dile getirmiş;

“Hâzâ destân el-vâki’ Fî'l-Kayseri v’el-kurâFî hakk’u-l-zelzele”. Derviş Mustafa

Sene bin iki yüz elli birin içinde

Bir azîm

Yatsu namâzında kesildi rüzgâr

Anın ardı sıra geldi tûfânı

Harâb oldu köyler şen oldu mezâr

Gökteki melekler eyledi nazar

Kimisi mâlinden canından bezer

Söylensin dillerde bunun destânı

Bekâya intikâl eyledi çoğu

Şükr ediyor hemân ölmeyen sağı

Mekân eylemişler bağçeyi bâğı

Görenler söylesin yazmam yalanı

Ağustos ayında tutuldu tûfan

Gelince vermedi aslâ aman

Göz açıp yumunca yıkıldı heman

Göstermedi gözüme toz dumanı

Kiminin yıkıldı heman duvarı

Kimini sakladı yaratan Bârî

Yüzon yaşında öldü bir karı

Acıyıp ana yazık demem emânı

Gençliğine doymayan nice kız gelin

Erlерinin heman büktüler belin

Kimseler bildi mi anların hâlin

Gece gündüz eder âh u figânı

Harâb oldu sandım hemen Derevenk

İnanmayan kitaba kâfirdir mutlak

⁴⁹ Balta, s: 62

Civârında olan köylere var bak
Dinleyindi anlardan zâr uefgânı
 Bizden ziyâde der Gesi Efkere
 Ne der isen bu kim fakir fukarâ
 Melhem kâr eylemez bu büyük yara
 Böyle gösteriyor âhir zamânı
Vekse'yle Ispıdın Mancısın köyü
Aslâ kalmamıştır bir ma'mûr evi
Talas Tavlusun Germir'i İbişi
Bu kadar eyler bin zârı figânı (?)
 Aceb nasıl ola Gömeç Barsama
 Kimi şaşkın oldu kimisi seme
 Havf ettik korkar yok giremez dama
 Câna cömertlik olmaz yalan bu fânî
Mesken eyleyelim mi bilmem bu bağı
Eridi yüreklerin kalmadı yağı
Kayseri'nin heman yirmiüç köyü
İtdiler dâimâ zâr u figânı
 Ne olup n'olacak bilmezik hele
 Kapandı câmiler kenisler (kiliseler) bile
 Duâya müslim heman insâf gele
 İder mi ol Hüdâ'm bize insâfî
Cırgalan Cırlavık çokca yıkılmış
İsbile Akçakaya anlara n'olmuş
Daşgıncık mahlesinde çok adam ölmüş
Varınca görürsün mezâristânı
 Endirlik İstafan Zencidere'yi
 Kesdi zelzele uzattı arayı
 Kimse görmemiştir böyle yarığı
 Nice kimselerin kesildi bunda emânı
Nice Pâdişahlar geldi de geçti
Ecel şerbetinden anlar da içti (anlar=onlar)
Dünyadan ahrete çok adam göçtü
Duâdan unutmama bu Mahmud Han'ı
 Şevketli hünkâra gören der hâli
 Deftere aldı bağçeyi evi
 Merhamet ederse yapdırır diyü
 Sâliyânı almazsa odur ihsânı
Hâkimler döşeği kaldırmış şiltede oturur
Şerîat ile da'vâyı birlikte görür
Rüşvet gelmiş, muhzır koynunda durur

Cihan yanıyor ammâ görünmez dumanı
Zelzele olunca yıktı her yeri
Va'desi yitenler bıraktı seri
Bu Derviş Mustafa der Cenâb-ı Bârî
Son nefeste “bahşet bize îmânı”⁵⁰

28- Yeni Bir Deprem (1836)

29 Ocak 1836 Çarşamba günü yine çok şiddetli bir deprem oldu. 6-7 dakika süren bu sarsıntı esnâsında Kayseri ve çevre köylerde 20 kişinin öldüğü ve artçı sarsıntıların dört gün daha devam ettiği belirtiliyor.

29- Kiçikapı'daki Surp Asvadzadzin Kilisesi'nin Yapılışı

Surp Asvadzadzin Kilisesi, bir Türk-Rum mahallesi olan İçerişar'da bulunmaktadır. Kilise Ermenilerin yaşadığı başlıca mahallelerden uzak kalmaktadır, çünkü Ermenilerin çoğu surların dışına, Dışarı Şar'da bulunan Bahçebaşı Mahallesi'ne taşınmışlar ve kilisenin etrafında sadece kırk-elli hâne kalmıştır. Kilise'nin ilk yapılış tarihi bilinmemekle beraber muhtemelen büyük depremin ardından 1835 yılında o dönemin zenginlerinden Garabed Zartaryan'ın bağışlarıyla yeniden inşasına başlanarak 1838 yılında tamamlanmış ve 1875 yılında da tekrar yenilenmiştir.

İki kitâbeden oval olanın çevirisi: “*Garabet Ağa Zartaryan bu binayı, bu Tanrısal yapıyı Ermeni cemaatinin ve asil-zâdelerinin yardımı ile inşâ ettirdi. İnşâ tarihi 1838 Şubat*” Bunun altındaki, kitâbede ise; “*Sen semâ-i Pâdişahın ve sen nûra boğan yukarıdaki kudsî şerifin, sen aziz Meryem Ana'nın ismi ile inşâ olunan bu bina Osmanlı İmparatoru Sultan Mahmut tarafından verilen ferman ve Majak vilâyetinin mergazası olan Baş Piskopos Hakop Efendi'nin önderliği ve aynı derecede takdis olunan Ermeni evlatlarının yardımları ile meydâna getirilmiştir. 1287 Şubat.*”⁵¹

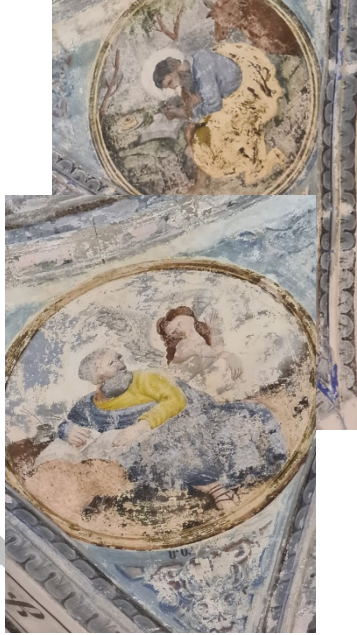
Kilisenin batı cephesindeki oval pencerenin altında, güçlükle seçilebilen “1835” tarihi yazılıdır.

⁵⁰ Kütüphane, Yazma cönkler böl. Nu: 74 den alarak gönderen; Sn. Ahmet Emin Güven.

⁵¹ Kitâbe Çevirisi Sn. Mustafa Şenalp'ten alınmıştır. Kitâbeyi tekrar okuyan Boğos Zekiyan ise bu kitâbede Başpiskopos Manuk adını ve yapının Ermeni takvimine göre 1290 (Milâdi 1840-1841) yılında yenilendiğini belirtmiştir.

Kilisenin kubbesi ile kemerleri arasındaki üçgen alanlara kuzeybatıda Markos, güneybatıda Matta, güneydoğuda Lukas ve kuzeydoğuda Yuhanna olmak üzere dört İncil yazarı madalyonlar içinde resmedilmiştir. Kilise günümüzde Şehir Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Matta

Yuhanna

30- Tanzimat Dönemi 1839 (1255)

Tanzimat döneminin ilk yıllarından itibaren Osmanlı Devleti'nin Mülkî taksimatı yeniden Eyâlet-Sancak-Kaza olarak üç ana birim olarak düzenlenmiştir. Ayrılan bu düzenlemeye göre;

Avrupa topraklarında 15 eyâlet ve 83 liva, Afrika topraklarında ise 3 eyâlet 17 liva olarak taksim edilmiştir. Bu mülkî bölünme içinde Kayseri, Bozok eyâletine bağlı

bir liva (sancak) idi. Aynı eyâletin Kayseri'den başka Bozok, Ankara ve Kengari (Çankırı) isimli livalıkları bulunuyordu.

Eyâletlerin başında vezir pâyesinde birer vâli, livaların başında ise mirmiran veya kapıcı rütbesinde birer muhassıl veya kaymakam, kazaların başında ise müdür veya mütesellim bulunuyordu.

Muhassıllar ellerindeki yönetmenlik gereğince, yanlarına verilen emlâk ve nüfus kâtibi ile birlikte öncelikle birer meclis oluşturuyorlardı. Bu meclis, muhassıl, iki kâtip, hâkim, müftü, asker zabiti, memleket ileri gelenlerinden dirâyetkâr ve iyi hâlli dört kişi olmak üzere on kişiden oluşuyordu.

Muhassıllık meclisi haftada iki veya üç defa toplanarak vergi yazımı ve diğer konuları çözüme kavuşturuyorlardı. Eyâlet merkezlerinde müşir başkanlığında meclisler kurulmuştu.

Özellikle güvenliğin sağlanması için gereken önlemlerin alınmasında kaymakamla birlikte meclis de sorumlu tutulmuştu.⁵²

Yol kesme, hırsızlık ve benzeri eşkıyalık olayları görüldüğünde, Kaymakam derhâl meclisi toplayacak, gerekli kararlar alındıktan sonra yeterli asker gönderilerek suçluların yakalanması sağlanacaktı. Yeterli asker yoksa durum valiye bildirilerek eyâlet meclisinin alacağı karara göre hareket edilecekti. Suçluların yargılanması ise mutlaka büyük mecliste yapılıyordu. Mâliyeyi ilgilendiren konular da Mâliyenezâretinin gösterdiği şekilde halledilecekti.

Sancak yönetiminde kaymakamın yanı sıra mal müdürü, her sancakta bir zaptiye teşkilâtı, nüfus müdürü, kâtipler, posta görevlileri ve tabiblik gibi kamu kuruluşları vardı.

Tanzimatla birlikte eyâletlerin sınırlarında değişiklikler yapılarak işe başlandı. Bazı sancaklar bağlı buldukları eyâletlerden ayrılarak yeni eyâletler teşkil edildi. İşte bu sırada sadece Çankırı ve Ankara sancaklarından teşekkül eden Ankara eyâletinin müşiri olan Davud Paşa'ya gönderilen bir fermanla sancaklara Ferik ve Mirliya rütbesinde yöneticilerin müşir tarafından tayin edileceği, mâli işlerin ise İstanbul'dan gönderilecek muhasıllar tarafından idâre edileceği bildirildi. Tanzimatla birlikte başlayan iskân hareketleri daha dikkatli bir şekilde yürütülmeye başlanılmıştır. Bu sırada aşiret reislerine buldukları eyâlet valisi tarafından birer mühür verilerek, aşiret mensubu şahısların izinsiz olarak başka yerlere gitmeleri kontrol altına alınmış oldu. Ayrıca eyâlet müşirinin nezâreti altında olmak üzere, Kayseri sancağında Kıldonlu, Tabanlı, Boynu İncelü ve Yeni İl aşiretleri birer bağımsız muhassıllık (vergi tahsili)hâlinde teşkilâtlandırıldı.

1842 senesinde alınan bir kararla yaylak ve kışlak meselesi de bir nizâma bağlanmıştır. Böylece aşiretlerin buldukları sancak ve kaza topraklarından dışarı bölgelerdeki yaylak ve kışlaklara gitmeleri önlenmiştir. Devamlı yerleşmek isteyenlere köyler kurmaları ve ziraatle meşgul olmaları şartıyla toprak tahsis edilmiştir. Bu

⁵² Mirat-ı Kayseriye, s.189.

cümleden olarak Yeni-İl, Rışvan, Reyhanlı ve Avşar Aşiretleri Amasya, Sivas, Konya ve Kayseri sancakları dâhilinde dağınık bir şekilde iskân edilmişlerdir.(Ocak 1840 tarihli ferman –H/1255)

31- Medrese Hocaları

Bu tarihte medrese hocaları olan müderrisler de şehrin ileri gelenleri arasında idiler. Bu kişiler, şehri ilgilendiren konularda kadı ve yöneticilere yol gösterirlerdi, vergi dağıtımında ve diğer sosyal hizmetlerin yapılmasında bilirkişi olarak görev yaparlardı.

Osmanlı ulemâsına tanınan ayrıcalıklardan müderrisler de faydalanmaktaydı. Bunlardan vergi alınmaz, askerlik yapmazlardı. Bu iş genellikle babadan oğula geçen bir meslek olmuştu. Ankara’da Müderris-zâdeler, Kayseri’de Gözübüyük-zâdeler bu türlü hânedânlıklara örnektir.

Vakıflara bağlı olarak faaliyet gösteren kütüphânelerin idaresi de müderrislerin ve çocuklarının elinde idi. Kayseri’de reisü’l-küttap’lardan Mehmed Raşid Efendi’nin yaptırmış olduğu kütüphânenin yönetimi, Kayseri ulemâsından ve müderrislerden **Gözübüyük-zâde İbrahim**’e bütün vergilerden muaf olarak verilmişti. Gözübüyük-zâde öldüğünde kütüphânenin yönetimi ulemâdan olan büyük oğlu **Mehmed Talib**’e o da ölünce küçüğü **İbrahim Nesim**’e geçmişti. Büyük âlimlerden olduğu, pederi gibi kendisinden de vergi alınmaması Kayseri Kadısı ve ileri gelenlerince Pâdişah’tan arz edilmişti. Tanzimat’ın îlânından bir süre sonra bu isteğe karşılık “*Tanzîmat gereği herkesten emlâk ve gelirine göre vergi alınması gerektiği hatırlatılarak, emlâk ve başka geliri yoksa, vergilerden muaf tutulacağı*” bildirilmişti.

Adı geçen **Gözübüyük-zâde İbrahim Efendi**, 1747 senesinde Kayseri’de doğmuş, tahsilini tamamladıktan sonra kırk yıldan fazla Kayseri’de ilimlerin yayılmasına hizmet edip, yüzden fazla talebesine izin ve icâzet vermiştir. Birçok eseri bulunan bu zatın bazı şiirleri de bulunmaktadır. Şiirlerinden bir beyit şöyledir;

*“Leyle-i kadre şebîhkadr-i meserretde o gün
Ki ola Yûsuf-ı Sıddîk’a mülâki Ya’kûb
(Yakub’un Yûsuf’la görüştüğü o günün değeri
Kadir gecesinin değerine benzer)”*

15 Ocak 1838 tarihinde (18 Şevval 12531) ölmüş olup, mezarı Hacı Kılıç Câmî î’nin çevresinde bulunan ve şimdiki İstasyon Caddesi’nin üzerindeki mezarlıkta idi. Oğullarından bir diğeri olan Sâbit Efendi ise 1839, 1840 ve 1843 tarihlerinde olmak üzere üç defa Kayseri Müftülüğü yapmıştır.⁵³

32- Sağlık Hizmetleri

Osmanlı Devleti’nde, bilhassa II.Mahmud zamanında tıp alanında büyük atılımlar yapılmıştır. 14 Mart 1827’de “Tıbhâne ve Cerrâhhâne” birlikte açılmıştı.

⁵³ Kys. Şr. Sc. 205, s.86.

1831’de Cerrahhâne Tıbhânenen ayrılarak Değirmenkapı’ya taşınmış ve başına da bir Fransız cerrah getirilmişti. 1838’de ise Tıbhâne-i Âmire ile Cerrâhhâne-i Âmire birlikte Galatasaray’a taşınmış ve Viyana’dan getirilen Doktor K.A. Bernand ders vermeye başlamıştı.

Bu hizmetler İstanbul’da başlatılmakla beraber bütün imparatorluğa ve özellikle Anadolu’ya yaygınlaştırılmıştı. Çünkü 1834’te Anadolu’da görülen veba (tâûn) birçok kimsenin ölümüne yol açmıştı ve bir takım acil önlemlere ihtiyaç vardı.

Veba salgınını önlemek üzere Pâdişah tarafından, genel sağlık kuralları çerçevesinde karantina uygulaması başlatılmıştı. İstanbul dışında bu iş için halktan vergi alınması kararlaştırılmıştı. 20 Mayıs 1838 tarihinde “Meclis-i Tahaffuz-ı Ülâ ve “Meclis-i Sâni” adlarıyla iki yeni sağlık kurulu oluşturuldu.”

Anadolu’nun belli başlı büyük şehirlerinde karantina meclisleri kuruldu. 1838 baharından itibaren karantinalar çalışmaya başladı. Eyâlet merkezlerine 1000 kuruş aylıkla ve tam yetki ile birer doktor gönderilmiş, karantina uygulaması bunların kontrolünde yürütülmüştü. 1841-42 senesinde birçok sancak merkezi ile birlikte Kayseri’de de karantina kurulmuş, karantina müdürüne önce 1000 kuruş, daha sonra 700 kuruş, karantina tabibine ise 750 kuruş maaş tahakkuk ettirilmişti. 1849 senesinin Nisan ayında ülkedeki bütün tabiplere bir “Talîmât-ı Tıbbiyye” gönderilmiştir. Bu talimata göre; *“şehir merkezlerindeki görevli tabiplerin, her kim hastalanırsa çağırdığında gidip muayene ve tedavi etmelerini, istekleriyle ücret verenlerden ücret almalarını ancak fakirlerden ücret almamalarını, aksi takdirde devletçe ödenen ücretlerinin kesileceği”* bildirilmişti.

Şehir civarındaki köy kasaba ve nâhiyelerdeki hastalara da bakmakla yükümlü olan doktor yol parası da alıyordu. Tabibin ileri gelenler ve memurlarla anlaşarak yoksullara baştan savma bakmaması aksi hâlde cezalandırılacağı, özel muayenehâne açmak isteyen hekimlerin kaza meclisinden ve merkez tabibinden izin alması gerektiği her tabinin üç ayda bir baktığı hastaları, ölenleri, iyileşenleri ve gördüğü hastalık çeşitlerini kaydettiği defterleri İstanbul’a “Makâm-ı Riyâset-i Etibbâ”ya sunmaları, yaralananları zaptiyyeye haber vermeden tedavi etmemeleri, her tabibin görevli olduğu bölgede hastalık yapan lağım, bataklık gibi yerleri zararsız hâle getirmeye çalışması, salgın hastalık görüldüğünde derhâl ilgililere haber vermesi, önem alması, kentin temizlik işyerini denetlemesi, ameliyat edeceği hastanın kendisinden ve akrabalarından izin alması” talimatta belirtilmişti.⁵⁴

33- Sarı Hâfız Meselesi 1840

Zâptiye Nezâretine gönderilen 4 Mart 1840 tarihli bir vesikada, Kayseri’de Mu’tezile ve Şiâ’yı yaymaya çalışan Sarı Hâfız adlı sahte bir şeyhin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Kayseri’de ikâmet eden ulemâ ve meşâyihden Sarı Hâfız olarak tanınan Âlim Ahmed adlı şahıs, topluma ve ehl-i sünnete aykırı olan birtakım bâtil inanışları Şiâ

⁵⁴Çadırcı Musa, **Tanzimat döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ank. TTK Yayınları Ank. 1991, s.311.

ve Mu'tezile mezheplerine dayandırmak sûretiyle İslâm dinine ve toplumuna nifak sokmaya çalışmıştır. Sarı Hafız kendini hak yolundaymış gibi tanıtıp Nakşibendî tarikatına mensup olduğunu ileri sürmüştür. Şeyhlik iddiasında bulunan Sarı Hafız, fitne ve fesada meyilli olan cahil takımından, kadınlar arasından ve mektep hocalarından oluşmak üzere etrafında bir kalabalık toplayıp kendine bağlamış ve onlara kendi sapkın fikirlerini aşılamağa başlamıştır.

O, "Hz. Muhammed'in, hak yolunu bulamadığını bu sebeple kendisinin denizleri aşıp geldiğini, Allah'ın yerinin ispatlanamadığını ve sırat köprüsünün olmadığı" gibi küfür ve şirk derecesine varan bir takım fikirler ortaya atmıştır. Sarı Hafız'a inanan cühelâ takımı ise; "şeyhlerine inanmayanların Müslüman sayılmayacağını, ecdadımızın küfür üzerine vefat ettiklerini dolayısıyla kabirlerinin ziyaret edilemeyeceği gibi ruhlarına Kur'an'ın okunamayacağını" dillendirmeye başlamışlardır. Sarı Hafız etrafına topladığı 500 civarında bir grupla bu sapkın fikirlerini yaymaya çalışarak isyan teşebbüsünde bulunmuştur. Ehlisünnet ulemâ sınıfından bazıları onunla konuşup fikirlerinden vazgeçirmeye çalışmışlarsa da o iknâ olmamış, bunun üzerine Sarı Hafız ve avânesini yok etmek üzere harekete geçilerek bu hareket bastırılmıştır.

34- Kayseri'de İngilizlerin Ticaret Temsilciliği Açmaları 1841

Osmanlı Devleti'nde 3 Kasım 1839 tarihinde "Gülhâne Hatt-ı Hümayunu" adıyla ilân edilen kanunla birlikte ülke içindeki bütün tebaanın eşit olduğu bildirilmişti. Ancak bu kabûlü yeterli bulmayan ve özellikle yabancı kökenlileri güvence altına almak isteyen batılı devletler yeni güvenceler talep etmeye başladılar. Bu karışık ortamı değerlendirmek isteyen İngiltere, Osmanlı Devleti içinde devletin içişlerine müdahale edecek kadar ileri giderek birçok Osmanlı şehrinde konsolosluklar açmaya başladı. Bu meyânda Kayseri'de de 1841 tarihinde bir konsolosluk açıldığı görülmektedir. Sözde İngiliz ticaret temsilcisi sıfatını taşımaktadır⁵⁵. Bu konsoloslukta 1841-1852 yılları arasında kesintisiz olarak **Henry Suter** isimli konsolos 400 sterlin maaşla vazife yapmıştır. Kayseri merkez olmak üzere kendisine Samsun ve Tarsus şubeleri de bağlanmıştır. Görünen görevi: 1- Ticaretin gelişmesini sağlayıcı tedbirler almak ve anlaşmazlıklarla ilgilenmek, 2- Kapitülasyonlardan elde edilen hakları olabildiğince genişletmeye çalışmak olduğu halde İngiliz hükümetine muntazam şekilde bilgiler vermek, bölgenin bütün ticârî, ziraî ve etnografik bilgilerini yıllık raporlar olarak hükümetine göndermek işlerini yapmaktaydı. Bu arada siyasi gücünü kullanarak yerel yöneticiler üzerinde baskılar oluşturmak da yaptığı gayri resmî işlerdendi.

Meselâ; 1843 raporunda; "o sene kışın çok çetin geçtiğini, karın derinliğinin iletişimi kestiğini, bundan dolayı kervanların uzun süreli yollarda kaldığını, bunun zamanında yapılması gereken işleri engellediğini, kimi malların heba olmasına sebep olduğunu, tüccarların yollarda oldukça güç durumlarda kaldığını, bunun ise şehre gelmesi gereken tüccarların da gelmemesini beraberinde getirdiğini, bütün bu olumsuz durumlara rağmen şehrin ticârî hayatını hâlâ koruduğunu" beyan etmiştir. Aynı sene

⁵⁵ Issawi, C. *The Ekonomik History of Turkey, 1800-1914* The University of Chicago press, Chicago-London s.101

içinde İstanbul'un talebi üzerine muazzaf birliklere katılmak için asker ve teçhizat toplanmasının köylülerin yoksulluğuna sebep olduğunu ve hükümetin İstanbul ve İzmir'deki ticârî buhrana çare olmak üzere aldığı tedbirlerin şehri etkilediğini" ifade etmektedir⁵⁶.

Suter'in konsolosluğu döneminde Kayseri'nin, Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile yapılan dış ticaretinde özellikle cehri, pastırma, arpa, buğday, yonca, sülük ve güherçile ihrâcâtıyla önemli bir yer tutmaktadır. O tarihte Kayseri'den yapılan ihrâcâtın en önemli maddesi de muhakkak ki "sarı yemiş" denilen cehri idi. Nitekim şehir merkezi ve köylerinde bulunan 9793 hâneye ait 2550 cehrilğin varlığı kayıtlarda belirtilmiştir⁵⁷. 1880 tarihindeki bir rapora göre; bu tarihte Kayseri'den 250 000 okka cehri ihraç edilip, 15 000 Osmanlı lirası gelir elde edilmiştir⁵⁸.

35- Kayseri'de İlk Posta Teşkilâtının Kuruluşu 1841-1842

Sultan II. Mahmut 1832 senesinden başlayarak imparatorluk dâhilinde haberleşme alanında yenilikler yapılması emrini bir hatt-ı hümayun ile Sadrazam Mehmed Reşid Paşa'ya vermişti. Bu irâde ile İstanbul ve yakın çevresi pilot bölge seçilerek ilk teşkilâtlar kuruldu.

Tanzimat'ın ilânı ile birlikte haberleşmenin bütün ülkeye yayılması yeniden gündeme getirildi. 1840 yılı baharında özel bir kurul teşkil edilerek Avrupa'daki uygulamalar incelendi ve Abdülmecid'in tahta çıkışından bir yıl sonra 23 Ekim 1840 tarihinde Avrupa'daki posta teşkilâtını incelemiş bulunan Mustafa Sami Efendi'nin müdürlüğünde ilk teşkilâtlanma çalışmaları geliştirildi. Nihayet önceki çalışmaları tamamlayan Ahmed Şükrü Bey'in başında olduğu "Posta Nezâreti" ismiyle yeni bir tüzel kurum oluşturulmuş oldu.

16 Kasım 1840 tarihli bir kanun çıkarılarak, şehirlerde kurulacak postahânelerin özellikleri ve koşulları belirlendi. Hizmet için gerekli olan terazi, sandık, defter ve mühürler hazırlandı. Daha sonra 1841 ve 1842 yılları içinde posta usûlünü Postahâne-i Âmire'de öğrenen yedi görevli "Muntazam" posta merkezi yapılan şehirlerden öncelikle de Ankara, Kayseri, Adana, Erzurum ve Trabzon'a postahâneler kurularak, bu merkezlere posta müdürleri olarak tayin edildi.⁵⁹

İlk posta müdürünün aylık maaşı 400 kuruş idi. Mektup, eşya ve para taşınması karşılığı olan ücretler "At ile bir saatte alınabilecek yol" bir birim sayılarak, her mesafe bunun katları ile ölçülüyordu. Kayseri-İstanbul arası 186 saat olarak

⁵⁶ Kartın Cengiz, *İngiliz Konsolos ve Yardımcılarının Raporlarında Kayseri*, İdeal Kültür Yay. İstanbul, 2020 s. 71-72

⁵⁷ Demir, İ. (1998), *Kayseri Temettuât Defteri (H.1250/M.1834 Tarihli)*, 2. Baskı, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, No:19, Kayseri.

⁵⁸ Kocabaşoğlu, U. *Kayseri Sancağı Hakkında Teğmen Bennet Tarafından Hazırlanan Genel Rapor (1880)* Kayseri Ticaret Odası Yayınları: 5

⁵⁹ Çadırcı Musa, S:295

hesaplanmıştı.İstanbul'dan Kayseri'ye 3 dirhem⁶⁰ ağırlığındaki bir âdî mektup ise; 272 kuruşa gönderiliyordu. Posta malzemelerini “Tatar” denilen atlı memurlar taşıyordu. Yanlarında da atlı ve silahlı askerler bulunurdu. Çünkü bu posta tatarları zaman zaman eşkiyâ saldırılarına maruz kalıyorlardı.

İstanbul'dan her Çarşamba ezânî saatle 1.30'dan 10.30'a kadar kabul edilen mektup ve emânetler, aynı gün akşam yola çıkan beş tatar tarafından hedeflerine yönlendirirdi. Bunlardan biri sağ koldan İzmir'e, biri yine sağ koldan Alâiyye'ye, başka biri orta koldan Şam'a, bir diğeri yine orta koldan Kayseri'ye ve sonuncusu da sol koldan Diyarbekir'e giderdi. Kayseri'ye gelen posta, pazar günü de İstanbul'a dönerdi.⁶¹

1278 (18-Ocak-1863) yıllarından îtibâren posta ücretleri pul yerine mühür vurularak tahsil edilmeye başlandı.

1893 yılındaki Vilâyet Sâl-nâmesinde belirtildiğine göre posta sistemi şöyle işletilmekteydi:

“Kayseri, Sivas ve Bağdat ciheti tatar postaları Dersaadet'ten salı günleri şemendifer ile sevk olunarak çarşamba günleri akşam Ankara'ya muvâsalat etmesiyle (ulaşması) beraber buradan dahi derhâl çıkarılmaktadır. Mezkûr posta ile Denk Madeni, Kırşehir, Mecidiye, Yozgat, Muşali, Kayseri, İncesu, Ürgüp, Nevşehir, Arapsun, Aksaray, Niğde, Tenos nam-ı diğer Şehirkişla merkezlerine ve Sivas, Erzurum, Van, Bitlis, Mamuretülaziz, Diyar-ıbekir, Halep, Musul, Bağdat, Basra Vilâyat-ı Şâhâne ve mülhakâtına (bağlı olan yerlerine) Ankara postahânesinde çarşamba günü emânet ve taahhütlü ve âdî mekâtip kabul olunmakta ve mahall-i mezkûre postası Ankara'ya cumartesi günleri muvâsalat etmektedir.”⁶²

Bugün Cumhuriyet Meydanı'nın doğusunda bulunan (Eski Atpazarı) ve yıkılmış bulunan Postahane binası 1940 yılında Vali Şefik Soyeri zamanında yaptırılarak hizmete sokulmuştur.

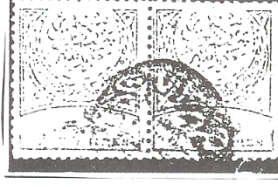
⁶⁰ Bir Dirhem=3.20 gr.

⁶¹ Geçmişten Günümüze Posta Genel Müdürlüğü, Ankara 2007, s.155-156

⁶² Ankara vilâyetine Mahsûs Sal-nâmedir. On İkinci Defa, Matbaa-i Vilâyet'te Tab Olunmuştur. (Ankara), 1311 Senesi Hicriyye-i Kameriye (1893-94) s. 206-357

Postahane-i Kayseriye
1278 (1862)

Kayseriye 81
1281 (1865)

anan canıby posta-i
Kayseriye

Telgrafhane-i Kayseriye
(1287-1871)

1862 yılından itibaren kullanılan posta damgaları (1)

1864 Kayseri damgalı pul

1881 Kayseri damgalı pul

36- Kıtık Ve Kolera Salgını (1845)

1844 yılının kış aylarında hemen hemen bütün İç Anadolu'da yağışın az olması sebebiyle 1845 (H. 1261) yılındaki mahsûl gayet zayıf çıkmış, aynı yılın baharında da yeterli yağmur yağmayınca bütün mahsûl kurumuş ve çok büyük bir kıtlık yaşanmaya başlanmıştır. Fakir halk kısa bir süre bağ ve bostanların imkânlarıyla idare ettiyse de yiyecek kıtlığı, açlık ve felâkete dönüşmüştür. Hattâ diğer ot, bitki ve su kaynaklarının da kuruması ve birok hayvanın da telef olması felâketin boyutlarını daha da katlamıştır. Bölge halkının gıda ihtiyacı çevre bölgelerden yüksek fiyatlarla karşılanmaya çalışılmış ise de yeterli olmamıştır. Tabii ki bu olumsuz şartlara bir de salgın hastalıklar eklenmiştir.

Bu duruma çareler arayan yöneticiler ve şehrin ileri gelenleri, **Keleşoğlu**'nun evinde yaptıkları toplantıda, o sene âşarın kaldırılması ve memleket nâmına ihâlesi için Sultan Mecid'e bir ricâ ve niyaz mektubu (İstirham-nâme) gönderilmesine karar verdiler. Bu şekilde âşar (mahsûlden alınan ondabir vergi oşür)'dan elde edilen devlet hissesi zahire olarak, halka dağıtılacak ve herkes aldığı zahire miktarı kadar devlete borçlanacaktı. Bu teklif Pâdişah tarafından kabûl edildi. Böylece halk bu kıtlık felâketinden bir nebze kurtulmuş oldu.

O günlerin kasvetli ve ümitsiz şartlarını çok güzeldile getiren Âşık SÂLİH isimli şairin bir destanı günümüze kadar gelmiştir.

*“Şehr-i Kayseri'ye düştü bir figân
Gelmemiş bu gibi kıtlık zamanı
Hâss ü âm çağırdı üç gün el-amân
Çâre yok bozulmaz Hudâ fermanı.*

*Çünkühur erişdi bu sene gâyet
Kalmadı kimsede zerrece tâkat
Nefs-i nefis oldu ayn-ı kıyâmet
Kesildi cümlesinin tâb u dermânı*

Erdi bu kıtlığa nice çok diyar

*Cümlesinden ehven oldu bu civar
Bütün bütün harap oldu âşikâr
Kullarına imdat ede Suphân'ı*

*Varalım Kapı'ya edelim niyaz
Tövbekâr olalım, bu bizlere az
Kalmazdı bir can, olmasa Sivas
Çok şükür Hüdâ'ya etti ihsanı*

*Kalmadı hiç kimsede mâl u eşyâ
Bütün ekmekçiler oldular ihyâ
Fukarâ onlara etdi vâveylâ
Fukarânın arşa çıktı efgânı*

*Muhtekir melûnlar buldular fırsat
Una bin ziyâde koydular kıymet
Dediler ki onlar: "Bu bir ganimet"
Ol vakt unuttular dini, imanı*

*Çok kişi-zadeden ref oldu hicâb
Feryâda başladı çok âli-cenâb
Dediler: "Hûn oldu, ciğerler kebâb"
Âh ü vâh doldurdu bütün cihânı*

*Nice yetimlerin gül benzi soldu
Her bir şey bahâda nihâyet buldu
İlle ki fukarâ en zebûn oldu
Onlara merhamet kıla Rahmanı*

*Bu sene fitne-kâr gâyetle arttı
Nice insafsızlar una taş katdı
Nice bin nâz ile metain satdı
Âkıbet on sekize verdi batmanı*

*Nice gâfil serden geçmek istedi
Mevtin şerbetinden içmek istedi
Altı aylık çocuk ekmek istedi
Acâyip âh ile etti giryânı*

*Gel inâd eyleme, kusurlar bizde
Bî-namaz çoğaldı hem beldemizde*

*Doğru zât kalmadı on binde birde
Hakk ıslâh eyleye âsî insanı*

*Kalktı bereket bütûn eşyâdan
Cümle gâfil oldu hep akrabâdan
Râhat mı istersin gayrı dünyâdan
Yakın Kitap'daki âhir zamânı*

*Gelin, kendimize dönelim bizler
Çok zuhur ediyor bu gibi işler
Haniya o bolca olan yemişler
Hüdâ affeyleye bizden isyanı*

*Takdir böyle diye çalınmış kalem
Dilediği işler ol Şah-ı Âlem
Buna, razı ol, gel çekme elem
Hüdâ göndermeye başka tufanı*

*Bazılar demişler: "Sâlih Efendi,
Acep bu destanı düzdü mü kendi"
Bende bu kelâmı işittim şimdi
Mârifet değildir düzmeğ destânı*

*Hamd olsun Hüdâyanice sad-hezâr
Beyit düzmeğ ile etmem iftihâr
İndimde güç değil, pek kolay bu kâr
Şekk-ü şüphe edip etme gümânı*

*On dakkada destan hem oldu temâm
Dileğime uygun düşmedi merâm
Sıdk ileetmedim ona ihtimâm
Azıcık kelâmıla ettim beyânı*

*Ey Rabbim, kalbimi sen eyle güşâd
Câhilden şahidi sen eyle berbâd
Ol aşk-ı pâkimi sen eyle ziyâd
Ben senden umarım aşk-ı Osmânî*

*Târih bin iki yüz altmış ikide
Zuhûr etti ktlık çün Kayseri'de
Sâlih'im dediğim ya Rabbi dilde*

Bir dahi gösterme böyle tûfânı

1603 yılında Şah Abbas'ın İran'dan sürdüğü ve Kayseri'ye yerleşerek burada gayet zengin olan Zartaryan ailesi, bu kıtlık sırasında Ermeni mezarlığı arkasındaki 400.000 metre karelik bağlarının etrafını duvarla çevirtirmiş bu vesile ile birçok muhtaç kişiye gündelik ödeyerek destek olmuştu.⁶³

Aynı seneyi takip eden seneler içinde yani 1845-1848 arasında halkın,ölet ve yahut **çarık çıkartmaz** diye adlandırıldığı bir kolera salgını olmuş, binlerce kişi bu hastalıktan ölmüştür. O sene hemen her evden birkaç ölü çıkmıştır. Hattâ bir tuluk⁶⁴ peynirin ölene yakınlık sırasına göre, elden ele yedi eve miras düştüğü görülmüştür.⁶⁵

37- Şair Seyfi'nin Ölümü (?-1847/8)

Kayseri doğumlu ve asıl adı Osman Seyfi olan şair, Selçuklular zamanında bu bölgeye yerleşen Bürüngüz oymağına bağlı bir aileye mensuptur. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra hat dersleri almış ve bazı vezirlerin yanında kâtiplik görevine başlamıştır. Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa'nın divan kâtipliğinde de bulunmuş, sonra ikinci sınıf şark vilâyetleri defterdarı olarak bir müddet çalışmış ve 1846 tarihinde Kütahya Defterdarlığı'na tayin edilmiştir. H-1264 (1847-48) tarihinde yine Kütahya'da vefat etmiştir.

Divan oluşturacak kadar çok şiir yazmış bulunan Seyfi'nin genç yaşlarında Kayseri Mevlevîhânesi'nin tamamlanmasına ait yazdığı ve düşürdüğü tarih şöyledir: (Bu kitâbe metni, Kayseri Mutasarrıfı Hacı Bekir Paşa tarafından yaptırılan Mevlevîhâne'nin kapısı üzerine Kayseri Nâibi Nazif Efendi'nin hattı ile yazdırılarak konulmuş imiş.)

Kâbetü'l-uşşâk bâşed în makâm

Her ki nâkıs âmed încâ şüd temâm

Seyfiyâ târîh-i tamdır söyledim itmâmına

Oldu ihyâ işbu dergâh-ı bülend eyvân-ı ışk 1236-1820⁶⁶

(Bu makam âşıkların Kâbe'sine benzer

Herkim buraya eksik olarak geldi ise tamamlandı.

Seyfi olarak bu eserin bitişinin tam tarihini söyledim.

Aşk evi olan bu dergâh ihyâ oldu.)

38- Kolera Salgını, Kıtlık ve Cehri İhracatının Durması (1848)

⁶³ Pamukciyan, s. 90

⁶⁴ Tuluk: Bütün olarak yüzülmüş küçükbaş hayvan derisi.

⁶⁵ Türker Şefik, **Kayseri Takvimi**, Kayseri 1943. S. 37-38.

⁶⁶ Ahmet Nazif Efendi, **Mir'at-i Kayseriyye**, Çev. M. Palamutoğlu S:173

1848 ve 1849 yılları Kayseri’de çok yaygın Kolera salgını olduğu kayıtlarda belirtilmektedir. Bu tarihte Kayseri’de görev yapmakta olan Doktor U. Mordo’nun gözlem ve tespitlerine göre hastalık, 10-16 Eylül tarihleri arasında şiddetli bir yağmur, güney rüzgârının arkasından gelen ve sonrasında olağandışı bir sıcaklığın ardından ortaya çıkmıştır. “*Kayseri’deki koleranın hastaların büyük kısmında basit isal gibi uyarıcı belirtilerle ve genellikle hafif bir şekilde seyrettiğini*” bildirmektedir. Doktor vermiş olduğu bu bilgilerde “*kendisinin bu belirtilerin tespitine çağrılmadığını ancak çoğunda bu formdaki hastalığın aşırı kanamasının Hint yağının dâhilî olarak kullanılmasıyla ve dikkatli bir diyetle iyileştirilebileceğini*” öğrenmiştir. Onun vermiş olduğu bilgilere göre; hastalananların birçoğunun ölümcül olduğu kanıtlanan bu nöbetlerde, tedavi yerli halk tarafından benimsenmiştir. Tedavi edilen vakalar, kusma ve isalle birlikte başlayan şiddetli bir tabiata sahiptir ve kramplar, spazmlar, eller ve ayaklarda soğukluk ve mavi deri ile devam etmiştir.

Bunlar için verdiği reçeteleri de; “2 saat arayla 20 tane altıncökü⁶⁷ ve 10 tane de kalomel, ateşli susuzluk içinde olan hastaya ısıtılmış fanilayla birlikte el ve ayaklara ve vücuduna sürekli masaj yapılmasıyla, çoban beziyle kaplanan bir masa veya tandırın altına hastanın yerleştirilmesiyle yaratılan sıcaklıkta tedavi edilebilmektedir. Diğer tedavilerse pek faydalı olmadı. Belirtiler çok kötü huylu seyrediyordu ve 18 saatte iki vakada ve 6 saatte 7 vakada ölüme sebep oldu. Önceden bahsedilen semptomların en kötüsünü gösteren iki vakada yukarıda bahsettiğim sürtünme ve 2 saat aralıklarla 20 damla nefit yağının verildiği dâhilî dozlarla tedavi ettim. Hastalardan biri derhâl tedavi gördü ve iyileşti. Diğeri rahatladı ancak daha sonra öldü. Bu son vakada ilaçtan sonuç alınmayışına karaciğerindeki kronik bir hastalığın sebep olduğuna inanıyorum.”

Yaşanan bu salgında ne kadar ölümün gerçekleştiğine dair herhangi bir kayıt tutulmadığını belirten Dr. Mordo, yalnızca tedavi ettiği hastalardan dokuzunun ölümcül olduğunu belirtmiş ve hâlihazırda elinde 13 vakanın olduğunu belirttikten sonra; “Öğrendiklerimden ve doğru olduğuna inanılan nöbetlerin sayısı dikkate değerdir. Ancak çoğunlukla hafif karakterde geçenlerde ölüm oranı azdır. Şehirde vakaların günlük 30’u aştığına inanıyorum. Kayseri şehrinde yaklaşık 600 kişinin koleradan öldüğünü tahmin etmekteyim. Hastalık daha geniş bir oranda hüküm sürdü ve herhangi bir önlem alınmayan Ramazan Bayramı’nda toplu ibadete devam eden Müslümanlar arasındaki ölüm oranı Hristiyanlardan fazla oldu. Katıldığım nöbetlerin bir veya iki istisnası dışında meyve, kavun ve salatalık yemekten veya diğeri aşırılıklardaki tedbirsizliklerden kaynaklandığını belirtebilirim. Koleranın daha önceden gerçekleştiği 1837 yılında burada değildim. Ama bunun şimdikinden daha orta bir karakterde olduğu söylendi. Kayseri’deki hastalığın hafif bir karaktere sahip olduğunu ve Sivas ve Ankara gibi komşu illerden çok daha az yer kapladığını gözlemlemekteyim.” demektedir. Doktor, Kayseri’de çevre illere göre daha az vaka ile geçmesinin sebeplerini de

⁶⁷ Altıncökü bitkisi, *Rhodiola rosea*, Crassulaceae ailesinden çok yıllık bir çiçekli bitkidir. Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika’nın vahşi Arktik bölgelerinde doğal olarak yetişir. Geleneksel Çin tıp dünyasında ve eski Yunanlılar tarafından yaygınlaşmıştır.

Kayseri'nin yakın çevresinde herhangi bir büyük nehrin bulunmaması, Atmosferin mükemmel kuruluşu ve nemin az olmasına bağlamaktadır.

İngiliz Konsolosu Suter ise hastalığın sebebinin daha gerçekçi bir görüşle atmosfer şartlarına bağlamayıp, Şehirdeki yaygın pastırma imalatı sırasında yeterli hijyen şartlarına uyulmadığına, şehirdeki sokakların temizlenemediğine, ortak su yollarının hayvan ve sebze artıklarıyla dolu olmasına bağlamaktadır. “Koleranın Adana, Tarsus ve Yozgat'ta da devam ettiğini, son dört ay içinde Kayseri'de üçüncü defa daha şiddetli olarak gösterdiğini” ifade etmektedir.

1849 yılında da devam eden salgının halk üzerinde çok büyük oranda korku ve ümitsizliğe sebep olduğu anlaşılmaktadır. Şehir sakinlerinin büyük kısmı köylere kaçmış, pazarlar açılmamış ve bütün ticaret 3 hafta süreyle askıya alınmıştır.

1848 yılı kışkoleranın yanında görülmedik derecede şiddetli geçmiş, Gülek Boğazı kapanmış ve güneyle iletişim tamamen durmuştur⁶⁸.

Kayseri ve çevresinde yaşanan ağır kış şartları ve don sonucu önemli ihraç maddesi olan cehri ya da yaygın ismi ile sarı boya kökü (ing. yellow berry) hasatı büyük ölçüde zarar görmüştü. Bundan başka yaklaşık beş ay sürecek olan kolera salgını ticareti derinden etkilemiş, fakat bir yıl içinde hastalığın tamamen ortadan kalkması ile cehri hasadı tekrar önceki verimine kavuşmuştu⁶⁹.

Osmanlı sınırları içinde en kaliteli olan Kayseri yöresinde yetişen cehri⁷⁰, 140 kiloluk balyalar hâlinde hazırlanıyor, yükleme işleminin tamamlanmasından sonra

⁶⁸ Kartın Cengiz, **İngiliz Konsolos ve Yardımcılarının Raporlarında Kayseri**, İdeal Yay. İstanbul, 2020 s.192-199

⁶⁹ Gerasimos Augustinos, **Küçük Asya Rumları**, Ank. 1997 s.157

⁷⁰Cehri (Rhamnus petiolaris Boiss);Rhamnetin, rhamnezin, quercetin, kempferol gibi boyar maddeler ihtiva eder. Zeytin yeşili, turuncu-sarı, parlak sarı, açık kehribar, süzme bal, açık limon küfü ve haki renklerini verir. Cehri dünyada ılıman ve sıcak bölgelerde yetişen bir bitkidir. Anadolu'da cehrinin yetiştiği bölgeler; Kayseri, Çorum, Gaziantep, Sinop, Afyon, Uşak Yozgat, Tokat, Nevşehir, Niğde, Ankara, Maraş ve Konya'dır. Altın ağacı, alacehir, boyacı dikenini ve akdiken olarak da bilinen cehri, 3 metreye kadar boylanabilen dikenli bir çalı veya ağaççık biçiminde bir bitkidir. 1000 ile 1300 metre yüksekliklerde dağlık, tepelik, kayalık yerlerde, güneşli yamaçlarda, orman açıklıklarında seyrek ormanların altında ya da kenarlarında yetişir. Cehrinin 22 türü vardır. Bu türlerden bazıları yapraklarını dökmemesine karşın, Rhamnus petiolaris türü yapraklarını döker. Mayıs-Haziran aylarında sarı-yeşil renkte küçük çiçekler açmaktadır. Yeşilimsi sarı renk çiçeklerinden tohumları (meyveleri) oluşur. Uzun süre yeşil olarak kaldıktan sonra tohumları (meyveleri) kahverengi veya siyah renge dönüşür. 6 ile 7 milimetre çapındaki meyvelerinin dış kabuğu kahverengi, içi sarı renklidir. Altın ağacı olarak da bilinen Rhamnus petiolaris Orta Anadolu'da endemik olarak yetişir. Rhamnus petiolaris türü ise daha çok Mersin Gülek Boğazı, Ankara, Amasya, Konya, Alaşehir, Afyon Karamanoğlu, Kayseri Kükürt Dağı, Nevşehir, Bingöl, Murat Nehri kıyısı, Maraş, Gaziantep de yetişmektedir.

Tarihçe: Cehrinin 15. ile 17. yüzyıllarda dokunmuş olan birçok Anadolu halılarının sarı renklerinde boyarmadde kaynağı olarak kullanılmış olduğu yapılan boyarmadde analizleri sonucu tespit edilmiştir. Ayrıca 20. yüzyılın başına kadar ipek ve yün elyafının boyanması için dünyanın birçok ülkelerine Anadolu'dan ihraç edilmiştir. Cehrinin, Türkiye kökenli olmayan önemli bir türü Rhamnus saxatilis dir. Bu bitkinin meyveleri Avrupa'da ipek ve yün boyamacılıkta büyük ölçüde ve yaygın olarak

başında katircıların bulunduğu kervanla hedef noktası olan Sinop limanına beş haftalık bir yolculukla ulaşıyordu. Kervancılar bağlanış tarzından her balyanın kime ait olduğunu biliyorlardı⁷¹.

Bu felâkete birde yaklaşık beş ay süren kolera salgını eklenince ticârî hayat büyük ölçüde durmuş, “ahali-yi fukaranın” rahatlaması için Yozgat, Kırşehir, Nevşehir ve diğer yerlerden zahire getirtilmiştir. Bir yıl içinde şartların düzelmesi ile de cehri hasatı önceki verimine yeniden kavuşmuştur⁷².

Bu sıralarda Kayseri için talihsizlikler zinciri devam etmiş. 1849 yılında kapalı çarşıda çıkan büyük bir yangın, çarşısının büyük bir kısmının yanmasına sebep olmuştur.

1849 yılından sonra yeni kapalı çarşılar yapılmıştır. 1859 yılında ise bir kısım kapalı çarşı daha yapıldığı bilinmektedir. Ancak Hacı Efendi Çarşısı'nın adı geçen iki ilâveden önce yapıldığı üzerindeki kitâbeden anlaşılmaktadır. 1865 yılında Kayseri'de bir zelzele daha olmuştur. Bu zelzelede Hatiroğlu Câmî i'nin tahrip olduğu ve daha sonra 1866-1867 yılında 44 tabur imâmı **Mustafa Hafız** tarafından yeniden tâmir ettirildiği kitâbesinden anlaşılmaktadır.

Yine aynı zelzele ile yıkılan Hasbek Dilâver Paşa Câmî i de Kaptan-ı Deryâ Ahmed Paşa tarafından tâmir ettirilmiştir.

1856 senesinin bir önemli olayı da Kayseri mevlevî şeyhi Ahmed Remzi Efendi'nin vefat etmesidir. Aziz naaşı, Seyyid Burhâneddin Türbesi içinde girişin solunda duvardan îtibâren ilk kabire gömülmüştür.

Türbe içinde Ahmed Remzi Efendi'nin mezar kitâbesi;

Huvel hallak ül-bakî

Hayf ana kim Şeyh Efendi eyledi azm-i cinân

Cümle mahzun oldu kûş eden ahbâb ü yârân

Hûb ı ahlak-ı ziyafet manzar-ı hazan itdi

Şuyuh-i âdab güya meclis-i cevher-i fetan

Hürmet-i Taha ve Yâsin af ide cûrm û günahın

Hazret-i Hallâk-ı âlem söyledi tarih-i mevt

uzun yıllar iyi bir boyarmadde kaynağı olarak kullanılmıştır. Rhamnus saxatills kurutulmuş meyveleri uzun yıllar İran'dan Avrupa'ya ihraç edilmiştir. 16. yüzyıl Osmanlı kumaşlarında sarı ve yeşil rengin sarı bileşeninde cehri kullanılmıştır. Cehri 19. yüzyılda da önemli bir boya bitkisi olmuştur. 1872 yılında, Çankırı Sancağında Ziraat Komisyonu'nun oluşturulduğu, tarımda üretim çeşitliliğini artırıcı yöntem arayışları içinde merkez ilçede 20.000 adet cehri fidanı ekimi yapılmıştır. Rhamnus petiolaris türünün 20. yüzyılda da tarımı (kültürü) yapılmıştır. Hereke halılarının ilk örneklerinde sarı renkli kısımlarda genellikle cehri kullanılmıştır.

Boyama işlemi: Bitkinin kurutulularak öğütülmüş meyveleri ile mordanlı boyama yöntemiyle yapılır.

⁷¹ Augustinos Gerasimos, **Küçük Asya Rumları** s.160

⁷² Gerasimos, **Küçük Asya Rumları**, s.157

39- Kayseri’de ilk defa Patates yetiştiriciliği 1849

İngiliz Devleti’nin Kayseri’de 1841 yılında konsolosluk merkezi açmasıyla buraya atanan ilk Konsolos Henry Suter’in yıllık raporlarından, 1849 yılında ilk defa patates üretimine başlandığı belirtilmektedir. Bu raporda “Anadolu’da patates yetiştirilmesi evvelce düşünülmemiş gibi görünmekte olup, şu ana kadar bulunduğum yerleri göz önüne alırsak iklim ve toprak bu ürün için epey uygundur. Kayseri’ye geldikten kısa bir süre sonra, Trabzon’dan kendi tebaamca ekilen ufak bir miktarda tohumu tedarik ettim. Geri kalan kısmı da nereye nasıl dikileceğini anlatarak, yetişen patatesleri belirli bir fiyata almayı teklif ederek köylülere dağıttım. Türk köylülerine yenilikleri tanıtmak ve teferruatlı yönlendirmelere uymalarını sağlamak her ne kadar güç olsa da, bu girişimler memnuniyetle sonuçlanmıştır.

Ben ve burada yer alan diğer Avrupalılar dâimâ hâne tüketimleri için yeterli patates üretmeyi başarmıştır ve patates tüm Avrupa’daki afetten etkilendiğinde bile tohum değişikliğine dahi gidilmeden yetişmiştir.

Daimî olarak burada ikâmet eden ve sülük avcılığıyla uğraşan birtakım Avusturyalılar yerleşik buldukları köyde patates yetiştirmiş ve farklı bölgelere ilettiğim geçen yıl ürettikleri mahsulün numuneleri afetin başlangıcından itibaren emsali görülmemiş olarak nitelendirilmiştir. 18 okka tohumdan yaklaşık olarak 1600 okka mahsul elde edilmiş olmakla birlikte, yetiştikleri yüksek konumda, dondan etkilenmeleri tehlikesinden kaçınmak amacıyla 20 Eylül’de yerden toplanmaları gerekirse hem miktarı çok olacak hem de kalitesi iyi olacaktır. Bu neticeler göstermektedir ki sıradan bir titizlikle patatesler bu istikamette ekseriyetle yetiştirilebilecektir⁷³.

Henry Suter’in kendi girişimi ile başlattığı patates üretiminin hangi köylerde başladığı ve üretilen mahsulün Türk halkı içinde itibar görüp görmediği ya da yaygın olarak ne zaman kullanılmaya başladığı bilinmemektedir.

40- Surp Krikor Lusavoriç Kilisesinin Onarımı 1859

M 1191 tarihinden itibaren kayıtlarda görünen ve Kayseri’deki ilk kilise olarak bilinen Ermeni cemaatine ait olan bu kilise, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında tamamen yıkılmış iken 1859 yılında yine Ermeni cemaatinin maddî destekleri ile yeniden yaptırılmıştır.

Kilisenin onarımında etlikçi esnaf denilen Ermeni pastırma tüccarları öncülük etmiş ve yine Ermeni zenaatkârlar bütün hünelerini göstererek kilisenin tezyinatını ihtimamla yapmışlardır. Maddî gücü olmayan Ermeniler de bedenen çalışarak katkıda

⁷³ Kartın Cengiz, İngiliz Konsolos ve Yardımcılarının Raporlarında Kayseri (1843-1852), İdeal Yay. İstanbul, 2020 s. 126-127

bulunmuşlardır. 1885 yılında yine büyük bir onarım görmüş ve giriş kapısının üzerine bu onarımın anlatıldığı bir kitâbe yerleştirilmiştir.

Surp Krikor Lusavoriç kilisesi, Orta Anadolu'nun yegâne Ermeni kilisesidir.

Lusavoriç Kilisesi

41- Kayseri'ye Telgraf Hattının Getirilmesi Çalışmaları 1860

Samuel F.B. Morse tarafından 1837'de icat edilen telgraf, Osmanlı'ya Kırım Savaşı sırasında (1854) İngiliz ve Fransızlar tarafından getirilmiştir. Bunlar Kırım'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Varna'ya, denizaltı kabloları döşemişlerdir. Savaştan sonra geride kalan araç gereç ve eğitilmiş telgrafçılar Osmanlı telgraf hizmetinin çekirdeğini oluşturmuştur. Reşit Paşa merkezi hükümeti vilâyet yetkileriyle doğrudan doğruya bağlandığı gerekçesiyle telgraf merkezini Babıâli'de Sadrazamlık Dairesi'nde kurdu. Daha sonraları Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde bir telgraf dairesi kurulmasıyla bu bir kamu hizmetine dönüştürülmüştür. On yıl içinde Rumeli ve Anadolu'da hatlar çekilmiş İstanbul'un Anadolu ve İskenderiye ile denizaltından bağlanmasıyla Londra'dan Tahran'a ulaşan bir haberleşme şebekesi oluşmuştur. İlk başlarda haberler hem Fransızca hem Osmanlıca olarak iletiliyor, bir Osmanlı yazı makinesi geliştirilene kadar Osmanlıca Latin harfleriyle yazılıyordu⁷⁴.

13 Ekim 1859'da çıkartılan Osmanlı Telgraf Yönetmeliği'ne göre, imparatorluk boyunca hatları kurmak ve bakımını, onarımını yapmak için bir onarım ve koruma bölümünün yanı sıra bir de telgraf okulu kuruldu. Böylelikle Tanzimatçılar kısa bir sürede imparatorluğun memurlarını denetim altına alarak eskiden çok daha doğrudan doğruya kontrol imkânı buldular. Telgraf tüccarların daha önceki gecikmelere

⁷⁴ Köse Muhammet, **Kayseri Şehri**, Kayseri Büyükşehir Bel. Kültür Yay. Kayseri 2018, s: 93

uğramadan mallarını kolaylıkla alıp satmalarını da sağlayarak Osmanlı ekonomisine büyük katkıda bulundu. Kayseri'ye Telgraf hattının çekilmesi için ilk girişimler 1860'lı yılların hemen başında başlanmıştır. İlk olarak 1862'de Yozgat'tan Kayseri'ye telgraf hattı çekilmesi düşünülmüş fakat bu fikir ertelenmiştir. Bu süreçte Kayseri'nin telgrafla tanışması da çok gecikmeyecektir.

Nihayet o yıllar içinde Sancak'taki tek telgraf istasyonu Kayseri'ye kurulmuştur. Hattın iki bağlantısı vardı. Birisi Boğazlıyan ve Yozgat diğeri Ürgüp, Nevşehir, Niğde ve Konya yönünde idi. Haberleşme yalnızca Türkçe yapılmakta fakat mesajların gönderilmesi ve alınması son derece yetersiz ve yavaştı.

Mevcut durumuyla Devlet'in haberleşmesi dışında telgraftan çok az yararlanılmaktaydı. Çünkü dönemin bu ileri iletişim sistemi maalesef hatların, aletlerin ve bataryaların bakımının iyi yapılamaması ve karmaşık devre sistemleri sebebiyle telgrafın hızlı ve verimli kullanılamaması sonucunu doğuruyordu. Ayrıca, memurların yetersizliği, bürolardaki ileri derecedeki düzensizlik, Telgraf İdaresi'ni verimsiz kılmıştı.

42- Fırka-i İslâhiye'nin Kurulması: 1865

1853 yılında Kırım Savaşı sırasında devletin asker sıkıntısı çekmesi sebebi ile Adana, Maraş ve Kozan dağları arasında kalan bölgedeki aşiretlerden asker talep edilmişti. Ancak bu istek bölgedeki aşiretlerin devlete isyan etmeleri nedeniyle gerçekleşemedi. Savaştan sonra Osmanlı Hükümeti hem orduya yeni asker kaynakları temin etmek, hem de bölgeyi itaat altına alıp güvenliği sağlamak, eşkiyalığa son vermek, vergileri düzenli bir şekilde almak ve birçok karışıklığa yol açan konargöçerleri yerleşik hayata geçirip ziraata teşvik etmek için 1865'te Fırka-i İslâhiye birliğini kurdu.

Fırka-i İslâhiye'nin hareket alanı İskenderun'dan Maraş ve Elbistan'a, Kilis'ten Niğde ve Kayseri'ye, Adana eyâletinden Sivas eyâleti sınırına kadar olan bölgeyi kapsıyordu. Fırka-i İslâhiye'nin başına Dördüncü Ordu Kumandanı Derviş Paşa, halkla ilgili idâri işleri görmek üzere de Ahmet Cevdet Paşa tayin edildi.

Fırka-i İslâhiye'nin ıslah hareketleri neticesinde birçok köy ve kaza kurularak göçebe Yörük ve Türkmen aşiretleri buralara zorunlu olarak yerleştirildi.

43- Seyranî'nin Ölümü 1867

1807 tarihinde Kayseri'nin Develi ilçesinin Câmî-i Kebîr Mahallesi Oruza Sokağı'nda doğan, bu büyük halk şairi, nazmın her alanında çok ustaca eserler vermiş, Âşık Ömer, Gevherî ve Dertli gibi şairler kadar vezne hâkimiyet kurmuştur.

Askerlik sebebi ile 1822 yılında gittiği Balkanlardan 1828 yılında Develi'ye dönmüş ve sonra 1839 yılında Sultan Abdülmecid'in daveti ile bir zaman İstanbul'da bulunmuş ama devlet düzenindeki bozukluklara dayanamayarak gördüğü aksaklıkları hicvedince sarayın gazabına uğrayacağını düşünerek Halep'e kaçmıştır. Burada Kadirî tekkesinin şeyhleri ile sohbetlerde bulunmuş, Şam ve Bağdat'taki ilim ocaklarını da gezmiştir. Daha sonra ömrünün büyük kısmını memleketinde geçirmiştir.

Sadece birkaç senelik olduğu bilinen medrese tahsilini Câmi imamı olan babasından alan Seyranî'nin asıl adı Mehmed olup, "Seyranî" onun şiirlerinde kullandığı mahlâsıdır.

Koşukları ve güçlü hicivleri, yaşadığı dönemin âdeti edebî ve siyâsî resmidir. Koşmalarında Dîvan edebiyatının bütün inceliklerini yakalayabiliriz.

15 Mayıs 1867 senesinde ebediyete göçen şairin şiirlerinden iki örnek sunalım;

Dağlarda nergis sanırdım,

Elâ gözlü, mestim seni,

Sözünden özün tanırdım

Fehmederdim dostum seni.

Ben soyundum samurlardan

Tohma oldum hamurlardan

Olur olmaz çamurlardan,

Sakınmazdım üstüm seni.

Varsam kırklar Mekkesine,

Tuğra olsam sikkesine,

Bir gerçeğin tekkesine,

Seremedim, postum seni.

Dersim aldım ism-i Hû'dan

Kara toprak kanlar yutan,

Seyranî keyfimce sudan,

Doldurmadım testim seni.

Beğenmez

Molu karyesinde hasır dokuyan

Gelir Kayseri'ye kilim beğenmez

Şöyle böyle birkaç harfi okuyan

Gider medreseye ilim beğenmez

Birçok zaman ömrü sazlıkta geçer

Orağını alır berdiyi biçer

Belki de gönlünden saraylar geçer

Hasbahçeye girse gülü beğenmez

Çıkmış yükseğine kaval öttürür

Çoban köpeğine koyun güttürür

Başını balta ile tıraş ettirir

Gider berbere de dükkân beğenmez

Dağlarda taşlarda dolaşan Yörük

İnsanlar içine çıkmayan hödük

Bir elife dili dönmeyen sürtük

Şehirde tecvitle Kur'ân beğenmez

Seyranî söyledi bu doğru sözü

Haddeden çekilmiş doğrudur özü

Şehre gelin gitse bir köylü kızı

Lâl ü Güher ister mercan beğenmez

44- Kayseri'de Büyük Yangın 1870

1870 senesinin 14 Eylül günü Kayseri çarşısında büyük bir yangın çıktı. Çarşıda çok miktarda parlamaya hazır yağların bulunduğu kavşakta çıkan yangının genellikle ahşap malzemedan yapılmış olan çarşıda hızla yayılarak çok fazla tahribata sebep olduğu ve neredeyse çarşının tamamını yok ettiği anlaşılmaktadır. İki saat içinde 2000'den fazla dükkân tamamen kül olmuştur⁷⁵.

Bugünkü Kapalıçarşı, bahsi geçen büyük yangından sonra Maraşlı Osman Paşa tarafından taş malzeme kullanılarak yeniden yaptırılmıştır.

Bu yangın üzerine Zıllî-zâde Hacı Emin Efendi bir şiir yazarak ebced hesabı ile tarih düşürmüştür:

⁷⁵ Farnsworth, Wilson Amos, Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin Bilinmeyen Tarihi, Çev: Mehmet Şahin, YKY. Yayınları 5142/125 İst. 2018, s: 90

Tarih-i Harîk-ı Kebîr der Kayseri

Kulub-i nâsa bir âteş saçıldı

Hudâ imdâd ide eltâf-ı yemm'le

Dekâkın-i hezâr oldukda muhrak

Cenâb-ı Hak söyündürdü keremle

Göründü beyt-î târih-i nukatla

Alevler sû-be-sû itdikde hamle

Daraldı şimdi hâli Kayseri'nin

Harâb oldu yanıp esvâkı cümle

(Kayseri'de Büyük Yangın Tarihi: İnsanların kalbine bir ateş saçıldı. Allah okyanuslar gibi lütfuyla yardım etsin. Binlerce dükkân yanmaya başlayınca, Cenab-ıHak acıyarak söndürdü. Alevler taraftan tarafa saldırdığında, tarih beyiti noktalarda göründü. Kayseri'nin bütün çarşıları yandı. Harap oldu. Şimdi hâli daraldı. 5 Receb 1287 /1 Ekim 1870)⁷⁶

45- Efstathios Kleovoulos, Kayseri Metropoliti 1871-1876

1871 yılında İstanbul'da bulunan Kayserili Ortodoksların Patrikhâne'ye büyük baskısı ile Kayseri Metropoliti olan Efstathios Kleovoulos, 1876 yılındaki vefatına kadar görevde bulunduğu kısa döneme rağmen bölgenin iz bırakan figürlerinden biri hâline geldi. Zaten metropolitliğe seçiminde de Kilise hiyerarşisi içerisinde eğitimi ve geniş bilgisi ile öne çıkan Kleovoulos, Bulgar Sosyalizminin ortaya çıktığı yani Bulgar kilisesinin Rum Ortodoks Kilisesi'nden ayrılma kararı verildiği dönemde Patrikhâne içerisindeki Bulgar iddialarına taviz verilmemesini savunan kanadın önderlerinden birisidir. Metropolitik bölgesi Kayseri'de Hellen milliyetçiliğini temel alan ve Hellen genci prototipini canlandırmaya çalışan dinî eğitim kurumlarının açılmasına önyak oldu⁷⁷.

Bu eğitim faaliyetlerinden olmak üzere Adana Meclisi Azalığında bulunmuş Rıfatlı Kosma Sumenoğlu ve sivil bürokrasinin önemli kademelerinden birisi olan hâkimlik mesleğine kadar yükselmiş Kostaki R. Vatani, Rum lisanının öğrenilmesi için mektep açmıştır. Bu mektebe *Mekteb-i Kebîr* veya *Hellen Okulu* da denmektedir. Söz konusu okullardan alınan diplomalar şahâdet-nâme olarak isimlendirilmekteydi. *Kayseri Mektebi* olarak bilinen okuldan daha sonra ülkenin değişik yerlerinde çeşitli görevlerde bulunacak önemli kişiler yetişmiştir. Meselâ, Karamanlılar tarafından okunmak üzere Yunancadan Türkçeye ilk İncil tercümesini yapan kişi olarak bilinen Germanos tarafından kurulan ve "Kayseri'nin Sholiosu [Okulu]" adıyla anılan okuldan Mora'lı

⁷⁶ Güven, Ahmet Emin, **Zillî -zâde Hacı Emin Efendi**, Erciyes Ün. Yay. Nu:81, Kayseri 1994, s. 122

⁷⁷ Ioannis Ioannidis, *Kaisareia Metropolitleri ve Maalumat-ı Mütenevvîa*, (Dersaadet: Aleksandros Nominatidis, 1896), s. 36-7.

Dionisos isminde bir öğrenci yetişmiştir. Dionisos, daha sonra Rumca bilmeyen Anadolu Ortodoks Türkler (Karamanlılar) için Hıristiyan evliyaların çektiği çileyi anlatan bir kitap neşretmiştir⁷⁸.

46- Şair Mesûd'un Ölümü 1873

(1780-1873 H/1195-1290)Kayseri'de üç defa müftülük yapan Hisarcıklı-zâde Mustafa Efendi'nin oğlu olan Mesud Efendi, öğrenimini tamamladıktan sonra bazı il ve ilçelerde memurluk yapmıştır. Şair ve edib olup, Kayseri'de muhtelif eserlerdeki kitâbelere tarih manzûmeleri yazmıştır.

Mes'ûd'un, Osman Nuri Paşa tarafından Kurşunlu Câmi'nin batısına yaptırılan medresenin yapılış tarihini düştüğü şiiri:

Nûrî Paşa-yı kerem perverin oldu eseri

Sarf-ı himmetle güzel yerde yapıldı hakkâ

Nice hayrata Hudâ böyle Muaffak itsün

Okusun subh u mesâ ders-i du'âsın ulemâ

Sâl-i târihini yaz âb-ı güherle Mes'ûd

Yapdı bu medreseyi Nûrîveş Osmân Paşa -1244

(Nuri Pâşâ gibi bir hayırseverin eseri oldu. / Güzel yerde Hak için emek sarfetti. / Allâh daha başka hayratlarını da başarılı kılsın./ Âlimler sabah akşam duâ okusunlar. / Mesud, bu güzel suyun yapım tarihini yaz. / Bu medreseyi Osman Nuri Pâşâ yaptı.)⁷⁹

Penbe Han'ın(Mevlevîhane) önündeki çeşme için yazılan tarih şiiri:

Olmuş idi mecrâsı harab bu çeşme-i pâkizenin

Nâçâr kalmışdı susuz haylice müddetden beri

Şimdi suyun getirdiler üç lüleden akıttılar

Tamirine sarf itdiler su yerine sîm ü zeri

Resm-i atîkindendahi râ'nâ yapıldı bi'l-vücûd

Ashâb-ı hayrâtı ide Mevlâ mükâfatı mazharı

Su gibi ezber eylesün hayr du'âyı teşnegân

Bir bu mahal ehli değil hep kandı suya Kayseri

Atşâna işrâb eyledi Mes'ud kalem târihini

⁷⁸ Ioannidis I. A.G.E.

⁷⁹ Halit Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitâbeleri**, Kayseri Büyük Şehir Yayınları: Nu:37, Kayseri 2001

Bu çeşme-i zibâdan iç gel âb-ı nâb-ı kevseri

(1287)

47- Kayseri’de İkinci Büyük Kıtık 1874

Hicrî 1291 senesinde olduğu için “Doksanın Kıtığı” ismi ile anılan ve 1873-1874 kışını takip eden günlerde Orta Anadolu’nun merkezindeki Kayseri, Kırşehir, Aksaray, Niğde ve Yozgat’ı içine alan takriben 103.600 kilometrekareden daha büyük bir bölgede birkaç sene yine hiç yağmur yağmamış bütün mahsul kurumuş, çok pahalılık olmuştur. Çok sayıda hayvanın da öldüğü bu felâket günlerinde tahıl üretimi çok az olmuş ve hattâ çoğu yerde hiç ürün alınamamıştır. Meselâ; Unun batmanı (sekiz kilosu) bir meciydiye çıkmıştır. Misyoner kaynakları, kış boyunca 5000 civarında insanın açlıktan öldüğünü bildirmektedir. Açlığın insanî duyguları yok ettiğini, sokaklarda ölenlerin bazen dört gün müddetle ortalarda kaldığını, cesetlerin köpekler tarafından parçalandığını anlatırlar. Halkın bir parça ekmek için eşyalarını, evini, dükkânını yok pahasına satmaya çalıştığını belirtirler.

1874 yılının mayıs ayında, Kayseri’de süregiden kıtlık sırasında, Rahip M. Farnsworth, İstanbul’da yayımlanan Levant Herald gazetesine şöyle yazar: “*En az 200 milkarelik [518 kilometrekare] bir alanda şu anda gerçek anlamda kıtlık yaşanıyor. Kent sakinlerinden binlercesi kış gelmeden şehirden kaçıp güneydoğudaki bölgelere geldi ama büyük kesim şehirden ayrılamadı. Şehirde ve büyük kazalarda sayısız dilenci var, hepsinin durumu içler acısı. Kapımıza gelenlere sürekli olarak para veya ekmek veriyoruz; her türlü gıdadan mahrum kalındığını görmek yüreklerimizi sızlatıyor, ama gelecek çok daha ürkütücü. Yağmur yok. Yakıcı güney rüzgârları arasında bulutlar, açlıktan kıvranan bu insanları boş yere ümitlendirmekten başka bir işe yaramıyor. Yine de, iyi bir mahsul için henüz çok geç değil.*”

Yine aynı kaynaklar; Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu zor şartlar sebebi ile bu duruma kulak tıkadığını ancak durumun Avrupa ve Amerika basınına intikâl ettikten sonra yardım gönderilmeye başladığını, aynı zamanda Misyoner kuruluşlarının da maddî yardım gönderdiklerini belirtirler⁸⁰. Sivas’ın zengin eşrafından Mehmet Ali Bey’in gönderdiği zahire de halk büyük oranda rahatlatmıştır.

48- Kayseri’de Protestan Kilisesi Yapılması 1876-77

⁸⁰ Farnsworth, Wilson Amos, **Kapadokya’daki Amerikalı Misyonerlerin Bilinmeyen Tarihi**, YKY 5142, Çeviren ve Yayına Haz. Mehmet Şahin, İst.2018, s:100-103

O tarihlerde Kayseri’de görevli olan İngiliz Askerî Konsolosu Teğmen Ferdnand Bennet’in 1880 tarihli raporuna göre; Kayseri Ermenilerinin bir kısmı yani şehirdeki 706 Ermeni’den 600’ü mezhep değiştirmiş ve Protestanlık mezhebine geçmişlerdi. Bu durumu değerlendiren Merkezî Evancelik Birliği’nde Kayseri’de görkemli bir kilise yaptırma kanaatinin geliştiği anlaşılıyor. Nitekim İskoçya’dan gelen külliyatlı miktarda yardımlarla kilisenin yeniden ele alındığı, içinde rahip konutu ve bir de kız okulunun yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

1877 yılında Sultan Abdülhamid’in fermanı ile izin verilerek yaptırılan bu kilise, Kayseri’deki aynı türden diğer yapıların hepsinden daha üstün olmuştur. Zeminden yaklaşık 2,5 m aşağıda sağlam bir temel üzerine koyu gri kesme taşlarla inşa edilmiştir. 4,5 m uzunluğunda yekpâre taştan yapılmış altı zarif sütun üzerine dayanan kemerlerin üzeri yine zarif bir kubbe ile taçlandırılmış ve kubbenin etrafına içeriye ışık veren zevkli fresklerle bezeli bir dizi pencere yer almıştır. Duvarlarla tavan beyaza boyanmış ve kubbelerdekine ilâveten yapılan iki sıra pencere binayı ışıkla doldurmuştur. Binanın boyutları yaklaşık 22x13 metredir. Kanepeleri 800 kişiyi rahatlıkla alabilecek durumdadır. İsmi o sırada Kayseri’de yapılmakta olan Merkezî Evancelik Birliği’nin toplantısında belirlenen kilise, Roma ve geç Bizans dönemi tarzında inşâ edilen ve kubbe yüksekliği 17 m olan devâsâ bir binadır.

Açılış töreni bir Pazar âyini ile birlikte içeri ve dışarının tıklım tıklım dolduğu yaklaşık 2000 kişinin katılımı ile yapıldı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Evancelik Hıristiyanların kullanımı için inşâ edilen gerçek mânâdaki ilk kilise binası açılmış oldu⁸¹.

1878 tarihinde Kayseri Rum Metropoliti İoannis Anastasiadis isimli kişidir.

49- Kolera Salgını 1892

1845-48 yıllarında yaşanan büyük salgından sonra halkın “ölet” dediği ikinci büyük salgın da 1892’de yaşanmıştır.

Büyük salgında da çok insan ölmüştür. Büyük Câmilerde her gün 20-25 cenazenin bulunduğu günler olmuştur. Sokakta, çarşıda şurada burada düşüp düşüp ölenler her an görülen şeylerden olmuş, bu ölüm çokluğu karşısında insanlarda artık ölünün arkasından ağlamak gibi bir üzüntü kaybolmuş ve herkes kendi geleceğini düşünür olmuştu. Ölüsünü defnetmeye giderken türkü söyleyenler bile görülmüştü.

50- Kıtık Ve Kasap Hasan Ağa Olayı 1851

Bu sene içinde yine büyük bir kıtlık yaşanmış ve halk sefil ve perişan olmuştu. Feyzi-zâde Feyzullah Efendi’nin başkanı olduğu *Esnaf Birliği*’nin halka dağıttığı un ve zahirenin adaletli dağıtılmadığı gerekçesi ile Çorakçılar Mahallesi’nden Hasan Ağa

⁸¹ Farnsworth, Wilson Amos, A G E s:122-123

isimli birisinin itirazına sinirlenen birlik başkan vekili, atını bu şahsın üzerine sürerek yaralanmasına sebep olunca binlerce kişi galeyana gelmiş, birlik üyelerinin toplantı hâlinde bulunduğu konağı ateşe vermişlerdir. Can havliyle yangından kurtulanlardan bir kısmı yakında bulunan bir Câmîye sığındılsa da katledilmekten kurtulamadılar. Sadece birliğin en genç üyelerinden Hilmi Efendi ile adaletli davranışları ile dikkat çeken Nakip-zâde H. Mehmet Efendi yakın köylere kaçabildiler.

Bu olaydan sonra Birlik dağıldı ve bir daha toplanamadı.⁸²

51- Şair Hilmî'nin Ölümü 1854

Birçok bilgin, şair ve devlet adamı yetiştirmiş bir aileden gelen İsmail Hilmî Efendi, Feyzî Efendi-zâde Fethullah Efendi'nin oğludur. H.1230/M.1815 yılında Kayseri'de doğmuştur. İlköğrenimini sıbyan mektebinde yaptıktan sonra memleketin ileri gelen bilginlerinden Müderris-zâde Âlim Efendi'nin talebesi olmuş ve ileri derecede Arapça öğrenerek icâzet almıştır. Daha sonra Osman Seyfî Bey ve Şaban Hilmi Bey'den Farsça öğrenmiştir.

Tahsili tamamlanınca Develi ilçesi Kadı vekilliğine atanmış, burada bir müddet çalıştıktan sonra Kayseri'ye gelerek il idâre meclisi üyeliği görevine getirilmiştir.

Ancak henüz 5-6 yaşlarında iken bütün ailesinin Akbıykoğlu Hasan Ağa ayaklanması sırasında gözleri önünde katledilmesi onun hayatı boyunca vehimli ve hastalıklı yaşamasına sebep olmuş, nihayet otuzdokuz yaşında olduğu hâlde 1270 senesinin Şevvâl ayında(M.1854) Hunat Câmî i'nde bir sabah namazının secdesinde ruhunu teslim etmiştir.

Ahmet Remzi Dede'nin; meclis-ârâ (meclisi süsleyen, şenlendiren), nükte-pîrâ (nükte ustası), güftârî metin (sağlam sözlü), eş'ârî rengîn (parlak şiirler yazan), cevdet-i tab'a mâlik (tam olgunluk sâhibi) ve şâir-i fatîn (zekî şair) sıfatları ile nitelendirdiği Hilmî Efendi'nin hece ve gerekse de arûz vezni ile yazdığı şiirlerinden medrese tahsili gördüğü, ilim irfan sâhibi bir kimse olduğu anlaşılmaktadır. Hilmi Efendi, hüsn-ü hatla da meşgûl olmuştur.

Bu tamir tarihin Hilmî

Ferah fazıl yazub bunda

Hisâb idüib çıkar sen de

Bulan ihvâna aşk olsun

(Gevher Nesibe Çeşmesi)

52- Kayseri'nin Ankara Vilâyetine Bağlanması (1867)

⁸² Çalışkan Necmettin, **Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1995 s. 38

Tazminatın ilk yıllarında (1839) düzenlenen Osmanlı mülkî taksimatı ile Bozok, Ankara Kengarı (Çankırı) ve Kayseri livaları (Sancakları) Bozok eyâleti adı altında toplanmış idi.

1864 (H. 1280) yılında Ali ve Fuad Paşalar, eyâletleri yeniden düzenlemek üzere köklü bir çalışma yaptılar. 1867 senesinin Haziran ayında tamamlanarak “**Vilâyet Nizam-nâmesi**” adıyla çıkan bir kanunla yürürlüğe girdi. Buna göre; vilâyetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nâhiyelere, nâhiyelerde köylere bölünmüştü.

Osmanlı sınırları içindeki bütün birimlerinin sınırları coğrafi şartlar ve ulaşım göz önüne alınarak yeniden tesbit edildi.

Bu düzenleme ile Ankara vilâyet merkezi oldu ve Kayseri sancağı Ankara sancağı ve Bozok sancağı bu merkeze bağlandı.⁸³ Kayseri sancağının Develi ve İncesu olmak üzere iki adet kazası bulunmaktaydı.

Bu meclis bulunduğu livanın mektep, hapis hâne gibi kurumların yapım ve onarımı dışında, yolların yapım ve onarım işlerine de bakmaktadır. Vergilerin dağıtılıp toplatılması. İltizama verilmesi hazine gelir kaynaklarının korunması görevleri arasında idi.

1864 yılında “Güherçile Fabrika-yı Hümâyunu” Devlet güherçile fabrikası hâline getirilmiştir. Hacıkılıncâmi î'nin kuzey bitişiğine 1547 yılında yaptırılan imârethânede faaliyet gösteren bu fabrika, imparatorluk içinde barut imâlinde önemli bir hammadde olan, güherçile elde eden önemli bir kuruluştur. Kaynaklarda Kayseri Güherçile Fabrikası'nda 1871-75 yılları arasında İstefan Efendi isimli Hıristiyan bir şahsın müdürlük yaptığı aynı yıllara ait sal-nâmelerde belirtilmektedir. Fabrikada üretilen mal, niteliği itibarıyla önemli bir askerî materyal olduğu hâlde (güherçilenin barut üretiminde kullanılması), Kayseri Hıristiyanlarının ‘sivil’ olarak askeriye hizmeti yapabildiklerini göstermektedir⁸⁴.

1866 tarihinde Kayserili din âlimlerinden **Muhaddis Mustafa Efendi Hoca**'nın vefat ettiğini biliyoruz. Bu ölüm üzerine Zillî-zâde Hacı Emin Efendi şu şiirlerle tarih düşmüştür;

1. *Hâce-i âlem ki hem-nâm-ı Resûl-i muhterem
Ârzû-yi rü'yet didâr ile buldu safâ*
2. *Sarf-ı tis 'ine resid olmuşdu şeyhü'l-âlemin
Mağfiret bâbın küşâd eyler Cenâb-ı Kibriyâ*
3. *Sâl-i tis 'ine resid olmuşdu şeyhü'l-âlemin
Mağfiret bâbın küşâd eyler Cenâb-ı Kibriyâ*
4. *Züh ü takvâ pâsbânı dergâh-i a'mâlinin
Hizmetiçün ifvet ü ismet nedim idi ana*
5. *Harf-i mu'cemle Emin Rızvân demiş târihini*

⁸³ Osmanlı Yıllıkları, **Salnameler ve Nevsaller**, Haz. Hasan Duman İst. 1982, s.115-128

⁸⁴ Hülâgü Metin, **Osmanlı Devleti'nde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 11 (2001), s. 73

Adni me'vâ eyledi hâce Muhaddis Mustafa
M. 1866/H. 1283

- (1. Resûl-i Ekrem ile aynı isimli âlemin hocası
Arzuladığı yüzü görmekle sevinde, mutlu odu.
2. Bütün ilim malı için ömrünün varının harcadı.
Hadis denizinin gemisine kaptan olmuştu.
3. Bilginlerin bilgini "kudemlisi" doksan yaşına dayanmıştı.
Ulu allah onu bağış kapılarını açar.
4. Allahtan korkarak ibadet etme isteklerini dergallının gece bekçiliği
hizmeti için, ona saflık, namus ve temizlik yardımcı idi.
5. Emin cennet kapıcısı melek noktalı hafle tarih söylemiş
Mukaddis Mustafa Efendi Hoca cenneti mesken eyledi.) (1283)

Yine 1869 senesine rastlayan Hicrî 1286 senesinde Hacı Efendi-zâde Emin Efendi Hoca Hakk'ın rahmetine kavuşmuş olup, mezarı Seyyid-i Burhâneddin Türbesi'nin kapısı önünde bulunmaktadır. Bu kişi için de Zilli-zâde Hacı Emin Efendi tarafından düşürülen tarih şu şekildedir;

1. *Hazret-i fâzıl Emin Efendi kıldı irtihal*
Hâl-i şehûhaide dünyâdan cenâne oldu zayf
2. *Bâd-ı sermâ-yı evel yıkılı binâ-yı ömrünü*
Dâr-ı adını mesken itdi gelmeden eyyam-ı sayf.
4. *Rihleti târihini menkut ile yazdım Emin*
Hâce-i allâme firdevse cihândan gitdi hayf M. (1869-H/ 1286)

- (1- Yüce, erdemli Emin Efendi vefat etti.
Yaşlı hâlinde gelmeden dünyadan cennete misafir oldu.
- 2- Ecele kışının rüzgarı ömrünün binasını yaktı,
Yaz günleri gelmeden cennet diyarında mesken edindi.
- 3- Emin vefatının tarihini noktalı harflerle yazdım.
Ne yazık çok bilgin hoca dünyadan cennete gitti. (1286))

53- İlk Banka Olarak Ziraat Bankası Şubesinin Kuruluşu 1870

1870 tarihinde devlet gözetimi altında bir Ziraat Bankası faaliyete geçirilmişti. Sermayesi Kayseri kazasındaki her çift öküzden alınan on beşer kuruşluk vergilerden elde edilmekteydi. Bunun toplamı 115.000 kuruş olup, resmî faiz oranı olan %12 yıllık faizle tarımla uğraşan kesimlere kredi verme amacını taşıyordu. Kayseri Belediyesi de aynı faiz oranı ile bu bankaya 4000 Osmanlı lirası borç vermişti. Bankadan köylülerin dışında tüccarlar da faydalanıyordu. Kredi alabilmek için araziden elde edilen ürün veya başka teminatlar vermek şartı vardı.

54- Kayseri'de Belediye Kurulması 1869-1870

Tanzimat'tan önce Osmanlı taşrasındaki belediye hizmetlerini, kadınlar ve kurumsal anlamda vakıflar yürütüyordu. Osmanlı kamu yönetiminde temel bir

mülkiidare birimi olan “kaza”, “kadı”nın yönetim ve yargı alanını ifade ediyordu. Bu hizmetlerin yerine getirilmesinde kendisine yardım eden daha doğrusu belediye işlerinden sorumlu olan memuru ise muhtesip idi. Muhtesibin görevleri ise sırasıyla; esnafı kontrol etmek, iş yeri açma ruhsatı vermek, vergileri toplamak, ihtisap gelirlerini dağıtmak, mürur tezkirelerini vermek, kıyafet düzenini sağlamak şeklinde özetlenebilir. Şehremini, şehirnâibi, âyan ya da şehir kethüdâsı, köy kethüdâsı ve çöplük subaşısı gibi memurlar belediye işleriyle az ya da çok ilgili diğer memurlardı. Bu memurlukların büyük kentlerde en önemlisi âyanlık veya şehir kethüdâlığı, küçük yerlerde ise köy kethüdâlığı idi.

19. yüzyıla kadar vergilerin toplanmasından askerlik işlerinin yürütülmesine kadar birçok işe bakan şehir kethüdâsı halkla merkezî hükümet memurları arasında bağlantıyı sağlıyordu. Hükümet memurları arasında bağlantıyı sağlıyordu. Hükümet memurları halktan alacakları vergilerle yöre halkına yüklenecek masraflara ilişkin defterleri düzenlerken, şehir kethüdâsıyla ilişki kurmak zorunluluğunu duyuyorlardı. Şehir kethüdâları işlevleri göz önüne alındığında belde halkını temsil etmeleri sebebiyle bu açıdan bir bakıma “belediye reisi” olarak tanımlanabilirler.

Şehremini veya şehir kethüdâsı adıyla anılan bu makam, I.Abdülhamid tarafından Anadolu halkını âyanların baskı ve hâkimiyetinden kurtarmak maksadıyla düşünülmüştü. I.Abdülhamid’den sonra bu gayeye ulaşılmamış, âyanlık yok edilememiş ancak âyanların yanında şehir kethüdâlar olarak (Şehir emini veya Belediye reisi) vazife yapmışlardır.⁸⁵

8 Ekim 1864 tarihli Vilâyet Nizam-nâmesi ile ilk çalışmalar başladı. 25 Temmuz 1867’de “*Vilâyette Devâir-i Belediye Meclislerinin Vezâifi Umûmiyesi Hakkında*” (Vilâyetlerdeki Belediye Dairesi Meclislerinin görevleri hakkında) başlığı altında onaltı bentlik bir tâlimat-nâme çıkarılarak imparatorluğun başlıca büyük kentlerinde belediye teşkilâtlanması başlatılmıştır.

Bu tâlimat-nâme ile belediyelere, cadde, sokak, meydan tanzimi, kaldırım, su yolu, kanalizasyon yapım ve onarım işleri, yoksullara yardımda bulunmak, aydınlatma, pazar kurma, yangın söndürme gibi görevler veriyordu. Bu tâlimat-nâme gereğince Kayseri’de ilk belediye mutasarrıflığının bir birimi olarak 7 Nisan 1870 (H. 1287) tarihinde Pâdişah Abdülaziz’in fermanı ile hayata geçirilmiştir. Daha sonra 1871 yılında çıkarılan Vilâyet Nizam-nâmesinin 111. mad. göre: belediye başkanı; vali, mutasarrıf ve kaymakam bulunan şehirlerde, mutasarrıfın tayini ve valinin onayı ile bu görevi üstlenip fâhri olarak çalışacaktı. (Uygulamada bu göreve çoğunlukla eşraftan kimselerin getirildiği bilinmektedir.) Belediye meclisi yine eskisi gibi reis, reis muavini ve seçilen altı üyeden kurulacaktı. Üyeler iki yılda bir seçimle değişecek ve çeşitli cemaatlerden oluşacaktı.

1871 Umûmiye-i Vilâyet Nizam-nâmesi ile Kayseri livasında “Meclis-i Beledi” ismiyle faaliyete geçen bu birimde ilk “Meclis-i Beledi” Reisi **Nazif Bey**’dir. Said

⁸⁵ Çadırcı Musa, s. 41.

Efendi, Şaban Ağa, Nuh Efendi, Hacı Londi Ağa ve Bedros Ağa, Kâtip; Hacı Hüseyin Efendi, Sandık Emni Serkis Efendi, Memleket Tabibi İstefan Efendi ise azaları teşkil ediyorlardı⁸⁶. **1872-73** Sal-nâmesinde ise, Meclis-i Beledi Reisi yine **Nazif Bey** iken Said Efendi Şaban Ağa, Abid Ağa, Hacı Levendi Ağa, Bedros Ağa, Hacı Artin Ağa, Kâtip Hacı Hüseyin Efendi, Sandık Emni Serkis Efendi, Memleket Tabibi İstefan Efendi ve Mimarbaşı Mehmed Efendi aza idiler⁸⁷. **1876** Sal-nâmesinde Meclis-i Beledi reisinin değişerek **Ömer Adil Efendi**'nin reis olduğu ve azaların da Abid Efendi, Hacı Ali Ağa, Mükrimin Efendi, Mihalaki Ağa, Arakel Ağa, Bedros Ağa, Kâtip Hüseyin Hamdi Efendi, Sandık Emni Serkis Efendi, Mimar Mehmed Efendi, Müfettiş Nuh Efendi ile Mehmed Ağa ve Osman Ağa isimli şahıslar olduğu belirtilmektedir⁸⁸.

“Osmanlı Devleti’nde şehir ve kasabalarda belediye teşkilâtının yaygın bir şekilde kurulması, 5 Ekim 1877 (27 Ramazan 1294) tarihinde yürürlüğe giren, Vilâyetler Belediye Kanunu ile gerçekleşti. Kânunu Esâsî’nin 112. maddesi İstanbul’da ve taşradaki belediyelerin, seçimle iş başına gelen meclislerce idare olunacağı; belediyelerin teşkili, görevi ve üyelerinin belirlenme biçiminin bir kanunla düzenleneceğini öngörmüştü. 1877 tarihli Vilâyetler Belediye Kanunu, bugün uygulanmakta olan 1580 Sayılı Belediye Kanunu’nun, 1930 yılında kabul edilmesine kadar yürürlükte kaldı. Vilâyet Belediyeler Kanunu, belediyeye âdeta tüzel kişilik de kazandırıyor. Kanun şehrin imarı için istimlak yetkisini açık olarak düzenlemekte ve belediyelere bazı yeni görevler yüklemekteydi”

5 Ekim 1877’de yürürlüğe giren “Vilâyetler Belediye Kanunu” ile Kayseri’de yeni bir tüzel kişilik olarak kurulmuş olan **Belediye Dairesi**’ne **Mollaoğlu Mustafa Efendi**’nin Pâdişah tarafından tayin edildiği, beş yıl görev yaptıktan sonra 1881 tarihli Vilâyet Sal-nâmesi’nin Kayseri sancağı bölümünde belirtildiği gibi bu reisin de değiştirilerek **1881** yılında **Mehmed Ali Efendi**’nin reis yapıldığı, meclis azalarının ise; Hacı Mustafa Efendi, Nuh Efendi, Mehmed Ağa, Musa Ağa, Nazif Ağa, Şeyh İbrahim Efendi, Hacı Mükrimin Efendi, Hacı Ali Ağa, Hacı Atin Ağa, Hacı Makaryos Ağa, Hacı Tanil Ağa, Memleket Tabibi Nehabet Efendi ve Mühendis Mehmed Efendi olduğu yazılmaktadır⁸⁹.

Mustafa Ağa Gavremoğlu Mahallesi’nde konağı olan, çok zengin ve o nisbetle yardımsever bir kişi idi. Konağında, birçok hizmetçi, seyis, aşçı çalışır ve bazan misafirler için 60 yatak serildiği görülürdü. Şehirde birçok yoksul kişi de Ağa’nın yardımları ile geçinirdi.

Belediye reisi olduktan sonra ilk iş yaptığı iş Seyyid-i Burhâneddin mezarlığının etrafına ihata duvarı yaptırmak oldu. Bu duvarlarda beşikli mezarlardan söktürdüğü taşları kullanması şikâyet konusu edildi. Bu sebeple Ankara’da yargılandı. Ancak beraat

⁸⁶ Kocabaşoğlu Uygur, Uluğtekin Murat, Salnamelerde Kayseri, Salname-i Vilâyet-i Ankara, Kayseri Sancağı, sene 1288 (1871-72) Kayseri Ticaret Odası Yay:16 s.4

⁸⁷ AGE, s.14

⁸⁸ AGE, s.32

⁸⁹ AGE. S. 54

etti. Mollaoğlu Mustafa Ağa ikinci büyük iş olarak 14 Eylül 1870 büyük yangınında kül olmuş olan Kapalı Çarşı'nın yeniden inşası için mutasarrıf Maraşlı Osman Paşa ile büyük gayret sarfetti. Çarşı için Avrupa'dan mühendis getirildi. Plânları çizdirildi ve masrafları dükkân, sahipleri tarafından karşılanmak üzere belediyece yeniden 1804 adet olarak yaptırıldı.

Mustafa Ağa'nın 1881 tarihinde görevi sona ermiş ve 1912 yılında vefat etmiştir. Seyyid-i Burhâneddin Türbesi avlusunda gömülüdür.

55- Ermeni Katolik Okulu Kurulması 1870

Kayseri'de yaşayan bir grup Ermeni'nin Katolik mezhebini seçmeleri üzerine, Kayseri Ermenileri Rûhânî Lideri Episkopos Hovhannes Hacyan, Katolik Cemaati için Kiçikapı semtinde geniş bir evi kiralayarak, kilise ve semt okulunu kurmuştur.

1870 yılında ise özel bir davetle Kayseri'ye gelen Cizvitler (Jésuite)⁹⁰, Şiremenli semtinde bir yüksekokul açmıştır. 150 öğrencinin öğrenim gördüğü, Fransızca ve Ermenicenin ders programına dâhil edildiği bu okulda; üç Cizvit din adamı, iki Ermeni Katolik rahip ve altı personel görev yapıyordu. Episkopos Hovhannes Hacyan tarafından açılan ve Katolik Kilisesi yanında bulunan Katolik Mektebi de, 1886 yılında Cizvitlerin Şiremenli semtindeki bu okula katılmıştır.

Kayseri'de Katolikliği yaymak amacıyla aynı tarihlerde Cizvitlerin yanı sıra Saint Joseph Rahibeleri de gelmiş ve Kayseri Katolik Cemaati için bir kız okulu açmıştır (Peres Jesuites Mektebi).

1914 yılında Cizvit din adamlarının ve Saint Joseph rahibelerinin Kayseri'den ayrılmaları üzerine Cizvitlerin ve Saint Joseph rahibelerinin okulları, Kayseri Ermeni Katolik Rûhânî Liderliği'nin binasındaki geniş katlara taşınmıştır.

Kayseri'de Katolik Ermenilerin eğitim adına yaptıkları bir diğer girişim, Episkopos Hovhannes Hacyan'dan sonra Episkopos Boğos Emmanuelyan'ın Büyükçeşmeönü semtinde Surp Haç Kilisesi ile kilisenin yanında bir okul inşa ettirmesidir. 1864 tarihli ruhsatlı okul (Katolik Okulu) derecesi İdadî ve öğrenci sayısı 220 olup, mesul müdürü Boğos Efendi olarak gösterilmektedir⁹¹.

56- Bahriye Nâzırı Kaptan Ahmed Paşa'nın Kayseri'deki Hizmetleri

⁹⁰Cizvitler, Hıristiyan olmuş eski bir İspanyol askeri olan Ignacio de Loyola tarafından 1534'te kurulmuş bir Hıristiyan tarikatıdır. Eğitim kurumları açarak misyonerlik faaliyetlerinde yoğunlaşmışlardır. Türkiye'de "İsa'nın Askerleri" adıyla bilinir, üyelerine "Cizvit" denir.

⁹¹Erciyes Üniversitesi Yayını, Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, Ocak 2007, Cilt III s. 305

Ahmed Paşa, 1806 yılında Kayseri'nin Develi ilçesinin Pusatlı köyünde doğmuştur. On yaşında babası ile gittiği İstanbul'da bahriye neferi olarak başladığı hayatında kademe kademe yükselerek Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde önemli görevlerde bulunmuş devlet adamlarındandır. Birçok valiliklerden sonra "Kaptan Paşa" ünvanı ile Mayıs 1873 tarihinde Bahriye Nâzırlığı yapmış, Ocak 1875'te Şûrâ-yı Devlet üyesi olmuş, daha sonra İzmir, Bursa ve Adana valiliklerine atanmıştır. 6 Nisan 1876 tarihinde ikinci defa Bahriye Nâzırı olmuş ve 1 Ocak 1877 tarihinde bu görevinden azledilmiş fakat 22 Ocak 1877 tarihinde Sultan Abdülhamid tarafından Osmanlı Parlamentosu'na birinci âyan olarak seçilmiş ve 28 Ekim 1878 tarihinde İstanbul'da vefat ederek Süleymaniye'ye gömülmüştür.

Ölmeden önce Kayseri'de birçok hayrat ve eserler yaptırmıştır. Rüştîye mekteplerinin kuruluşu esnasında Kayseri'de de (1868-69/1285) tarihinde "Mekteb-i Rüşdî" binasını yapmış olduğu gibi bitişindeki çeşmeyi de tâmir ettirerek canlandırmıştır.

Ahmed Paşa Mekteb i Rüştîyesi

Ahmed Paşa'nın yaptırmış olduğu Mekteb-i Rüşdî binası Millî Mücadele günlerinde Kayseri aydınları tarafından çok önemli kararların alınmasına ev sahipliği yapmıştır. Sivas Kongresi'ne katıldıktan sonra Kayseri'ye dönen Katip-zâde Nuh Naci Bey, Ahmed Hilmi Bey ve Ömer Mümtaz Bey'in bilgi ve karar vermek üzere çağırdıkları Kayseri ileri gelenlerinden seksen kişinin katıldığı gizli toplantıda "Kayseri Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti" burada kurulmuştur. Müftü Ahmed Remzi hoca da başkanlığa getirilmiştir.

Rüşdiye mektebinin (ortaokul) idadînin (lise) içinde yer alması ile boşa çıkan bu bina ilkokul kabul edilerek “Ahmed Paşa Mekteb-i İbtidâisi” adını almıştır. Ancak yakın zamanda iki katlı Rüşdiye binasının doğu ve kuzeyine Ahmet Paşa İlkokulu adı ile yeni bir ilkokul binası yaptırılmış, sonra da hem tarihî Rüşdiye ile çeşme ve hem de ilkokul 2006 yılında yok edilerek bu alan otopark hâline getirilmiştir.

Ahmed Paşa, Hasbek Dilaver Paşa Mahallesi ile Gülük ve Bozaltı Paşa Mahallelerinde bulunan Çifte Çeşmeler ile Karaimam Çeşmesi’ni de yepyeni bir şekilde tâmir ettirerek suyunu akıtmıştır.⁹² Bunlar arasında bulunan Hacı Mehmed Çeşmesi kitâbesi bölüm sonunda yer alacaktır.

Karaimam Çeşmesi Kitâbesi

*Sarf-ı himmet iderek eyledi Ahmed Paşa
Vatan-ı aslî olan Kayseri şehrin ihyâ
Bildi muhtâc idi ab’e bu vilâyet halkı
Mâ-i ihsânı ile anları kıldı irvâ
Çekdi bende yol azıtmıştı bu mâ-i hayvân
İtdi emriyle yine rah-ı kadimin mecra
Yâni ta baştan alub yollarını tecdid iderek
İtdi bu mâ-i hayatı bu mahalden icrâ
Peder ve mâderinin ruhunu şâd itmek için
Böyle hayrâta ânı kıldı muvaffak Mevlâ
Teşnegân söyledi menkût ile Fevzî târih
Ab’e kandırdı cihan halkını Ahmed Paşa
1287(1870)*

(Ahmed Paşa, esas vatani olan Kayseri şehrini canlandırdı. Bu şehrin halkının suya ihtiyacı olduğunu gördü. Su sunarak onları sevindirdi. Bu canlı suyun yolu bozulmuştu. Emir vererek onu eski yoluna döndürdü. Yani ta baştan alarak yollarını yeniledi. Bu hayat suyunu bu bölgeden akıttı. Baba ve annesinin ruhunu anmak için Allâh böyle bir hayır işinde başarılı kıldı. Susayanlar için Fevzî ebced ile tarih söyledi. Suya doyurdu cihân halkını Ahmed Paşa sene 1287/1870)

Ahmed Paşa, I.Meşrutiyet’in ilânı ile teşkil edilen ilk Osmanlı Meclis-i Mebusanına “Âyan” olarak atanan, Kayserili parlamenterdir.

57- Zıllî-zâde Hacı Mehmed Efendi’nin Ölümü

22 Temmuz 1873 günü Kayseri Müftüsü Zıllî-zâde Hacı Mehmed Efendi vefat etti. Oğlu Hacı Emin Efendi’nin babası için yazdığı şiir ve tarih şöyledir;

*Zıllî-zâde Müftî-i Kayserî El-hac Mehmed Efendi Vefât Târihi
1- Âh bir fâzıl cihândan eyledi azm-ı sefer
Zâd-ı ukta için âlemde idüp sa’y-i ekîd
2- Dâver-i künz-i kanâ’at şâh-ı mülk-i mahviyet
Ma-siva terki tarîkında gezüp sâl-i medîd*

⁹² Ahmed Nazif, Kays. Meşh, s. 86

- 3- *Nâmdaş-ı fahr-ı âlem yâni Zillî-zâde kim
İlmini tislîm eder allâme zühdîn Bayezid*
- 4- *İrci'î emrine lebbeyk deyince nâgehân
Vâsıl-ı kurb-ı Âl-Allaha olup bâhiî mezîd*
- 5- *Katre-i eşkimle tahrîr oldu tarîhi Emin
Câyını adrı eylesin mağfür idüp Rabb-ı Mecîd*
- 9 Temmuz 1389-26 Cemâziyelevvel 1290
(1- *Ah bir erdemli kişi cihandan gitti.
Ahîret rızkını kazanmak için dünyada çok gayret gösterdi.*
- 2- *Kanaat hazinesinin hâkimi, tavazu ülkesinin şahı.
Uzun yıllar dünya nimetlerini terketmeye yolunda gezdi.*
- 3- *Hz. Peygamberin adaşı yani Zillî-zâde ki, ilmini çok bilen,
Çok ibadet eden Bayezid dahi kabul edip doğrular;*
- 4- *Yüce Allahın yakınına erişme arzusu artarak,
Dön emrine aniden uydu.*
- 5- *Emin göz yaşının taneleri ile tarihi yazıldı.
Ulu Allah acıyıp yerine cennet eylesin.*
- 9 Temmuz 1289-26 Cemâziyelevvel 1290)⁹³

58- Müderris-zâde Âlim Efendi'nin Ölümü (1874)

Âlim Efendi, Müderris-zâde Mehmed Efendi'nin oğludur. 1217 (1802) yılında Kayseri'de doğmuş tahsil çağı gelince Kâsım Efendi'den ders görmüş ve aynı hocanın damadı olmuştur⁹⁴ 30 seneden fazla Hunat Câmî î'nde talebe yetiştirmiştir. Gümrükçü Osman Paşa'nın maiyetinde olarak 1824 senesinde Kayseri'ye gelen Mısırlı Kamil Paşa'ya da gençliğinde ders vermiştir.

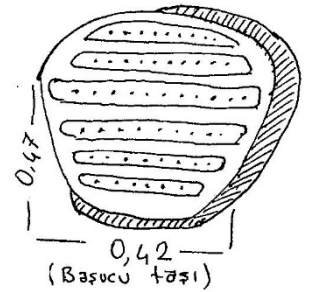
1874 (1291) senesinde vefat etmiş ve Hunat Câmî î avlusuna gömülmüş iken, mezar taşı müzeye götürmüştür.

Tâlik yazı başucu kitâbesinde;

1. *Mevtil âlim sükûtül âlem*
2. *Cenab-ı Hazret-i Âlim Efendi İshak -zâde*
3. *İdüb zevk ecel camın giyindi hulle-i beyzâ*
4. *Cihar Sal etmişdi Kayseriyye hizmet-i fetvâ*
5. *Şeriat rehberi olsun mekân-ı cennet el me'va*
6. *Gelen züvvar okusun fatiha ve üç ihlâsı*
7. *Münevver eylesün kabrini huday-ı Hazret-i Mevlâ*

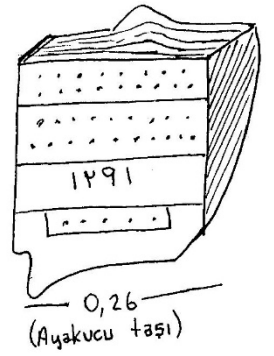
Ayakucu Taşında;

1. *Cam-î Havedin ihyasyken idi irtihâl*
2. *Durmayıp kan ağlamakta mihrab ile gûristan*
3. *Söyledi üçlerle Tarih Mahdun cevher gibi*

⁹³ Zillî-zâde Hacı Emin Ef. Derleyen Ahmed Emin Güven, Ank. 1991, s.97.

⁹⁴ Ahmed Nazif, **Kays. Meşh**, s.83.

4. *Lutf-i halkya Hoca Âlem cennete oldu revan*
1. *R.E.Sene.....1291 Haziran Müderris-zâde Ruhiçün Fatiha*⁹⁵

59- Doksan'ın Kıtılığı (1874)

1874 senesinde (H. 1291) iklim gayet kurak gitmiş ve sene içinde hiç yağmur yağmamıştır. Bu sebeple bütün mahsül kurumuş, herşey çok pahalılaşmıştır. Halkın “Doksan Kıtılığı” ve “Büyük Kıtılık” dediği bu sıkıntılı günler içinde unun batmanı (sekiz kilosu) bir mecidiyeye çıkmış ve açlıktan birçok hayvan ölerek yok olmuştur. Sonunda Sivas'ın ileri gelenlerinden Mehmed Ali Bey yardım elini uzatmış ve epey miktarda zahire göndererek halkı sıkıntıdan kurtarmıştır.⁹⁶ Bu kıtlık halk şairi Abdî'nin bir destanı ile şöyle anlatılmıştır;

*“Sene bin ikiyüz doksan okundu
Bozuldu revnakı fani cihanın
Çark-ı felek yine aksine döndü
Pek düştü telâşa halkı zamanın*

*Bazı mahallede su bulunmaz oldu
Gusül, taharet, abdest alınmaz oldu
Değirmen dönmez, un öğünmez oldu
Rızıkına hasarat düştü insanın”*

60- Gözübüyük-zâde Hacı Muhsin Efendi'nin Vefatı

23 Ocak 1875 tarihinde Kayseri ileri gelenlerinden Gözübüyük-zâde Hacı Muhsin Efendi vefat etmiştir. Zilli-zâde Emin Efendi'nin bu ölümü ile ilgili düşürdüğü tarih şöyledir;

- 1. Yumup çeşmin cihandan gitdi ol Gözübüyük -zâde
Fenâya bakmayıp ukbâ gözetdi ömr-i mücmelde*
- 2. Nezâketle şükûfe-stân-ı dehr içre bulunmaz dı
Şemimi Hulku-veş bûy ü letâfet gülde sünbülde*
- 3. Nidâ-yı ircü emrin duyunca mülk-i fâniden
Kılup azm-i bekâ kim kaldı nâr-ı mevti içdikde*
- 4. Ecel sâkîsi destinden şarâb-ı mevti içdikte
Figân-ı asdikâ arşa irişdi vakt-i fisalde*
- 5. Emin üçler gelip târihin îlân itdiler şöyle
Revân oldu Hacı Muhsin Efendi cânibi-i hulde
14 Zilhicce 1291*

(1. O Gözübüyük-zâde gözünü yumup cihandan gitti.

⁹⁵ Naci Kum, **Kayseri, Kitâbeleri** T.T.K.'nu 564 (basılmamış) s.94.

⁹⁶ Kays. Tak., s. 39

- Kısa ömründe dünya nimetlerine değer vermeyip ahireti yeğledi.
2. Nezaketle çiçekli bahçesinin, huyu gibi kokusu ve hoşluğu dünyanın gülünde ve sünbülünde bulunmazdı.
 3. Geçici âlemden dön, emrinin sesini duyunca devamlı âleme gitti özlemin ateşi gönlünde kaldı.
 4. Ecel dağıtan sakinin elinden ölüm şarabını içtiğinde ayrılırken, sadık dostlarının feryatları göklere erişti.
 5. Emin uçler gelip tarihini şöyle bildirdiler. Hacı Muhsin Efendi devamlılık âlemine yürüdü.
14 Zilhicce 1291-1875 Ocak23)⁹⁷

61- Gayrimüslim Mal ve Gelirlerinin Kayıt Altına Alınması 1875

Bâb-ı Âlî'nin talebi üzerine 1875 tarihinde Kayseri Metropolitisi olan Evstathios, kendi cemaatine ait bütün doğum, ölüm, vaftiz kayıtları ile birlikte cemaatin gelir ve giderleri, bağış ve toprak kayıtları, askerlik bedelleri ve arazi vergilerini kayıt altına alarak bildirmiştir.

62- Osmanlı Meclis-i Mebusanı ve Seçimler 1877

Osmanlı İmparatorluğu'nda Meclis-i Umûmî'nin halk tarafından seçilen alt meclisi olan Meclis-i Mebusan için altı defa seçim yapıldı. Bu seçimlerin ilk ikisinde Kayseri sancağı (Liva) Ankara vilâyetine bağlı olduğundan seçilen mebuslar kayıtlarda Ankara vilâyeti adı altında gösterilmiş ve hangi şahsın Kayseri'den seçildiği anlaşılamamıştır.

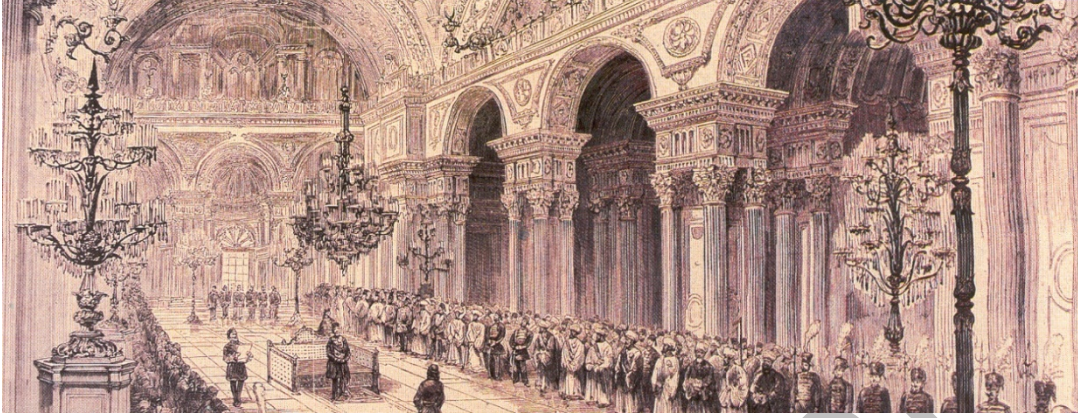
1877 Osmanlı Genel Seçimleri (ilk seçim):

1877 Mart-Haziran Osmanlı Meclis-i Mebusanı veya I. Meclis-i Mebusan, Türk tarihinde halklarıyla seçilen ilk meclistir. 18 Mart- 28 Haziran 1877 tarihleri arasında görev yaptı.

Osmanlı Meclis-i Mebusanı Birinci dönem Mebusları (Bunlardan hangisinin Kayseri Mebusu olduğu tespit edilememiştir)

<u>Ankara</u> <u>Bozok, Kayseri, Kırşehir</u>	Süleyman Efendi	Refik	<u>Müslüman</u>
	Hacı Abdî Bey		
	Altıntop Efendi	Mikael	<u>Gayrimüsli</u> <u>m</u>

⁹⁷ Zillî-zâde Hacı Emin Ef. Derleyen Ahmed Emin Güven, Ank. 1991, s.108-109.

İlk Meclis'in Açılışı

1877 Osmanlı Genel Seçimleri (İkinci Seçim):

1877-1878 Osmanlı Meclis-i Mebusanı veya II. Meclis-i Mebusan Osmanlı Meclis-i Umûmîsi'nin alt kanadı olan Meclis-i Mebusan'ın II. dönemidir. Meclis, 13 Aralık 1877- 14 Şubat 1878 tarihleri arasında görev yaptı.

İkinci Dönem Mebusları (Bunlardan hangisinin Kayseri Mebusu olduğu tespit edilememiştir)

<u>Ankara</u> <u>Bozok, Kayseri, Kırşehir</u>	Hacı Tevfik Efendi	<u>Müslüman</u>
	Hacı Süleyman Efendi	
	Doniloğlu Efendi	Milkon

1908 Osmanlı Genel Seçimleri:

1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı veya III. Meclis-i Mebusan, Osmanlı Meclis-i Umûmîsi'nin alt kanadı olan Meclis-i Mebusan'ın II. dönemidir. 17 Aralık 1908 - 18 Ocak 1912 tarihleri arasında görev yaptı.

Üçüncü Dönem Kayseri Mebusları

Kays eri	Hacı Kasım Efendi
	İmam-zâde Ömer Mümtaz Bey

1912 Osmanlı Genel Seçimleri:

1912 Nisan-Ağustos Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı, II. Meşrutiyet döneminin ikinci Meclisi Mebusan'ı Pâdişahın birincisini 18 Ocak 1912'de feshetmesi ve yapılan seçimlerden sonra, 18 Nisan 1912'de toplandı. Bu Meclis, 5 Ağustos 1912'de, içte ve

dışta siyâsî ortamın gerginleşmesi nedeniyle Gâzi Ahmed Muhtar Paşa'nın önerisi ile PâdişahV. Mehmed Reşad'ın irâde-i seniyesi uyarınca feshedildi. Balkan Savaşları nedeniyle seçime gidilemedi ve sıkıyönetim ilan edildi.

Dördüncü Dönem Kayseri Mebusları

Kays eri	Ali Gâlip Bey	Ahra r ⁹⁸
	<u>Ahmet Rifat</u> <u>Bey</u>	

1914 Osmanlı Genel Seçimleri:

1914-1918 Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı, Bâb-ı Âlî Baskını sonrası 1914'te tek parti düzeninde seçime gidildi ve V. Meclis-i Mebusan 87 sandalyenin tamamını İttihat ve Terakkî kazandı. Bu Meclis I. Dünya Savaşı boyunca görev yaptı.

Beşinci Dönem Kayseri Mebusu

<u>Kays</u> <u>eri</u>	<u>Karabet</u> <u>Tomayan</u>	Erme ni
---------------------------	----------------------------------	------------

1919 Osmanlı Genel Seçimleri:

Osmanlı döneminin son genel seçimi Aralık 1919'da yapıldı. Ülkenin bir kısmı fiilen işgâl edilmişti. İşgâl altındaki yerlerde, meselâ İzmir'de seçim yapılamadı. Adana'da da seçimler yapılamamıştır. Seçimleri, Mustafa Kemâl Atatürk'ün önderlik ettiği Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adayları ezici bir çoğunlukla kazandılar. Seçimler sonrası oluşan Son Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır. Bu mecliste Erzurum Milletvekili olan Mustafa Kemâl Atatürk tutuklanma tehlikesini dikkate alarak ve hastalığını bahane göstererek İstanbul'a gitmemiş, mazereti kabul edilerek izinli sayılmıştır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin en önemli kararı, Erzurum ile Sivas Kongrelerindeki kararları onaylamasıdır.

Meclis, Mîsâk-ı Millî'yi (Ahd-ı Millî) 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda ele almış, 28 Ocak'ta Meclis'in açık oturumunda kabul etmiştir. Bu karar 17 Şubat 1920 tarihinde yayınlanmıştır. Bu kararın yayınlanması Meclisin sonunu hazırlamış, nitekim

⁹⁸ Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin 14 Temmuz 1908 tarihinde ikinci kez ilan edilmesinden sonra kurulan İslâmcı bir siyâsal partidir. İttihat ve Terakkî Partisi'ne karşı kurulmuştur, Osmanlıcılığa karşı İslamcılığı, meşrutiyete karşı monarşiyi, Alman emperyalizmine karşı İngiliz emperyalizmini savunmuş padişah II. Abdülhamid tarafından destek görmüştür. Yönetimi ele geçirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla 13 Nisan 1909 tarihinde, İstanbul'da 31 Mart ayaklanmasını çıkarmıştır. Bu ayaklanmanın Hareket Ordusu'nca bastırılmasından sonra da parti kapatılmıştır.

önce İstanbul, 16 Mart'ta resmen işgâl edilerek aynı gün, mebusların bir kısmı tutuklanıp Malta Adası'na sürüldüler. Bu durum üzerine Meclis-i Mebusan, 18 Mart'ta “mebusluk vazifesinin yapılmasında güven verici bir ortam sağlanıncaya kadar” meclis çalışmalarına ara vermiştir. Fakat sonuçta Meclis-i Mebusan, 11 Nisan 1920 tarihinde Pâdişah tarafından kapatılmıştır.

Altıncı Dönem Mebusları:

<u>Kays</u> <u>eri</u>	<u>Ahmet</u> <u>Hilmi</u>
	<u>Bey</u> ^{Katılmadı[>]}
	<u>Ahmed Rifat Bey</u>
	<u>Remzi Bey</u>

Aralık 1919 seçimlerine Osmanlı Devleti'ndeki Rum ve Ermenilerin çoğunluğu, çıkacak sonucu gayrimeşru ilan ettirmek amacıyla seçime girmemişlerdi. Bu arada, Anadolu'da Mustafa Kemâl Paşa Aralık 1919'da Ankara'ya geldikten kısa bir süre sonra Meclis'in çalışmalarıyla ilgili son hazırlıklarını bitirdi. Alınan karara göre; Meclisi Mebusan'daki tüm çalışmaları yürütecek bir Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti oluşturulacak, Meclis başkanlığına Mustafa Kemâl Paşa seçilecek, Sivas Kongresi kararları onaylanacak ve Mîsâk-ı Millî için mecliste yemin edilecekti. İstanbul'a giden milletvekillerine bunlarla ilgili gerekli açıklamalar yapılarak Ankara'ya davet edildiler.

63- İngiliz Askerî Konsolosu Ferdinand Bennet'in Kayseri'ye Atanması ve Kayseri Hakkındaki Raporu 1880

1878 Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinde “Ermeniler için reform” maddesi mevcuttu. Sözde Anadolu'daki Ermenilerin haklarını korumak ve himaye etmek üzere Britanya Devleti 1879'da Anadolu'nun bazı şehirlerine “asker-konsolos” atadı. Bu iller; Sivas, Erzurum, Van ve Kayseri idi. Bu çerçevede Kayseri'ye gelen Teğmen Ferdinand Bennet kaldığı altı ay gibi kısa bir sürede Osmanlı Sal-nâmeleri, şehrin ileri gelenleri, tüccarlar ve özellikle de gayrimüslimlerden aldığı bilgilerle 1880 yılının Kayseri'sini incelemiş ve raporunu İngiliz Hükümeti'ne göndermiştir.

Rapora göre: Dünyadaki en eski ikinci ya da üçüncü şehir olan Kayseri ili genelinde erkek nüfusu olarak 55.256 Müslüman, 19.062 Ermeni, 12.299 Rum yaşamaktadır. Şehir içinin nüfusu ise; 60-70 bin kişi olup, Çerkez bulunmamaktadır. Merkez, Develi ve İncesu olmak üzere üç kazası vardır.

Mezhepler: Müslüman nüfus özellikle Hambelî (Hanefi?), Ermenilerin 600'ü (Amerikalı misyonerlerin iddiasına göre) Protestan ve 106'ı Katoliktir ki bu

sonuncuların sayısı Protestan hareketi başladıktan sonra çok azalmıştır. Rumların hemen hemen tümü Ortodoks'tur, bununla birlikte aralarında bazı Protestanlar da vardır.

Hane Sayısı	
Kayseri (şehir)	8.137
Kayseri (köyler)	15.628
Develi (Everek Kasabası)	2.393
Develi (köyler)	3.538
İncesu (kasaba)	1.649
İncesu (köyler)	2.334
TOPLAM	33.679

Gayrimüslimlerin pek çoğu iyi yapılmış, perdahlanmış ve hattâ zarif görünümlü kesme-taş evlerde yaşamakta, Müslümanlar ise kerpiç ve moloz taştan yarı yıkık kulübelerde oturmaktadırlar.

Halkın İş Hayatı: Müslümanların yukarı tabakası olan, Beyler ve Ağalar ya resmî görevde bulunmakta ya da buna çalışmaktadırlar. Bu kişiler, adâleti engelleyerek ve her şeyi kendi çıkarlarına göre yönlendirmeğe çalışarak devlet işleri üzerinde çok olumsuz bir etkiye sahiptirler; Bunlar, kendilerinden çok çekinen fakirlere zulmetmekte, rahat vermemekte ve ellerine geçen her fırsatta zorbalık etmektedirler. Pek azı, küçük çaplı tahıl ve sarı cehri ticareti vs. gibi işlerle uğraşmaktadır. Müslümanların aşağı tabakası ise hemen hemen tümüyle tarımla uğraşmaktadır. Kasabalarda ve büyükçe köylerde çok az bir kesim zanâatlarla meşgul olmakta, Kayseri'nin içinde pek çok bakır ve demir kap-kacak imalatçısı, semerci, çizme ve ayakkabıcı, demirci, bakkal ve tütüncü bulunmaktadır; bununla birlikte kural olarak tüm dış ticaret gayrimüslimlerin elindedir. Tarımla uğraşan kesim, sadece karnını doyurmak ve tütün parasını çıkarmakla yetinen tembel bir kalabalıktır. Kadın ve çocuklar nisbeten daha çalışkandır; kadınlar yün eğirir ve kaba giysiler yaparken, çocuklar genellikle ince işlemlerden sonra yakıt olarak kullanılan gübre (tezek) toplama işinde çalıştırılmaktadır. Yazın, erkek, kadın ve çocuklar, Temmuz'un başından Eylül'ün ortalarına kadar süren hasat işlerinde çalıştırılırlar.

Kayseri'nin gayrimüslimleri kumaşçı, terzi, kuyumcu, zanâatkâr ve tüccardırlar. Pek çoğunun aileleri Kayseri çevresindeki köylerde yaşamakta, erkekler bir iki yıllığına yurtlarına dönecek şekilde, uzun aralıklarla İstanbul, İzmir ya da başka yerlerde dükkâncılık gibi işler yaptıktan sonra sonunda gelip kendi doğum yerlerine yerleşmektedirler.

Özel Endüstriler: Kayseri ve İncesu'da yerel talebi karşılamak üzere küçük çapta halı dokumacılığı yapılır. Kaba ev giysileri için yünlü ve pamuklu üretimi, dericilik, keten tohumu yağı, bağırsak ve boya üretimi vardır.

Fabrikalar: Yörede fabrika olarak nitelenebilecek tek üretim kaynağı şehirdeki Devlet Güherçile İşletmesi'dir. Hammadde, şehrin civarındaki topraklardan yöre

ahâlisince ilkel bir sûrette elde edilir ve okkası 2,5 ya da 3 kuruştan devlete satılır ve daha sonra yıkama ve damıtma vs. yollarla rafine bir hâle getirilerek barut yapımı için İstanbul'a gönderilir. Yıllık üretim, 4.000 Osmanlı Lirası değerinde yaklaşık 80.000 okkadır.

Madenler: Yoktur. Niğde sancağında yer alan, ancak Kayseri'ye bağlı ücra bir köy olan Faraş vs. yerlerde çok miktarda demir bulunduğunu öğrendim. Köylüler bunu ilkel bir yöntemle ergitmekte ve okkasını 2 kuruştan Kayseri ve ulaşabildikleri diğer yerlerde satmaktadırlar. Yumuşak olan bu demir genellikle at nalı, mih ve kaba demir işçiliğinde rahatlıkla kullanılmaktadır. Faraş'ta dört fırın bulunmaktadır ve bunların sahipleri Devlet'e yılda 100'er kuruş ödemekte ve üretim miktarı sınırlandırılmamaktadır.

Kayseri'nin doğusunda, üç saatlik mesafedeki Gessi'de alçı üretilmekte ve okkası 5 ilâ 10 paradan köylerde ve diğer yerlerde satılmaktadır. Burası Devlet'e yılda 32.000 kuruş ödeyen bir Rum tarafından işletilmekte ve ortalama yıllık üretim miktarı 800.000-900.000 okka olmaktadır.

Erciyes'te kömür olduğu söylenmektedir ancak bu konuda kesin bir şey öğrenebilmiş değilim.

Ücretler

Vasıfsız işçi. (Kuruş olarak.).....	4-5 gündelik
Marangoz	10-16 gündelik
Duvarcı	5-10 gündelik
Kalfa	16 gündelik
Boyacı	8-12 gündelik
Ayakkabıcı	20-40 haftalık
Demirci	4-8 gündelik
Kadın hizmetçi	20-50 aylık
Erkek hizmetçi	10-50 aylık

(Son ikisine ayrıca yiyecek ve giyecek de verilmektedir.)

Yiyecek ve İçeceğin Niteliği: Aşağı sınıfların yemeği genellikle bir parça yağ ve etle birlikte bulgur pılavı, yoğurt, pide ve peynirden oluşmaktadır. Yazın büyük ölçüde sebze ve meyve, kışın pastırma tüketilmektedir. Bu tarz bir beslenmenin günlük çıkacak Mâliyeti iki kuruşu nadiren aşmaktadır. Kural olarak gayrimüslimler daha iyi yaşarlar ancak beslenme yönünden katı bir tasarruf eğilimi geçerlidir. Ellerinde kalan parayı ise güzel elbiseler, takılar ve rakıya harcarlar.

Aşağı sınıfların giyinişi çok sadedir. İç çamaşırı olarak kaba dokunmuş yerli renkli basma üzerine Manchester yapımı çok cicili-bicili desenli basmalar; kışın kaba yün ceket ve palto ile içi pamuk veya yünle doldurulmuş esvaplar giyilir. İmkânı olanlar topluklara kadar inen kenarları kürklü kumaş mantoları tercih ederler. Gayrimüslimlerin

pek çoğu şapka dışında Avrupa tarzı giyinirler; fes, her sınıf ve cinsin başlığı olmayı sürdürmektedir.

Tavır ve Âdetler:Burada insanların tavır ve âdetlerinde dikkatimi çeken tek olağanüstülük, Kayseri şehrinde kadınların, yalnızca yüzü açıkta bırakacak şekilde, çenenin altına kıştırılan ya da elle sıkıca tutulan bir şalla başlarını örtmeleridir.

ALIŞVERİŞ VE TİCARET

İhracat ve İthalat: Sancağın ihrâcat ve ithalatı, şehrin önde gelen Ermeni tacirlerinden birisi tarafından derlenen ve son beş yılın ortalamalarına dayanan bilgilere göre ekte tablolar hâlinde gösterilmiştir. Öğrendiğime göre bu dönem içinde ticaret ya aynı kalmış ya da gerilemiştir ve hâlen canlanacağı yolunda işaretler yoktur.

Dâhili Ticaret: Yiyecek ve giyecek, halı, yorgan, mutfak eşyası, ayakkabı, saraciye, yük hayvanları, koyun ve sığır.

Bazı Fiyatlar			
Tiftik, ikinci kalite	Okkası	19-22	kuruş
Yün, yağlı	Okkası	5.5-6.5	kuruş
Yün, yıkanmış	Okkası	11-11.5	kuruş
Pamuk (Adana'dan)	Okkası	8-8.5	kuruş
Koyun ve keçi derisi	Tanesi	10-14	kuruş
Deri, kuru	Okkası	9-10.5	kuruş
Maroken Deri	Tanesi	25-35	kuruş
Yün keçe	Arşını	6-12	kuruş
	(68 cm)		
Eğer takımı (at için)	Tanesi	95-133	kuruş
Çizme, kırmızı maroken	Çifti	30	kuruş
Ayakkabı	Çifti	20	kuruş
Halı			kalitesine göre
Hayvanlar			
Deve	Tanesi	10-25	lira
Deve (damızlık)	Tanesi	10-12	lira
At	Tanesi	4-20	lira
Katır	Tanesi	10-20	lira
Eşek	Tanesi	1-4	lira
Eşek (Kıbrıs)	Tanesi	5-15	lira
Öküz (çift)	Çifti	10-15	lira
İnek	Tanesi	2-4	lira
Manda (çift)	Çifti	15-25	lira
Koyun (kasplık)	Tanesi	40-100	kuruş

Keçi	Tanesi	25-60	kuruş
Yiyecek vs.			
Ekmek (mayasız)	Okkası	1	kuruş
Un (buğday)	Okkası	1.5	kuruş
Buğday (sert ve yumuşak)	Okkası	30-40	para
Arpa	Okkası	1	kuruş
Çavdar	Okkası	30	para
Et (koyun ve keçi)	Okkası	2.5-3.75	kuruş
Pirinç	Okkası	3.5-4	kuruş
Tereyağ	Okkası	12	kuruş
Peynir	Okkası	4-14	kuruş
Pastırma	Okkası	6-7	kuruş
Şarap (kırmızı ve beyaz	Okkası	4-7	kuruş
ikinci kalite)			
Rakı	Okkası	4-15	kuruş
Yumurta	Beş adet	1	kuruş
Şeker	Okkası	7.5	kuruş
Kahve	Okkası	14	kuruş
Tuz	Okkası	3	kuruş
İçyağı (sığır ve koyun)	Okkası	10	kuruş
Meyve ve sebze	çok ucuz		
Odun kömürü	eşek yükü	35	kuruş
Odun	eşek yükü	6	kuruş

İhracat ve İthalat Vergileri: Yoktur. Kayseri Belediye Meclisi bazı vergi ve resimleri aşağıdaki gibi uygular: Kesilen sığır başına 2 kuruş, koyun ve keçi başına 20 para, pazarda satılan at vs. için fiyatının %2,5'u, yükte ağır mallardan, altı okkalık bir batman için 3 para ki bu yıl bu yolla elde edilen gelir 1.115 Osmanlı Lirası'ydı. Bu şekilde toplanan para, şehirde gerekli çeşitli iyileştirmeler için sarf edilmek yerine, biriktirilmektedir.

Bankalar: On yıl kadar önce Devlet gözetimi altında bir Ziraat Bankası faaliyete geçirilmişti; sermayesi Kayseri kazasındaki her çift öküzden alınan 15 kuruşluk vergilerden elde edilmişti. Böylece elde edilen miktar, resmi faiz haddi olan yıllık % 12 üzerinden tarımla uğraşan sınıflara kredi olarak verilmek amacıyla 115.000 kuruşu bulmuştu. Belediye yetkilileri de anılan faiz oranıyla Banka'ya 4.000 Osmanlı Lirası borç vermişlerdi. Köylülerden başka grupların da bundan yararlandıkları anlaşılıyor. Kredi için arazinin ürünü vs. ya da başka bir teminat isteniyordu. Banka hâlâ faaliyetini sürdürmektedir ancak banknot para nedeniyle hemen hemen batmış olduğu için çok az işlem yapmaktadır.

Tefecilik: Faizle para temini konusunda çok az önlem alınmaktadır. Genel olarak söylemek gerekirse köylüler sıkışık zamanlarında azınlıklardan ve başkalarından ürün vs. teminat göstererek %15 ile %25 arasında değişen yüksek faizlerle küçük miktarlarda borç alabilmektedirler. Faizle borç para verenler resmi faiz haddinin üzerinde bir faiz ödemesini garanti etmek için ya borçlunun sözüne güvenmekte ya da verdikleri borçtan daha büyük bir miktar üzerinden borç senedi düzenlenmektedirler. Bir Hıristiyan'ın borç vermesi hâlinde, Mahkemelerde azınlıkların şahitliği yeterli olmadığı için zaman zaman iki Müslüman tanık gösterilmekte, böyle durumlarda ise yalnızca resmî faiz haddi üzerinden işlem yapılmaktadır.

TARIM

Toprağın Niteliği: Genellikle toprağın kalitesi, toz ve taştan başka bir şey olmadığı için çok istikrarsız ve yetersizdir; toprak bazı yüksek arazilerde daha koyu bir görünüm almakla birlikte, buralarda bile topraktan ziyade özlü bir toz niteliğindedir. Ara sıra görülen sağanak yağmurlar dışında yöre, Haziran'dan Kasım'a kadar hemen hemen hiç yağış almaz ve Temmuz-Ağustos'ta çoğu kez gölgede 100 derece Fahrenheit'a (38 ° C) ulaşan yoğun sıcaklık toprağa kavrulmuş, kıraç bir görünüm verir ki bunun bir parça değiştiği yerler köylerin içi ve civarında yapay sulama ile elde edilen meyve ağaçlarının ve bağların yeşilliğidir. Bir kez Kayseri'den ve onu çevreleyen köylerden çıkılınca göz, her yönde alabildiğine uzanan dalga dalga sarı tepelerden başka bir şey seçemez; ıssız ve ağaçsız manzaranın korkunç monotonluğunu hafifleten tek şey Erciyes Dağı'dır.

Tarıma Açılmış Arazinin Oranı: Sancağa ilişkin olarak kabaca yapmış olduğum bir araştırmaya göre, ekili arazinin 2.925 mil kare (7488 km²) olduğunu tahmin ediyorum. Resmî istatistikler 2.291.775 dönüm arazinin ekili olduğunu göstermekle birlikte bunun ekilebilir tüm araziye kapsadığı unutulmamalıdır. Kural olarak tahıl arazisi yalnızca iki yılda bir ekilmektedir ve bu da ekili araziye bir yılda en az üçte bir oranında azaltılmaktadır; ayrıca kuşku yok ki ekili arazi olarak gösterilen ancak boş duran topraklar da vardır ama bu çok fazla değildir. Toplamı dikkate alarak, tarıma açılmış olan arazinin dörtte bir oranında olduğunu tahmin ediyorum.

Ürünün Niteliği ve Miktarı: Hububat; buğday, arpa, çavdar ve az miktarda darıdır. Ortalama verim, normal bir yılda 1'e 3 ile 6, iyi bir yılda ise 6 ile 10 arasında değişir; yılın iyiliği bahar ve yaz başındaki yağışa bağlıdır. Mümkün olan yerlerde yapay sulama yapılmaktadır.

Yerel talep için yeterli ve miktar olarak bol olan sebzeler Kayseri civarında ve köylerde yetiştirilir ancak kalitesiz toprak ve yetersiz sulama nedeniyle görünüşleri iyi olmakla birlikte tatsız ve lezzetsizdir. Bunlar, patates, lahana, sakız kabağı, her çeşit soğan, salatalık, ıspanak, pancar, maydanoz, marul, patlıcan, bamya, taze fasulye, bakla, domates, turp, bezelye, kabak, yer elması, biber, keten tohumu, kendir, havuç, şalgam, tere ve hayvana yedirilen bir çeşit iri pancardır.

Kural olarak lezzetsiz olan meyveler ise elma, kayısı, üzüm, kavun, karpuz, seftali, dut, erik, ayva, kiraz, badem ve cevizdir.

Hayvansal Ürünler: İnek, koyun ve keçi sütü, bu hayvanların yediği değişik besinler nedeniyle o denli kalitesizdir ki bu sütlerden yapılan tereyağı ve peynir neredeyse yenilemeyecek durumdadır. Bal ve yumurta bol olarak tüketilen gıdalardandır.

BAYINDIRLIK İŞLERİ

Yollar: Kayseri sancağında hakkıyla yol olarak nitelenebilecek pek bir şey yoktur; yalnızca ayak veya tekerlek izleri vardır. Bataklık yerlerde, yalnızca develerin geçişine elverişli pek kötü döşenmiş kaldırımlara rastlanabilir ama genel olarak herhangi bir şekilde trafiği kolaylaştırmak için hiçbir şey yapılmamaktadır. Yaz aylarında arabalar kuzeye doğru, Sivas, Yozgat ve Ankara'ya ulaşabilir; ancak sancak içinde diğer yönlere tekerlekli ulaşım olanaklı değildir. Yörenin en önemli çıkış yolu güneydeki Mersin'dir ve yakın bir gelecekte herhangi bir demiryolu projesinde Kayseri'nin şansının çok düşük olduğu dikkate alınrsa bu yönde iyi bir yol yapılması çok büyük önem taşımaktadır. Son yedi ay içinde burada bir mühendis görevlendirilmiş ve son birkaç gün içinde de emrine birkaç adam verilerek yol çalışmasına başlanmıştır. Sistem zorunlu çalışmaya dayanmaktadır ve her erkek yılda dört gün çalışmak mükellefiyeti altındadır. Yolun, sancağın sınırlarına kadar olan bölümün, etkin bir çalışmayla bir yıl ya da 18 ay içinde bitirilmemesi için hiçbir sebep yoktur, ancak Devlet, insanları bir araya getirmek konusunda oldukça güçsüz görünmekte ve yetkililer yapılan her şeye pasif bir muhalefet göstermeseler bile her zamanki kayıtsızlıkla yaklaşmaktadırlar. Kullanılabilecek hazır para yoktur. Bir kişinin yerine başka bir kişinin emek mükellefiyetini üstlenmesine izin verilir; hiç kuşkusuz israf edileceği için bunun para karşılığını üstlenmesine izin verilmez ki bu doğru olabilir; ama yolun vasıflı işgücü gerektiren belirli kesimlerinin ücretli işgücü olmadan nasıl yapılabileceğini anlamak zordur. Şu sıralar yolun bazı kesimlerinin belirli sürelerde tamamlanmak ve tamamlayamayanlara ağır cezalar vermek koşuluyla müteahhitler işin nasıl yapılacağına ilişkin kendi düzenlemelerini yapacaklardır ve Devlet yasayla izin verilen dört günlük işgücü mükellefiyetini sağlayacak ve eğer müteahhitler bunun para karşılığını kabul etmek isterlerse bu kendilerinin bileceği bir iş olacaktır. İş Devletin elinde kaldığı sürece gerçek bir ilerleme konusunda hiçbir umut olmadığını düşündüğüm için bunun iyi bir düzenleme olduğunu sanmıyorum. Şimdi mevsim çok fazla bir şey yapmaya elvermeyecek kadar ilerlemiştir; bununla birlikte bir başlangıç yapmak da önemlidir ve gelecek yıl, yalnızca bu sancakta değil, Niğde (Konya vilâyeti) ve Adana yörelerindeki yollar boyunca belirli bir ilerleme kaydedildiğini rapor edebilmeği umarım. Bu sancakta pek fazla güçlük yoktur; yol İncesu ve Karahisar'dan geçmektedir ve tümüyle düzdür. Kısa sürede yolun diğer kesimlerini de teftiş etmek olanağını bulmayı ve Niğde ve Adana'daki yetkilileri meseleyi ele alma konusunda teşvik etmeyi umuyorum.

Kanallar: Sulama amacıyla kullanılan ve ilgili kişilerce yapılan ya da onarılan küçük suyollarından başka kanal yoktur.

Kayseri ovasını ve yol üzerindeki köyleri sulamak amacıyla Zamantı Suyu'ndan su getirmek için bir söylenti vardır; kaba bir tahminle Mâliyet 20.000-30.000 Osmanlı Lirası'dır ve plânın yapılabilirliği konusunda, ilgili mühendis kısa sürede bir rapor düzenleyecektir. Bu ise onu yol işinden alıkoyacak ve ne para, ne de girişim ruhu olmadığı için verimsiz bir macera olacaktır.

Köprüler: Ankara yolunda, Kızılırmak üstünde, eskiden yapılmış, üstü kaba taşlarla döşenmiş, oldukça iyi durumda muhkem taş bir köprü vardır (Tekgöz). Aynı nehrin üstünde, dört saatlik mesafede, Boğazlıyan ve Yozgat yolu güzergâhında oldukça iyi durumda bir başka taş köprü daha vardır (Çokgöz) ve sancağın hemen dışında Palas'ın ötesinde aynı nehir üstünde bir üçüncü köprü bulunmaktadır. Daha küçük ırmaklar ve dereler üstündeki köprüler ise çok kötü durumdadır.

Telgraf: Sancaktaki tek telgraf istasyonu Kayseri'dedir. Hattın iki bağlantısı vardır. Birisi Boğazlıyan ve Yozgat diğeri Ürgüp, Nevşehir, Niğde ve Konya yönündedir. Haberleşme yalnızca Türkçe yapılmaktadır ve mesajların gönderilmesi ve alınması son derece yetersiz ve yavaştır. Eastern Telegraph Company'nin (Şark Telgraf Kumpanyası) teklifi kabul edilmiş olsaydı, etkin bir yönetim altında halkın kısa sürede telgrafın yararlarını anlamış olacağı ve bundan yararlanacağından hiç kuşku duyulmamalıdır. Mevcut durumuyla Devlet'in haberleşmesi dışında telgraftan çok az yararlanılmaktadır. Burası özellikle telgrafın haberleşmesi için çok uygun bir ülkedir. Mesajların yerine hemen hemen hiç ulaşamaması mevcut durumun bir sonucudur. Hatların, âletlerin ve bataryaların bakımı ancak bu kadar kötü olabilir; karmaşık devre sistemleri yalnızca gecikmeyen neden olmaktadır; memurların yetersizliği, bürolardaki ileri derecedeki düzensizlik, Telgraf İdaresi'nin verimsiz ve neredeyse tümüyle kullanılmaz durumda olması için tek başına yeterlidir.

Posta: Yalnızca İstanbul yönünde doğru düzgün örgütlenmiş bir posta hizmeti mevcuttur. Sekiz gün önce İstanbul'dan gönderilen mektuplar, Pazartesi günü dağılmaktadır. Giden mektuplar ise çarşamba öğleden sonraları İncesu, Nevşehir ve Ankara üzerinden İstanbul'a gönderilmektedir ve servis çok düzenlidir. Kuzey'e, Sivas'a gidecek mektuplarla Adana ve diğer yerlere gönderilecek mektupların kaderi şansa bağlıdır ve genellikle rastlantıya bağlı transit yolcuların insafına terkedilmektedir.

GENEL OLARAK

Arazi Tasarruf Biçimi: Kayseri sancağında tarıma açılmış arazinin büyük kısmı "mülk" yani başlangıçta satın alınma yoluyla değilde geçerli bir sebep olmaksızın üst üste üç yıldan fazla boş bırakılmayacağı, boş bırakılması hâlinde yeniden Devlet'e devredileceği koşuluyla elde edilen tamamıyla kişilerin özel mülkiyeti altında olan arazidir. Ancak bu koşul bile yerine getirilememektedir. Belki aşağı yukarı dörtte biri, Devlet ya da özel kişiler tarafından dinî teşkilâtlara ya da Devlet tarafından üstün hizmet vs. karşılığında özel kişilere tahsis edilen "mevkuf" ya da "vakıf" arazidir.

Vergi: 1. Âşar ya da ürünün onda biri. Bu vergi genellikle köyler ya da köy topluluklarınca en yüksek bedeli taahhüt eden açık artırma yoluyla ihale edilmektedir. Bu “mültezim”lerin (aşrı satın alanlar) zorbalıkları ve rezillikleri tarif etmeye gerek göstermeyecek kadar iyi bilinmektedir.

Kayseri Kazası’nda yıllık belirli bir miktar vergi ödenmesi için yeni bir sistem denenmektedir. Arazi en iyiden en kötüye son beş senenin ortalamasına göre birinci, ikinci ve üçüncü kalite olarak sınıflandırılmakta ve ona göre vergilendirilmektedir. Böylelikle herkes ne ödeyeceğini bilmekte ve ürünü toplamada gecikme olmamaktadır. Bunun tarımsal kesim için büyük bir nimet olduğu ve her yerde uygulanması gerektiği konusunda en küçük bir şüphe yoktur. Bu sistemin daha iyi tarım yapılabilmesi için halkın yararına olduğu şimdiden anlaşılmaya başlanmıştır. Her ne kadar mevsim yalnızca makul ölçülerde iyi geçmiş ve dolayısıyla oranlar yüksek görünmüşse de yeni sistemin değerini halk anlamaktadır. Kaza dışındaki pek çok yerde ürünün hala açıkta “mültezim”i beklemesine karşılık burada ürün harmanlanmış ve engelleme ve gecikme olmaksızın bir ay kadar önce ambarlara kaldırılmıştır. İki sistem arasındaki fark çok belirgindir ve daha fakir kesimler arasında sistemin yaygınlaştırılması için genel bir arzu söz konusudur. Çiftlikleri başkaları tarafından işletilen büyük toprak sahipleri arasında bir miktar şaşkınlık vardır. İlerde büyük toprak sahipleri vergiden sorumlu olacaklardır ve bu yıl çiftçiler kime ve ne kadar ödeyeceklerini bilememektedirler. Tahminime göre büyük toprak sahiplerinin sorumlu olmaları ve meseleyi kiracılarıyla aralarında halletmeleri gerekir. Dolayısıyla yeni sistemden herhangi bir yarar sağlamaları pek olanaklı görünmemektedir. Beyler ve Ağalar tarafından sisteme büyük bir mukavemet gösterilmesi ise çok doğaldır. “Mültezim”lere zorbalıklarında yardımcı olmak, kendi sorumluluklarından kaçınmak ve kendileri mültezimlik yapmak yerine şimdi kendi paylarına düşeni ödemek zorunda kalacaklardır. Doğal olarak kendilerini gelir kaynaklarından mahrum edecek bir sistemin yaygınlaştırılmasını önlemek için ellerinden geleni yapacaklardır. Engellemelerinin etkili olup olmayacağını görmek için beklemek gerekir. Ancak en azından bu çok gerekli reformun yaygın olarak uygulanmasını geciktirme konusunda etkili olmaları muhtemeldir.

2. “Emlak” (ev ve arazi vergisi) her 1.000 kuruşa 4 kuruş hesabıyla bu tür gayri menkullerden alınır. Tüm dükkânların ve evlerin 20.000 kuruş üzerinden ya da daha fazla değerlendirilmesi durumunda bu oranın iki katı uygulanmaktadır.

3. Gelir vergisi %3olarak uygulanmaktadır

4. Askerlikten muafiyet vergisi (Bedel-i Askeri), her erkek başına 27 kuruş üzerinden hesaplanmaktadır ve verginin toplanması köyün ya da mahallenin kocabaşısının görevidir. Öyle sanıyorum ki papazlar, akıl hastaları, özürülüler vs. ile 15-60 yaş sınırının dışında kalan erkeklerin bu vergiden muaf tutulması için zaman zaman çeşitli Hatt-ı Hümayun ve Karar-nâmeler yayınlamıştır. Ancak Hazine-i Hümayun’un bu tür merhametli emir-nâmelerden zarar görmemesi gerektiği konusunda genel bir kural vardır ve pratikte tüm öncekiler (emirler) geçersiz kalmaktadır. Vergi, toplam

erkek sayısı esas alınarak kişi başına 27 kuruş üzerinden hesaplanmakta ve görevlilerce toplanması gereken miktar bu olmaktadır. Bazı erkeklerin mevcut olmayışı ya da bazılarının yıllardır kayıp oluşu ölüm belgesi bulunmadığı sürece bunların toplama dâhil edilmesini önlememekte ve birisinin söz konusu 27 kuruşu bulması gerekmektedir. Hükümetler azınlıklardan gerekli miktarı istediği şekilde toplamaktadır. Askere gitmek istemeyen Türkler ise 50 Osmanlı Lirası muafiyet bedeli ya da, yerlerine bir başkasını bulurlarsa, daha az bir miktar ödemektedirler.

5. “Ağnam” (koyun ve keçi vergisi) hayvan başına 3.5 kuruştur ve bu yıl 513.624 kuruş hasılat sağlanmıştır.

6. Şarap ve ispirotolu içkilerden öşür alınır.

7. “Kitre” (geven zamkı) ve sarı cehriden de öşür alınır. Bu da iltizâma verilmektedir ve bu yıl sarı cehri 141.000 kuruş hâsılat getirmiştir.

İltizâma verilmeyen vergiler, her köyün İhtiyar Heyeti ‘nce bu iç için tayin edilen bir görevli tarafından toplanmakta ve para gerektiğinde olur olmaz zamanlarda gönderilen vergi tahsildarlarına ya da zaptiyelere teslim edilmekte bunlar tarafından vilâyet merkezine ulaştırılmaktadır. Bu yıl 14 yardımcısı olan bir baş tahsildar atanmıştır; bunların maaşları topladıkları vergi miktarına göre belirlenmektedir ve görevlerini herhangi bir koruma olmaksızın yapmaktadırlar. Ancak sistemin başarılı olmadığını ve merkez kaza dışında bu görevin yeniden zaptiyelere bırakıldığını duyuyorum.

Kamu Güvenliği Önlemleri: Kasaba ve büyük köylerde zaptiyeler ve sancakta bir-iki karakol bulunmakta; bu işe yaramayan bu adamlar buralarda görevlendirilmektedir. Ancak kural olarak halk yollarda tehlikeyi göze almakta ve grup olarak seyahat etmek ve silah taşımak sûretiyle genellikle nispeten güven içinde bulunmaktadır. Ara sıra bir soygun ya da cinayet meydana gelmekte ve o zaman bir grup zaptiye ya da yaklaşık 100 kadarı burada görevlendirilmiş olan süvârilere bir kısmı olayın meydana geldiği yere, gövde gösterisi yapmak üzere gönderilmekte ve herhangi bir şey yapmayı başarmaksızın köylülerin sırtına yük olmaktadır. Genellikle bu yörede, Çerkezlerin bulunmayışı ve soyguncuları cezp edecek türden çok az trafik oluşu gerçeğine bağlı olarak şaşılacak kadar az eşkiyâlık olmaktadır. Buna rağmen bu konuda bir hayli endişe mevcuttur; abartılmış ya da asılsız hikâyeler zaman zaman kulağımıza gelmektedir. Yakın çevrede örgütlü bir soyguncu çetesi yoktur; Aksaray ve Aziziyeli Çerkezlerin arada sırada bir saldırı düzenlediklerine ve bir yada iki atı alıp götürdüklerine inanılmaktadır. Ancak onların aşırı cüretleri bile soygunu tahrik eden postaya saldırılmasına hiçbir zaman yol açmamıştır.

Güvenlik Gücü: Güvenlik gücünün dağılımı şöyledir. Kayseri şehri, 1 Binbaşı, 2 Yüzbaşı, 2 Mülazım-ı Sani, 7 Çavuş, 13 Onbaşı, 33 Piyade 26 atlı erat olmak üzere toplam 86 kişi. Kayseri’nin köyleri 9 piyade, 16 süvâri toplam 25. İncesu kazası, 3 piyade, 11 süvâri toplam 14 ya da hepsi birlikte 143 kişi. Ülkenin durumu dikkate

alındığında bu sayı, küçük süvâri gücüyle birlikte kamu güvenliğini sağlamak açısından oldukça yeterli sayılmalıdır.

Maaşlar: Binbaşı 800 kuruş, Yüzbaşı 400 kuruş, Süvâri Mülâzım-i Evvel 300 kuruş, Süvâri Mülâzım-i Sani 150 kuruş, Süvâri Çavuş 110 kuruş, Süvâri Onbaşı 110 kuruş, Süvâri Er 100 kuruş; piyadeler için Mülâzım-i Evvel 250 kuruş, Mülâzım-i Sâni 150 kuruş, Çavuş 100 kuruş, Onbaşı 90 kuruş, Er 80 kuruş aylık ya zamanında verilmeyen ya da çok kalitesiz olduğu için hemen parçalanan çizme ve üniforma da temin edilmektedir. Adamların kılık kıyafeti çok çirkindir ve çoğu kez giysilerini kendileri temin etmektedirler. Ayrıca tayın ve arpa bedeli olarak, ekme, arpa vs. fiyatlarına göre değişen ve 3/4 okka ekme, 3 okka arpa ve biraz saman almaya yeteceği varsayılan nakdî tahsisatları da vardır.

Süvâri vergi toplamı, şahitleri çağırma, resmî yazıları getirip götürme, Posta ve genel koruma işlerinde istihdam edilmektedirler. Yaya zaptiyeler ise daire hizmetleri, kahve pişirmek, sigara sarmak vs. işlerle hapisâhânde ve kamu binalarında nöbet hizmetlerinde şahitleri bulmak ve karanlık bastıktan sonra sokaklarda devriye gezmek gibi işlerde kullanılmaktadırlar. Maaşları 2 ay gecikmeyle ödenmektedir.

Adâlet İşleri: Bu yılın başlarında Ankara vilâyetine yeni atanan (Adliye) müfettişinin çabalarıyla, mahkemeler bütünüyle yeniden örgütlenmiştir. Üç tür mahkeme vardır: 1-Bidayet ya da Hukuk Mahkemesi 2-Cinayet ya da Ceza Mahkemesi 3-Ticaret Mahkemesi

1. Hukuk Mahkemesi: Yargıç olan Reis'e ikisi Müslüman, ikisi Gayrimüslüm dört üye yardım etmektedir. Bu Mahkeme alt bölümlere ayrılmıştır. Yalnızca Müslümanlar arasındaki dinsel nitelikteki davalara, eğer taraflar isterlerse Kur'an ve Şeriat hükümlerine göre (gerekirse Müftü'nün de yardımıyla), Yargıç tek başına bakacaktır. Yalnızca gayrimüslümler arasındaki ya da bir Müslümanla arasındaki ya da yalnızca Müslümanlar arasındaki davalar, eğer taraflar isterlerse, Yargıç ve diğer mahkeme üyelerinin huzuruna getirilecek ve hukuk yasaları Mecelle'ye göre hüküm verilecektir. Mecelle, uzun bir süre önce Kur'an'dan telif edilen ve sürekli olarak yeni hükümler eklenen bir derlemedir. Sanıyorum ki Kur'an'daki uyumsuzluk ve çelişkileri mevcut hukuk yasalarıyla çatışmayacak şekilde bağdaştırarak Kur'an'ı pratik ve halkın kabul edebileceği bir biçimde sunma girişimidir. Ancak Türkler, insanların yaptıkları yasalardan hoşlanmama duygusunu aşamamışlardır ve Bidayet Mahkemeleri'nin bu yanının toptan ilgasını kendilerinden geçerek selamlayacaklardır. Duruşmalar halka açık olarak yapılır ve kararlar genellikle danışılarak alınır ama yargıcın çoğunluğun kararına aykırı bir hüküm verme yetkisi vardır.

2. Cinayet ya da Ceza Mahkemesi: Reisiyardımcısı İstanbul'dan atanır ve ikisi Müslüman, ikisi Hıristiyan olmak üzere dört üyesi vardır. Mahkeme, önüne gelen bütün davaları ya şahitleri dinleyerek ya üyelerden birinin huzurunda kâtip tarafından zaptedilen ve okunan yazılı ifadelerle göre ya da her iki şekilde halka açık olarak görür

ve hüküm çoğunluğunun kararına uygun olarak ve Mahkemenin gerekli göreceği açıklamaları içerecek şekilde verilir ve davaya ilişkin bütün evrak Yargıca sunulduktan sonra hüküm Mahkemede herkesin önünde Yargıç tarafından açıklanır.

3. Ticaret Mahkemesi 'nde reis bir Hıristiyan'dır ve kendisine üçü Müslüman, üçü de Hıristiyan olmak üzere altı üye yardım eder. Yargılama usûlü ceza mahkemesininkine benzer ancak hüküm mahkeme reisine yargıca sunulmadan açıklanır. İlk duruşmada layihalar yazılı olarak yargıca sunulur ve yargıç davanın üç mahkemeden hangisinde görülmesi gerektiğine karar verir. Daha önceleri bu yetki mutasarrıfın elinde idi.

Ticaret mahkemesi üyelerinden dördü Kayseri tüccarı tarafından iki sene için seçilir; yeniden seçilmek mümkün olmakla birlikte aynı kişi ara vermeksizin dört seneden fazla görev yapamaz. Mahkemenin reisi ve iki üyesi İstanbul tarafından atanır.

Ceza Mahkemesi'nin üyeleri müfettiş (adliye), mutasarrıf, yargıç ve müdde-iumûmî tarafından seçilir.

Bidayet Mahkemesi'nin üyeleri halk tarafından seçilmiştir. İdare meclisi 12 isim belirlemiş ve bu liste Kayseri kazasındaki her köyün İhtiyar Heyeti'ne sunulmuş ve onlar 12 üyeden 8'ini seçmişlerdir. Bu seçilenlerden en yüksek oyu alanlara göre yeni bir liste yapılmıştır. İdare meclisince belirlenen ilk liste, 8 kişi seçmek üzere her kazanın (köylerin değil) İdare Meclisleri'ne sunulmuş ve her üç kazadan gelen listelerden en çok oyu alan 8 kişi Vali'ye sunulmuş ve Vali, Mahkeme'nin dört üyesini belirlemiştir. Aynı zamanda mahkemeler yeniden örgütlenirken bir Rum da müdde-iumûmî olarak tayin edilmiştir. Bu görevli ceza davalarında hükmü etkileyebilecek yasal ayrıntılar konusunda Yargıç'ın danıştığı bir tür savcıdır.

(1879'da bidayet mahkeme meclisi seçimi öncesi ayarlamalarına göre, mecliste üç Müslüman ve iki gayrimüslim (biri Rum diğeri Ermeni) olmasına karar verilmiş ve seçilmiş üye sayısı dört kişiyle sınırlandırılmıştı. Fakat seçim öncesinde Protestan topluluğu da meclise katılma talebini belirtmişti. Sonunda daha önce seçilmiş Müslüman üyelerden birisi elenip yerini Protestan temsilciye bıraktığı hâlde, meclisin Protestanların talebine cevapları ilk başlarda olumsuzdur.)

Ceza mahkemesinin reis yardımcısı yaklaşık bir yıl önce görevden uzaklaştırılmış ve yerine bir başkası atanmamıştır; dolayısıyla işler gecikmeyle yürümektedir. Hem hukuk hem de ceza mahkemelerine yargıç reislik eder. Yargıcın akıllı birisi olduğunu sanıyorum; ancak iki yıllık süresi gelecek yılın başında dolacaktır ve bu onun enerjisini etkilemektedir. Yeni düzenlemeden sonra adalet işlerine olan güvenin arttığı söyleniyor ancak bunu kanıtlayacak ayrıntılara ulaşamıyorum. Bu iddia fazla abartılmamalıdır; kişisel olarak ben buna inanmak için fazla neden görmüyorum.

Kişinin özgürlüğünü sınırlandırmanın ötesinde hapis hane yaşamı pek de kötü değildir. Buraya yaptığım ziyaret sırasında, içerde hepsi Türk olan 150 kişilik bir ayak takımının bulunduğunu söylediler. Bu adamlar, uyumak, sohbet etmek, sigara içmek, çubuk satın almak, başlık yapmak, vs. gibi, istedikleri işlerle meşgul oluyorlardı. Bir kaç tanesi zincire vurulmuştu ve kapıda da yarı uyuklayan bir zaptiye duruyordu.

Bütün mahkemelerde azınlıkların şahitliği görünüşte kabul ediliyor ama ön yargı nedeniyle bunlar “şahit” olarak değil de “muhbir” olarak niteleniyorlar.

Yemin, dinî cemaatlerin başkanları ya da onların temsilcileri tarafından verdiriliyor. Çoğu kez bu iş için şahidi bir zaptiye eşliğinde uzak yerlere göndermek gerekiyor ki bu da oldukça gereksiz güçlüklerle ve gecikmelere yol açıyor.

Mâliye İdaresi: Bu İdare'nin başında Ankara'daki defterdara doğrudan bağlı olan muhasebeci bulunuyor. Kendisi mâlî işler konusunda çok ketumdur; ancak bu sancağın gelirleri hakkında aşağıdaki bilgilerin oldukça doğru olduğunu sanıyorum.

	Kuruş
Kayseri Kazası (tahmini Aşar bedeli)	1.256.583
İncesu Kazası (Aşar “ “)	267.500
Develi Kazası (Aşar “ “)	612.424
Askerlikten Muafiyet Vergisi	837.526
Koyun ve Keçi Vergisi (Ağnam)	513.624
Şarap ve ispirotolu içkiler	15.612
Gelir Vergisi	
Ev ve Arazi Vergisi (Emlak)	2.000.000
Sarı Cerhi	141.000
Kitre (Geven Zamkı)	140.000
Tütün, Tuz ve Ruhsatlar	184.388
Alçı İşletmesi Geliri	32.000

TOPLAM	6.000.657

Sağlık İşleri: Kusurlu lağım sistemini, önemsenmeyen su kaynaklarını çöp ve kopmuş maddeleri dikkate almazsanız Kayseri şehri sağlık yönünden çok iyi durumdadır. Temmuz ve Ağustos'ta aşırı derecede sıcak olur ve şehir sakinlerinin büyükçe bir kısmı kendilerini bağlara atarlar ve bu, hiç kuşkusuz, salgın hastalıklarda korunmaya katkıda bulunur. Kışları Aralık ortalarından şubat sonuna ya da mart başına kadar bol kar ve soğuk olur. Diğer mevsimlerin iklimi lâtifdir.

Köyler de sağlık yönünden çok iyidir. Sulak çayırların yakınındaki alçak köylerin bazısında bilinen hafif seyreden sıtma egemendir. Bir iki köyde de tifo görülür.

Yerlilerde göz hastalıkları vardır ve son yıllarda “Antep çıbanı” görülmektedir ve artış hâlinindedir. Mesane taşı vakalarının bir hayli çok olduğu anlaşılmaktadır ve bana bilgi veren bir doktor, son birkaç yılda altmış taş aldığını yalnızca bir vakanın kötü sonuçlandığını söylemiştir. Ama sanırım bunu kolay kabul edilebilir bir şey olarak

almamak gerekmektedir. Güneş çarpması ve köpekler arasında kuduz görülmez. Çocuklarda çiçek hastalığı çok yaygındır ama nadir olarak öldürücü bir karakter arz eder. Aşının değeri, Müslümanlar tarafından bile bilinmektedir. İshalin yabancılara musallat olduğu anlaşılmaktadır ve bundan kurtulunması çok zordur. Bu yıl oldukça yaygındır.

Erzak ve Hayvan Miktarı: Buğday, arpa vs. miktarı mevsime göre değişmektedir. Bir sonraki hasada kadar yeterli miktarı saklamak âdettendir. Sancak'tan tahıl ihraç edilmesine karşılık, yerel tüketime yetecek kadar ürün elde edilmediğini, Yozgat vb. yerlerden tahıl alındığını ve daha sonra ihraç edildiğini öğrendim.

1878'de derlenen resmî bir Rapor şu sayıları vermektedir. 4.130 at; 6.618 katır; 5.550 eşek; 8.674 inek; 6.161 inek ve 152 deve.

Eşek sayısının çok daha fazla, en azından 15.000 kadar olduğunu sanıyorum. Koyun ve keçilerin sayısı 147.142'dir.

Belirli zamanlarda yakacak darlığı görülür. Odunun büyük bir kısmı 18 saatlik mesafeden getirilmektedir. Kağnı dışında tekerlekli ulaşım yoktur.

Düşünceler:

Ülkenin asıl felaketinin kokuşmuşluk, yolsuzluk olduğu anlaşılmaktadır. Her türlü ilerleme ve reformu, tarafsız, hukuka uygun yönetimi etkili bir şekilde engelleyen budur. Kokuşmuşluğun, yolsuzluğun kaynağı İstanbul'da da olduğundan, vilâyetlere düşen damlaların da iğrenç olmasından daha doğal ne olabilir. Bir kokuşmuşluk ve entrika atmosferinde doğmuş ve büyümüş görevlilerin maruz buldukları kötülüğe teşvik edici etkilere boyun eğmekten başka ne yapmaları beklenebilir? Ancak bu denli koşullanmış olmasa ve gerçekten aydınlanmış, muktedir, enerjik ve dürüst bir insan-böyle kimi insanların bulunabileceğine inanıyorum-kendisini resmî bir görevde bulabilse bile, etrafını saran koşullar nedeniyle iyi bir şey yapma konusunda etkisiz kalacaktır.

Halk arasında ve Meclislerde çok güçlü olan ve kendi rahatlarına ve muhtemelen felaketlerine yol açacak her türlü reform ve iyileşmeyi hep birlikte hareket ederek engellemeye çalışan ağalar, beyler ve yerel egemenlerin arasına girecektir. Göreve yeni atanmış bir yetkilinin önünde üç seçenek vardır: Beylerden yana çıkıp bilinen yararları derleyebilir ve böylelikle ya mevcut durumun korunmasına ya da daha kötüleşmesine yol açabilir; eğer amacı aldığı maaş ise kokuşmuş bir yetkilinin aşağılık durumuna düşmeyerek kendini uzakta tutabilir ve her tarafta kötülüğü görüp bir şey yapamayan bir hiç olur; ya da ayağını yere vurup, "Bu durum böyle devam edemez" diyebilir ki o zaman bütün yerel güçleri karşısına alır ve çok kısa bir süre içinde kesinlikle ya görevden alınır ya da başka yere tayin edilir. Bu son gruba dâhil olan birisine ben henüz rastlamadım. Görevlilerden pek çoğu şu ya da bu şekilde bu görevi elde edebilmek için para harcamışlardır ve işlerine dört elle sarılarak bundan elde edebilmek için para harcamışlardır ve işlerine dört elle sarılarak bundan elde edebileceklerinin azamisini elde etmeye bakarlar. Bu durumun Avrupa'da çok iyi bilindiğinin farkındayım ancak kötülüklerin bütünüyle anlaşılabilmesi için bu durumun görülmesi gerektiğine

inanyorum. Bu yerel tiranlarla başedebilmek için çabuk ve kolay bir yol görünmemektedir. Kaynağın temizlenmesini de çabuk ve kolay bir yolu yoktur. Ancak bunların etki alanlarını tedricen ve nerdeyse fark ettirmeden daraltan sürekli bir dış baskı ile ülke hâlen altında inlemekte olduğu esaretin zehirli etkilerinden yavaş yavaş kurtarılabilir. Bunların gücünün daha şimdiden azaltılmış olduğuna inanyorum. Âşar yerine belirli bir miktar nakit ödenmesine dayanan yeni vergi sisteminin başlatılması, etkileri ve faaliyetleri ile yukarı sınıfların eğitimsiz ve uysal kafalar üzerindeki baskısını artıran ve güçleri olduğundan fazla görülen toplumun bu baş belalarının, “mültezim”lerin elinden ülkeyi kurtaracak; diyorum ki, bu sistemin genel olarak uygulanması bunların nüfûzuna büyük bir darbe olacaktır. Daha şimdiden, bir tek kazasında uygulama alanı bulan bu yörede, Beyler korkmaya başlamışlardır. Halkı buna karşı kıskırtarak, engellemek için ellerinden geleni esirgemeyerek, uygulamayı bütünüyle durdurmak için olması bile en azından gelişmesini ve genel olarak uygulanmasını yavaşlatmak üzere yapabilecekleri her şeyi, öyle inanyorum ki çok daha fazla etkili olmadan, yapmaktadırlar. Avrupalı müfettişlerin de yer alacağı (vergi belirleme) meclislerin kurulması bunlara daha büyük bir darbe olacaktır. Halk bir kez ülkede adaletin var olduğunu anlarsa, ki bu inancın oluşması biraz zaman alacaktır, yaltaklanmaktan ve kendilerini ezenlere köle gibi boyun eğmekten kurtulacaklar ve yavaş yavaş zincirlerini kıracaklardır.

İkinci husus eğitimidir. Türkler arasındaki bu kokuşmuşluk, taassub; azınlıklar arasındaki yalancılık ve hilekârlık alışkanlığı, öyle sanıyorum ki, büyük ölçüde cehaletin bir sonucudur. Müslümanların, Kur’ân’a ilişkin sınırlı bilgiler dışında, tümüyle karanlıkta oldukları söylenebilir. Azınlıklar ise, Amerikalı misyonerlerin ve diğerlerinin çabaları dikkate alınmazsa, eğitimin gerekliliğini anlamakta çok yavaşlardır. Eğitim amaçları için hükümetin harcama yapmaya söz vermesi, bunun gerçekleşmesinin sağlanması hâlinde, eğitim kıpırdanışını sağlam bir temele oturtma yolunda şimdi yeni bir olanak yaratmaktadır. Artık gerekli olan, bir çatı altında, bütün din ve mezheplere eşitlikle uygulanacak ve hayata geçirilmesi oldukça mümkün bulunan, genel ve tümüyle laik bir eğitimidir; ancak eğitim nimetinin yararlı sonuçlarının takdir edilmesinin zamana bırakılması gerekir.

İngiltere’de hukuk mahkemelerinin alanına giren (birden fazla kadınla evlilik, zina, boşanma, sözünden dönme vs.) sosyal ve ahlâkî sorunların, Ermeni ve Rum dinî cemaatlere bırakılması, bana dikkat edilmesi gereken bir husus olarak görülüyor. Bu gibi sorunların şu aşamada Bidayet Mahkemelerine bırakılması zamanının gelip gelmediği konusunda bir fikir beyan etme konusunda yetkili değilim; ancak mevcut düzenlemenin tek etkisi, halkın adalet için başka bir yöne yüz çevirmesini onlara öğütleyerek tebaanın uygun otoriteden başka yere yönelmesine ve devlet otoritesine yabancılaşmasına ve ayrıca iki kilise arasındaki suiistimal ve skandallara neden olabilir.

Temas etmek istediğim bir diğer husus, bayındırlık işleridir. Bu konu, Hükümetin harcama yapma sözü vermesinden sonra şimdi büyük bir hız kazanacaktır. Ülkenin kalkınması ve refahı, iyi yolların yapımıyla büyük ölçüde hızlanacaktır. Bu

yörede başarı şansı olan bir demiryolunun açılması zamanının gelmiş olduğunu sanmıyorum; bu aşamada yapılması gereken tek şey köprüler, kemerler, geçitler vs. inşâ ederek ve aslında vasıflı işçi kullanarak ulaşılması güç yerleri tekerlekli ulaşım açmaktır. Şimdiye kadar parasızlık, zorunlu çalışma mükellefiyetiyle, gerekli olmayan yumuşak zeminlerde, bitmemiş bir hâlde terkedilmiş şoselerden başka bir şey yapılmasını engellemiştir. Şimdi para olunca, işaret ettiğim yönde çok şey yapılabilir; ancak olayların gelişmesinin bu yönde olacağına ilişkin ümidim çok azdır. Ulaşımı iyileştirmek için herhangi bir istek olduğu görünmemektedir ve belki de para ilk önce daha avantajlı olarak okullar, hapishaneler ve devlet daireleri gibi kamu binaları için harcanacaktır.

Gerekli olan en acil reform polisin yeniden örgütlenmesidir ve at hırsızlığının ve yollarda yapılan soygunların îdamlık suç sayılmasının tavsiyeye şayan olduğunu düşünüyorum.”

(İmza) Ferdinand Bennet, Teğmen, R.E.
Majestelerinin Konsolos Yardımcısı,
Anadolu, Kayseri, Ekim 1880 ⁹⁹

64- Kaymakam Tayini

1881 senesinde Kayseri sancağına kaymakam olarak Hilmi Bey tayin edilmiştir. Zillî-zâde'nin bu tayinle ilgili olarak düşürdüğü tarih şöyledir.

1. *Nâmdaş-ı Fahr-ı âlem tâhir ü âlî-neseb
Yâver olsun avn-i Hak kıl sun umûrunda be-kâm*
2. *Şeşt cihetden geldi târihi Emin şöyle kim
Hilmî Bey İzzetle oldu nâm-dâr-ı kâimmakam*

H.1298/M.1881

(1. Hz. Peygamber'in adaşı, yüce ve temiz soylu yardımcısı, Allah'ın yardımı olsun ve onu meramına erdirdi.)

2. Altı yönden tarihi Emin şöyle getirdi ki, Hilmi Bey değer ve kudreti ile tanınan bir kaymakam oldu.)

65- Tavlusunlu Mehmed Ali Efendi'nin Belediye Başkanlığı 1880

12 Ocak 1881 (29 Muharrem 1297) tarihinde Pâdişah II.Abdülhamid'in irâde-i seniyesi ile Mollaoğlu Mustafa Ağa görevden alınarak yerine **Hasan Efendi-zâde Tavlusunlu Mehmed Ali Efendi** Kayseri Belediye Reisi olarak tayin edildi.

Mehmed Ali Efendi, 1836/37 yılında Kayseri'nin Tavlusun köyünde doğmuştur. Genç yaşta Kayseri'de hattat ve nakkaş olarak eğitildikten sonra, II. Mahmud

⁹⁹ **Kayseri Sancağı Hakkında Teğmen Bennet Tarafından Hazırlanan Genel Rapor (1880)**, Haz: Uygur Kocabaşoğlu, Kayseri Ticaret Odası Yay. Nu: 5 Kayseri Aralık 1996

döneminde İstanbul'a çalışmak üzere gider. Kayserili nakkaş Ömer Efendi ile beraber dönemin ünlü Câmi, saray ve konaklarının tezyininde çalışlar. Güzel sanatlara düşkünlüğü ile bilinen Abdülhamid, şehzadeligi zamanında bu iki sanatçıyı çalışırken ziyaret eder ve sık sık iltifatlarda bulunurken, Mehmet Ali ve Ömer Efendiler "Şehzadem, Pâdişah olunca bize ne lütufta bulunacaksınız?" diye şaka yaparlarmış. Pâdişah olduktan sonra, eski günleri unutmayan II. Abdülhamid, Mehmed Ali Efendi'e sarayda "çiftlik nâzırlığı" önerir. Ancak, Mehmed Ali Efendi ısrarla Kayseri Belediye Reisliği'ni istediği için Pâdişah bu talebi yerine getirir ve 29 Muharrem 1297 (12 Ocak 1880) tarihinde atamasını yapar.

Mehmed Ali Efendi, 1880 yılından 1900 yılına kadar Kayseri Belediye Başkanlığı'nı yürütürken Nihayet Sultan II. Abdülhamid'in muhtemelen Mehmed Ali Efendi'ye mükâfat olarak çağırması üzerine "Bâ İrade-i Seniyye Sürre Alayı" ile Hicaz'a gitmek üzere 16 Kasım / Teşrin-i Sâni 1316'da (29 Kasım 1900) İstanbul'a gitmiş ve bu sırada hastalanarak hala-zâdesi Tavlusunlu Mustafa Hilmi Paşa'nın konağında Mayıs 1317 (4/5 Haziran 1901) günü vefat etmiştir. Cenazesi Üsküdar Karaca Ahmed Mezarlığı'na defnedilir.

Karaca Ahmet Mezarlığı'nda bulunan mezar taşında şu ifadeler yazılıdır;

*Azm-i Hicaz Mağrifet-tiraz niyyet-i hâlisasiyla
Bâ-irade-i seniyye Der Aliyye'ye gelerek*

*Duçar olduğu illeten azm-ı gülşen seray-ı ahiret eden
Ricâl-i Saltanat-ı Seniyyeden Kayseri'de Tavlusunlu*

*Kayseriyye belediye reisi Mehmed Ali Efendi'nin
Ruhuna el-Fatiha 7 Safer 1319 (4-5 Haziran 1901)*

Belediye Reisi olduktan sonra o sırada sebze bahçesi olan şimdiki Cumhuriyet Meydanı'nı Kayseri Mutasarrıfı Atıf Bey'in de yardımı ile istimlak etti. "Millet Bahçesi" ismi ile geniş bir park yaptırdı. Parkın içinde güzel bir havuz, iki katlı bir kiraathane ve ayrıca altında; Belediye eczanesi, lokantası üst katta ise, belediye oteli bulunan iki katlı bir bina daha yaptırdı. Otel ve lokantayı kiraya vererek belediyeye gelir sağladı.

Hunat ve HacıklıkınÇâmilerinin minareleri Sultan II. Abdülhamid'in cülûs sene-i devriyesi tarihlerinde Reis Mehmed Ali Efendi'nin nezâretinde ve 1900-1901 yıllarında yapıldı.

Belediye Başkanı olmadığı veya hastalandığı zamanlarda Filintenin Şeyh İbrahim Efendi reisliğe vekalet etmiştir.

66- Kayseri'nin İlk Eczanesi 1880-1890

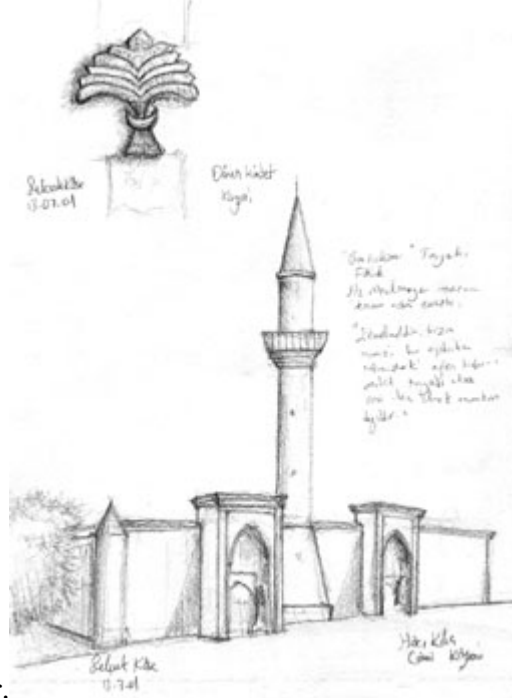
Belediye Reisi Mehmed Ali Efendi döneminde yaptırılmış olan Belediye binasının içinde tesis edilen bölüm belediyece işletilmiş, otel ve lokanta ise kiraya verilmiştir. Binanın altındaki dükkânda kurulan eczaneden de ilaçlar fakirlere ücretsiz verilmekte idi. Uzun seneler hizmet veren bu eczanede Mustafa İbrahim Efendi, Mustafa Mahir Kafesçioğlu ve İbrahim Hakkı Göver eczacılık, Bekir Kantarcı ile Serkis Efendi de eczacı kalfalığı yapmışlardır. Binalar bir süre belediye binası olarak da kullanılmış daha sonra 1932-1936 yılları arasında Kayseri Valisi Nazmi Toker tarafından yıktırılarak yerine Tan sineması yaptırılmıştır.

67- Hunat Câmî îTâmîratı ve Minare Eklenmesi 1900-1901

Hunat Câmî îTâmîratı'nın Kubbesinin İnşaatı 1881

Mehmed Ali Efendi'nin öncülüğünde ve halkın yardımı ile (1900-01)1316 senesinde Hunat Câmî î minaresi ve bir yıl sonra 1901-1902 senesinde HacıkılıncCâmî î

minaresi yaptırılmıştır.

Bu minarelerin iskelesi Kaleli Mahmut Usta, inşaatı ise Tekbiryık'ın Osman Usta tarafından yapılmıştır.

68- Çekirge İstilâsı

1881 yılı yazında Ankara vilâyeti büyük bir çekirge istilasına maruz kaldı. Vilâyete bağlı Yozgat, Kırşehir ve Kayseri sancaklarındaki bütün mahsulü çekirge sürüleri yok etmişti.

Kıtlıktan ötürü halk öyle çaresizlikle kıvrılmaktaydı kiun, kepek gibi temel yiyecek maddeleri adeta altınla değişilir duruma gelmişti. Bir tencere una iki boş tencere veriliyordu. Bu gibi istilâların olduğu dönemlerde pek çok ürünün ihracı yasaklanmaktaydı. Ayrıca felaketi yaşayan halka vergi indirimi yapılmaktaydı. Yani çekirgeler, ekonomik olarak da ülkeye büyük bir darbe vurmaktaydılar.

69- Veysi Paşa'nın Ölümü 1881

1868-69 yıllarında Maraş Mutasarrıflığı yapmış olan Veysi Paşa, başka birçok yöneticilik görevlerinden sonra Kayseri Mutasarrıfı olarak atandı. Fakat bu görevi sırasında Kayseri'de bir yıkıntı altında kalarak öldüğü Veysi Paşa'ya ait, Müze deposunda, beyaz mermer üzerine tâlik yazılı mezar taşından anlaşılmaktadır. 1298 (1881) tarihli bu taştaki kaza şu ifadelerle anlatılmaktadır:

1. *Hadmen itdi Veysi Paşa bu fenadan azm-i râh*
2. *Vîr bu zat-i pâke sen ya rab Livâ-i Adn'i câh*
3. *Nagihanî Kayseri'de oldı dûçar-i kaza*
4. *Gurbet ilde hasret ile hâke düşdi ah ü vah*
5. *Senkine cevherle Sâlim bir güzel Tarih yaz*
6. *Kabirgâhı ola cennet Veysi Paşa gitti ah Sene 1298¹⁰⁰*

70- Kayseri'de 1882 (H. 1300) Yılı Eğitim-Öğretim Kurumları

Eğitim-öğretim, Sabî adı verilen, yaşları beş altı olan kız ve erkek çocukları okutmak amacıyla kurulan açılan Sıbyan Mektepleri ile başlamaktaydı. Okul binaları, devlet ileri gelenleri ve yardımsever halk tarafından yaptırılırdı. Bu okullarda, okuma-yazma, ilm-i hâl denilen bazı dinî bilgiler ve dört işlemden ibâret olan basit matematik bilgileri verilmekteydi. Bu mekteplerin hocalarına Muallim, yardımcısına Kalfa, öğrencilerine de Talebe, Sûhte, Tilmîz, Puser ve Şakird gibi değişik isimler verilmekteydi. Sıbyan Mekteplerinde çocuklar eğitim ve öğretimden parasız olarak yararlanırlardı. Hattâ okulda da ücretsiz yer içerlerdi. Öğrencilere harçlık ve elbise de verilirdi.

1838 de Umûr-i Nâfia Meclis'inde mektepler için hazırlanan bir yönetmenlikle mektepler büyük ve küçük mektepler olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Küçük mahalle mekteplerinde hece ile iki hatim indirilmesi; büyük mekteplerde (sınıf-ı sâni) ise kulak dolgunluğu olması için Türkî inşâ, Tuhfe, Subha-i Sıbyan gibi eserlerin ve Birgivî nin Akâid Risâlesi, ahlak risaleleri, hat ve hitâbet okutulması öngörülmekteydi. Dört yıllık eğitim veren sıbyan mekteplerinde ise; elifba, Kur'ân, ilmihâl, tecvid, harekeli Türkçe, muhtasar ahlâk-ı memdûha risâlesi, lügat okutuluyor, sülûs ve nesih yazıları öğretiliyordu. Tanzimat'tan sonra üç yıllık *mekteb-i ibtidâi* olarak faaliyet gösteren bu mekteplerin programında elifba, Kur'ân-ı Kerîm, tecvid, ilmihâl, ahlâk, Sarf-ı Osmanî (Osmanlıca çevirme), imlâ, kıraat, mülâhhas Tarih-i Osmanî (Osmanlı Tarihi özeti), Muhtasar Coğrafya-ı Osmanî (kısaltılmış Osmanlı coğrafyası), hesap ve hüsn-i hat (güzel yazı) dersleri okutuluyordu.

H.1300/1882 M tarihli Ankara Vilâyet Sal-nâmesi'nde Kayseri'de sıbyan mekteplerinin sayısı 62 adet olarak geçmektedir. H.1320/1902 tarihli Ankara Vilâyet Salnamesi'nde ise bu sayı biraz daha artmıştır. Bu durum aradan geçen yirmi yıllık bir süre içindeki nüfus artışıyla ilgili olmalıdır. Sal-nâmelerde bu sıbyan mekteplerinin isimleri belirtilmemiş, sadece sayı olarak mevcutları verilmiştir. Kayseri'de genellikle mahalle Câmilerinin yanında olan sıbyan mekteplerinden bazılarının isim ve yerleri tespit edilebilmiştir.

Bunlar:

¹⁰⁰ Naci Kum, s.95.

1. Ali Beğ Muallim-hânesi: Kenarırmak nâhiyesinde Akkaya köyünde bulunmaktadır. Ali Beğ Câmî î'nde görev yapanlar aynı şekilde muallim-hânede de görev yapmaktadırlar.
2. Bayram Hacılu Muallim-hânesi: Bayram Hacılu adındaki köyde bulunmaktadır. Ali Beğ Câmî î'nde görevli olan imam ve hatipler burada bulunan muallim-hânede muallim-i sıbyan olarak görev yapmaktadır.
3. Ali Paşa Muallim-hânesi: 1784 tarihinde Ali Paşa tarafından Kalenderhâne Mahallesi'nde inşâ ettirilmiştir.
4. Cafer Beğ Muallim-hânesi: Cafer Beğ- Köyyıkan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Cafer Beğ tarafından inşâ edilmiştir.
5. Can Hüseyin--zâde Hacı Mahmud Muallim-hânesi: Hacı Arap Mahallesi'nde bulunmaktadır.
6. Hacı İshak Muallim-hânesi: Tus Mahallesi'nde, Tus Mescidi'nin yakınlarında bulunmaktadır. Hacı İshak Mescidi'nde vazifeli bulunan hoca ve imamlar aynı zamanda Hacı İshak Muallim-hânesinde muallim-i sıbyan olarak çalışmışlardır.
7. Hacı Mehmed Ağa Muallim-hânesi: Bozatlı Mahallesi'nde Ahmed Paşa Câmî î yakınlarında Hacı Mehmed Ağa tarafından tesis edilmiştir.
8. Hüseyin Beğ Muallim-hânesi: 1792 tarihinde Câmî-i Kebîr yakınlarında Hüseyin Beğ tarafından inşâ edilmiştir.
9. Kale Mektebi: İç Kale'de bir câmî ve bir mektep bulunmaktadır.
10. Melik Arslan Muallim-hânesi: Sahra nâhiyesine tabi Mancusun adındaki köyde Melik Arslan tarafından yaptırılmıştır.
11. Nasrullah--zâde el-hac Mehmed Mektebi: Merkezçi Mahallesi'nde hisar önünde Nasrullah--zâde el-hac Mehmed tarafından yaptırılmıştır.
12. Rabia Hatun Muallim(e)-hânesi: Yenice Mahallesi'nde bulunan mescidin yakınlarındadır. Rabia Hatun tarafından inşâ edilen bir muallimhânedir¹⁰¹.
13. Sıdıka Hatun Sıbyan Mektebi: Kayseri de Mükremin Mahallesi'ndeki olan Mükremin Mescidi Şerifi Vakfı'na dâhildir.
14. Topal Hacı Ali Muallim-hânesi: Kebe İlyas Mahallesi'nde Topal Hacı Ali tarafından mescid ile birlikte yapılmıştır.
15. Zeynel-âbidin Muallim-hânesi: 1787 tarihinde Zeynel-âbidin mescidinde görevli olan Es-Seyyid Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Bu kişi aynı zamanda bu muallimhânede muallim olarak çalışmaktadır.

¹⁰¹Ahmet Gündüz, xvii. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kayseri, 1998, s. 8

16. Ahmed Nazif Efendi “Mirat-ı Kayseriye” adlı eserinde Kocabey Câmî î’nden bahsederken Kadı Bedreddin Mahmud’un yaptırdığı bu Câmînin yanında bir mektepten bahseder¹⁰². Mektep daha sonra yıkılacak, yerine üç adet dükkân inşâ edilecektir.

17. Kazğancılar Câmî î’nin bitişiğinde Musluhiddin El-Hac Mustafa Efendi’nin yaptırdığı bir sıbyan mektebi.

18. Şehrin Hasinli Mahallesi’nde yer alan Hasinli Câmî î’nin bitişiğinde bir sıbyan mektebi.

19. Şeyh Taceddin Mahallesi’nde H 919/ M 1513 tarihinde aynı isimle yaptırılan Câmînin yanında da bir sıbyan mektebi bulunmaktaydı.

20. Hasinli Mahallesi’yle Hacı Kasım Mahallesi’nin ortasında ve halk arasında Yeni Câmî olarak bildiği Hacı Akkaş Câmî î’nin yanında da bir adet sıbyan mektebi bulunuyordu.

21. Lala Câmî î’nin bitişiğinde bir sıbyan mektebi

22. Güllük Şemsettin Mahallesi’nde bulunan Güllük Câmî î’nin bitişiğinde bir medrese ile bir adet sıbyan mektebi¹⁰³

23. Kayseri’de Deliklitaş Mahallesi’nde Mehmet Efendi Câmî î’ni bitişiğinde bir sıbyan mektebi

24. Erkiletli Sadrazam Mehmed Paşa, H 1130/M 1718 tarihinde Erkilet’te depremde yıkılmış bulunan eski câmînin yerine yeni bir câmî, bir sıbyan mektebi, medrese ve kütüphane yaptırmıştır¹⁰⁴.

25. Şeyh Câmî î Sıbyan Mektebi, H 878/ M 1473 tarihinde yaptırılmış olan Câmînin cümle kapısının üzeri iki katlı olup, üst katta bir sıbyan mektebinin eğitim verdiği bilinmektedir¹⁰⁵.

71- Kayseri’deki Rüşdiye Mektepleri

Rüşdiyeler, meslek liselerine devam eden öğrencilerde eksikliklerin görülmesi üzerine açılmış olan mekteplerdir. Talebeler sıbyan mekteplerindeki eksiklikleri, gittikleri okullarda tamamlamaktadır. Bu da zaman kaybına neden olmuş aradaki eksikliklerin giderilmesi amacıyla rüşdiyeler kurulmuştur. Rüşdiyeler sıbyan mekteplerinin programlarının takviyesiyle meydana gelen orta seviyedeki okullardır.

Ahmed Paşa Rüştiyesi; Kayseri merkezde bulunan Ahmed Paşa tarafından 1870’li yıllarda inşâ ettirilen H.1311/M.1893-1894 yılına kadar rüşdiye mektebi olarak faaliyet gösteren daha sonra ibtidâî’ye çevrilen bir mektep vardır. Ahmet Paşa tarafından yaptırılan başlangıçta rüşdiye olarak kullanılan bu mektepte 85 talebe eğitim görmektedir.

¹⁰² Ahmed Nazif Efendi, Mir’at-ı Kayseriyye, Çev. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri 1987 s. 37

¹⁰³ Ahmed Nazif Efendi, a.g.e. s.22

¹⁰⁴ Ahmed Nazif Efendi, a.g.e. s.144

¹⁰⁵ Ahmed Nazif Efendi, a.g.e. s.28

Ali Saib Paşa Rüştiyesi;Ayrıca eski seraskerlerden Ali Sâib Paşa tarafından memleketi olan Talas'ta bir mekteb-i rüşdî binası yaptırılmıştır. İnşaatına halkın da katkıda bulunduğu Mekteb, 1869 yılında öğretime başlamıştır. Binanın kapısında bulunan mermer kitâbesinde:

“Cehaleden bütün etfali kurtarmak murad oldu murad oldu.

Yapıldı mekteb-i rüşdiye hep etfal şad oldu.

Şahinşah maarifperver Sultan Aziz Hanı kim

Hoca tayin etti ehl-i karye bir murad oldu

Talas in ehl-i hayratı büyük bir himmet ettiler

Bu mekteb bin ikiyüz seksen altıda küşad oldu”(Çocukları kurtarmak amaç oldu/Rüştiye mektebi yapılıncı çocukların hepsi sevindi/Şahların şahı, eğitimi seven Sultan Aziz/Halkın muradına uyarak hoca tayin etti/Talas'ın hayır sahipleri de büyük yardımlarda bulundular/Bu okul 1286 da açıldı)¹⁰⁶ yazılıdır.

Sultan Aziz'in tayin ettiği Muallim Rıza Efendi'dir. Talas Rüşdiye Mektebi'nde H.1314 1315/M.1896 1897 ders yılında Muallim-i Evvel Mustafa Hilmi Efendi, Muallim-i Sâni Mustafa Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Abdülhakî Efendi isimlerinde üç öğretmen, 45 öğrenci ve 1 de hademe bulunmaktadır. Daha sonra 1899 ders yılında Rik'a muallimi Ahmet Derviş Efendi ilâve olmuştur. Yine bu tarihte daha önceden 45 olan öğrenci sayısı oldukça azalmış ve bu sayı 8'e inmiştir. Okulun öğretmen sayısında bir azalma gözükmezken öğrenci sayısında bu şekilde bir azalmanın olması dikkat çekicidir. Hâlbuki H.1300/M.1882-1883'e gelinceye kadar Talas ve Develi'den 800'e yakın talebe mezun olmuştu. Mezun olan bu talebeler ise yüksek mekteplere resmî ve askerî dairelere kabul edilmişlerdi.

Develi Rüştiyesi;Kayseri sancağına bağlı bir yerleşim yeri olan Develi'de bir adet rüştiye mektebi mevcuttur. H.1313 1314/ 1895 1896 Öğretim Yılında Develi Kazası Mekteb-i Rüşdiyesi'nin Muallim-i Evvel Süleyman Efendi, Muallim-i Sâni Hakkı Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Süleyman Efendi gibi hocaları ile toplam 72 öğrencisi ile bir de hademesi vardır.

Avanos Mekteb-i Rüştiyesi;Bu yıllarda Avanos Kayseri'ye bağlı olduğundan burada da H.1317/M.1899-1900 tarihli Maarif Sal-nâmesi'nde *Avanos Mekteb-i Rüşdiyesi* isimli bir rüştiyenin varlığını görmekteyiz. H.1314 1315/M.1896 1897 ders yılı içerisinde üç öğretmeni ve 72 öğrencisi bulunan rüşdiyede bir tane de hademe bulunmaktadır. Bu mektepte, Muallim-i Evvel Abdülvehap Efendi, Muallim-i Sâni Yusuf Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Vehbi Efendi, görev yapmakta idiler.

Hacı Bektaş Mekteb-i Rüştiyesi; H.1317/M.1899-1900 tarihli Maarif Sal-nâmesi'nde Kayseri'ye bağlı olan Hacı Bektaş nâhiyesinde bir rüştiyeden

¹⁰⁶ Erkiletlioglu Halit, **Kayseri Kitâbeleri**, Kayseri Büyükşehir Kültür Yayınları No:37, Kayseri 2001 s.166

bahsedilmektedir. Rüştiyenin H.1314 1315/M.1886-1807 ders yılı içerisinde 1 öğretmeni ve 58 öğrencisi bulunmaktadır. Okulun aynı zamanda bir de hademesi vardır. Hocaları; Muallim-i Evvel Ali Vasfi Efendi, Hat Muallimi Ali Vasfi Efendi idi.

72- Kayseri'nin İlk Parlamenterleri 1877

İlk Türk parlamentosu “Meclis-i Umûmî (Genel Meclis) adı altında ve iki dereceli meclis olarak, 20 Mart 1877 tarihinde çalışmalarına başladı. Yasama görevini üstlenen meclisler, 1876 Anayasası'na göre Ayan ve Meclis-i Mebusan adı altında Osmanlı Parlamentosu'nu (Genel Parlamento) oluşturmuşlardır. İki dereceli seçimler sonucu oluşan “Heyet-i Mebusan” veya “Meclis-i Mebusan”; 69'u Müslüman ve 46'sı gayrimüslim 115 üyeden oluşuyordu. Mebusan Meclisi'nin üye sayısı her 50.000 Osmanlı vatandaşına bir temsilci düşecek şekilde seçiliyordu. Seçim gizli oy ile yapılmaktaydı. Meclise Osmanlı vatandaşı olmayan, Türkçe bilmeyen, 30 yaşını doldurmamış, iflas ile mahkûm olup da suçsuzluğu henüz kanıtlanmamış, yüz kızartıcı davranışlarda bulunan, medenî haklardan mahrum bulunan kimseler seçilemezlerdi. Mebus seçilebilmek için Türkçe okumak ve mümkün olduğu ölçüde yazmak şartı aranıyordu. Meclis-i Mebusan'ın vekilleri, seçildikleri bölgeye değil tüm Osmanlı halkına karşı sorumluydular. Doğrudan doğruya Pâdişahça atanan “Meclis-i Âyan” (Seçkinler Meclisi) ise, 38 üyeden kurulmuştu. Meclis-i Mebusan üyeleri, iki dereceli seçim sistemiyle seçilirlerdi. 1876 Kanûn-ı Esâsî'nin ilk şekli ve kısa süren uygulamasına göre Mebusan Meclisi, aksi kararlaştırılmadıkça açık olarak görüşmeler yapabilen, kanun teklif ve görüşme yetkileri oldukça sınırlı bir meclisti. Mebusların kanun teklifi yetkileri kendi görev alanlarıyla sınırlıydı. Ayrıca görüşülecek kanun teklifleri için Pâdişah'tan izin almak gerekiyordu.

Zabıtlara göre bu ilk mecliste Ankara mebusları olarak adı geçen: Süleyman Refik Efendi, Hacı Abdi Bey, Altıntop Mikael Efendi, Hacı Tevfik Efendi, Hacı Süleyman Efendi ve Doniloğlu Milkon Efendi'lerden hangisinin Kayseri Mebusu olduğu tespit edilememiştir. Ancak Altıntop Mikael Efendi'nin Kayseri Mebusu olma ihtimali yüksektir.

Bu ilk Meclis'in Pâdişah tarafından seçilen Âyan üyelerinden ilk seçilen kişi ise Kayserili Ahmed Paşa olmuştur. Ahmed Paşa'nın tayini 22 Ocak 1877 tarihli “Vakit” gazetesinde: “*Kanûn-i Esâsî hükümünce teşkili mukarrer olan meclis-i âyan âzâlığı meclis-i mezkûrun küşâdına kadar encümen-i vükelâya dahi me'mur olmak üzere Ahmed Paşa'ya tevcih olunduğu*” şeklinde haber olarak yer almıştır.

Genel Meclis'in çalışmaya başlamasından kısa bir süre sonra 23 Nisan 1877'de Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Savaş sırasında, millet temsilcilerinin hükümeti eleştirmeleri ve sert çıkışları karşısında, Heyet-i Mebusan 28 Haziran 1877'de Pâdişahça dağıtıldı. Ardından yapılan seçimler sonucu 13 Aralık 1877'de, Türk tarihinin ikinci meclisi toplandı. Ancak, Rus Savaşı'nın kötü bir şekilde gelişmesi üzerine, bu yeni Meclis de 14 Şubat 1878'de Pâdişah tarafından tekrar dağıtıldı. Dönemin Pâdişahı

olan II. Abdülhamit 1878'den 1908 yılına kadar Meclis'i toplamadan ülkeyi idare etti. 1908 yılı başlarında giderek artan dış gelişmeler ve son derece şiddetlenen aydınlar muhalefeti nedeniyle, Meclis-i Umûmî'yi 23 Temmuz 1908'de toplantıya çağırarak zorunda kaldı.

Böylece, II. Meşrutiyet dönemi başlamış oldu. Anayasa, 1909, 1912, 1914, 1916 yıllarında sekiz kez değiştirildi. Böylece 1876 Anayasası'nın yapısı önemli değişikliklere uğramış oldu.

İttihat ve Terakkî Partisi'nin katıldığı seçimlerde bu Parti çoğunluğu sağlayarak seçimleri kazandı. İttihat ve Terakkî 4 Aralık 1908'de 3. Meclis-i Mebusan'ı açtı. Bu Parlamento, 31 Mart Olayı sonrasında Anayasa üzerinde değişiklik yaparak Pâdişahın ve Âyan Meclisi'nin yetkilerini daralttı, kendi yetkilerini arttırdı. Değişiklikler sonucunda, Pâdişah'ın zararlı faaliyetleri iddiasıyla vatandaşları yurtdışına sürgün etme hakkı kaldırıldı. Basın özgürlüğü genişletildi ve sansür yasağı kaldırıldı. Vatandaşlara toplantı ve dernek kurma özgürlükleri tanındı. Artık siyâsî partiler de kurulabilecekti. Ayrıca, hükümet Meclis'e karşı sorumlu tutulmuştu. Pâdişah'ın dilediği zaman Meclis'i dağıtması hükmü sıkı kayıtlar altına alındı. Gensoru kurumu yerleşti. Pâdişah'ın yasama yetkisine belli sınırlar getirildi. Meclis üyelerine doğrudan doğruya kanun teklifi verme hakkı tanındı. Meclis Başkanı'nı, Pâdişahmüdâhalesi olmadan Meclis'in seçmesi kabul edildi. Bir Pâdişah tahta çıktığı zaman, Meclis-i Umûmî önünde Anayasa hükümlerine uymaya ve millete sadakat yemini edecekti. 1909 yılında yapılan bu anayasal değişikliklerin getirdiği demokratik parlamenter sistem, iç ve dış olaylar nedeniyle uzun süre yaşayamadı. Sultan Abdülhamid'in 1909 yılında tahttan indirilmesiyle Osmanlı Pâdişah'ı olan Sultan Reşat döneminde yıpratıcı bir siyasal müdâhale ortamına girildi. 1911'deki Trablusgarp Savaşı ve Ekim 1912'de başlayan Balkan Savaşları'nın acılı günleri de eklenince, 1914 ve 1916 yıllarında Anayasa'da yapılan değişikliklerle Meclis'i dağıtma yetkisi aşama aşama artırıldı. Ayrıca, en güçlü parti durumunda bulunan "İttihat ve Terakkî"nin tek parti diktatörlüğü, demokratik gelişmenin önünü tıkayan önemli nedenlerden biri oldu. İttihat ve Terakkî 23 Ocak 1913'teki Bâb-ı Âlî Baskını ile iktidarı ele geçirdi.

Balkan Savaşları'nın 1913 sonbaharında yapılan antlaşmalarla sona ermesinden bir yıl sonra Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kaldı. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'ni savaşa sokan da bu Alman taraftarı partidir. Bu şartlarda tek parti düzeninde 1914'te seçime gidildi ve 5. Meclis-i Mebusan vekilliklerinin tamamını İttihat ve Terakkî elde etti. Bu Parlamento I. Dünya Savaşı boyunca bu hâliyle faaliyetlerde bulundu. Savaşın bitim yılında, 3 Temmuz 1918'de VI. Mehmet (Vahdeddin) Osmanlı Devleti'nin son Pâdişah'ı olarak tahta geçti. Birinci Dünya Savaşı yenilgiyle sonuçlandı. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra da Pâdişah VI. Mehmet Vahdeddin, 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusan'ı dağıttı. Halkın bütün tepkisine rağmen, Meclis-i Mebusan'ı Anayasa'nın açık hükmünü çiğneyerek ancak 12 Ocak 1920'de yeniden toplantıya çağırdı. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine, genel meclis, işgal güçlerinin

baskısıyla 11 Nisan 1920’de resmen kapatıldı (Mondros Mütarekesi’nin geçerliliği için Meclis-i Mebusan tarafından onaylanması gerekiyordu. Fakat imzalanan antlaşma, genel hükümleriyle tam bir işgal antlaşması niteliği taşıdığı için vekiller tarafından reddedilmiş ve bu durum işgalci güçlerin hiç hoşuna gitmemiştir.)

Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasının ardından Osmanlı Devleti resmen geçerliliğini yitirmiş ve Anadolu’nun dört bir yanından seçilerek Ankara’ya gelen vekillerle, Osmanlı Meclis-i Mebusanı’na seçilmiş vekillerin bir kısmı 23 Nisan 1920’de Ankara’da “Büyük Millet Meclisi” (TBMM) faaliyetlerine başlamıştır.

Bir Yakınma- Bir Teşekkür 28 Mayıs 1884

Tarık gazetesi idâre-i aliyyesine: Reji idaresinin teşkilinden dolayı fabrikalarımız sed (kapatıldı) ve yedlerimizden (ellerimizden) yaprak dühanlarımız (tütünlerimiz) tevkif olundu.

Bunların müruriye resmiyle esmânlarının (değerlerinin) dühan sahiplerine derhâl itası reji mukavele-nâmesinde masruh (açıklanmış) iken hâlâ verilmedi. Bu bâbdaki mürâcaata da Düyûn-u Umûmîye Nezâreti’nin müruriye resimlerine âdem-i muvâfakati (onaylamadığı) cevap veriliyor. Ticaretten mahrum ve zimemâtımız (borçlarımız) tahsil olunamaz hâle geldikten sonra başka bir de mallarımızın esmânı (değeri) ve taraflarımızdan peşinen verilen müruriye resimleri verilmeyerek fuzûlî mağduriyetimizi dâidir (sebeplendirilmiştir). Gadren vikâyemizle (haksızlıktan korunmamızla) verdiğimiz 26 bin kiyye miktarı dühan esmânı Tütün değeri) ve resminin hemen itası emrinin lâzım gelenlere fermûdesi (emredilmesi) müsterhamdır (istirham edilmektedir.)

İmzalar: Gözübüyük-zâde Şakir, Kalpakçıyan Kundakçıyan, Avadis Tabanyan,
Ohannes Tabanyan, Abacıyan, Karakaşyan 28 Mayıs 1884¹⁰⁷

73- Zeynel Âbidin Türbesi’nin Yenilenmesi 1885-1886

1384-85 doğumlu **Zeynel Âbidin**, çok yoğun mücadelelerle kendi devletini kuran ve on sekiz yıl hükümdarlık yapan ilim, devlet, hukuk, şairlik ve savaş adamlığı gibi birçok meziyeti bir arada yapabilen Kadı Burhâneddin gibi bir babanın üç oğlundan birisidir. Daha sonra 1392 yılında şeh-zâde **Abbas** ve **Şeh-zâde Mehmet** arka arkaya ölmüşler¹⁰⁸ ve **Zeynel Âbidin Ali Çelebi** tek şeh-zâde olarak kalmıştır. 12-13 yaşlarında iken babası o’nu 1397 yılı ilkbaharında Şeyh Müeyyed’in yerine Kayseri Emirliği’ne tayin etmiştir. Ayrıca Kayseri çevresindeki 12 şehir, kale köy ile orada yaşayan kölelerin ve Türklerin de yönetimini ve valiliğini vermiştir. Bir adı da Alâaddin

¹⁰⁷Uygur Kocabaşoğlu, Tarih ve Toplum Dergisi, İstanbul 5 Mayıs 1984 s.343

¹⁰⁸ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, Bezm u Rezm, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı 1990 Ankara s:378

Ali Çelebi olan Zeynel Âbidin “kaimmakam” unvânı ile emir verme ve yasaklama yetkileri ile donatılarak güçlü bir vali yapılmıştır.¹⁰⁹

Kadı Burhâneddin, 1398 yılında Kara Yülük Osman Bey tarafından Sivas Kalesi önlerinde öldürülünce devletin ileri gelenleri hayattaki tek oğlu, Şeh-zâde Zeynel Âbidin Alâeddin Ali Çelebi’yi hükümdar ilân edip, Kara Yülük Osman’a karşı direndiler¹¹⁰. İşte bu sırada basıldığı tahmin edilen ve Zeynel Âbidin sikkesi olduğu bildirilen gümüş akçe’nin üzerinde lâkap olarak: “Mevlânâ el melik el âzam el şerîf” yazılmıştır. Sikkede şahıs ismi, tarihi ve baskı yeri bulunmamaktadır.¹¹¹

Genç hükümdar, Kara Tatar Bey’den yardım istedi ise de Tatar kuvvetlerinin gelmemesi üzerine yaklaşmakta olan Timur tehlikesini de göz önüne alarak Sivaslılar Osmanlı Pâdişahı I.Bayezid’e haber yollayıp, şehri teslim etmek istediklerini bildirdiler. Bunun üzerine I.Bayezid büyük oğlu Süleyman Çelebi’yi Sivas’a yolladı. O da Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey’i mağlup ederek “Kadı Burhâneddin Devleti’ni” Osmanlı topraklarına ilhak etti. Kendisi de Sivas, Kayseri, Tokat ve Niksar Valisi oldu.¹¹²

Bölgenin Osmanlı idaresine geçmesi ile hükümetten çekilen Kadı Burhâneddin’in oğlu Alâeddin Ali Bey (Zeynel Âbidin) önce eniştesi Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed Bey’in yanına gönderildi¹¹³. Buradaki ikâmeti sırasında Sultan II. Murad ile Karaman-oğlu İbrahim arasında 1435-36 yılında yapılan savaşa katıldı¹¹⁴ ve daha sonra da Ankara Savaşı’nı takip eden fetret yıllarında Zeynel Âbidin eniştesinin teşvikiyle Sivas Hükümeti’ni geri almak için ayaklanıp daha sonra Malatya’ya kaçtı.¹¹⁵

Osmanoğulları’nın hizmetine girdikten sonra umerâ sınıfından ulemâ sınıfına geçen Zeynel Âbidin, baba, dede yurdu ve aynı zamanda valilik yaptığı Kayseri’ye yerleşmiştir. Burada büyük hürmet ve itibar gören Zeynel Âbidin, babasından ve kendinin kısa süren sultanlığından dolayı “Sultan” ve ulemâ sınıfında eserler vererek kabul gördüğü için de “imam” unvânını alarak “İmam Sultan” olarak anılmıştır. Alâeddin Ali yahut Zeynel Âbidin, 1442 yılına kadar yaşamış ve Kayseri’de ölmüştür.¹¹⁶

¹⁰⁹ A.G.E. s:482

¹¹⁰ Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, T.T.K. Ankara,1984, s:167

¹¹¹ Stephen Album, Checklist of Islamic Coins, Page 114, No: A-2327, Januar 1998

¹¹² Alparslan Ali, Kadı Burhâneddin Divanından seçmeler, Ankara 1977, s: xxv/Uzunçarşılı İ. Hakkı, Kadı Burhâneddin Ahmed, Belleten, c: xxxıı, Ankara,1968 s:160

¹¹³ Erkiletlioğlu Halit, Kayseri Tarihi, Kayseri,1993, s:215 /İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, Sivas Şehri, Haz: Recep Toparlı, Erzurum 1992 S:111

¹¹⁴ Yücel Yaşar, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II, T.T.K. Ankara,1991, S:206 /Müneccimbaşı Ahmet Dede, Müneccimbaşı Tarihi, Birinci Cilt, Tercüman 1001 Temel Eser, Nu:37 S:223

¹¹⁵ İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, A.G.E. S:112

¹¹⁶ Yücel Yaşar, a.g.e. S:206

Mustafa Şenalp Kol.

Zeynel Âbidin Türbesi 1537 tarihinde Hüseyin Bey-zâde, Abdi Bey tarafında eski tarz olarak tâmir ettirilmişti¹¹⁷. Zamanla yıkılan bu türbe II. Abdülhamid Han'ın emri ile Ankara Valisi Âbidin Paşa ve Kayseri Mutasarrıfı Mehmed Nâzım Paşa tarafından masrafı Evkaf hazinesinden karşılanarak yeniden ihyâ edilmiştir.

Abdülhamid inşaatı bitirilen türbeye bir avize ve Zeynel Âbidin'in mezarı üzerine de bir örtü hediye etmiştir. O günlerde türbe etrafında önemli şahısların gömülü olduğu bir mezarlık ile mescid ve bir çeşme bulunmakta iken günümüzde bunların tamamı kaldırılarak Türbe'nin çevresi tamamen açılmıştır.

O günlerde Kayseri Kadısı olan ve "Edirne Müftüsü" olarak anılan Mehmed Fevzi Efendi'de Türbe'nin kapısındaki manzum kitâbeyi yazmıştır.

*Hazretü'l Gâzi Hamid Han, diyanet perverin
Mâlikü'l Mülk, mülkünü ma'mur buyursun tâ kıyâm
Ömrünü, ikbâlini, hem şevket ü iclâlini
An-beân müzdâd ü mevfur ede Hayyü lâ yenam
Çün üstüne hep türbe-i sâdât ile mâbedleri*

¹¹⁷ Erkiletlioğlu Halit, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kays. Büyükşehir Kült. Yay. Nu: 5, 1990 S: 66

*Kıldı imârât ü tezyinat ile Dârü's –Selâm
İşte Bak, bu Türbe-i pür zeyn, Zeynel Âbidin
Emr u fermân-ı şerîfi ile buldu hoş hitâm
Ola dâreynde muîni hem şefîi ol şehin
Cedd-i pâki hazreti dost-ı Hudâ Hayru'l Enâm
Hâmeden dû katre düştü Fevzî târih yazmaya
Kabri Zeynel Âbidin cennet gibi a'la makam¹¹⁸*

Kayseri'de kopyası çıkarılmış bulunan 1061 (1651) tarihli, Güvahi'nin meşhur "Pend Nâme" isimli eserinin sonuna ve sayfa kenarına kaydedilen tarihî takvimde; "**Binâ-i ravza-î Zeynel Âbidin ibni's sultan Ahmed Burhâneddin sene 944 (M-1537)**" notu kaydedilmiştir. Bu mühim not bize, Sultan Kadî Burhâneddin'in oğlu Zeynel Âbidin'in (Alâaddin Ali) Kayseri'de gömülü olduğunu bildirmektedir.¹¹⁹

Naci Kum'un Kayseri Kitâbeleri isimli basılmamış eserinde belirttiğine göre, Zeynel Âbidin Türbesinden alınarak Kayseri Müzesi Taş Eserler Deposu'na kaldırılan kırık bir mezartaşının Zeynel Âbidin'e ait olduğu anlaşılmaktadır.

Bu mezartaşının bir yüzünde; "*Eş şehid el mazlûm el maktûl? elmuazzam? Zeynel Âbidin Emir Ali bin Burhan? Nevvar' Allah'ü ruhahûma/ İntikâl-i ilâ rahmetullah-fi aşer cemaziyel evelde*" (sene kısmı kırıktır) yazılıdır. Diğer yüzünde ise Farsça bir beyit (meali) "*Ey ölümler, sen her yerde görünümler ve kurulu düzenler bozarsın. Senin elin insan üzerine değdiği zaman, elinden hiçbir fert kurtulamaz*" yazılıdır.¹²⁰

Zeynel Âbidin nâmına İbnü'l Bevvâb Muhammed (Kapıcıoğlu Muhammed) tarafından yazılmış "**Tuhfe-i Alâî**" isimli bir eser mevcuttur. Onsekiz yapraktan oluşan bu eserin her sayfası 11 beyittir. Sonunda yazılış tarihi yoksa da araştırmacı Kilisli Rifat Bey'in tahminine göre 1397 -1446? yılları arasında istinsah edildiği belirtilmiştir. "Tuhfe-i Alâî" ön sözünden bir kısmı şöyledir:

" *Bundan sonra bu resmin nakkaşı, bu incinin tenkitçisi, çokça bağışlayan Allah'a muhtaç İbn-i Bevvâb adıyla meşhur Muhammed-Allah sonunu iyi yapsın – şöyle der: Dünyayı koruyan hükümdarın şeh-zâdesi, dünyadakilerin göz nûru, yücelik sadefinin incisi, fazilet feleğinin incisi, saltanat bağının meyvesinin en üstünü, devlet ağacının meyvesi, şeref göğünün ayı, soy-sop feleğinin güneşi, yüce sultan, ulu hakan, ümmetlerin dizgininin sâhibi, Arap ve Acem mülkünün sâhibi, Arap ve Acem'de Allah'ın gölgesi, Burhâneddin-Allah onun saltanatını daim kılsın, burhânını âlem üzerine yaysın-oğlu Alâeddin Ali'nin manzum sözlüğe karşı aşırı ilgisi vardı. Bu güzel sevgili Allah'ın yardımı ile ona erince Tuhfe-i Alâî adı verildi. Onun tarafından kabul edilince yok olma sessizliğinden kurtuldu. Hüner sahipleri onda bir noksanlık bulurlarsa*

¹¹⁸ Erkiletlioglu Halit, Kayseri Kitâbeleri, Kays. Büyükşehir Kültür Yay. Nu:37 Kayseri 2001 s:158

¹¹⁹ Çayırdağ Mehmet, Kayseri Tarihi Araştırmaları, 17. Asır Ortalarına ait Kayseri ile ilgili Notlar, Kayseri 2001

¹²⁰ Kum Naci, Kayseri Kitâbeleri, T.T.K. Yazma Eserler Bölümü, Nu:564 s:158 (basılmamış)

düzeltelemeye çalışsınlar. Bundan sonra Allâh'ın yardımıyla anlam denizinden Tuhfe-i Alâî için kalemlle cevher döküm."¹²¹

74- Talas Amerikan Koleji'nin Açılışı (1888 -1889)

1826 yılında Amerikan Board Derneği tarafından misyoner faaliyetler yapmak üzere Osmanlı Devleti sınırları içinde bazı okul ve dispanserler açılması kararlaştırıldı. İlk iş olarak İzmir'de bir kolej açtılar. Bunun devamı olarak Antep, Harput, Malazgirt ve Tarsus'la birlikte Talas'ta birer kolej açma çalışmasına başladılar.

Kayseri'de ilk faaliyetin, Amerikan misyoner örgütü ABCFM (Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions) tarafından 1854 yılı haziran ayında J. N. Ball ve W. A. Farnsworth'ın kurduğu istasyonda başlatılmıştır.Bu dönemde Kayseri'de sadece 20 Protestan bulunduğu ve daha sonraki çalışmalarda bu kişilerin temel oluşturduğu anlaşılmaktadır. Faaliyetler, 1878 yılına gelindiğinde Kayseri'ye bağlı 25 alt istasyona ulaşmıştır.

Talas Koleji (Talas American School for Boys), daha ziyade Ermeni ve Rum çocuklara eğitim vermek maksadıyla önce 1873 yılında kız, ardından da 1883 yılında erkek okulu olarak ilkokul/ortaokul düzeyinde kurulup,binasının inşaatına 1888 senesi içinde başlanıldı ve bir sene gibi kısa bir zaman içinde bitirilerek 1889-90 yılında öğretime açıldı.Amerikalı öğretmenlerin yönetim ve öğretimini yürüttükleri okula kabul edilen erkek ve kız öğrenciler önce "Arslanlı Konak" denilen binada ders görüyorlar ve bu dersler İngilizce okutuluyordu. Okulun ilk müdürü ise Mr. Wingate isimli Amerikan öğretmendi. Bu okulun yanında yine 1890 yılında Talas Nute Hastanesi de faaliyete geçmiştir. Ancak bir yangın geçirerek çalışmalarına ara veren hastane ancak 1901 yılında yeniden hasta kabulüne başlayabilmiştir¹²².

1898 tarihinde 70, 1914 yılında ise 168 öğrenci okutan kolejde zamanla öğrenci sayısının artması üzerine genişleme ihtiyacı belirmiş ve Talas'ın en güzel ve yüksek yerine 1906 yılında yeni okul binasının temeli atılarak 1908 yılında tamamlanmıştır.

Kayseri'deki ilk misyoner sağlık hizmetleri bu okulun yanında küçük bir dispanser olarak başlamıştır. Burada çalışmaya başlayan ilk misyoner Doktor, William S. Dodd ve eşinin 19. yüzyılın sonuna doğru, özellikle misyonerlerinin sağladığı yabancı bağışlarla Talas Amerikan Hastanesi kurulmuştur. Zaman içerisinde Amerikan Hastanesi halk arasında öyle bir revaç bulmuştur ki, sadece Kayseri çevresinden değil, Anadolu'nun birçok yerinden hasta kabul eder hâle gelmiştir.

Osmanlı Devleti'yle Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşta karşı cephelerde yer almaları sebebiyle tüm misyonerlik kuruluşları 1914 yılında kapatılmış, öğretmen ve öğrencilerin evlerine dönmüşlerdir. Okul binalarının tamamı Amerikalı Doktor William Dodd tarafından hastahâneolarakkullanılmaya başlamıştır.Çeşitli cephelerden getirilen

¹²¹ İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, A.G.E. s:112

¹²² Özsoy H. **Kayseri'de Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji**, Talas Belediyesi Kültür Yay. Nu: 2, 1996

yaralı askerler burada tedavi edilmiştir. Ancak savaş sonrasında okulun Cumhuriyet maarif sistemi içinde İngilizce eğitim veren yatılı bir erkek ortaokulu olarak yer alması gerekçesiyle ve Amerikalı Paul E. Nilson'un gayretleri ile 1927 yılında gerekli izin alınarak Talas Amerikan Koleji 15 Ekim 1928'de 25 öğrenci ile öğrenime yeniden başlamıştır.

İlkokuldan sonra talebe alan ve dört yıl tahsil süresi olan kolejin lise kısmı Tarsus Koleji, yükseği de Robert Koleji idi.

Takriben 39 sene öğretimini sürdürmüş olan Talas Amerikan Koleji'nde toplam 857 öğrenci okumuş. Bu öğrencilerin büyük çoğunluğu Müslüman/Türk (%94,6). Ermeni öğrencilerin oranı yaklaşık %3 (28 kişi); yabancı uyruklu ya da diğer gayrimüslim öğrencilerin oranı ise yaklaşık %2 (19 kişi) olmuş.

Board Derneği'nin koleje yaptığı yardımı kesmesi ve öğrencilerden alınan yıllık ücretin de artırılamaması sebepleri ile son müdür Dr. Sheaperd zamanında yani 1967 senesinde kapatılmıştır. Mevcut öğrencileri ile mal varlığı Tarsus Koleji'ne, kitapları ise Türk Eğitim Derneği Kayseri Koleji'ne devredilmiştir. Hastane faaliyetleriyse beş sene daha devam etmiş ve o da 1972 yılında çalışmalarına son vermiştir.

75- Zencidere Ruhban Okulu Açılışı 1889

Osmanlı Devleti tarafından çıkartılan 1862 tarihli "Rum Patrikliği Nizam-nâmesi"nin 14. ve 15. maddelerinde de belirtildiği üzere Patrikhâneye bağlı Piskoposlar, buldukları yerlerde kendi idareleri altında küçük ölçekli de olsa "Ruhban Mektepleri" açabilecekler ve buradan seçecekleri kaliteli ve ilme iştiaqlı öğrencileri "Heybeliada Ruhban Okulu"na (Dersaadetteki Mezhep Mektebine) göndereceklerdir.

Bu nizam-nâmeye bağlı olarak 1889'da Fener Patrikhânesi Kayseri Metropolitine Zencidere Manastırında bir Ruhban Okulu'na resmî izin çıkarttırır. Esasında bu mektep, 1804 yılında Manastırın yapımından hemen sonra onun yanına 30X30 arşın ebadında kütüphânesi, hoca ve talebe odaları teşkil edilerek iki katlı olarak yapılmış ve Kayseri'deki Stavropigiaki isimli mektep te buraya taşınmıştı. Bu okulun hedefi ise Kayseri Metropolitliği'ne bağlı dinî kurumlara bilgili papazlar yetiştirmekti (Ieratici Sholi)¹²³. Daha sonra Heybeliada Ruhban Okulu Müdürü (1865-1869, 1877-1898) olacak olan Yermanos Grigoras da önce bu okulda okumuştur.

Daha sonraki senelerde Zencidere'de tüccar yetiştirmek üzere "Astiki Sholeio" olarak adlandırılan bir mektep daha açılmıştır.

76- Büyük Damla Senesi 1890

1890 senesi sonbaharında o kadar çok yağmur yağar ki Kayseri'nin üstleri toprak dam olan bütün evler akar. Ancak evi iki katlı olanlar su dolmayan zemin katlara sığınarak barınabilirler.

Diğer halk ise câmilere ve hamamlara sığınmak zorunda kalırlar.

¹²³Zencidere'deki ...A.G.E. s.90

77- Bazı Din Adanı, Müftü ve Eşraf'ın Durumu

Damad unvânı ile tanınmış olan din âlimi, Halil Efendi otuz seneye yakın Serçeoğlu Câmî î'nde talebelerine dinî ilimleri öğretmiş ve 1877 (H.1294) tarihinde Kayseri Müftüsü olduğu. 1881 (1298) senesi cemâziyelâhiri başına kadar bu görevi devam ettirmiştir. Bu tarihten itibaren Hisarcıklı Nail Efendi Müftü olmuştur.

Damad Halil Efendi 1888 (1304) senesinde ölmüş ve Kurşunlu Câmî î yakınına gömülmüştür.

Hisarcıklı-zâde Halil Efendi, Hisarcıklı-zâde Müftü Salim Efendi'nin oğrudur. 1824'te Kayseri'de doğmuş otuz yıldan fazla din ilimleri tahsil ettikten sonra babası Salim Efendi'den icazet alarak hocalığa başlamıştır. Fıkıh ve şeriat konularında söz sâhibi olup, Şeyhül İslâmlığın menşuru (emri) ile 1881 (1298) cemâziyeâhir tarihinde Kayseri Müftüsü tayin edilmiştir. Ölüm tarihi olan 1885 (1303-19) tarihine kadar bu görevi yürütmüştür. Mezarı Şeyh Tennûri Türbesi yakınında idi.

a. Âlim Efendi Hoca'nın Ölümü

1. Gelen gitmektedir zîrâ bekası yok fenâ dünya
Husûsâ bir ferîdü 'l-asrı nâ-bûd eyledi hayfâ
2. Semiyî-i Fahr-ı âlem mefhâr-ı ehl-i fezâil kim
Cenâb-ı hâce-i Âlim Efendi zâtı bî-hemtâ
3. Şeb-i mevlûd-i Fahrü 'l-enbiyâda eyledi rihlet
Şefikî enbiya olsun mekânı cennet-i âlâ
4. Huvand Camî'i erkânı lisân-ı hâl ile der kim
Garîb olduk diriğa olmayız gayre Emin aslâ
5. Sekiz cennetden istikbâl olur rûhu dedim târih
Cihândan gitti sad hafyine bir allâme-i dâná 1299

(1. Gelen gitmektedir; çünkü dünya devamlı değil geçicidir.

Ne yazık zamanın bir tanesini özellikle yok etti.

2. Hz. Peygamber ile adaş, erdemlilerin iftiharı ki,
Muhterem misilsiz Âlim Efendi Hoca.

3. Peygamberlerin övüncü Hz. Peygamberin doğduğu gecede vefat etti.
Acıyıp esirgeyicisi Peygamberler, meskeni cennet-i âlâ olsun.

4. Huvand Câmisi görevlileri davranışlarının dili ile derler ki,
Eyvahlar olsun kimsesiz kaldık asla başlarına güvenemeyiz

5. Tarihini söyledim, ruhu sekiz cennetten karşılanır.

Yüzlerce yazık yine en bilginlerinden biri cihandan gitti. H. 1299/M.1882)

26 Temmuz 1885 günü Hatuniye Medresesi müderrislerinden **Hacı Enver Efendi** Kayseri Müftüsü, Nakib-ül Eşraf Kaymakamı ve Maarifi ibtidadiye ve Evkaf Komisyon'u reisliği görevlerine getirilmiştir. Mesnevî'yi şerh eden Sarı Abdullah Efendi soyundan gelen Enver Efendi 15 Temmuz 1911'de vefat etmiştir.

Hisarcıklı Nail Efendi'den sonra **Hacı Enver Efendi**, Kayseri Müftülüğü görevine 1887 (1304) tarihinde başlamış ve 6 Temmuz 1327 tarihinde ölmüştür.

b. Hacı Torun Efendi'nin Ölümü (1885)

Kayserili Çukurlu-zâde Ahmed oğlu olan H.Torun Efendi'nin asıl adı Mehmed Salih'tir. Devrin birçok tanınmış din adamlarından ders görmüştür. Câmî-i Kebîr'in hocası Hoca-zâde Mehmed Efendi'nin ölümünden sonra bu Câmide ders vermeye başlamış ve birçok talebe ve âlim yetiştirmiştir. Bir ara Hacc'a gitmiş, sonra da Nakşibendiyye tarikatine girmiştir. Sarf, Nahiv, Mantık, Ma'ani, Adâb, Kelâm, Fıkıh, Usûl, Beyân, Bedî, Tefsir, Hadis, Hikmet ve Heyet gibi birçok konuda ders okutmuştur.

1856 (1273) tarihinde Câmî-i Kebîr'in tâmir edilmesine himmet ve aracılık etmiştir. "İşarât-ı Kur'ân" isimli eserini 1839 yılında telif etmiştir. Sultan Abdülmecid bu eseri görerek takdir etmiş ve 250 kuruş maaş bağlamıştır. 22 Zilhicce 1302 (1885) tarihinde vefat etmiş ve Hunat Câmî-i içinde gömülmüştür. Daha sonra 1938 yılında müzeye nakledilen mezarının başucu tâlik yazı ile (tercümesi); "Müezzin beş vakitte eşhedü dediği zaman bizde kabirlerde ona neşhedü diye cevap veririz" yazılıdır. Devamında ise;

3. *Deftetine ya Rab kara lâ kim sakal ak rahmet et*
4. *Müsrif isemde bu nefse kesmem ümid rahmet et*
5. *Bu Hacı Torun Muhammed Salih'in reyi hâktadır*
6. *Kemter-i Huddam-i din-i Ahmedî yem rahmet et*
7. *Hem ziyaret eyleyen ihvân-i din içüm reca*
7. *Fatiha ihsan idene eyle ihsan rahmet et (1302)*

Hacı Torun Efendi'nin Başucu Taşı

Mermer Ayakucu taşında da tâlik olarak;

1. *Huvel Bâki*
2. *Hece-i bülfadıl ve dana Torun Efendi'nin*
3. *Asıl ismiydi Muhammed Salih Kan-i Kemâl*
4. *Ruz-ü şeb neşr-i ulûma sayederdi söyle kim*
5. *Ehl-i insarf etmedi ilminde onun kıl-ü kal*
6. *Her doğan gün ettiğinden âkıbet ahşam gurub*
7. *Şems-i burc-i ilmiken buzatta bulmuş vah zeval*
8. *Mesken-i vâla-yi Pâki cennet-i âlâ olup*
9. *Vasıl-i didariyle kalbim sadede ol zül celâl*
10. *Lafzı ile tarih-i fevtin zabbedüp Fevzi dedi*
11. *Üç yüz iki sâli içre kaldı Adn'e "irtihâl"*

c. Sipahi-zâde Mükrimin Efendi'nin Ölümü

1888-1889 (1306) tarihinde Kayseri zenginlerinden Sipahi-zâde Mükrimin Efendi ölmüştür. Bu ölüme müftü-zâde Mehmed Said Efendi şöyle tarih düşmüştür.

*Ehl-i servetten Sipahi-zâde kim
Oldu nâ-gâh âzim-i dârüs-selâm*

*Daimâ hâl-i hyâtında bu zât
Eyledi hayrâta sa 'yu ihtimam*

*Rauza-i cennâti yâ Rab eyle sen
Hacı Mükrimin Efendiye makâm*

*Bunda üç ihlâs ile bir fâtiha
Okusun geldikçe züvvâr-ı kirâm (1306)*

d. Hacı Hafız Efendi'nin Ölümü

1889-90 tarihinde Kayseri'de Medrese âlimlerinden Hacı Hafız Efendi ölmüştür. Ahmed Remzi Akyürek şu tarihi düşürmüştür.

*“Küçük Hafız Efendi Hoca bahr-i ilim idi gitti.
Desinler bad-ez-in hep taşnegân ilm olanlar âh*

*Denirse şanına şâyân budur şemsü'l maarif kim
Ulüvv-i rütbesi fevkü's semâyı kıldı menzil-gâh*

*Oku gittikçe bu kabr-i münevverden alırsın feyz
Ki mümtâz eyledi zâtın ulûm-ı din ile Allâh*

*Yazar hasrete üçler cevherin tarihini Remzî
Bu dem Hâfiz Efendi oldu ukbâya revân eyvâh” 1307 (1889-90)*

Aynı sene içinde (1890) Medrese olarak hizmet vermekte olan Kayseri şifahânesinin tâmir ettirildiği belirtilmektedir. Müderrisleri (Ders veren hocaları) ise, Rauf ve Hilmi Efendiler idi.¹²⁴

1890 senesi içinde ölen Kayseri ileri gelenlerinden Molla-zâde Şükrü Efendi için de yine Ahmed Remzi Akyürek tarafından şu tarih düşülmüştür;

*“Hoş-Hisâl bir zât idi el hak bu Eşref-zâde âh
Göz yumup dâr-ı fenâdan kıldı ukbâya nigâh
Rahmet-i izidle evvel dâhil-i cennet olup
Eylesin kurb-ı Resûl-ı Hazret-i Rabbi penâh*

¹²⁴ Belleten, C: XXXI, Sayı: 81-84, s. 221, İnan, Afet.

*Sen dü üç ihlâs ile bir fatiha ihsan kıl
Uğradıkça râhun ey-zât-ı münevver-iktimâh*

*Cevher ö lafzî iki târih-i ra nâ fetvine
Söyle Remzi gûş eden ihvâna versin intibâh*

*Hânedân Kayserî'den Molla-zâde gitti âh
Kıldı bin üç yüz yedi de Şükrü Efendi azm-i râh” (1307)(1890)*

1890 senesi güzünde çok çok miktarda yağmur yağdı. Genellikle üstleri toprak damlarla örtülü olan birçok ev akmış ve halk Câmilere ve hamamlara sığınmıştır. Ancak iki katlı olman evlerin alt katında oluşturulabilmiştir. Bu afetten dolayı 1980 senesi “Büyük Damla Senesi”olarak anılmıştır.

1890-91 (1308-1309) senesi içinde Şeyh Câmi î Mirliva (Kayseri Sancak Beyi) Hamdi Paşa tarafından tâmir ettirilmiş ve tâmir kitâbesi konulmuştur.

*“Oldı bu câmi, çeşme ile güzün
Sebebin eyleye mesrûr Hudâ*

*Geldi üçler, didi târihi tamam
Neyyir-i termime sebep, Mirliva” 1309 (1891)*

1891 yılı sal-nâmelerine göre Kayseri merkezi ile İncesu ve Develi’de; 281 Câmi, 43 kilise, 41 medrese, 31 tekke ve zaviye bulunmaktadır. Nüfusu ise; 131 237 olarak belirtilmiştir. Yine aynı tarihte Belediye dairesinin 11 üyesinden 4’ü Ermeni’dir ve Ermenilerin yönetime katılımı üyelik ile sınırlı değildir. Meselâ; Kirog Efendi Birinci Sekreter ve Serkis Efendi de Sandık Emni gibi önemli görevlere seçilmişlerdir.

78- Kolera Salgını (1892)

1892 tarihinde Kayseri’de yaygın bir kolera salgını yaşanmıştır. Halkın “ölet dediği bu salgında çok insan ölmüştür. Büyük Câmilerden her gün 20-25 cenazenin kalktığı günler olmuştur. Sokakta, çarşıda şurada, burada düşüp ölenler her an görülen günlük olaylardan olmuştur.”

Ölüm o kadar olağan hâle gelmişki insanların yakınları öldükçe ağlamak ve acımak hislerini kaybederek kaderlerine razı bir şekilde ölümlerini gömmeye gayretine girmişler. Hattâ ölüsünü merkebe yükleyip gömmeye götürürken türkü söyleyenler dahi görülmüştür.¹²⁵

¹²⁵ Şefik İnan, Kays. Takvimi, s.39.

Aynı tarihte (1892-93)'te ileri gelen tüccarlarda İmam-zâde Yunus Ağa, ilim adamlarından Müderris-zâde Ahmed Said, eşrâftan Şâh-zâde Emir Ağa, Kayseri Ticaret Mahkemesi Reisi Şaban Efendi'nin, Yüzbaşı Mustafa Ağa'nın, din âlimlerinden Tarsuslu-zâde Osman Efendi Hoca'nın öldüğünü tesbit ediyoruz. Bu kişilerden Şah-zâde Emir Ağa'nın ölüm sebebi kolera olduğu gibi diğer bazılarının da ölüm sebebi yine kolera salgını olabilir.¹²⁶

79- Ermeni İsyanı

Bilindiği gibi Selçukluların Bizans'la yaptığı Malazgirt Meydan Savaşı ile Anadolu Türk yurdu hâline gelmişti. Bu tarihten itibaren Anadolu'da bulunan diğer etnik guruplar Türk hakimiyet dairesi içinde ve genellikle devlete bağlı tebaalar olmaya devam edegelmişlerdi. Bunlar arasında özellikle Ermeniler Türk toplumu ile tam bir uyum sağlamışlar ve "Kavm-i Sadıka" olarak kabul görmüşlerdi. Kendilerini hâkim unsur olan Türk halkından farklı görmeyen bu anlayışın en tipik örneklerinden birisi 1860 yılında Kayseri Talas'ta doğmuş olan ve sonrasında Amerika'ya gidip Salvation Army'e¹²⁷ katılmış ve hep Türk kıyafetleri giydiği için "Joe the Turk" olarak meşhur olan Ermeni Nashan Garabedian isimli Osmanlı vatandaşıdır.

Ancak 13 Temmuz 1878 Cumartesi günü Osmanlı Devleti ile Almanya, Avusturya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya arasında Berlin Anlaşması imza edilmiştir. 64 maddeden ibaret olan bu anlaşma ile Osmanlı Devleti hem batıda ve hem de doğuda birçok toprak kaybına uğramış ve 61. Madde ile de Ermenilerin yaşadığı Doğu vilâyetlerinde yenileştirme hareketi yapılması istenerek Avrupa Devletlerinin Ermenilerin koruyuculuğu rolüne soyunmaları resmîleşmiştir. Hattâ İngiltere, islahatları izlemek amacıyla Ankara'ya Gatheral, Konya'ya Steward, Sivas'a Albay Wilson'u, Erzurum'a Binbaşı Trotter'i, Van'a Yüzbaşı Clayton'u ve Kayseri'ye de Yüzbaşı Cooper'i görevlendirmiştir. Bu Konsolosların Anadolu'daki asıl görevleri ise Ermenilere dair reformların uygulanmasının kontrolü ve onların Kürd ve Çerkezlerle karşı korunmasının sağlanması idi¹²⁸. Konsolos Cooper, 12 Temmuz 1879 tarihinde gelip yerleştikten sonra ilk iş olarak Kayseri Bidayet Mahkemesi âzâlarından biri olan Hacı Rauf Bey'in aynı mahkemeye reis-i sâni (ikinci başkan) olarak atanmasını önleme çalışmaları olmuştu. Zira Hacı Rauf Bey'in âzâ iken sayısız kanunsuz işler çevirdiği, mahkeme gelirlerini arkadaşlarıyla paylaştığı ikibin Kayserili tarafından Bâb-ı Âli'ye şikâyet edilmişti. Ayrıca Hacı Rauf Bey'den Ermeni ve Rumlar da rahatsızdılar. Cooper bu mesele için bizzat Ankara'ya giderek (Ankara, Kayseri sancağının bağlı

¹²⁶ Mazıoğlu Hasibe, Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri, Ank. 1987, s.223.

¹²⁷ Salvation Army: Kurtuluş Ordusu (Hristiyanlar için Misyoner faaliyeti yapan bir kuruluş)

¹²⁸ Şaşmaz Musa, İngiliz Kaptan Cooper'in Kayseri Konsolosluğu, I. Kayseri Yöresi Tarih Sempozyumu, Kayseri 1997, s. 327

olduğu merkez) yoğun bir çabadan sonra ancak 1879 yılının sonlarında bu şahsı görevden aldırabildi.

O günlerde Kayseri sancağı ile çevresinde özellikle Avşar ve Çerkez çetelerin çaresizlik ve ortamın âsâyişsizliğinden faydalanarak gerçekleştirdiği çok sayıda şakavet, soygun olayları olmaktadır. Bunları önlemekte Kayseri Mutasarrıfı Hadî Paşa gayet yetersiz kalıyordu. Hele bir Aziziye’li (Pınarbaşı) “Tek Taşak” isimli eşkıyâ vardı ki bir düzineyi geçmeyen avânesi ile yaptığı soygunlarla adı her yere yayılmıştı. Tek Taşak’ın yakalanması için Kayseri Mutasarrıfı, Aziziye Kaymakamı, Sivas Valisi Abidin Paşa hattâ Ankara Valisi Hurşit Paşa devreye girerek bu şakiyi Adana vilâyeti sınırlarında yakalayabilmişlerdi.

Cooper Kayseri’deki Sancak İdare Meclisi seçimlerine de müdâhale ederek Kayseri Rum Ortodoks Rûhânî Reisi Anaktides’i, Talas Amerikan Protestan misyonerlerinin temsilcisi ile Ermeni Rûhânî Reisi’ni İdare Meclisi’ne sokmayı başardı.

İngiliz Konsolos, bu faaliyetleriyle birlikte ülkenin bu bozuk düzen gidişâtını ve Anadolu’daki kıtlık şartlarını, Ankara’daki İngiliz Konsolosu Gatheral’a ve İstanbul’daki İngiliz elçisi Layard’a günü gününe rapor etmekteydi.

Cooper, nihayet 19 Kasım 1879 tarihinde yeni görevi Adana’ya geçmiştir¹²⁹.

Bazı Ermeniler bu etkili İngiliz himâyesine rağmen belirtilen hakları yeterli görmeyerek 1888’den itibaren “İhtilâl Komiteleri” kurarak yer yer isyan etmişlerdir.

İşte bu ortamda Kayseri’de de 1890 senesinde bir Ermeni hareketi görülmüş, duvarlara hükümet aleyhinde birçok afiş ve halkın tabiri ile “hazeyan-nâmeler” yapıştırmışlardır.

Bu olaylar 1833 yılında daha da azarak artar. İstanbul’da bile bazı dairelere bombalarla saldırırlar. Devlet bu isyan hareketini şiddetli bir şekilde bastırmıştır.

Halkın çok tedirgin olduğu ve “Ermeni Vurgunu” ismini verdiği isyan hareketini Dülger Muharrem Usta isimli okuma-yazma bilmeyen bir şair şu şekilde destanlaştırılmıştır;

ERMENİ VURGUNU DESTANI

*Sene bin ikiyüz çün doksanaltı
Toplandı kâfirler yazdılar şirket
Leşker sevkettiler gecenin katı
Yapıştı yaftalar şadoldu millet*

*Milleti Ermeni açtı bir alay
Aslı ham demirdir tutar mı kalay
Diktiler onbaşı, çavuş, miralay
Paşaları büyük şeytandan eşet*

*Zahmet çekip sonra oldular pişman
Gösterin gidelim bize bir mekân
Mallarımız yağma haneler viran
Baykuşlar ötüyor saat bu saat.*

*Saat bu sözleri bilenleri çok
Uyur yılan uslu duranlardan kork
Gâvur bastı diye çaldılar bir..
Böyle vermiş mürşitleri icazet.*

¹²⁹ Adı Geçen Makale, s332-336

*Eşet ahaliye ağı saçtı
Tehlikede durum orta karşıtı
Kimi tevkif oldu kimisi kaçtı.
Merhameti büyük affetti devlet.*

*Devletsiz servetsiz divana varın
Keşiş derki üç günecek sağalın
Varın İngilizden bir beylin alın
Eğer verilirse büyük müstenet,*

*Müstenet şiştiniz hem şımarınız
Bu sırada tutmaz oldu ardınız
İngilize şikâyete vardınız
İngiliz der bu ne hal bu keyfiyet*

*Keyfiyet kırdılar bizi meydansız
Kimi kanat kırdı kimi cansız
Bin batman pastırma gitti çamansız
Sızgıt oldu çömlere mücerret.*

*Mücerret vurdular bi garazına
Ahir uğrattılar zilmarazına
Duçar olduk derdin onulmazına
Etmədiler zerre kadar merhamet*

*Merhamet etmezler gayri bir zaman
Paşa bakmaz halimize pek yaman
Üç gün kaldık kilisede perişan
Eğer alır isek bir büyük ibret*

*İbret yarelere gelir merhemler
Turuba göl oldu dökülen demler
Aslı nesli belli biraz ademler
Yüzümüzden çekti haylice zahmet*

*İcazet alanlar oldu çöl beği
Ölenlerin tükenmiştir kepeği
Öldürene sürüdürler köpeği
Bu bir darb-ı mesel söylenir elbet.*

*Elbet Osmanlı'da sahip kıran çok.
Çoluk çocuk kaldı hep boynu buruk
Biz ettik biz bulduk bahanemiz yok
Hele şükür cüz'i oldu sahamet*

*Sahamet çok oldu mecruhlar yatır
Ne ülfet muhabbet ne kaldı katır
Ellerinde kama sapı kör satır
Bundan kurtulanlar gayri selâmet*

*Selâmet yasını bir kırk gün tuttuk
Alış verişi, kârı, kisbi unuttuk
Lâf ilâzım değil biz hapı yuttuk
Nasip imiş geldi buldu bu kısmet.*

*Kısmet bizim imiş size ne oldu
Ferik Liva Paşa arayı buldu
Büyük küçük hacı hoca yoruldu
Allah razı olsun ettiler gayret*

*Gayret ile olur viranlar mamur
Efendide kerem kulda olur kusur
Cümlemin kusurun affeder Gavur
1313 de bitti bu sohbet*

Dülger Muharrem Usta¹³⁰

¹³⁰ Dülger Muharrem Usta: Kayseri'nin Selaldı Mahallesindedir. Ümmidir. Çok uzun boylu, iri vücutlu, güzel davudî sesli bir kişidir. Sanatı dülgerlik olmakla beraber nşaat işi bulamadığı zamanlarda nalıncılık yaptığı için "Nalıncı" ya da "Dülger Muharrem Usta" olarak tanınmıştır. Eli işiyle meşgulken dili de şiir söylemiş. Çok sayıda koşmaları, destanları olan ve meyveler üzerine söylediği destanı çok sevilen şair, Zincirli destan [zincirleme/koşma şeklinde destan] söylemekte de mahirmiş. Muharrem Usta'nın Vahdetî mahlasını kullandığı zannedilmektedir. Birinci Cihan Savaşından önce (1914) önce vefat etmiştir.

80- Kayseri Lisesi'nin "İdâdî" Olarak Açılışı 1893

Kayseri İdâdî'si ilk defa Ulu Câmî ile Kurşunlu Câmî î arasında yer alan Kapan Mahallesi'ndeki "Seyfullah Efendi Konağı"nda 13 Eylül 1893 tarihinde "Derece-i Ulâ Mekteb-i Mülkiye İdâdîsi" adıyla açılmıştır. Bu mektepte ilk üç sene rüştiye kısmı okunur, sonra da dört sene idâdî bölümü okunuyordu. İdâdîler Mülkiye tahsiline hazırlık olarak açılan mekteplerdi.

Okulun ilk müdürü: Rasih Efendi idi. Ömer Fevzi Efendi, Remzi Efendi, Mehmed Ziya Efendi ilk hocaları olup, iki de hademesi vardı.

Adı geçen bina daha sonra yani 1942 yıllarında "Sara Oteli" olarak kullanılmıştır.

81- Seyyid-i Burhâneddin Türbesi'nin Yapılışı 1893

Seyyid-i Burhâneddin Türbesi 1891 (1309) tarihine kadar üzeri açık ve eski tarzda idi, Aynı yılın başlarında teftiş ve gezme maksadı ile Kayseri'ye gelen Ankara Valisi Abidin Paşa, Türbe'nin yeniden yapılması için resmen üst makamlara mürâcaat eder. Bu talebi olumlu bulan Evkaf İdaresi, kendi bütçesinden 30.000 kuruşun harcanmasına izin vererek 12 Nisan 1893 (8 Şevval 1310) tarihinde Türbe'yi yeniden yaptırarak tamamlamıştır. İnşaata o zamanki Kayseri Mutasarrıfı Mehmed Nazım Paşa bizzat nezâret etmiştir.

Binanın yapılışına ebced hesabı ile tarih düşüren Kırşehir Muhasebecisi Ali Emiri Efendi'nin beyiti şöyledir:

"Oku târihin edeble kerem-i Pâdişahın

Çok latif oldu binâ Türbe-i Burhânuddîn" 1310 (1893)

(Pâdişah lûtfunun tarihini edeble oku

Burhâneddin'in türbesi çok güzel bir bina oldu)

82- Kolera Salgını 1893-1894

Atina'dan gelerek, Samsun-Sivas yolu ile Kayseri'ye bulaştığı tespit edilen bu büyük kolera salgını, 31 Mayıs 1893 günü ortaya çıkmış ve etkili olduğu iki ay içinde takriben üç bin kadar can almıştır. Özellikle en azgın olduğu ilk onbeş gün içinde günde 300 kişinin öldüğü zamanlar yaşanmıştır. Çevre köy ve kasabalardaki tahribatı ise bilinmemektedir.¹³¹

¹³¹ Dr. Hıfzı Nuri, **Kayseri Sancağı 1922**, KTO Yay. Sad. Zübeyir Kars, Kayseri 1995 s.37

Kayseri Mutasarrıfı Fehham Paşa, âniden ortaya çıkan kolera salgını karşısında tedbir olarak İstanbul'dan bu konuda deneyimli bir hekim istemiş, fakat hekim henüz şehre ulaşmamıştı. Şehrin sokakları terk edilmiş oldukça ıssız durumda görünmekte idi. Şehir halkı Osmanlı belgelerinde sadece 1894 yılı Mayıs ayı sonlarında Kayseri ve çevresinde şiddetli bir kolera salgını olduğu ve kısa zamanda 3000 kişinin öldüğü kaydı geçmektedir. Farklı kaynaklar Kayseri'de salgının bu tarihten sonra 4 yıl boyunca yaz aylarında görüldüğünü bildirmektedir.

25 Temmuz 1895 tarihinde Hıfısışhha Başmüfettişi Bonkofski Paşa tarafından saraya çekilen telgrafta, koleranın Adana'dan başka Adıyaman, Kayseri, Elbistan, Kilis, Halep ve Karesi (Balıkesir) Sancağı'nın Balat Nâhiyesinde de görüldüğü ve bulaşmanın yeterli önlem alınmadığı için olduğu belirtilmektedir¹³².

Kayseri'deki kolera sebebiyle Kayseri, Sivas arasındaki önemli bir geçit olan Lalebeli'nde bir "tahaffuzhâne"¹³³ bulunmadığından Sivas vilâyetinden gelenler geri gönderilmiş fakat bu uygulamanın ticareti olumsuz etkilemekte olduğu görülünce şehrin yöneticisi Mutasarrıf Fehham Paşa tarafından sadareten bir tahaffuzhâne oluşturulması istenmiştir. Bu talebe Sıhhiye Nezâreti'nden "İncesu kasabasında hafif bir şekilde devam etmekle birlikte Kayseri sancağı dâhilinde 4-5 gündür kolera vakası görülmediğinden, ayrıca tahaffuzhâne kurulması masraf gerektireceğinden mevcut durumun devam ettirilmesi" şeklinde bir cevap gelmiştir.

83- Kayseri'nin İlk Dış Hekimi 1893-94

1893-1894 yıllarında Kayseri'deki diplomalı tek dışhekim **Mıdırgıç Değirmenciyan** isimli bir Ermeni vatandaştır. ¹³⁴

84- Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası'nın Kuruluşu 1896

Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası, 1896 yılında kurulmasına rağmen, 1903 yılına kadar herhangi bir faaliyet yapamamıştır. 1903 tarihinde Talaslı-zâde Hacı Şaban'ın başkanlığında Sümbüloğlu Hacı Süleyman, Çalık-zâde Hacı İzzet ve Hacı Ahmet İdare Heyeti'ni teşkil etmişler, Vezirhanı'nda bir yer tutmuşlar ama yine 1908 yılına kadar önemli bir faaliyet yapamamışlardı. Nihayet yeni tayin edilmiş bulunan Kayseri mutasarrıfı Muammer Bey işe el koyarak Osmanlı Bankası Müdürü Bürünyan'ı reisliğe, Ömer Taşcıoğlu, Besçelioğlu Ahmet, Uşakî-zâde Osman, Çalıkoğlu Hacı Ahmet,

¹³² Erer Sezer-Atıcı Elif, 19. Yy.da Kayseri'de Kolera Salgınlarıyla İlgili Belgeler ve Sonuçları, IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri, Kayseri, Mayıs 2006, s.321

¹³³ Sefer sırasında, yolcular arasında bulaşıcı hastalık görülmesiyle bu insanların karantina sürelerini geçirmeleri, gerekli sağlık önlemlerinin alınması ve hastaların iyileştirilmeleri için bazı merkezlere yakın yerlere kurulan sağlık kuruluşu

¹³⁴ Annuaire Oriental (Doğu Ticaret Yıllığı) İst. S:2038

Yahyabey-zâde Hacı Ağa, Kazancıoğlu Vasil, Avukat Yordonaki, Kuyumcuoğlu Onnik ve Camcıoğlu Hacı Karabet'i de üyeliklere getirerek Oda'nın çalışmasını sağlamıştır.

1914 yılına kadar yönetimde kalan bu ekip, İdare Heyeti âzâlarından Kuyumcuoğlu Onnik ve Camcıoğlu Karabet'in o günlerdeki Ermeni isyanına katılıp yardım ve yataklık ettikleri tespit edilerek idam edilmeleri üzerine Talaslı Nafiz Ağa'nın başkanlığında yeni bir idare heyeti oluşturularak Cumhuriyet'in ilânına kadar görev yapmışlardır.

1923 yılında Cumhuriyet'le beraber idare heyeti onikiye çıkarılmış başkanlığa İmamoğlu Ömer Mümtaz, idare heyeti üyeliklerine de Dırazoğlu Reşit Sami, Cingilloğlu İsmail, Muhaddisoğlu Âlim, Taşcıoğlu Ömer, Varinlioğlu Ahmet, Saraçoğlu Hacı Muharrem, Bescelioğlu Ahmet Faik, İmamoğlu Ali Kâmil, Ağırnaslıoğlu Mustafa, Fıncıoğlu Şaban ve Yedekçioğlu Hüseyin Beyler getirilmişlerdir. Artan Oda faaliyetlerini yönetmek üzere de Hacılarlıoğlu Mustafa Tevfik kâtib-i umûmî (genel sekreter) olarak atanmıştır.

1925 tarihinde çıkarılan yeni Ticaret ve Sanayi Odaları kanunu ile statüsü ve çalışma esasları belirlenmiş böylece bütün Türkiye'de olduğu gibi Kayseri'de de bu kuruluş aktif olarak çalışmaya başlamış, bazen yedi ve bazen de on iki kişiden oluşan idare heyetleri Oda faaliyetlerini yürütmüştür.

1926 yılından itibaren Taşcıoğlu Ömer Bey, 1931 yılında Millî İktisat Bankası Müdürü Süleyman Bey, daha sonraki dönemlerde de Muhaddisoğlu Âlim, Mustafa Mahir Kafesçi, Mehmet Göbülük, Hacı Ali Çayırağası Oda Başkanlığı yapmışlardır.

Temmuz 1966 tarihinde de Ticaret Bakanlığı'nın aldığı yeni bir karar sonucu olarak gönderilen bir tamimle "Kayseri Sanayi Odası" ayrı bir oda olarak Ticaret Odası'ndan ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren Ticaret Odası Başkanlıklarına sırası ile Mustafa Özçilingir (1967-1987), Mustafa Nevzat Özhamurkar (1987-1994), Yılmaz Büyüknalbant (1994-1998) ve Hasan Ali Kilci (1998-2012) seçilmişlerdir.

85- Sadrazam'dan Harbiye Nezâretine Gönderilen ve Eşkiyânın Takibi ile İlgili

Bir Yazı

Taraf-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhîden Havâle Buyurulan 20 Temmuz Sene 1312 (1896) Târihli Tezkire-i Ser'askerînin Sûretidir.

Zeytun'da Nezret Çavuş nâmına Kayseriyye'den gelen bir mektupda komiteye fevka'l-had fedâkârlıkta bulunan Küçük Hasan'ın derdest edildiği ve böyle hidemâti sebkât etmiş bir adamın dûcâr-ı mücâzât-ı şedîde olması yakışmayacağından Kayseriyye re'îs ve hâkim ve a'zâsına rüşvet verilmek üzere yüz lira bulunup gönderilmesi ve şâyed gönderilmediği takdîrde dörtler ve yedilerin hayatı tehlikede

bulunduğu iş'âr kılındığına ve Sivas İttihâd Komitesi mührüyle ve 23 Haziran sene 1312 târihiyle Zeytun Ağalarına mevrûd mektupda da Sivas'da bulunan komiteye Kayseri ve Yozgad'dan üç yüz kadar piyâde ve süvârînin inzimâm eylediğinden ve bunların bir kısmı mahallî hükûmetini işgâle kâfi bulunduğu cihetle diğer kısmının da Zeytun'a gönderilmesi mukarrer idüğünden hangi tarîkden ve ne sûretle gelmeleri eslem ise ona göre hareket etmek üzere bir iki kılavuzun irsâli ve Zeytun havâlisindeki asâkir-i şâhânenin mikdârıyla işgâl ettikleri mevâkî hakkında ma'lûmât i'tâsı ve Zeytunluların kendilerine ittibâ' edip etmeyeceklerinin bildirilmesi dermiyân kılınmış idüğüne ve Zeytun Ağaları tarafından dahi: “Bizim çektiğimiz bize kâfidir. Onlar arzu ediyor ise buldukları mahalde fesâd çıkarsınlar.

Zemîninde cevâb verdikleri icrâ edilen tahkikâtdan anlaşıldığına ve ta'mîk-i tahkikâta devâm edilmekde olduğuna ve Samsun'a tâbi Çarşamba kazâsının Kapıkaya ahâlîsinden olup mahbesden firâr etmiş olan Minas'ın başına üç yüz elli kadar avene toplayarak Sivas ve Merzifon'la muhâbere etmekte olduğu ve o taraflarda bir fesâd çıkarmak istediği istihbâr kılındığına dâir Haleb ve Adana Fevka'l-âde Kumandanlığı'ndan vârid olan üç kut'a telgrafın sûret-i mahlûleleri manzûr-ı sâmi-i dâver-i eframîleri buyurulmak üzere matviyyen takdîm kılınmış ve Sivas ve Kayseriyece marzî-i âliye muhâlîf bir hâl ve hareket vukû'a getirilmemesi esbâbının istikmâliyle beraber merkûm Minas ile avenesinin istîsâllerindeki emrinde mahallince tedâbîr-i lâzime ittihâz olunup olunmadığının Samsun Kumandanlığı'yla bi'l-muhâbere netîcesinin bildirilmesi zımında Dördüncü Ordu-yı Hümayûn Müşîriyyet-i Celîlesi'ne bâ-telgraf vesâyâ-yı lâzime ifâ kılınmış olmağla, ol bâbda¹³⁵.

86- Kayseri'de Yeni Salgın Hastalıklar 1896-1898-1900

1896 ve 1898 (H/1314-1316) yıllarında baş gösteren iskarlâtin (skorpit) ve 1900 yılında başlayan Difteri salgını özellikle çocuklarda pek çok ölüme sebep olmuştur.¹³⁶

1898 yılı Haziran ayında Fransız arkeoloğu Bayan Chantre, eşi Ernest Chantre ve Alfred Boissier'den oluşan bir arkeoloji gurubu “Naturel History Museum” kurumu adına üçüncü defa Kayseri'ye gelmiş, Kültepe, Fraktin ve Tomarza'da izinli arkeolojik kazı ve araştırmalar yapmışlardır. Bayan Chantre ve A. Boissier arkeolojik incelemelerde bulunurken E. Chantre'de Tomarza çevresinin doğal ve sosyolojik yapısı üzerine incelemelerde bulunmuştur. Chantre bu incelemelerini daha sonra “Batı Asya ve

¹³⁵www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/hasan_pasa/084.htm

¹³⁶ Dr. Hıfzı Nuri A.G. E. S:38

Kapadokya’da Arkeolojik Araştımlar (1893-1894)” ile “Kapadokya” isimli iki kitap hâlinde yayınlamıştır.

Bayan Chantre, adı geçen eserlerinde o yıllardaki Kolera salgını ve i guvenlik yetersizliği konularında bilgiler vermektedir. Özellikle gayrimuşlimlerin Kolera’dan kaçarak şehir çevresinde bulunan Efkere, Talas ve Germir’deki manastırlara sığınmak istediklerini ancak çoğunun kabul edilmediklerini anlatmaktadır.

Bu ekibin Kayseri’de bulunduğu 1898 yılının ilkbaharında Kayseri’de bir Kolera salgını başlamıştır. Kayseri Mutasarrıfı Atıf Bey ve şehirdeki yueticiler salgının dışarıdan gelen tucclar, gezginler ve askerlerden bulaştığını dışunerek sıkı karantina uenlemleri almışlar ve bu yabancı ekibin, alışkın olmadıkları bu bölgede oluşabilecek hastalıklar için yucluce ilaç ve bir hekimi de yanlarında getirdiği hâde serbestçe hareketleri kısıtlanmıştır.

Chantre’nin hatıralarına göre: *Halkın birçoğu çevredeki yuakse havadar bağlara ve bahçelere gmüşlerdi. Bu hastalığın pençesinden kurtulamayarak uen fakir Miuşluman ve Hıristiyan halkın yarı açık durumda defnedildiğini gruyorduk. şehirdeki dikkân ve pazarlar kapanmıştı. Çok miktarda a sokak köpeklerinin mahalle sokaklarında yiyecek araması, cesetleri yeme ihtimali belediye yetkililerini çok tedirgin ediyordu. Belediye ve yueticiler, hastalığı uenleme tedavi, yiyecek ve ilaç dağıtımında köklü çalışmaları yaptıkları hâde açlığın ve uolumlerin uenue bir turlu geemiyorlardı. Kolera, gün be gün etkisini genişletiyordu.*

Bir kısım ahâlide şehrin byuk Câmilerinin ueninde uolumlere açlığa meydan okurcasına kurbanlıklar gibi tevekkul içinde kaderine razı olmuş bir biçimde sessizce, mollaları dinliyordu. Mollalar onlara şeyh ul İslâm’ın Kolera’nın güneyden – Kayseri’ye doğru hızla ilerlediğini, konakları içinde zenginler dâhil herkesin bundan nasibini alacağını anlatan bir ruyasını telkin ediyorlardı. Kayseri şehir merkezinde faaliyet gösteren Fransız “Les Soeurs et Les Pères” Katolik Misyonerleri de fakir Hıristiyan halkı bu hastalığın pençesinden kurtarmak, sağlığına kavuşturmak için disiplinli ve becerikli bir şekilde çalışıyorlardı. Onların eli, bir hekimi aratmayacak uzellikte çabuk ve etkili idi. Bir eczacı gibi kararlı idiler. Öğrencilerin velilerine dikkânları çabucak atırırlar. Günlerce karanlık loş odalarda hastalara olağan uřt hizmetler vererek salgının daha çok insan uolduşmesini uenlediler. Manastır’ın yuakse duvarları içinde bulunan birçok doğal mağaraya, Piskopos Balyan tarafından yerleştirilen kişiler arasında alınan sıkı uenlemlere rağmen bazı kişilerden birkaç uolum vakası oldu. Cenazeleri defnederken bazen hastalık bulaşır korkusuyla kefenleme yapılamıyordu. Miuřlumanlar vefat eden dindaşlarının çabucak defin ve gömülmesini yapıyorlardı. Dinî inançları gereği – Miuřluman ve Hıristiyanlar bu defin işleminde birbirlerine yardım edemiyorlardı.

Orta yaşlı iyi bir Türk olan Kayseri Sağlık Müdürü bizi byuk bir nezaket ve misafirperverlikle karşıladı. Bize salgının boyutunu ve hastalığa yakalanmamak için nelere dikkat etmemiz gerektiğini en ince ayrıntılarına kadar uzun uzun anlattı. Ona

göre Kayseri’de Kolera salgının kaynağı mahalle aralarındaki kirli su birikintileri, gelişi güzel atılan yiyecek artıkları ve diğer çöpler, sarnıçlarda ve kuyularda bulunan içme sularının, fosseptik çukurlarındaki sızıntıların birbiriyle karışması idi.

Kafilemiz, seyahat izni ve karantina işlemleri için Kayseri’de başvuracak, bir belge alacak yetkili bulamadan kararsızlık içinde Surp – Garabet Manastırı’nda bekliyordu. Bu kararsızlığa son vermek koleranın, buralarda daha fazla yaygınlaşmadan, onun tehlikesinden kurtulmak için, bir an önce buradan uzaklaşıp kendimizi güvence altına almamız gerekli idi. Ne yazık ki nereye başvursak, kime danışsak, bu felaket karşısında, bize acıyarak bir sürü öğüt veriyordu. Nihayet, zor geçitler ve ıssız köylerle dolu bir güzergâh saptayarak, Kayseri’den ayrılmaya kararlaştırdık. Hiç şüphesiz, aşîretlerin idaresi altındaki topraklardan geçerken haraç ve hediye vermek yolda eşkiyâlar tarafından soyulmak, zor koşullar altında yol almak, aç kalmak, koleranın pençesine düşmekten daha iyiydi. Gün geçtikçe, yapılan çalışmalara rağmen Kolera yaygınlaşıyordu. Kılavuzlarımız ve korucularımız (zaptiyeler) bize içten bağlı tedbirli, attığını gözünden vuran, yumruğu güçlü kimselerdi. Herhangi bir eşkiyâ gurubunu kolaylıkla püskürtürlerdi. Akşam – sabah, bugün – yarın Kolera bizi pençesine alabilirdi. Sonra bir gece rakımı 1340 mt. Olan Talas’tan, gideceğimiz yol hakkında bilgi aldıktan sonra ulaşılması 8 saat sürecek Tomarza’ya hareket ettik¹³⁷.

87- Sal-nâmelere Göre Yöneticiler ve Bazı Önemli Olaylar

1893 (1312) senesinde Kayseri sancağı Mutasarrıfı **Feham Paşa**’nın “Mir-i miran” rütbesi ile vazife yaptığını görüyoruz. Nâib ve Bedayet Mahkemesi Hukuk Reisi **Salim Efendi**, Muhasebeci **Adil Efendi**, Tahrirat Kâtibi **Agâh Efendi**, Bedayet Mahkemesi Ceza Reisi **Ömer Avni Efendi**, Defter-i Hâkânî Memuru **Nihad Efendi**, Telgraf ve Posta Müdürü **Mustafa Efendi**, Ziraat Bankası Şube Memuru **Ahmed Niyazi Efendi** idi.

Merkez livaya (Sancağa) bağlı 102 adet köy vardı. Kayseri sancağı Develi ve İncesu kazaları olup, Develi’nin; 1- Develi nâhiyesi (25 köy), 2- Köstere nâhiyesi (32 köy) vardı.¹³⁸

13 Eylül 1993 tarihinde Kayseri Lisesi “Derece-i ulâ Mekteb-i Mülkiye İdâdîsi” adıyla hizmete girdi. Bu mektebin yeri Kapan Mahallesi’nde Seyfullah Efendi’nin konağı idi. (Câmi-i Kebîr ile Kurşunlu Câmi î arasında) tahsil süresi ise iki yıl idi.

1896-97 (1314) senesinde Kayseri sancağı Mutasarrıfı **Atıf Bey** idi.

Nâib ve Bedayet Mahkemesi Hukuk Reisi **Münip Efendi**, Muhasebeci **Aguş Efendi**, Tahrirat Müdürü; **Mahmud Salim Efendi**, Bedayet Mahkemesi Ceza Reisi; **Ömer Yümni Efendi**, Ticaret Mahkemesi Reisi; **Yunaki Efendi**, Defter-i Hâkânî Memuru;

¹³⁷ Madam B. Chantre’ye Göre xix. Yüzyıl Sonlarında Tomarza ve Çevresi, Ali Tuzcu, www.kafdav.org.tr

¹³⁸ Salnâme-i Umumî, s. 636

Nihad Efendi, Müdde-i Umûmî Muavini **Abdullah Avni Efendi** Telgraf ve Posta Müdürü **Mustafa Efendi**, Ziraat Bankası Şube Memuru **Ahmed Niyazi Efendi** idi. Develi kazası Kaymakamı; **Mahmud Mahir Bey** nâib Hasan Efendi; İncesu kazası Kaymakamı **Salih Efendi**, Nâib Ali Rıza Efendi idi.¹³⁹

a- 1897 (1315) senesinde Kayseriye Sancağı

Mutasarrıf	: Atıf Bey
Nâib ve Bidayet Mahkemesi Hukuk Reisi	: Said Efendi
Muhasebeci	: Ahmed Ağuş Efendi
Tahrirat Müdürü	: Mahmud Salim Efendi
Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi	: Yummi Efendi
Müdde-i Umumî Muavini	: Avni Efendi
Defteri Hakanî Memuru	: Ali Efendi
Telgraf ve Posta Memuru	: Mustafa Efendi
Ticaret Mahkemesi Reisi	: Yuanaki Efendi
Ziraat Bankası Şube Memuru	: Münir Efendi
Merkeze Bağlı Köy	: 102
Develi Kazası; Kaymakam	: Mahmud Mahir Bey
Nâib	: Hasan Efendi

Nâhiyeleri ; a- Nefsi Develi	: 25 Köy
Köstere	: 32 Köy
İncesu Kazası; Kaymakam	: Zühdi Efendi
Nâib	: İsmail Hakkı Efendi
Nâhiyeleri; a- İncesu	: 6 Köy
Karahisar	: 16 köy

Aynı sene içinde din adamlarından Zamantılı-zâdeHamdi Efendi ile Kösehalil-zâde Hacı Ali Ağa vefat etmiştir.¹⁴⁰

b- 1897 (1316) senesinde Kayseri Sancağı

Mutasarrıf	: Mehmed Said Efendi
Nâib ve Bidayet Mahkemesi Hukuk Reisi	: Agop Efendi
Muhasebeci	: Mesud Efendi
Tahrirat Müdürü	: Salim Efendi
Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi	: İsmail Hakkı Efendi
Defteri Hakanî Müdürü	: Ali Yümni Efendi
Telgraf ve Posta Müdürü	: Mustafa Efendi

¹³⁹Salnâme-i Umumî, s. 679

¹⁴⁰ Salnâme-i Umumî, s. 424

Ticaret Mahkemesi Reisi	: Yunaki Efendi
Ziraat Bankası Şube Memuru	: Münir Efendi
Merkeze Bağlı Köy Sayısı	: 102
Develi Kazası; Kaymakam	: Mahmud Mahir Bey
Nâib	: Ahmed Hamdi Efendi
Nâhiyeleri ; a- Nefsi Develi	: 25 Köy
b- Köstere	: 32 Köy
İncesu Kazası; Kaymakam	: Zühdi Efendi
Nâib	: İsmail Hakkı Efendi
Nâhiyeleri; a- Merkez Koza	: 6 Köy
b- Karahisar	: 16 köy ¹⁴¹

1897 senesinde Kayseri Kalesi

1683 tarihinde Rumeli Beylerbeyi iken Rumeli’de bir savaş sırasında şehit olan Küçük Hasan Paşa’nın mülklerinden olan, Kayseri Lalâ Paşa Mahallesi’ndeki konağı,

¹⁴¹ Salname-i Umumî, s. 496

1898-99 (1316) senesinde İdâdî Mektebi (Lise) olarak hizmete girmiştir. Bu günkü lise binası ise 1903-1904 yılında tek katlı olarak yapılarak öğretime açılmıştı.

1898 (1316) yılı içinde Taceddin Türbesi Kayseri Mutasarrıfı Mehmed Nazım Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır.¹⁴²

Aynı sene içinde Nâzım Paşa'ya "Beylerbeyi" rütbesi verildi. Bu sebeple Ahmet Remzi Akyürek tarafından düşürülen tarih şöyledir;

Mazhar-ı feyz-i cenâb-ı Mollâ
Hazret-i Nazım-ı hâssan-inşa

Zâtı Üstad-ı suhan hulku kerim
Nâhün-i re'yi dahi ukde-küşâ

Mutasarrıf olarak Kayseri'ye
Gelmedi misl ü nazîri hâşe

Mir-i mirân idi sultan-ı cihan
Etti terfî ini emr ü ifşâ

Geldi bir beyt-i dilârâ-yı güher
Tab a târîh-i meserret bahşa

Ola ya Rabbi vezir-i âlî
Oldu Beylerbeyi Nâzım Paşa 1316 (1898)

88- Şair Hacı Rûzî Efendi İle Akçakayalı-zâde Ömer Ağa'nın Ölümü

1899 (H. 1317) senesi içinde asıl adı Mehmed Emin olan, Kayseri'li şair Hacı Rûzî Efendi ve şehir ileri gelenlerinden Akçakayalı-zâde Ömer Ağa ölmüştür.

Kayseri'nin Taceddin Mahallesi'nden olan Rûzî, sigara ve tütün içenlere ağızlık yapardı. Koşma, gazel, dîvân ve destan formunda şiirleri vardır. Rûzî'nin gazellerine bir örnek verirsek;

*Ne sebep irmiş idi Meryeme ol nefha-i rûh
Söyle ey hâce nedir nutk-ı Mesîhâda fütûh
Vardır elbet bulunamaz diyemem hiç âlemde
Cümle tûfân-ı belâ vâsfına bir keştî-i Nûh
İçelim bâdemizi tâ nide dursun nâdân
Tevbe-i meyhânedir bizlere te'sîr-i nusûh
Gamdan âzâd olamam bir nice dem halvetde
Sâkiyâ câm-ı musaffâyı getir vakt-i sabûh*

¹⁴² Ahmed Nazif, **Kays. Meşh.**, s.27

*Biz müfessirleriz ey Rûzî fetvâ-yı aşkın
Ne revâ olmaya âlemde kadeh medh ü şürûh¹⁴³*

Şair Hacı Rûzî Efendi'nin ölümü sebebi ile Ahmet Remzi şu tarihi düşürmüştür.

*Cenâb-ı Hâcî Rûzî âgâh idi el-Hak
Cihânda nâmum ikbâ etti eşâr-ı dil-efrûzî*

*Nice yıl aşk-ı hesti-sûz ile sâz-ı mûhabbetle
Kemâl-i şevk ile gezdirdi dehri baht-ı firûzî*

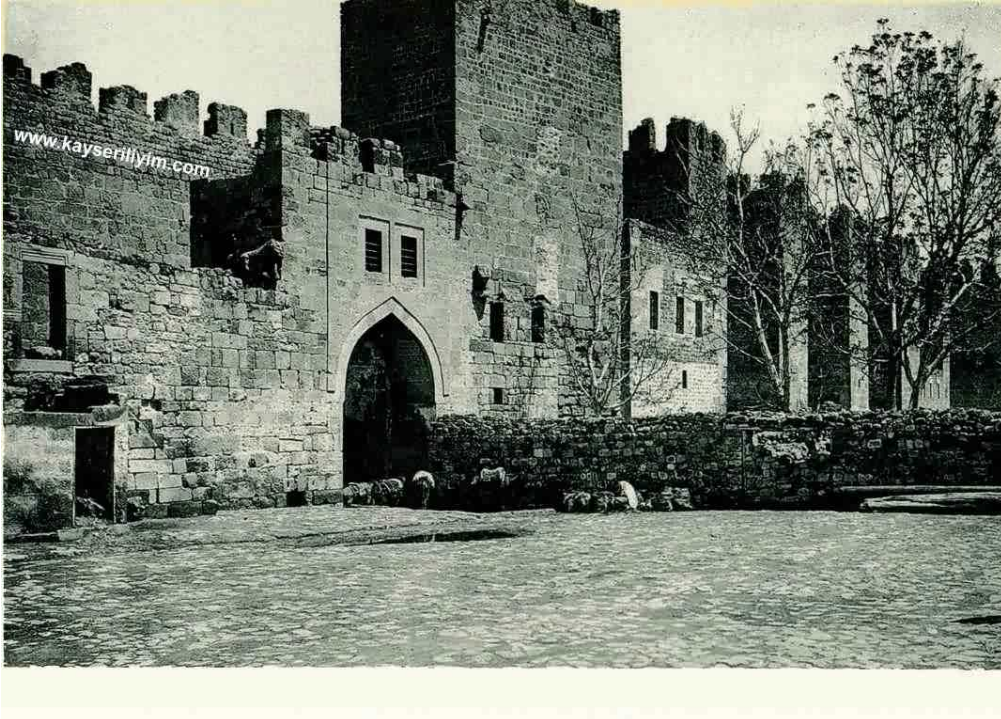
*Hulûs-i kalb ile tevhîd okurken geçti cânından
Hezâran aşk ola bu devlet oldu kendine rûzî*

*Efendim dem bu demdir sen de gel oku fi'l-hal
Seni aldatmasın dehrin gam-ı ferdâsı dîrûzî*

*Du'â birle dedim târih-i cevher- dârını Remzî
Hudâ Ada'inde merzûk eyleye gitti bugün Rûzî (1317)¹⁴⁴.*

¹⁴³ Güven Ahmet Emin, **Kayseri'de Yazma Mecmualar**, Erciyes Ün. Yay.125, Kayseri 2000, S:110

¹⁴⁴ Maziöglu Hasibe Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri Ank. 1987, s. 233.

Ondokuzuncu Yüzyıl Sonlarında Kayseri İç Kalesi

89- Başköy'de Bulunan İki Adet Mumya (11 Eylül 1900)

Ürgüp'ün Başköy beldesinde eski bir kilisede biri beş yaşında erkek, diğeri on yaşında kız iki çocuğun mumyalı cesedi bulunmuştur. Mumyalar eski eser meraklılarına satılmak üzere Nevşehir'e götürülürken ele geçirilip Kayseri Mutasarrıflığına gönderilmiştir. Mumyalar bilâhare Müze-i Hümâyun'a nakledilecektir¹⁴⁵.
(Bu iki mumya bugün itibariyle Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde teşhir edilmektedir.)

90- Ondokuzuncu Yüzyılda Kayseri'de Yapılan Nüfus Sayımları

1831 yılında II. Mahmut yeni kurulacak ordu için aktif gücün tespiti ve savaşlar sebebi ile aksayan vergilerin toplanabilmesi için Anadolu ve Rumeli'nin erkek nüfusunun sayımını, kurulan özel bir meclisin kuralları ile yaptırtmıştır. Halk, tüm sancak, kaza, nâhiye ve çiftliklerde İslâm ve reâya olarak ikiye ayrılmıştır. 1831-1838 arasında devam eden sayımda erkek nüfusla beraber taşınır ve taşınmaz mallar ve değerlerinin tespiti yapılmıştır.

1831 yılındaki nüfus sayımında Karaman eyâletine bağlı Kayseri'nin toplam erkek nüfusu 55.366'dır. Bu nüfusun 39.446'sını Müslüman erkek, 15.901'ini gayrimüslim erkek oluşturmaktadır.

¹⁴⁵ Popüler Tarih, Eylül 2000 S:16 (Sabah 11 Eylül 1900)

1878 Ankara Vilâyet Sal-nâmesi'nde yine erkekler sayılmış, farklı olarak nüfus sayıları cemaatlere göre tanımlanmıştır. Buna göre Bu nüfusun 55.654'ünü Müslümanlar, 18.533'ünü Gregoryen Ermeniler, 12.648'ini Ortodoks Rumlar oluşturmaktadır.

1881-1882'lerde başlatılıp 1887 yılına kadar süren ve 1893'te II. Abdülhamit'e sunulan ancak, 1898'de açıklanan, nüfusun cemaatlere göre dağılımını veren ve kadınların da sayıldığı nüfus sayımı sonucuna göre Kayseri sancağının üç kazasının toplam nüfusu 183.339'dur. %34.3'ünü gayrimüslimlerin oluşturduğu nüfusun % 13,5'ini Ortodoks Rumlar oluşturmaktadır

1890 yılı başlarında Kayseri merkez kazada 45.000 Müslüman, 14.400 Rum Ortodoks, 9000 Gregoryen Ermeni, 800 Ermeni Katolik ve 1.200 Ermeni Protestan olmak üzere 72.000 kişinin yaşadığı bilinmektedir.

91- Ondokuzuncu Yüzyılda Yapılan Eserler

a. Askerî Kışla Yaptırılması 1806 (1221 H.)

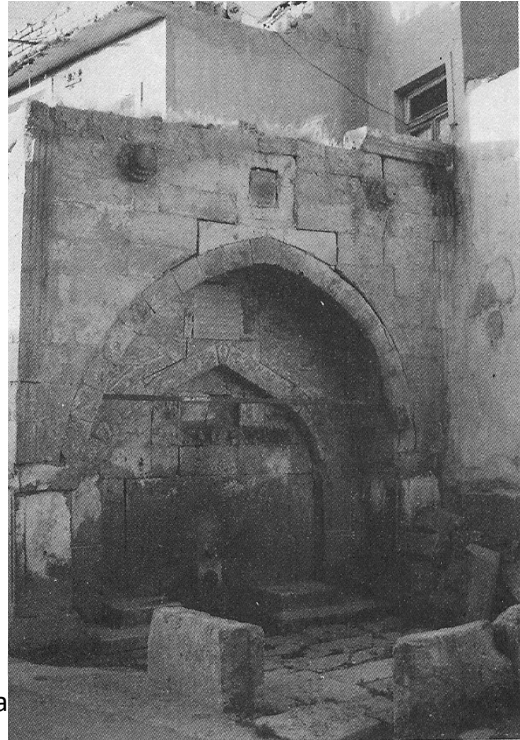
Kayseri Mütessellimi Dıraz-zâde Hacı İsmail Ağa, Hükümet dairesinin giriş kapısı hizasına mîri parası ile Nizâm-ıCedîd askeri için bir kışla binası yaptırtmıştır. 15 Mart 1221 (1806) yılında bitirilen bu kışla ile beraber kendi konağını da yeniden yaptırtmış olması halk arasında hoş karşılanmamış ve birçok dedikodusu yapılmıştır. Özellikle de Yeniçeri ve Ocaklı askerler Nizâm-ıCedîd askerleri için çok kışla yapılmasına ve teşkilatlanmasına karşı olmuşlar ve ayaklanmışlardır¹⁴⁶.

b. Hacı Mehmed Çeşmesi (1807 (1222 H.)

Bu çeşme Gülük Câmî î ile Küçük Mustafa Mahallesi arasında, üzerinde yola çıkıntılı bir şekilde yapılmış bir eserdir.

Sivri kemerli iç içe iki kemerden meydana gelen çeşmenin büyük kemerinin kilittaşı üzerinde tahrip olmuş, bir kuş köşkü ve kenar silmeler üzerinde yüksek kabartma olarak yapılmış çiçek rozetleri vardır. İç kemerin üzerinde eski kitâbe bulunmakta idi. Bu kitâbe; (29x64 cm)

*"Havz-ı Kevser-i saîd dir suyun içen
Havlâ-i sükerden olubdur dildi
lisandan.....dua ..Hem tatrir üzreiçre hiç*

¹⁴⁶ Mirat-ı Kayseriyye., 161.

*Evvelinden Besmelesi ile bile Rahmanirrahim
tarihini Ahirinde Hamd ile*

.....¹⁴⁷

*Mengut tarihten çıkardan çeşmenin
Muhtasar kıldı kelâm içinden*

Sene 1222

c. Câmî-i Kebîr'in Tâmir Ettirilmesi

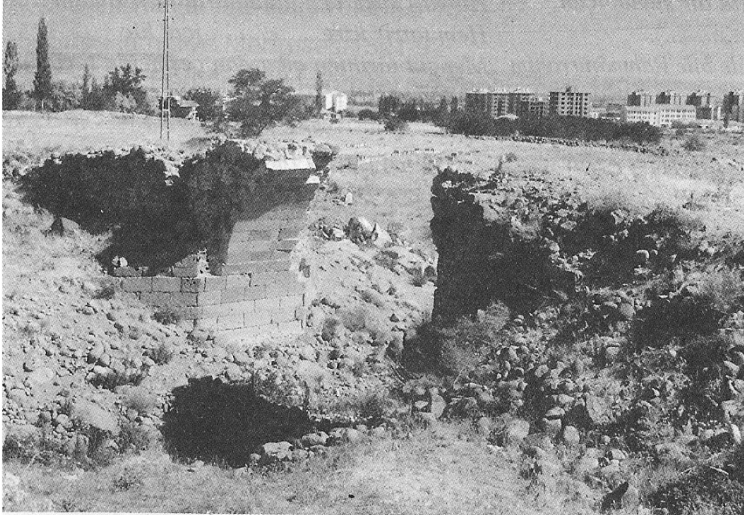
Câminin içinde mihrab tarafındaki ana kubbenin batısındaki duvara konulmuş olan kitâbe ile bu tâmir tarihi belirtilmiştir. Bu tarihte Kayseri Mütesellimi olan Akçakayalı Sadık Ağa-zâde Salih Ağa tarafından bu tâmir gerçekleştirilmiştir.

“Bahr-ı Lûtfu mevç edüb tâmirine oldu sebep
Camî-i Kebîr’i ihya etti Salih Paşa (H. 1230)

(Lütuf denizi dalgalanıp, tâmirine sebep oldu
Salih Paşa, Camî-i Kebîr’i güzelce onarttı (M. 1814)

d. Talas – Deliçay Üzerine Köprü Yapılması 1814 (H.1230)

Talas köy halkından toplanan Şer’î öşür (onda bir vergi), rüsûmu örfiye (mutad vergiler), hayvan vergisi, bina vergisi, kantar vergisi, kovan vergisi ve diğer divâniye, imdâdiye, hazariye ve seferiye gibi vergilerin geliri ile Deliçay üzerine köprü yapılmıştır¹⁴⁸.

Talas Deliçay Köprüsü

¹⁴⁷ Yörükoğlu, s.65.

¹⁴⁸ Mirat-ı Kayseriyye, s. 168.

e. **Şeyh Câmî î'nin Tâmiri 1816**

Şeyh Câmî î, 1816 tarihinde İbrahim Tennûri Hazretleri'nin zengin torunları tarafından tâmir ettirilmiştir.

f. **Hükümet Dairesi Câmî î'nin Yaptırılması 1819**

Mutasarrıf Hacı Bekir Paşa'nın Kayseri'de yaptığı hayır işleri arasında "Hükümet Dairesi Câmî î"de bulunmaktadır. Mülkiye ve Askeriye daireleri arasında inşa edilen Câmîye imam ve hatip olarak müftü Kavuçuzâde Hacı Mehmed Niyazi Efendi görevlendirilmiş ve bir hayli de emlak ve akar Câmînin bakımı için tahsis edilmiş. Câmînin kible tarafında bulunan sebze bahçesi ile Hükümet Dairesi'nin orta kapı semtinde bulunan diğer sebze bahçesini (Bu bahçe 1901 senesinde Belediye Bahçesi yapılmıştır) de satın alınarak Câmîye vakfedilmiştir. Ayrıca Câmînin bitişiğine de bir çeşme yaptırılmıştır¹⁴⁹.

Bu Câmînin yapılış tarihini Hisarcıklı-zâde Salim Efendi şu beyitle ifade etmiştir.

*"Bu ziyba Câmî'in itmâmına Salim didim tarih
Bu ra'na mâbedi yaptı Bekir Paşa-yı dâd-aver"*

(Bu süslü Câmînin tamamlanması sebebi ile Salim tarih söyledi
Bu güzel mabedi adaletli Bekir Paşa yaptırdı.)¹⁵⁰

Halen günümüzde ne Câmîden ve ne de çeşmeden iz kalmamıştır.

g. **Mevlevî Dergâhı ve Câmî înin Tâmiratı Ve Yenilenmesi 1820**

Kayseri Mutasarrıfı Hacı Bekir Paşa'nın oğlu Celâleddin Bey'in 1819 yılında ölmesi üzerine Mevlevî dergâhının içine defnedilmiş ve bu sebeple Dergâh ve Dergâh'ın Câmî î Bekir Paşa tarafından tâmir edilerek yenilenmiştir¹⁵¹.

Adı geçen Dergâh'ın kapısının üzerine Bağdad Divân Efendisi Kayserili Osman Seyfi Bey tarafından şu kitâbe yazılmıştır: "*Kâ'bet ül-uşşak bâşed in makam*

Her ki nâkıs âmed inca şüüd tamam"

Seyfiyâ târih-i tâmdır söyledim itmâmına

¹⁴⁹ Mirat-ı Kayseriyye, s. 32.

¹⁵⁰ Mirat-ı Kayseriyye, s. 172.

¹⁵¹ Mirat-ı Kays., s. 172.

Oldu ihyâ işbu dergâh-ı bülend eyvân-ı ışk”

(Bu makam aşıkların Kâbe’si gibidir.

Herkim buraya eksik olarak geldi ise tamamlandı
Ey Seyfi tamamlanmasının tam tarihini söyledim.
Aşk evi olan bu dergâh ihyâ oldu.)¹⁵²

h. Battal Câmî î, Mesiresi ve Şehit Kabirlerinin Tâmiratı 1825-1826 (1241)

Kayseri Mutasarrıfı Gümrükçü Osman Paşa’nın şehirde yaptığı hayrat ve bayındırlık yapıları arasında; eskiden beri “Battal Gâzi Mesiresi” adıyla tanınan Battal Câmî’nin etrafı tanzim ettirilmiş, oradaki şehit kabirleri onarılmış, güzel kargir bir yapı olan Battal Câmî yenilenmiş, namazgah ve su kuyusu yaptırılmıştır. Ziyaretçiler için köşk, oda ve mutfak yapılmış ve yeteri kadar para ile akar vakf edilmiştir.¹⁵³

Şehit kabirlerinin mihrab taşında:

*“Şeyh ül vüzerâ Osman Paşa
Şüheda kabrini kıldı ihyâ*

*Nâbedid olmuş idi kabr-i şühedâ
Depelerdi anı kâfir süfehâ*

*Çün hâlâs oldu ezâdan ruh-u kiram
Verdiler sâhib-i hayrâta selâm*

*Nur-i Osman’a şebihdir sofalar
Sanki zemzem çıkarır su yerine kovalar”* beyitleri yazmaktaymış.

Ayrıca Câmî’nin kapısı üzerinde bu tâmiri ifade eden şu kitâbe mevcuttur.

- 1- *Şüheda kabrini kıldı ihyaya himmet*
- 2- *Battal Gâzi Câmî î’ni tâmirine Osman Paşa*
- 3- *Şefaât niyazı ile eyledi hizmet (sene 1241)*

i. Tuzhisar Câmî î 1826 (H. 1242)

Kayseri köylerinden, Sultanhanı’na yakın “Tuzhisar” köyü Câmî înin 1826 senesinde “Cennet” isimli bir kadın tarafından yaptırıldığı kitâbesinden anlaşılmaktadır.

¹⁵² Mirat-ı Kays. S.173

¹⁵³ Mirat-ı Kays., s. 184.

Kitâbe;

- 1- *Câmiye gayret idenler cennette cem alalar*
- 2- *Canlarıyla can tarafta seyr-i cemâl olalar*
- 3- *Barek – Allah sen kabûl et Cennet'in hayratını*
- 4- *Barek – Allah sen buyurdun" Lâ taknetu" ayatını*
- 5- *Ya müfettiḥ el evvab iftah aleyna hayre'l bab (1242)*

j. Kurşunlu Câmi î'nin Tâmiratı Ve Medrese Yapıtırılması 1833-34 (1249)

30 Ağustos 1834 tarihinde Kayseri Mutasarrıflığı'na tayin olunan Osman Nuri Paşa'nın

Kayseri'de yaptığı hayratlardan en önemlisi Kurşunlu Câmi î'nin tâmiratı ve adı geçen Câmi'nin batısına yeni bir medrese yaptırtmasıdır.

Bu medresenin yapılış tarihi, Mesud isimli bir şair şu mısralarla belirtmiştir.

*"Nuri Paşa-yı Kerempverin oldu eseri
Sarf-ı himmetle güzel yerde yapıldı hakkı
Nice Hayrata hûda böyle muvaffak etsin
Okusun subh ve mesa dersi duasın ulemâ*

*Sâl-ı tarihini yaz âb-ı güherle Mesud
Yaptı bu medreseyi Nuri veş Osman Paşa” (1833/1249)¹⁵⁴*

k. Yanıkoğlu Câmî î'nin Minaresinin Zelzele İle Yıkılması 1835

1658 tarihinde yaptırılmış bulunan bu Câminin uzun minaresinin şerefesi 1835 yılında meydana gelen depremde yıkılmıştır. Minare yerine demir parmaklık yapılarak kullanılmıştır¹⁵⁵.

l. Endürlük (Andronike) Kilisesi'nin Yaptırılması (1835)

Talas ilçesi, Endürlük köyünde 1835 yılında kesme yonu taşından yapılmış sağlam bir yapıdır. Duvarı taş kaplı için sütun ve revaklarla genişletilmiş ve fresklerle süslenmiştir. Batı tarafından çok zarif bir kule mevcuttur. Celepoğlu H.Murat Kalfa tarafından yaptırılan Kilise'nin, Karamanlıca dili ile yazılmış mermer kitâbesi vardır.

Kitâbe şöyledir;

- 1- Bu muazzam ibadet (Hane)
- 2- (saadet) lu Patişah Sultan (II. Mahmud Han)
- 3- Asrında Kayseri kâhini fazilet
- 4- lü Paisios'un kehanetinde Ce
- 5- lepoğlu II.Murat Kalfanın res
- 6- mi ile ve bu köyde ikâmet eden
- 7- bütün mü'minlerin büyük yardımı
- 8- ile, mukaddes teslisin ismine bin
- 9- sekiz yüz otuz beş se
- 10- nesinde müeceddeten ihya
- 11- olunup, Eylülün s-
- 12- ekizinde takdis edildi 1835
- 13- Meskur H. Kalfanın hayratıdır.

m. Câmî-î Kebîr'in Tâmiri 1837

1837 tarihinde, Kayseri Nâibi olan, Nuri Efendi tarafından ortada bulunan küçük kapının sıva ve süslemesine ait eksiklikler tamamlanmış ve ikinci mihrab inşa edilmiştir. Mihrab'ın yapılış tarihi şu mısra ile belirtilmiştir;

¹⁵⁴ Mirat-ı Kays., s. 189.

¹⁵⁵ Mirat-ı Kays., s. 29.

“Yaptı bu mihrab’ı Nuri Efendi binazir” (benzersiz) Nuri Efendi aynı zamanda iyi bir hattat olup; Nur sûresi, 35. ayetini (*Nûrun alâ nûr yehdiyillâhü finûrihî men yeş’â*) büyük levha hâlinde kendi el yazısı ile yazmıştır¹⁵⁶.

n. Yeni Câmî î’nin Tâmiri 1849 -1265

Hasinli Mahallesi ile Hacı Kasım Mahallesi’nin ortasında Hacı Akkaş tarafından 1675 (1086) tarihinde yaptırılmış bir Câmidir.

1849 (1265) tarihinde Sipahi-zâde Hacı Osman Ağa tarafından mükemmel bir şekilde tâmir ettirilmiştir¹⁵⁷.

o. Kapalı Çarşı Yeni İlâveler Yapılması 1849

1849 yılında Kapalı Çarşı’da çıkan büyük bir yangın çarşının büyük bir kısmının yanmasına sebep olmuştur.

Bu yıldan sonra yeni kapalı çarşılar yaptırılarak çarşı hem onarılmış ve hem de genişletilmiştir.

p. Hacı Efendi Çarşısı’nın Yaptırılması 1852-53

1852-53 (1268 H.) tarihinde Urgancılar Çarşısı’na paralel olarak ve Kapalı Çarşı’ya ilâve olarak “Hacı Efendi Çarşısı” yaptırılmıştır¹⁵⁸.

- 1- *Ehl-i safâsı âlemin, hüsn-i maâş eshâbıdır.*
- 2- *Hüsn-i maâyışa ermek, ahz u atâ (alış-veriş) icâbıdır.*
- 3- *Bîm-i Hudâ (Allah korkusu) bilmeli, satıp sermâye olmalı*
- 4- *Kesb-i helâla (helâl kazanç) gelmeli, zevk uçurur esbahıdır.*
- 5- *Yekdâne cevher isteyen, gelsün bu sûk’a (çarşı) müşteri,*
- 6- *Sûda- gerân-ı âleme, semt-i ticaret babıdır.” (Feyzi Efendi -zâde Hilmî)*

Kitâbenin açıklaması;

- 1- Dünyanın safa süren insanları, güzel kazanan kişilerdir
- 2- İyi geçinmek alış verişle olur
- 3- Allah korkusunu bilmeli, satıp sermaye biriktirmeli
- 4- Zevk ve sevinç sahipleri helal kazananlardır.
- 5- Birtek cevher isteyen dahi bur çarşıya müşteri olarak gelsin
- 6- Âlemde asıl varlık ticaret kapısından gelir.

Güpgüp-zâde Hacı Efendi tarafından yaptırılan 302 adet dükkândan oluşan bu Çarşı, 14 Eylül 1870 tarihinde çıkan ve bütün Kapalı Çarşı’yı enkaz hâline getiren yangından bir zarar görmemişti.

q. Talas Aşağı Câmî î (1852-53)

¹⁵⁶ Mirat-ı Kays., s. 15.

¹⁵⁷ Mirat-ı Kays., s. 40.

¹⁵⁸ Özdoğan Kâzım, s. 90.

Talas K ıık y’de bulunan AŞağı Câmi  , kitâbesinden 1269 H. (1952-53) yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Klâsik Osmanlı yapılı ve sonradan birçok defa kötü t mirler görmüş tek minareli, tek kubbeli bir C midir.

r. Câmi-i Kebîr’in Tâmiri 1856

Câmi içinde mihrab tarafından kubbenin doğu kısmına konan bir kitâbe ile bu onarım belirtilmiştir.

*Eyledi EŐh b-ı hayrât bezl-i himmetle ulu
C misin tâmirine m l eylesün Allah kabûl
Fi’ili s lihle Necati h  sözünü tut tarihin
K l cemaatle namazla eyleye b sit kabûl*

(Hayır sahipleri Ulu Câmi’nin tâmirine yardım ettiler, Hayırlarını Allah kabul eylesin. Ey Necati temiz işlerinde tarihin sözünü tut. Cemaatle namazlar k l. Allah kabul etsin. 1273)

Otuz yıldan fazla Câmi-i Kebîr’de vaiz ve nasihatta bulunan Hacı Torun Efendi bu t mire himmet ve aracılık etmiş, Câminin i tezyinat ve eksikliklerini tamamlatmıŐtır¹⁵⁹.

s. Cürcürler Câmi  ’nin Minaresinin İnaŐası 1859 /1272 H

Sâhibiye Mahallesi, Buyurgan Sokak’ta bulunan bu Câmi k uk kara taştan yapılmış üzeri direkli, çatılı bir mescittir. Minaresinin üzerinde bulunan sütun baŐlıklarına tarih iŐlenmiŐ olup, H.1272 (M.1859) tarihine g stermektedir¹⁶⁰.

t. Kapalı arŐı’ya İlâveler Yapılması 1859

Kapalı arŐı’ya halk tarafından ilâve çarşılar yapıldığı anlaŐılmaktadır¹⁶¹.

u. Talas Harman Câmi   1860 / 1277

Talas Harman Mahallesi’ndeki meydanda bulunan bu Câmi, 1860 tarihinde tâmir ettirilmiştir. Câminin giriş kapısının üzerindeki tuğralı altı satırlık kitâbe Őyledir:

*Sultan Abdülmecid Tuğrası
La il he İllall h ’l-Melikü’l-Hakk’l-M b n
Muhammedün Ras lall h S duku’l-Em n
I- Pâdişah-ı r h-ı  lem, Hazret-i Sultan Mecid
Nâib-i fahr-i cihân, zill-ı Cenâb-ı z ’l-Minen*

¹⁵⁹ Kayseriyye Meşâhiri s.79-80.

¹⁶⁰  zkeeci İlhan, s.51.

¹⁶¹ Ozdoğan Kazım, s.91.

- 2- Sâyesinde sâkinânı Kayseri, bu Şâh-ı Âli
Câmi îtâmire himmet eylediler kiseden
- 3- Şöyle tezyin oldu kim, döndü bihişte heryerin
Reşâd iderdi görse tâkın Tâvûs-ı bâğ-ı aden
- 4-Ey Cemâat! Vâcib oldu sizlere itmek duâ
Bâhusus böyle muallâ mâbedi hûb var iken
- 5- Bende-i, Zihnî hâmeden cevherle yazdım târihin
İt edâ beş vaktini bu câmi-i vâlâ da sen 1277 Hicrî”

Harman Câmi î Kitâbesi

v. Kalenderhâne Cürcürler Câmi î'nin Tâmiri (1864)

Bu Câmi'nin yerinde Osmanlı Döneminde Bayram Paşa tarafından yaptırılan Kalenderhâne Tekkesi ve eski Cürcürler Câmi î bulunuyordu. Aynı zamanda bu mahalleye Kalenderhâne Mahallesi de deniyordu. Bu Câmi'nin 1859'da yapılan tâmiratta minaresi yenilenmiş idi. 1864 senesinde Uzun Molla-zâde Hacı Ali Ağa tarafından tâmir ettirildiği giriş kapısı üzerindeki iki satırlık mermer kitâbesinden anlaşılmaktadır.

Kitâbe;

“Sâhib 'ül hayrât Uzun Molla-zâde
El hac Ali tâmir 1281” yazılıdır.

Zaman içinde harabeye dönen ve Cumhuriyet döneminde kapanan bu tekkenin olduğu yere 1994 yılında hem tarihî mahalle ismini, hem de işlevini çağrıştırmaya bir isim verilerek, yaklaşık 300 metrekare büyüklüğünde bir Câmî inşâ edildi.

w. Hatıroğlu Câmî î'nin Tâmiri 1866-67 / 1283

Selçuklu dönemi Niğde Valisi Şerafettin Hatıroğlu adına yaptırıldığı tahmin edilen Câmî'nin¹⁶²1865'te Kayseri'de meydana gelen büyük zelzelede tahrip olduğu ve 1866-67 yılında 44. Tabur İmamı Mustafa Hafız tarafından yeniden tâmir ettirildiği kitâbesinden anlaşılmaktadır.

Üç satır hâlinde, altı mısradan meydana gelen kitâbe çok güzel bir hatla yazılmış olup, Câmî'nin iç kapısı üzerine yerleştirilmiştir. Kitâbe üzerinde üç adet değişik tarih bulunmaktadır.

*Sayesinde Hazret-i Sultan Reşad-ı âdilin
Mâmur oldu iş bu âliCâmi-i Şerif*

*Delâlet eyledi olay 44 tabur imamı Mustafa hafız
Ehl-i hayrın gayretiyle mamur oldu bu âliCâmi-i şerif*

*Bin ikiyüz seksen üçte oldu tâmir
Bu kere mücedded ve mâmur oldu işbu âliCâmi-i şerif 1332 1330*

¹⁶² Erkiletlioğlu Halit, **Kayseri Tarihi**, s.130-31.

Hatiroğlu Câmî î 1960

Câmî, üslûp bakımından erken Osmanlı dönemi mîmârîsi özelliklerini göstermektedir. Çok değişik bir minaresi mevcut olup, ilâve bölümleri zamanla daraltılmış sadece orta tonoz ve son cemaat mahallinden ibaret kalmıştır.

x. Göllü Çeşme'nin Tâmiri 1866-67 / 1283

VI. yüzyılda yapılmış olan, Kubaroğlu Mahallesi Göllü Sokak'taki bu çeşme üzerinde iki kitâbe vardır. Alttaki kitâbe 1283 (1866-67) tarihli olup, bu tarihte tâmir edildiği Şair Selâmi tarafından şöyle ifade edilmiştir.

*Çeşme-i Göllü harabe, istedi tâmir-i ayan
Gayretiyle kıldı tâmir ehl-i hayrat-ı zaman*

*Sâhibü'l-hayratı Ya Rab, hem dahi banisine
Sâki Kevser getirsin mahşer içre su heman*

*Çıktı tam tarih Selâmi, Göllü'nün tâmirine
İç Hasan ile Hüseyin aşkına al bu çeşmeden Sene 1283"¹⁶³*

¹⁶³ Yörükoğlu Ömer, s. 82.

y. Ahmed Paşa Mekteb-i İbtidâisi'nin Yapıtırılması 1868-69

Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdulaziz zamanlarının devlet adamlarından ve nihayet Kaptan Paşa unvânı ile Bahriye Nâzırılığı yapmış olan Ahmed Paşa, Tomarza'nın Pusatlı köyünde doğmuştur. Kayseri'de Gelecekî Ahmed Paşa nâmıyla meşhur idi.

Askerliğini bahriye eri olarak yapan bu sırada çalışkanlığı ile göze batan Ahmed, önce çavuş yapılmış, kısa bir müddet sonra mülazımlığa ve yüzbaşılığa terfi etmiştir. Daha sonra Sisam Ayaklanması ve Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın ayaklanmalarının bastırılmasında önemli başarılar gösterince kendisine “İftihar Nişanı” verilmiş ve ferikliğe yükselmiştir.

Kırım Savaşında Karadeniz Kumandanı olmuş ve Sivastopol'un ele geçirilmesine Mahmudiye Savaş Gemisi'yle katılmıştır. 1854 yılında vezir rütbesine yükseltilmiş ve 1856 yılında Bahr-i Sefid (Akdeniz Valisi), takip eden yıllarda İzmir, Sayda ve Cezayir Valiliklerine atanmıştır. 1873 yılında Bahriye Nâzırı ve bir yıl sonra da Şûrâ-ı Devlet âzâsı yapılmıştır. 1875 tarihinden itibaren ikinci defa İzmir, Bursa ve Adana Valiliklerine atanmış ve 1876 da Kaptan-ı Deryâ unvânı ile Bahriye Nâzırı olmuştur. 1877 yılında Sultan Abdülhamid tarafından ilk Âyan Meclisi Üyesi olarak atanmıştır.

1878 yılında geçirdiği kalp kırizi sonucunda vefat etmiş ve Süleymaniye Câmî î kabristanına defnedilmiştir.

Bahriye Nâzırı esbaki Kayseriyeli Ahmet Paşa, Rüşdiyye mekteplerinin kuruluşunun başlarında Kayseri'de “Mekteb-i Rüşdi” binasını yaptırtmış olduğu gibi bitişindeki çeşmeyi de tâmir ettirerek canlandırmıştır.

Yakın zamana kadar ayakta olan çeşmenin kitâbesi şöyleydi;

*“Sarf-ı himmet iderek eyledi Ahmed Paşa
Vatan-ı asli olan Kayseri şehrin ihya
Bildi. Muhtac idi âb'e vilâyet halkı
Mâ-i ihsanı ile anları kıldı irva
Çekti bende yol azıtmıştı bu mâ-i hayvân
İtdi emriyle yine rah-i kadimin mecra
Tâ baştan alıp yolları tecdid iderek
İtdi bu mâ-i hayatı bu mahalden icra
Peder ve mâderinin ruhunu şaditmek için
Böyle hayrata anı kıldı muvaffak Mevlâ
Teşnegân söyledi menkût ile FEYZÎ tarih
Âb'e kandırdı cihan halkını Ahmed Paşa”*
(H.1287-M. 1870-71)

Mekteb-i Rüşdi'nin idâdî (Lise) ile 1894 yılında birleştirilmesi üzerine Ahmet Paşa'nın yaptırtmış olduğu mektep binası ilkokul kabûl edilerek “Ahmet Paşa Mekteb-i

İbtidâîsi” adını almıştır. Geçen zaman içerisinde 1907 yılında Erkek Rüşdiyesi, 1910 yılında Kız Rüşdiyesi bunlara ilave edilmiştir.

Şimdi yıkılarak ortadan kaldırılmış bulunan bu taş binanın kapısı üzerindeki mermer kitâbe de şu manzum tarih yazılı idi:

*“Kıldı bu mekteb ile Hazret-i Ahmed Paşa
Maskat-ı re’si olan Kayseri şehrin ihyâ
Hayra sarf itdi nukûd-ı himemin ol âsaf
İtdi Hak yoluna bu dârü’l-ulûmu inşâ
Bu debistânı idüp tâlib-i ilme tahsîs
Eylesünler diye tahsîl-i ulûm-ı şettâ
Nakd-i kûşîşle harîdâr ola gör ey tâlib
Mahzen-i cevher-i ilm işte güşad oldu sana
Resm-i zîbendesî gûyâ kafes-i Hak Kur’ân
Bülbül âsâ gel oku eyleme ömrün ifnâ
Mevki’inde ne dilâver eser-i hayr oldu
İde bânîsine Hak ecr-i cezîli i’tâ
Geldi itmâmına Feyzî ne güzel târîh
Oldı dil-keş yapılub Mekteb-i Ahmed Paşa -1285/1868*

(Hazreti Ahmed Paşa bu okulu yapmakla / Doğum yeri olan Kayseri’yi geliştirdi. / O vezir kendi parasını hayra harcadı. / Hak yoluna bu ilim kapısını inşâ etti. / Bu okulu ilme talip olanlara tahsis etti. / Çeşitli ilimleri tahsil etsinler diye / Ey talip, nakit harcayarak satın al / İlim cevherinin deposu işte sana açıldı./ güzel, süslü resmi âdeta Kur’ân’ın zarfı gibi oldu./ Gel bülbül, meydana çık. Oku, geçici ömrünü boşa harcama/ Yerinde ve yiğit bir hayır eseri oldu./ Allah bu binayı yaptırana bol mükâfat versin./ Tamamlanınca Feyzi ne güzel bir tarih söyledi. / Ahmed Paşa mektebi gönül çekici bir eser oldu.)

z. Câmî-i Kebîr Avlusundaki Çeşmelerin Tâmir ve Yenilenmesi 1868 / 1285

Çeşme üzerindeki dört kitâbeden 1285 H. (1868-69) tarihli olanında;
*Ulu Câmîî civarında olub bu çeşme-i şirin
Haraba yüz tutarken kıldılar tâmir edüb tezyin
Sezânâk su altunıyla nakş olsa bu tarihim
Sebili eyledi Cıngılı--zâde haylice tersîn sene 1285 H.*

(Bu şirin çeşme Ulu Câmî civarında olup, yıkılmaya başlarken tâmir edip süslediler. Bu tarih altun suyu ile işlense yeridir. Cıngılı-zâde bu sebili, güzelce tâmir edip süsledi. M.1868)¹⁶⁴

aa. Talas Rüşdiye Mektebi 1869 / 1286

¹⁶⁴ Özdamarlar Kadir, Erciyes C:1, sayı:9, 1978, s.11.

Eski ser-askerlerden Ali Sâib Paşa tarafından memleketi olan Talas'ta bir İptidâiye ile bir de "Mekteb-i Rüşdî" binası yaptırılmıştır. İnşaatına halkın da yardım ettiği mektep 1871 (H. 1286) yılında öğretime başlamıştır¹⁶⁵.

Rüştiye Mektebi bir müddet eğitim ve öğretime devam ettikten sonra, Kayseri'de idâdî mektebinin (lise) açılması üzerine İdâdî'nin bünyesine alınarak burada öğretime son verilmiştir.

Yaptırılan ilkokul ise, 1936 yılında vilâyetin, Özel İdare'nin, Talas Belediyesi'nin ve halkın yardımları ile tamir edilerek 1962 yılına kadar ilkokul olarak eğitim ve öğretime devam etmiştir.

Rüştiye Mektebi

Binanın kapısı üzerinde bulunan mermer kitâbede:

*"Cehaletten bir etfali kurtarmak murad oldu
Yapıldı mekteb-i rüştiye hep etfal şad oldu
Şehinşahi maarif perver Sultan Aziz Han kim
Hoca tayin etti ehli kariye ber murad oldu
Talas'ın ehli hayratı büyük himmet ettiler
Bu mektep 1286'da küşad oldu."* Yazılıdır.

bb. Hacı Mehmed Çeşmesi'nin Yenilenmesi 1870 / 1287

Gülük Câmî î ile Küçük Mustafa Mahalleleri arasındaki Adak Sokak üzerinde bulunan çeşmenin kitâbesinden 1287 (1870) tarihinde Ahmet Paşa tarafından tâmir edildiği anlaşılmaktadır.

Sarf-ı himmet iderek eyledi Ahmed Paşa

¹⁶⁵ Özdoğan, Kazım, s.117.

Vatan-ı aslî olan Kayseri şehrin ihya

*Bildi muhtac idi ab'e bu vilâyet halkı
Mâ-i ihsanı ile onları kıldı irvâ*

*Çekdi bende yol azıtmıştı bu ma-i hayvân
İtdi emrile yine hayratı bu mahalden icrâ*

*Yâni ta baştan alub yollarını tecdid iderek
İtdi bu mâ-i hayatı bu mahalden icra*

*Peder ve maderinin ruhunu şad itmek için
Böyle hayrâta ânı kıldı muaffak Mevlâ*

*Teşnegân söyledi mengût ile Fevzî tarih
“Âb'e kandırdı cihan halkını Ahmed Paşa” Sene 1287*

cc. Hükümet Dairesi Câmî î'nin Onarımı 1870 / 1287

Hükümet Konağı'nın aylusu içinde bulunan ve 1818 tarihinde Kayseri Mutasarrıfı Bekir Paşa tarafından yaptırılan bu Câmî, 1870 tarihinde Kayseri Mutasarrıfı bulunan Hilmi Paşa tarafından onararak yenilenmiştir. Bu onarım tarihi Câmî girişinde şu beyit ile anlatılmıştı;

*“Okunsa beş vakitte tam tarihim nola Mes'ud
Bu Câmide namaz kıl, et duayı Hilmi Paşa'ya”¹⁶⁶*

dd. Ahmed Paşa Rüşdiyye Mektebi'nin Kurulması 1876

Rüşdiyye mekteplerinin kuruluşu sırasında Ahmed Paşa da Kayseri'de “Mekteb-i Rüşdî” binasını yaptırttı ve bitişiğindeki çeşmeyide tâmir ettirerek canlandırdı. Bu Rüşdiyye mektebi sonradan İdâdî'ye katıldı.

ee. Hasbek Dilâver Paşa, Gülük ve Bozatlpaşa Çifte Çeşme'sinin Tâmiri 1876

Ahmed Paşa'nın Kayseri'de yaptığı hayır işlerinden; Hasbek Dilâver Paşa Mahallesi, Gülük ve Bozatlpaşa (Çifte Çeşme) Çeşmelerinin yepyeni bir şekilde tâmir ettirerek sularının akıtması sayılabilir¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Mir'at-ı Kayseriyye, s.33

¹⁶⁷ Kays. Meşh. S:86

ff. Çifteönü Çeşmesi'nin Tâmir Ettirilmesi 1878

Çifteönü Çeşmesi, Şehit Miralay Nazım Bey Caddesi'nin kuzey kısmında bulunan Mustafa Özgür İlkokulu'nun arkasında, 6 sütunlu, 4 revaklı, bazalt taştan yapılmış yalاکları olan bir çeşmedir.

İki adet kitâbesi vardır. Birinci kitâbe 1168 (1753) tarihli olup çeşmenin yapıldığı tarihi göstermektedir.

İkinci kitâbede ise; (77x77 cm.)

Hüvel-Hallâkul-Bâki

Sahabül-hayrat Hacı Seyyid Mehmed Ağa'nın

Hayrını makbul buyursun ol Hudâ-yı Müsteân

İşte bak bu çeşme-i dilcuyu inşa eyledi

Nezd-i atşânda becâdır dinse hayrâtü hisan

Hayr-i a'zam su akıtmaktır buyurdu ol Rasul

İtme ye sa'yin heba kim Hazreti Rabbi Mennân

Nuş idûp mahşerde Havz-ı Pâki Kevser'den o zat

Lutf-i Yezdan ile olsun dâhil-i dar u cinan

Lafzile yaz Fevzi () Tarihini ki herkes anlasın*

Bin iki yüz doksan üçte aktı bu âb-ı revân"

Sene 1293

gg. Keklikoğlu Câmî î'nin Yapıtırılması 1882

Abdullah Şeyh Mahallesi'nde, toprak damlı, bir mesciddir. Köşk minareli ve birçok defa tâmir gören bu ibadethânenin yapılış tarihi 1300 H. (1882)'dir.

hh. Çifteönü Câmî î Onarımı ve Minaresinin Yapılışı 1883 / 1300

Hacılar yolundaki Mustafa Özgür İlkokulu'nun arkasında bulunan, kesme taştan yapılmış Câmî, esasında bir köşk minareye sahip iken sonradan, 1957 yılında Rifat Özdede tarafından bir minâre daha yapılmıştır.

H. 1300 (M. 1883) yılında Hacı Seyyid Mehmed Ağa tarafından Câmî'nin ihyâ edildiği kitâbesinden anlaşılmaktadır.

Kitâbe metni şöyledir;

Hüvel-Hallâk-ül-Bâki

Câmî-i Çifteönü de oldu ihya yûmn ile

Hacı Seyyid Hem Mehmed Ağa itdi şevkle

*Bir minâre kıldı inşa câmie kim bu ağa
Beş vakitte okusun ezan müezzin aşkla
Şu ümidle ola Şâfi Rûz-i Mahşer'de bana*

*Hazret-i Bilâl-i Hâbeşi nezd-i Hak'da lütuflu
Böyle hayrat ehlini Hak beldemizden kesmesin*

*İde matlûbuna nâil dû cihanda rıfkle
Sal-i bin üç yüzde tekmil târih-i lafz-ı Raûf*

*Okuyanlar yâd ideler ehl-i hayrı hayırla
L'illâhil Fatıha sene 1300"¹⁶⁸*

ii. Talas Han Câmi î Çeşmesi 1886 / 1303

Talas'ta Han Câmi î'nin doğu yanında ve yol kenarında kesme renkli taşlardan yapılmış tek eyvamlı, mihrab formunda güzel bir çeşmedir. Üzerinde bulunan Mermer kitâbesinde şu ifadeler vardır;

"Allah Azze ve Celle

- 1- Hacı Ahmed akıttı eyledi bu çeşmeyi inşa*
- 2- Mücerred maksadı istihsâl-i rızây-ı Kibriyâ*
- 3- Abdest alub su içen kimseden*
- 4- Bir fatıha ile üç ihlas ve duâ eyler ricâ*
- 5- Sene selâse ve Selâsemie ve elf min Ramazan 1303 Hicrî"*

jj. Zeynel Abidin Türbesi'nin Yenilenmesi 1885-86

Kadı Burhâneddin Beyliği'nin kurucusu Kadı Burhâneddin'in öldürülmesinden sonra oğlu Zeynel Âbidin, kısa bir müddet babasının varisi oldu ise de sonradan siyâsî şartlar gereği olarak siyâsî hayattan çekildi. Ulemâ sınıfına katılarak "**İmam Sultan**" lâkâbı ile anıldı. Uzun süre Dulkadıroğlu ve Osmanlı Beylikleri hizmetinde çalıştı. Bu hizmetlerinden dolayı halk arasında çok büyük îtibâra sahip olarak ölen Zeynel Âbidin için o günlerde bir türbe yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Zeynel Âbidin Hazretleri'nin türbesi zamanla yıkılmaya ve harab olmaya başladığından Kayseri Mutasarrıfı Mehmed Nazım Paşa'nın bildirilmesi üzerine Ankara Valisi Abidin Paşa tarafından yeniden 1885-86 yıllarında inşa ettirilmiştir (H. 1303).

¹⁶⁸ Halit Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitâbeleri**, S:148 Kayseri Büyükşehir yay. No.37, Kays. 2001

Sultan II.Abdülhamid devrine rastlayan bu eserin kuzey yüzündeki giriş kapısının üzerinde kitâbesi bulunmaktadır.

O günlerde Kayseri Kadısı olan ve Edirne Müftüsü olarak tanınan meşhur Mehmed Fevzi Efendi'nin kaleme aldığı kitâbe ve birer beyitlik medhiye kasîdesinin tamamı yedi beyit olarak pencerelerin üzerine yazılmıştır.

(Üstte Abdülhamid Han'ın tuğrası)

*“Hamzatü'l Gâzi Hamid Han, diyânet perverin
Mâlikü'l-Mülk, mülkünü ma'mur buyursun tâ kıyâm*

*Ömrünü, ikbâlini, hem şevket ü iclâlini
An-beân müzdâd-ü mefur ede Hayyülâ yenâm*

*Çün üstüne hep türbe-i sâdât ile mâbedleri
Kıldı imârat ü zetyinât ile Dârü's-Selâm*

*İşte bak, bu türbe-i pür zeyn, Zeynel Âbidin
Emr u fermân-ı şerîfi ile buldu hoş hitam*

*Ola dâreynde muini hem şefi ol şehin
Cedd-i paki hazret-i dost-ı Huda Hayru'l Enâm*

*Hâmeden dû katre düştü Fevzi târih yazmaya
Kabri Zeynel Âbidin cennet gibi a'lâ makam (7 Receb 1303 Hicrî)*

(-Dinine ve diyânetine bağlı Gâzi Abdülhamid Han Hz.lerinin devletini, yüce Allah, kıyemete kadar devamlı kılsın.

-Ulu Tanrı onun ömrünü, Pâdişahlığını, ululuğunu ve yüceliğini her zaman artırıp çoğaltsın.

-Çünkü o büyük zatların kabirleri üstüne türbeler ve ibadet için Câmiler yaptırarak memleketi süsledi. Bağdat'a ve Medine'ye benzetti.

-İşte Zeynel Âbidin Türbesi de onun emri fermanı ile yapılıp süslendi ve çok güzel bir şekilde tamamlandı.

-Temiz soylu Allah dostu, varlıkların hayırlısı. (Hz. Peygamber) dünya ve ahirette, Pâdişahın yardımcısı ve şefaatchisi olsun.

-Ey Fevzi! Bu türbenin yapılışına tarih düşürmek için, kâlemdin iki damla mürekkep damlayarak; “Zeynel Âbidin'in kabri cennet gibi yüce makamdır” diye yazdı¹⁶⁹.)

¹⁶⁹ Karabulut, Ali Rıza, **Meşhur Mutasavvıflar**, 1994, s.198-199.

kk. Talas Ali Sâib Paşa Câmî î 1887-1888

Talas doğumlu olan Ser-asker Ali Sâib Paşa'nın memleketinde yaptığı hayrat ve tesislerden birisi de bu Câmî'dir. Kçüköy Mahallesi'nde bulunan bu kargir Câmî'nin bitişiğine su mahzeni, çeşme ile yakınındaki meydana da kitâbesi olan bir ikinci çeşme ve Han Mahallesi'nde yeni bir hamam yaptırmıştır. Ayrıca annesi Esma Hanım için de zarif bir türbe yaptırmıştır. Bu eserlere birçok da emlak ve akar vakfetmiştir. 1891 yılında İstanbul'da vefat etmiş bulunan Ali Sâib Paşa'nın mezarı II. Mahmud Türbesi'nin bahçesinde bulunmaktadır.

Câmî'nin kapısı üzerindeki mermer kitâbe yine ser-asker mektupçusu Muhtar Bey tarafından nazm edilmiştir.

Kitâbe;

*Nûr-i mihrâbû zafer Şâh-ı Hamîdü'ş-şiyemin
Murtazâ-menkabe (*) Ser-askeri Sâib Pâşâ*

*Peyrev-i azm-i hüdâ-perver-i Şâhânesidir
Arz-ı âsâr-ı diyânetde bilâ bilâ rey ü riyâ*

*İşte bu Câmî'iken çeşm-i cihânda pinhân
Çok zamandan beri mânende-i (***) nûr-i ma'nâ*

*Yeniden eyledi ihyâsına sarf-ı himmet
Himmeti var ola celbetdi o Hâkan'a dü'â*

*Tâ ola ziver-i âzân-ı cihân bâng-i Ezân
Bâb-ı iclâli ola Kible-i hâcât-revâ*

*Ser-fürû etdi bu târihte cemâ'at Muhtâr
Kıldı bu Mescidi te'sis Ali Sâib Pâşâ (***)"[1305 (1887-1888)] (****)*

Açıklaması:

(*) Bu kelime, Müellif metninde "menkabe" şeklinde vezne ve mânâya aykırı bir tarzda yazılmıştır. Kelimeye eklenen yersiz "si" çıkarılarak metin, böylece düzeltilmiştir.

(**) Tamlama yapabilmek için, "mânende" kelimesinin son harfinin üzerinde bir "hemze" (i) bulunması gerekir. Müellif metninde bulunmayan bu hemze (i) mânâ ve vezni düzeltmek maksadiyle sonradan ilâve edilmiştir.

(***)Zafer mihrâbının nuru olan, övgüye değer huylu Şâh'ın (Sultân Abdülhamîd'in), Hazret-i Ali meziyetli Ser-asker'i (Ali) Sâib Paşa, dindarlık eserleri ortaya koymak (husûsunda), (Pâdişah'ın), hidâyet besleyen azminin, şüphe edilmeyecek (şekilde) ve riyâsız (bir) takipçisidir. İşte bu câmî, çok zamandan beri, mânâ nuru gibi, cihânın gözünden gizli iken, (o), canlanmasına, yeniden himmet etti. Himmeti var olsun. Çünkü, o Hâkan'a duâ kazandırdı. Ezân sesi, cihânın kulaklarının süsü olduğu müddetçe, ululuğunun kapısı, ihtiyaçların kiblesi olsa, münasiptir.

(Ey) Muhtâr: "Bu Mescidi, Ali Sâib Paşa tesis etti" şeklindeki tarihe cemâat baş eğdi.

(****) Müellif, tarih rakamı vermemiştir. Son mısra, içindeki “kıldı” kelimesi, “y”siz yazılır ve “cemâ’at”in baş harfi olan “cîm” ta’miye dolayısıyla çıkarılırsa, (1308-3= 1305) tarihi elde edilmiş olur.

II. Câmî-i Kebîr’in Onarılması 1886 / 1303

Sözü edilen Câmî 1305 (1886) tarihinde cömertlikleriyle tanınmış Salih kişilerin yardımlarıyla yeniden onarılmış, ayrıca doğuya açılan kapısı genişletilmiştir. (1316 (1898) tarihinde dam örtü direklerinin çürümüş olduğunun tespit edilmesi üzerine hamiyetperver halktan oluşan bir yardım derneği teşkil edilmiş, seksenbir kuruşa yakın bir para sarfedilerek dam direkleri tamamıyla yenilenmiş ve onarımı tamamlanmıştır.

“Garip Bir Olay”: sözü edilen onarım esnasında cömert ve eliaçık kişilerin ellerinden gelen ve gönüllerinden kopan para yardımı yaptıkları sırada dul bir fakir hâatun inbaşında çalışan ameleye müracaat etmiş, mavi bir bez parçası içinde bir şey vermiş ve “ben fakirim, bir şeyim yoktur bu kadarcık da benim bulunsun” deyip gitmiştir. İş başında ameleler birlikte, sözü edilen bez parçasını açtıklarında bu bez parçasının içinde mecidiye sınıfından bir ikilik’in olduğu görülmüştür. Bu olay, sözü edilen tarihte Kayseri Mutasarrıfı bulunan meşhur edip Mehmet Nâzım Paşa’ya anlatılmış, bunun üzerine adı geçen irticâlen şu kıt’ayı söylemiştir

*Tâmir olunuren bu kadim câmî-ı zıyba
Her ehli kerem bezli nûkudu himem etti.*

*Bir âbide amma ki edüp mâ melekin sarf
Küh-ı kerem himmete rekz-ı âlem etti.*

*Bir eyledi vârin geçerek bu ikilikden
Seksen paraya ahz-ı Saray-ı irem etti.*

Açıklaması; “Bu güzel eski Câmî onarılırken her ikram sâhibi pek çok para bağışladı. Bir ibadet ehli kadın amma varını yoğunu sarfedip bu ikilikten geçerek bir eyledi. Seksen paraya cennet sarayını aldı.”

Bu kıt’a Celî hattı ile yazılarak Câmî-i Kebîr’in bir tarafına asılmış idi.

mm. Şeyh Câmî î’nin ve Çeşmesinin Onarılması 1890 (H.1308)

Mirliva Hamdi Paşa tarafından onarılan Câmî ve Çeşme Müfti-zâde Mehmed Sa’id Efendi (Sa’id-Kâmi) tarafından yazılan bir şiirleŞeyh Câmî î ve Çeşmesinin tâmirine tarih düşürülmüştür.

*1- Şöyle bir hayra delâlet ederek açtı liya
Bunda el-hak sebep îmârına Hamdi Paşa*

- 2- *Ehli hayrâtı ede Hazret-i Mevlâ me'cûn
Yazıla defter-i âmâline ihsân-ı cezâ*
3- *Dedi tâmirini bir cevher-i tarihle Sa'id
Oldu Şeyh Camî'e hem çeşmesi böyle rânâ"*

- (1- Şöyle bir hayra sebep olarak bayrak açtı, bu imar işine Hamdi Paşa hakkı ile öncü oldu.
2- Hazreti Allah hayır sahiplerini sevaba erdirsin, amel defterine günahları sevap yazılsın.
3- Sa'id tâmirine noktalı harflerle tarih söyledi. Şeyh Câmisi ve çeşmesi böylece çok güzel oldu.)

Şeyh Câmisi ve Çeşmesi'nin tâmiri için ikinci bir tarihte şöyle yazılmıştır.

*Ehl-i hayrâta işâret ederek açtı Livâ
Bunda el-hak sebep ihyasına Hamdi Paşa
Dense tâmirine bir cevher-i tarih sezâ
Oldu Şeyh Câmî î hem çeşmesi böyle rânâ (11:1308-M.1890)*

nn. Kayseri Şifaiyesi'nin Onarılması ve Medrese Olarak Kullanılması 1890-1891

Bu tarihte Kayseri Şifaiye, Gıyasiye Medresesi, onarılmış ve medrese olarak öğretim hizmetine açılmıştır. Rauf ve Hilmi Efendilere Müderrislik beratı verilmiştir¹⁷⁰.

oo. Mimar Sinan Mektebi'nin Yaptırılışı 1891

Kayseri'de Ahmed Paşa Mektebi'nden sonra H. 1309 (M. 1891) yılında halkın yardımını ile Terâkki Mektebi ismiyle Dış Kale surlarına bitişik olarak ve Sivas Kapısı'nın dış tarafında bir bina yapılmıştır. Sonradan Mimarsinan İlkokulu ismini alan bu iki katlı taş binanın önündeki çınar ağacı da o tarihte dikilmişti. Daha sonraları Mehmet Çalık'ın Belediye Başkanlığı zamanında bu haşmetli ve tarihî ağacın altında asfalt kaynatılmış ve ağaç kurumuştur.

pp. Talas Esmâ Hatun Türbesi'nin Yapılması 1889-1890 /1307

¹⁷⁰ Erkiletlioğlu, *Kays. Tarihi*, s.154.

Tala
köşesinde
tarihinde ö
tarihinde y

kuzeybatı
(H. 1282)
889-1890)

mermerler ve
yuvarlak pencereler bulunan türbenin doğu duvarında sekiz satırlık mermer kitâbesi
vardır.

*Rahmet-i endüz-i ezel Hazret-i Esmâ Hanım
Mihribân-ı mâder-i ismetidir Saib Paşa
Bu cihandan iki yüz seksen iki salinde
El çekip kıldı nihan hane-i kabri meva*

*-zâde-i ismet-i serasker-i sâib-i himmet
Üstüne türbe yapub ruhunu itti ihya
Bi bedel yazdı bu tarih-i selisi Muhtâr
Yaptı nev türbe-i âliyâ Ali Sâib Paşa 1307*

Serasker Ali Sâib Paşa'nın seraskerlik mektupçusu Muhtâr Bey tarafından nazm edilmiştir.

qq. AskerîHastahâne Kapı Kitâbesi 1891-1892

Hükümet Konağı ile Orduevi arasında eski Askerîhastahâne binasının giriş kapısı ve üzerindeki kitâbe H. 1309 (M. 1891-1892) tarihlidir.

Bu kitâbede; "*Daire-i Umûr-u Âskerîye H. 1309*" ibaresi yazılıdır.

rr. Şihli Hamidiye Medresesi 1891-1892 / 1309

Develi ilçesi Şihli kasavvasında II. Abdülhamit zamanında yapılmış, kitâbesi H. 1309 tarihi taşıyan bir medresedir.

Medresenin giriş kapısı batı yönünde ve kemerli bir tarzdadır. Kapı üzerinde bir kitâbe ve onun da üzerinde iki adet dikdörtgen pencere vardır. Son yıllarda yeniden onarım gören medrese dikdörtgen şeklinde ve açık avlu etrafında sıralanmış revaklar içindeki odalardan meydana gelmiştir. Avlusunda bir havuz ve kapı üzerindeki idare odasına çıkmak için iki yanda taş merdivenler yapılmıştır.

Şihli Hamidiye Medresesi

Medresenin giriş-kapısı üzerindeki kitâbesinin okunuşu şöyledir;

*Fahrü-l mülk Hazreti Abdülhamid Han
Ol saye-i hüceste-i el taf-ı kürdigar
Hazırladı ulûm-u fûnun-ı ve saitin
Her sınıf ahaliye o şehri muadelet şiar
İldamı sayesinde o şah-ı muazzamın*

*Dar'ül ulûm şöhretini aldı her diyar
Ez cümle işbu medreseyi ehl-i ilim için
Bünyad-ı adl ü dad gibi kıldı payidar
Tarihi çıktı üç samavata Fevziya
Banisidir bu medresenin şah-ı kâmikâr. Sene 1309*

Kasaba'da II. Abdülhamid Han zamanında ve aynı yıllarda yaptırılmış üç adet çeşme bulunmaktadır¹⁷¹.

ss. Seyyid-i Burhâneddin Türbesi'nin Yapıtırılması 1893 (1310)

Seyyid-i Burhâneddin Hazretleri M. 1244 yılında vefat etmiş olup, türbesi Talas Caddesi üzerinde bulunan ve kendi adı ile anılan mezarlığın içindedir¹⁷². Bu türbe, 1309 (1891) tarihine kadar üzeri açık ve eski tarzda iken, o yılın başlarında teftiş ve dolaşma maksadı ile Kayseri'ye gelen Ankara Valisi Âbidin Paşa tarafından resmen üst makamlara yazılması üzerine Evkaf hazinesinden 30.000 kuruş harcanarak 8 Şevval 1310 (12 Nisan 1893) tarihinde yeniden yaptırılarak tamamlanmıştır. Bu tarih, başta Kırşehir Muhasebecisi olarak tanınan âlimlerden Ali Emîrî Efendi olmak üzere birçok kişi tarafından beyitlerle belirtilmiştir.

*Oku târihin edeble kerem-i Pâdişehin
Çok latîf oldu binâ Türbe-i Burhanuddin"
(Pâdişahın lütfunun tarihini edeble oku
Burâneddin'in türbesi çok güzel bir bina oldu.)*

*"Tam tarihi yazılsın zer ile parlasın Türbe-i Burhânuddin "1310 (1893)
(Tam tarihi altınla yazılsın, Burhâneddin'in türbesi parlasın)*

¹⁷¹ Yeğen, Ali, s.159.

¹⁷² Erkiletlioğlu, **Kayseri Tarihi** s:125 / **Kayseri Kitâbeleri** s:181

Eski, Kayseri Mutasarrıfı Nazım Paşa tarafından nazm edilmiş olup, türbenin kapısı üzerine oyularak yazılmış bulunan kıt'a şudur:

*Fart-ı âdâb ile gir zâir-i muhlis ki budur
Merkad-i muhterem-i Hazret-i Burhanuddin
Çeşm-i irfanına kahl ister isen olmalısın
Cebhe-say-ı kadem-i Hazreti-i Burhanuddin (*)*

(Ey ihlâs sâhibi ziyaretçi! Burası, Hazret-i Burhâneddin'in hürmete layık türbesidir. Büyük bir saygıyla gir. Eğer irfânının gözüne sürme çekmek istiyorsan, Burhâneddin Hazretleri'nin ayağına, alnını sürmelisin.)

tt. Kayseri Lisesi'nin (İdâdî) Açılışı 1893

Kelime anlamına baktığımızda idâdî, hazırlamaya mahsus yer, hazırlama yeri anlamına gelmektedir. 1846'dan sonra açılan rüştiyeler de açılan hazırlık sınıflarına ve dar-ül maarif'te açılan özel sınıflara da idâdî denilmiştir. İdâdî okulları, rüştiyelerden mezun olan Müslim ve gayrimüslim çocukların bir arada öğrenim yaptıkları ve talebelerin Mülkiye Mektebi'ne hazırlanmalarını amaçlayan okullardır.

Buldukları yerin önemine göre seçilecek nüfusu bini geçen her kasabada birer İdâdî okulu yapılacaktır. İdâdîlerin yapım masrafları, öğretmen ve hademe maaşları ve diğer giderleri vilâyet maarif idaresi sandığından ödenecektir. Her İdâdînin muavinleriyle beraber altı öğretmeni bulunacaktır. Her İdâdînin yıllık tahsisatı personel giderleriyle birlikte 80.000 kuruş olacaktır. İdâdîlerin öğretim süresi üç yıl olup şu dersler okutulacaktır: Türkçe kitâbet ve inşâ, Fransızca, Kavânin-i Osmaniye, mantık, ilm-i servet-i milel, coğrafya, tarih-i umûmî, ilm-i mevâlid, cebir, hesap ve defter tutma, hendese ve ilm-i mesaha, hikmet-i tabiiye, kimya ve resim.

Bu dönemlerde ilk kurulan ortaöğretim kurumlarından olan Kayseri Lisesi ise Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi plânlaması ile 13 Eylül 1893 tarihinde “*Derece-î Ulâ Mekteb-i Mülkiye İdâdîsi*” olarak Ulu Câmi ile Kurşunlu Câmi î arasındaki Kapan Mahallesi'nde “Seyfullah Efendi Konağında” açıldı. Tahsil süresi iki yıl idi. Daha sonra Lâla Mahallesi'ndeki “Küçük Hasan Paşa Konağı'nda” öğretime devam etti. Aynı konağın yerine 1903-1904 yılında şahane bir taş bina yapıldı. İki katlı olarak projelendirilen binanın ikinci katının inşaatı kuzey karşısında bulunan Surp Asvazdadsin Kilisesi'nin yetkilileri tarafından hükümete; “Kilise'nin önünü kapatıyor” gerekçesi ile yapılan şikâyet dikkate alınarak durduruldu ise de bina, 1917 yılında projesine uygun olarak tamamlandı. Ankara Sultânîsi ile birleştirilerek yatılı ve tam teşkilâtlı “Sultânî Mektep statüsüne getirildi. 1923 yılında Ziya Gökalp'in teklifi ile Türkiye'deki bütün sultânî ve idâdîlerin isimleri ile birlikte adı “Kayseri Lisesi” olarak değiştirildi.

Kayseri 1867'den 1914 yılına kadar Ankara'ya bağlı bir sancak olduğundan Kayseri'de açılan tek idâdî, Ankara'da açılan idâdîlerin arasında gösterilmiştir. Okulun ilk bölümü olan ortaokul kısmı yani Rüşdiye Kaptan-ı Derya Kayserili Ahmet Paşa tarafından 1870 yılında yaptırılmıştı. Bu bina bir ara lise hâline de getirilmiştir.

Maarif Sal-nâmelerine göre, 1311-1312/1893-4 ders senesinde, Müslim: 55, gayrimüslim: 3 olmak üzere toplam 58 talebe vardır. H.1316/M.1898 1899 tarihinde bu rakam Müslim gayrimüslim toplam yılında 75 talebeye çıkmış ve H.1319/M.1901 1902 yılında da bu rakam 87 ye ulaşmıştır.1888 1889 ders yılında 18 numaralı Abdülsabir Efendi isimli öğrenci en yüksek not ortalamasını almıştır. Ödül olarak kendisine 11 adet kitap verilmiştir

1313 1314 (1895 1896) öğretim yılında Kayseri Mekteb-i İdâdîsi'nde, Müdür Memduh Bey (Daha sonra Rasih Bey), Fransızca Tarih Malumat-ı Fenniyye Muallimi Memduh Bey, Hüsnü Hat Muallimi Nazif Bey, Ulûm-u Dinîye ve Türkçe Muallimi Ömer Lutfî Efendi, Garbi Farisi Türkçe ve Usûl Defteri Muallimi Ömer Fevzi Efendi, Coğrafya ve Hesab ve Cebir Muallimi İnaniyâdi Efendi, Resim ve Muallimi Ali Rıza Efendi (sonra Ziya Efendi), Türkçe Muallimi Ömer Lutfî Efendi, Mübeşşir Sıdkı Efendi (sonra Hafız Mehmed Efendi) idi. Ayrıca üç te hademe çalışmaktaydı.

II. Abdülhamit döneminde 1910-1913 yılları arasında idâdîlerin ülke çapında yaygınlaşmaları ile tüm yedi yıllık idâdîler "sultânî" adını aldılar. Türkiye'de "Lise" sözcüğü ilk defa İstanbul Erkek Sultânîsi için kullanılarak "İstanbul Lisesi" adını kullandı ve böylece kuruluş dönemini tamamladı.

Kayseri Lisesi'nin 1920-1921 Eğitim Öğretim Yılı'nda mezun vermediği 62 son sınıf talebesinin tamamının Sakarya Savaşı için cepheye gidip, cephede şehit düştüğü okul mezuniyet defterine kaydedilmiştir.

uu. Mıhlım Çeşmesi'nin Tâmiri 1894 / 1311

Eskiden Cürçürler Mahallesi, Buyurgan Sokak üzerinde olan Çeşme'nin etrafındaki bütün eski yapılan ortadan kalkınca tek başına ayakta kalmıştır. İki kitâbesi bulunan Çeşme'nin elips şeklinde olan tâmir kitâbesinde;

Maşallah Sene 1311

Bu su değıldir zezemi aynî ile eyledi revan

Lüle Seyyide eyler nida, iç sun deyü her susayan.

Makbul suyudur şüphesiz it tarihi şerhi beyan

Ciran akıttı cehd idüp ab-ı hayatı cavidan

Ketebe hu Ali Er Rahmi Sene Hicrîye 1296"

vv. Cıncıklı Câmî î Çeşmesi 1896 / 1311

Kaynaklarda Çiğdeli-zâdeCâmi î olarak geçen fakat halkın “Cıncıklı Câmi î” ismi ile tanıdığı mâbedin yanında bulunan bu Çeşme, yakın zamanda (1985) yılında Câmi ile birlikte yeniden yaptırılmıştır. Çeşme'nin eski kitâbesi üzerine konulmuş olup, kitâbe metni şöyledir:

“Ve ceâl nâ minel mâi Külleşeyin hayyin 1311”

ww. Karacaoğlu Câmi î'nin Yapılışı 1896 / 1311

Caferbey Mahallesi'nde, Dilek ve Karaca Sokaklarının kesiştiği yerde bulunan üzeri damlı taş bir binadır. Altı sütunlu köşk minaresi vardır. Câmi'nin kapısı üzerinde Lâtin harfleri ile 1316 (M. 1896) tarihli bir levha vardır.

xx. Tâceddin Türbesi'nin Yaptırılması 1898

Tâceddin-i Velî, Kayseri'de doğup büyümüş ve burada yaşamıştır. KadirîTarikatı'nın tanınmış şeyhlerinden olup, kendi adına yaptırdığı Câmiye Eskişehir semtindeki bağ ve bahçeleri vakıf olarak bıraktığı kendi vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Ancak Câmişi günümüze kadar gelememiştir. 1513 tarihli türbesi 1898 yılı içinde Kayseri Mutasarrıfı Mehmed Nazım Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır. Câmi'nin 1937'de Millî Eğitim'e satıldığı ve arsasına Etiler İlkokulu'nun yaptırıldığı bilinmektedir. Şu anda da Türbe'nin batısında yakın yıllarda yaptırılmış olan ve Tâceddin-i Velî adını taşıyan bir Câmi bulunmaktadır.

Yaşadığı 16. yüzyılda, Kayseri'de özellikle çok sayıda insanı yetiştirmiş kendisinin yaşadığı dönemde kazandığı şöhret günümüze kadar devam etmiş ve hattâ, Mehmet Akif Ersoy, Ankara'da kaldığı dönemde, Tâceddin-i Velî adına inşâ edilmiş olan Tâceddin Dergâhı'nda ikamet etmiş, İstiklâl Marşı'nı da burada yazmıştır. Bu dergâh, hâlen müze olarak muhafaza edilmektedir.

Tâceddin-i Velî'nin oğlu Kemalettin Velî'nin de babası gibi dönemin büyük âlim ve mutasavvıflarından olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. Tâceddin-i Velî, ölümünden sonra defnedildiği türbesi, kendi adıyla anılan mahallededir ve ziyarete açıktır.

yy. Kayseri Lisesi Binasının İnşaatı 1898-99 / 1316

Daha evvel Kapan Mahallesi'nde öğretime açılmış olan “Derece-i Ulâ Mekteb-i Mülkiye İdâdîsi” Lala Mahallesi'ndeki Küçük Hasan Paşa'nın konağında 1898-99 senesinde İdâdî Mektebi (Lise) olarak hizmete girmiş, daha sonra bu konağın arsası üzerine lise binası inşaatına başlanmış ve 1903-4 yılında tek katlı olarak öğretime açılmıştır¹⁷³.

¹⁷³ Kayseri Meşhurları, s.27.

zz. Talas'ta Han Câmi i'nin Yenilenmesi 1898-99

Bu Câmî eski usûlde damla örtülü iken Meşihat Müsteşarı (*) Derviş Efendi tarafından üzerine bir kubbe yapılarak yenilendi. Bu hayır işi Ahmed Remzi Akyürek tarafından şu şiirle tarihlendirildi.

Kayseri'ye Muzâf Talas Nâhiyesinde Müsteşar-ı Meşihât Dervîş Efendi'nin Tecdid Eylediği Câmî-i Şerîfe

*Talas Han Câmî'i tarz-ı kadim üzre musakkaftı
Rûkû'a meyl edip her rûknü olmuş idi gûya lâm*

*Meşihat müsteşarı Hazret-i Dervîş Efendi kim
Kemâl-i fazl u irfanın ne hacet eylemek i'lam*

*Semâhat eyleyip bir kubbe üzre eyledi tecdid
Değildir vasfî aslâ kâbil-i küncâyış-i aklâm*

*Dedi Tahsin birle cevherin tarihini Remzi
Ne ra'nâ yaptı Câmî müsteşar-ı müftiyü'l-İslâm 1316¹⁷⁴*

(*)Meşihat Müsteşarı: Şeyhü'l-İslâm'ın zaman zaman danıştığı ilim sâhibi kimse.

aaa. Kayseri Mevlevî-Hânesi'nin Onarılması 1898-99 / 1316

Seyyid-i Burhâneddin Hazretleri zamanından beri (1244) faaliyette olan Kayseri Mevlevî-hâne'si harab olmuş iken, 1898-99 yılında tâmir ettirilmiştir. Bu tâmir Ahmed Remzi Akyürek tarafından şu şekilde tarihlendirilmiştir:

Kayseri Mevlevî-hânesinin Tarih-i Tâmiri

*Bendegân-ı Hazret-i Mollâ idi âzürde-dil
Çün harâb olmuştu çoktan işte bu meydân-ı aşk*

*Hamd li'llah gayret-i Nâzım'la buldu intizâm
Etsin ol paşaya himmet Hazret-i sultan-ı aşk*

*Çıktı bir dervîş Remzi yazdı tarih-i güher
Müjde kim tâmir edildi tekye ey merdan-ı aşk 1316¹⁷⁵*

¹⁷⁴ Mazioğlu H. s.232.

¹⁷⁵ Mazioğlu H. S.233.

Bugünkü Ziraat Bankası ile Divan Pastahanesi arasında kalan yerde bulunan Mevlevî-hâne günümüzde yok olmuş, sadece buradan geçen caddeye konan “Mevlevî Caddesi” ismi yadigâr kalmıştır.

bbb. Câmî-îKebîr’in Onarımı 1898-99

Daha önce zaman zaman tâmir edilmiş bulunan bu tarihîCâmî, bu defa 1316 (1898-99) tarihinde dam örtü direklerinin çürümüş olduğunu tespit edilmesi üzerine yardımsever halkın kurduğu bir dernek vasıtası ile 80.000 kuruş para sarfedilerek, dam direkleri tamamıyla yenilenmiştir¹⁷⁶.

ccc. Develi Askerlik Şubesi

Develi ilçesinde Elbiz Caddesi üzerinde I. Abdülhamid Han zamanında yapılmış taş bir yapıdır. Üstü kiremitli çatısı olan zaman zaman onarım görmüş iki binadan meydana gelmiştir. Dört sütunlu ve iki yardan merdivenli güzel bir girişi vardır. Bugün Askerlik Şubesi olarak kullanılmaktadır.

¹⁷⁶ Mirat-ı Kays., s.17.

Develi Askerlik Şubesi 1937

Bu Yüzyılda Kayseri ve Çevresinde Yapılan Kiliseler:

- **Zencidere loannis (Loannis)Prodromos Manastırı (Vaftizci Yahya kilisesi) 1724-1728**

Fotoğraf: 1913

Takriben İ.S. 400 yıllarında Hristiyanların sonradan Panteleimon Klisesi ismini verdikleri kayalara oyularak yapılmış olan yeraltı Roma tapınağı üzerine yapıldığı Hristiyan kaynaklarında¹⁷⁷ belirtilmektedir.

Adını, Hz. İsa'nın doğumundan önce onun geleceğini müjdeleyen İoannis'ten almaktadır. Bu şahıs Roma döneminde kafası kesilerek İdam edilmiş, daha sonra din şehidi (Mart) ilân edilerek "aziz" sayılmıştır. Rivayete göre; İoannis'in kesik başı bir çuval içinde Klikya taraflarından İstanbul'a götürülürken bu bölgeden geçmiş, manastırın olduğu yerde verilen mola esnasında yere oturan deve ayağa kaldırılamamış nihayet çuval içindeki yükü boşaltılınca ayağa kalkan deveye çuval içindeki baş tekrar yüklenmiş ve yola devam etmiştir. İşte bu noktaya daha sonra adı geçen Manastır inşâ edilmiştir.

Daha sonra bu binanın bitişiğine 1600'lü yıllarda yapıldığı ifade edilen ve ikiyüz civarında hücre, sarnıç, fırın, depo ve büyük bir ahır olan Yuhanna Manastırı yaptırılmıştır¹⁷⁸.

1706-1717 yıllarında Kayseri Metropolitleri olan İeremias Efendi daha sonra İstanbul Patriği olunca önceden yakın dostu olan Damat İbrahim Paşa'ya devamlı ricalarda bulunarak Kayseri-Konya ve çevrelerinde bulunan bin? civarında klisenin tamir veya inşâsına izin talebetmişti. Bu izin Sultan III. Ahmed tarafından irâde edilince şimdiki Manastır Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın 1724 yılında verdiği ruhsat ile 1728'de Metropolit Neofitos zamanında yapılarak tamamlanmıştır. Patrik İeremias'ın İstanbul'dan gönderdiği üzerinde bir haç bulunan mermer kitâbe de kilisenin üzerine

¹⁷⁷Zencidere'deki İonnisProdromos Manastırı Yahud Moni Flavianon, İzdüşü Anadolu Belge ve Kültürel Çalışmalar Derneği, Palet Yay. Konya 2019 s.47

¹⁷⁸Kostas E. Tsolakidis, Belki Bir Gün Dönerim, Literatür Yay. İstanbul, 2007 s. 1

yerleştirilmiştir. Bu kitâbede 1720 tarihi vardır¹⁷⁹. Ancak Ortodokslar 1803 yılında manastırı tamamen yıkarak yeniden inşâ etmişler ve üzerine de İzmir'den getirilen büyük bir çan konulmuştur.

Manastır'ın kütüphânesinde tırşe (yazı yazılabilecek hâle getirilmiş hayvan derisi) üzerine yazılmış ve M.S. 7. yüzyıla tarihlenen bir İncil var imiş. 1890'lı yıllarda bu haberi duyan biri İngiliz diğeri Amerikalı iki eski eser toplayıcısı Kayseri'ye doğru yola çıktılarsa da onlardan önce davranan bir Rus profesör bu nadir kitabı 25000 Frank karşılığında alarak götürmüştü¹⁸⁰.

Yine 1837 yılında İstanbul'da matbaacılık öğrenen Ağırnaslı Papaz Daniil ile Talaslı Leontios İstanbul'dan aldıkları hurufat ile ceviz ağacından yapılmış bir makineyi Zencidere Manastırı'na getirerek kurarlar. Fakat bazı dinî risaleler bastıkları matbaayı fazla da işletemezler¹⁸¹. Ancak 1912 yılında bu binada bulunan matbaa aktif hâle getirilmiş ve 15 günlük periyotlarla REHBER isimli bir dergi çıkarılmaya başlanılmıştır. Derginin imtiyaz sâhibi Vahram Tahmisman ve yardımcısı Mis Garbır isimli İsveçli bir kadın olup, dergide daha çok Yahudi kültürü ve Alman Katolikliği üzerine yayınlar yapılmaktadır.

Daha sonra 1882 yılında içine ve civarına papaz mektebi, kız okulu, erkek okulu, çocuk yetimhânesi yapılarak külliye hâline gelmiştir.

1914-18 yıllarında Osmanlı ordusunun Kût'ül Amâre'de kahramanlıkları ile tanınan 44. Kasap Alayı¹⁸² mekân olmuş, daha sonra Gedikli Mektebi olarak hizmete girmiş 1930 yılına kadar devam etmiş olup, günümüzde bu manastır 1. Komando Tugayı bünyesinde kalmıştır.

- **Endürlük'te Üç Azizler Kilisesi (1835)**

¹⁷⁹Zencidere'dekiA.G.E. s.57

¹⁸⁰ A.G.E. s.37

¹⁸¹Zencidere'deki...A.G.E. s. 160

¹⁸² Kasap Alayı; 44. Kayseri Alayı'nın başarılarından dolayı kamuoyunca verilen isimdir. Önce Kafkas cephesinde savaşmaya başlamış sonra da Irak'taki birliklere katılarak Kut'ül Amare şehri yakınlarında 22 Kasım 1915 tarihinde yapılan Selman-ı Pak savaşında büyük yararlık göstermiş ve 9 Nisan 1916 günü çok üstün güçlerle taarruza geçen İngiliz birliklerine yirmüç binin üzerinde kayıp verdirerek ve beşi general olmak üzere 13 000 civarında İngiliz askerini esir alarak kahramanlık tatrihimize adını altın harflerle yazdırmıştır.

Kitâbe:

(*Andronikos –Provos- Tarahos*)

Bu muazzam ibadethane ...,

Tulu Pâdişah sultan....

Asrında Kayseri Kâhini faziletli Paisios 'un kehanetinde Çilepoğlu (celeboğlu) Hacı Murat kalfa'nın resmi ve bu köyde ikâmet eden cümle müminlerin gani imdadiyle, mukaddes teslisin ismine piyy (bin) sekizyüz otuzbeş senesinde Mutzeddin Ahyaoğlu nun septem (eylül) biriyosun sekizinde takdislendi 1835

Mezkûr Hacı Kalfa'nın hayratıdır. (Karamanlıca dili; Türkçe, Alfabeti; Grekçe – Yer: Endürlük

- **Yanartaş Rum Ortodoks Kilisesi (Darsiyah) 1837**

Kayseri ile, Gessi bucağı Kayabağ köyünde yapılmış taş bir binadır. Taxiarches Manastırı ismi ile de bilinen bu yapı, Bizans İmparatoru Büyük Konstantin'in annesi Helena tarafından M.S. 325 tarihinde Kudüs'e giderken burada gördüğü bir rüya üzerine yaptırılmıştır. Manastır olarak inşâ edilirken üzerine güneş ışığı düşünce âdeta yanıyormuş gibi kırmızılaşan bir taş "agion vima'nın" sağ duvarına konulmuş ve Manastır halk arasında "Yanartaş" olarak anılmıştır.

1827 tarihinde şiddetli bir deprem sırasında kubbesi tamamen çökmüş ve Hristiyan halk bizzat çalışarak Manastır'ı yeniden inşâ etmiştir¹⁸³.

Altı sütun üzerinde bir kubbe mevcuttur. Kemer altlarında Hz. İsa'nın çarmıh sahnesiyle dört İncil yazarının tasvirleri, Büyük Konstantin'in tasfiri ve İncil'den sahneler görülür¹⁸⁴.

Kitâbesi: *Peder Petros, Yordan, Yılı 1866, Mart 23*

¹⁸³Zencidere'deki İonnisProdromos Manastırı Yahud Moni Flavianon, İzdüşü Anadolu Belge ve Kültürel Çalışmalar Derneği, Palet Yay. Konya 2019 s.27-28

¹⁸⁴ Yeğen Ali, s.154.

- **Tomarza Panagia Kilisesi:** Tomarza ilçesi, Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan kesme taştan kalın duvarlarla yapılmış dikdörtgen şekilli bir kilisedir. XIX. yüzyılın sonunda yapılmıştır.

Ön cephesi yıkılmıştır. Kilise'de bulunan karşılıklı dörder yuvarlak taş sütunlar üzerindeki yuvarlak kemerler binayı üç bölüme ayırır. Apsisin üzeri yarım kubbeli ve pencereler altı nişlidir. Yer yer dökülmüş freskleri çeşitli motiflerle süslüdür. Üzeri kademeli taşlarla kaplı beşik çatılıdır.¹⁸⁵.

Gertrude Bell 1909

- **Talas Panaya Kilisesi (Tablakaya):**

¹⁸⁵ Yeğen Ali, s.162.

Eski bir Panagia (Ortodokslarda Meryem Ana) Kilisesi yerine 1886 yılında İstanbul'da ki gayrimüslim Talaslıların ve Talaslı kadınların birikimleri ile Muncusun'dan getirilen taşlarla yaptırılmıştır.

Mübâdeleden sonra (1923-1924)Câmiye çevrilen Kilise'nin kitâbesinde: *Panaya kapısı zirasaldır/ Yapısı şehr-i mayıs birinde / Şevketlü Sultan Hamid ve efra / Mitropolid Iannis devrinde / Aopststha 1886 yazılıdır.*

Panaya Kilisesi'nin Kitâbesi (Mustafa Şenalp Kol.)

• GermirPanagia (Meryem Ana)Rum Kilisesi'nin 1717-1729 yılları arasında eski bir kilisenin yerine inşâ edildiği tahmin ediliyor.Büyük ihtimalle 1856 yılından sonra kubbeli kilise yapımı serbest bırakılınca yeniden kubbeli olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Kilisenin yaklaşık 10 m. uzağında da taştan inşâ edilmiş son derece zarif bir çan kulesi de hâlen ayaktadır.

Germir'deki bir diğer Rum Kilisesi ise köyün diğer yakasındaki Agios Teodoros Kilisesi'dir (Aşağı Mahalle Kilisesi). 16 Aralık 1725 tarihinde inşaatı tamamlanmış ve 1835 yılında da yenilenmiştir. Bir de1858 yılında yangın geçirerek 1860 yılında onarılan Ermeni Stepanos Kilisesi mevcuttu.

- **Diğer Kiliseler:** Faraşa Kilise Câmi î, Zencidere'de Horalambolos (1840), Ağırnas'ta Hagios Prokopios Kilisesi, Tavlusun'da iki adet kilise, Balagesi Surp Haç Kilisesi, Başköy Kilise Câmi î ve Derevank Kilisesi, Efkere Kilisesi

İKİNCİ BÖLÜM

1- 20. Yüzyılda Genel Durum

Bu asıra Osmanlı Devleti, Sultan II. Abdülhamid yönetiminde girmiştir. 1897 tarihinde başlamış bulunan Osmanlı Yunan Harbi'nin Osmanlılar lehine sonuçlanması ne zamandır ülkelerin kaybedilmesine alışmış ve bu yüzden imparatorluğun geleceğinden ümidini kesmiş bulunan memleket halkı, bütün imparatorluk tebası, iç ve dış Müslüman devletler için ümit, tatmin ve ferahlık getirmiş idi. Sultan Abdülhamid gücünü artırmış ve bu zaferle hem kendi hem de Osmanlı Devleti'nin itibarını yükseltmiş idi. Nitekim bu zaferden hemen sonra Alman İmparatoru II. Wilhelm II. Abdülhamid'i ziyaret için İstanbul'a gelmiştir. Ancak, Abdülhamid'in otuzüç sene süren hükümdarlığında yaptığı birtakım islahatlar içerdeki muhalifleri ve dışarıdaki bazı devlet adamları tarafından kabul edilse de O'nun bufaaliyetleri her kurumu ile çöküşte olan devleti kurtarmaya yetmemiştir. Zirâ bu uzun saltanatı sırasında 1878 Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya Osmanlı'dan ayrılır; Kars, Ardahan ve Batum, harp tazminatının bir kısmına karşılık olmak üzere Rusya'ya, Kotur ise İran'a bırakılır,

1878'de Kıbrıs, İngiltere'ye bırakılır,

1881'de Fransa, Tunus'u ele geçirir; Teselya ve Narda Yunanistan'a verilir,

1882'de Birleşik Krallık, Mısır'ı ele geçirir,

1884'te Birleşik Krallık, Somali'yi ele geçirir,

1885'te İtalya, Habeş'i ele geçirir; Doğu Rumeli savaşı bir şekilde

Bulgaristan'ın ilhakına bırakılır,

1898'de Kuveyt, bağımsızlığını ilan eder; Girit'e özerklik verilir.

1908'de Bulgaristan Osmanlıdan ayrılır; Avusturya, Bosna – Hersek'i ilhak eder; Girit, Yunanistan'a katılır.

Bu süreç içinde İmparatorluk içinde ise birçok kültür müesseseleri kurulmuş ve bayındırlık işleri yapılmıştır. Mekteb-i Hukuk-ı Şahâne, Mekteb-i Mülkiye-i Şahâne, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne, Beyrut, Şam, Bağdad, Selanik ve Konya şehirlerinde çeşitli Fakülte ve Üniversiteler, Teknik Üniversite, Güzel Sanatlar Akademisi, Yüksek Ticaret

Mektebi, Halkalı Yüksek Ziraat ve Baytar Mektebi, Orman ve Maadin Mektebi, Deniz Ticaret Mektebi, Yüksek Muallim Mektebi kurulmuştur. Orta öğretimde hemen her sancak merkezinde birer idâdî (lise), Rüştiye ve (Ortaokul) Kız ve Erkek Sanayi Mektepleri, Muallim Mektepleri ayrıca çok miktarda İlk Mektep açılmıştır.

Birçok müze ve kütüphâne kurduran ve bunların örnek kataloglarını yaptıran II. Abdülhamid devrinde; Dâr-ül aceze, Hamîdiye su tesisleri, yüzlerce sanâyi, ziraat ve ticaret odası, belediye teşkilâtı, telgraf hatları, postahâne, demiryolu, şose, köprü ve birçok fabrika meydana getirilmiştir¹⁸⁶.

Bu devirde Kayseri’de; Ahmed Paşa Rüştiye Mektebi, birçok çeşmenin tâmiri veya yeniden yaptırılması, Keklikoğlu Câmî î, Hacı Efendi Çarşısı, Çifteönü Câmî î, Zeynel Âbidin Türbesi, Câmî-i Kebîr’in onarılması, Şeyh Câmî î’nin ve Çeşmesi’nin onarımı, Kayseri Şifahânesi’nin tâmir ettirilmesi ve medrese olarak kullanılması, Develi-Şihli’da Hamidiye Medresesi, Seyyid Burhâneddin Türbesi’nin yaptırılması, Kayseri Lisesi binasının yaptırılması, Tâceddin Türbesi’nin yaptırılması, Kayseri Mevlevîhânesinin tâmir ettirilmesi, Karacaoğlu ve Talas’ta Han Câmî îlerinin yaptırılması Develi Askerlik Şubesi binası, Hunat ve Hacıkılınç Câmî îlerinin minarelerinin yaptırılması, Meydan’da saathâne yaptırılması gibi birçok eseri sayabiliriz. Ayrıca o dönemde önemli şehirlerin değişik fotoğraflarını çekirtmiş ve bunları bir tarihî vesika olarak albüm hâline getirtmiştir.(Kayseri fotoğrafları, Ankara vilâyeti fotoğrafları arasında bulunmaktadır.)

II. Abdülhamid zamanında uygulamaya başlanılan en önemli projelerden birisi de Haydarpaşa Bağdat Demiryolu Projesi idi. Bir Alman mühendisi olan Von Pressel’in bu projesi ile; İstanbul, Anadolu’nun büyük şehirlerine ve onların Suriye-Irak ve Hicaz merkezlerine bağlanması sağlanacaktı. (Toplam 2300 Km.) İki Alman bankasının kurduğu “Anadolu Demir Yolları Kumpanyası” isimli şirket üç yıl içinde İzmit-Ankara hattını hizmete açtı. Bu yol Ankara-Kayseri, Kayseri-Sivas-Diyarbakır üzerinden Bağdat’a ulaşacaktı. Fakat Ankara-Kayseri Demiryolu tasarısı arazinin elverişsiz durumu sebebi ile çok pahalıya mal olacağı düşüncesi ile terk edildi ve Ankara-Konya üzerinden Bağdat’a bağlanması plânlandı¹⁸⁷.

Bu esnada Osmanlı Ordusu’nu düzenlemek için, Türk hizmetinde çalışmış olan Mareşal Von der Goltz’un yayınladığı bir kitapta¹⁸⁸ öne sürdüğü fikirleri önemli olduğu için alıyoruz. Yazar bu kitabında; daha önce Bismark’ın Türkiye hakkında ortaya attığı bir görüşü genişleterek izah etmiştir: “*Türkiye’nin geleceği, tabii sınırları içerisine çekilerek orda kuvvetlenmeye çalışmasına bağlıdır. Türk kuvvetinin en derin ve sağlam kökleri Anadolu’dadır. Avrupa’daki ve Afrika’daki arazi terk edilmeli ve Anadolu’ya dönülmelidir. Bu bir zarurettir. Çünkü, Osmanlı imparatorluğu sunî bir şekilde teşekkül etmiştir. Osmanlı tebaasını teşkil eden fertler arasında ortak hiçbir bağ yoktur. Osmanlıların Avrupa’da kaybetmiş oldukları topraklara, gerçekte hiçbir zaman tam*

¹⁸⁶ Öztuna Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, cilt:7, İst. 1978, s.237-238.

¹⁸⁷ Karal Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi VIII**. Cilt Ank. 1983, s. 176.

¹⁸⁸ Baron Von Der Goltz, **La Defaite de la jevne Turquie**, Paris, 1913, s.117.

manasıyla sahip olamamışlardı. Buralarda ırk ve içtimai nüfuzları yerleşmemiştir. Bu hal, Baserabya'da, Bosna, Tuna, Sırbistan, Yunanistan ve Erdel'de Macaristan'ın Osmanlı hâkimiyetinde bulunmuş olan kısımlarında da böyle olmuştur.

Türkiye'nin Avrupa'da elden çıkardığı yerler zâten düşman memleketleridir. Türkiye'nin Balkanlar'da Türk olmayan toprakları terk etmesi lehinde olacaktır. Çünkü sınırların daralması hâlinde, dokuz düşman ile çevrili bulunan Türkiye'nin düşmanı üç düşecektir. Avusturya ile sınırı kalmayacak, Trablusgurb İtalya'ya bırakıldığı takdirde, Fransa ile de bir sınır davası bulunmayacaktır. Bundan başka sınırların çok uzun olması savunmayı güçleştirmekte ve herhangi bir devletin de Türkiye ile işbirliği yapmasını imkânsız hale getirmektedir. İstanbul stratejik yönden dâimâ tehlikeye maruzdur. İklimi gevşeticidir. Hükümet erkani, dâimâ batı ile ilgilenip, Anadolu'yu tamamen ihmal etmektedirler. Herhangi bir memur için İstanbul'u bırakıp Anadolu'ya gitmek bir nevi sürgüne gitmek gibidir. Ülkenin başkenti daha merkezî bir yerde olmalıdır. Yani Konya, Kayseri veya Halep'ten birisi başşehirlik için ideal merkezlerdir.”

Bu fikirler Avrupa ve bilhassa o günlerde yakın ilişkiler kurulmaya çalışılan Almanya'da etkili oldu. Bağdat Demiryolu ihalesinin ve onun yanında bir kısım imtiyazların Almanlara verilmesinden sağlanacak olan yakınlaşma politikası amacına ulaşamadı. Belki de bu sebeple ve biraz da bu imtiyazın Almanlara verilmesinden endişe duyan İngiltere, Fransa ve Rusya menfaat hesaplarına giriştiler. Bu sebeple demiryolu hattı söz konusu üç devletin, Osmanlı İmparatorluğu hakkında yıkıcı siyaset takip etmelerine sebep olan büyük bir politik mesele hâline geldi.

Demiryolunun Kayseri'ye gelişi bu tarihten takriben 30 sene sonra, 1927 senesinde gerçekleşecektir.

2- 20. Yüzyılın İlk Yıllarında Kayseri

1900 Ankara Vilâyet Sal-nâmesi'ne göre, bu tarihte şehir merkezinde toplam 10223 adet hâne vardı. Ayrıca 1 hükümet konağı, 1 askeriye dairesi ve 1 cephanelik bulunduğu belirtilmiştir. Diğer binalar ise; 3722 dükkân ve mağaza, 120 fırın, 30 han, 11 hamam, 250 ambar ve samanlık, 1 kıraathâne, 1 belediye konağı, 1 gureba hastahânesi, 2 kütüphâne, 39 medrese, 31 tekke ve zaviye, 150 Câmî ve mescid, 1 idâdî, 3 erkek ilkokulu, 1 kız ilkokulu, 58 sıbyan mektebi, 1 güherçile fabrikası ve 8 kilise bulunuyordu.

1903-1904 Ankara Vilâyet Sal-nâmesi'ne göre ise; 191.171'e yükselen toplam nüfusun % 35,5'ini gayrimüslimler oluşturmaktadır. Bu sayım, gayrimüslimlerin genel nüfus içindeki oranlarında düşmenin ilk görülmeye başladığı dönemi göstermektedir. Ortodoks Rumlarda ise genel nüfus içinde önceki sayıma göre % 1,5'lik bir artış görülmektedir.

1905-06 nüfus sayımında Osmanlı Devleti'nin 18 vilâyeti ve bunlardan ayrı olarak doğrudan Bâb-ı Âlî'ye bağlı 18 de müstakil sancağı vardı. Kayseri sancağı da bunlardan birisi idi.

1907 Ankara Vilâyet Sal-nâmesi Kayseri sancağındaki 165.412 olan toplam nüfusun 55.000'i gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Genel nüfus içinde %33,2 olan bu oranda da gayrimüslim nüfusta azalmanın devam ettiği görülmektedir.

1911 senesinde Kayseri'nin şehir içi 75.000 nüfusu vardı. Bu nüfusun 10.000'i Rum, 16.000'i Ermeni idi.

1914'te Kayseri sancağının 259.541 olan toplam nüfusunun 75.249'u gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Bu ise %28,9'luk dilimle verilen oranlar içinde en düşük değeri göstermektedir.(Kabaca; 52 000 kişiyle Apostolik, Protestan ve Katolik Ermeniler yüzde 20, Rumlar ise yüzde 10 olarak tespit edilmiş)

Kayseri'deki 1903 tarihi ile 1914 arasındaki anormal nüfus değişimleri; sancağa ilâve edilen veya çıkarılan yerleşim birimlerinin yanında sancaktaki tarıma elverişli alanların kısıtlı olması sebebiyle Müslüman veya Hıristiyan ahâlinin mevsimlik işçi olarak büyük şehirlere çalışmaya gitmeleri hattâ ABD'ye de büyük bir göç dalgası olmasına bağlıdır.

Ticaret hayatında önemli bir yer tutan Ermenilerin, çoğunluğu küçük ölçekli tüccar ve zanâatkâr ise de Gülbenkyan, Gümüşyan, Frenkyan ve Manukyan gibi büyük tüccar aileler mevcut olup, bu ailelerin birçoğu Avrupa'yla ticaret yapmaktadır.

Kayseri'nin ihtiyacı olan tarım ürünleri büyük oranda Ankara ve Yozgat'tan sağlanıyordu. Sadece kitre ve cehri dışarıya ihraç edilmekte idi. Özellikle cehriden halk büyük gelir elde etmekte idi. Zira cehri, hem ipekli ve pamuklu kumaşların boyasındaki sarı rengi veriyor ve hem de bütün diğer renkleri sabitleştiriyordu.Soylularca dâimâ sarı renkli elbiselerin tercih edildiği Çin'e büyük miktarda dokunmuş kumaş satan İngilizler, Kayseri'de yetişen cehrinin başlıca alıcısı durumunda idiler. İngiliz konsolosluk görevlilerinin testlerine göre 1840 yıllarından itibaren yılda 350 ile 560 ton arasında cehri elde edilmekte ve İzmir ile Mersin Limanlarından İngiltere'ye götürülmekte idi.¹⁸⁹

Deri ve sarı sahtiyan işçiliği ileri düzeyde idi. Ayrıca kilim, cecim, halı, yazma ve yemeni üretimi de oldukça ileri idi. Bu tarihte Kayseri'de 3300'ü aşan halı tezgâhında takriben 3800 işçi çalışmakta idi.

Kayseri için Adana'yla olan pamuk ticareti de önemli taşımaktadır. Kayseri, uzun bir dönem, Adana'dan gelen pamuğun Anadolu'ya dağıtıldığı merkez özelliği özelliğini taşımıştır. Ancak 19. yüzyılda, İngiltere'den gelen dokuma ürünleriyle ve özellikle de Manchester'den gelen ip le Adana'yla yapılan ticareti ikinci plâna atsa da Kayseri, bir ticaret merkezi olma işlevini devam ettirmiştir.

1900 Ankara sal-nâmesi, şehir çevresinde çok sayıda taş ocağı ile Ağırnas köyünden çıkarılan alçıtaşı madeninden bahsetmektedir.

3- Şahsî Bir Not

¹⁸⁹ Yurt Ansiklopedisi, S:4698

1900 tarihinde dedem (annemin babası) Bekir Parkan, Kayseri’de Gülük Mahallesi’nde doğdu. Meşrutiyeti, Ermeni isyanını ve tehcirini, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü, Cumhuriyet’in kuruluşunu gören ve 40 seneden fazla öğretmenlik yapan şair Bekir Bey, tam bir Osmanlı aydını idi. 1986 yılında Hakk’ın rahmetine kavuştu.

4- Belediye Başkanlığı’na Tavlusunlu Dr. Mustafa Hilmi Beyin Tayini 1901-1906

Mehmed Ali Efendi’nin 21 Safer 1276 (18 Eylül 1859) doğumlu ikinci oğlu Doktor Mustafa Hilmi Bey, Ankara’da sıhhiye müfettişliği yapmaktayken Tavlusunlu Mehmed Ali Efendi’nin ölümünden sonra, II. Abdülhamid tarafından Kayseri Belediye Reisliği’ne tayin edilmiştir. 1901-1906 yılları arasında belediye başkanlığı yapmıştır.

Kayseri Belediye Başkanlığı döneminde bir belediye meclisi oluşturmuş ve şehrin temizlik işlerine çok önem vermiş, bilhassa çarşı içinde biriken çöpleri şehir dışına taşımak üzere yedi adet katır satın alınmıştı. Bu katırların üzerlerine yerleştirilen ve “yayma” adı verilen hasırdan yapılmış çöp heybeleri ile çöpler şehir dışındaki belirli yerlere taşınmaya başladı. Ayrıca bu çöpler zaman zaman ihtiyacı olan tarla sahiplerine gübre olarak satılarak belediyeye gelir sağlanmıştır. Dr. Mustafa Hilmi Bey’in bir önemli icraatı da “Çarşıağalığı” teşkilâtını kurmasıdır.

11 Ağustos 1906 tarihinde ilk zabıta teşkilâtı “Çarşıağası” ismi ile kurulmuş ve ilk çarşıağası da Kör Mükremin Çavuş ismindeki kişi 5 kuruş yevmiye ile işe başlamıştı. Daha sonra iki kişi daha alınmış bunlardan Mollaoğlu’nun Remzi Efendi 6 kuruş yevmiye ile Serkomser yapılmış, İmamoğlu’nun Kör Muhiddin Mükremin ve Kutub’un Hacı Ömer Ağa 5’er kuruş yevmiye ile Çarşı Ağası olmuşlardı. Böylece çarşıların ve esnafın denetimi daha sistemli yapılır hâle gelmiştir.

Mükremin Çavuş yaşlı Encümen Üyesi Şeyh İbrahim Efendi’yi katırla Belediye’ye getirir, götürür ve diğer zamanlarda Reis’le çarşıları gezerler, temizlik işlerini ve fiyatları denetlerlerdi.

Ayrıca yangın söndürmek için Belediye çalışanlarından 3 kişilik bir ekip “Tulumbacı” ismi ile görevlendirildi. Bunlar, halkın çeşme ve kuyulardan taşıdıkları sularla yangınları söndürürlerdi.

Dr. Mustafa Hilmi zamanında ve onun teşviki ile hayırseverlerin gayretleri çoğalmış ve birçok mahalle çeşmesi yeniden yaptırılmıştır.

1906 yılında belediye reisliğinden ayrılan Dr. Mustafa Hilmi, bir müddet Kayseri-Sivas merkez hükümet tabibliği yapmış ve 31 Mart 1333’te (M. 1917) Tifüs hastalığından vefat etmiş, Tavlusun’da toprağa verilmiştir.

Dr. Mustafa Hilmi’nin reisliği sırasında Belediye Meclisi Üyeleri şu kişilerdi.

Şeyh İbrahim efendi

Hoca Hacı Hilmi Efendi

Müftü Hacı Enver Efendi

Köshalil-zâde Emin Efendi

Dr. Karabet (Ermeni)
Dr. Manukyan (Ermeni)
Kalpağı Güdük (Ermeni)

5- Hunat Câmi î'ne Minare Yapılması 1900-1901

Mutasarrıf Haydar Bey ve Belediye Reisi Tavlusunlu Mehmed Ali Efendi zamanında halkın yardımları ile Hunat Câmi î minaresi yaptırılmıştır. İskelesi Kaleli Mahmud Usta tarafından kurulan ve inşaatı ise Tekbıyık Osman tarafından yapılmış bulunan minarede bu tmire ait kitâbe bulunmaktadır.

*“Şehriyâr-ı âzam el gâzi
Sutan Hamid-î Snî
Hazretlerinin mberratındandır”
1317 fî 15 Ş (Şaban)-(17 Şubat 1900)*

Hunat Cmisine kubbe yapımı (takriben 1892-94 seneleri)

6- Şair Fevzî'nin Ölümü (Edirne Kadısı) 1901

Asıl adı Mehmed Fevzi bin Ahmed olan bu şair, Hicrî 1242'de (M. 1826) Tavas'a bağlı Yrangme kasavvasında dünyaya gelmiştir. Edirne Mft Nibliği ve sonra da Edirne Müftülüğü yaptığı için **“Edirne Müftüsü Fevzî Efendi”** olarak anılagelmiştir. Âlim, ârif, fâzıl bir zttir. İstanbul, Edirne, Kayseri ve daha birçok büyük İslâm beldesinde ikâmet etmiş ve Hicrî 1318 (M. 1901) yılında 76 yaşında iken İstanbul'da vefat etmiş ve Fatih Câmi î bahçesine gmlmştir.

168

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Mehmed Fevzî Efendi çok çalışkan bir âlimdi... Tefsir ve diğer ilimlere dair altmıştan fazla eseri vardır. Tefsirleri bazı sûrelere aittir... Bunlar; kimi kısa, kimileri de uzunca te'lif edilmiş eserlerdir.

Arapça-Farsça ve Türkçe yazılmış bir kısım manzûmeleri de vardır. Eserlerinden bazılarının bir listesi, "Hakîkatü'l-Hürriyet" isimli kitabının sonunda anlatılmıştır.

Mehmed Fevzî Efendi, evvela Hâdimî Saîd Efendi'den, sonra da Manisa Müftüsü Evliyâ-zâde Ali Rıza Efendi'den ilim tahsil etmiştir. Hicrî 1256 Ramazanı'nda İzmir'de, 1257 Ramazanı'nda İskenderiye'de tefsir okutmuştur. Yine 1257 senesinde Hicaz'a gidip, 1259 yılına kadar Mekke-i Mükerrerme'nin hizmetine adanmış; Ka'be-i Muazzama'da Rûkn-i Yemâni karşısında Arapça tefsîr-i şerif dersleri vermiş ve Aliyyü'l-Kârî'nin (rh.) "Menâsikü'l-Hace"ını da Türkçe olarak okutmuştur.

Daha sonra Manisa'ya dönerek çeşitli ilimlerden icâzet almıştır. 1263 yılında ise Edirne'ye gidip, orada yirmi sene ikâmet ederek, o güne kadar tahsil etmiş olduğu ilimleri tâliplere okutup öğretmekle meşgul olmuştur. Bu esnada iki defa icâzet vermiş, orada kaldığı süre içerisinde üç medrese kurmuş ve bir müddet şehrin müftülüğünü de yapmıştır. Buradan sonra Kayseri'de de bir dönem kadılık veya müftülük yaptıktan sonra müftülükten istifa ederek İstanbul'a gelmiş, vefatına kadar da burada ikâmet etmiştir. 1870 yılından Zeynel Âbidîn Türbesi'nin Ankara Valisi Âbidin Paşa'nın himmeti ve Kayseri Mutasarrıfı Mehmed Nazım Paşa'nın vasıtası ile yaptırıldığı 1886 yıllarında Kayseri Kadılığı yapmakta iken ¹⁹⁰ Zeynel Âbidin Türbesi ile Çifteönü, Hacı Mehmed ve Karaimam Çeşmelerine, Hacı Torun Efendi'nin mezar taşına kitâbeler yazmıştır.

Zeynel Âbidîn Hazretleri Türbesi'ndeki kitâbede bulunan tarih manzumesi*:

Hazretü'l-Gâzî Hamîd Han-ı diyânet-perverin
Mâlikü'l-mülk milkini ma'mûr buyursun tâ kıyâm

Ömrini ikbâlini hem şevket ü iclâlini
Ân-be-ân müzdâd ü mevfûr ide Hayy-i lâ-yenâm

Çün üstüne hep türbe-i sâdâtla ma'bedleri
Kıldı imâret ü tezyînâtla dârü'-selâm

İşte bak bu türbe-i pür-zeyn-i Zeyne'l-âbidîn
Emr-i fermân-ı şerîfi ile buldı hoş hitâm

Ola dâreynde mu'îni hem şefî'i ol şehin

¹⁹⁰ Erkiletlioğlu Halit, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri 1996 s:219

Cedd-i pâki hazret-i dûst-ı Hûda hayrû'l-enâm

Hâmedan dû katre düşdü Fevzi târîh yazmaya
Kabr-i Zeyne'l-âbidîn cennet gibi â'lâ-makâm -1303

Çifteönü Çeşmesi'nin tamir kitâbesi:

Sâhibü'l-hayrât Hacı Seyyid Mehemed Ağa'nın
Hayrını makbûl buyursun ol Hudâ-yı müste'ân

İşte bak bu çeşme-i dilcûyî inşâ eyledi
Nezd-i atşânda be-câdır dînse hayrâtü nisân

Hayr-ı a'zam su akıtmaktır buyurdu ol Resûl
İtmeye sa'yin hebâ kim Hazret-i Rabb-i menân

Nûş idüp mahşerde havz-ı pâk-i kevserden o zât
Lutf-ı Yezdân ile olsun dâhil-i dâr-ı cinân

Lafzile yaz Fevzî târîhin ki herkes anlasun
Bin iki yüz doksan üçde akdı bu âb-ı revân -1293 (1878)¹⁹¹

Karaimam Çeşmesi

Teşnegân söyledi menkût ile Fevzî târîh
Ab'e kandırdı cihan halkını Ahmed Paşa 1287-1870

Hacı Torun Efendi'nin mezar taşı Kitâbesi

- 1-Huvel Bâki
- 2-Hace-i bülfadıl ve dâna Torun Efendi'nin
- 3-Asıl ismiydi Muhammed Salih Kan-i Kemâl
- 4-Ruz-ü şeb neşr-i ulûma say ederdi söyle kim
- 5-Ehl-i insaf etmedi ilminde anın kil-ü kal
- 6-Her doğan gün ettiğinden akibet ahşam gurub
- 7-Şems-i burc-i ilmiken buzatta bulmuş vah zeval

¹⁹¹ Köksal, s:203, Erkiletlioğlu, Kayseri Tarihi, s:179

- 8-Mesken-i vâla-yi Pâk-i cennet-i âlâ olup
9-Vasl-ı dîdariyle kalbim sadede ol Zül Celâl
10-Lâfzî ile tarih-i fevtin zabdedüp Fevzi dedi
11-Üç yüz iki sâli içre kıldı Adn'e irtihâl (H/1302-M/1885)¹⁹²

7- HacıklıncCâmi î'ne Minare Yapılması 1902

Hunat Câmi î'nden bir sene sonra, yine aynı idareciler ve aynı ustalar tarafından HacıklıncCâmi î'ne de zarif bir minare yaptırılmıştır. Bu minare ile Hunat Câmi î minaresinin Sultan II. Abdülhamid Han'ın cülus sene-i devrelerinde yaptırıldığı rivayeti vardır.

¹⁹² Erkiiletlioglu, Halit, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri 1996, S.194

Hacıhalil Camisi Minâre Yapılmadan Önce

8- Kayseri Lisesi Binasının Yapılışı 1903

İlk defa Kapan Mahallesi'nde Ulu Câmî'nin yakınında Seyfullah Efendi'nin konağında 13 Eylül 1893 tarihinde öğretime başlayan İdâdî'ye kaydolun talebe sayısı gayet azken, 1895-96 öğretim yılında 60'a kadar çıkması üzerine yeni bir bina yapılması zarûrî hâle geldi.

Lala Paşa Mahallesi'nde bulunan ve daha önce "Küçük Hasan Paşa'nın Konağı" olan fakat Küçük Hasan Paşa'nın çocuksuz olarak 1683 tarihinde ölmesi ile devlet hazinesine kalan arsası üzerine daha sonra Karamehmet Ağa-zâde Burhan Efendi'nin "Üstü Örtülü Konak" denilen evi yapılmışsa da, 1886 yılında konağın bahçesine ilâveten bu arsaya bitişik olan Fernek oğlu Frank'tan da bir miktar arsa alınarak inşaata başlanmıştır. Daha sonra inşaat alanına Akçakayalı Ömer Ağa'nın da bağışladığı arsa ilâve edilmiştir.

Kayseri Askerî Fırka Komutanı ve II. Abdülhamid'in en ateşli taraftarı olan ve yâverân-ı şehriyardan Cihangirli Ferik Mehmed Paşa¹⁹³ önderliğinde Ali Hilmi ve Harputlu mubassır Hacı Beylerin destekleriyle lise binasının temeli atılmış, temel bir müddet bu hâlde kaldıktan sonra 1903 yılında Lise'nin birinci katı tamamlanmış ve 1903-1904 öğretim yılında eğitim başlamıştır.

Okulun açılışından itibaren sıra, yazı tahtası, soba, mefruşat ve diğer bütün ihtiyaçları için Maarif Vekâleti, Bâb-ı Âlî Sadâret Dairesi'ne mürâcat ederek ödenek istemiştir. Dönemin Sadrazamı Ferid Paşa da 18 Ramazan 1323 (1905) tarihli bir tezkere ile konuyu Şûrâ-yı Devlet Komisyonu'na havale etmiş ve 7165,5 kuruşluk bir ödenek talebinde bulunmuştur. Pâdişah adına tezkereyi alan Serkâtib-i Şehriyar (Pâdişah Genel Sekreteri) da meblağın ödenmesi için 2 Zilkade 1323 (29 Aralık 1905) tarihinde Şûrâ-yı Devlet Mâlîye Defteri Komisyonu'na havale ederek komisyondan mevcut senenin bütçesine ilâve edilmesini sağlamıştır.

¹⁹³ Cihangirli Ferik Mehmed Paşa, 23 Temmuz 1908 tarihinde ilân edilen Kanun-u Esasî kutlamaları sırasında hayatını tehlikede gördüğü için Kayseri'yi terk etmiştir.

Kayseri Lisesi 1910, Arkada Surp Asvadzatzin Kilisesi ve Yoğunburç (Mustafa Şenalp Kol.)

İkinci katının inşası, Kilise'nin görünüşünü kapatıyor gerekçesi ile bir müddet durdurulmuş ve daha sonra 1916-17 senelerinde tamamlanmıştır. Lise binasının 1903-4 (1322) yılında öğretime açılması sebebi ile Ahmed Remzi Akyürek (Dede) ebced hesabı ile tarih düşürmüştür.

*“Kayseri şehri gibi kenz-i ulum
Buldu bak şanına layık mekteb
Etti etfali taleb-kar-ı fünün
Kesb-i ulviyete saik mekteb
Tam tarihi yazıldı Remzi
Oldu emsaline faik mekteb” (1322)(1904)*

Binanın giriş kapısının üzerindeki üçgen alınlıkta bulunan kitâbe yerinde herhangi bir isim ve tarih bulunmamakla beraber, binanın yapılışı Sultan Abdülhamit döneminde başlayıp, Sultan Reşat döneminde bitirildiğine göre hangi sultanın tuğrası olduğu bilinmemektedir.

Çevre il ve ilçelerden gelenlerle öğrenci sayısı hızla artınca 1927 yılında Cizvitlere ait bulunan yakınlardaki iki bina daha alınarak yatılı öğrencilere yemekhâne olarak hizmet vermeye başladı. Ancak 1933 yılında çıkan bir yangınla yemekhâne binası kullanılamaz hâle gelince yıkılarak yerine dershâne, kütüphâne ve spor salonu olan bir bina yapılmış, diğer bina ise bir süre meslek lisesi olarak hizmet vermiş sonra da yıkılarak yerine Kadı Burhanettin Okulu yapılmıştır.

9- Şair Rauf'un Ölümü 1905

Müderriş-zâde şair Âlim Efendi'nin oğlu, Müderriş-zâde Rauf Efendi, zamanın büyük bilginlerinden olup, o da müderriştir. Aslında şair olmayıp bu gibi tarih beyitleri vardır. Ömrünün son zamanlarında bunama hastalığına tutulduğundan öğretim ve eğitim hizmetlerini terk etmek zorunda kalmış ve 1322 / M-1905 yılında vefat etmiştir.

Babası Âlim Efendi'nin ölümü sebebiyle düşürdüğü tarih: (mezar taşına da yazılmıştır.)

Câmi'i Havendin ihyâsıyken etdi irtihâl

Durmayıp kan ağlamakda mihrabiyle kürsiyan

Söyledi üçlerle târîh mahdûmı cevher gibi

Lutf-ı Hak'la Hâce Âlim cennete oldu revân 12 Ramazan 1299 (1882)

Çifteönü Câmi i'ne yazdığı tarih kitâbesi;

İde matlûbuna nail dû cihanda rıfkle

Sal-i bin üç yüzde tekml tarih-i lafz-ı Raûf 1300 (M-1883)

10- Haydar Bey'in Mutasarrıflığı ve Eşraftan Bazı Ölümler 1902

Nisan 1898 tarihinden Haziran 1902 tarihine kadar Kayseri Mutasarrıflığı yapan Mehmet Nazım Paşa'dan sonra Haziran 1902 senesinde Haydar Bey Mutasarrıf oldu. 1903 yılında Adliye Kâtibi Zillî--zâde Mustafa Efendi ölmüş ve ölüm tarihi Ahmet Remzi Akyürek tarafından şu şiirle tarih düşürülerek tespit edilmiştir.

*Gel ey zâ'ir oku bir fâtiha sende müheyya ol
Cihân bir zill-ı zâil olduğun fehim eyle manâda*

*Cenâb-ı Mustafa adliyede kâtib idi gitti
Hemân hem-nâmına hem-sâye olsun dâr-ı ukbâda*

*Bu târih-i güherde za'il oldu ah dünyâdan
İlâhi Zilli--zâde gölgelensin arş-ı alâda ¹⁹⁴ H. 1321*

1904 yılında Kayseri Mutasarrıfı Zekâî Bey'in oğlu Orhan Bey ölmüş ve Seyyid-i Burhâneddin Türbesi'nin bahçesine gömülmüştür. Tâlik yazı ile yazılmış mezar taşı müzede bulunmaktadır.

1905 senesinde Damad Emin Efendi vefat etmiştir. Divrikli Hafız Mustafa Efendi'nin oğlu olan bu zat H. 1237 tarihinde Kayseri'de doğmuş, kemâl yaşına geldikten sonra Kur'ân-ı ezberlemiş, sülûk ve tâlik hatları ile üç adet Kur'ân-ı Kerîm yazmıştır. Kayseri'de Hacı Torun Efendi'den ders görmüş, bu zâtın kızını alarak "Damad" sıfatı ile anılmaya başlamıştır. 40 seneden fazla zaman içinde Kayseri'de 500 civarında talebe yetiştirmiştir¹⁹⁵.

Hunat Câmi î bahçesinden müze deposuna getirilen mermer mezar taşında tâlik yazı ile;

- 1- *Ruhuna el fatiha*
- 2- *Hazret-i Hâce Emin Fazıl*
- 3- *Âzim-i ravza-i Rıdvan oldı*
- 4- *Nice yıl medrese-i âlemde*
- 5- *Naşir-i şûle-i irfan oldı*
- 6- *Nice Tullâba icazet verdi*
- 7- *Halef-i Hazret-i Numan oldı*
- 8- *Cevher-i eşk-i esefle Hakkı*
- 9- *Yazdı tarihini giryan oldı*

¹⁹⁴ Mazıoğlu H., s.235.

¹⁹⁵ Koçer M. Zeki, **Kayseri Üleması**, s.75.

10- *Mâden-i ilm-ü hümen Hâce Emin*

11- *Nâil-i rahmet-i Mennan oldı. 22.2- sene 1323.*

Damad Emin Efendi'nin talik yazı ile yazılan Arapça başucu kitâbesinin açıklaması da şöyledir: (Ey kabir ziyaretçisi; bu kabirde fâzılların şeyhi gömülüdür. Eğer uyanmak istersen onu ziyaret et. Onun adı, işi ve vasfı eminliğinde birleşir. O geleceklerin emînidir. Onun faziletli nesli, onu arkasından andıkça, ona çocuğu olmayanın (yani Allah'ın) rahmeti olsun. Ey cemaat ağlama; tarihi edeptir. Vaktini ilimli yaşatan kimse edebiyen ölmez. 1323 senesi, 21 Safer, Hamis günü, ikinci sonu) (28 Nisan 1905 Perşembe günü)

Damad Emin Efendi'nin ölüm tarihi birçok şair tarafından tarih düşürülerek belirtilmiştir.

Ahmed Remzi Akyürek;
Ey zâir olma gâfil yâd et bu ercümendi
Divrîki--zâde Fâzıl Dâmâd Emin Efendi

İlmü amelde yektâ eslâfa gıpta-bahşâ
Terk eylemişti zira dünyâ-yı pür gezerdi

Tam elli yıl bu tahrir tüllaba etdi takrir
Fıkh u hadis ü tefsir bâ-tarz-ı Hak pesendi

Mazmûn-ı mevt-i âlim meşhum-ı mevti âlem
Eyyah oldu bu dem malum-ı hüşmendi

Remzi edildi imlâ tarihi cevher-âsâ
Kıldı cinânm me'va Fazıl Emin Efendi (1323)

Bir başka tarih;
İdüp rûhü'l-min tâ arşa pervâz
Makâm-ı kurbete ref etdi Allâh

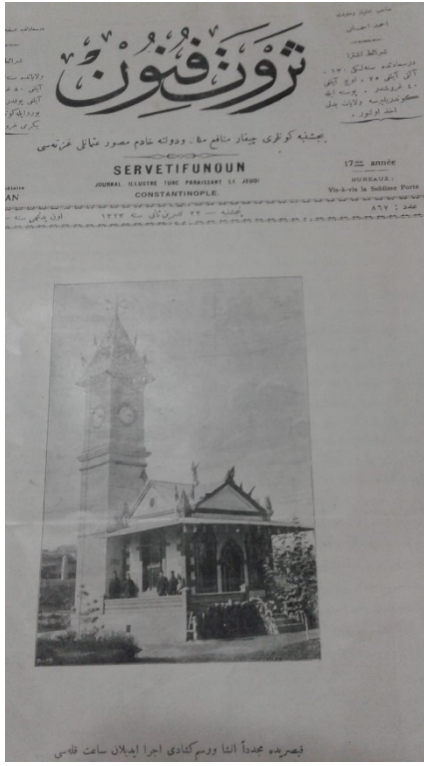
Te'essüfle dedim târih-i cevher
Vücûduyla fezâ'il gitdi eyvâh (1323)

11- Saat Kulesi'nin Yapıtılması 1906

Sultan Abdülhamid'in hizmetlerinden olan ve büyük şehirlere birer saat kulesi ve muvakkithane yapılması emri ile Adana, Antalya, Çorum, Halep, İzmit, Kastamonu, Samsun ve Yafa başta olmak üzere birçok şehrin yanında Kayseri'de de uygulamaya geçildi. Hükümet Konağı önündeki Alay Bahçesi'ne Filinte'nin Şeyh İbrahim Efendi'nin Belediye Reislîği'ne vekâleti sırasında başlanan inşaat, Mutasarrıf Haydar Bey'in önderliğinde bir senede tamamlanarak ve bu kulenin masrafları da vilâyet muhasebe-i husûsiyesi (özel idare) tarafından karşılanarak, Tavlusunlu Salih Usta tarafından yapılmıştır. 26000 liraya mâlolan ve Sultan Abdülhamid'in 30. cülûs

senesinde bitirilen Saathâne'nin, tepesinde bulunan çan, saat başlarında ve çeyreklerde çalmaktadır. Her birinci çeyrekte bir, yarım

“Kayseri'de mücedden inşâ ve rûsum küşadı icrâ idilen saat kulesi”

saatte iki, üçüncü çeyrekte üç ve saat başlarında dört vurur ve saat kaç ise dörde ilâve ederdi.

Saatın etiketinde “Bernhard Zacharia Thurmuhren Fabrik, Leibzig No: 3509” yazılıdır. Kulenin tepesinde dört yönü gösteren “Şark, Garb, Cenup, Şimal” yazılı dört çubuk ve bunların ortasında da rüzgâr yönünü gösteren bir ok işareti vardır.

Saathâne'nin yapılışına Ahmed Remzi Akyürek şu şiirle ebced hesabı ile tarih düşürmüştür:

“Gerekti Kayseri şehrinde bir ziba
çalar sa'at

Münebbih olmağa evkat-ı halkı ruz-u
şeb hala

Cenab-ı Mir Haydar bende-i Şah-ı
kerempver

Muvaffak oldu olsun kadr-ı cahı an-be-an bala

Mücevher sa'ate benzetti Remzi yazdı tarihin

Yapıldı mevki'inde kasr u sa'at-hane pek a'la” (1324)(1906)

Kayseri'nin önemli sembollerinden biri olan Saat Kulesi, 1919 yılında Sivas Kongresi'nden Ankara'ya dönmekte olan Mustafa Kemâl Paşa'nın Kayseri halkına hitabettiği yerdir. Daha sonra da Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin şube merkezi ve 1923 yılından itibaren de bir müddet Cumhuriyet Halk Fırkası İl Merkezi olarak hizmet vermiştir. Ayrıca Mustafa Kemâl Paşa'nın Cumhur Reisi olarak Harf inkılabını tanıtmak üzere 1928 yılında geldiği Kayseri'de Saat Kulesi'nin önüne Ahmetpaşa mektebinden getirilen bir yazı tahtasında yeni Latin Alfabeti'ni tanıtmıştır. Bu anı tespit eden fotoğraflardan yazı tahtasında "Seyâhatim " diye belirtilen fotoğraf bu mekâna aittir.

12- Erikçi-zâde Derviş Efendi'nin nin vefatı 1906

Aynı sene içinde din âlimi Erikçi-zâde Derviş Efendi'nin ölüm tarihi düşürülmüştür;

*Dur dur ey zâir oku bir fatiha fikr et hele
Sende eylersin bu dehr-i bi-bekâdan irtihal*

*Gördüğün kabrin defini hâdim-i şer-i Münir
Hâfız Kur'ân u hâcî kâbî âlî hoş-hısâl*

*Nâm-ı alisi Mehemed Râsih amma şöhreti
Hazret-i Derviş Efendi hace-i sâhib-i kemâl*

*Tâsi-i Zilhiccede etti fedâyı keş-i ten
Cennet-i Ulyâda olsun nâil-iyd-i visâl*

*Gösterip hâtif dedi Remzi güher tarihini
Kıldı bu Derviş Efendi kurb-ı Hakka intikâl (1324)*

13-II. Meşrutiyetle Birlikte Seçilen Kayseri Mebusları ve İç borçlanma 1908

23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen "Kanûn-i Esâsî ve II. Meşrutiyet" in icabı olarak aynı senenin içinde Osmanlı ülkesinin her tarafından olduğu gibi Kayseri'de de mebus seçimleri yapılmıştır. Milletvekillerinin merkezden veya eyâletlerden değil özellikle sancaklardan seçildiği bu seçimde Kayseri'den seçilen ilk mebuslar: Hacı Kasım Efendi ile İmam-zâde Ömer Mümtaz Bey olmuşlardır.

Bu meclis "Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı" ismi ile 4 Aralık 1908 tarihinde Ayasofya'daki adliye binasında hazırlanan salonda büyük bir merasimle açılarak çalışmalara başlamıştır.

Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na bu dönem seçilen Hacı Kasım Efendi'nin meclis zabıtlarındaki Kayseri'deki güherçile üretim faaliyetlerinde yaşanan sıkıntıları gidermek üzere verdiği teklif görüşmesi şu biçimde gelişmiştir:

İçtima: 28 1 Şubat 1324 Celse: 1 (Mâlî-Rumî 1908) tarihli oturum

7. — *Kayseri Mebusu Hacı Kasım Efendi'nin; Kayseri'deki güherçile müstahsilinin istihkaklarının, düyunu gayri muntazamaya ithal edilmeyerek tediyesi hakkındaki takriri.*

REİS — Takrir okunacaktır.

Reis Efendi Canibi Samilerine. Saadetlü efendim, edevatı harbiyenin evveleminde ehem olanı güherçile olduğu müsellemdir. Zira top ve tüfek mermilerini icra, tariki aharla mümkün olmaz. Güherçile'nin ihracının kısmı azami Kayseriye güherçile ocaklarından ihraç eden esnafın akçelerini tahsil etmesi hususuna gelince, dairei imkândan olmayıp, zira muhasebeci tayin olan adam suiistimal etmek için paralarını îtâ etmesi muhaldir. Bu fukaraların şikâyetlerini devairi âidesinden kat'etmelerini ve akçelerini düyunu gayri muntazama sûretine ithalsiz tediyeye edilmesini temenni ederim.

Kayseri Mebusu Hacı Kasım

REİS — Hüsniyetle yazılmış bir takrir efendim. Nereye havalesini münasip görürseniz. (Re'ye müracaat sadaları)

Hacı Kasım Efendi (Kayseri) — Lüzum buyurun efendim.

REİS — Bir defa sâhib-i takrir söylesin efendim.

Hacı Kasım Efendi (Devamla) — Şimdi bundan maksadım iki şey. Çünkü öteden beri malûm ki, Anadolu'dan, her yerden bu barut edevatı, bu güherçile çıkmaz. Ancak, Konya'da olur, Kayseriye 'de olur. Bunun kesreti, âmmey e ve Devletin birinci menfaati azîmesini hâsil eden bir şeydir. Fakat bu güherçile fabrikaları sahipleri ameleye para vermiyorlar. Para vermediğinden o toprak çökecek. (Bir kelime okunamadı) oluyor, para vermiyor. Buna tasniat ediyorlar. Onun için, meselâ, küllü yevmin 2 bin, 3 bin okka, 5 bin okka güherçile çıkacak iken, gün - be - gün tezebzübde, çoğu da bırakıyor, işlemiyor. Bundan başka, bir de bunun nihayeti bir top, batman barutla atılan, meselâ 6 okka barutla atılan top var. Bu, iki yere münhasırdır. Bunun için lâzım gelen icraatı ve paralarının geride olan düyunu gayri muntazamanın geçiren kaideden istisna tutulması (Bir mebusa hitaben) Canım olsun olmasın (Devam ederek) buna bir ehemmiyet üzre, her nereye havalesi mümkün ise, buna bir himmet buyurun. Bu, âmmeye nafi olduktan sonra, Devletin birinci derecede ve harb edevatının ehem ve elzemidir. Nihayetinde elden barut almaya mecbur olunuyor. İşte bundan ibarettir.

REİS — Harbiye Encümenine havale ile beraber nazarı mütalaaya alanlar elini kaldırsın: Eller kalkar. Nazarı mütalaaya alındı. Harbiye Encümenine havale edildi.

Daha sonra Nisan 1912 Ağustos 1912 arasında Ali Galib Bey, Ahmed Rifat Bey Kayseri Mebusu olmuşlardır. Bunları görevleri 1913 yılı sonlarına kadar devam eder. 1914 yılında yeni Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda bulunan 13 Ermeni mebustan birisi

de Kayseri Mebusu Karabet Tomayan Efendi'dir. Osmanlı Hükûmeti'nin 3Ağustos1914 tarihinde ilân ettiği seferberlikten itibaren dokuz ay boyunca Ermeni komitelerinin faaliyetleri artmış ve hattâ Devlet'in birçok vilâyetinde olduğu gibi Kayseri'de de isyân başlamışlardır. Bu Ermeni isyânları sırasında Taşnak taraftarı olan Tomayan Efendi'nin de tasfiye edildiği anlaşılmaktadır.

Devlet, zaman zaman her diyardan gücüne göre iç istikraz (borç alma) yapmakta ve bu toplanan para "ağnam" vergisi nisan-mayıs aylarında tahsil edilince iâde edilmekte idi. Bu sene de Bağdat Demiryolu yapımı giderleri ve bütçe açıklarını kapatmak için Kayseri'ye 500 altın lira ödenme iradesi geldi. Mutasarrıf tarafından Meclis-i İdare'ye 65 kişi davet edilerek bu paranın temini istendi. Fakat ancak 48,5 altın lira toplanabildi. O sırada Kayseri'de tek banker olan Lusararyan Efendi devreye girerek 500 altın liranın tamamını kendisinin ödeyeceğini bildirdi ve para aynı gün Mâlîyeye teslim edildi. Daha sonra Pâdişah İkinci Abdülhamit bu Lusararyan Efendi'ye resmî elbise, kılıç ve fermanla teşekkür etmiştir¹⁹⁶.

14- Filinte'nin Şeyh İbrahim Efendi'nin Kayseri Belediye Reisliği 1906-1908 (1322-1324)

Dr. Mustafa Hilmi Bey'den sonra meclis üyelerinden Filinte'nin Şeyh İbrahim Efendi Belediye Başkanlığı'na vekâleten getirildi.

Şeyh İbrahim Efendi zamanında eski meclis üyeleri olan Hoca H. Hilmi Efendi, Emin Efendi, Müftü, Dr. Karabet, Dr. Manukyan görevlerine devam etmişlerdir.

Yaşlı olmasına rağmen çalışkan ve diri olan İbrahim Efendi Gülük Mahallesi'ne sonradan yaptırttığı konağından Belediye'ye katırla gidip gelirdi.

15- Feyzi-zâde Feyzullah Efendi'nin Kayseri Belediye Reisi olarak tayini 1908-1909

Şeyh İbrahim Efendi'nin vekâleti sırasında II.Abdülhamid tarafından, Feyzi-zâde Feyzullah Efendi Kayseri Belediye Reisi olarak tayin olunmuştur.

Ancak görevi teslim almak üzere Kayseri Mutasarrıfı Ahmed Arifi Bey ve kendi taraftarları ile Belediye'ye gelen Feyzullah Efendi, Şeyh İbrahim Efendi'yi bir türlü makamından kaldıramaz. Bunun üzerine Feyzullah Efendi'nin adamları Şeyh İbrahim Efendi'yi koltuğu ile birlikte kaldırarak kapının dışına bırakırlar böylece yeni reis vazifeyi devralmış olur.

Feyzullah Efendi; iki sene kadar Belediye Başkanlığı yapmıştır. Bu sırada Kayseri Mutasarrıflığı'na tayin edilmiş bulunan (Ekim 1909) Muammer Bey'in Belediye işlerine fazla müdâhale etmesini sebep göstererek aynı senenin sonunda istifaya eder. İstifasında bardağı taşırın damlanın Gültepe Parkı'nın kuruluşu sırasında Camgöz'ün Hoca H. Mehmed Efendi'nin arazisinden bir bölümün park içine alınmak

¹⁹⁶ Pamukciyan, s:118

istenmesi ile çıkan anlaşmazlıkta Mutasarrıf Muammer Bey'in Reis'i değil de Hoca Mehmed Efendi'yi tutması ve plân değişikliği yaptırması olmuştur.

Feyzullah Efendi'nin Belediye Başkanlığı zamanında Belediye Meclis Üyeleri şu kimselerdi; Çalık-zâde H. Ahmed Efendi, Yedekçi-zâde Mehmed Bey, Besçeli-zâde Ahmed Bey, Nalbant-zâde Süleyman Ef. İmam-zâde Mehmed Bey, Dr. Karabet, Kalpağı Güdük, Kaşarcıoğlu

16- Seçimle İş Başına Gelen İlk Belediye Reisi 1909-1914

Daha önce Pâdişah fermanı ile tayin edilen belediye reislerinin bu tarihten sonra seçimle iş başına gelebilecekleri kararı alınınca 1909 senesinde Hükümet Meydanı'na bir seçim sandığı konulmuş ve henüz seçmenlerin listesini gösteren bir seçim kütüğü bulunmadığından yoldan gelip geçenlerin attıkları oylarla Kayseri Reislîği'ne İmam-zâde Mehmed Bey seçilmiştir.

17- Meşrutiyet ve Kayseri

1908 yılı 23 Temmuz günü Kanûn-i Esâsî'nin yani anayasanın ilân edilmesi ile bütün Osmanlı ülkesine yeni bir hürriyet havası geldi.

Bu, artık şahsî idareye son verilmesi, yani Pâdişah'ın keyfî idaresinin son bulması demektir. Gazetelerde, hürriyet haber ve makaleleri yayınlamaya nutuklar atılmaya ve nümayişler yapılmaya başlandı. Her yerde ortaya çıkan hürriyetperverler hürriyet ve istibdattan bahsederek halkı galeyâna getiriyorlardı. Talebe dersleri bırakmış nümayişlerin bayraktarı olmuştu.

Nihayet Hükümet'te değişiklik oldu. Sait Paşa sadrazamlığa getirildi. Bazı eski nâzırlar tevkif edildi. Vatan, millet, müsavat, hürriyet ve meşrutiyet gibi yeni isimlerle gazeteler çıkmaya başladı.

Bütün bu genel olayların Kayseri'ye de yansıdığını görüyoruz. Birgün toplanan halk hükümet binasına baskın yaptı. Bu sırada Kayseri Mutasarrıfı olan Arifi Bey masasının başında kalp krizinden öldü. Halk nazarında kötü hizmet ve davranışları bilinen memurlar dairelerinden kovuldu. Askerî Fırka Komutanı ve II. Abdülhamid'in en ateşli taraftarı olan ve yâverân-ı şehriyardan Ferik Mehmed Paşa bir gecede kaçmış, romantizmasını bahane ederek günlerce evinden çıkmayan ve Mâliye işlerini evinden idare eden muhasebeci, o gün her nasılsa hükümet binasında bulunuyormuş. O da hareketlerle daireşinden kovularak evine gönderilmiş. Halk bu hareketi yaparken bazen şahsî kin ve garaza uğrayanlarda olmuştu. Her devirde zamanın şartlarına göre hareket eden çıkarıcılarda yine ortaya çıkmıştı.

Kayseri'de bu tarihte İttihat ve Terâkkî Cemiyeti'nin kurulup kurulmadığı ve üyelerinin kimler olduğu bilinmiyor. Selânik'ten geldiği söylenen genç zabıtların bu kuruluşu temsil ettikleri söyleniyordu. Uzun senelerin baskı ve zulümlerinden kurtulan halk geniş bir nefes almıştı. Memurlar maaşlarını almak için tahsildarların peşlerinden günlerce koşar veya bir sarrafın insafına sığınarak maaş senedini ucuz fiyata kırdırıyorlardı.

Mal sandıklarından maaş almak bayram ve cülûs günlerinin şerefine mümkün olurdu. Memurların menfaat sağlamadan vazife yapmaları mümkün olmazdı. Korumasız ve iltimazsız memur tayini imkânsız gibiydi.

Bilgi ve yeteneğe önem verilmezdi. Okullarda genel tarihinin, fikir uyandıracak konuları kaldırılmıştı. Medreselerde yüzlerce sene evvel uygulanan ve klâsik usûllerle okutulan derslerden bir fayda sağlanamıyordu. Bu şartlar altında yetişen gençlik ise enerjisiz atılımsız bir hâlde idi.

23 Temmuz, memlekette havayı değiştirmiş, yeni bir ruh meydana getirmişti. Şehir, kasaba ve köylerde daha uygun serbest bir hava yaratmıştı. Herkes devrin değiştiğini biliyor ve yeni bir şeyler bekliyordu. Bir taraftan da mebus seçimi için hazırlıklar başlamıştı. Nüfus defterlerinin hazırlanması uygulaması devam ediyordu.¹⁹⁷

18- 1908 Mebus Seçimleri

1908 senesinde II. Meşrutiyet'le birlikte Osmanlı mülkî teşkilâtı merkeze bağlı 29 vilâyet, 7 müstakil sancak ve 2 mümtaz eyâletten ibaretti.¹⁹⁸

Bu eyâlet ve sancaklarda aynı sene içinde milletvekili seçimi yapılarak II. Meşrutiyet Meclisi Mebusan'ı oluştu.

Ankara vilâyetine bağlı bir sancak merkezi olan Kayseri'den Ömer Mümtaz Bey ve Hacı Kâsım Efendi milletvekili seçilerek Meclis'e gönderildiler.

Meclis-i Mebûsan'ın toplanması üzerine Ahmed Remzi Akyürek şu tarihi düşürmüştür;

*Birinci pâdişah-ı Devr-i Meşrutiyet'in şimdi
Mehemmed Hân'ı Hâmis geldi mebûsana şevketle
Ömer haslet halife işte böyle ictinâb etmez
Re'ayâ hâlini teftiş eder bi'z-zât rü'yetle
Ne devlettir bu kim milletle devlet yek-vücût oldu
Gelince avn-i Bârî ile ordu şan u satvetle
Ilâhî lutf-i feyz-i Hazret-i Molla'ya mazhar kıl
Serîr-ârâ-yı mülk olsun adâletle besâletle
Mücevher kilik ile Remzî yazılsın böyle târîhi
Görüştü pâdişahı Meclis-i Şûrâ'da ümmetle (1325 Konya)*

19- Muallimler Derneği Binasının Yapılışı 1909 (1327)

Sultan Reşat döneminde Düvenönü'nden sonra şimdiki İstanbul Bulvarı'nın üzerine iki ucunda kubbeleri ve 6-7 basamakla çıkılan giriş kapısı üzerinde bir köşk odası olan gayet zarif bir taş bina yaptırıldı. Kapı üzerindeki kitâbesinde “Muallimler

¹⁹⁷ Ahmet Hilmi Kalaç, **Kendi Kitabım**, 1960, s. 29

¹⁹⁸ Osmanlı Yıllıkları, Salnameler ve Nevsaller, Haz; Hasan Duman İst. 1982, s. 115-126

Derneği 1327 (1909)”, köşkün altındaki ikinci kitâbede de “Dar-ül Muallimin 1329 (1911)“ yazmaktaydı. Daha sonra 'Kayseri'de karakolhâne olarak tadilat yapıldığı anlaşılanbu yapı, belgelerde İstanbul Kapısı Karakolhâne'si olarak hizmet vermeye başlamıştır.

26 Ekim 1915 tarihli Kayseri Polis Kumandanlığı'ndan, Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğü'ne gönderilen yazıda bu husus “kiralık olarak kullanılan Keçikapu ve Cafer Bey Karakolarına daha az kira ödenmesi amacıyla mevcut yerlerinden başka bir yere naklolunduğu” ifadesi ile belirtilmektedir. Yazıda diğer iki karakol gibi kira olan Gülük Karakolu'nun da İstanbul Caddesi üzerinde inşaaı tamamlanmak üzere olan İstanbul Kapısı Karakolu'na nakledileceği dile getirilmiştir. ¹⁹⁹”

Reşadiye Karakolu'na tahsis edilen bu güzel eser 1967 yılında yıkılarak yerine gayet çirkin betonarme Melikgazi Polis Merkezi binası yapıldı²⁰⁰. Binanın yıkılmadan önceki son fotoğrafı 11 Kasım 1966 günü vefat eden rahmetli Osman Kavuncu'nun cenazesi sırasında görüntülenmiş oldu.

Muallimler Derneği Binasının yıkılmadan önceki son metrûk hâli

20- Bazı Önemli Din Adamlarının Vefatı

a- Kara Ahmed-zâde Hoca Ahmed Efendi'nin Vefatı

1908 (1324 R-1326 H.) senesi içinde ölmüştür. Müzede bulunan baş ve ayak ucu taşları Hunat Câmî î avlusundan Seyyid-i Burhâneddin mezarlığına nakledilmiş, daha sonra da müzeye götürülmüştür.

¹⁹⁹ Aydın Remzi, Belgelerden Hareketle Bir Restitüsyon Denemesi: Kayseri Karakolhaneleri, s.79

²⁰⁰ Karatepe Şükrü, Meydan ve Modernleşme, İdealkent Yayınları 40, Ankara 2021 s.95

Başucu taşında;

- 1- *Hüvel-Hallâk-el bakî*
- 2- *Mevt-i âlim mevt-i âlem olduğun fehmeyleyüh*
- 3- *Bu harab âbadı sen zannetmekim mamûr ola*
- 4- *Kara Ahmed--zâde Hace eyledi azm-i baka*
- 5- *Kim okursa ruhuna bir fatihe mağfur ola*
- 6- *Fıkıh ile maruf idi. Hem zatına mahsus idi.*
- 7- *Hall-ü faslı her sualin kim cevabı zor ola*
- 8- *Çıkdı bir tarih muaccamle dúa Remz'ı heman*
- 9- *Gitti bu Ahmed Efendi Hoca Kabri nur ola. Ruhiçün Fatıha 1326 H.*

Ayakucu taşında ise;

- 1- *Menbâ-i fazl-ü kemâl Ahmed Efendi hocanın*
- 2- *Kabridir bu merkad-i vâlây-i güzin*
- 3- *Kara Ahmed--zâde namıyla olub şöretşiar*
- 4- *Dide-i dünya görür mü böyle fazıl bâdezin*
- 5- *Hükm-i tekva vü hizmet-i fetvada mahy-i ömredüb*
- 6- *Gitti dünyadan bıraktı halkı der ah-ü emin*
- 7- *Gitti hem ruhun şadeyleye pürhun rıza*
- 8- *Ola herdem rahmetullah-ı aleyhim ecmâin Sene 1324 R.*

b- Karakimseli-zâde Hacı Mehmed Efendi'nin Vefatı

Kayseri din âlimlerinden olan Karakimseli-zâde Mehmed Efendi 1839 tarihinde Kayseri'de doğmuş, Hacı Torun Efendi'den ilmini tamamlamış ve icâzet almıştır. 1872 tarihinden itibaren Pervâne Bey Medresesi müderrisliği yapmış, birçok sene Hunad, Kurşunlu, Şeyh Tennûri Câmî ileri ve Zeynel Âbidin Türbesi içinde vaaz ve nasihatta bulunmuştur.

Daha sonra dört sene kadar Kayseri Bidâyet Mahkemesi Üyeliği yapmıştır. 6 Şubat 1908 tarihinde Kayseri'de ölen bu din adamı için Ahmet Remzi Akyürek şu şiirle tarih düşürmüştür;

*Nâm u şam kalmamış zîr-i türab olmuş vatan
Bak şu kabristân ey zâir nice ehl-i kemâl
Karakimseli hoca hem nâm-ı Fahrü'l-Mürselîn
Neşr-i ilm-ü din ile meşgûl idi bir nice sâl
Halka-i tedris olmuşken ulûman merkezi
Çekti hat gerdûn-ı dün ol dâ'ine buldu zevîl
Zatına olsun şehid-i Kerbelâ yuru şefî
Eyledi mâh-ı Muharrem'de bekâye irtihal
Yazdı fevtine güher târih Remzî hüzn ile
Eyledi Hacı Efendi Hâca darhel intikal 1326²⁰¹*

²⁰¹ Mazioğlu, s. 246

c- Karamahmud-zâde Lütfi Ömer Efendi'nin Öldürülmesi (1909)

“Kara Mahmûd--zâde Lütfi-i Ömer Efendi'nin”
Şakîk-i rûhu kalbi meyvesi zulmen şehid oldu.
Gülistân-ı edeble gül gibi henûz yetişmişken
Na'im-i ravza-i adne şehâdetle resîd oldu
Ede Hak vâlideynine anın sabır-ı cemil ihsân
Gelip böyle belâ-yı nâ-gehâni nâ-bedîd oldu
Bu cîvarın katline cür'et eden mel'un ol ki
Olup mebgûz-i Hak elbetde rahmetden baîd oldu
İşitdim ben de Rıdvandan Sa'id tebşirli bir tarih
Cemâl-i hûrilerden bu Mehemed müsterîf oldu. 1327
(Mefailün mefailün mefailün mefailün)²⁰²

d- İdâdî Mektebi Hüsn-i Hat ve Türkçe Muallimi Ziyâ Efendi'nin Vefatı

Kayseri Lisesi'nde güzel hâl ve imlâ öğretmeni olan Ziya Efendi'nin ölümüne Ahmed Remzi şu şiiri ile tarih düşürmüştür;

Hurşid Efendiz--zâde gitti bekâya nâ-gah
Söndü bir hânümânın nûr u ziyâsı sedâh
Kim der Ziyâ Efendi sinni otuz ikide
Hâk-i siyâha girdi emvâta oldu hem râh
Mektebde hatt u imlâ talîm ederdî el hak
Etfâl-i belde giryân olmakta hasbina'llâh
Bir genç idi ki tavrı pîrâna gıpta-bahşâ
Gel Fatihayla yâd et ey zâ'ir dil-âgâh
Olsun hisâba dâhil esk-i dü çeşm-i Remzî
Ahbâbı yazılı târih gitti Ziyâ'muz eyvah 1327-Kütahya

Şiirden; Ziyâ Efendi'nin 32 yaşında öldüğü ve babasının adının Hurşit Efendi olduğu anlaşılmaktadır.

21- Ermeni Hareketleri

Meşrutiyet'in ilk günlerinde Türklerle Ermeniler arasında nisbî bir yakınlık ve kaynaşma olmuş ise de kısa bir müddet sonra bu heyecan kaybolmuş ve Ermenilerin ayrılık ayranları kabarmaya başlamıştır. Meşrutiyet'in hoşgörüsünden faydalanarak Hınçak, Taşnaksutyan, Ramgavar ve Veragazmiyal Hınçak isimleri ile ortaya çıkarak siyâsî amaçlı derneklerle isyan hareketlerini başlatmışlardır.

²⁰² Müfti--zâde Mehmed Said Efendi, s.72

Hınçak komitesi, Kayseri’de 1908 yılının Eylül ayında önce Everek (Develi) sonra Kayseri ve çevresinde hızla teşkilâtlanmıştır.

Komiteler, Kayseri’yi önemli bir merkez hâline getirmişler, çok miktarda silâh ve bomba stoku yapmışlar ve hemen her evi silah gizlemeye elverişli hâle sokmuşlardır.

Şubelerini köylere kadar genişleten teşkilât, Avrupa’da ve Mısır’da komitecilikle meşhur olan David Sultanyan ile Bodrum’da mahkum iken genel af üzerine tahliye edilen Serkis Torosyan’ı bünyesine almıştı. Daha sonra Azad Vostanik takma adıyla tanınan dışçı Malkon tarafından, şubeler bir kat daha genişletildi ve isyan çeteleri yeniden düzenlendi. Hınçak şubeleri genel müfettişi olan dışçı Malkon daha sonraki olaylar sırasında Van’da ölmüştür.

Kayseri’de kuyumcu Hacı Ohannes’in nezâreti altında, bakırcı Karabet ve kardeşi Leon vasıtasıyla, muntazam bir şekilde ve çok sayıda bomba imâl edildi ve şubelere dağıtıldı. Everek’te faaliyet göstermek üzere seçilen Nevşehirlyan Mîsâk, Kayseri’ye gönderildi. Bu adam, bomba imâlini öğrendikten sonra, Everek’e dönerek, buradaki komite için yüzlerce bomba imâl etti.

Komite üyelerinin silahlanması ve bomba temini için Amerika’da bulunan Kayserili Ermeniler arasında, yardım cemiyetleri kuruldu. Kayseri’ye çok miktarda para gönderildi. Ticaret eşyaları arasında, İstanbul komiteleri ve bunlara yardım eden tüccar tarafından parça parça çok sayıda silah ve mühimmat gönderildi.

Doğu vilâyetleri islâhatı konusu gündeme gelmek üzere iken Hınçak komitesinin Paris Genel Merkezi başkanı Sabahgülyan, Kayseri’ye geldi. Burada bir hafta kalarak çevreyi ihtilâl hareketleri için hazırlandı. Komiteye 13 yaşındaki çocukların bile kaydedilmesini istiyordu. Daha sonra Everek, Tomarza ve İncesu’yu dolaşarak, buralardaki teşkilâtları kontrol ederek yeni talimatlar verdi.

Everek’in Su Mahallesi’nden Elekçiyan Kigork adındaki birisi birkaç sene önce bomba imâlini öğrenmek için komite tarafından özel olarak Amerika’ya gönderilmişti. Adı geçen Ermeni, bomba imâli için gerekli bilgileri Fransızca, Rusça ve Ermenice harflerle şifreleyerek, mektupla bölüm bölüm ailesine gönderdi. Kendisi de 1913 yılının Aralık ayında Everek’e dönerek damatları Köçekyan Mihran ve Avidis bıçakçı Manok ve fabrikatör Agop ile birlikte bomba imâl ederek komite şubelerine göndermeye başladılar.

Yapılan resmî dört araştırmaya göre; bu müddet içinde Hınçak Komitesi tarafından Kayseri dâhiline 600’ü aşkın otomatik manliher, mavzer, İngiliz tüfekleri sokularak şubelere dağıtılmıştır. Ayrıca 400 kadar büyük çapta ve yüksek tahrih kuvvetine sahip bomba imâl olunmuştur. Bu bombaların hesabı idare heyetleri değiştikçe; demirbaş eşya olarak, birbirinden diğerine devredilmiş ve komite talimatına uygun olarak, çete reislerine teslim edilmiştir. silâh temini, komite üyeleri için mecburiyet altına alınmıştır.

Birinci Dünya Savaşı’na girişimiz sonucunda seferberlik ilân edilince, Taşnaksutyun ve Hınçak Komiteleri reisleri, isyan plânlarını birlikte yeniden müzakere ettiler, ilk adımda bomba ve silâhlar şubelere ve Ermeni çetelerine dağıtılmaya başlandı. İkinci adımda askerlik

çağında olan Ermeni gençlerinin askerlik hizmetinden kaçmaları, silâhına alınanlarının ise silâhlarıyla birlikte kıtalardan firar etmeleri Ermenilere tebliğ olundu. Bu talîmata uygun olarak silâhındaki, askerî birliklerden kısım kısım kaçarak, müsait bir zamanda müştereken hareket etmek üzere gizlenmeye başladılar. Her tarafta Martin tüfekleri için kurşun dökülmeye ve Müslüman ahâliye taarruz plânları hazırlanmaya devam olundu. Ermenilerin velînîmetlerine karşı kullanılmak üzere düşündükleri akla ve hayâle gelmeyecek fenalıklardan ve zulümlerden bir örnek verecek olursak: Everek'te Asador ve arkadaşları tarafından Amerika'dan getirilmiş olan bir elektrik motoru ile cereyan üretilmişti. Sokaklara teller gerildi. İslâm ahâliyi ve askerleri öldürülmek maksadıyla bu tellere cereyan verilerek tecrübe yapıldı.

Taşnaksutyun şubeleri de Meşrutiyet'in ilânından sonra, İstanbul'dan gönderilen Kayserili Mazin adında biri tarafından genişletildi. Bunların gerek bomba yapımı ve gerekse silâh temin ve dağıtımı, Hınçaklara oranla daha düzenli ve hızlı idi. Bu komitenin Everek şubesi, İstanbul'dan gönderilen eski komitecilerinden bazılarıyla, siyâsi tutuklulardan olupta genel af üzerine tahliye edilen Serpuhi Kelleciyan adında bir kadın tarafından Ekim 1908 yılında yeniden canlandırıldı. Taşnaksutyun Komitesi bomba için 1908 sonlarına doğru Takaşyan Karabet adında bir çilingire birbirine bağlı iki yarım küre şeklinde bomba kutuları yaptırmıştır. Bunlar Hacı Minasyan Asador, Madam Serpuhi ve Serkisyan Asdik tarafından doldurularak denenmiştir. Bu tür bombaların yirmiden fazlası ele geçirilmiştir. 1909 senesinde, bombaların daha geliştirilmesi gerektiği arzu edildiğinden bakırcı Karnik Şemsiyan, Palaoğlu Dikran ve bırakları Dönekoğlu Hacı'ya aynı şekil ve sistemde bakırdan daha sağlam bombalar yaptırılmıştır. Bu çeşit bombalardan da 17 adet ele geçirilmiştir.

1909 senesinde Taşnak Komitesi, Hınçak Komitesi bombacısı olan, Baloncu Mîsâk'a bu adamın itirafına göre birçok bomba yaptırmıştır.²⁰³ Gerçekte îmâl edilen bomba sayısının bu resmî rakamlardan çok daha fazla olduğu muhakkaktır.

Bütün bu silahlanma çabaları ve isyan hazırlıkları devam ederken, 1910 yılında "Hayg" isimli Ermeni harfleri ile ve Ermenice bir gazetede çıkarılmaya başlanmıştır. Başlangıçta şapografla çoğaltılan bu haftalık gazete, daha sonra Mancusunlu Güros Develyan'ın kurduğu Majak adlı matbaada 1914 yılına kadar çıkarılmıştır. Gazete azınlık haklarını savunmak, azınlık şuuru vermek amacıyla çıkarılan siyâsî yayın organıdır.

Yine Zencidere köyünde bir yabancı kurum, Sion adında bir matbaa kurmuş ve 1912'de Rehber adıyla onbeş günde bir Ermeni harfleri ile Türkçe basılan bir dergi çıkarmaya başlamıştı. Derginin imtiyaz sâhibi Vahram Tahmisman ve yardımcısı Mîs Garbır isimli İsveçli bir kadın olup, dergide daha çok Yahudi kültürü ve Alman Katolikliği üzerine yayınlar yapılmaktadır. Ayrıca Şepor (Borazan) ve Nor Serunt (Yeni Kuşak) adlarında iki gazete daha çıkarılmıştır.²⁰⁴

²⁰³ Yaman, Abdullah, **Ermeni Meselesi ve Türkiye**, 1973, s. 261-62

²⁰⁴ **Kayseri Basın tarihi**, Ali Rıza Önder, Ank.1972, s. 29

22- Zamantı Irmağı'nın Kayseri Üzerinden Akıtılması Projesi 1909-1910

1880 yılında gündeme gelen Zamantı Suyu'ndan Kayseri ve köylerine su getirme projesinden o zaman çıkarılan 20.000 veya 30.000 Osmanlı Liralık Mâliyet sebebiyle bu paranın teminindeki imkânsızlıktan dolayı vazgeçilmişti.

Bu defa Belediye Reisi İmam-zâde Mehmed Bey ve Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey'in teklif ve arzuları ile Merzifon kazasının içme suyunu getiren mühendis Mr. Virt, Kayseri'ye davet edildi. Zamantı Irmağı'nın Kayseri üzerinden Kızılırmak'a birleştirilmesinin sulama ve tarımın gelişmesine fayda sağlayacağından bu konuda bir proje yapması istendi. Mr. Virt, birkaç ay çalışarak bir proje hazırladı.

Bu konuda gerek Müslüman ve gerekse gayrimüslim cemaatlerin ileri gelenleri bir araya gelerek projeye azamî destek verme kararı aldılar ve kararlarını Bâb-ı Âlî'ye bildirerek projenin gerçekleşmesi için yardım ve izin istediler. Ancak projenin uygulanması büyük bir maddî yük getirdiğinden gerçekleşmesi mümkün olmadı.

23- Gültepe (Kumtepe) Parkı'nın Yapıtılması 1909

Bu park Belediye Reisi Feyzi-zâde Feyzullah Efendi tarafından 1909 yılında plânlanmış, projesi Belediye Fen Memuru Serkis tarafından hazırlanmıştı. Ancak arazinin büyük bir kısmının sâhibi olan Camgöz Hacı Mehmed Efendi'nin bu plâna itiraz etmesi ve parkın yapımına mânî olması üzerine anlaşmazlık büyümüş, Mutasarrıf Muammer Bey'in de arazi sâhibini tutması üzerine Belediye Reisi Feyzullah Efendi görevinden istifa etmiştir.

Gültepe Parkı, daha sonra Belediye Reisi olan İmam-zâde Mehmed Bey zamanında 1910 senesinde tamamlanmıştır.

24- İmam-zâde Mehmed Bey'in Belediye Reisliği 1909-1914

Cumhuriyet Meydanı'na kurulan seçim sandığına gelip geçenlerin oy atması ile yapılan seçimi kazanan ve seçimle gelen ilk reis olan İmam-zâde Mehmed Bey, Nakşibendî tarikatından Hoca Zühtü Efendi'nin yakın arkadaşı idi.

İmam-zâde'nin belediye reisliği zamanında daha önce başlanmış olan Gültepe Parkı tamalanarak hizmete açıldı. İstanbul ve Sivas yollarındaki mezarlıklar kaldırılarak bu caddeler islâh edilmiş, Talas yolu ağaçlandırılmış ve Yoğunburç yakınındaki tabakhâneler yıktırılmıştır.

Kendisinin başkanlığında "Muîn-i Fukara Cemiyeti" kurdurmuş ve zenginlerden topladığı paralarla yoksullara erzak dağıttırılmıştır. İmam-zâde Mehmed Bey; çarşıağalarının sayılarını çoğaltmış ve bunlara günlük çarşı teftişlerini muntazam yapmıştır. Özellikle o tarihte "lapa ekmeği" ve "has ekmeği" olarak üzere iki tip ekmeği üretilmekle beraber daha ziyade halk kendi ekmeğini hazırlar ve mahalle fırınlarında pişirilirdi.

İmam-zâde Mehmed Bey zamanında Belediye Meclis Üyeleri şu şahıslardı;
Nalbant-zâde Süleyman Bey, Yedekçi-zâde Mehmed Bey, Besceli-zâde Ahmed Bey, Kahveci-zâde H.İbrahim Efendi, Camgöz H. Mehmed Efendi, Dr. Karebet (Ermeni), Kalpaklıoğlu Gündük (Ermeni), Kasarcıoğlu (Ermeni)

25- 1910 Yılında Kayseri ve Mutasarrıf Muammer Bey

Bu tarihte Kayseri Ankara'ya bağlı bir sancaktı. Develi ve İncesu'dan ibaret iki kazası vardı. Bünyan, Pınarbaşı Sivas vilâyetine, Ürgüp de Niğde'ye bağlı bulunuyordu. Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey, genç, çalışkan ve atak bir şahıstı. Şehirde birçok îmar işlerine girişti. Gültepe Parkı'nı kurdu. O zaman dar bir şosedan ibaret olan Talas yolunun iki yanını ağaçlandırdı. Şehir içindeki debbahâneler ile Sivas ve İstanbul Caddeleri üzerinde bulunan mezarların bir kısmı bütün direnişlere rağmen kaldırıldı.

Kayseri'nin ticaret hacmi oldukça geniş olmakla beraber Ankara'ya bağlı olması gelişmesini önlüyordu. Henüz tren hattı da yoktu. Ankara ve Ulukışla'ya bağlayan bozuk birer şose varsa da senelerce bakımsızlık yüzünden yolcu ve eşya nakilleri güçlükle yapılabiliyordu.

Kayseri, eski dönemlerden beri ticâret merkezi olmuş bir şehirdir. ErciyesDağı'na sırtını veren, doğu, batı ve kuzeyi dağ ve tepelerle çevrili olan şehrin havası güzel, Erciyes'ten aldığı suları soğuk ve tatlıdır. Ancak o tarihte bir kasabayı besleyecek kadar geniş arazisi yoktur. Kayseri ovası sert bir iklim sebebi ile ancak senenin birkaç ayında kendine yetecek kadar mahsul verebilmektedir. Bu sebeplerle halkı hayatını kazanmak için çok çalışmak mecburiyetindedir. Kayserililer çokça ticarete atılırlar ve büyük işler girmekte tereddüt etmezler.

Ticaret ve sanat hayatı Türkler'le diğer unsurlar arasında bölüşülmüştü. Meşrutiyet'in ilk günlerinde Türklerle Ermeniler arasında belli bir oranda yakınlık ve kaynaşma oldu ise de ilk heyecan günleri geçtikten sonra Ermenilerde ayrılık belirtileri hissedilmeye başladı. Meşrutiyet'in getirdiği hoşgörüden faydalanarak Kayseri'ye bir pedal makinesi getirdiler ve Ermenice Majak adında bir gazete çıkartmaya başladılar. Onların bu faaliyetleri Türk gençlerini rekabete sevketti.

İlk Erciyes gazetelerinde, başlığın altında sadece "Pazartesi günleri neşrolunur" ibaresi yer alınırken, onbeşinci sayıdan itibaren İstanbul'dan getirilen Erciyes Dağı resminin klišesinin altına "Pazartesi günleri neşrolunur, Türk gazetesi" ibaresi yazılmaya başladı. Buradaki "Türk" kelimesini Ermeniler âdeta mesele yaptılar. Bir heyet hâlinde mutasarrıfa giderek, bu kelimenin kaldırılmasını istediler. Ancak Erciyes gazetesinden "Türk" kelimesi kalkmadığı gibi Türkçülük yayınları daha da arttı.

1910 senesi Ekim ayı içinde Muammer Bey'in Amasya Mutasarrıflığı'na tayin edildiği haberi geldi. Bunun üzerine halk tarafından İstanbul'daki resmî makamlara telgrafla müracaat edilerek Muammer Bey'in Kayseri'de bırakılması ricâ olundu. Diğer yandan Setenönü Meydanı'nda büyük bir miting düzenlendi. Binlerce kişinin katıldığı bu toplantıda tek tük "istemezük" sesi çıktıysa da genel olarak halk ve konuşmalar, mutasarrıfın hizmetlerine devam edebilmesi için bu tayinin durdurulması istediğini dile

getirdiler. Bu mitingden iki gün sonra tayinin durdurulduğu haberi geldi. Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey; cesaretli çalışmalarına devam ederek maarif meselesine önem verdi. O vakite kadar merkezde ve köylerde ilk tahsil, Câmi ve mescidlerin yanibaşında bulunan ve “Sübyan Mektebi” denilen okullarda, daha ziyade mahalle ve köy imamlarının Arap alfabesi ile okuttukları dinî ağırlıklı eğitimden ibaretti. Resmî olarak eğitim veren okullar; Ahmed Paşa İptidâîyesi (İlkokulu) ile Sivas Kapısı’ndaki “Terakkî Mektebi” (eski Mimarsinan İlkokulu) idi. O sene Kayseri’de köyleri ile beraber 18 ilk mektep, inas rüştiyesi, (kız okulu)* darümuallimin, ayrıca Develi’de 6, İncesu’da 2 ve Talas’ta da 1 olmak üzere toplam 29 adet okul açılmış ve araç, gereçleri tamamlanmıştı.

Köy mektepleri içinde Ağırnas ve Gessi’ninkiler dikkat çekici idi. Darümuallimin mektebi ise açılan bu okullara öğretmen yetiştirmek maksadını taşıyordu. Nitekim birkaç sene şimdiki Gâzipaşa İlkokulu’nun yanında bulunan bir binada açıldı. Sonradan 1927 yılında Zencidere’ye taşındı.

İmar işlerinde de önemli hamleler yapıldı. Kayseri’nin ortaçağ görüntüsü değiştirilmeye çalışıldı. Doğudan batıya uzanan bu günkü İstanbul ve Sivas Caddeleri, eğri büğrü yollardan geçer, mezarlar içine düşer, Meydan Kapı’sında köhne dükkânlara uğrar, bazı yerlerde karşılıklı iki araba geçemeyecek kadar daralırdı. Muammer Bey Kayseri’nin îmarı için evvelâ bu yolun düzgün bir şekilde açılması gayretini gösterdi. Bir kısım mezarları kaldırdı. Bazı dükkânları istimlak ettirdi.²⁰⁵

*Adı geçen İnas Rüştiyesi (Kız Okulu), Kiçikapı mevkiinde, Hacı Mansur Mahallesi’nde bulunan kilisede faaliyet gösteriyordu. Daha sonra Lise’nin arkasında karakol olarak kullanılan binaya taşındı. F. Özbakır, Postgil ve Tekçe Apartmanlarının yerinde bulunan bu kilise 1926-27 senelerinde Belediye Başkanı olan İbrahim Safa zamanında elektrik merkezi olarak kullanıldı. Bir odasına konulan jenaretör ile çok sayıdaki aboneye akşamları 3-4 saat elektrik verilmeye başlandı.

²⁰⁵ Kalaç, s. 59-60-61

Kale ve Pazar (Faruk Yaman Kol.)

Çarşılar (Faruk Yaman Kol.)

Kayseri İttihat ve Terâkki kulübü bugünkü Hükümet Binası'nın kuzeybatısında ve bahçesinde yerliyordu. Bu bina evlenme dairesi olarak kullanılıyor, akşamları da şehir ileri gelenlerinin toplantı mekânları oluyordu. Buranın müdavimleri Nalbant-zâde Süleyman, Mahkemeyi Şeriye Başkatibi Hoca Kazım, İbrahim Safa, Ahmet Hilmi, Yedekçi-zâde Mehmed, İmam-zâde Mehmed ve Reşid, Bahçeli-zâde Ahmed Bey, o

192

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

zamanın gençlerinden Katip-zâde Nuh Naci, Dıraz-zâde Nurullah Sami, Erkiletli-zâde Veysel (Büyükbabam), Hacırlı Mustafa, Taşçı-zâde Mehmed, Mazlum Rasim'le bazı muallim ve medrese tahsili görmüş kişiler idi. Buradaki her toplantıda bir konferans verilir, akşam toplantıları daha kalabalık olurdu.

O kış mutasarrıf Muammer Bey'in himayesinde Kayseri gençlerinin hazırladığı bir de temsil verildi. Halk tiyatrosu ve temsil gibi faaliyetlere iyi gözle bakmazdı. Zira zaman zaman gelen kampanyalar açık saçık gösteriler yaparak ve çoğu zaman bir takım uygunsuz skandallara sebep olarak şehri terkederlerdi.

Halk üzerindeki bu tesirin yok edilmesi için temsile Kayseri âlimlerinden bazı şahıslar da çağırıldı. Nitekim, Miyas-zâde gibi tanınmış hocalardan birkaç tanesi heybetli kavukları ile temsile geldiler. "Boyacı Kapısında"ki "Aynalı Gazino"da oynanan temsil, 12 Ocak 1911 tarihli Erciyes gazetesinde de iyice tanıtıldı. Böylece tiyatrolar hakkında halkta bulunan kötü kanaat silinmiş ve başarılı olunmuştu.

1912 senesi içinde Kayseri'de manifatura ticareti daha çok Ermeni ve Rumların ellerinde bulunuyordu. Ancak bu tarihte Türklerin de kollektif hareket ederek bu sahada "İslâm Sühûlet Şirketi" ismi ile bir şirket kurmaları dikkat çekicidir. Buradaki "İslâm" kelimesi şirketin özellikle Türkler tarafından kurulduğunu vurgulamak için seçilmişti. Yine 23 Ocak 1911 tarihli Erciyesgazetesi bu teşebbüsü hem teşvik etmiş ve hem de tebrik etmiştir.

26-1910 Yılında Kayseri'ye gelmiş Bulunan Cebeci-zâde Mustafa Remzi Bey'in Hatıralarında Kayseri Hakkındaki Gözlemleri

"Ulukışla-Kayseri 34 saatlik mesafedir. Haydarpaşa'dan Ulukışla'ya 340 saatlik yolu 2,5 lira kadar bir meblağ mukabilinde geldim. Buradan itibâren yolun kısmını mütebakisini bin müşkilatla ve pahalı bir kıymetle bitirmeye mecburuz. Hanları gezdim. Kayserili Yağmuroğlu İsmail Bey ile Reşit Bey ve biraderi Yusuf Ömer Efendi'nin verdikleri sermaye ile teşkil edilen şirket arabasını gördüm. Kaça götüreceğini sürücüye sordum. İki lira vereceğimi anladım. Zarûrî olarak bindim. Ulukışla'dan geceli-gündüzlü yola devam etmek şartıyla; lazım gelen soğuk ve ayazı yuta yuta, kuru tahta üstünde Kayseri'ye geldim. Şehirde gezerken Mutasarrıf-ı Sabık Muammer Bey'in; Âsar-ı himmet olarak, tebdilat ve tekellümatdan bir sîmâ gördüm. Mezarlıktan yol açılmış ne güzel. Şehire girmek için de yol hazırlanmış. Caddede lüks lambalarının direklerini gördüm. Lambaları yoktu. Sebebini sordum "Lambalar bozuldu, burada tâmiri mümkün olmadığından Belediye kaldırdı" dediler. Kapalı Çarşı'yı gezdim. Kayseri'nin çarşıları hep kemerli ve güzeldir. Fakat bu Kapalı Çarşı'nın medhâline(girişine) sonradan ilâve edilen tahta örtülü kısımlar güzel değil. Fırınlarda, kasap ve manav dükkânlarında sürü sürü sinekler görülüyor. Bilhassa fırınlarda pişecek ekmeklerin üzerine sığırcık sürüsü gibi sinek çöküyor.

Çarşılarını da gezdikten sonra Kale tarafına geldim. Bu kalenin etrafındaki derin hendekler; kirlî, yeşil pis su ile dolu. Sıtma yuvası! Kale'nin içi yakınında takriben 15

metre ilerde Saat Kulesi göze çarpıyor. Kale'nin ötesinde genişçe muntazam bir daire var. O daire de Mahal-i Askerîdir. Kapı şeklinde yapılmış geniş kemerden girdim, sağında redif tabur daireleriyle bahçe, sol tarafında karanlık köşküksü bir bina varsa da binanın altı lokanta.

Bina bitince Belediye Bahçesi'nin kapısına varıyorum ve demir parmaklıklarını gördüm. Bahçede köşkler, havuzlar, güzel çam ağaçları var. Mükemmel sûretle tarh ve tanzim edilmiş. Kayseri içinde en güzel bu bahçedir. Sonra on arşınlık tünele girdim, buraya "Kapıaltı" diyorlar, pis kokulu tünelden geçerken sağ tarafında "Polis Komiserliği" levhasını gördüm. Şaşıtm kaldım. Zavallı zabıt memurları acaba bu kokuya nasıl tahammül ediyorlar.

Nihayet geniş serbest bir mahale çıktım, yazıcı pavyonları karşısında daire-i askeriye solda sırasıyla mahkeme dairesi ve belediye. Sağında postahâne ve Câmî-i şerif. Arkada da Daire-i Hükümet. Hükümet dairesinin koridorları eshâb-ı müracaatla dolmuş ekserî de köylü. Zavallı köylüler kâlemlere girerken mütevekkilâne bir tavır ve vaziyet alarak ayaklarında delik, yamalı yemenilerini çıkartıp kapıları vurarak içeri giriyorlar. Taht-ı isfâya mütakip ellerini namazda olduğu gibi bağlayıp yarım yamalak ifâde-i hâle başlıyorlar. Ne cevap aldıklarını bilemem. Bu hâli görünce zavallıların sualleri duyurmaktan mahrum edildikleri vârid-i hatar oluyor.

Mâmâfih şehir içinde ihtiyaca kifayet edecek mektep yok. Bir idare-i mülkî var. Sonra Kayseri 36 bin hâneyi müteceviz olduğuna göre bir mekteb-i şahâne kâfi değil. Hükümetin müsâmahasından istifâdeyi kaçırmayan ecnebî dostlarımız buraya da girmişlerdir. Kayseri'nin yarım saat yakınında beşbin hâneli Talas nâm karyede iki büyük mektep yapılmış; birisi Amerikalıların, diğeri de Protestanların müessesesi. Vakıa Beyrut'da Amerikalıların bina ettikleri kilise mektep bu kadar büyük değil.

Lakin Anadolu'nun ta köyünde âsar-ı medeniyetten mahrum Türk Kayseri, 4 bin metre irtifada sarp ve yalçın çıplak kayalardan ibaret, çifte zirveli Erciyes Dağı'nın o cesim taş kitlesinin eteğinde inşâ edilmiştir. Erciyes dâimâ kar ile mesturdur. Yazın karların erimesiyle hâsıl olan su Kayseri'nin hayatıdır. Dağlarda ağaç görülmez. Kâmilin ve yekpâre kâlem gibi taşlıktır. Arka tarafında oldukça münbit arazi vardır, ama Kayseri ahâlisini besleyemez.

Hâlbuki ahâli fevkalâde faaldır. Ekmeğini taştan çıkarırlar, kısmen ziraat, kısmen de ticaretle işigal ederler. Ermeniler ticaret için Amerika'ya giderler. Hükümetin tescil-i ticarete medâr olabilecek bir şimendifer inşâ ettirmemesine, buna dair masraf husûsundaki ihmal ve müsâmahasına karşın, Kayseri ahâlisinin yüzde 80'i yine mes'ûdâne te'mîn-i maîşet içindedir. 200 bin nüfus içinde 20-30 bin lira servete mâlik 7-8 bin tüccar bulunabilir. Bilhassa İslâmlar pek müteşebbistir. Ticaret için ta Erzurum'a kadar atla giderler. Ticaret mektebi mezunu olmadıkları hâlde babalarından öğrendikleri teşebbüsü şahsiye merâmiyle çalışıp çabalarlar, binlerce lira kazanırlar. Sevev-i ithâlat ve ihrâcatı 2 milyon lirayı tecavüz eden Kayseri'de ecnebî tüccar bulamazsınız. Bu sebeple de Kayseri'de muhtelif şirketler vardır. Bilhassa "Osmanlı İslâm Suhûlet Şirketi" şâyan-ı takdîrdir. Hükümet himmet etse de Ankara şimendiferi

Kayseri'ye temdit edilse mektep açıp, müteşebbisi faili zât-ı ahâliye mümkün mertebe daha ziyade terbiyeyi fikriye verilse de seviye-i içtimâileri yükseltirse bu şehrin mahsusa-i medeniyet olacağından hiç şüphe yoktur. Ankara-Kayseri şimendiferinin ehemiyet-i ticâriyeyi teşvik etmesi âşikârdır. “²⁰⁶

27- Kayseri'de Ekonomik Durum

20. yüzyılın ilk senelerinde Kayseri'nin en önemli üretim maddelerinin başında pastırma gelmektedir. 1910 senesinde pastırma yapmak için kesilen inek miktarı belediyenin resmî kaydına göre 25.000 adettir. Bu rakama evlerde perakende olarak kesilen 5.000 adet inek daha ilave edilirse 30.000 baş hayvan kesildiği anlaşılmaktadır.

Pastırmanın dışında o yıl Kayseri'den ihraç edilen (yurt içine) ticaret eşya ve çeşitleri ile değerleri aşağıdaki listede gösterilmiştir;

Cinsi	Adet	Okka	Kıymet (Lira)
	30.000	-	18.000
Sığır derisi			
Keçi derisi	20.000	-	2.400
Oğlak derisi	10.000	-	1.000
Koyun derisi	30.000	-	3.000
Kirli yapağı	-	400.000	28.000
Yıkanmış yapağı	-	50.000	5.000
Güz unu	-	30.000	3.000
Yapağı yünü	-	24.000	1.440
Tiftik	-	20.000	2.000
Kitre zamk	-	200.000	34.000
Cehri	-	138.000	6.900
Çekirdek içi	-	80.000	3.200
Yonca tohumu	-	50.000	3.000
Sahlep	-	2.000	600
Afyon	-	400	800
Haşhaş tohumu	-	16.000	240
Çöven kökü	-	150.000	750
İç yağı	-	60.000	3.000
Sade yağ	-	12.000	1.200
Bezir yağı	-		
Buğday	-	3.000.000	30.000
Çavdar ve arpa	-	1.000.000	11.000
Fasulya	-	120.000	1.200

²⁰⁶ Cebeci-zâde Mustafa Remzi Bey'in Hatıraları, 1910, Yayına hazırlayan: Hüseyin Cömert

Zeyrek	-	90.000	900
Yumurta	2.000.000	-	2.000
Yün ipi	-	36.000	5.400
Bağırsak	-	30.000	5.400
Balmumu	-	5.000	1.000
	-	138.000	3.600
Güherçile			

(Okka, 400 dirhemdir, 368 dirhem, 1 kilogramdır.)

Bu tarihte memlekette yollar henüz geliştirilememiş ve nakil vasıtaları makineleşmemişti. Bütün nakliye deve ve arabalarla yapılıyordu. Buna rağmen ticaret hacminin genişliği dikkat çekicidir. Bu arada daha önceleri önem taşıyan cehri, afyon ve güherçile gibi maddeler önemini kaybetmiş ve üretimleri azalmıştır. Toprak mahsulü olan, yün yumurta gibi maddeler çevre köy, kasaba ve şehirlerden Kayseri’de toplanıyor ve buradan ihraç ediliyordu. Ancak tren hattı geldikten sonra çevre vilâyetlerin tüccarları artık doğrudan kendileri ihrâcat yapmaya başlamışlardır.

Kayseri’nin pastırmadan sonra en önemli üretim malı halı idi. O tarihte Kayseri vilâyeti içinde 10.000 adet tezgah bulunuyor ve halı ihrâcatından elde edilen para miktarı 250.000 altın lirayı geçmekte idi.

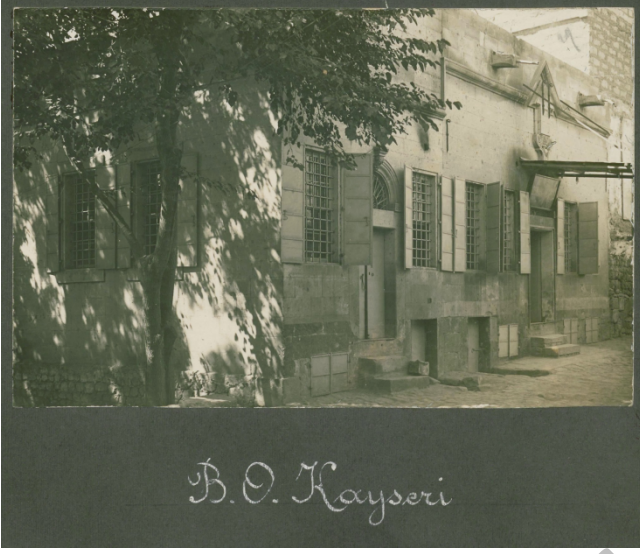
28- Osmanlı Bankası Kayseri Şubesi’nin Açılışı 1910

24 Mayıs 1856 tarihinde İngiltere Kraliçesi Victoria’dan kuruluş izni alınarak kurulan 500.000 İngiliz sermayeli Ottoman Bank, 13 Haziran 1856’da Galata’da ticârî faaliyetine başlamış oldu²⁰⁷. Ancak bu ilk deneme ağırlıklı olarak Kırım Savaşı sebebiyle zor durumda olan Osmanlı Devleti’nin sıkıntılarına çâre olmaktan uzaktı. Nihayet 1862’de bir Fransız sermaye gurubu ile birleşmiş ve 1863 tarihinde İstanbul’da Bank-ı Osmânî-i Şâhâne adıyla teşkilâtlanmıştır. 1910 yılında şube sayısını çoğaltma kararı alan banka umûm müdürlüğü, Kayseri’nin de dâhil olduğu 30 şube daha açmıştır. Şube sayısının çoğaltılması, “Düvün-ı Umûmiyye“ tahsilâtının kolaylaştırılması, Osmanlı Devleti’nde ticaret yapan gayrimüslimlerin paralarının Batı’ya aktarılması ve o yıllarda yoğun bir şekilde Amerika ve Batı’ya göçen Ermenilerin paralarını da transfer edebilmeleri amacını taşımaktaydı.

Kayseri Şubesi’nde Bürünyan ve Pirimian (Onik)(1914 te) isimli şahıslar ilk müdürler olarak çalışan yabancılardır²⁰⁸.

²⁰⁷ Edhem Eldem, **135Yıllık Bir Hazine**, Osmanlı Bankası Yay. İstanbul 1997, s. 27

²⁰⁸ Eldem, s.120-121

Bank-ı Osmânî Bankası Kayseri Şubesi

29- Kayseri'ye İlk Otomobilin Getirilmesi ve Yaygınlaşması 1910

Kayseri'de bu tarihte henüz tren hattı yoktu. Şehri, Ankara, Sivas ve Ulukışla'ya bağlayan birer bozuk şose yol var idiye de bakımsızlık yüzünden yolcu ve eşya nakilleri gayet zorlukla yapılabiliyordu. Yolcu nakillerinde yaylı at arabaları kullanılıyordu. Bu yolculuğu rahatlatmak ve bu işten para kazanmak isteyen Talaslı Mehmet Ağa ve Yahya-zâde Kadir Ağa isimli iki Kayserili müteşebbis, otomobilin henüz Anadolu'da görülmediği bir zamanda Kayseri Ereğli arasında işletmek üzere birkaç otomobil getirmeye karar verdiler. Osmanlı Hükümetinden güç belâ izin alarak Avrupa'ya gittiler ve İtalya'dan üç adet binek otomobili alarak vapurla İstanbul'a oradan da trenle Ereğli'ye kadar getirdiler. Ereğli'den nihayet bir-iki günde Kayseri'ye gelebileceklerini telgrafla bildirdiler. Kayserililer için otomobili görececek olmak, büyük bir merak ve heyecan yaratmıştı. Bütün Kayseri halkı çocuk, çoluk, kadın, erkek yol boyunca döküldüler. Hattâ kilometrelerce uzaklara gidenler oldu. Ancak otomobiller o gün akşama kadar görünmediği gibi ertesi gün de haber çıkmadı. Ancak bir hafta sonra uzaktan bir toz bulutu içinde otomobillerden ikisi çıkageldi. Otomobillerin birçok arızalara uğradıkları, kuma, bataklığa saplândıkları, bazı yerlerde mandalarla çektirilerek kurtarıldığını söylemeye gerek yok. Kayseri'ye gelebilen iki otomobil o gün büyük bir kalabalık eşliğinde Kayseri caddelerinde gezdi. Ancak bu otomobillerin Talas'a birkaç sefer yaptıktan sonra, bu yollara elverişli olmadığı bu sebeple işletmenin mümkün olamayacağı anlaşıldığından elden çıkarılmak üzere aynı yollardan önce Ereğli'ye oradan trenle İstanbul'a götürüldü ve orada satıldı.

Otomobil işinin sonuç vermemesi, Kayseri ticaretinde çok kötü neticeler doğurdu ve uzun bir zaman kimse yeni bir teşebbüse cesaret edemedi.

Rıfat Bey'in belediye başkanlığının ilk günlerinde (1914) Kayseri Belediyesi, zamanın Dâhiliye Vekâleti'ne "*Kayseri Belediyesi'nce lüzumlu olan bir yük otomobilinin (kamyon), Avni Bey vasıtasıyla Fransa'dan getirilebileceğinin iş'arı*"²⁰⁹ meâlinde bir yazı ile başvuruyor. Avni Bey, derhâl "De Lahey" isimli bir Fransız firması ile görüşmelere başlıyor. Bu firma da "Delahaye" marka bir kamyonun satışını kabul etmiş olduğunu Türkiye'ye, Dâhiliye Vekâleti'ne bildiriyor. Dâhiliye Vekâletide Valilik kanalıyla Belediye'yi bilgilendiriyor. Dâhiliye Vekâleti, otomobilin fiyatını bildirilmesini ve Kayseri Belediyesi'nde müstahdem olarak çalışan Halil Çavuş'un da İstanbul'a gönderilerek ona şoförlük eğitimi aldırılmasını iki ayrı yazı ile Kayseri Belediyesi'ne bildiriyor. Ancak bu kamyon alma teşebbüsünün tamamlanamadığı anlaşılıyor.

Zira 1919 Aralık ayında Sivas Kongresi'nden Ankara'ya gitmekte iken Kayseri'yi de şerefliendiren Mustafa Kemâl Paşa ve Temsil Heyeti'nin bir kısmı kara saplanıp şehre ulaşamayınca onları kurtarmak üzere şehirde yalnız Talas Amerikan Koleji'nde bulunan kamyonun yardımı gönderildiğini biliyoruz. O tarihte bile şehirde başka motorlu taşıt olmadığı anlaşılıyor.

1938 yılına kadar Kayseri'de hangi sayıda motorlu araç olduğuna dair bir bilgiye ulaşamadık. Ancak 1925 yılında kurulan Tayyare Fabrikası ve 1935 yılında faaliyete geçen Sümer Bez Fabrikası'nın kullandığı hizmet ve makam araçları yanında 1938 yılı içinde Arif Molu'nun 4000 TL'ye Amerikan malı Packart marka bir otomobil aldığı ve bu aracı bozuk yollardan geçirerek Kayseri'ye getirdiği, sadece Talas'taki yazlığına gidip gelirken kullandığı sonrada bu araca o sıralarda çıkan ikinci dünya savaşı sırasında ordu tarafından el konulduğu çocuklarının hatıratında belirtilmektedir²¹⁰.

1939 yılında Belediye Başkanı Necmettin Feyzioğlu'nun talimatı ile Horozoğlu Şükrü (Köksoy) İstanbul'a itfaiye kursuna gönderilerek dönüşte "tulumba gurubu" lağvedilip, personel sayısı 12'ye çıkarılarak yeni itfaiye teşkilâtı kurulur. 1940 yılında bir arazöz ve 1944 yılında da arkasına su deposu ve pompa ilâve edilen Fort marka bir kamyonla yangınlara etkili bir müdâhale başlatılmış olur.

Yine 1940'lı ve 1950'li yıllarda ilk akaryakıt pompalarının ve otomobil lastiği satıcılarının bulunduğu Düvenönü ile Cumhuriyet Meydanı arasında "Emniyet Garajı ve Güven Garajı" (Hattat Oteli'nin yeri) isimleri ile iki nakliye şirketi kurulur ve bu merkezlerden Sivas, Adana ve Ankara'ya mal nakliyatına başlanır. Özellikle Adana'ya gönderilen mal brandalarının üstüne de oraya çalışmaya gitmek isteyen birkaç yolcu da alınmış. İnsan naklinde ise Bursa'da yaptırılan burunlu (balta Burun) kamyonlardan bozma Mercedes, NSU, Austin, Ford ve Chevrolet marka otobüsler kullanılır.

²⁰⁹BOA, 28/C/1332, DH.21/113

²¹⁰ Sait Molu, Toprak Ağalığından Sanayiciliğe, s;134

Kayseri Belediyesi'nde ise reis Sait Koçak'ın (1945-1946) 1945 yılında otobüs işletmesini kurarak dört adet de kamyonundan dönme otobüsü devreye sokması ile az da olsa araç sayısı artış göstermiş idi.

Savaş sonrasında yani 1945 yılından sonra yine Arif Molu, Ecz. Hazım Bey gibi çok az zenginin özel araca sahip oldukları anlaşılmaktadır. Mehmet Bayraktar'a ait "çöp bacak" lakaplı şoför Mustafa'nın kullandığı sadece bir adet de ticârtaksi bulunurken 1947 yılında Arif Molu ve Mehmet Bamyacı'nın ikişer adet daha ticârî taksiyi piyasaya sürmeleri ile ticârî taksi adedinin beşe çıktığı anlaşılmaktadır. Fakat Kayseri'de kimse taksiye ihtiyaç duymadığından bu taksiler sadece mahkeme heyetlerini ihtilafli yerlere taşımadan başka talep görmeyince zaman zaman Ankara'ya gönderilerek orada çalıştırıldı²¹¹.

Araç sayısındaki artışa paralel olarak da benzin, yağ, yedek parça ve lastik gibi malzemeleri satan istasyon ve dükkânlar açılmaya başladı.

30- İstanbul ve Sivas Caddelerinin Genişletilmesi 1910

Dar ve dibi çıkmaz sokaklar ve plânsız caddeleri genişletmek maksadı ile Mutasarrıf Muammer Bey ve Belediye Reisi İmam-zâde Mehmed Bey'in, bir kısım halkın karşı çıkmasına rağmen şehir içindeki yaygın bir vaziyette bulunan mezarlıkları kaldırarak, İstanbul ve Sivas yönündeki caddeleri açtıklarını görüyoruz.

31- Kayseri'de Matbaa Kurulması ve İlk Gazete Erciyes 1910

26 Ağustos tarihinde Kayseri Mutasarrıflığı'na getirilen Muammer Bey daha önceki idarecilerin tersine, çalışkan genç ve sevimli idi. Kısa zamanda çevresinde kuvvetli bir otorite kurmuş, atılgıncı bir kimse idi. Nitekim ilk icraat olarak bir gazete çıkarmak isitiyordu. Bu amaçla yeni kurulan matbaa binası hükümet konağı civarında vaktiyle mutasarrıfların özel lojmanı olan binanın bir kısmında yer almıştı. Bu matbaada Kayseri'nin ilk gazetesi Ağustos 1910'da basılmaya başladı. Erciyes isimli gazetesinin müdürü Turanlı Yunus Bekir Bey, Ziraat öğretmeni Şaban Hilmi, Öğretmen Halit Zeki, Tahrirat Müdürü Salih Bedirhan ve idadî öğretmenlerinden Şahap ve Mazlum Rasih Beyler gibi şehrin ileri gelen aydınları idi. Halk matbaanın önünde bekliyerek daha mürekkebi kurumamış gazeteleri kapışıyordu. İlk sayının 1000'den fazla sattığı anlaşılıyor.²¹² Haftalık olan Erciyes, Pazartesi günleri çıkmakta idi. İlk sayılarında kapağında sadece isim yazılı iken sonraki sayılarında Erciyes Dağı'nın resmi de konulmaya başlamıştır. Sorumlu yönetmeni Yunus Bekir, başyazarı Ahmet Hilmi (Kalaç) olan gazetesinin isminin altında "Pazartesi günleri neşrolur, Türk gazetesidir." sözü yazılı idi. Ortalama 28x40 cm boyutunda idi. Her sayısı on para idi. Kayseri maarif

²¹¹ Molu, A.G.E. s.164

²¹² Ahmet Hilmi Kalaç, **Kendi Kitabım**, s. 53

encümeni adına yayınlanan Erciyes, resmî bir il gazetesi olup, Ermeni gazetesi Hayg'ın karşısında Türk kimliği ile yer almıştır.

1910'da bir süre dergi hâlinde yayınlanan Erciyes 1912 senesinden itibaren yeniden gazete olarak çıkmaya başlamıştır. Ancak bu sefer kendisini "Osmanlı Gazetesi" olarak tanıtmaya başlamıştır.²¹³

Matbaanın Kayseri'de kuruluş tarihine Müftü-zâde Mehmed Sa'id Efendi tarafından şu şiirle tarih düşülmüştür;

Târih-i Matbaâ

*Handan olacak gonca-i zihâ-yı maârif
Etdikçe nevâ bülbül-i şeydâ-yı maârif*

*Eyler gül hoş-bûlar ile neşr-i revâih
Gül-zâr-ı dil-âviz-i ferah-za-yı maârif*

*Asâr-ı safâ-bahşile günden güne hâlâ
Tezyîn ediyor meclis-i vâlâ-yı maârif*

*Bir matbaanın Kayseri'de olması te'sis
Ez cümle-i eltâf-ı âtâyâ-yı maârif*

*Asâr-ı nefâyisleri eslâf-ı kirâmın
Tab'ıyla olur hasılı ikbâ-yı maârif*

*Bir merd-i gayûrun himemiyle keremiyle
Etmekte terakkî olup icrâ-yı maârif*

*Elbetde eder merde-dilânı nice zinde
Enfâs-ı hayat bahş-ı Mesihâ-yı maârif*

*Bâdisi olan zâta Sa'id dendi bu tarih
Aç matbaâ der bâis-i ihyâ-maârif H. 1328/M. 1910
(Mefûlü mefâilü mefâilü feûlün)*

(Maarif denilen süslü gonca gülecek
Maarifin aş delisi bülbülü ötüp, şakıdıkça

Maarifin gönül çeken, ferahlatan bahçesinin gülü
Hoş kokularını etrafa yayar

Maarif her gün halâ zevk ve neşe veren eserleri
ile yüce meclisi bir lûtfü bir armağanıdır.

²¹³ Ali Rıza Önder, **Kayseri Basım Tarihi**, Ank. 1992, s. 26

Kayseri’de bir matbaânın kurulması
Kısaca maarifin bir lûtfu bir aramağandır.

Geçmişte büyüklerin bıraktıkları nefis eserlerin basılması ile
Kültürel gelişme devamlı olur

Gayretli bir kimsenin fedâkar çalışmaları ile
Kültürel faaliyet ilerleyip yürümektedir.

Kültürün İsa’nın nefesi gibi diriltici nefesi
Elbet de nice ölü gönülleri diriltir.

Sa’id sebep olan kişiye bu tarihi söyledi
Kültürün canlanmasına sebep olan matbaayı aç dedi.²¹⁴

32- Kayseri’ye Tren Hattı Getirilmesi Talebi 1911

Bu günlerin bir önemli ihtiyacı da tren hattının Kayseri’ye kadar getirilmesi idi. Bu maksatla 6 Mart 1911 günü İttihat ve Terakkî kulübünde büyük bir toplantı yapılarak Pâdişaha, Sadâret makamına, Meclis-i Mebusan başkanlığına, telgraflar çekilerek Bağdat demiryolu hattının Ereğli’den Kayseri’ye bağlanması istenmişti. İstanbul’da çıkan Tanin, Sabah, Jön Türk, Tasviri Efkâr, Bizantiyon gazetelerine de bilgiler verilerek yardım istenmiştir. Bu telgraflardan Pâdişah’a yazılanın metni şöyle idi; “*Atabeyi Süreyya Mertebe-i Şehinşahiye,*

Hür Pâdişahın hür milleti bulunmakla müftehiriz. Milletın sürûrları ile mesrûr kederleri ile mükedder olacağınıza eminiz. Kayseri’nin ehemmiyeti mevkiye ve ticâriyesi tarihen müsbet bulunduğundan, nimeti hürriyetten bihakkın nasibedar olmağımız Ereğli şimendiferinin buraya temdidine vapestedir. Bu bapta inaneyeti mutlakayı keremkâriyelerinin masrufiyetini, bu emrin ihtiva ettiği 250 bin nüfus namına istirham ve asarı fevliyesine intizan eyleriz. Ferman.”

Bu telgrafın bir sûreti saltanat veliahtı Yusuf İzzeddin Efendi’ye çekilmişti.

Ancak bu girişime “Bulgurlu’dan Kayseri’ye şimendifer hattının uzatılması Nafta nezâretinin plânında vardır.” şeklinde bir cevap gelmekle beraber başka bir netice çıkmamıştı.

(Kayseri’ye tren hattı bu tarihten onaltı sene sonra, 1927 yılında Cumhuriyet idaresi zamanında gelebilecektir.)

Üzerinde çalışma yapılan bir önemli projede Zamantı suyunun Kayseri’ye akıtılması idi. Bu maksatla Merzifon kasavvasının suyunu şehre getiren Mühendis M. Virt, Kayseri’ye davet edilmiş ve bu şahıs şehirde birkaç ay çalışarak Zamantı suyu hakkında bir etüd hazırlamıştır. Ancak bu büyük projede sonuç alınamayan önemli işlerdendi.

²¹⁴ Müftü-zâde Mehmed Sa’id Efendi, Ank. 1993, Ahmed Emin Güven, s. 66-67

33-Mutasarrıf Muammer Bey'in Adana'ya Tayini ve Yeni Mutasarrıf Tayinleri 1911

1911 yılı Haziran ayı ortasında Mutasarrıf Muammer Bey'in Adana'ya tayini emri geldi. Yirmi iki ay Kayseri Mutasarrıflığı yapan bu çalışkan idarecinin yerine Yabanabat (Ankara-Kızılcahamam) Kaymakamı Rauf Bey tayin edildi. Aslen Arnavut olan bu zat, Erciyes gazetesinde yazılan Milliyetçi yazı ve hareketlere karşı çıkıyordu. Nitekim Rauf Bey, Balkan harbinden sonra Arnavutluk istiklâlini kazanınca Arnavutluk'a gitmiş ve daha sonra Cumhuriyet döneminde Arnavut sefiri olarak Ankara'ya gelmiştir.²¹⁵

Kısa bir dönem mutasarrıflık yaptığı anlaşılan Rauf Bey'den sonra Eylül 1911'de mülkiye mezunu Cemâl Bey Kayseri Mutasarrıfı olmuş bir seneden az bir zaman bu görevde kaldıktan sonra 12 Haziran 1912 tarihinde ayrılmıştır.

Yine mülkiye mezunu olan Hüseyin Hüsnü Bey, Ekim 1912 - Mayıs 1913 tarihleri arasında mutasarrıflık yapmıştır.

Mayıs 1913-Nisan 1914 arası İzzet Bey, Nisan 1914-Mayıs 1915 arası Mithat Bey, Mayıs 1915-Mayıs 1916 arası Zekâi Bey Kayseri Mutasarrıfı olmuşlardır.

34- Terakkî-i Maarif Cemiyeti Kurulması Mart-Temmuz 1911

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra cemiyetlerle ilgili yapılan kanun ve Kanûn-i Esâsî'deki düzenlemeleri takibeden yıllarda pek çok alanda cemiyetler kurulmaya başlanmıştır. Bu cemiyetlerin ekserisi İstanbul merkezli olmakla birlikte, taşrada da cemiyetlerin açılmaya başlanmış ve Kayseri'de bu dönemde eğitimle ilgili faaliyette bulunmak maksadıyla "Terakkî-i Maarif Cemiyeti" kurulmuştur. Cemiyetin nizam-nâmesinde kuruluş tarihi olarak Hicrî 1329 Rumî 1327 geçmektedir. Bu tarihlere göre Miladî olarak 1911 yılının mart-temmuz aylarında kurulduğu anlaşılmaktadır.

Cemiyetin nizam-nâmesi Erciyes Matbaası'nda basılmıştır. İki bölüm ve bir zeylden oluşan nizam-nâme 18 maddedir. Nizam-nâmenin sonunda iki kısım hâlinde azaların isimlerine yer verilmiştir. Birinci kısımda idare heyetinin, ikinci kısımda ise "Mülâzım Âzâlar"ın isimleri yer almaktadır. Altı maddeden ibaret birinci bölümde cemiyetin amacından bahsedilmiş, bu amacın gerçekleşmesi için neler yapmayı hedefledikleri yazılmıştır. Osmanlılar arasında eğitimin geliştirilmesinin amaçlandığı kaydedilmiş (Madde 1) ve bunun gerçekleştirilebilmesi için cemiyet adına özel okullar açılmasının hedeflendiği ifade edilmiştir(Madde 3). Bu okullarda öncelikli olarak fakir ve kimsesiz olup eğitim alması zor olan çocukların okutulması hedeflenmiştir(Madde 2), açılacak olan okulların idaresi, idare heyeti tarafından hazırlanacak olan yönetmelikle sağlanması kararlaştırılmıştır(Madde 4). Ancak, okulların teftiş ve kontrollerinin Osmanlı Devleti'nin kanun ve yönetmeliklerine göre yapılması gerektiği ifade

²¹⁵ Kalaç, s.66-69

edilmiştir(Madde 6). Ayrıca, nizam-nâmede Türkçeye özel önem verilerek genel sınavlarda Türkçeden birincilik kazananlara ödül verilmesi kararlaştırılmıştır(Madde 5).

Nizam-nâmenin ikinci bölümünde, üyelik şartları ile görev ve hakları belirtilmiş, cemiyetin nasıl idare edileceğinden bahsedilmiştir. Üye olabilmek için 1 Kuruş veya daha fazla aidat ödemeyen kâfi olduğu, aidatını ödeyen üyenin İdare Heyeti'nin seçiminde oy kullanma hakkını kazanacağı belirtilmiş, üyenin isteğine bağlı olarak aidatının birkaç aylığını ya da bir yıllığını bir seferde ödemesine imkân tanınmıştır(Madde 7). Aidatını üç ay vermeyen kişilerin üyelikten çıkarılması belirtilmiş, bunların cemiyetten herhangi bir hak iddia edemeyeceği vurgulanmıştır(Madde 10). Üyelikten ihraç için diğer bir sebep de; Kayseri'den ayrılan üyelerin aidatlarını göndermeye devam etmemeleri durumu olarak ifade edilmiştir. İsterlerse gittikleri yerde aynı maksatla bir cemiyet teşkil ederek aidatlarını oraya ödeyebilecekleri kaydedilmiştir(Madde 11). Bu üyelerin isimleri ve varsa lakaplarının kaydedilmesi için bir defter tutulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu kişilerin içinden cemiyetin amacına ters düşecek tavır ve davranışlarda bulunanların idare heyetinin kararıyla cemiyetten atılacakları, ihraç edilen kimselerin cemiyetten herhangi bir hak iddia etmesinin mümkün olmayacağı tekrar vurgulanmıştır(Madde 8). Cemiyetin üye sayısını artırmak için mevcut üyelere cemiyeti tanıtıcı çalışmalar yapması istenmiştir. Ayrıca, cemiyetin yüksek gayelerini anlayarak kendiliğinden kaydolmak isteyenler idare heyetince üye olarak kabul edileceği ifade edilmiştir(Madde 9).

Senede bir kere Mart ayında, eğitim öğretim durumunu, idârî meseleleri ve senelik hesapları görüşmek üzere kayıtlı olan azaların toplanması kararlaştırılmıştır(Madde 12). Üç ayda bir de idare heyetinin toplanması istenmiş, bu toplantıda hesaplarla ilgili tuttukları raporları ilan etmeleri gerektiği belirtilmiştir(Madde 13). Senede bir kere yapılan toplantıda idare heyetinin de seçilmesi kararlaştırılmıştır.

Ancak ilk yıl nizam-nâmede isimleri yazılı olan kişilere bu görev verilmiştir. Bu şahıslardan bir sebeple cemiyetle ilişkisi kesilenlerin yerine görevlendirilmek üzere“mülâzım âzâlar” da belirlenmiştir. Her sene bu üyelerin yarısının değiştirileceği, tekrar üye seçilmenin önünde herhangi bir engel olmadığı vurgulanmıştır(Madde 14). İdare heyeti birbaşkan, bir başkan yardımcısı ile veznedarlık ve kâtiplikle görevli üyelerin de içinde olduğu on kişiden oluşmuştur(Madde 15). İdare heyetinin görevi, cemiyete ait işleri yerine getirmek, karşılaşılan sorunları çözmek ve resmî işleri takip etmek şeklinde tanzim edilmiştir(Madde 16). Cemiyetin gelirleri için öncelik üye aidatlarına verilmiş, bilâhare, hayır sahiplerinin yapacağı bağışlar ile idare heyetince bulunacak uygun gelir kaynakları ifade edilmiştir(Madde 17).

18. madde, “Zeyl” bölümünde yer almaktadır. Bu maddede cemiyete yapılacak hayırlarla ilgili hüküm yer almaktadır. Cemiyete, en az 200 Kuruşluk menkul veya gayri menkul bağışlayanlar için isimlerinin kaydedileceği bir defter tutulacağı, her sene yapılacak genel kurul toplantısında bu isimlerin okunacağı belirtilmiştir. Ayrıca, bu isimlerin gazetelerde neşredileceğine de yer verilmiştir. Cemiyetin idare heyetinin başkanlığına ilk yıl için Kayseri Mahkeme-i Şer'iyye'si Başkâtibi Kazım Bey

getirilmiştir. Kayseri Lisesi'nde tarih öğretmenliğiyle birlikte Mutasarrıf Muammer Bey'in yanında Maiyet Memurluğu da yapmakta ve ayrıca haftalık çıkartılan Erciyes gazetesinde de makale yazmakta olan Ahmet Hilmi(Kalaç) Bey'e de başkan yardımcılığı görevi verilmiştir. Süleyman Bey, Emin Bey, Meclis-i İdare Başkâtibi Ramiz Bey, Ali Raşid Bey, Nurullah Bey, Osman Bey, Nuh Bey ve Halil Bey de idare heyetinin âzâlarıdır. İdare heyetinden bir şekilde eksilme olmasına karşılık on kişilik bir mülâzım âzâ tayin edilmiştir. Bunlar; Muallim Hacı Bekir, Muhaddis-zâde Emin, İdâdî Kâtibi Feyzullah, Dârümuallimin Muallimi Abdullah, Yağmur-zâde İsmail, Molla-zâde İbrahim, Ziraat Muallimi Şaban, Güherçile Fabrikası Kâtibi İsmail, Taşcı-zâde Mehmed ve Yahyalı-zâde Hacı Rıza isimli şahıslardır.

Aynı zamanda Ahmet Hilmi(Kalaç) Bey, Süleyman Bey, Nurullah Bey ve Taşcı-zâde Mehmed Bey İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin Kayseri şubesindeki toplantılara sürekli katılanlar arasındadır. Görülüyor ki; cemiyetin kurucuları Kayseri'nin önde gelen şahıslarıdır. Kayseri'nin idaresi ve eğitiminde etkili kişilerdir.²¹⁶

35- İlk Ticârî Türk Şirketinin Kurulması 1911

Bu yıllarda Türkler arasında kollektif ticârî hareketler henüz görülüyordu. Özellikle manifatura ticareti, Ermeni ve Rumların ellerinde bulunuyordu. 1911 senesinin başlarında bu tür ticaretle uğraşmak üzere Nalbant-zâde Süleyman Ağa başkanlığında, Yedekçi-zâdeler ve Uşaki-zâde Osman Bey çalışmaya başladılar. Geceleri muhtelif evlerde toplanarak şirketin nizam-nâmesi hazırlandı. Birçok hemşehri hissedar olarak yazıldı. Nihayet "İslâm Suhûlet Şirketi" ismiyle kurulan şirket, o kış mağazasını açarak işe başladı. 23 Ocak 1911 tarihli Erciyesgazetesinde bu konuda bir yazı neşredilerek müteşebbisler tebrik edildi. Böylece Kayseri'de ekonominin ilk temeli atılmış oldu.

36- Bünyan'ın Kayseri'ye Bağlanması 1911

Sarımsaklı suyuna bakan bir yamaç üzerinde kurulan bu kaza, Kayseri'nin Sarımsak ihtiyacının büyük kısmını temin ettiği için bu isimle anılan bir köy iken Osmanlı Devleti zamanında Zamantı havâlisine yerleştirilen Avşar oymaklarının baskılarından çekinen Alımpınarı, Eğiset, Bahroğlu, Karaağız, Boyalı, Susuzca, Karaziraat, Suluören, Elönü, Fakılar, Höyükü, Tadırlı, Karabaşören Ada, Kayapınar, Mansır, Sarıkaya, Çorbacıyeri, Çalapverdi, İsril, Koyunağalı, Poşana, Ağcağıl, Başınyayla, Zibaba, Örtüören, Karakışla, Akmezigit, Mahzenin Ören, Topuklu, Kötüören gibi köy ve mezraların Sarımsaklı'ya göç etmeleri sebebi ile nüfusu âniden çoğalmış ve 1878 tarihinde Sivas vilâyetine bağlı Elbaşı nâhiyesi merkezi olarak yapılandırılmıştı ve "Sarımsaklı" adıyla biliniyordu. İlk nâhiye müdürlüklerini yapan şahıslar ise; Çöreke'nin Hasan Efendi, Konaklı Hacı Ağa ile Gergemeli Hacı Ağalardır.

Daha sonra Sarımsaklı nâhiyesi Osmanlı Pâdişahı II. Abdülhamid zamanında ilçe olmuş 1890'da kaza merkezi olarak Sultan Abdülhamid'in adına izâfeten "Bünyan-ı

²¹⁶ Kapıcı Hikmet Zeki, Terakkî-i Maarif Cemiyeti Nizam-nâmesi, History Studies, Volume 2/1 2010, s. 266-268

Hamid” ya da kısaca “Hamidiye” ismi ile Sivas ilinin Pınarbaşı (Aziziye) ilçesine bağlı iken 1908 yılında meşrutiyetin ilânı ve sonrasında Abdülhamit tahttan indirilince ilçenin isminden Hamid kelimesi kaldırılmış, isim Bünyan olarak kalmıştır.

1911 yılında Kayseri sancağına bağlanmıştır. 1924 tarihinde de Kayseri sancağı vilâyet yapınca “Bünyan” ismi ile Kayseri ilinin bir ilçesi olmuştur.

İlçe, daha önceleri Müslüman ve Hristiyan Mahallesi olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. Müslümanlar, Câmî-i Kebir, Dervişağa, İbrahimbey, Câmî-i Cedit Mahallelerinin bulunduğu yukarı kesimde oturuyor, Yenice Mahallesi’nde Rum, Bayramlı Mahallesi’nde de Ermeniler oturduğu için buralara Hristiyan Mahallesi deniliyordu. Yenice Mahallesi’nde oturan Rumların ekseriyeti 1923 yılında Yunanistan’da bulunan Müslüman Türklere mübadele (Değiştirme) edilmiştir.

İlçeye 1939 yılının Ekim ayının başında Bulgaristan’dan gelen soydaşlarımız yerleşmiştir. Gelenlerin ekseriyeti Bulgaristan’ın Sumnu Vilâyetinin Yenipazar kazasının çevre köylerindedir.

37- Kayserili İlk Dış Hekimi 1911

İstanbul Kadırğa’daki “Dişçi Mektebi”nden 18 Haziran 1911 tarihinde ve 34 sıra numarası ile mezun olan Kayserili ilk dış hekim 1303 doğumlu Dr. Kasbar’dır. Kayseri’de diş hekimliği yaptığına dair bir bilgi bulunamamıştır.

Kayseri’de bizzat dişhekimliği yapan ilk diplomalı diş hekimisi ise Tavlusunlu Dr. Faik Bey’dir.

38- Kayseri Kızılay Şubesi’nin Kuruluşu (Hilâl-i Ahmer) 1911

Osmanlı Devleti’nde ilk defa 11 Haziran 1868 tarihinde "Mecruhin ve Mardâ-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adıyla kuruldu (Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti), 1877 yılında “Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti” ve 29 Kasım 1922’de de “Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti” isimleriyle faaliyet gösterdi.

1947 yılında adı “Türkiye Kızılay Derneği” oldu.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı’na girdikten sonra, Başkomutan Enver Paşa, Güney Kafkasya ve Kuzey İran’a girip Rusların arkasını çevirmek için 20 Aralık 1914’te 150.000 kişilik bir Türk kuvvetine Sarıkamış-Umraniye istikametinde taarruz emrini verince savaş başlamış oldu. Bu sırada Erzurum’da hasta ve yaralı askerler için 500 yataklı bir hastane açmak üzere bir Hilâl-i Ahmer sağlık heyeti görevlendirildi.

İstanbul’u Anadolu’ya bağlayan tren yolu hattı asker nakliyatı yüzünden dolu olduğu için, heyetin İstanbul-Trabzon deniz yolunu seçmesi daha uygun görünüyordu.

Hilâl-i Ahmer'in Milletlerarası Kızılhaç Komitesine müracaat ederek bu konuda Rusya'nın muvaffakatini almasından sonra, Dr. Mehmet Emin Bey'in başkanlığında otuz kişiden oluşan heyet Gülnihal vapuruyla Trabzon'a geldi. Erzurum'da teşkilâtını kuran heyet, cepheden gelen hasta ve yaralıların tedavileriyle işe başladı. Cephede askerler arasında hüküm süren lekeli humma hastalığı (bit ve pire ile bulaşan tifüs hastalığı) heyetin en büyük uğraşısı oldu; Bu arada heyetten üç doktor ile iki hastabakıcı lekeli hummadan hayatlarını kaybettiler. Heyet çok güç şartlar altında 1915 senesi Ocak ayı sonuna kadar faaliyetini sürdürdü. Hastane laboratuvarında açılan kursta ordunun ihtiyacı için bakteriyolog yetiştirilmeye çalışıldı. Ocak 1915'te Türk kuvvetlerinin başta soğuk olmak üzere, açlık ve salgın hastalıktan büyük kayıplar vermesi üzerine, heyet yüz yataklı birlikte bir sağlık heyetini Erzurum'da bırakarak malzemesinin büyük kısmıyla Erzincan'a geldi. Heyetin bu şekilde ikiye ayrıldığını gören Genel Merkez, Erzurum'a karadan ikinci bir heyet gönderdi. Yeni heyet Erzurum'da 1000 yataklı bir nekâhethâne açmış ise de faaliyeti ancak iki ay devam edebildi; 1916 Şubat'ında Rusların Erzurum'u ele geçirmeleri üzerine önce Erzincan'a gelen heyet, oradan Kemah'a ve sonra da Kayseri'ye çekildi.

Kayseri'ye bağlı Zencidere'de 1916 yılında 1000 yataklı bir nekâhethâne açıldı. Heyetin sık sık yer değiştirmesi yüzünden kayıp ya da hasara uğrayan sağlık malzemesinin yerine Hilâl-i Ahmer'in Eskişehir ve İstanbul ambarlarından yeniden tıbbî malzeme gönderildi. Kayseri'nin, İstanbul ile cephe arasında önemli bir haberleşme ve ikmâl merkezi olmasıyla hasta ve yaralı sayısında bir artış görülmeye başlamıştı. Bu sebepten Zencidere Nekâhethânesi'nin yatak kontenjanı bir ara 2 000'e kadar çıkarıldı. Heyet böylece Üçüncü Orduya önemli yardımlarda bulundu. Heyet diğer yandan, sokaklardan topladığı kimsesiz çocuklardan 500'ünü koruması altına alarak, bir kısmına zenaat öğretmek için gayret gösterdi. Bu çocuklar daha sonra ordunun emriyle Talas Nekâhethânesi'ne yerleştirildiler. 1918 yılı başlarına kadar faaliyetini sürdüren Zencidere Nekâhethânesi'nin çevre il ve ilçelerdeki çalışmaları hakkında, 22 Nisan 1918 tarihli yazısında baştabip şunları yazıyordu: “...Evvelce ordu tarafından yurdumuza verilmiş olan iki tabibden Binbaşı Osman Bey kezâlik ordu emriyle hastanemizin laboratuvarını hâminen Yozgat'ta emrâz-ı sâriyye(bulaşıcı hastalıklar) mücadelesine; Yüzbaşı Hayri Bey ise, Talas Şifa yurdunda cemedilen etfâl-i metruke (sokağa bırakılmış kimsesiz çocuklar) üzerine memuren izâm edilmiş (yollanmış) olduğundan, mevcûd-ı daimisi(devamlı sayısı) bin hastayı mütecâviz bulunan yurdumuz umûr-ı Sıhhiyesinin yalnız bir doktorun sarfedeceği gayret ve faaliyet ile te'mini gayr-i kâbil görülmektedir. Binâenaleyh, tensîb buyrulduğu takdirde elyevm kadrosu iki yüz elli yatağa tenzîl edildiği işitilen ve hal-i hâzırda üç-dört tabibe mâlik bulunan Samsun Hilâl-i Ahmer hastanesinden bir tabibin buraya nakline müsâde buyrulması ve hemen hareket ettirilmesi hususunun mezkûr hastane ser-tebabetine emr ve iş'ârını...” Aynı yazının derkenarından anlaşıldığına göre, İdâre Heyeti'nin 1 Mayıs tarihli kararıyla, yardımcı tabiblerden Hüsamettin Bey 2000 kuruş maaş ile Zencidere Şifa Yurdu'na (nekâhethâne) tayin edilmişti. Diğer yandan, hastanede bulunan kırk

kadar kimsesiz Ermeni kadınına hastabakıcılık dersi verilerek ücretli hastabakıcı olarak çalıştırıldılar; heyet Kayseri'den İstanbul'a dönerken bir kısmını İstanbul'a getirdi²¹⁷.

Görüldüğü gibi İç Anadolu'da da şubeleri olan Hilâl-i Ahmer'in Osmanlı Devleti'nin bu en sıkıntılı dönemlerinde faaliyetlerine devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Erzurum, Erzincan, Kemah ve Kayseri'nin bir köyü olan Zencidere'de açılan nekâhethânelerde şiddetli kışta göç etmek zorunda kalmış ihtiyaç sahiplerine yardım edildiği, muhtaçların ve yüzlerce yetimin barındırılıp, beslenmelerinin, giyim kuşamlarının sağlandığı ve hasta olanların tedavi edildiği kaynaklarda belirtilmektedir²¹⁸.

Hilâl-i Ahmer'in Kayseri'deki kuruluş ve faaliyeti hakkındaki en eski belge 1915-1916 yılına aittir. Buna göre; Kayseri Hilâl-i Ahmer Şubesi'nde 1915-16 (1331) yılında **Dr. Fazıl Berki Bey**'in gayreti ve tanıtımıyla **Dr. Fazıl Berki, İbrahim Safa Efendi ve Nevzat Efendi**'den oluşan üç kişilik bir yönetim oluşturuyor. Bu heyet, 1919 Mayıs ayına kadar devam ediyor. 1919- 1921 yıllarında bir faaliyet gösterilmediği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki belgeye göre Kayseri'deki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin bilinen ilk başkanın **Dr. Fazıl Berki Bey** olduğu anlaşılmaktadır.

Millî Mücadele ve sonrasında da Kayseri Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, hizmetlerine devam etmiştir. Kayseri Şubesi, 1921'de Kâtip-zâde Nuh Naci, sıhhiye eski müdürü Hıfzı Nuri, tüccardan İbrahim Safa ve Nurullah Efendiler tarafından canlandırılarak, aynı yıl ve 1922 yıllarında 926.176 kuruş iâne toplayıp bunun 200.000 kuruşunu Ankara Murahhaslığı'na gönderdiği ve toplanan iânenin kalan kısmı da 200.000 kuruş Himâye-i Etfâl Cemiyeti'ne, 129.200 kuruş mahallî hastaneye, 15.685 kuruş eczaneye ve 14.025 kuruşu da esirlerin ihtiyacı için harcandığı kayıtlarda belirtilmektedir²¹⁹.

1921 (1337) senesinde yeni bir seçimle isimleri aşağıda yazılı 12 kişiden oluşan bir yönetim iş başına geçiyor.

Başkan: Kâtip-zâde Nuh Naci Bey (1923'te II. TBMM'de Mebus olarak ayrılmış)

İkinci Başkan: Hıfzı Bey (Eski Sağlık Müdürü)

Veznedar: İbrahim Safa Efendi (Tüccar)

Vez. Yardımcısı: Nevzat Efendi, Âzâsı: Dr. Halit Bey

Kâtip: Dr. Şükrü Bey (Merkez Tabibi)

Âzâ: Dr. Ali Osman Bey (Kaymakam)

Âzâ: Faik Bey (Müdâfaa-i Hukuk Reisi)

Âzâ: Said Avni Bey (Dâvâ Vekili)

²¹⁷<http://kizilaytarih.org/yayinlar/9-kizilay-hilal-i-ahmer-cemiyeti-profdrmesut-capa-kitap.pdf> s. 36-37-50-82-99

²¹⁸ <https://www.altayli.net/osmanli-hilal-i-ahmer-cemiyetinin-kurulusu-ve-calismalari.html>

²¹⁹<http://kizilaytarih.org/yayinlar/9-kizilay-hilal-i-ahmer-cemiyeti-profdrmesut-capa-kitap.pdf> s.45

Âzâ: Dr. İbrahim Bey (Belediye Tabibi)
Âzâ: İbrahim Efendi (Belediye Eczacısı)
Âzâ: Dr. İbrahim Bey (Ayrılmıştır)

Bu sırada bir de hanımlar şubesi oluşmuş, 1922 yılına kadar faaliyet göstererek, 1471 lira toplamışlar ve sonra bu heyet dağılmıştır.

Bu îanelerin toplanmasında önemli katkılarda bulunan “Kayseri Hanımlar Şubesi” Aralık 1920'de Taşçı-zâde Mehmet Efendi'nin eşi Seniye, eski mutasarrıflardan Kemal Bey'in eşi Müzeyyen (Meziyet), tüccardan Nurullah (Nevzat) Efendi'nin eşi Servet ve Hayrullah Efendi'nin eşi Firdevs, Reji Müdürü Hüsnü Bey'in eşi Hadiye, eski mebus Osman Bey'in eşi Vesile, Yedekçi-zâde Hüseyin Bey'in eşi Hikmet, Şeh-zâde Gâlip Efendi'nin eşi Emine, Mehter-zâde Yunus Efendi'nin eşi Hatice ve Dıraz-zâde Reşit Efendi'nin eşi Safiye hanımların gayretleri sayesinde Kayseri şubesine Mart 1922'ye kadar 147.000 kuruş îane toplarlar²²⁰.

Bu aşağıdaki belgede belirtildiğine göre; Eski heyet ile (1915 yönetimi) 1921'de seçilen yönetim kurullarında veznedar görevi yüklenmiş olan İbrahim Safa²²¹ ile akrabası Nevzat Efendi'nin Hilâl-i Ahmer'e bağlılık ve sadâkatlerini yerine getirmeyerek şahsî çıkarlarına hizmet ettikleri kanaati oluşmuşsa da Kayseri civarından Hilâl-i Ahmer'e manevî bağlılığını ortaya koyan hayırseverlerin de olması memnuniyet vericidir.

İbrahim Safa ve Nevzat Efendilerin yetkilerinin ve ellerindeki mevcutun alınması, heyetten uzaklaştırılması ile ve şubenin siciline uygun bir merkez heyetin oluşturulması uygun görülerek mutasarrıf vekâletine (Sancak yönetimleri bakanlığı/içişleri bakanlığı ?) Hilâl-i Ahmer kâtipliğinden tezkere yazılmasıyla 18 Ağustos Cumartesi günü için İdare Heyeti salonunda seçimin yapılmasına izin verilmesi isteğinde bulunulmuş Mutasarrıf Vekilliği'nden sözlü olarak keyfiyet kabul edilmiş, yeni oluşturulacak heyetin, şu ândaki heyetten daha münâsip bir mahiyette olacağı temennî edilmiştir.

²²⁰ A.G.Makale. s.52

²²¹ İbrahim Safa, daha sonra 1924 yılında belediye reisi olmuştur.

MERKEZİN GEÇİRDİĞİ SAFAHAT:

Kayseri'de Hilalishahmer merkezinde ilk vaka olarak Doktor Fazıl Berki beyin Hilalishahmer namına yaptığı propogandanın verdiği tesir il 331 senesinde berveçizir 3 azadan ibaret olmak üzere teşekkül etmiştir 332 senesinden 335 senesi mayıs'na kadar icrai faaliyet eden iş bu heyetten sonra 337 senesinde yeniden intihap icrası ile esaslı berveçizir 12 azadan ibaret heyet merkezine teşekkül etmiştir.

" HEYETİ HAZIRA "

Reisi Evvel : Katip Zade NUH DACI BEY (Elyövm Mebus olarak ayrıldı.)
Reisi Sani : Sıhhiye Müdürü Babıka Hıfzı bey (Elyövm tatvil memur yet etmiştir.)
Veznedar : Tüccardan İbrahim Safa Efendi.
Veznedar Muavini : Nevzat Efendi (Aza: DOKTOR Halit Bey)
Katip : Merkez Tabibi Şükrü bey
Aza : Doktor Kaymakam Ali Osman bey
Aza : Mudafai hukuk Reisi Paik bey
Aza : Dava Vekili Said Avni bey
Aza : Belediye Tabibi İbrahim bey
Aza : Belediye Eczacısı İbrahim Efendi.
Aza : Doktor İsmail İbrahim bey (İnfikak etmiştir.)

Bilkaburuvul 335 tarihinde Kayseride Bârde Hanımlar Şubesi teşekkül ederek Mart 338 tarihine kadar faaliyet icrası ile 1471 Lira reddesinde islat demdine musafık olmuş o tarihten sonra terki faaliyet aylarıdır.

HANIMLAR HEYETİ MERKEZİYESİ BERVEÇİZİR AZADAN İBARETTİR.

Reisi Evvel : Tüccardan Taşçı Ede Mehmet Efendi Haremi Seniye Hanım
Reisi Sani : Mutasarrıfı esvak Kemal bey Haremi Meriyyet Hanım
Veznedar : Tüccardan Nevzat Efendi Haremi Servet Hanım
Katibe : Hayrullah Efendi Haremi Firdevs Hanım.
Aza : Reji Müdürü Hüsnü bey Haremi Hediye Hanım
Aza : Mebusu Sabık Osman bey Haremi Vesile Hanım
Aza : İcekeçi Zade Hüseyin bey Hareme Hikmet Hanım
Aza : Şehsade Galip Efendi Haremi Emine Hanım
Aza : Mehtar Zade Yunis Efendi Haremi Hatice Hanım
Aza : Diraz Zade Reşit Efendi Haremi Safiye Hanım.

MERKEZİN VAZİYETİ VE SÜRSTİ İDARESİ

Heyeti sabıka ile heyeti hazıradaki 331 senesinden beri veznedarlıkta bulunan İbrahim Safa ve akrabasından olan Nevzat Efendilerin Hilalishahmere karşı merbutiyetden ve musabıyyeden uzak olarak menafi şahsi: asabiyle hizmet etmiş olduklarına kamaat nasıl olmuş isede batı esrûf menafi şahsiyeli her türlü hissiyat behibinin fâvkinde tutan Kayseri Mühâtinden Hilalishahmere karşı merbutiyeti maneviyenin mevcudiyetini görececek Kayserili bir ferde tesadûf edilmesi ihtimalide hemen mevku: görülmüştür.

Heyeti Hazıranın heyet idaresinde reisi evvel ve sanisi bunları başka bir yeni ekaliği inhilal etmiş olmasına ve İbrahim Safa, Nevzat Efendilerin bukere ellerindeki mevcudun alınması vâe menfaatleri kalmaması dolayısıyla heyetten çekilmek üzere yeniden intehap icrası teklifinde bulunmalarına menai bımaliileyhanın heyetten ihracı ile geri ve olmaksızın maksadı siciliyle hadil bir heyet merkezinenin vucuda getirilmesi musafık görüldükçe mutasarrıf vekaletine Hilalishahmer Kitabından bir taskele tasiriyle 18 Ağustos Cumartesi günü için heyeti idare salonu daintihamin icrasına delalet istirhamında bulunulmuş Mutasarrıf vekilinden şifai suretle vuku bulacak müraacaat acziyle de keyfiyet takfiye edilmiş olmakta yeni teşekkül edecek heyetin Heyeti Hazıra'dan Daha musabıbir mahiyette olacağı memul bulunmuştur.

Hilâl-i Ahmer'in çalışmalarına 1924-1925 yıllarındaki Kayseri Belediye Reisliği yapan Rifat Bey (Çalıka), destek vermiş ve daha sonra siyaseti bıraktınca da 1927-1934 yılları arasında Türkiye Hilâl-i Ahmer'i Kayseri Başkanlığı görevini yürütmüştür²²³.

Hilal-i Ahmer, Resmîgeçitte. (1933/10.yıl kutlamaları)

39- Germir Mektebi'nin Yapılması 1911

Sultan Reşad döneminde (1909-1918) Germirli İmam-zâde Ali Efendi'nin hayratı olarak 1911 yılında bitirilerek öğretime açılmıştır. Bodrum kat üzerinde üç derslikli tek katlı bir binadır.

40- Kayseri'nin Osmanlı Devleti'ne Başşehir olarak tavsiye edilmesi 1912

²²² Bu belge 1987-2001 yıllarında Kayseri Kızılay Şubesi Başkanlığı yapan Sn. Av. Alemdar Güngör'den alınmıştır.

²²³ Rifat Çalıka, 5 Şubat 1934 günü Kayseri Valisi Nazmi Tokar tarafından Türkiye Hilâl-i Ahmeri Kayseri Şubesi başkanlığından istifa ettirilmiştir. (Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları, İst. 1997 s.182)

1912 yılında 140.000 kişilik Bulgar ordusunun Çatalca'ya kadar geldiği günlerde Osmanlı ordusunda 15 yıl komutan olarak çalışmış bulunan Colmar Freiherr Baron Von der Goltz (Goltz Paşa) Avusturya'da yayınlanan "Neue Freie Presse" gazetesinde "Barıştan Sonra Türkiye" ve "Son Uyarı" başlıklı iki makale yazar. Bu önemli makalelerde "İstanbul'un atmosferinin insanları gevşettiğini, İstanbul'un belli bir konuya odaklanmaya izin vermediğini ve İstanbul başkent olmaya devam ederse Avrupa'dan akseden problemlerle boğuşmaya devam edeceğini, yeni başkent olarak Konya, Kayseri, Halep veya Şam'ın olabileceğini" yazmaktadır.

Bu öneriler İstanbul basınında günlerce tartışılır, bazıları desteklerken, bazılarının da eleştirdiği görülür. Kütahya Mebusu Ferit (Tek) Bey, İfham gazetesinde yayınlanan "Kostantiniye'den Osmaniye'ye" başlıklı makalesinde "*Üç taraftan tehlikeye maruz bir noktada payitaht kurulmaz, Osmanlı İmparatorluğu küçülmeye mahkûmdur. Köşelerini İstanbul, Rodos, Kerkük ve Hopa'nın oluşturduğu bir dörtgene sıkışmalıdır. Bu dörtgen içindeki yeni devletin başkenti de coğrafi ve stratejik açıdan en elverişli yer olan Kayseri olmalıdır fakat Kayseri başkent olmaya müsait olmadığı için aynı mevkiide Osmaniye adlı bir yeni şehir kurulmalıdır*" demektedir.

41- Kayseri'de Kütüphânenin Açılışı 1912

Kayseri Belediyesi ve Kayserililerin yardım ve destekleri ile 1912 yılında "Kütüphâne" ismi ile kitaplık kurulmuştur. Bu kütüphâne, 26 sene hizmet verdikten sonra 1938 yılında Kayseri Halkevi Kütüphânesi'ne devredilmiştir.

42- Kolera Salgını 1912

Bu sene içinde Kayseri ve köylerinde yaygın bir kolera salgını olduğu ve sadece Efkere köyünde otuz kişinin öldüğü, Efkere Ermenilerinden birisinin bir akrabasına Ermeni harfleri ile Türkçe yazdığı 17 Eylül 1912 tarihli bir mektupta şöyle anlatılmaktadır:

<http://efkere.com/lettcopy.jpg>

¹saniyen bu tarafda bir ufacak kölera savuşturduk allah çok şükür ²taraf taaluk bir kederimiz yok köyden otuz tene kadar telef ³oldular ama acı verecek birinci hancı Artin ağa ikinci xx⁴xx Serkis Pıçakci tükken komşusu üçüncü Keleşoğlu xx dördüncü ⁵Güllünün kayını Nişan gerisi h-koca koltuk ufak defek sekiz ⁶tene kadar islamdan emniyet yok allah rahmet eylesin* ne hal ⁷ise allaha çok şükür geçti* velakin bu hasdalık ne ise hasda ⁸olmadık adam kalmadı idi* eyle geçti bu kolera* Evkere havası çok ⁹yardım etdi* havası kötü ola idi telef çok olur idi* geçti getdi* ¹⁰velakin Garabed, bir pıçak arkası kaldıidi Verkine* gedeyor iyi çok ¹¹şükür allah bize bağışladı* şimdi çok eyidir* Mîsâk her ¹²vakit sâhib oluyor* esgi bildiyin gibi deyil* kucağından bırakmaz ¹³Mîsâk* ağana yazarık dersek iki eli kanda ise Verkineyi kucağı¹⁴na alır* beylece malumunuz arz-u xxx Harutiun Kocayan (Numaralar mektuptaki satır sıralarıdır.)

Ceviri: (İkinci olarak küçük bir kolera salgını atlattık. Allah'a çok şükür bizimle ilgili kederimiz yok. Köyden yaklaşık 30 kişi öldü ama acı veren [kayıplarımızdan] birincisi hancı Artin Ağa, ikincisi dükkân komşusu bıçakçı Serkis, üçüncüsü Keleşoğlu..., dördüncü, Güllü'nün eniştesi Nişan; gerisi Müslümanlardan sekiz kişi. Emniyet yok. Allah rahmet eylesin. Ne olduydu Allah'a çok şükür geçti. Velâkin bu hastalıktan dolayı hasta olmadık adam kalmadı. Öyle geçti bu kolera! Evkere'nin havası çok yardım etti. Havası kötü olsaydı can kaybımız çok olurdu. Geçti gitti. Ne var ki Garabed, bir bıçak arkası [gibi çok zayıfladı]. Verkine [az kalsın] gidiyordu, çok şükür Allah [onu] bize bağışladı. Şimdi çok iyi. Mîsâk her zaman [ona] sahip çıkıyor. Eskiden bildiğin gibi değil. Kucağından bırakmaz. Mîsâk, ağana yazarık dersek iki eli kanda olsa Verkine'yi kucağına alır. Böylece durum belirttiğimiz gibidir.)

Bu dönemde sadece Ermenice ile yazılan mektuplar da mevcuttur; Buradan

anlaşılmaktadır ki, Ermeniler kendi aralarında bazen Ermenice bazen de Türkçe konuşup yazarlarken Türklerle ilişkilerinde ve devletle muamelelerinde Türkçe konuşmaktadırlar.

43- Poseidon Heykeli bulunması 1912

Havhannes isimli bir Ermeni defineci muhtemelen Eskişehir tepelerinde yaptığı kaçak kazılar sırasında ön tarafı at, arka ayakları balık olan çok değerli bir posedion heykeli bulmuştur.

Poseidon bilindiği gibi eski Yunan Mitolojisi'nde denizler, depremler ve atlar tanrısı. Kronus ile Rheia'nın oğlu. Zeus ve Hades'in kardeşi. Roma Mitolojisi'nde Neptün (Neptunus) olarak bilinir. En önemli silahı üç dişli bir yabadır ve bu yabayı yere vurduğunda depremler meydana gelir. Poseidon hırs ve gücü temsil eder.

44- Eşraftan Bazı Ölümler

a- Hacı Enver Efendi'nin Ölümü (1911)

1901-1908 yılları arasında iki dönem belediye meclisi üyeliği yapmış bulunan Kayseri Müftüsü Hacı Enver Efendi 1911 yılında vefat etmiştir. Bu ölüme, Müftü-zâde tarafından şu şiirle tarih düşürülmüştür;

*Menbâ-ı fazlu hüner hâce Mehmed Enver
Rahmetullâhi aleyh oldu nâim içre nişîn*

*Vâkf-ı ilm ü fûnûn kâşif-i esrâr-ı mütûn
Dûf-i vehm ü zunûn müfti-i dâna-yı fâtin*

*Zühdü takvâda zamânın Hasanü'l Basrisi
Sîlk-i fetvâda idi peyrev-i Nûmân güzîn*

*Bir zamanlar neşr-i ulûmiyle olup şûle-feşân
Halka ahkâm-ı ilâhiyi ederdî telkîn*

*Cây-ı fetvâ-yı penâhide yigirmi beş yıl
Oldu uslubu hakîmâne edibâne mekîn*

*Ana rıdvân dedi bu cevher-i târihi Sa'id
Kasr-ı vâlâ-yı ferahzâ-ıyı behiştîde mişin H.1329, R.1327, M.1911²²⁴*

b-Boynu Kalın Hacı Mehmed Ağa'nın Ölümü (1911)

Kayseri ileri gelenlerinden, hayır sâhibi, pek çok Câmî onarıp aydınlatan, büyük bir caddenin (İstanbul veya Sivas Caddeleri) genişletilmesi için mal bağışlayan ve hayrat açan, Hacı Mehmed Ağa 1911 yılı içinde ölmüştür. Ölüm tarihini belirtmek üzere Müftü-zâde Mehmed Sa'id Efendi tarafından şu şiir yazılmıştır.

*Ab-ı rûy-i memleketden Kara Mahmud-zâde kim
Cânib-i ukbâya efdi dehr-i fâniden mürûr*

*Hâl ü kâli muntazam hem sâhib-i fazlu kerem
Böyle bir ulvî tâbî'at binde bir etmez zuhûr*

*Daimâ hayrâta eyler idi bezl ü-makderet
Hayrını görmek için a'mâlinin yevmü'n-nuşûr*

*Çok cevâmi sa'y edip ta'mîr ü tenvîr eyledi
Merkad-i vâlâsına yağdıra Hak nûr üzre nûr*

*Bezl-i mâl etdi cesîm bir caddenin tevsûine
Maksadı cisr-i sırâtı sehl ile etmek ubûr*

*Mevkî-i lâyıkta bir birr-i azîm etdi küşad
Nehr-i Keyserden anı sîr-âb ede Rabb-i Gafûr*

*Düştü bir târih-i cevher zihnime dedim Sa'id
Hacı Muhammed Ağa azm eylemiş dârü's-sürûr" H. 1329.²²⁵*

c-Binbaşı Hacı Hayri Bey'in Ölümü (1913)

Fezyoğullarından olan Binbaşı Hacı Hayri Bey, Kayseri Lisesi Fransızca öğretmeni olan Kemâl Karamete'nin de dedesidir. Kayseri Müzesi'nde bulunan ve buraya Seyyid-i Burhâneddin Türbesi avlusundan getirilen mezartaşı üzerinde Tâlik hatla yazılar ve gerdan yerinde Mecîdi nişanı vardır. Taşın yazıları şöyledir:

- “1. Hüve-el bâkî elgazı
2. El Merhum el mağfur Feyzi
3. -zâde Binbaşı el Hac Hayri

²²⁴ Müftü-zâde Mehmed Sa'id Efendi Yayınlayan Ahmed Emin Güven, Ank. 1993, s.64.

²²⁵ Müftü-zâde, A.G.E.

d-Kayseri Mevlevî Şeyhi Ataullah Efendi'nin Ölümü (1913-14)

Şeyhin ölümü üzerine oğlu Ahmed Remzi Akyürek tarafından tarih düşürülmüştür.

*“Tarîh-i İrtihâl-i Peder-i in Fakir
Mevlevî tekiyesinin şeyh-i celîlü'l-kadrî
Vâlid-i muhteremin mürşid-i dil-âgâhım
Ulemâ vü fukara vü şürefâ-yı belde*

*Zâtına hürmet edip derdi odur dil-hâhım
Dıyk-ı sadr ile anı eyledi devrân tazyik
Eyle kabrinde ferâh –yâb aman Allahım*

*Çıktı firkatle benim arşa sûtûn-ı âhım
Cevher-i eşk ile Remzî yazayım târihin
Ah gitti pederin şeyhim Atâu'llahım” 1332*

Devrinin din âlimi, şereflişi ve fakihi olan Ataullah Efendi'nin 60 yaşlarında ve kalp krizinden öldüğü anlaşılmaktadır.

e-Ahmed Nazif Efendi'nin Ölümü 1914

1860 yılında (Rumî 1276) Kayseri'nin Lalapaşa Mahallesi'nde doğmuştur. Babası müftü kâtibi, şair Raşit Efendi'dir. Anası ise Behice Hanım'dır. Kâtip-zâde diye anılan bir ailedendir. Ancak bu ailenin, rahmetli fabrikatör Kâtip-zâde Nuh Naci ile ilgisi yoktur.

Ahmet Nazif, zamanının imkânları içinde öğrenimini Kayseri'de yapmış, 1879 (1295) yılında Kayseri Ticaret Mahkemesi Kâlemi'ndeki görevi ile devlet hizmetine girmiştir. Sırasıyla Mukavelât Muharrirliği (Noterlik), Ticaret Mahkemesi Başkâtipliği, Meclis-i İdare Başkâtipliği, Bilûmum Mektepler Hat Muallimliği, Aziziye (Pınarbaşı) Kaymakamlığı, Havza Kaymakamlığı, Bünyan Malmüdürlüğü, Mekteb-i İdâdî Hat Muallimliği, İdare-i Husûsiye Memurluğu ve İncesu Malmüdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Hattatlığı da vardır.

1895 (24 Nisan 1311 Rumî) tarihinde bâirâde-i seniye (Pâdişah iradesi ile) dördüncü rütbe ile taltif edilmiştir. Buna ait ferman, oğlu Hilmi Demirel'in yanındadır. 24 Aralık 1914 (11 Aralık 1330 Rumî) gününde, son görevi olan İncesu Malmüdürlüğü'nde iken genç denecek bir çağda (54 yaşında) ölümlü dünyadan göçmüştür. Mezarı Seyyid-i Burhâneddin türbesi civarındadır.

Kayseri'nin tarihi, coğrafyası, ünlü kişileri ve eski eserleri ile yakından ilgilenmiş, birçok bilgi ve araç toplamış, değerli bir bilim adamıdır. Bu yoldaki çalışmaları, 1918 (1334) yılında, müzeci ve tarihçi Halil Ethem tarafından yayımlanan ve Tarih-i Osmânî Encümeni Külliyyatı'nın beşinci kitabı olan "Kayseriye Şehri" adlı kitapta sık sık anılmıştır. Halil Ethem'in Kayseri'deki eski eserleri incelemesinde, birçok tarihî bilgiler edinmesinde, kitâbe örneklerinin yok olmaktan kurtarılmasında, Ahmet Nazif Efendi'nin birinci derecede emeği ve payı vardır.

Ahmet Nazif Efendi, 1911 yılından ölümüne kadar geçen süre içinde, Kayseri gazete ve dergilerinde çok değerli yazılar yayınlamıştır. Ahmed Nazif Efendi'nin son senelerde su yüzüne çıkarılıp basılan iki eseri vardır. Bunlardan "Mirat-ı Kayseriyye" Kayseri tarihini, "Kayseriyye Meşâhiri" (1911) isimli kitabı da Kayseri'nin tanınmış kişilerini anlatmaktadır.

45- İttihat Ve Terâkki Hükümetine Ermeni Hareketleri

23 Ocak 1913 tarihinde Kamil Paşa kabinesi istifa ediyor ve bir darbe ile İttihat ve Terâkki mensupları hâkim oluyordu. Bab-ı âli'de hükümet toplantı hâlinde iken nümayiş şeklinde başlayan hareket baskına dönüşmüş, Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa vurulmuş ve hükümet istifa etmiştir.

Mahmut Şevket Paşa Sadrazam, Talât Bey Dâhiliye Nâzırı olmuşlardır. Bu değişiklik devlet memurları üzerinde olumlu etkiler başlatmış, milletin ümitsizliği azalmış ve bilhassa gençlerin moralleri düzelmişti. Son hadde varan Rum ve Ermenilerin şımarıklıklarına da bir ölçüde sert çekilmiş oluyordu.

Ancak bir müddet giden bu olumlu hava hükümetin uygulamaları su yüzüne çıktıkça dağılmış ve bilhassa Ermenilerin isyan hazırlıkları hızlanmıştı.

Ermeni İsyanı'na hazırlık, 4 Mayıs 1912 tarihinde Everek'in Kilise mahallesinde Şemsiyan, diğer adıyla Avcı Koruyan Karabel'in evinde doldurulan bombanın infilâk etmesi ile su yüzüne çıktı. Bu patlamadan kurtulan Şemsiyan ve arkadaşları, 1913 Mayıs'ın aynı gününde bu hatırayı kutlamak için Develi dağında bir ziyafet tertiplemişlerdir. Fakat bomba ile oynamakta olan Şemsiyan'ın elindeki bomba patlamış ve kendisi hemen orada ölmüştür.

Kayseri bölgesinde Taşnaksutyan komitesinin asıl faaliyeti, Nubar Paşa'nın Avrupa'da Doğu vilâyetleri meselesini söz konusu ederek dolaşmaya başladığı zamana rastlar. Bu sırada komite çalışmalarını daha da yoğunlaştırmıştı. Gerektiğinde isyan için plânlar hazırlanmış ve şubelere talimatlar gönderilmiştir. Kayseri, Fense, Everek(Develi) ve Çomaklı'da "Nubar Cemiyeti" adıyla dört tane şube açılmıştır. Şubeler Kayseri Ermeni Mektebi hocası Malkon Asador tarafından açılmıştır. Bu şubeler yardım toplayarak Mısır'a göndermişlerdir. Seferberliğin ilanı (21 Temmuz 1914) üzerine Hınçak ve Taşnaksutyan reisleri Kayseri ve Everek'te isyan hazırlıklarını birlikte gözden geçirdiler. Yine silah ve bombalar her iki komite tarafından beraberce şubelere ve çetelere paylaştırıldı. Komiteler, Ermeni gençlerine askere gitmemeleri konusunda tebliğler yayınladılar. Askerlik çağına gelenlerin ortadan kaybolmaları ve

askere gitmiş olanların da silahları ile kaçmaları bildirilirdi. Her tarafta fişek ve kurşun dökülmeğe ve Müslüman halka taaruz plânları hazırlanmayabaşlandı. Everek'te Asador ve arkadaşları Amerika'dan büyük bir elektrik üreten cihaz getirmişlerdi. Bu cihazdan elde edilen cereyan sokaklara gerilen tellere verilmiş ve böylece Müslüman halkın ve askerlerin öldürülmesi denenmişti. 29 Ocak 1914 tarihinde Amerika'da bomba yapımını öğrenerek dönen 30 yaşlarındaki Kigork, evini bomba îmalathânesi yapmıştı. Birgün, yaptığı bombalardan biri infilâk etti. Bir eli koparak parmakları bomba parçalarıyla odasının duvarlarına yapıştı. Sol bacağı ise dizinden koptu. Karnının bir kısmı, kafasının yarısı parçalanmış olduğu hâlde vahim bir şekilde yere serilmişti. Eve koşan Ermeniler arasında fırıncı çırağı Yusuf adında küçük bir Müslüman çocuğu da eve girerek olayı yakından görmüştü. Bu çocuk vasıtasıyla da hükümet meseleden haberdar olmuştu. Bu sırada ortada bulunan üç bomba Ermeniler tarafından kaçırıldı. Gece kapıya dikilen Ermeni bir jandarmanın iştirakiyle de bomba îmaline mahsus âlet ve edevat ortadan kaldırıldı. Bu olay üzerine Taşnak ve Hınçak reisleri umûmî bir toplantı yaparak tahkikatın önünü almağa çalıştılar. Teğmen Kuzucuoğlu Parsih ile Yanık Serkis isimlerindeki iki şahsı, şefaet maksadıyla İstanbul Patriği'ne gönderdiler. Kayseri Ermeni Piskoposu Hasrof Efendi de tahkikatı zorlaştırmak için olanca kuvvetini kullanmağa başladı. Piskopos, patrikhânenin en güzide komitacılarından olup, Bükreş Kongresi'ne katılmıştı. Seferberlik sırasında piskoposluğunu takdis ettirmek bahanesiyle Rusya'ya, Eçmiyazin'e gidip gelmişti. Dönüşünde, Rusya'nın, "Ermeni Kurtuluş Hareketi"nin müdafaası için Anadolu'ya gelecek ordularına, Ermenilerin ne şekilde yardım gerektiğinde, Kafkasya'daki Ermenilerin nasıl hazırlandıklarına ve Rus ordularına öncülük edeceklerine dair müteaddit konferanslar vermişti. Yine bu papaz, komitenin bütün hareketlerini bizzat sevk ve idare etmiş olan yetişmiş bir militandı.

Bombanın infilâkından sonra, Kayseri'deki Hınçak ve Taşnaksutyun Komiteleri evrak ve mühim vesikaları derhâl yakarak, yerine âdî ve sahte defterler düzenlediler.

Tahkikat neticesinde; 1914 Şubat'ı içinde Everek'te 30; 1616 Mart'ında 21; Mayıs'ta 11 bomba; Kayseri'de 90'ı aşkın muhtelif cinsten bomba, dinamit ve başka patlayıcı madde; 400'ü aşkın savaş silâhı; birçok mavzer tabancası ve rovelver bulunmuştur. Tahkikat genişledikçe gerek Everek'te ve gerek Kayseri'de bomba ve silâh sayısı fevkâlade artmıştır. Birçok talimat ve komite beyan-nâmeleri ele geçmiştir.

Develi'de Ermeni mezarlığında bombanın îmaline mahsus âletler ve beyaz pamuk barutu; Vasilioğlu Hacı Parsih'in bahçesinde büyük boyda 24 bomba, Fense'de Ermeni Kilisesi ile mektebinde 21 bomba ve 250 kurşun bulunmuştur. Bunlardan anlaşıldığına göre komiteler, Kayseri'yi mükemmel bir silâh deposu hâline getirmişlerdir.

İsyan tertipleri ortaya çıkınca köyler ile nispeten daha ziyade savunması kolay olan yerlerdeki seyyar çeteler, sakladıkları silâh ve bombalarıyla, yirmişer, otuzar kişilik gruplar hâlinde, İncesu, Derevenk, Efkere, Ekrek vs. gibi yerlerde faaliyete başladılar. Tecavüzler, süikastler, adam öldürme ve yağmalar birbirini takip etti. Komitenin bu

çevredeki faaliyeti ile isyan hazırlıkları bu şekilde ortaya çıktı. Böylece memleketin içerisinde patlamaya hazır yüzlerce bomba ve silah ele geçirilmiş oldu.²²⁶

1914 Osmanlı Nüfus Sayımına Göre Kayseri Sancağı Nüfusu

	Müslüman	Rum	Ermeni	Ermeni Katolik	Protestan	Toplam
Kayseri Sancağı Merkez Kazası	101,924	19,662	30,105	1,513	1,614	154,818
Develi Kazası	30,948	2,085	15,689	2	404	49,128
İncesu Kazası	14,559	3,773				18,332
Bünyan Kazası	36,861	1,070	2,865			40,796
Kayseri Sancağı Toplamı	184,292	26,590	48,659	1,515	2,018	263,074

Kaynak: Memalik-i Osmaniye'nin 1330 Senesi Nüfus İstatistiği, Dersaadet, Hilal Matbaası, 1336, s. 32.

46- Şair Ateş-zâde İzzet'in Ölümü 1914

İzzet mahlasıyla şiirler yazan şair, 3 Ocak 1843 tarihinde Kayseri'nin Tavlusun köyünde doğmuştur. Ateş-zâde İsmail Efendi'nin oğludur. Büyük babası Hâfız Mehmed Efendi'den Kur'ân'ı Kerim'i öğrenerek hâfız olmuştur. Onbeş yaşlarında babası ile İstanbul'a gitmiş, Bayezid Rüşdî ve Askerî İdâdî mekteplerinde okumuş sonra Harbiye Mektebi'ne girerek 28 Kasım 1867 tarihinde Erkân-ı Harbiye yüzbaşısı olarak hayata atılmıştır.²²⁷

Erzurum İstihkâmât-ı İnşaat Komisyonu'na memur olan şair İzzet, çeşitli binaların yapım ve tamir çalışmalarının yanında Zamantı Suyu'nun Kayseri ovasına akıtılması için çalışmalarda bulunmuş ve daha sonra Harbiye Nezâreti İnşaat Dairesi'ne atanmıştır. 1893 yılında mirlivalığa (tuğgeneralliğe) terfi etmiş ve 1909 yılında da emekli olmuştur.

28 Haziran 1914 tarihinde Erenköy'deki köşkünde vefat eden Mütercim İzzet Paşa'nın kabri Karacaahmet Mezarlığı'ndadır.

Tavlusun Câmî i'nin kitâbesine düşürdüğü tarih şöyledir:

Hacı Cafer Ağa olmuştu bunda bâni-i evvel

Olmuşmuş böyle hayratı seven evvel misairde

Binâsı mukteza-yı belde idi sakfî da ahşab

²²⁶ Yaman Abdullah, **Ermeni Meselesi ve Türkiye**, Otağ Yayınevi, 1973, s.265

²²⁷ Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, C:2 s:342-343

*Harâbe müşrif olurdu lihaza ikide birde
Ahâli istediler kim müşeyyed kılalar Bünyan
Veli bu matluba köylüde kudret yoktu hazırda
Hüdâ yardım ide füzunter eyleye ömrün
Okura ta be mahşer sahn-ı menabirde
O şahin eyledi ihsan-ı tevsî'en bunu tecdid
Dürûda mazhar oldu mezdi Rabb-i hayâ ve kaderde
Kılub mü'minin vecd-âver oldu secde itdikçe*

*Uyandı nûr-ı imân külûb-ı etfâl-ü ekâbinde
Didi tarihin Ateş-zâde İzzet lafzen-ü ma'nen
Şeref saldı ve Câmî Tavlusun'a üçyüz onbir de*

1311-1895

(Bu eseri önce Hacı Cafer Ağa yaptırmıştı.

Köye gelenler bu hayır eserini çok seviyorlardı.

Binası beldenin gereği idi, tavanı da ahşaptı.

İkide bir de harabe, hattâ yok olmaya yüz tutardı.

Halk bunu kimin yaptıracağını düşünürdü.

Fakat çok istenildiği halde köylünün maddî gücü yoktu.

Allâh yardım etsin, ömrünü pek uzun eylesin.

Ta mahşere kadar zenginliğin ortasında eylesin

O şahin kuşu gibi insan, bu eseri genişletti ve yeniledi.

Allâh'ın huzurunda kader toplantısı yapıldığında edilen duâlara sahip oldu.

İnananlar secde ettikçe, heyecanla kendilerinden geçtiler

Saf kalplerin derinliklerinde imân ışığını uyandırdı.

Ateş-zâde İzzet manevî söyleyişe göre tarihini söyledi.

Bu Câmî Tavlusun'un şerefini üç yüz on bir senesinde (1311/1895) artırdı.)²²⁸

47- Ermeni Tehciri (Sürgünü) 1915

Silahlanarak ve genel isyan hareketleri başlatarak Osmanlı Devleti için her yerde birden tehlike hâline gelen Ermenilerin göç ettirilmesi ve bazı merkezlerde (Halep)

²²⁸ Erkiletlioğlu, A.G.E. s. 190

toplanarak kontrol altında tutulabilmeleri için 30 Mayıs 1915 tarihinde üç maddeden ibaret bir “Tehcir Kanunu” çıkarılarak Ordu, Kolordu, Tümen ve “Müstahkem Mevki”komutanlarına büyük yetkiler tanındı. Bu komutanlar, hükümet emirlerine, memleket savunmasına, âsâyişin korunmasına karşı hareket edenleri yola getirebilecek gerektiği takdirde bölge halkından birini veya bir grubu başka yerlere sürebilecekti.

Bu kanun önceleri İzmir, Bursa, Kayseri gibi yoğun Ermeni halkı bulunan bölgelerde uygulanmamıştı. Fakat İtilaf devletlerinin Çanakkale’ye, Rus donanmasının Karadeniz limanlarına taarruz etmeleri üzerine adı geçen merkezlerde ve İstanbul civarında bulunan Ermeniler arasında isyan silahlanma, sabotaj ve askerden kaçma fiillerinin arttığı gözlemlendi. Ermeni çetelerinin yol kesme, adam öldürme ve hattâ toplu kıyımlar yaptıkları Kayseri ve Adapazarı gibi bazı yerlerdeki Ermenilerin elinde çok sayıda bomba ve silah stoku bulunduğu haber alındı. Hattâ Kayseri’de Ermeniler bomba yapan atölyeler kurmuşlardı.²²⁹

O karanlık ve karamsar günlere ait birçok ağıttan bir tanesi de Saimbeyli’de geçen olayları anlatan Melek Hanım’ın ağıttır. Öldürme ilkelliğini,Abdulgafur Efendi’nin eşi Melek Hanım, söylediği ağıtla dile getirmiştir.Öldürülenlerden biri de Melek hanımın eşi Abdulgafur efendidir.

*“Amir memur demiyerek,
Hep bir ipe bağladılar,
Bekiroğlu dede ağayı,
Demirinen dağladılar.*

*Sekiz gâvur bir gelince,
Osman ’ımı şaşırtdılar,
Baban çete başı deyi,
Hacı Ahmedî pişirdiler.*

*Muşambaya oturmuşlar,
Etrafında geziyorlar,
Sen çete topladın deyi
Çalgıyman yüzüyorlar.*

*Gadamı alıyım gaynım,
Son görgünde bu muyudu,
Çifte gürşun sıkılışın,
Döşek yerin su muyudu.*

*Meydan gazanı gurdular,
Bebekleri kaynattılar,*

²²⁹ Tansel Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, 1.Cilt, Ank. 1977, s. 116

*Gün görmedik hanımları,
Süngüyüinen oynattılar.*

*Kapı kapı geziyorlar,
İfadeyi yazıyorlar,
Düşman başına vermesin,
Oğlak gibi yüzüyorlar.*

*Kele Dudu kele Dudu,
Ganlı gömlek yu diyorlar,
Bebekleri gaynatmışlar,
Kuzu eti ye diyorlar.*

*Baş kâtibi öldürdüler,
Deyneğinen döve döve,
Kürt Genco 'yu yüzüyorlar,
Özne gibi öve öve.*

*Örflüyüdüün Genco Çavuş,
Gavırlara eyle zavır,
Bebeğimi öldürüyor,
Çamsa oğlu koca gavır.*

*Kara Osmanım, ağ Mesudum,
Onları ben eliminen verdim,
Bu ne hikmet ey Allahım,
Gavıra el aman dedim.*

*Hançer bıçak asıcılar,
Gayri bizi kesiciler,
Ayan olsun DOĞAN BEYİM
Urumluyu basıcılar.”*

Melek Hanım okuryazar bile değilmiş.Gözünün önünde,eşi önce bıçaklanarak daha sonrada kurşun sıkılarak öldürülüyor.Yetmiyor çocukları öldürülüyor. Komşuları öldürülüyor. O acılarla bu ağıdı yakıyor ölenlerine.

1915'in Şubat ayında Everek'te Kevork Defciyan isimli bir Ermeni'nin evinde bomba îmalı sırasında bir patlama olmasıyla birlikte şehirde bir kovuşturma başlatılmış,pek çok yerde silahlar ve bombalar bulunmuştur. Böylece bu kovuşturma daha sonra şehrin tüm Ermeni ileri gelenlerini kapsayacak şekilde genişletilir. Zeki Bey, Develi Kaymakamı olarak atanır ve bu tahkikatın başına geçirilir.

Öncelikle Haziran ayında, Kayseri'nin Derevenk gibi bazı köylerinde ve Develi'nin Küçük İncesu köyünde yaşayan Ermeniler, Hınçakların merkezi olması sebebiyle Aksaray'a sürülür.

Kayseri şehir merkezinde varlıklı Ermenilerden Karabet Camcıoğlu, Kuyumcuoğlu gibi bazıları bu isyan hareketini var güçleri ile destekledikleri bir tesadüfî olayla ortaya çıkar. O günlerde Camcıoğlu'nun konağına yumurta çalmak için giren bir çocuk, orada siyah büyük küreler görür, bunlardan birisini alıp eve getirir ve aile de bunu karakola götürür. Orada bunun bir el bombası olduğu anlaşılır. Polisin yaptığı geniş kapsamlı arama ile çok miktarda daha el bombası bulunur. Bu bombaların Cuma namazı sırasında Câmilerde patlatılacağını itiraf eden Camcıoğlu derhâl tutuklanarak mahkemeye sevk edilir. İşte bu türlü faaliyetlerin yaygın olarak duyulması halkı korku ve endişe içinde bırakıyor ve bazı anonim şiirler ağızdan ağza dolaşıyordu. Bu şiirlerden birisi bu vahşi ihaneti şöyle anlatmaktadır:

Camcıoğlu durak diyor
Kuyumcuoğlu vurak diyor
Gümüş sındılarınan
Etləri kıyak diyor
Hay bokumun Artini
Nerden aldın martini
Hükümete sayıyor
Yedi milyon altını²³⁰
Oku Camcıoğlu oku
Kendi elinle yedin bu boku

Nihayet özellikle Rusya, İngiltere, Fransa ve Amerika'nın maddî destek sağladığı ve Ermenileri bomba ve silah yapımları konularında eğittiklerinin resmî bir şekilde tesbitinden sonra, Devlet'in güvenlik güçleri harekete geçerek elebaşılar yakalandı. Kayseri'deki Örfî İdare Mahkemesi tarafından yargılandı ve Kale duvarları önünde asılarak idam edildi. Bu hükümle ilgili belge ise şöyledir:

-1381-(24)BEO, 326830

Daire-i Sadâret

Umûr-ı Mühimme Kalemî

Evrak Numarası: 493

Tarih: 19 Receb sene [1]333 - 21 Mayıs sene [1]331 / [3 Haziran 1915]

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

16 Mayıs [1]331 tarihli ve 321 numaralı tezkire-i aliyyelerine cevabdır.

²³⁰ Dr. Mehmet Köseoğlu, babannesinden nakletmiştir.

*Hınçak ve Taşnak komiteleri tarafından Hükümet-i Osmaniyye'ye karşı tedâbir-i cezaiyede bulunulmasını kararlaştırmak üzere Bükreş'de hafiyen in'ikâd eden kongre netâyicine ittibâ' ederek Memâlik-i Mahrûse ahalisinden bulunan Ermenileri İslâmlar aleyhine tahrik maksadıyla tertibât-ı ihtilâliyyede bulunmuş ve bomba ve dinamit ve silah gibi âlât-ı muharribe-i nâriye tedarik ve ihzâr ve ihfâ etmiş oldukları bi'l-muhakeme sâbit olan mezkûr komiteler rüesâ ve âzâsından; **Minas Minasyan, Çidman Hacı Karabet,Kigork, Hayriyan Agop, Camcıyan Hacı Karabet, Kuyumcuyan oğlu Karnik, Zambakçıyan Avadis, Kuyumcu Ohannes, Mirican, Karabet, Yakop ve Agop** nâm eşhâsın salben îdamlarına ve diğerlerinin derecât-ı muhtelifede icrâ-yı mücâzâtlarına ve müttehemlerden Yazıcı Mihran'ın ma'füvviyetiyle beraber iki sene müddetle zabtiye nezâreti altına alınmasına ve Varteres Armenyan ve Gümrükyan Kirkor'un da âdem-i mes'ûliyetlerine dair Kayseri Divân-ı Harb-i Örfisi'nden verilen karar lede'l-arz tasdik-i âlî-i hazret-i Pâdişahî iktirân ederek bu bâbdaki irâde-i seniyyenin sûret-i musaddakası ve tasdir olunan emr-i âlî*

Divân-ı Harb mazbatasıyla leffen taraf-ı devletlerine isrâ kılınmakla îfâ-yı muktezâsı siyâkında.

Kayseri'de tehcir uygulamaları Haziran 1915'te başlamıştır. Hükümetin tehcir kararının ardından 1 Haziran 1915'te Kayseri Mutasarrıflığı'na da gönderilen bir şifreli telgraf ile tehcirin Ermeni komite liderleri ile zararlı olabilecek Ermenilere uygulanması istenmiş ve bu şifrenin ardından Kayseri Ermenilerinin sevk tedbirlerine Haziran başında başlanmış ise de Bâb-ı Âlî'den daha genel bir emir, 5 Ağustos 1915'te Kayseri'ye gönderilmiş, ilgili şifrede Katolik Ermeniler istisna olmak üzere liva dâhilinde bulunan bütün Ermenilerin tayin olunan mevkiilere sevki bildirilmiştir. 15 Ağustos'ta gönderilen üç ayrı şifreli telgraf ile Ermeni sevkîyatında istisnaların sayısı artırılmış; ilk olarak asker, zabitan ve sıhhiye zabitlerinin aileleri, Ermeni mebusları ve onların aileleri ile henüz sevk edilmemiş Protestanlar sevkten muaf tutulmuştur.

Kayseri İl Mutasarrıfı Zekâi Bey sorumluluğunda yetkili komiteler kuruldu. Bunlardan, bir tanesi de Belediye Reisi Rifat Bey'in kurduğu, İttihat ve Terâkki Derneği sorumlu katîbi Cemil Bey, belediye üyesi Feyzi-zâde Osman Bey, Polis Sami Efendi'den teşkil edilmişti. Bunlar çeşitli Ermeni köylerine gidiyorlar, jandarmanın da yardımı ile köyü akşamdan abluka altına alıyorlar köy ihtiyar kurulu çağrılarak "Savaşlar ve Ermenilerin devlete sadakatsızlığı sebebi ile ve Hükümet kararı ile başka yere nakledilecekleri sabaha hazır olmaları" bildiriliyordu. Arzu ettikleri kadar eşyalarını alabileceklerdi. Ertesi sabah da konvoy hâlinde karakoldan karakola teslim edilerek Haleb'e kadar gönderileceklerdi. Boşalan köyler bucak müdürü ile jandarma komutanından meydana gelen bir heyetin korunması altına alınıyordu. Bu uygulama önce Bünyan ve köylerinde sonra da bütün ilçelerde uygulandı. Bu sırada bazı

Ermeniler komşuları olan Müslümanlar tarafından korundular ve saklandılar. Bazı Ermeni kadınları da Müslümanlığı kabul ederek Müslüman erkeklerle evlendiler.

Terkedilen köylerdeki başıboş atlar askerlerin emrine verildi. Daha sonra askerlerden alınan bu atlar Kayseri pazarında devlet hesabına satıldı.²³¹

Kayseri şehir merkezinde de bu sürgün olayı şu şekilde uygulanmıştır.

Genel Ermeni sürgünü 1915 Ağustos'unda şehir sokaklarında tellâlların sürgün yapılacağını yayması ile başlamıştır. Duvarlara yapıştırılan hükümet bildirimleri ile her mahallede bulunan bütün Ermenilerin sürgüne gönderecekleri ilân edilmiştir. Protestan ve Katolik olanlar ve asker aileleri bu sürgünün dışında kalacaktı. Her mahalle halkı için mallarını satmak üzere iki gün zaman verilmişti.

Ermeniler yol hazırlıklarını yaptıktan sonra Niğde ve Kilikya üzerinden sağ ve salim olarak Haleb'e vardılar. Kalanların da bazıları Müslüman oldular. Müslüman olanlar toplu hâlde Hükümet binasına götürülmüş ve oradaki müftü efendinin;

1. Hak dinini kabul ettiniz mi?

2. Üçlü birlik davasından vaz geçtiniz mi?

sorularına olumlu cevap verilmiş ise, arkadan müftü efendinin "Kelime-i Şahâdet" getirtmesi üzerine Müslümanlığı kabul etmiş sayılmışlardı. Müftü Efendi herbirini tebrik ederek iyi Müslümanlığın şartlarını anlattı ve Müslüman isimleri verdi.

Amerikan misyoner raporları, 5.000 kadar Ermeni'nin bu şekilde din değiştirdiğini ve Kayseri şehir merkezi ile Talas'a döndüğünü yazmaktadır. Bu toplu din değiştirme sonrası, Kayseri Mutasarrıflığı 22 Aralık 1915'te Dâhiliye Nezâreti'ne livada artık hiç Ermeni kalmadığını bildirilmiştir.²³²

²³¹ A.R. Çalika Anıları, s.23-24.

²³²"NARA, RG 256, Special Reports and Studies, Inquiry Document 807", "Turkish Atrocities": Statements of American Missionaries on the Destruction of Christian Communities in Ottoman Turkey, 1915-1917, s. 124-127

1915'ten sonra Kayseri'de kalabilen Ermeniler

Ermeniyü'İ asl olup ihtida edenler Ermeni		Ermeni Katolîği olup ihtida edenler Katolik		Ermeni Protestanı olup ihtida edenler Protestan		Ermeniyü'İ asl olup ihtida edenler Asker ailesi		Ermeniyü'İ asl olup ihtida edenler Yabancı		İhtida ederek emr-i mahsus (özel emir) ile bırakılanlar		GENEL TOPLAM	
erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın	erkek	kadın		
1.160	1.351	167	258	152	110	50	210	4	11	-	-	3.473	Bahçebaşı karakolu idaresinde
69	105	7	9	7	11	15	50	-	-	-	-	273	Kıçıkapa karakolu idaresinde
122	219	-	-	7	33	74	150	-	-	-	-	605	Talas nahiyesi idaresinde
25	91	-	-	-	-	15	35	-	-	-	-	166	Efkere nahiyesi idaresinde
62	78	82	59	82	60	430	562	-	-	59	50	1.524	Develi kazası dahilinde
47	101	21	31	15	30	212	257	-	-	3	3	720	Bünyan kazası dahilinde
1.485	1.945	277	357	263	244	796	1.264	4	11	62	53	6.761	Yekun

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.EUM.2.Şb, 74/28

Bu olaylarda Müslüman olan Ermenilere karşı Türkler gayet müşfik davranırken tehcir dışı bırakılan Rumların bunlara karşı alaycı ifadeler kullanarak hakaret ettikleri anlaşılmaktadır.²³³

Kayseri'den Halep, Suriye ve Musul vilâyetlerine sevk edilen ve firar edip geri dönenlerden yeniden sevk edilen Ermenilerin miktarlarına ve kalanların köylere dağıtıldığına dair Kayseri Mutasarrıfı Zekâî imzası ile resmî telgraf çekilmiştir;

“Bâb-ı Âlî Dâhiliye Nezâreti Şifre Kâlemi’ne,

C. 3 Eylül 331 Şifre Merkez ve mülhâkatta (bağlı yerlerde) zûkûr (erkek) ve inâs (kadın) 46.463 Ermeni ve 1517 Katolik ve 1957 Protestan ki cem’an (toplam olarak) 49.937 nüfus Ermeni mukayyed (kayıtlı) olup, bunlardan 44.271’i Halep ve Suriye ve Musul vilâyetlerine sevk edilmiş ve 765 nüfus dahi evvelce yola çıkarılmış iken firar ile avdet (kaçarak geri gelmeleri) ve ihtifâ (saklanma) etmelerine mebni (binaen) tekrar tutulup derdest-i sevk (yakalanarak geri gönderilmiş) olunmuş ve dâhil-livâda (sancak içinde) kalan 4911 nefer-i asker ailesi ve cüz’î mikdârı Protestan ve Katolik bakâyâsı (artığı) olmakla dahi yüzde beş nispetinde köylere tevzî kılınmakta olduğu marûzdur. Fî 5 Eylül 331, Kayseri Mutasarrıfı Zekâî”²³⁴

Gerek bu belge ile ve gerek se “Rifat Çalika’nın Anıları” ile belirtilen rakamlara göre toplanma bölgesi yapılan Kayseri sancagından (Çevre il ve sancaklardan getirilen

²³³ A. Rifat. Çalika ‘nın Anıları, Hurşit Çalika, İst 1992, s.28-29.

²³⁴ Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, 1915-1920 Ank. 1994, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yay. No: 14, s.95.

toplam Ermeni sayısı)) 45.036 Ermeni Halep Suriye ve Musul vilâyetlerine gönderilmiş (bu adet Talat Paşa'nın son günlerde ortaya çıkan defterinde 47.617 olarak belirtilmiştir), Kayseri Mutasarrıflığı'nın Ermeni sevkiyatı konusunda Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği bilgilere göre de, sevkiyat öncesi şehirde 49.947 Ermeni bulunmaktaydı. Bunların 46.463'ü Ortodoks, 1.517'si Katolik ve 1.967'si Protestan'dı. Tehcir kararı ile birlikte, Kayseri sancağından 16.487 Ortodoks Ermeni, 116 Katolik Ermeni ve 587 Protestan Ermeni sevk olunmuştu. Bu rakamın 12.000 adedi ise şehir merkezinden göç ettirilmiştir. 4901 Ermeni vatandaş ise, Protestan ve Katolik olmaları, İslâmiyeti seçmeleri veya çeşitli kamu görevlerinde bulunmaları sebebi ile tehcir dışı bırakılmıştır. 1915 yılının Eylül ayı ortalarına gelindiğinde Kayseri'de Ermeni sevkiyatı tamamlanmıştır.²³⁵

48- Dünya Savaşı Sırasında Kayseri (1914-1918)

Birinci Dünya Savaşı yılları olan 1914-1918 arası bütün Osmanlı ülkesi gibi, Kayseri'de de kıtlık, sıkıntı, üzüntü ve ümitsizlik yıllarıdır. Halk akşamdan sabaha kadar un ve ekmek sırası bekliyordu. Aç ve sefil bir hâlde idi. Halkın temel ihtiyaç maddelerine ve ete askerler sık sık et koyuyorlardı. Ordu kumandanlığı yayınladığı bir emirle halka haftada iki gün ve her yaşa göre farklı miktarda et yedirilmesi ve bu işin belediye olarak organize edilmesini bildiriyordu.²³⁶

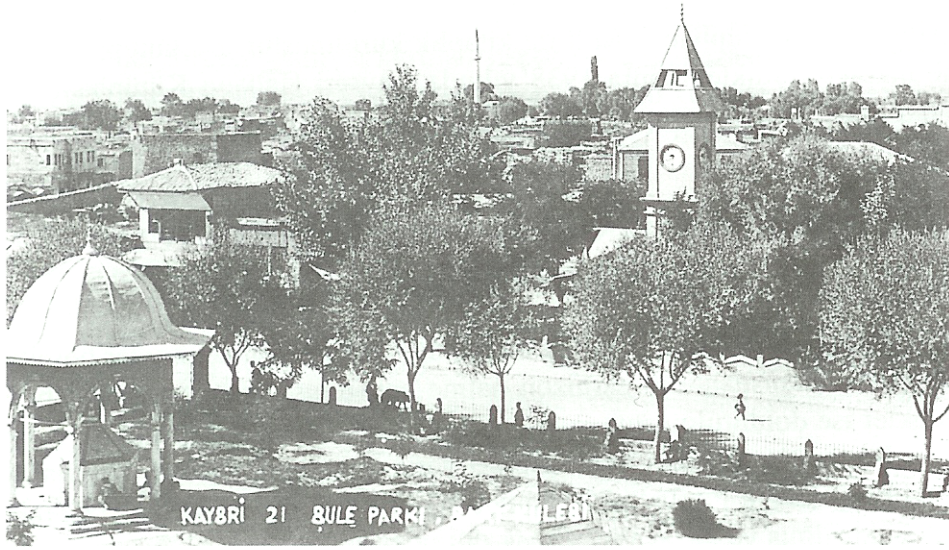
Gençler hiç durmadan askere alınıyor ve ülkenin dört bir yanındaki cephelere sürülüyordu. Devlet otoritesi ve âsâyişsizlik son safhada olduğu için her taraf yoklama ve asker kaçakları ile doluydu. Bu kaçakların ara sıra yakalanmaları derhâl Kale'nin duvarları önünde kurşuna dizilmeleri sonucunu getiriyordu. Asker kaçağı Hacırlı bir çavuş ilk kurşuna dizilen kişi olmuştur.

Firâîlerin çoğu dağlarda ellişer, yüzer kişilik, makinalı tüfekli ve mavzerli gruplar hâlinde haydutluk ve soygunculuk yapıyorlardı. Ermenilerin boşalttığı evler boşaltılan Kale İçi Mahallesi halkına tahsis edilmişti.

Kale'nin Meydan'a bakan yüzünde "Şule Parkı" ismi ile güzel bir bahçe yaptırılmış, bu parkın içine de Sultan Aziz'in oğlu Yüzbaşı Cemâleddin Efendi adına mermerden güzel bir çeşme yaptırılmıştır. "Şeh-zâde Çeşmesi" adı ile anılan bu çeşmenin yapım masrafını adı geçen şeh-zâde karşılamış ve şehrin ileri gelenlerinden Tüfekçi Mehmed Usta ile Dellak Mehmed Efendi yapımına nezâret etmiştir.

²³⁵ Hurşit Çalika, A.G.E. s.28-29

²³⁶ Hurşit Çalika, A.G.E. s.19.

Şule Parkı ve Şehzade Çeşmesi (Sn. Nihat Karakaya'dan)

Şehrin temizliği altısı tek altı ve ikisi de çift olmak üzere sekiz temizlik arabası, 8 arabacı, 14 at ve 20 temizlik amelesi ile yapılıyordu. Mahallelerin köşe başlarına konan fenerler de her akşam belediye görevlisi tarafından yağları tamamlanır ve yakılırdı.

49- Rifat Bey'in Belediye Reisliğine tayini 1914-1916/1916-1919 /1924-1925

Dâhiliye Vekâleti'nin "*Kayseri Belediye Riyaseti'ne Maydos Kazası Müddei-i Umûmî Muavini Rifat Bey'in tayini uygun görülmüştür.*"²³⁷ Daha sonra 1916-1919 arasında ikinci defa seçimle aynı göreve gelen Rifat Bey, "Kayseri Müdâfaa-yı Hukuk Cemiyeti"ni kurmuş ve teşkilâtlandırılmıştır.

Rifat Bey zamanında Kağmı Pazarı'ndaki mezarlık (şimdiki Ordu Evi'nin güneyi ile Zeynel Âbidin Türbesi'nin etrafı) kaldırılarak bu alan pazaryeri olarak tahsis edilmiştir. Burada bulunan medrese yıkılmış ve Kale İçi askeri garnizon ve hapis hâline getirilmiştir. Buradaki "Kale Mahallesi" halkına sürgüne gönderilen Ermeniler'in evleri verilmişti.

İki dönem olmak üzere 1914-1916 ve 1916-1919 yılları arasında Kayseri Belediye Başkanlığı yapan Rifat Bey'in zamanında Meclis Üyeleri şu kimselerdi; Kösehaliloğlu Osman Efendi, Taşçıoğlu Hacı Mehmed, Kılınmaz-zâde Tevfik Efendi, Feyzi-zâde Hadi Efendi, Kahveci-zâde H. İbrahim Ağa, İlyas-zâde Ömer Efendi, Camgöz Mehmed Efendi, Akmehmed-zâde Mehmed Efendi, Hasan Onbaşı'nın Hacı Ağa, Germirli Ali Efendi, İshak (Rum), Kurupyan Karabet (Ermeni).

Rifat Çalık daha sonra Meclis-i Mebusan üyesi olmuş, Millî Mücadele döneminde Anadolu'ya geçerek Büyük Millet Meclisi'ne katılmıştır. Rauf Bey

²³⁷BOA, 03/N/1332, DH.89/57

kabinesinde adliye vekili olan Rifat Bey, I. TBMM'de Mustafa Kemâl'e muhalif gurupla beraber hareket ettiği için II. Meclis'e seçilememiş ve 1923 yılında Kayseri'ye dönmüş ve üçüncü defa Belediye Başkanı seçilmiştir. (1924-1925)

50- Kayseri Belediyesi'ne Kamyon Alma Teşebbüsü ve İlk Şöför

Rifat Bey'in belediye başkanlığının ilk günlerinde (1914) Kayseri Belediyesi, zamanın Dâhiliye Vekâleti'ne "*Kayseri Belediyesi'nce lüzumlu olan bir yük otomobilinin (kamyon), Avni Bey vasıtasıyla Fransa'dan getirilebileceğinin iş'arı*"²³⁸ meâlinde bir yazı ile başvuruyor. Avni Bey, derhâl "De Lahey" isimli bir Fransız firması ile görüşmelere başlıyor. Bu firma da "Delahaye" marka bir kamyonun satışını kabul etmiş olduğunu Türkiye'ye, İç İşleri'ne bildiriyor. İç İşleri Bakanlığı da Valilik kanalıyla Belediye'yi bilgilendiriyor. Dâhiliye Vekâleti, otomobilin fiyatını bildirilmesini ve Kayseri Belediyesi'nde müstahdem olarak çalışan Halil Çavuş'un da İstanbul'a gönderilerek ona şoförlük eğitimi aldırılmasını iki ayrı yazı ile Kayseri Belediyesi'ne bildiriyor.²³⁹ Bu yazılar:

1-Kayseri Belediyesi nâmına alınacak otomobilde şoförlük yapmak üzere şoförlük öğrenimi için Dersaadet'e gönderilen Halil Çavuş'a bu işin öğretilmesi ve otomobil fiyatının bildirilmesi talebi.²⁴⁰

2-Kayseri Belediyesi'nde müstahdem Halil Çavuş'un, şoför olarak eğitilmesi için Dersaadet Polis Mektebi'ne gönderilmesi.²⁴¹

Ancak, daha sonra Sivas Kongresi'nden sonra Ankara'ya gitmek üzere Kayseri'den geçen Mustafa Kemâl Paşa ve arkadaşlarından Mazhar Müfit'in arabalarının şehir yakınlarında kara saplânarak mahsur kalmaları üzerine kurtarılmaları için şehirde olan tek kamyonun Talas Amerikan Koleji'nden rica minnet istenmesi bu yük otomobilinin alınmadığını göstermektedir. Halil Çavuş'un ise şoförlük eğitimi için İstanbul'a gidip gitmediği henüz bilinmemektedir.

51- Kayseri'nin Bağımsız Liva Olması (1914)

Ankara vilâyetine bağlı bir sancak olan Kayseri, 20 Nisan 1914 (7 Nisan 1330) tarihinde yani, Sultan Mehmed Reşad'ın pâdişahlığı, Mehmed Said Paşa'nın sadrazamlığı ve Talat Paşa'nın dâhiliye nâzırlığı döneminde 7 Nisan 1330 tarih ve 250 sayılı kanunla bağımsız Liva (sancak) hâline getirilmiştir. Bu tarihlerde Kayseri Mutasarrıfı önce Mithat Bey (Nisan 1914 - Mayıs 1915) sonra da Zekâî Bey idi. (Mayıs 1915 - Mayıs 1916)

²³⁸BOA, 28/C/1332, DH.21/113

²³⁹ <https://bindall.wordpress.com>

²⁴⁰BOA, 22/B/1332, D.H.21/113

²⁴¹BOA, 16/B/1332, DH.21/82

52- Kayseri Gazetesinin Yayın Hayatına Katılması

1910 yılında yayımlanmaya başlayan “Erciyes” gazetesinden sonra 1914 yılından itibaren “Kayseri” ismi ile ikinci bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. 1922 yılına kadar devam eden bu gazete üç sene ara verdikten sonra 1925 yılından 1949 yılına kadar “Kayseri İl Gazetesi” olarak muntazam bir şekilde basılmıştır.

53- Kale Hendeklerinin Bir Kısımının Doldurulması 1915

Belediye Reisi Rıfat Bey zamanında Kale'nin içindeki evler boşaltılarak burası hapis hâline ve garnizon hâline getirilmiş, Kale etrafındaki bazı hendekler ise doldurulmuştur.

Kale hendeklerinin kapatılmadan önceki hâli

Bu sırada Cumhuriyet Meydanı'ndaki medrese de yıkılarak yok edilmiş, Kağrı Pazarı'ndaki (Sait Azmi'nin binasının yeri) mezarlık kaldırılmış ve pazar yeri olarak düzenlenmişti. Bugün Tekel ve Sait Azmi Binaları da kaldırılmış ve yerleri park ve yol hâline getirilmiştir.

54- Şule Parkı'nın Yapıtılması 1915

Kale hendeklerinin kapatılması ile kazanılan mekânlardan Kale'nin Hükümet Meydanı'na bakan kenarına "Şule Parkı" adını taşıyan güzel bir park yapılmıştır. Bu parkın içine de Sultan Aziz'in oğlu Yüzbaşı Cemâlettin Efendi adına "Şeh-zâde Çeşmesi" diye anılan çeşme yaptırılmıştır. Yapım giderleri adı geçen şeh-zâde tarafından karşılanmıştır. 1930-32 senelerinde bu parkın yanındaki surlar yıkılarak bahçe genişletilmiş ve Kayseri Valisi Nazmi Toker tarafından "Şeh-zâde Çeşmesi" yıktırılmıştır.

55- Köy İktisat Bankası'nın Kuruluşu 1916

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ekonomik faaliyet alanları büyük ölçüde yabancı veya gayrimüslim unsurların elindeydi. Türk ve Müslüman unsurlara ise sadece geçinecek kadar küçük ve ferdî ekonomik faaliyet alanları kalmıştı. İttihat ve Terakkî Fırkası, iktidarda bulunduğu yıllarda, bu ekonomik bağımlılıktan kaynaklanan ve siyâsî bağımlılığa sebep olan durumu kırmanın yolunun ekonomiden geçtiğini fark etmiş ve ülke ekonomisinde Türk ve Müslüman unsurları daha etkili kılmaya teşvik ederek bu yönde adımlar atmıştı. Bunlardan ilki millî bir devlet bankasının kurulması projesi iken

ikinci adım olarak da İttihat ve Terakkî Fırkası'nın desteği ve teşviki ile ve İttihatçıların yerel uzantılarının da katılımı ile taşrada da millî bankacılığa yönelim teşebbüsleri başlatılmıştır. Bunlardan ilki, 1909'da Konya'da komandit şirket olarak kurulan, 1911'de anonim şirkete dönüşen ve nihayet I. Dünya Savaşı yıllarında da, Konya Millî İktisat Bankası adını alan bankadır. Bu bankayı sırasıyla Millî Aydın Bankası (1914), İslam Ticaret Bankası (Adapazarı 1914), Karaman Millî Bankası (1915), **Kayseri Köy İktisat Bankası (1916)**, **Kayseri Millî İktisat Anonim Şirketi (1916)**, Akşehir Osmanlı İktisat Anonim Şirketi (1916) gibi finans kuruluşları izlemiştir.

1916 yılında Osmanlı Hükümeti'nin destek verdiği bu proje, Kayseri Mutasarrıfı Zekai Bey'in teşebbüsü ve "Meclis-i Umûmiyye-i Liva Köy İktisat Bankası" adı ile mâlî bir şirket kurulması ile başlatılmıştır. Köy İktisat Bankası'nın bütün kurucuları İttihat ve Terakkî üyesiydi. Bunların dışında yerel eşraf, tüccar ve toprak sahipleri de bu oluşumların içinde yer almıştır²⁴².

Bu karara göre köylülerden beher çift başına altışar şinik veya otuz okka buğday veya bunun iki misli arpa veya çavdar alınacak, karşılığında hisse senedi verilecekti. Böylece dört yılda ikibinbeşyüz çiftçinin ortak olduğu 10.000 Osmanlı Lirası sermaye toplanmış olacaktı. Ancak sadece 7.000 liralık zahire toplanabilmiş 1917 yılında zahire fiyatlarının % 500 artması üzerine sermayenin de 50.000 Osmanlı Lirası'na çıkarılması kararlaştırılmıştır.

Osmanlı Hükümeti'nin, özellikle 1918'den sonra anonim şirketlerin kurulmasına ilişkin mevzuatın uygulanmadığı gerekçesi ile köylülerden zahire toplanmasının yasaklaması üzerine "**Kayseri Çiftçiler Bankası Ortaklığı Anonim Şirketi**" adı altında 2 Mart 1920'de 50.000 Osmanlı Lirası sermaye ile banka yeniden kurulmuştur.

Kurucuları ise; İmam-zâde Mehmet Bey, Uşakî-zâde Osman Zeki Bey, Mehdi-zâde Mahzar Bey, Gözübüyük-zâde Sabit Efendi, Bahçeci-zâde Hacı Mehmet Efendi idi.

Banka Kurtuluş Savaşı'ndan sonra faaliyete geçirilememiş ve 1928 yılında Kayseri İktisat Müdürlüğü tarafından fesh ve tasfiye davası açılarak kapatılmıştır.

56- Kayseri İktisat Anonim Şirketi (Kayseri İktisat Bankası) 1916

Yine iktidarda bulunan İttihat ve Terakkî Fırkası'nın teşviki ile 11 Temmuz 1916 (28 Haziran 1332) tarihinde idare merkezi Kayseri'de olmak üzere **Kayseri İktisat Anonim Şirketi** kurulmuştur. Sermayesi 46.000 Osmanlı Lirası (altın) idi. Daha sonra 1918 senesinde hissedarlar sermayeyi 200.000 Osmanlı Lirası'na çıkarmışlardı.

Şirket başlangıçta özellikle ticaretle uğraşmış ve çok kâr etmiştir. Ancak mütareke ve Kurtuluş Savaşı sırasında pek varlık gösteremediği gibi sermayesinin

²⁴² Toprak Zafer, Türkiye'de Millî İktisat (1908-1918), Ankara, Yurt Yayınları, 1982, s. 57-58.

yarısını da kaybetmiştir. Savaş sonrası faaliyet alanını faizciliğe çevirerek kısa zamanda sermayesini 80.000 TL'ye çıkarabilmiştir.

Kurucuları; Küçük-zâde Ömer Efendi (Yapağı ve kitre taciri-İttihat ve Terakkî Üyesi), Taşçı-zâde Mehmet Efendi (Manifatura ve Hayvan taciri, İttihat ve Terakkî Üyesi), İmam-zâde Raşit Efendi (Halı imalatçısı ve manifatura taciri, Reji Muhafaza Teşkilâtı Reisi, İttihat ve Terakkî Üyesi), Çalıkâğa-zâde Rifat Efendi (Hukuk mezunu Kayseri Belediye Reisi), Katip-zâde Nuh Naci Efendi (Pastırma Taciri), Dıraz-zâde Mazhar Nurullah Efendi (Encümen Başkâtibi) isimli kişilerdi.

1936 yılında Bankalar Kanunu'nun yürürlüğe girmesi üzerine, sermayesinin yeterli olmadığı görülerek 3 Kasım 1936 tarihinde hissedarlarca feshine karar verilmiştir.

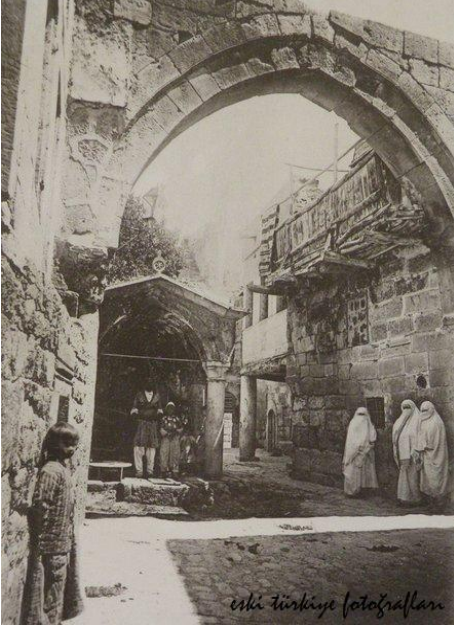
57- Kayseri Nüfusunu Etkileyen Göçler 1915-1916-1917

Rusların Doğu Anadolu içlerine doğru ilerlemeleriyle birlikte bu bölgelerden Orta Anadolu'ya doğru büyük bir göç başladı. Bu insanlardan bir kısmı da Kayseri'ye yerleşti. Daha sonra 1917 Sovyet İhtilâli ile birlikte bu sefer de Kafkaslar'dan Çerkez göçü başladı.

Kayseri yöresi aynı zamanda, Mondros Mütarekesi sonrasında Fransız'ların Adana ve Maraş bölgelerini işgâlleri sebebi ile bu bölgeden kaçan insanların sığındığı yer olmuştur.

58- Kale İçinin Boşaltılması ve Kale Mahallesi'nin Tahliye Edilmesi 1916 (H-1332)

Bu tarihe kadar Kale içinde geniş bir Kale Mahallesi mevcut olup, halkına da "Kaleliler" denilirdi. Bu mahallede çok güzel evler, Karamanoğlu Mescidi'nin yerine Fatih Sultan Mehmet Han tarafından yaptırılmış bulunan güzel bir Câmî ve çeşme mevcuttu. 1916 yılında buradaki ev sahiplerine tehcire tabii bulunan Ermenilerin evleri tahsis edilerek bu mahalle boşaltıldı.

Kaleiçi Çeşmesi ve Mahallesi

Kale içinin bir kısmı hapishâne, resmî daireler ve muhacirlerin geçici iskânına tahsis edildi.²⁴³

59- Kayseri'ye Çekirge İstilâsı 1916

Anadolu'da çok eski devirlerden beri pek çok çekirge istilâsı yaşanmıştır. Görenlerin kara bulutlar gibi gökyüzünü kararttığını söylediği çekirge sürüleri, ortaya çıktıkları yerlerde bütün ekinleri kısa sürede tüketmiştir. Söz konusu istilâların etkisi Anadolu halkı üzerinde çok ağır olmuştur. Geçimini topraktan sağlayan köylünün ekinleri, istilâ senelerinde mahvolmuş, üretimdeki azalmayla birlikte ülke genelinde yaşanan iâşe sıkıntısı, özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında daha da vahim bir hâl alarak iâşe buhranına dönüşmüştür. Köylü halk, çekirge felâketini kıtlıkla eşdeğer tutmuştur. Yaşam koşulları zorlaşmış, fiyatlarda fahiş artışlar meydana gelmiş, bu durum karaborsa ortamının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu aşamada devreye giren fırsatçılar, vurguncular zâten kıtlıkla baş etmeye çalışan halkın yaşam mücadelesini daha da zorlaştırmıştır. Öyle ki Anadolu insanı kıtlık ve açlıkla mücadeleden bıkip, zaman zaman başka yerlere göç etmeyi bile yeğlemiştir. Halk istilâlar karşısındaki çaresizliğini, bazen türkü yakarak, bazen de halı ve kilimlere motifler işleyerek anlatmaya çalışmıştır. Ancak en etkili ve kalıcı olanı gönüllere işleneni olsa gerek, yüzyıllar boyunca bu istilâlar unutulmamış, toplum hafızasında silinmeyecek derin izler bırakmıştır.

²⁴³ Dr. Hıfzı Nuri, **Kayseri Sancağı 1922**, Kayseri Ticaret Odası Yayınları: 3, Sad. Zübeyir Kars, Kayseri 1995, s: 9.

Bu yılın yaz mevsiminde Afrika'dan geldiği anlaşılan çekirge sürüsü Kayseri ve köylerindeki ekili alanlara çok zarar vermişler, yeşil bitkilerin yaprakları ile o senenin hububat mahsulünü tamamen yok etmişlerdi. Nitekim o yıl müthiş bir kıtlık yaşanmasına sebep oldular.

Bu konuda o günleri yaşamış olan Talas göçmeni Maria Lebletoğlu olay hakkında şu bilgileri vermektedir: “1916 da çekirgeler geldi. Pek çok çekirge! Güneşi örtmüşlerdi. Her yere felâket getirdiler. Halk onları öldürdü, ölü çekirgeleri topladı ve çukurlara attı. Onları teneke çalarak kaçırttı. Bu iş ücret karşılığında da yaptırıldı. Ücret olarak çuval içinde bir şeyler veriliyordu.”²⁴⁴

Felâketin büyüklüğü hakkında Başkumandanlık Vekâleti tarafından 9 Ocak 1916 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne bilgi verilmiştir. Dâhiliye Nezâreti de 13 Ocak 1916 tarihinde, İstanbul, Adana, Ankara, Aydın, Bağdat, Beyrut, Halep, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Suriye, Sivas, Kastamonu, Konya, Elâzığ ve Musul vilâyetlerine, Urfa, İzmit, Bolu, Zor, Karesi, Kudüs, Menteşe, Niğde, İçel, Teke, Karahisar-ı Sahip, Kayseri, Kütahya, Kale-i Sultânî ve Eskişehir mutasarrıflılarına bir telgraf gönderilmiştir. Bu telgrafta; “Çekirge ile yapılan mücadelede kusurları görünen memurların şiddetli şekilde cezalandırılacakları, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'nde Harbiye Nezâreti'nin de iştirak etmesi ile çekirgenin ortadan kaldırılması konusunda çalışma yapmak üzere özel bir komisyon teşkil edildiği ve Başkumandanlık Vekâleti'nce çekirge itlafı için önemli miktarda amele taburu görevlendirildiği ifade edilmiş, bütün mülkiye memurları tarafından keyfiyetin nazar-ı dikkatte tutulması lüzumu ehemmiyetle tebliğ edildiği” bildirilmiştir.

60- Mustafa Şeref (Özkan) Bey'in²⁴⁵ Kayseri Mebusu Olarak Seçilmesi 1916

1916 (26 Kanûnusânî 1332) günü Kayseri Mebusu olarak mazbatasını almış Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda göreve başlamış ve aynı yıl Said Halim Paşa Kabinesinde Ticaret ve Ziraat Nâzırı olmuştur.

61- Mondros Mütarekesi'nin İmzalanması 30 Ekim 1918

²⁴⁴ Hüseyin Cömert, **19. Yüzyılda Talas**, Mazaka Yay. Ankara 2010 s.44

²⁴⁵ **Mustafa Şeref Özkan** (1884-1938, Burdur) Paris Hukuk Fakültesinden mezun olmuş, Konya Hukuk Mektebi Müdürlüğü, İstanbul Hukuk Mektebi Amme ve İdare Hukuku Müderrisliği, Ticaret ve Ziraat Vekâleti Müsteşarlığı, İtibarı Millî Bankası İdare Meclisi Üyeliği, Osmanlı Meclis-i Mebusan III. Dönem Konya (istîfa), **Kayseri Mebusluğu**, Ticaret ve Ziraat Nâzırlıkları, Sivas Temyiz Mahkemesi Üyeliği, Lozan Barış Konferansı Müşavirliği, TBMM II., III., IV. ve V. Dönem Burdur Milletvekilliği, III.Dönem Ticaret ve İktisat, IV. Dönem Mâlîye ve Bütçe, V. Dönem Bütçe Encümenleri Başkanlıkları ile 6. ve 7.Hükümet İktisat Vekilliği yapmıştır

1918 yılı Osmanlı İmparatorluğu için, dışta ve içte kritik bir yıl olmuştur. Bu arada V. Mehmed Reşad'ın ölümü (3 Temmuz 1918) işleri daha da karışmıştır. Fazla müteşebbis olmayan bu sultan, İttihad ve Terakkî Fırka'sının her türlü icraatını onaylamış ve birçok hata ve sevabına ortak olmuştur.

I. Dünya savaşı sonunda İmparatorluk çok büyük toprak parçalarını kaybetmiş, silâh altına alınan dört milyona yakın insandan 550.000 kişi şehit olmuş, 2.167.841 kişi yaralanmış, 891.364 kişi sakat kalmış, 103.731 kişi kaybolmuş ve 129.644 kişi esir düşmüştür. Bu kadar vahim bir tablo ile savaştan çıkan Osmanlı Hükümeti'nin sorumluları da yurt dışına kaçmış bulunuyordu.

4 Temmuz 1918'de Sultan Mehmed Vahdeddin'in tahta oturması ile Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikalarında büyük değişiklikler olacağı anlaşılıyordu. Ancak bu değişiklikler Devlet'in kendi iradesiyle değil dış güçlerin ve memleket şartlarının getirdiği zorlamalarla olacaktı. Nitekim 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı delegeleri mecburî olarak "Mondros Mütareke-nâmesini" imzalamak durumunda bırakıldılar. Genel tarihlere muhteviyatı yazılmış bulunan bu anlaşma ile Devlet'in bağımsızlık ve varlığı ciddi şekilde sarsılmıştı.

Mütareke'nin uygulaması derhâl başlatılmış ve "Mütareke şartlarını uygulama, Suistimaller (yolsuzluklar) hesaplar ve Seyyiâtı tetkik, Göçmenlerin tarihî haklarının kaybolmasını önleme" gibi komisyonlar kurarak "Ermeni tehciri"nin yapıldığı günlerde (1915) meydana geldiği iddia olunan zulümleri ve yolsuzlukları yerlerinde incelemek üzere 10 heyet teşkil edilmişti. Bu heyetlerden bir tanesi de Sivas vilâyeti ile Kayseri ve Yozgat sancaklarında olayları inceleyecekti.

Tarih boyunca çok kısa sürelerle bağımsız bir devlet kurabilen ve önce Selçuklulara sonra da Osmanlılara tâbi olarak yaşayan Ermeniler, Osmanlılar zamanında hiçbir baskı altında bırakılmamışlar 1461'de Patrikliklerine 1860'da da dinî ve sosyal meselelerini tartışmak üzere kurdukları "Ermeni Meclis-i Umûm-i Millîsi" adlı derneklerine izin verilmişti. Ermeniler bu güvenin gölgesi altında ve büyük bir serbestlik içinde okullarını açar, yönetir, eğitim yapar, öğretmen ve papazlarını tayin eder, dinî ve meselelerini açıkça tartışır, kendi dillerini konuşur ve yayın yapar, ticaret ve tarımlarını rahat ve huzur içinde yaparlar, devletin en üst makamlarına kadar çıkabilirlerdi. Ancak bu yakınlık ve himayeyi takdir edemediler. Osmanlı İmparatorluğu'nun doğru toprakları üzerine bağımsız bir Ermenistan kurma hayâline kapıldılar.

Ermeniler bu şartlar altında yani Mondros mütarekesi ile kendilerine tanınan ayrıcalıkları siyâsî bir neticeye bağlayarak bağımsızlıklarını ilân etmek istediler. Gadre uğramış insanların görünümünde ortaya atıldılar, kendilerini sürgüne tâbi tutanların cezalandırılmasını istediler. Osmanlı Hükümeti bazı sebepler yüzünden onların isteklerine boyun eğdi. Devlet kendisi kanun çıkarıp uygulattığı hâlde zoraki bir suçlu aradı, buldu ve cezalandırdı. Bu suçlu Boğazlıyan Kaymakamı Kemâl Bey idi. Çünkü Kemâl Bey, 2 Eylül 1915'de Ermenilerin Boğazlıyan ilçesine bağlı Türk köylerini yaktıkları için üzerlerine Devlet'in silahlı güçlerini gönderme suçu işlemişti! İşte bu

sırada İçişleri Bakanlığı'ndan gelen bir emirle Ermeniler, Halep'e doğru sürgün edilmişlerdi. Kemal Bey, bütün bu sözde suçlardan dolayı Divân-ı Harb'e verilmiş ve 8 Nisan 1919'da da îdama mahkûm edilmişti.²⁴⁶

Diğer yandan Ermeniler ve Rumlar daha Tevfik Paşa Hükümeti döneminde yapılacak herhangi bir seçime katılmayacaklarını ilân etmişlerdi. Bu kararlarına gerekçe olarak da Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra doğrudan Yunan Kralı Venizelos'tan her ay bin altın para ve emir alan Rum Patrikhânesi'nin Osmanlı uyruklu Rum vatandaşlara yayınladığı tamime dayanıyorlardı. Bu tamimde; “*Türkiye'nin Yunanlılara verildiği, Osmanlı Hükümeti'nin verdiği ve vereceği emirlere uyulmaması gerektiği, artık Ortodoks Rumların Osmanlı uyruğunda olmadıkları*” bildiriliyor ve özellikle de “*7-Ekim 1919 Meclis-i Mebusan seçimlerine kat'iyen katılmamaları*” emrediliyordu.²⁴⁷ Müslüman olmayan unsurların seçimlere katılmamaları 1919 yılının başlıca münakaşa konusu olmuştu. Ama Wilson ilkelerine göre özellikle mahallî yönetimler bölgelerdeki nüfus çoğunluğuna göre şekillenecekti. Rumların en çok hak iddia ettikleri İzmir bölgesinde Yunanistan'a göç sebebi ile sayılarının çok azaldığı bir gerçektir. Bunun üzerine Rum ve Ermeni mebuslar Dâhiliye Nâzırı Fethî Bey üzerine baskı kurarak Rum ve Ermeniler üzerine bir tehcir programını kabul ettirdiler. Yunan Hükümeti'nin de aracılık yaptığı bu iskân gereği olarak özellikle Kayseri bölgesinden toplanan Rumlar İzmir bölgesine götürüldüler. Akhisar'da bulunan İngiliz kontrol subayının verdiği rapora göre göç ettirilen Rum sayısı altı bin kişidir.²⁴⁸ Yunanistan'ın niyetini anlayan Hükümet aldığı bir kararla önce Yunanistan'dan gelen Rumların ülkeye girişini yasakladı. Sonra da 25 Kasım 1919 tarihinde Kayseri Mutasarrıfı'na gönderilen bir tamimle Kayseri'den İzmir'e göç yasaklandı.

62- Silahlanarak Osmanlı Devleti'ne İsyân Eden ve Tehcire Tâbi Tutulan Ermenilerin Çocuklarının Devlet Himâyesine Alınması

Tehcire tâbi tutulan Ermenilerin çocukları Osmanlı Devleti'nin gözetiminde uygun Müslüman ailelerin yanına verilmişti. Mondros Anlaşması ile yeniden yurtlarına dönen ve Batılı devletlerin desteği ile organize olarak güçlenen Ermenilerden bir **eytam** (Kimsesiz çocuklar) komisyonu kurularak bu çocuklar ve etraftaki diğer kimsesiz çocuklar adı geçen komisyona teslim edildi. Dâhiliye Nezâreti'nden gelen bir şifreli telgrafla da bu çocukların işlerinin Kayseri Mutasarrıflığı tarafından karşılanması emredildi.²⁴⁹

63- Savaş Sonrası Kayseri ve Ermeni Tehciri Sorgulaması

Mart 1919'da Kayseri'de görülen manzara şöyle idi; Hükümet otoritesi yok denecek kadar zayıflamış, âsâyiş bozulmuş, soygunculuk ve eşkiyâlık yaygınlaşmış,

²⁴⁶ Tansel Selâhattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt I., Ank. 1977, s.119.

²⁴⁷ M.Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İst.1980, s. 189

²⁴⁸ Karaca, A.G.E. S:318-319

²⁴⁹ BOA. DH. ŞFR. Nr.96/76, 1919/02/05

iâşe darlığı özellikle un ve ekmeğin kıtlığı şiddetle devam ediyordu. Ticaret hayatı felç olmuş, herkes endişeli ve ümitsizdi. Anadolu'nun ortasında yüzyıllarca ticaret merkezi olan, alışverişin yoğun olduğu Kayseri'de ticarettten bahsetmek söz konusu değildi. Kayseri'nin ticaret ve zanâatkârlık alanında büyük katkısı olan Ermeniler tehcir dolayısıyla uzaklaştırılmış, Kayseri'de ticaret büyük oranda sekteye uğramış, durum gün geçtikçe kötüye gitmekte idi. Buna ilâveten, işgâl bölgelerinden Kayseri'ye zorunlu göçen insanların Kayseri nüfusunun artırması, Kayseri'deki sıkıntıları daha da artırmıştı.

Hükümet'in başında bulunan Mutasarrıf Kemal Bey (Kemal Gedeleş) her an azledileceği endişesi ile bir şey yapamıyordu. Nitekim Mart ayı sonuna doğru görevinden alındı.²⁵⁰ Yerine Ali Ulvi Bey Kayseri Mutasarrıfı oldu. (Nisan 1919- Eylül 1919)

Bütün bu olumsuz şartların üstüne “Şark-ı Karib Muavemet Heyeti'nin” (Yakındoğu Yardım Kurulu) adamları otomobille Kayseri'ye gelerek sözde “İnsaniyet nâmına” halka yardımlara başlamıştı. İslâm evlerinde saklı Ermeni kadın ve çocukları kendi cemaatlerine teslim işini üstlenmişlerdi.

Çok yüksek sayılarda olmasa da, savaş sonrasında şehre dönen Ermeniler olmuştur.İslâmiyet'e ihtida eden Ermenilerin bir kısmı da tekrar eski dinlerine dönmüşlerdir.

Ayrıca harpten sonra geri dönen Ermenilere eski evlerinin verilmesi isteği de birçok huzursuzluğa yol açıyordu. Zira hapis hâline getirilen Kale İçi Mahallesi sakinleri evlerine karşılık olarak, boşaltılmış bulunan Ermeni evlerine yerleşmişlerdi. Bu Türkler mülklerinin karşılığı olarak aldıkları evlerden polis kuvveti ile çıkarılıyor ve evsiz barksız ortada kalıyorlardı.

Bu sırada Kemal Bey'in yerine gelen Kayseri Mutasarrıfı Ali Ulvi Bey'in ilk icraatı bir beyan-nâme çıkararak Ermeni tehciri sırasında fenâlık yapanların cezalandırılacağını ilân etmek oldu.²⁵¹

Kayseri'de kurulan ve tehcir olayını soruşturan komite de hazırladığı belge sonuçlarına göre bazı şahısları suçlu bularak yargılanmalarına karar vermişti.

Arananlar arasında o tarihteki belediye reisi Rifat Bey'de bulunuyordu. Kendisine şahsî kin besleyen Osman Bey isminde birisinin “Ermenileri katl ve imha ettirdi” diye ihbar etmesi üzerine hakkında tâkibat başlatılmıştı.²⁵²

Belge: Kayseri'de Tehcir olayı ile ilgili soruşturma sonuçları;
Develi Kaymakamı Zeki, Jandarma Muharrem Soruşturma belgelerinde adları yazılı çavuş ve jandarma erleri; Dursun, Hacı Tahir, Ermenilerin, suçlarını söyletmek için Melek, Gâzi, Küçük Süleyman, Ömer, Osman, İbrahim'inkendilerine

²⁵⁰ Kalaç, **Kendi Kitabım**, s.144.

²⁵¹ Kalaç, s.144.

²⁵² Çalika'nın Anıları, s.15.

işkence ile vücutça zarar vermekten dolayı 45'inci madde ve 103'üncü maddeye göre cinayetle muhakeme lüzumu

*Kaymakam Zeki; Ayrıca para almak ve bir kadının zorla ırzına geçmek
Mutasarrıf Zekâi, Develi Kadısı Sezâi; Birçok Ermeni'yi katletmek ve ettirmek
Polis memurları; Rükni, Halil; işlemlerinden dolayı 45'inci maddeye göre,
Komiser Asım, Bünyan Kaymakamı Halil; 170'inci maddeye göre dolaylı cinayetle
Nâhiye Müdürü Kevkep; Muhakeme lüzumu*

*Nâhiye Müdürü Celal Jandarma Hüseyin; İşkence maddesinden 103'üncü madde
Onbaşı Mehmet, Abdurrahman onbaşı, Ömer Şükrü, muhakeme lüzumu*

*Eşraftan Kâtip-zâde Nuh Naci, Tüccardan Hacı Yazıcı'yan, tüccardan Bıçakçioğlu
Mehmet Kâmil, mağazasını açarak ticârî mallarını almak; 220'inci madde gereği
Polis Ahmet, Tahrirat (Yazı İşleri) Müdürü Sabri, muhakeme lüzumu.
Liva (İl) Encümeni Başkâtibi, Nurullah, Emvali metrukükeyi (terkedilmiş
mallar) hileli yollarla düşürmek. Serbest bırakılmasına
Eşraftan İmam-zâde Reşit, Eşraftan Hayrullah; alışverişi belirleyeceği fiyatları
düşük fiyatla tutmak. Serbest bırakılmasına
Eşraftan Taşçı-zâde Ömer; Biraderi Mehmed, için işbirliği yapmak ve
Eşraftan Karabey-zâde biraderi Hüseyin, için işbirliği yapmak; 239'uncu
maddeye uymakta ise de serbest bırakılmasına
Mustafa, Eşraftan Kürkçü-zâde Ömer, Eşraftan Germirli Ali Efendi; zaman aşımı
olduğundan kamu davasına gerek olmadığı.*

*Savcı Ziya, Harb Divanı Başkanı Tevfik, Emvali Metruke Komisyonu Başkanı
Halim; Kendilerine emanet bırakılan eşyayı görevi kötüye kullanarak satın
almak (32'inci maddenin ilk fıkrasına uymakta ise de zaman aşımı olduğundan
kamu davasına gerek olmadığı*

Yazıcıyan Mihran; 65'inci madde uyarınca işlem yapılması

*Nâhiye Müdürü Osman; Bazı Ermenileri dövmek (zaman aşımı olduğundan kamu
davasına gerek kalmadı)*

Yukarıdaki isim ve suç isnadı listesi Rifat Bey'in belgeleri arasında bulunmuştur. Belgenin altında Rifat Bey'in şu notu vardır: "Kayseri tehcir işlerinden ötürü düzenlenen soruşturma belgeleri sonucu budur."

Bu ağır ve huzursuz ortam içinde halkın bunaltılması ve hükümetin baskıcı tutumuna karşı jandarma tabur kumandanı ve polis amirleri bile isyan ediyorlardı.

İdarenin başında bulunan Mutasarrıf, Kayseri İttihat ve Terakkî kulübünü kapatarak zevâhiri kurtarmak istiyordu. Bu kulüp, İmam-zâde kardeşler, Kayseri Belediye Başkanı Mehmed Bey (1909-1914), kardeşi Bekir Bey ve küçük kardeşi Reşit Bey (Heyet-i temsiliye üyeleri bu ikisinin evinde misafir kalmışlardır) ve en küçük kardeşleri olan Mebus Ömer Mümtaz Bey tarafından kurulmuştu. Kapısı mühürlenmiş kulübün evrak ve eşyaları koyu bir ittihatçı olan Gözübüyük Sabit Bey'in gayreti ile başka bir yere taşınmıştır. O sırada kulübün kâtibi Cemil Bey ve ileri gelenler arandıkları için birbirlerine yardım ederek saklanıyordu. Hattâ şehirden dışarı kaçarak kurtulmuşlardı. Sabit Bey ise fütursuzca ittihatçı olduğunu söylemekten çekinmezdi.²⁵³

Günler geçtikçe memleketin geçirdiği felâket ve ıstırap şiddetini artırıyor. Şark'ta bir Ermenistan hükümetinin kurulacağından endişe ediliyordu. Samsun'da Rum Pontus krallığı kurulmak isteniyordu ve Rumların halka saldırıları Tokat ve Erba'ya kadar uzanıyordu. Adana ve Antep Fransızların, Hacın (Saimbeyli) Ermenilerin üssü olmuştu. İzmir'e Yunanlılar asker çıkarmışlardı. Adana ve Mersin'e gidip gelen Kayserili'ler, Pozantı'da Fransız ve Ermeniler'den gördükleri hareket ve kötü muameleyi ibretle anlatıyorlardı.

Mondros Mütarekesi şartlarının gâlip devletlerce ihlâl edilmesi ve yıllardır beraberce yaşayan azınlıkların ülkenin her yanındaki taşkın hareketleri, milleti derinden yaralıyordu. Memleketin her tarafında yeni kurulan dernekler, partiler, bir çıkış yolu arıyorlar ve mitinglerle, protesto telgrafları çekerek bu duruma tepkilerini ifade ediyorlardı.

Anadolu'daki eğitimli erlerin dağıtılmış olması ve sadece silah ve cephanesi elinden alınmış, sembolik birliklerden oluşan iki ordu müfettişliğinin bırakılması ordudan bir direniş beklenemeyeceğini gösteriyordu. Millettin tek ümidi halkın silahlanması ve milis birliklerinin teşekkülü idi. Ama bunun içinde maddî güce ihtiyaç vardı. Oysa bunca badireden çıkmış milletin maddî hiçbir gücü kalmamıştı.

64- Aydınların Bir Çıkış Yolu Aramaları

Memleketin içine düştüğü bu duruma çok üzülen aydın kişiler, Vezirhanı'nda Katip-zâde'nin yazıhânesinde ve Yenihan'da (Şekerciler Çarşısı'nda idi) toplanarak ülkenin sıkıntılarını ve kurtuluş çarelerini konuşuyorlardı. Bu kişiler arasında Ahmet Hilmi Kalaç, Mahmud Bey, Taşçıoğlu Mustafa, Kamaşak Kadir, Erkiletli-zâde Veysel Efendi, Harput-zâde Ahmed Efendi gibi şehrin ileri gelenleri vardı.

Fransızların himayesi altında olan Ermenilerin Hacın'da (Saimbeyli) yaptıkları taşkın hareketler Develi'de tepkiye sebep olmuş ve Develi'den gelen Coşkun Osman ve Hoca Abdullah Efendi oradaki kıpırdanışları ve “**Cemaat-i İslâmiye**” ismi ile bir cemiyet kurulduğunu anlatmışlardı.

65- İhtiyat Subayları Cemiyeti'nin Kuruluşu 1918

²⁵³ Kars Zübeyr, **Mücadelede Kayseri**, Ank. 1993, s.13.

Osman Coşkun'un "İkinci Ergenekon" isimli eserinde bu kuruluş şöyle anlatılıyor: "Okulun müdürü Turancı Mehmet Efendi tam anlamıyla ilginç bir kişiydi. Otuz yaşında yoktu. Kendi hâlinde bir adamdı. Öğretmen okulunda okumuştı. Resmî okullarda bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Kayseri'de özel bir okul açmıştı. Fakir bir ailenin çocuğuydu. Kendisi de fakirdi. Hergün karnını doyurabilmekten ve yılda bir kat elbise almaktan başka bir arzusu yoktu. İçki bulursa içerdi. Sarhoş da olurdu. Sarhoşluğu da memleketin ilerlemesi hakkında çok konuşmaktan ibaretti. Bildikleri basitti. Hiçbir şeyin derinliğine inmezdi, zekâsı ortaydı. İnandığı, kesin bir şey vardı; o da ülkedeki bağnazlık zihniyetinin yıkılması, Batı uygarlıklarının benimsenmesi. Bu yüzden Kayserililerin çoğu onu sevmezdi. Ona gâvur gözüyle bakarlardı. Buna karşı kimse ona düşmanlık beslemezdi. Onun sevimli hâli, uysal davranışları yobazların bile düşmanlığını yenebiliyordu. Aynı zamanda Milliyetçiydi. Aşırı Milliyetçiliği yüzünden Turancı nâmını almıştı.

Bir gün Kışıkapı Meydanı'nda kurulan pazar yerinde Nuri Bey'le Turancı karşılaştılar. Önceden tanışıklardı. Kucaklaştılar. Turancı, Nuri Bey'in elini yakaladı, hâl hatır sormaya gerek görmeden hemen sorularını sormaya başladı.

Bilirim sen eskiden beri telaşlı ve heyecanlısın. Sakinleş de konuşalım. İkinci Ergenekon'dan kurtulacağız; Bir şeyler değil, çok şeyler yapacağız. Biz cephede arkadaşlarla da görüştük. Çete savaşına başlayacağız. Develi'de de biraz yoklama yaptım. Şuan hareket etme imkânımız olmasa da, iyi bir zemin hazırlanabilir. Ermeniler dönüyorlar. Onlar geldikten sonra başlayacak şımarıklık ve zulüm, halkımızı uyandıracak. Yenilginin acısını o zaman tadacağız.

Turancı'nın gözleri parlamıştı. Heyecanından yerinde duramıyordu. Bir çocuk gibi hoptuyor, "Sahi mi, çete savaşı başlayacak mı? Ben ne yapacağım? Ben dağlarda çarpışamayacağım. Ben ne işe yarayacağım?" diyordu.

- Senin de yapabileceğin çok iş var. Terhis edilen ve burada bulunan ihtiyat subaylarıyla nasıl görüşebiliriz? Onları nasıl toplayabiliriz?

Turancı, kendisine bir görev verileceğinden memnun olmuştu:

- İster misin yarın burada hepsini toplayayım? Bu gece evlerini birer birer dolaşırım. Gidemediğim yerlere de hademeyi gönderirim. Yarın buraya gelirler.

Nuri Bey de sevinmişti:

- İyi olur, dedi. Yarın öğleden sonra saat ikide burada toplanalım. Başka geniş bir yerin var mı?

- Var... Yarın cuma. Okul tatil. Sınıfın birini açarız, sıralarda otururuz.

- O kadar adam toplanabilecek mi?

- Toplanacak. Gelecekler. Belki başka sınıftan sıra bile getireceğiz. Ben bazıları ile görüştüm. Onların da içleri yanıyor.

- 1918 yılının Şubat on sekizinci günü Kayseri'de Özel Turan Okulu'nun bir sınıfında altmış kadar ihtiyat subayı toplanmışlardı. Bu subaylar değişik cephelerden terhis edilerek, yeni yeni yurtlarına dönüyorlardı. Hepsisi de gençti, dinçti; uzun süren savaşın güçlüğü hiçbirinin omuzlarını çökertmemişti. Tehlikeye atılmaktan çekinmeyecekleri yüzlerinden okunuyordu. Bunlar öğrenim çağlarından birbirlerini tanıyorlardı. İçlerinde Nuri Bey de vardı. Arkadaşlarının ona karşı güvenleri çoktu.

Hemen hepsi onu candan seviyordu. Aslında buraya onun daveti üzerine toplanmışlardı.

İşte altmış kişilik ihtiyat subayları toplantısı böyle başlamıştı. Toplantı çok özeldi. Konuşmalar, görüşüp konuşma şeklinde devam etti.

Savaştan dönen ihtiyat subaylarının çoğu öğrenimlerini tamamlamışlardı. Çoğu, geçim derdine düşmüştü; Bir kısmı, ufak tefek işlere bile başlamıştı. Memuriyet peşinde koşan da vardı. Bazı maceralar anlatıldıktan sonra, ülke sorunları, konuşmanın ana konusu oldu.

Çete savaşı, çocuklarının kafasında daha önceden yer etmişti. Yalnız, bunun nasıl başlayacağı, nerede başlayacağı belli değildi. Ülke yapısına uygun bir örgütün kurulması kararlaştırıldı.

Bir “İhtiyat Subayları Cemiyeti” kurulacaktı. Fakat bu örgüt, İstanbul İhtiyat Subayları Cemiyeti'ne bağlı olmamalıydı. Kayseri'deki örgütün hedeflediği amaç, işgale dayanmak ve bağımsızlık için savaşmaktı. İstanbul İhtiyat Subayları Cemiyeti'nin böyle bir amaç taşıdığı belli değildi. İlerde haberleşilir, amaç aynıysa birleşilebilirdi.

Gelmeyen arkadaşlara da haber verilmesine, gelecek cuma günü aynı saatte yine burada toplanılmasına karar verildi, dağıldılar.

On kadar ihtiyat subayı gitmemişlerdi. Turancı'nın odasına çekildiler, orada konuşmaya devam ettiler. Nuri Bey diyordu ki:

- Arkadaşlar, yapacağımız iş önemlidir. Bir hayır kurumu açar gibi apaçık çalışamayız. Hükümet'in bu gibi hareketlere engel olmak isteyeceği düşüncesindeyim. Toplantıdan önce arkadaşları birer ikişer burada toplayarak yemin ettirmek faydalı olur. Düşünceme göre, yeminin şekli de şöyle olmalıdır:

“Bütün toplantı ve kararlarımıza ait sırları açıklamayacağıma ve ülkede meydana gelecek herhangi bir işgal ve istilâya karşı bütün varlığımla direneceğime yemin ederim.”

Oradaki on kişi de bu düşünceyi uygun buldular.

Turancı derhâl atıldı:

- O hâlde, dedi, önce biz yemin edelim.

Bir kitap getirildi ve oradakiler yemin ettiler.

Nuri Bey, her gün Turan Okulu'na gidiyor, müdür odasında oturuyor, gelen arkadaşlara kitaba el bastırarak yemin ettiriyordu. İçlerinde karşı duran veya sakıncalı olduğuna inanan kimse yoktu.

Belli bir gün ve saatte toplantı yapıldı. Resmî işlemler yerine getirildi. Bu sırada örgütün düzeni de hazırlanmıştı. Bu düzenlemede dış görünüş korunmuş, Hükümet'in dikkatini çekecek maddelerin konulmamasına dikkat edilmişti. Bir Yönetim Kurulu seçildi. Başkanlığa da çoğunluğun isteğiyle Nuri Bey getirildi. Hükümet'e açıklama yazısı verildi.”²⁵⁴

* * *

²⁵⁴ Osman Coşkun, İkinci Ergenekon, Gita Yay. İstanbul 2008 s. 42-43

Kayseri’de harpten dönen ihtiyât zabitleri (Yedek Subaylar) bu durumlara en çok üzüntü duyan kitle idi. Böylece bunlar “**İhtiyât Zabitan Teavün Cemiyeti**” ismi bir cemiyet kurdular ve çok faal bir çalışma gösterdiler.

Mondros Ateşkesi’nden sonra Güney illerimiz, önce İngilizler, sonra da Suriye Fransızlar tarafından işgâl edildi. Fransız kuvvetlerinin Güney Anadolu’dan Orta Anadolu’ya doğru ileri harekâtında maşa olarak kullanılan Ermeniler de beraberce ilerleyerek, Develi’nin 20 km. yakınına kadar gelip köylerimizi işgâl etmişlerdi. Develi’nin işgâli, bir an meselesi idi.

1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Rusların teşvik ve himâyeleri ile kurulan Ermeni cemiyet ve komiteleri Osmanlı Devleti’ni içten ve arkadan vurmak üzere görevlendirilmişlerdir. Bu cemiyetler, ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Develi’yi de bir üs olarak seçmiş ve çalışmalarına başlamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı’nın yaklaştığını gören Ermeni komitecileri, Develi ve civarındaki Ermenilerin askerî eğitimleri ve gerekli silâhların temini hususunda, her türlü çabayı göstermişler. Örgütlerinde yokluğunu hissettikleri ve çok fazla ihtiyaç duydukları bombaları, Develi’de yapmaya karar vermişlerdir.

Harab ve karanlık bu tablo aydınlarda ve halkta yavaş yavaş bir şuur uyanmasını kaçınılmaz kılıyordu²⁵⁵. Kayseri, mücâdele yıllarında Anadolu halkının çektiği bütün sıkıntı, heyecan ve korkuları tam anlamı ile tanımış ve yaşamıştır. Doğrudan işgâle uğramamakla beraber halk nesi var nesi yok her şeyini, zahiresini, aşını, çocuklarını “Devlet-i ebed” için fedâ etmiştir.

²⁵⁵ Kalaç, **Kendi Kitabım**, 1960, s. 146.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA YAPILAN ESERLER

1- Hunat Câmî î'nin Minâresinin Yapılışı 1900 (H.1317)

Bir Selçuklu eseri olan Hunat Hatun Câmî î, I.Alâeddin Keykubad'ın karısı Hunat Hatun tarafından 1237 (H. 635) tarihinde yaptırılmıştır. Orijinal minâresi olmayan bu tarihî Câmîye sonradan Osmanlılar zamanında bir “köşk minâre” yapılmıştır.

II. Abdülhamid döneminde Câmînin şimdiki hacminin üçte biri kullanılmakta iken 1900(H. 1317) tarihinde Müslüman halktan toplanan paralarla Câmî genişletilmiş oradaki kubbe yapılmış ve bu arada giriş kapısının sağına gayet zarif bir minâre yaptırılmıştır.

2-HacıkılıncCâmî î'nin Minâresinin Yapılışı 1901 (H.1318)

Yine bir Selçuklu eseri olan ve 1249(H. 674) tarihinde yaptırılan bu Câmîye de 1901 (H. 1318) senesinde Hunat'ın kine benzeyen ince güzel bir minare yaptırılmıştır. Minarenin yapılış masrafı olan 20.000 kuruş Câmînin vakıf gelirlerinden karşılanmıştır.

3-Yeşilhisar Ulu Câmî'nin Tâmiri 1903 (H.1321)

Eretnalılar zamanında yaptırılmış bulunan Câmî, zamanla kendi kendine yıkılmış ve metrük hâlde iken, aynı arsa üzerine eski taşlardan istifade ederek yeniden yaptırılmıştır. Minaresi halen eski vaziyetine korumakta olan Câmînin ilk inşâ ve ikinci tâmir kitâbeleri Câmî kapısının üzerinde olup tâmir kitâbesi şu beyiti taşımaktadır;

*Vîran iken bu secdagâh himmet bayû gedâ
Oldu mamur bihamdülillah gel edelim farz-ı edâ*

*Ahali-i Karahisar oldular bu demde bahtiyar.
Cennette etmez mi karar Rahi Hakta eden feeda*

*Ey kerimî ammalihî bezledenler malini
Hem bani-i evvelini etme civarından cüda*

*Biliriz Cudî rafetin âleme vasiğ rahmetin
Endir bize inâyetin kıldıkça müezzin nida*

*Yarab! Bu abdûn Rıza * sayeledi suph-ı mesa
Düşersende bir tarih anâ oldu nûry beytü hüda (1321)*

4- Kayseri Lisesi'nin 1. Katının Yapıtırılışı 1904 (1322)

Kayseri İdâdîsi ilk defa Ulu Câmi ile Kurşunlu Câmi î arasında, Kapan Mahallesi'nde bulunan "Seyfullah Efendi Konağı"nda 13 Eylül 1893 tarihinde "Derece-i Ulâ Mekteb-i Mülkiye İdâdîsi" adıyla açılmıştır.

Bugünkü lise binasının tek katlı olarak yapıtırılması yine II. Abdülhamid zamanında 1904 (H. 1322) yılına rastlamaktadır.

Ahmet Remzi Akyürek (Dede) Ebced hesabı ile bu tarihi şöyle ifade etmektedir:

*"Dil küşa âli safa-bahş eylemekte her yeri
Görmedi mislin bu âlâ mektebin çeşm-i cihan*

*Oldu pek dikeş güher tarih her mısra ana
Her sühadan anlasın, "Remzi" budur nakş-i cihan (1322)*

Aynı tarih ikinci bir ifade ile şöyle düşürülmüştür:

*Kayseri Şehri gibi kenz-i ulûm
Buldu bak, şanına layık mekteb*

*Etti et fali taleb-kâr-ı mekteb
Kesb-i ulviyete saik mekteb*

*Tam tarihi yazıldı Remzî
Oldu emsaline faik mekteb (1322)²⁵⁶*

1916-17 yıllarında da ikinci katı tamamlanmıştır. 1921 yılında Kayseri Sultânîsi, Ankara Sultânîsi ile birleştirilerek oniki yıllık tam teşkilâtli yatılı sultânî durumuna getirildi.

1923 yılında Ziya Gökalp'in kanun teklifi ile "Sultânî" isimleri Lise'ye çevrilince okulun ismi "Kayseri Lisesi" oldu.

5-Şeyh Câmi î Çeşmesi 1905 (1323 H.)

**Rıza; Yeşilhisar eşrafından Kocabeyoğlu H. Ali Efendi'nin mahlasıdır. 1932 Eylülünde vefat etmiştir.*

²⁵⁶ Hasibe Mazıoğlu, **Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri**, 1987

Cumhuriyet Mahallesi, Tennûri Sokak'ta bulunan Şeyh Câmî î ve Kûmbeti'nin önünde, yol kenarında bulunan bir çeşmedir.

Klâsik çeşme formunda, iki adet mermer aynası vardır. Ön alınlıklarında iki adet taş oyma ve rozet ve ortada bir kuş köşkü mevcuttur.

Defalarca onarım gördüğü anlaşılan çeşmenin mermer kitâbesinde iki satır ve dört mısra hâlinde şu ifadeler mevcuttur.

*Himmet-i merdân olup ihtîyasına bu çeşmenin
Bezl-i mâlinden ehâli itmedi taksir hiç*

*Hüsniyâ târihinin âb-ı şarâb it atâsın iste
Avn-i Hakla ayn-ı Temmuri'de âb-ı zezem iç"*

Kuş köşkünüñ hemen altındaki küçük kitâbede de "Maşallah sene 1323" yazılıdır.

6- Kayseri Saat Kulesi 1906 (1324)

Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan saathâne II.Abdülhamit devri eserlerindedir. Bir kule ve bir muvakkithânedan meydana gelen bu eserin yapılış tarihi Ahmed Remzi Akyürek tarafından bir şiirle belirtilmiştir.

*Gerekti Kayseri şehrinde bir zibâ çalar sâ'at
Münebbih olmağa evkât-ı halkı rûz u şeb hâla*

*Cenâb-ı Mir Haydar bende-i şâh-ı kerem perver
Muaffak oldu olsun kadr-i câhı an-be-an bâla
Mücevher sâ'ate benzetti Remzî yazdı târihin
Yapıldı mevki'inde kasru sâat-hâne pek a'lâ" 1324²⁵⁷*

7-Camî-i Kebîr Çeşmesi Tâmiratı 1906 (H. 1324)

Daha önce ve sonra defalarca tâmir edilen ve büyütülen çeşmesinin üzerinde üçü eski yazı ile birisi de yeni yazı ile dört kitâbe bulunmaktadır.

Bu tâmir kitâbesi H, 1324 tarihini taşıyan mermer bir levhadır.

Üç satır olup; orta satır iki taraftan hilâl şeklinde süslenmiştir.

Kitâbede şunlar yazılmaktadır;

- 1- *Bismillâhirrahmanirrahîm*
- 2- *Tarih-i Tâ'mir*
- 3- *Fi Receb-i Şerif 15 Hicrî sene 1324*

8- Şeyh Câmî î Avlusunun Genişletilmesi 1906

²⁵⁷ Mazioğlu, s. 239

1484 yılında yaptırılan ve “Çardak Mescidi” adını taşıyan Câminin 1906 senesinde Kayseri Mirlivası bulunan Haydar Bey’in teşviki ile Şeyh İbrahim Tennûri’nin evlâtları tarafından avlusu genişletilmiş ve parmaklıkla çevrilmiştir.

*“Mir Haydar hazretin evlâdını teşvik edip
Bezl-i himmette neler ettiyse hâlâ eylemiş*

*Havlının tevsi’i parmaklıkla verdi inkişâd
Zannedersin her birin zerle mutalla eylemiş*

*Ravza-i cennet bu Câmi ayn-ı kevser çeşmesi
Bak şu divâr-ı mezâristan evlâ eylemiş
Abdest al kıl namâz eyle ziyaret türbeyi
Ehl-i hayra kim dua ettiyse alâ eylemiş*

*Şal-i târihi bin üç yüz yirmi dört olmuş idi
Mevlevî Remzi bu nazmı hoşça imlâ eylemiş 1324²⁵⁸*

9- Binbaşı Hacı Hayri Bey Çeşmesi 1906

Zekâî Bey Mahallesi’nde, bütün etrafı boşaltılarak tek başına kalmış kesme taşlardan yapılmış bir çeşmedir. Hacı Hayri Bey’in yaptırdığı (ölümü 1913) çeşmenin iki kitabesi mevcut değildir. Türkçe mermer tâmir kitabesinde ise;

“1906 yılında/ bu çeşmeyi yaptırdı/ Feyzi-zâde Hilmi Oğlu/ Binbaşı Hacı Hayri-Susayan için diye/ Önünden geçenlerden/ binlerce Âdemoğlu/ Ruhuna bir fatiha-okuyup geçsin diye T: (tâmir Hayri Karamete) yazılıdır.

10- Gültepe Hastanesi 1910

Önceki Kayseri Arkeoloji Müzesi’nin güneyinde üç bölümü iki katlı, çatılı çok güzel bir taş binadır. Zemin katı 1910 yılında tamamlanmıştır. 1910 yılında Kayseri’de çıkarılan ilk Türk gazetesinin imtiyaz sâhibi ve sorumlu müdürü olan Turanlı Yunus Bekir, hastahânenin yapılışında halktan yardım toplama kampanyasını idâre etmiştir. Mutasarraf Muammer Bey’in himâyesinde, Hastahânenin birinci katı bitirilip hizmete girince de burada bir süre yönetti ve cerrah yardımcısı olarak da görev yapmıştır.²⁵⁹

Zemin katı 1910’da, birinci katı 1924 yılında tamamlanmış olup 14 Ekim 1924 tarihinde Mustafa Kemâl tarafından “Memleket Hastanesi” olarak hizmete açılmıştır.²⁶⁰

11- Şûle Parkı’nın Yapılışı 1910

Daha önce buralarda Kale’ye ait hendek ve çukurlar bulunurdu. Ön tarafta ise eski hanlar ve kahvehaneler vardı.²⁶¹

²⁵⁸ Ahmed Nazif Efendi bu tamirin 1903 yılında yapıldığını yazmaktadır. Mirat-ı Kayseriyye, s. 28.

²⁵⁹ Önder Ali Rıza, s. 137

²⁶⁰ Yeğen Ali, s. 169

12- Gültepe Parkı'nın Yapılışı 1910

26 Ağustos 1909 tarihinde Kayseri Mutasarrıfı olan Muammer Bey'in zamanında yapılan eserlerdendir. O senenin birçok yol, park ağaçlandırma faaliyet içinde hastahâne binası ile birlikte Gültepe parkı da kurulmuştur. Eskiden bu parkın bulunduğu yerler "Kum Tepe" ismi ile anılan çıplak bir tepe hâlinde bulunuyordu.

13-Ağırnas İttihat ve Terakkî Mektebi'nin yapılması 1911

İkinci Meşrutiyet'in ilânına destek vermek üzere Ağırnaslı tüccar Mustafa Efendi Ağırnas'a iki katlı taş yapılı güzel bir mektep yaptırdı.

14- İstanbul ve Sivas Caddelerinin Açılması 1911

Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey zamanında yapılan îmar hareketleri arasında bu iki cadde açılmıştır.²⁶²

15- Kütüphane'nin Kuruluşu 1912

İlk önce Belediye Bahçesi içerisindeki binada açılan kütüphane, Millî Eğitim Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi'nin yardımı ile zenginleştirilmiş ve 1938 yılında Halkevi Kütüphanesi ile birleştirilerek kitaplar oraya devredilmiştir.

16-Pınarbaşı Aziziye Câmî i'nin Yapıtılması 1912

Muammer Bey'in Aziziye Kaymakamı iken o tarihte Sivas'a bağlı olan Aziziye'de (Pınarbaşı) inşaatını başlattığı anlaşılan Aziziye Câmî i Sivas'a Vali olarak atandığı 1912 yılı sonlarında hayırseverlerin de desteği ile bitirilmiştir.

Câminin cümle kapısının üzerindeki üç satırdan ibaret olan kitâbesi şöyledir:
Sivas Vali-i Âlisi Ahmed Muammer Beyefendi Hazretlerinin / Kaymakamlıkları esnasında vücuda getirdikleri âsâr-ı diniyyeden / Vaz-ı esas 1321 Aziziye Câmî-i Şerifi / Tarih-i hitâm 1331

15- Mekteb-i Sultânî'nin Açılması 1915 (1334)

Kiçikapı'daki Küçük Hasan Paşa Konağı'nın yerine 1903-4 yıllarında birinci katı yaptıran idâdî mektebi, 1915 yılında "Sultânî Mektebi" olmuş ve sınıf sayısı beşten, onikiye çıkmıştır. 1917 yılında ikinci katı da tamamlanan bu okul,1923'ten itibaren de "Kayseri Lisesi" olarak öğretime devam etmiştir.

Sultânî'nin açılışı sebebi ile Müftü-zâde M.Said Efendi şu şiiri yazmıştır:

"Tarih-i Mekteb-i Sultânî"

1- Zamân-ı devletinde Hazret-i Sultân Reşâd Hân'ın Terâkki eyledi

Emr-i maârif ber-nizâm oldu.

2- Açıldı sâye-i adlinde yer yer bunca mektebler

Binâ-yı zîver-efzâ-yı mekâtib irtisâm oldu.

3- Biri ez-cümle bu mekteb ki tarz-ı dil-pezir üzre

²⁶¹ Özdoğan Kâzım, s. 103

²⁶² Önder Ali Rıza, s. 128, Kalaç. S. 55,

Usûl-i şîve-engiz-i cedîdî iltîzam oldu.

- 4- *Selâmet buldu millet cehle meydan kalmadı aslâ
Hele her bir tarafda neşr-i ilme ihtimâm oldu.*
- 5- *İki mısra'da merkûz eylemiştir cevher-i harfîn
Sa'id'in tâm bu târih-i dil âvizi kirâm oldu.* 6- *Gazelce sâye-i şahâne-i
Sultan Muhammed'de*

Yapıldı mekteb-i vâlâ-yı Sultânî tamâm oldu.

1334 H. – 1915 M. vezni: Mefâîlûn mefâîlûn mefâîlûn mefâîlûn

(1-Hz. Sultan Reşad Han'ın Pâdişahlığı zamanında, kültür iyleri ilerleyip köklü bir hâle geldi.

2-Adâletinin sâyesinde yer yer birçok okullar açıldı, muhiti güzelleştirip etrâfa sûs olan binâlar dikildi.

3-Özetle biri bu mektep ki gönlün arzuladığı şekilde, mimarlık ilminin usûlleri ile yüce bir yapı oldu.

4-Millet aydınlığa ve rahata kavuştu, aslâ bilgisizliğe yer kalmadı, her tarafa ilmin yayılmasına özen gösterildi.

5-İki mısra'nında noktalı harflerin toplandığı Sa'id gönül çeken bu tam tarihi bağışlandı.

6-Sultan Mehmedin Pâdişahlığı gayreti ile bu yüce ortaokul güzelce yapıpıp tamamlandı.)

16- Câmî-iKebîr'in Tâmir Edilmesi 1915 (1333)

1915 tarihinde Kayseri Mutasarrıfı olan Zekâyî Paşa zamanında ve önderliğinde Câmînin harap olmuş olan kısımları sûs ve bezemeleri güzelce tâmir edilmiştir.

Câmî'nin tâmiri sebebi ile o sırada Câmide ders vermekte olan Müftî-zâde Mehmed Sa'id Efendi Zekâyî Paşa'ya şu şiirle teşekkür ve maaşına zam talebinde bulunmuştur.

- 1- *İşde bu mâbed-i pûr-feyz-i kadîm-i idi. cû
Cem'i mezc-âver-i beyt-i harem-i cemm-i gafîr*
- 2- *Cilve-gâh-ı harem-i nâz ü niyâz-ı zühhâd
Hızr ile bunda mûlâki olur eşhâs-i kesîr*
- 3- *Mevkî-i feyz ü necat kible-i arz-ı hâcât
Ma'rız-ı arz u kabûle meke-i me'vâ-yı masîr*
- 4- *Cümlelerin mercî-i dil-hâhı nazar-gâhı iken
Kimse rahm etmez idi yok mı idi ferd-i basîr*
- 5- *Mahu olup revnâki tutmuşdı harâba yüzünü
Görsede sâkını itmez idi kimse teşmîr*
- 6- *İdicek beldeyi teşrîf Zekâyî Paşâ
Himmat-i âtîfeti etdi güzelce ta'mîr*
- 7- *Böyle bir hayra sebep oldu o vâlâ-tînet
Tâ-ebed hayr ile yâd olsa sezâ-vâr ü cedîr*
- 8- *İktidârında yegâne kâleminde mâhir
Zât-ı vâlâsı edîb sâhib-i re'y ü tedbîr*
- 9- *Ana tevfîk-i Hudâ yâver de hem vâre
Hazret-i Hak ede her emr-i asîrin tesyîr*

- 10- *Kevkeb-i baht-ı ede evc-i şereften lezmân*
Eyledikçe deverân âlemi bu mihr-i mûnûr
- 11- *Bende bu mâbed-i âlide hatibin ammâ*
Eyleyüp emr-i maşîet beni gâyet dil-gîr
- 12- *Senede cümle vazifem iki yüz atmıştır.*
Lütfuna mazhar edip eyle fakiri tesrîr
- 13- *Hâk-pâyinden efendim ederim şöyle recâ*
Hâlimi bahsederek olsun mazbata tahrîr
- 14- *Ömrüm oldukça duâ ile seni yâd edeyim*
Her vakit zikr-i cemîlin ile ey mîr-i şemîr
- 15- *İki mısra'da olan cevher-i târihi Sa'id*
Eder âvize gibi her köşesinden tenvîr
- 16- *Şevk ile eyle devam Kâbe gibi bunda müdem*
Dil-nişîn oldu bu tamîr ile Camî-i Kebîr
1333 H.- 1915 M. ..II..II..II..II
Fe (Fâ) ilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1- İşte bu mâbed ki, eskiden beri gönül çekici ilim ve irfan dolu, Kâbedeki Beyt-i Haram gibi dalga dalga büyük bir kalabalıkla dolar.
- 2- İbâdete düşkün olanlara mahsus, naz edip uluyarak yalvarmada özellik gösterecekleri yer, büyük kalabalık burada Hızır ile buluşur.
- 3- Kurtuluş havuzunun bulunduğu yer, isteklerin sunulacağı kıbledir, arzedilen isteklerin dileklerin kabulü için sığılacak kaynak yeri.
- 4- Herkesin gönülden arzu ederek baktığı yer iken, kimse acımazdı, bu hali görebilen kimse yok mu idi.
- 5- Süs ve bezemeleri eskiyip yok olmaya yüz tutmuş idi. Bu âlimi görselerde kimse tâmirine teşebbüs etmezdi. (Paçayı sıvamazdı)
- 6- Beldeyi Zekâyî Paşa şerefledirince, onun gayreti ve cömertliği sayesinde güzelce tâmir edildi.
- 7- O yüce yaratılışlı böyle bir hayr'e sebep oldu, ebediyen kendisinde iyiliği ile anılsa yeridir.
- 8- İdaresindeki mükemmeliyat ve gücü ile tek, kâlemi hünerli, yüce şahsı zarif, tedbir ve karar sâhibidir.
- 9- Ona Allah'ın yardımını dâimâ yardımcısı olsun. Yüce Allah onun her zor, müşkil emrini yapılır hâle getirsin kolaylaştırsın.
- 10- Talihinin yıldızı dâimâ yüce şereflerde parlasın, bu parlayan güneş âlemi devrettiği müddetçe.
- 11- Bende bu yüce mâbedte hatibin amma, geçim sıkıntısı beni çok gönlü kırık duruma düşürdü.
- 12- Bir senelik toplam gelirin (maaşımı) ikiyüz altmış (lira-kuruş) tur, iyiliğine eriştirerek bu fakiri sevindir.
- 13- Efendim ayağının toprağından şöyle ricâ ederim ki, bu durumdan bahseden bir tutanak yazılsın.
- 14- Ömrüm olduğunca senin iyiliğini teminin ederek onayım, her vakit yüceliğini düşünerek ey yararlı Efendi.
- 15- İki mısra'da olan cevher (noktalı harfler) târihinin Said, her köşesinden avize gibi aydınlatır.

16- Buraya da Kâbe gibi arzu duyarak, severek devam et, bu onarım ile Camî-i Kebîr gönül durağı oldu.²⁶³)

17. Kayseri Millî İktisat A.Ş. (11.07.1916)

Kayseri Millî İktisat A.Ş. İttihat Terâkî mensupları ve tacirlerden oluşan 7 kişi tarafından 11.07.1916 tarihinde kurulmuştur. Şirket başlangıçta ticaretle uğraşmış ve çok kâr etmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kaybettiği yarı sermayesini yükseltmek için faizcilik işine başlamış ve kısa zamanda sermayesini yükseltmiştir. 14.01.1933 tarihli genel kurul toplantısıyla şirket adını Kayseri Millî İktisat Bankası T.A.Ş. olarak değiştirmiştir. 03.11.1936 yılında genel kurul toplantısıyla bankalar kanununa uyulmasının imkânsız ve masraflı olması gerekçesiyle feshine karar verilmiştir.

Kayseri Millî İktisat Bankası, 1 hisse

18. Kayseri Köy İktisat Bankası 1916

Kayseri Köy İktisat Bankası, İttihat ve Terakkî mensubu, orta büyüklükte arazi sâhibi 5 kişi tarafından 1916 yılında kurulmuştur. Köylülerden otuz okka buğday veya bunun iki misli arpa veya çavdar alınması karşılığında bir hisse verilecekti. Bu teşebbüs sonucu 7.000 liralık zahire toplanmış. Toplanan zahire kredi ile memurlara ve cihet-i zabıtaya satılmış ancak bu paralardan bir kısmının 1922 yılında dahi tahsil olunamadığı anlaşılmıştır. Osmanlı Hükümeti 1918'den sonra sermayenin tamamının kurucular tarafından taahhüt ve %10'unun tediye edilmediği gerekçesiyle Bankanın resmen ve hukuken kurulmadığını ileri sürmüş ve köylülerden zahire toplanmasını yasaklamıştır. Kuruluş işlemleri 1920 yılının ilk aylarında tamamlanabilmiş ve banka adını Kayseri Çiftçiler Bankası O.A.Ş. olarak değiştirmiştir.

²⁶³ Müftü--zâde, Mehmed Sa'id Ef. S. 58-59

19. Cıncıklı Câmî î'nin Onarımı 1921 (1340 H.)

Eski bir Câmî olan bu mâbed, Dış Kale surlarının Sivas Kapısı mevkiinde Sur'un içindedir. Daha önce şimdiki yolun üzerinde iken yakın zamanda bir hayırsever tarafından biraz daha güneye çekilerek yeniden inşa edilmiştir.

Eski kayıtlarda “Çiğdeli Câmî î”adıyla anılan Câmî birçok defa onarım görmüştür. Giriş kapısı üzerinde bulunan iki adet kitâbe bu onarımların kitâbe tarihlerini bildirmektedir.

- 1- İmam-zâde Reşid Bey, zevcesi Seyyide Hanımlar
- 2- Semâhat kisesini açtılar sarfettiler Hak'kâ
- 3- Yedekçi-zâdeler Hacı Mehmed ve Hüseyin Beyler
- 4-Bu rânâ mâbedî bâde'l-harâbe ittiler ihyâ
- 5- İlâhî ehl-i hayri eksik itme safha-i arzdan
- 6-Ki anlarla kıvâm-ı dîn ve nizâm ve zînet-i dünyâ
- 7- Rızâ, Târîh-i Hicrî Sene bin üçyüz dahi kırkda
- 8-li vechillah olundu câmî-i vâlâ, binâ inşâ (1340 H./1921 Milâdî)

- 1- İmam-zâde Reşid Bey ve eşi Seyyide Hanım
- 2-Cömertlik kisesini açarak Hak yolunda harcadılar
- 3- Yedekçi-zâdeler'den Hacı Mehmed ile Hüseyin Bey
- 4-Bu güzel mabedi harabe iken canlandırdılar.
- 5-Allah'ım dünyadan hayır sahiplerini eksik etme.
- 6-Onlar dinin akışını ve dünya güzelliklerinin akışını sağlıyorlar.
- 7-Rıza hicrî tarihle 1340 ta
- 8-Cepesi ile yüce Câminin binasının yapıldığını söyledi)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

A-OSMANLI İDARİ TEŞKİLATI İÇİNDE KAYSERİ

TARİH

1474

1839

İDARİ DURUMU

Kayseri; Karaman Eyâletine Bağlı, Sancak Merkezi Oldu.

Kayseri; Bozok Eyâletine Bağlandı. Sancak Merkezi.

1867	Kayseri; Vilâyet Nizamnâmesi ile, Ankara Vilâyetine Bağlandı, Sancak Merkezi
20 Nisan 1914 1924	Kayseri; Bağımsız Liva (Sancak) Oldu. (250 Sayılı Kanunla). Kayseri; Yeni Anayasa İle Vilâyet Oldu.

B. OSMANLI İMPARATORLUĞU ZAMANINDAN İTİBAREN KAYSERİ NÜFUSU		
SENE	NÜFUS	KAYNAKLAR
1500	30.822	M.İnbaşı, s.132.
1520	38.798	M.İnbaşı, s.132.
1583	33.000	Jenning, s.31.
1640	22.500	Y.Oğuzoğlu, 1. K.K.S.H., S.32
1700	19.000	
1704	18.862	
1715	18.862	
1717	18.177	
1722	14.375	
1741	18.850	
18.Asrın Sonunda	47.500	Simon Seyahatnamesi, İst., 1964, s.158
1813	25.000	Emre Madran, Seyyahatnamelerde, Anadolu Kenti IX. T.T.Kayseri, 21-25 Eylül, 1982, Ank. 1988, s.1321
1831	55366	Sancaktaki erkek vergi nüfusu Osm. Nü. Sayımı
1834	60.000	Ch, Texier, Description de l'Asie Mineure de 1833 a 1837, C:1-3 , Paris, 1839-1849
1837	50.000	
1838	40.000	
1858	50.000	Bart
1862	60.000	Dr.Berç, Hannover Yıllığı, 1931-1932.
1881	130.544	(Kayseri Kazası Köylerle) Osmanlı Nüfus Sayımı
1885	128.519	(“ ”) Yurt Ansiklopedisi, S:4698
1889	131.237	Ankara Vilâyet Sal-nâmesi

1890	71.000	(Köylerle) Dr.Berç, Hannover Yıllığı, 1931-32
1890	208.732	An. V. Sal. (Sancak Nüf.)(Yurt Ans. S:4697)
1892	88.343	“ “
1892	143.981	(Sancağın Tamamı) “
1993	131.876	“ Ank. Vilâyet Sal-nâmesi
1895	72.000	Çevre köylerle
19.Asrın Sonunda	56.178	Ahmed Nazif ,Mirat-ı Kayseriyye, s.10.
1902	49.498	Şehir Merkezi
1907	54.011	“
1910	75.000	(Köylerle) Ahmet Hilmi Kalaç, Kendi Kitabım, 1960, s.57.
1914	151.691	Çevre Köylerle
1914	299.541	Kayseri,Develi,İncesu (Sancak Nüfusu)
1927	39.134	Şehir Merkezi (Sekizinci İzmir Fuarında Kayseri 1038, K.Tic.ve San.Od.s:19)
1935	46.181	Şehir Merkezi
1940	52.467	“
1945	57.864	“
1950	65.489	“

C- BELEDİYE'NİN KURULDUĞU 1869 TARİHİNDEN CUMHURİYET DÖNEMİNİN BAŞINA KADAR Kİ KAYSERİ BELEDİYE BAŞKANLARI

1- Mollaoğlu Mustafa Ağa	1869-1881
2- Tavlusunlu Mehmed Ali Efendi	1881-1901
3- Tavlusunlu Dr. Mustafa Bey	1901-1906
4- Filintenin Şih İbrahim Efendi	1906-1908
5- Feyzi-zâde Feyzullah	1908-1909
6- İmam-zâde Mehmed Bey	1909-1914
7- Çalık-zâde Rifat Bey	1914-1920
8- Nakip-zâde Ahmed Hamdi Bey	1920-1922
9- Av.Nafiz Akşehirlioğlu	1922
10- Nakip-zâde Ahmed Hamdi Bey	1922-1924

D-OSMANLI DÖNEMİ MÜFTÜLERİ

1633 İneyetullah Efendi	1807 Erzincanî Hacı Süleyman Ef.
-------------------------	----------------------------------

1646 Ahmet Ef.	1807 Akşehirli Hafız Osman Ef. 2.Defa
1653 Kara Mehmet Ef.	1810 Hisarcıklı -zâde Mustafa Ef. 3.Defa
1657 Şaban Ef. -zâde Mehmet Ef.	1813 Mürid-i Buharî Hacı Halil Ef.
1664 Ali Nisarî Ef.	1818 Hisarcıklı -zâde Osman Ef .
1668 Şaban Ef. -zâde Mehmet Ef. 2.Defa	1820 Kavukçu -zâde Niyazi Ef.
1684 Ali Nisarî Ef. 2.Defa	1827 Hisarcıklı -zâde Salim Ef.
1698 Ali Nisarî Ef. -zâde Mehmet Ef.	1832 Kavukçu -zâde Niyazi Ef. 2.Defa
1704 Divrikî Fazıl Osman Ef.	1833 Hisarcıklı -zâde Salim Ef. 2. Defa
1717 Mehmet Remzi Ef.	1839 Gözübüyük -zâde Sabit Ef.
1724 Ali Ferdî Ef.	1844 Hisarcıklı -zâde Salim Ef. 3. Defa
1731 Bahçeci -zâde Hacı Mehmet Ef.	1848 Zıllî-zâde Hacı Mehmet Ef.
1752 Hatip -zâde Hasan Ef.	1868 Enhânî-zâde Alim Mehmet Ef.
1767 Vanî Şeyh Abdurrahman Ef.	1877 Ağırnaslı Mehmet Ef.
1777 Sarımsaklı Hacı Ahmet Ef.	1877 Damat Halil Ef.
1777 Sarımsaklı Mahdumu Ali Ef.	1881 Hisarcıklı -zâde Nail Ef.
1777 Vanî Şeyh Abdurrahman Ef. 2.Defa	1881 El Hac Enver Ef.
1792 Bozoklu Şeyh Mehmet Ef.	1911 Muhammed Remzi Ef.
1793 Akşehirli Hafız Osman Ef.	1918 Hacı Renc Oğlu Hacı Nuh Ef.
1794 Hisarcıklı-zâde Mustafa Efendi	
1802 Hisarcıklı -zâde Mustafa Ef. 2.defa	1919 Muhammed Remzi Ef. 2. Defa
	1922 Miyasoğlu Nuh Efendi

E-KAYSERİ MEDRESELERİ VE BİLİNEN MÜDERRİSLERİ İLE SON MÜDERRİSLERİ
(Yapım tarihleri sırasınca)

Medrese, Arapça bir kelimedir, ders gösterilen yer anlamına gelmektedir. Bir mescit ve dershâneler ile müderrislerin ve öğrencilerin yaşamasına elverişli hücreleri bulunan bir yükseköğretim kuruluşudur. Osmanlı Devleti'nde medreselerin açılması, Devlet'in kuruluşu ile başlamıştır. Birkaç istisnânın dışında kurulan mektep ve medrese gibi

müesseseleri hep hayırsever kişiler yapmıştır. Hayırseverler kuruluş ve yükselme dönemlerinde yaptıkları müesseselere hep kendi isimlerini vermişler, kendi isim ve hesaplarına müesseseler inşa etmişlerdir. Medreselerin bütün masrafları, medreseleri yapanlar tarafından karşılanmıştır. Hayırseverler tarafından yapılan bu eğitim müesseselerinden halk parasız olarak istifade ettiği gibi, burada öğrenim gören öğrencilere de yiyecek ve giyeceklerinin yanında para da verilmekteydi. İslâm tarihinde medrese, orta ve yüksek seviyelerde eğitim öğretim yapan örgün müesseselerin ortak adıdır. Medreseler, insanlara toplumun kültür özelliklerini kazandıran ve memleketin ihtiyaç duyduğu elemanları yetiştiren bir eğitim ve öğretim kurumudur. Daha önceki devirlerde olduğu gibi medreseler Osmanlı'da da hayırsever şahıslar tarafından tesis edilmiş ve yaşaması için vakıflar kurulmuştur. Klâsik dönemde Osmanlı Devleti her alanda müesseseleşmiş ve tarihte eşine az rastlanan bir medeniyetin temsilcisi olmuştur. Kısa zamanda üç kıtaya yayılan topraklarıyla önemli ve güçlü bir devlet hâline gelmiştir. Osmanlılar bu başarıya kurdukları ya da geliştirdikleri kurumlar sayesinde ulaşmıştır. Osmanlı devlet bürokrasisinin en önemli müessesesi ilmiye teşkilâtı ve en önemli ilmî kurumları da medreselerdir. Devletin özellikle yönetim alanında ihtiyaç duyduğu, ilerde devlette faal olarak rol alabilecek insanlar da bu kurumlardan yetişiyordu. Osmanlı devlet sistemi içerisinde vazgeçilmez kurumlardan bir tanesi de eğitimidir. Tabii ki eğitimin içerisinde de en önemli kurum medreselerdir.

Osmanlı Devleti'nde ilk medrese H.731/M tarihinde Orhan Bey tarafından İznik'te açılmıştır. Bu medreseye Orhan Gâzi, Kayseri ve Kahire'de tahsil görmüş olan Davûd-u Kayseri'yi ilk müderris olarak tayin etmiştir. Bina ve öğretim tarzı bakımından Selçuklu geleneğini devam ettirmektedir. Yine bu medresenin ilk müderrislerinden Alâeddin Esved de tahsilini İran'da tamamlamıştır. Buna benzer uygulamalar yani medrese hocalıklarına dışarıdan atamaların yapılması Osmanlı'nın eğitim ve öğretimde Anadolu dışındaki politikasını açıkça göstermektedir. Osmanlı medreseleri başlangıçta Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinin bir devamı olarak ortaya çıkmışsa da Yıldırım Bayezid döneminde bir düzenlemeye gidilmiş, fakat asıl Osmanlı medrese sistemi Fatih Sultan Mehmet döneminde ortaya çıkmıştır. Klâsik dönem boyunca eğitim öğretim kaliteli bir şekilde verilmiş, devlet bürokrasisinin nitelikli eleman ihtiyacının karşılanmasında herhangi bir sıkıntı çekilmemiştir.

Melik Gâzi Medresesi (525/1330):Kayseri'nin ilk medresesi olan bu eğitim kurumu Danişmendlilerden Melik Gâzi'nin oğlu Mehmed Melik Gâzi tarafından

yaptırılıp, yaklaşık bu dönemde tamamlanmıştır. Mehmed Melik Gâzi 1143 tarihinde vefat etmiş ve medresesinin avlusundaki türbesinde yatmaktadır.

Melik Gâzi Medresesi'ne Gerdüz (Germur) köyünün ve Dibek köyünün malikâneleri vakfedilmiştir. Câmî-i Kebîr'in bitişiğinde ve kible cihetinde bulunan oniki odalı eski yapı ve kadim bir medrese idi. Sözü edilen medreseden bir hayli âlimler ve fazilet sâhibi kimselerin yetiştiği bir yer olduğu ve kayıtlı olarak da bir o kadar da vakıf gelirleri bulunduğu rivayet edilmekte ise de vakıflar idaresince 3206 kuruş âşâr-ı mevkûfe bedeli ve türbenin 324 kuruşluk türbedarlık görevi (kadrosu) vardır.

Medresenin öğretim görevi iki kişinin sorumluluğunda bulunmakta ise de vekâleten idare edilmektedir. (Son müderrisleri: Vahdî-zâde Hacı Salih Efendi, Eynihani-zâde Âlim Efendi, Kilimliğa-zâde Hacı Bekir Efendi, Hasan Efendi Hoca).

Bu medresenin son kalıntıları 1964 yılında Belediye Başkanı Mehmet Çalık döneminde ortadan kaldırılarak yerine şadırvan ve helâ yapılmıştır.

Hoca Hasan Medresesi (589/1193): Selçuklulardan Kayseri Emiri Nureddin Sultan Şah bin Gıyâseddin Kılıçarslan II. zamanında, veziri Ebu Bekir oğlu Hoca Hasan tarafından yaptırılmıştır. Düvenönü "Hacı Saki" Mahallesi'ndedir. Kendi Medresesi avlusunda medfündür.

Kitâbesi:

Bismillâh elrahmân elrahîm, Tebârekellezi inşaallah.

Ceallem lik hayren men zalik Nuri'd-dünya ve'd-din Sultan Şah halledallahe mülke. Bina hazel medresetü'l-abdü'l-muhtac ala rahmetallah, El Hasan bin ebi Bekr'ü fakirullah ve makebe min zenbe ala min teşrif fiha ve avfa, fiha bağiri hak "lanetullah" ve'l-melaike ve'n-nas ecmain. Ve men el-zalimi fe men men'i mesacidullah en yezker fiha ismihi sai fi harabiha, zalik sene tis'a ve semanin ve hamse mie.589/1193.

Hoca Hasan Medresesi'nin Vakfiyeleri: Dericiler yanında bir sebze yeri, Hasan Bey Bahçesi denilen bir arsa, Erkilet köyünde Hasan yerleri denilen bağ ve mezralar, Candarlık denilen arsadan alınan 70 akçe, Enderlik köyünde bir bölük arsadan oluşmaktadır.

Son müderrisi: Külekci-zâde Hacı Ali Efendi'dir.

Şifâiye Medresesi (602/1205): Bu ikiz medrese Anadolu Selçuklularından VI. hükümdarı Sultan Gıyâseddin Keyhusrev I. tarafından ablası ve Kılıçarslan'ın kızı Melike "Gevher Nesibe"nin vasiyeti ile, Gevher Nesibe adına 1205 yılında yaptırılmıştır. "Gıyasiye" yaptırının ismine, "Şifâiye" hastane, "Çifteler" de hem medrese hem hastane oluşuna nisbetle verilmiştir. Yalman – Yenice Hacı İkiz – Mahallesi'ndedir ve bakımlıdır.

Medresenin Selçuklular döneminde tıp medresesi olarak kullanıldığı ileri sürülse de Osmanlılar devrinde her iki binanın da medrese olarak kullanıldığı bilinmektedir. Pâye bakımından medrese H.963/M.1556 tarihinde yirmili idi. H.1063/M.1653'te Mûsıla-ı Sahn(derecesi yüksek öğrenim kademesinin başlangıcı) derecesine yükseltildi.

Dârüşşifâya ait olan vakıflar ise şunlardır: Talas köyünün malikânesi, Erkilet köyünün malikânesi, Yozgat köyü malikânesinin üçte bir hissesi, Acı Kuyu mezarı, Saslı mezarının malikânesi, Sultan Hamamı'nın senelik ihalesinden alınan 8520 akçe, hamamın darüşşifa yanındaki arsasının icarından alınan 50 akçe, Gıyasiye Medresesi yanındaki arsanın senelik icarından alınan 30 akçedir de yıllık toplam geliri akçedir.

Ali Nisari Efendi bu medresede müderrislik yapmıştır. Son müderrisleri: Hisarcıklı-zâdeler Mustafa, Salim, Nail Efendiler, Müderris-zâde Rauf Efendi, Sarıabdullahefendi-zâde Hacı Hilmi Efendi.

Medrese hâlen Selçuklu Müzesi olarak hizmet vermektedir

Gülük Medresesi (607/1210-11): Selçuklu Hükümdarı Keyhusrev'in oğlu, Sultan Keykâvus zamanında Mahmud bin Yağıbasan kızı "Atsuz Elti Hatun" tarafından bir Câmî ve bitişğinde bir medrese ile bir sıbyan mektebi (*Anaokulu yetişkinleri ile ilkökul karışımı*) olarak anılan tarihte yaptırılmıştır. 735/1334 tarihinde meydana gelen zelzele neticesi yıkılan bu binalar, vakıf ve hayır sâhibi bir kişi olan Alameddin (Alîmü'd-din veya ilmü'd-din olsa gerek) oğlu Gülük Şemseddin tarafından onartılıp yenilediği için, Gülük Câmî î ve Medresesi ismini almıştır. Kendi ismiyle anılan "Gülük Şemseddin" Mahallesi'ndedir. Kabri Câmî yakınındadır. Gülük adı, Küllük, Külük-Güllük, Gülük olarak tartışmalıdır.

Külliyeyi meydana getiren Câmî ve medrese tek yapı gibi, binanın batı tarafında yer alıp, Kayseri'nin yegâne iki katlı ve tek eyvanlı medresesi olarak inşâ edilmiştir. Medrese, aynı adı taşıyan Câmîye üç kemerle bağlanmıştır. Küçük bir medresedir.

Kitâbesi Câmî giriş kapısının üzerindedir ve şöyle denilmektedir: *Fetihlerin babası, din ve dünyanın izzeti, müminlerin emirinin yardımcısı, Keyhüsrev'in oğlu, büyük sultan, efendimiz Keykavus'un devleti zamanında, Allah'ın kullarının en zayıfı, mâsum hanım Yağıbasan'ın oğlu Mahmut'un kızı, Atsuz Elti Hatun tarafından âlemlerin rabbinin yolunda altı yüz dokuz senesinde îmar edilmiştir."*

Kayseri'de bulunan medreseler içerisinde çok farklı bir özelliğe sahiptir. Evvelâ, Câmîye içten bağlantılıdır. Sonra, tek eyvanlı ve içerdeki odalar iki katlıdır. Kayseri'de iki katlı odaları olan tek medrese budur. Kapı girişinin sağında beş oda yer almaktadır. Karşı köşede büyük bir dersihâne ve onun Câmî duvarıyla bitişen yanında eyyâm

bulunmaktadır. İkinci kattaki, odalara giriş kapısının yanındaki iç merdivenden çıkılmaktadır. Son müderrisi, Yahyalı-zâde Hacı Mehmed Efendi imiş.

Medrese günümüzde değişik zamanlarda tamir görerek ulaşmıştır.

Hunad Medresesi (635/1237-38): 10.Selçuklu Hükümdarı, Keyhusrev oğlu Alaedin Keykubat'ın karısı ve 11.Selçuklu hükümdarı Keykubat oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'in annesi Huvand "Mahperi Hatun" tarafından yaptırılmıştır. Eski Araba Pazarı "Şimdi Hunat Câmî î" meydanındadır. Kendisi Câmî iç avlusundaki özel türbesinde gömülüdür.

Sanat tarihçileri, bu külliyedeki eserlerin tamamının Hunat Hatun tarafından yaptırılmadığını, külliye dâhilindeki binalardan medrese ve hamamın mimârî özellikleri ile Hunat Câmî î'nden daha evvel yaptırılmış bulunduğu, bunları yaptıranın da muhtemelen Hunat Hatun'un kocası Sultan I. Alâeddin Keykubat olduğunu ileri sürmektedirler.

Medrese, Kayseri'deki emsallerinin en büyüklerinden ve inşâ tarzı bakımından da en güzellerindedir. Batı cephesindeki kapısından girilir. Karşıda büyük bir eyvan vardır. Eyvanın iki tarafında ise iki büyük oda bulunmaktadır. Yan taraflarda da diğer küçük hücreler yer almaktadır. Giriş kapısının yanındaki iç merdivenlerden medresenin damına çıkılabilmektedir.

Medresenin vakıfları; Salur köyünün malikânesinin yarısı, Zencidereköyünün malikânesi, Emirhan mezrası, Sahra nâhiyesine bağlı Yayanı köyü malikânesinin yarısı, Asmalık'a bağlı Emirdad köyü, Tokat'a bağlı Kazova köyü malikânesi, Hunat Hatun Hamamı'ndan elde edilen gelir, Hasan Bey bahçesi malikânesinin beşte üçü, Devletşah arsası, medrese yakınında bir arsa, Sivas yolunda Muin Hoca arsası, Şeyh Şerafettin, Rıdvan Bey ve Paşa arsaları, hamam yanında bir yerin gelirinden oluşmaktadır.

Medresenin ilk müderrisi, Seyyid-i Burhâneddin Tirmizî olmuştur. Bu medresede görev yapan diğer müderrisler ise; Şeyh İbrahim Tennûri Efendi (Fatih Sultan Mehmet devri meşâyîşinden olup aslen Sivaslıdır. Sivas ve Konya da Sarı Yakup'tan eğitim aldıktan sonra Kayseri'de Hunat Hatun Medresesi'ne müderris olmuştur. Kendisi Şâfi mezhebinden olduğu için ve medresede sadece Hanefî mezhebine inanan müderrislerin ders verebileceği vakfiyesinde belirtildiğinden dolayı medreseden ayrılmıştır.) Daha sonra Sefer b. Mehmed 30 akçe ile Kayseri'de Hunat Hatun Medresesi'nde müderris olmuş, burada 40 ve daha sonra 50 akçe yevmiyeye yükselmiştir. Aynı zamanda Kayseri Müftülüğü'nü de yapmıştır. H.995/M.1587 tarihinde vefat etmiştir. Seyyid Mustafa Efendi b. Seyyid Hacı Ahmed: H.1217/M.21 Kasım 1802 tarihinde Hunat Hatun Medresesi'nde yevmi yetmiş beş akçe ile müderrislik görevini bakımından medrese H.963/M.1555ten sonra otuzlu iken, daha sonra 40'a ve H.995/M.1587 den önce ellili pâyesine yükseltilmiştir.

Son müderrisleri, Muhaddis-zâde Mustafa Efendi ve evlat ahfâdından Hacı Said Efendi, Emin Efendi, Hacı Vahdi Efendi, Vahdi Efendi, Vehbi Efendi, Âlim Efendi, Emin Efendi idiler.

Serâceddin Medresesi (Küçük Hunat) (636/1238-39): I. Alâeddin Keykubat'ın oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanatı zamanında Kayseri Emiri "Lala" Serâceddin Bedr tarafından yaptırılmıştır. Mimarı belli değildir. Yol seviyesinin altında yapılan yapı tek katlıdır. Hunat Mahallesi'nin güneyindedir. 1056/ 1646 tarihinde Müftü Ahmed Efendi bu medresenin müderrisi idi. Daha sonra burada 17 Ocak 1850'de Mehmet İzzet, Mehmet Rıfat, Mehmet Emin, Hisarcıklı-zâde İzzet Efendi, Cündibey-zâde Salih Efendi müderris olarak görev yapmışlardır.

Hacıkılınç Medresesi (647/1249-50): Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâseddin Keyhusrev'in oğlu II. İzzeddin Keykavus zamanında Tuslu Ali oğlu "Ebü'l-Kâsım" – Kâsım'ın babasının emri ile yaptırılmıştır. İstasyon Caddesi üzerinde HacıkılınçCâmi î bitişiğindedir. (Uzun zaman kapalı kalmıştır. Son müderrisi?)

Sâhibiye Medresesi (666/1267): 13. Selçuklu Hükümdarı IV. Kılıçarslan oğlu, III. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında, veziri "Hasan oğlu Sâhib Fahreddin Ali" tarafından bu tarihte yaptırılmıştır. Bu zat da Sâhibata olarak tanınır. Sâhib – vezir-unvânına nisbetle Sâhibiye (Sahabiyye) denmiştir. Bütün güzelliği ile günümüze kadar gelmiş sağlam yapılardan olup, Cumhuriyet Meydanı'ndadır. (Son müderrisleri: Hacı Abdullah Efendi, Ahmet Efendi, Abdurrahman Efendiler).

Pervâne Bey Medresesi (666/81-1267/82): Kazgancılar "Kazancılar" da denilen bu medrese, II. Gıyâseddin Keyhüsrev' in vezirlerinden Mühezzebüddin Ali' nin oğlu olup, Sultan IV. Kılıçarslan zamanında, onun hocası, lalası, adına devleti yöneteni "Pervâneci'si", Muineddin Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Medresenin açılışının Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veleddin tarafından yapıldığı ve ilk müderrisinin de Kutbeddin Şirazî olduğu belirtilmiştir²⁶⁴.

Kazancılar Çarşısı'ndaki Medrese'de 1609 yılında Mevlânâ Mustafa Efendi, 1710'da Ali Ferdi Mehmed Efendi, 1774'te Mehmed bin Yusuf müderrislik yapmaktaydılar. Medrese'de, 1847 tarihli sayımda 22 tüvana (genç) eğitim yapmaktadır. Sonrakiyıllarda, Mehmed İlmî Efendi, Hacı Abdullah Efendi, Küçük Hoca Efendi, Kuşçulu Hacı Mehmet Efendi, Karakimseli Hacı Mehmed Efendi, Feyzullah Efendi, Hisarcıklı-zâdeler, Mevlânâ Mustafa Efendi, 1845'te Sadık Efendi. 1850 yılında da Osman Recai Efendi müderrislik yapmıştır.

Binlerce talebe yetiştiren medresenin bir de vakfı mevcut olup vakıf mutasarrıflığını 1873 yılında Mehmed Enver Efendi ile Salim Efendi müştereken yapmakta idiler.

Avgunlu Medresesi (VII. Hicrî yy.): Yapıldığı tarih kesin olarak bilinmeyen bu medrese, XIII. yüzyıl Selçuklu yapısıdır. XIX. yüzyıla ancak harabeleri ve ismi kalmıştır. Yalman Mahallesi'nde Şifâiye Medresesi yakınındadır.

²⁶⁴Denktaş, Kayseri'de Yıkılan Anıtlarımız, s.84

Köşk “Eretna” Medresesi (742/1339): Melik I. Alâeddin Ertena – bazı kaynaklarda Gıyâseddin Mehmed “Köşk Dağı” mevkiinde, Şeyh Halveti Evhâdüddîn-i Kirmânî’ye hürmeten ve onun mezarı yakınında tarikat mensuplarına Dergâh olarak yaptırılmış, sonradan medrese olarak kullanılmıştır. (Son müderrisi Osman Efendi-zâde Feyzullah Efendi oğlu Molla Zahid Efendi-Bu zat, Şeyh Nakşibendi Mehmed Sa’id Efendi mecmuasında kendisini şöyle tanıtıyor: Es-Seyyid Mehmed Zahid bin Feyzullah el-medresi bi medrese-i Melik Erdana der haric-i Kayseriyye, Eş-şehir bi Nu’man Efendi-zâde, Seferü’l-Hayr 1220).

Zeynel Âbidin Medresesi (810/1407): Bu zat adına sağlığında Kayserililer tarafından verilen tarihlerde tekke ve medrese olarak yaptırılmıştır. Hunad Câmisi ve Medresesi yakınında ve kuzeyindedir. (İlk müderrisi: kendisidir.)

Hatuniye “Şâmiler” Medresesi (835/1431-32): Zülkadıroğulları’ndan Zeyneddin Karaca’nın oğlu Halil Bey’in oğlu olan Nasreddin Mehmed Bey’n eşi olan ve Kayseri’de idarecilik yapan Hatice Hatun tarafından yaptırılışı için “Hatuniye Medresesi” olarak anılmaktadır. Kayseri, 834-837 tarihlerinde üç sene kadar Şam emirlerinin nüfûzu altında kaldığından, bu medreseye “Şâmiler Medresesi” de denir. Boyacıkapısı civarındadır. Sonradan üzerine hücreler ilâve edilmiştir. (1846 ve 1849 yıllarında Seyyid Osman, Seyyid Mehmed Emin, Hızır ibn-i Abdullah ile Seyyid Abdullah ibn-i Mehmed Ali, Şakir Efendi, Adilefendi-zâde Hacı Enver Efendi isimli şahıslar müteveli ve müderris olarak tayin edilmişlerdir. Son müderrisleri ise, Sariabdullah Efendi-zâdeler ve evlamları ve ahfâdı idi.)

Kocabey Medresesi (955/1548): Şeyh İbrahim Tennûri’nin büyük oğlu Şeyh Kasım Efendi’nin zamanın ileri gelen büyük bilginlerinden Süleyman Efendi ile evlendirdiği küçük kızı Aîşe Hatun’dan ortanca torunu olan Kadı Bedreddin Mahmud Efendi tarafından han olarak yaptırılmıştır. Bu şahıs Kadı Mahmud Vakfı’nın kurucusu olup, bu han torunu Abdülkerim Kocabey tarafından 1108/1696 tarihinde de medreseye çevrilmiştir. Kocabey Câmî-i Şerifi karşısında, Hâtuniye Medresesi bitişiğindedir. (Son müderrisleri: Müderris-zâde Âlim Efendi ve Evladı Hurdacı-zâde Hacı Sadık Efendi.)

Serçeönü Medresesi (1175/1761): “Serçeoğlu-Serçeönü” büyük ve küçük olarak iki ayrı medresedir.

Serçeoğlu Medresesi (1175/1761?): Hacı Ali Efendi isminde bir zat tarafından yaptırılmıştır. Aynı ismi taşıyan mescitle beraber yaptırılan medresenin, yapım tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. XVII.yy. sonlarında yapılmış olacağı tahmin edilmiştir. Kayseri, Cumhuriyet Meydanı’ndaki eski Şehir Kulübü’nün yerinde idi. 1269/1852 senesinde vezir Gözlüklü Mehmed Reşid Paşa tarafından onarılp genişletilmiştir (Son müderrisleri: Mürid Ali Efendi, Gücöklü Bekir Efendi, Hacı Abdullah Efendi.)

Hasinli Medresesi (1126/1714): Ürgüplü Derviş Mehmed Ağa tarafından Câmî ile birlikte yaptırılmıştır. Hasinli Mahallesi’nde aynı isimle çeşmenin bitişiğindedir. Kayseri müftüleri bu medresede ders verdikleri için “Müfti Medresesi”de denir. (Son müderrisi: Mazlûm-zâde Hacı Osman Efendi.)

Büyük Hüseyin Efendi Medresesi (1175/1761?): Kurşunlu Câmî î karşısında, İstanbul Oteli'nin yerinde idi. Büyük Hüseyin Efendi tarafından yaptırıldığı söylenir. Bu zât ise 1130-1218 tarihleri arasında yaşamıştır. (Müderrisleri: Büyük Hüseyin Efendi Hoca Şakir Efendi-zâde Hacı Efendi, Damad Halil Efendi.)

Yeni Saray ve Eski Saray Medreseleri (950/1543?): Gürcü Osman Paşa Câmî-i Şerifi -diğer ismi Saray Câmî î-ile beraber yaptırılmış olabileceği, “Mir’at-ı Kayseriyye”deki kayıttan anlaşılıyor ise de, Gürcü Osman Paşa'nın Sicil-i Osmânî'deki Şu iki; a) Hamid Hüseyin Paşa, Gürcü Osman Paşa'nın hazine kâtibi iken derecesi yükselerek 1198/1783 tarihinde Mir-i Mirân pâyesiyle Kayseri Mutasarrıfı oluşu, b) Ömer Paşa, Gürcü Osman Paşa'nın Delibaşısı iken derece yükselmeleri ile nihayet 1218/1803'te Mir-i Miran pâyesiyle Kayseri Mutasarrıfı oluşu kayıtlarına göre H. 12. yüzyılda yaşamış olması gerekir. Bu da takriben 1170-75/1756-61 yılları demektir.

Hükümet dairesi yanındaki Saat Kulesi karşısında, sinema bahçesinin yerinde idi. Batı tarafındaki medreseye “Yeni Saray”, doğu tarafındakine de “Eski Saray” Medreseleri denmektedir. Eski Saray Medresesi'nin de Osman Paşa tarafından yaptırıldığı şüphelidir. (Son müderrisleri: Kazım Efendi Hoca, onun babası, Kara Molla Hacı Mustafa Efendi Hoca.)

Gözübüyük Medresesi (1200/1785-90): Gözübüyük-zâde İbrahim Efendi tarafından yaptırılmıştır. Sinan Bahçesi içerisinde, Hilton Oteli batısında idi. (Müderrisleri: Gözübüyük-zâde İbrahim, Sabit, Münib Efendiler.)

Kurşunlu Medresesi (1249/1833): Kayseri mutasarrıfı Osman Nuri Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kurşunlu Câmî î'nin yakınında, batısındadır.

Kitâbesi:

*Nûri Paşa-yı kerem-perverin oldı eseri
Sarf-ı himmetle güzel yerde yapdı hakkâ*

*Nice hayrâta Hudâ böyle muvaffak itsün
Okusun subh u mesâ ders-i duâsın ulemâ*

*Sal tarihini yazan gevherin Mes'ud
Yapdı bu medreseyi Nûri Osman Paşa (1249/1833)*

Zekeriya Efendi Medresesi (1280/1863): Avanoslu Hacı Zekeriya Efendi tarafından yaptırılmıştır. “Dört Dükkân Önü'nde”, Âdem Çilsal konağının yerinde idi. (Müderrisleri: Avanoslu Hacı Zekeriya Efendi, Karaahmed-zâde Ahmed Efendi, Hafızağa-zâde Hacı Derviş Efendi, Şeyh Efendi, Miyasoğlu Hacı Ali Efendi.)

Dört Dudak Medresesi (---): Dörtudak-zâde Ahmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. Dörtükkânönü'ndedir (Düvenönü). (Müderrisi: Dörtudak-zâde Ahmed Efendi.)

Boğazlıyan Medresesi (---): Boğazlıyanlı Ali Efendi tarafından yaptırılmıştır. Gâzi Bulvarı karşısında, Buğday-Un Pazarı'nın yerinde idi. (Müdürrisi: Boğazlıyanlı Ali Efendi.)

Nûriye Medresesi (---): Varinli-zâde Nuri Efendi tarafından yaptırılmıştır. Şimdiki Hattat Otelı yerinde idi. (Müdürrisleri: Varinli-zâde Nuri Efendi, Hacı Mehmed Efendi.)

Kürt Ali Efendi Medresesi (---): Kürt Ali Efendi ismiyle tanınmış zât tarafından yaptırılmıştır. Kurşunlu Câmî î'nin kuzey batısında idi. (Müdürrisleri: Kürt Ali Efendi, Kürt Mehmed Efendi.)

Akçakoyunlu Medresesi (---): Akçakoyunlu Hacı Arif Efendi tarafından yaptırılmıştır. Dörtükkânönü'ndedir (Düvenönü). (Akkoyunlu Hacı Ârif Efendi, Hamurculu Osman Efendi.)

Kozanoğlu Medresesi (---): Kozanoğlu Ahmed Bey "Derebeyi" tarafından yaptırılmıştır. "Zencirli Medrese" dahi denir. Sinan Bahçesi'nde, Şimdiki Hilton Otelı karşısında, diğer iki medrese ile bitişik idi. (Müdürrisleri: Küçük Hacı Hafız Efendi, oğlu Ahmed Efendi.)

Hacı Tatlı Medresesi (---): Tatlı-zâde Ahmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. "... yerinin kaydı yok" (Müdürrisleri: Tatlı-zâde Ahmed Efendi, Mehmed Efendi.)

Yeni Dâire Medresesi (---): "...Yaptıran kaydı yok". Kömürlükte, Cumhuriyet İlkokulu üzerindeki Namazgâh bitişiginde, Necmeddin Feyzoğlu'nun evinin yeridir. (Müdürrisleri: Akşehirli-zâde Hacı Osman Efendi evlat ve ahfâdı.)

Kürtler Medresesi (---): Yaptıranın bilinmediği, Halkevi'nin yerinde veya Çukur Câmî î'nin güneyinde olduğu diğer admın da Ziyaiye Medresesi olduğu, tahmin edilmektedir. 1705 yılında Ahmed Efendi, 1772'de Ahmed bin İbrahim ve Şehriyar Osman Halife müdürrislik yapmışlardır. Son müdürrisleri; Karakimseli Hacı Mehmed Efendi iken, 1847 sayımında 34 genç talebenin eğitim gördüğü belirtilmiştir.

Karafakih Medresesi (---): "...Yaptıran kaydı yok". Meydan'daki Atatürk heykelinin yerinde idi. (Son müdürrisi: Canbaz-zâde Hacı Bekir Efendi.)

Emhânî Medresesi (---): "...Yaptıran kaydı yok". Atpazarı'nda "İmam Sultan Türbesi" (Zeynel Âbidin Türbesi) yanındadır. "Darü'l-Hilâfe" dahi denir. (Bu medresenin isminin "Eynihani" ve yaptıranın da Kayseri'nin Caferbey Mahallesi eşrafından Eynihani-zâde Mehmed Efendi olduğu zannedilmektedir.) Son müdürrisleri: Saçmacı-zâde Süleyman Efendi, Bekir Efendi, Kürt Hacı Osman Efendi.

İmam Sultan (Zeynel Âbidin) Medresesi (---): Zeynel Âbidin Türbesi önünde, yani Atpazarı'nda kendi türbesi bitişiginde. 1777 yılında Mütü-zâde Ali Efendi müdürris iken, Son müdürrisleri: Divrikli Emin Efendi, Hacırenci-zâde Hacı Nuh Efendi olmuşlardır. 1847 talebe sayımında 29 talebenin eğitim gördüğü kaydedilmiştir.

Câmi-i Kebîr Medresesi (---): Yaptıranı hakkında açık bilgi yok. Ancak “Raşid Efendi Kütüphanesi” binası, 1211/1796 tarihinde yaptırılmıştır. Bu bina medrese olarak kullanılmıştır. Câmi-iKebîr bitişiğindeymiş²⁶⁵.

Mesud Efendi Medresesi: Kayseri Nâibi Seyyid Abdulaziz Efendi'nin Kayseri 'de eğitime çok önem verdiği ve birçok ilim merkezlerinin kuruluşu için büyük gayretler sarf ettiği dönemde Kürdler Mahallesi'nin Arappazarı mevkiinde müderris sınıfından Mesud Efendi'nin himâyesinde ne zaman kurulduğunu bilemediğimiz eski medrese yerine otuz odalı büyük bir medrese inşâ edilmiştir. Medrese, Kayseri Kaza Meclisi âzâları tarafından alınan karar ve Kaymakam Ali Paşa'nın onayı ile Evkaf Nezâreti'ne vakfın şart-nâmesi bildirilerek vakfedilmiştir.

Medrese inşasında hizmeti geçen ve aynı zamanda bu medresenin eski müderrisi olan Mesut Efendi ve biraderi Hafız Ahmed Efendi'ye irâde-i seniyye olarak vakfın işlerine bakma göreviyle birlikte medrese müderrisliği de verilerek tayinleri 1845 tarihinde yapılmıştır.

Yağmuroğlu Medresesi:1915 yılında Âyân Meclisi âzâlığına atanan Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi1884-86 yıllarında iki yıl Kayseri'de Yağmuroğlu Medresesi'nde öğrenimine devam ederek, hücrede oturmaya hak kazanmıştır. Kayseri'de mantık, maâni beyan bedî' okumuş, yaz tatilinde de Ürgüp'te Dayısı Müftü Ahmet Tahir Efendi'den tefsir öğrenimi görmüştür.

²⁶⁵ Güven, Ahmet Emin, **Kayseri'de Yazma Mecmualar**, E.Ü. Yay. Nu:125, Kayseri 2000 S: LVI-LXII

BEŞİNCİ BÖLÜM

“Mâzi âyine-i ibrettir. Mâziyi unutan, istikbâlde yolunu şaşırır.”

1. Kayserililer'in Millî Harekete Katılmaları 1919

1919 senesinin Haziran sonlarında İstanbul'da Ferit Paşa Kabinesi'nin Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey'in bütün vilâyetlere bir tâميم göndererek; İngiliz Fevkalâde Mümessili'nin talep ve dayatması ile Mustafa Kemâl Paşa'nın ordu müfettişliğinden azledildiğini bildirmesi ile Anadolu'daki halkın ikiye ayrıldığı görülmektedir. Birinci gurupta İstanbul'a bağlı resmî hükümet taraftarları ve ikinci gurupta da İstanbul'dan ümidini keserek doğuda hareketlenen harekete bel bağlayanlar yer almakta idi.

Sivas'tan çok kötü haberler geliyordu. Şeyh Recep isminde bir yobazın Heyet-i Temsiliye'ye başkaldırdığı, Mustafa Kemâl Paşa'nın Amasya'ya kaçtığı, Temsil Heyeti üyelerinden bazılarının öldürüldüğü duyuluyordu. Bu sırada Kayseri İhtiyat Zabitleri Başkanı Mazlum Rasim Bey'den, Nuri Bey'e bir telgraf geldi. Onu acele Kayseri'ye çağırıyorlardı. Nuri Bey yanına yalnız Ahmet Çavuş'u alarak Tekir yolundan Kayseri'ye ulaştı. Derneğin taşındığı binada Mazlum Rasim ve diğer bazı arkadaşlarıyla buluştu. Sivas'ta gerçekten karışıklıklar varmış, fakat Mustafa Kemâl Paşa'nın kaçtığı ve Heyet-i Temsiliye üyelerinden bazılarının öldürüldüğü yalanmış. Paşa aslında Amasya'da bulunuyormuş. Bu günlerde Sivas'a dönmek üzereymiş. Nuri Bey'i bu olaylar karşısında ne gibi önlemler almak gerektiğini görüşmek üzere çağırılmışlar.

Nuri Bey, orada bulunan arkadaşlarına şöyle bir teklifte bulundu:

“Bu gece derneğin genel kurulunu toplayalım. Gerçi önceden yeminliyse de, yapacağımız işin önemini ve büyüklüğünü dikkate alarak, “çoğunluğun vereceği karara hiçbir şart ve bağı olmaksızın uyacağımıza” dair yeniden hepsine ayrı ayrı yemin ettirelim. Teklifimiz de şu olmalı: Derhâl silahlanılarak, bu gece Hükümet Binası ve telgrafhâne işgal edilecek. Mustafa Kemâl Paşa'yı makine başına çağıracağız. Altmıştan fazla silahlı ihtiyat subayının makine başında bulunduğunu söyleyeceğiz, mücadelesine devam etmek üzere Heyet-i Temsiliye'yle birlikte Kayseri'yi şereflendirmesini rica edeceğiz.”

Zemini sal döşeli geniş salon tam saat on'da dolmuştu. Toplantı kısa sürdü. Teklifin gizli oyla kabul veya reddedilmesi kararlaştırıldı Nuri Bey seviniyordu. Çoğunluğun teklifi kabul edeceğini umuyordu. Ayrı ayrı arkadaşlarla yaptığı görüşmeler ona bu inancı vermişti.

Cumhuriyet'in mührünü taşıyan boş kâğıtlar dağıtıldı, oylar ayrıldı, heyhât. Teklif yalnız bir oy farkıyla reddedilmişti.

Gerçi ertesi gün Sivas'taki isyanın bastırıldığı, Mustafa Kemâl Paşa'nın bir yörede bu yobazları ortadan kaldırdığı haber alınmış ve sevinilmişti; fakat ne yazık ki, bir tek oy Kurtuluş Savaşı tarihinin en büyük şerefinden Kayseri'yi yoksun bırakmıştı²⁶⁶.

İşte Kayseri ileri gelenleri bu ikilem içinde yerlerini almak üzere Taşçı-zâde Mehmet Bey'in İçerişar'daki evinin sofasında sıcak bir ağustos günü öğleden sonrasında toplandılar. Aralarında Kâtip-zâde Nuh Naci, Hacılarlı-zâde Mustafa, Taşçı-zâde Mehmet, Hacı Niyazi-zâde Faik, Erkiletli-zâde Veysel, Mustafa Nisârî, Mahzar Karakaya, Ağırnaslı Mustafa, Belediye Reisi Çalık-zâde Rifat, Nakip-zâde Sadık ve Ahmet, Yedekçi-zâde Mehmet ve Hüseyin, Narin-zâde Hacı, Muhasebeci Âbidin, Müftü Remzi Efendi, Mehter-zâde Osman, Behçet-zâde Ahmet, Kığılmaz-zâde Tevfik, Ramazanoğlu Musa, Ahziasker Kâlem Muameleleri Müfettişi Fehmi ve Halaçoğlu Ahmet Hilmi'nin de bulunduğu 40-50 kişinin birer ikişer gizlice geldikleri bu toplantıda Binbaşı Fehmi Bey'in verdiği bilgiler dinlenildi ve uzun tartışmalardan sonra toplanacak olan Sivas Kongresi'ne Kayseri delegesi olarak Halaçoğlu Ahmet Hilmi, Katip-zâde Nuh Naci ve İmam-zâde Ömer Bey'in katılmasına karar verildi. Böylece çok tereddütlü de olsa Kayseri ileri gelenleri ikinci alternatif olan Kuvâ-yı Millîye tarafında yerini almış oldu.

Seçim çalışmaları ve tartışmaların uzaması sebebiyle, Kayserili delegeler Sivas'ta kongreye geç iştirak etmişlerdir. Mustafa Kemâl Paşa kendilerini kabul ettiğinde gecikme sebebini soracaktır. *“Acaba, Kayseri Mutasarrıfı sizin gelmenize engel mi çıkardı?”* *“Hayır Paşam, mutasarrıfın, bu tavrı göstermek, bu engeli koymak gibi bir şansı yoktu; fakat elde olmayan sebepler vukû buldu. Kayserililerin, mühim bir konuda karar verirken, itidâlle ve her türlü sonuçları hesaplayarak harekete geçmek karakterindedir. Bu meselede de düşünüp taşındıktan sonra karar verdik”* diyorlar. *“Kayseri, bundan böyle sizin safınızda ve emrinizde vatanî vazifesini yapacaktır”* diye Mustafa Kemâl'e olan inançlarını, Mücadeleye olan bağlılıklarını ifade etmişlerdir.

Sivas'ta beş gün kalan heyet, Kayseri'ye döndükten sonra Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Cemiyetin merkezi de bugün Cumhuriyet Meydanı'nda yer alan Saat Kulesi'nin altındaki “Muvakkithânedir”.

8 Eylül 1911 yılından 2 Nisan 1919'a kadar Kayseri Müftülüğü yapmış olan Müftü Ahmet Remzi Efendi, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başkanlığına getirilmiş ve

²⁶⁶ Osman Coşkun, *İkinci Ergenekon*, Gita Yay. İstanbul 2008, s. 203

mitinglerin organizesi, halktan aynî ve nakdî yardım toplanması, İntikam Alayı'nın kurulması, halkın aydınlatılması gibi görevleri tamamıyla bu cemiyet yapmıştır.

Türk Kadını, her zaman her yerde olduğu gibi, Mücadele'de cephe gerisinde erkeğinin yanında olmuş, onu bütünleyen unsur olarak gerçek kimliğini ortaya koymuştur. Anadolu kadınlarının Sivas'ta kurdukları "Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti"nin Kayseri'de de kısa zamanda bir şubesi açılmış ve başkanlığına da Seyyide Hanım getirilmiştir.

Bu arada, tabii ki, Kayseri'nin yakın çevresindeki işgâller, Kayseri'den endişe ile takip edilmektedir. Mustafa Kemâl'in, mücadelenin başarıya ulaşması için teşkilâtlanmanın şart olduğunu bildirmesi ile yurt sathında teşkilâtlanma başlamış ve Adana işgâl bölgesi için de Kayseri merkez seçilmiştir.

2. Fransız İşgâline Karşı Koymak Üzere Adana Tarafına Gönderilen İlk Müfreze 1919

Fransızlar tarafından işgâl edilen Adana'nın kurtarılması için Jandarma Zabiti Ratip Bey'in (Sinan Tekeli) gayret ve teşviki ile Kayseri yedek subaylarından Şahin Kemal, İcrâcî Şaban, Naim ve zamanın sevilen efelerinden Şişlinin Abdurrahman Beyleri'nden meydana gelen sembolik bir grup Niğde yolu ile Karaisalı'ya hareket etti. Fransızlara karşı ilk ateşi başlattı. Bu küçük idealistler gurubunun başlattığı hareketin tarihî önemi çok büyüktür.

3. Maraş'ın İşgâli Üzerine Kayseri'de Yapılan Büyük Miting 1919

Kasım aylarının sonlarında, Maraş'ın Fransızlar tarafından işgâli haberi Kayseri'de bomba tesiri yaptı. Maraşlılar'ın kadınlı erkekli gösterdikleri efsânevî kahramanlıklar dilden dile dolaşarak büyük bir heyecana sebep oldu. Kayseri'nin ileri gelenleri derhâltoplandı. Büyük bir miting yapılarak bu vatan parçasının kahraman evlatlarına destek verme kararı aldılar. Bugünkü Cumhuriyet Meydanı'nda boş bir arabadan kürsü yapıldı. Çok büyük bir kalabalığın toplandığı Meydan'da uğranılan felâket dile getirildi. Tekbirlerle halk galeyâna geldi. "kahrolsun müstevliler" nidâları ile bütün Kayseri halkı âdeta kenetlendi. Kayseri halkı bu olaydan sonra yedisinden yetmişe tam bir bütün hâlinde "Kuvâ-yı Milliye" saflarında yer almış oldu.

4. Millî Mücadele'de Kayseri'deki Gelişmeler

İzmir'in işgâli üzerine, İzmir ve Balıkesir bölgelerin de yer yer işgâl kuvvetlerine karşı direnmeler başlamıştı. Ödemiş ve Biga'da ilk silahlı çarpışmanın meydana geldiği ve Yunan ileri hattı boyunca gerilla savaşının birden alevlendiği, Kayseri'de duyuldu. Güney'de, Haçın Ermenileri'ne karşı Develi'de başlatılan hareket gittikçe genişletiyordu.

23 Temmuz 1919'da, Doğu Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Doğu illeri delegeleri, Erzurum'da toplandılar. İlk gün M. Kemâl Paşa Kongre Başkanı seçildi.

Kongre, “Millî” olarak bilinen demecin ilk nüshasını hazırladı. Kongre’nin Doğu illerini kapsaması nedeniyle Kayseri delege göndermemiştir.

Erzurum’da kongre çalışmaları yapılırken, Kayseri’de de halk Millî Mücadele konusunda aydınlatılıyordu. Bu görevi genellikle İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti yapıyordu. Hattâ köylere dahi gidiliyor, memleketin durumu anlatılıyordu. İşte bu amaçla, esas görevleri vergi toplamak olmasına rağmen, Ahmet Hilmi Bey ve Nisari-zâde Mustafa Bey, halkı aydınlatmak ve teşkilât kurmak için, Zırva köyünden başlayarak Karakaya, Ömerhacılı, Palas, Yüzerlik, Tuzhisar köylerini gezerek, memlekette olup-biten sürüp-giden olaylar hakkında bilgiler veriyorlardı.

Erzurum Kongresi’nden sonra ikinci ve daha önemli bir kongrenin Sivas’ta yapılacağı ve memleketin her tarafından gelen murahhasların bu kongreye katılacağı haberi Kayseri’de duyuldu. Sivas’da kongre hazırlıkları yapılırken, Kayseri’den de üç temsilcinin kongreye katılması isteniyordu. Kongreye Kayseri’nin katılıp katılmaması meselesini görüşmek üzere, gizli bir toplantı yapılması kararlaştırıldı. Toplantının gizli yapılmasının sebebi ağustos ayı ortalarına doğru memlekette iki kuvvet ve iki taraf meydana gelmeye başlamıştı. Biri Sivas’ta beliren hareket, diğeri ise, İstanbul’a bağlı resmî hükümet. Kayseri’nin de bu iki taraftan birisini tutması ve ona göre yönünü çizmesi gerekmektedir. Elbette şehir de her iki tarafı isteyen taraftarlar vardı. Doğu’daki hareket henüz tereddütle karşılanıyordu. Çünkü oldukça iyi tanınmıyordu.

Fransızlar Kozan’ı işgâl edince Kozan’dan kaçarak Kayseri’nin kazası Develi’ye sığınan üç kişilik bir heyet, oradan da Sivas’a gittiler. Sivas’ta kongre dağılmış, onun nâmına Heyet-i Temsiliye kalmıştı. 30 Ekim 1919 akşamı Heyet-i Temsiliye, kongrenin yapıldığı lise binasında toplanarak, Hulusi Kurtoğlu, dâvâ vekili Emmi Mustafa, Halil Topaloğlu’ndan oluşan Kozan heyetinden bilgi aldılar. Bunun üzerine bölgede teşkilât yapılması hakkında kararlar verilerek Kilikya mıntıkasına Topçu Binbaşı Kemâl ve Yüzbaşı Osman Tufan’ın gönderilerek, teşkilât ve teşebbüse geçilmesi kararlaştırıldı.

Ali Fuat Paşa, Sivas’tan ayrılarak Kayseri üzerinden Ankara’ya hareket etti. Ayrılmadan önce Develi’ye bir telgraf çekerek Doğan ve Tufan Beyleri Kayseri’de yapılacak toplantıya çağırdı (4 Aralık 1919). Toplantıya 11. Tümen Kumandanı Yarbay Mümtaz Bey, Kayseri Askerlik Şubesi Başkanı Yzb. Emrullah Bey, Şubede Yzb. Râtip Bey ile Develi’de Kilikya Kuvâ-yı Millîye Kumandanı Doğan ve yardımcısı Tufan Beyler katıldılar.

Kilikya, Cephânesi’nin çok büyük olması dolayısıyla Doğu ve Batı Kilikya olmak üzere ikiye ayrıldı. Doğu Kilikya Kumandanlığına Tufan Bey, Batı Kilikya Kumandanlığı’na da Yzb. Râtip Bey (Sinan Tekelioğlu) atanarak her ikisi de Doğan Bey’e bağlandı.

5. Mustafa Kemâl Paşa’nın Kayseri’ye İlk Defa Gelişi 1919

Sivas Kongresi’nde “Heyet-i Temsiliye” merkezinin Ankara’ya nakledilmesi ve orada toplantı yapılması kararlaştırıldı. Bunun üzerine Mustafa Kemâl ve arkadaşları Sivas’tan Ankara’ya gitmek üzere üç araba ile yola koyuldular.

Heyet-i Temsiliye'nin Kayseri'yi ziyareti daha önce Kayseri'ye gönderilen Ali Fuat Paşa'nın buradaki temasları ile plânlandı. Bu konuda, bütün cemiyetler, teşkilâtlar, gereken hassasiyeti gösterdiler. Ali Fuat Paşa'nın 5 Aralık'ta Kayseri'den ayrılmasından sonra, Heyet-i Temsiliyeyi karşılama hazırlıkları başladı.

19 Aralık 1919 Cuma günü akşamüstü ancak iki araba olarak Kayseri'ye gelebildiler. Yolda kalan üçüncü arabada bulunan Mazhar Müfit Kansu, hatıratında bu yolculuğu şöyle anlatıyor²⁶⁷: "Sivas'tan hareketimizden sonra, bir köprübaşına geldik, doğru gidilirse bu yol Tokat ve Amasya'ya gidiyordu. Sola dönerek köprü geçilecek olursa bu da Kayseri yolu idi. Tabii biz sola saptık, bir müddet sonra ismi hatırıma gelmeyen bir köye geldik

Köyden harekâtımızdan sonra, bir dağın kenarından geçen şose üzerinden oldukça zahmetle dağı aştık. Nihayet kar ve buzdan çok eziyet çekerek 19Aralık1919 Cuma günü Kayseri'ye yaklaşmakta idik.

Geceyi geçirdiğimiz kasabadan ayrıldıktan sonra bizim otomobilin lastiği patladı. Patlayan iç lastikti, yedeği yerini koyuncaya kadar diğer otomobiller bizi geçerek yollarına devam ettiler. Tâmirden sonra sür'ati artırarak arkadaşlara yetişmek istedik. Yarım saat geçmeden iç lastik yine patladı. Son yedeği de koyduk. Ne çare kiaksilik bir kere kendini göstermişti. Bu da yarım saat sonra patladı. Şoförün ifadesine göre, bu yedekler büyük geliyormuş, onun için kıvrılarak patlamakta imiş amma, başka iç lastik kalmamıştı.

Şoför, lastik yerine paçavra gibi bulabildiği şeyleri doldurdu, harekâtımız ağırlaştı, nihayet arkadaşlara yetişmek ümidinden vazgeçtik. Akşam oluyor, Kayseri'ye yaklaştıkça kar daha ziyaleşiyordu; nihayet karla örtülü yolu da kaybettik. Geçen otomobillerin izinden istifade ediyorduk. Fakat şiddetli yağan kar, izleri kapatmıştı. Bilmem nasıl oldu bir kar yığınınna saptık ve durduk. Hüsrev Bey, ben, Yüzbaşı Bedri Bey ve şoför o kadar uğraştığımız hâlde, otomobili kardan çıkaramadık.

Ortalık kararmaya başlamıştı, kısa bir müzakereden sonra olduğumuz yerde kalmaktan başka çare bulamadık. Kayseri'ye varan arkadaşlar elbette bize muavenet(yardım) için bir çareye tevessül edeceklerdi(başvuracaklardı). Bu cihetle olduğumuz yerde beklemekten başka yapacak bir tedbir yoktu. Yalnız gece karpit lambalarını yakarak olduğumuz yeri göstermek istedik ve bu soğukta ve karda bir kurt hücumuna maruz kalmamak için Bedri Bey makineli tüfeği hazır hâle getirdi. Biz de tüfeklerimizi ele alarak, otomobilin etrafında uyuşuk ayaklarımızı harekete geçirmek üzere dolaşıp duruyorduk.

Kayseri'ye vâsil olan (ulaşan) Mustafa Kemâl Paşa, İmam-zâde Raşit Ağa'nın hânesine misafir edilmiş, ben ve Hüsrev Bey de bu evde kalacak sûrette hazırlık

²⁶⁷ Kansu Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, TTK, Ankara,1968, s:489-491

yapılmış, Rauf Bey, Nuh Efendi'nin(Nuh Naci Yazgan) hânesinde ve diğer arkadaşlar da diğer zevatın hânelerine misafir edilmişler.

Mustafa Kemâl Paşa “Arkadaşlarım gelmeden sofraya oturmam“ demiş. Derhâl bir kamyon ile kâfi miktarda jandarma bizim imdadımıza çıkarılmış. Taşçı-zâde Mehmet Efendi'nin söylediğine göre, Paşa çok merak etmiş. Ozaman kamyon bulmak kolay iş değildi. Mehmet Efendi kamyonu Amerikan Koleji'nden almış. Her ne ise kamyonun gelmekte olduğunu gördük ve sevindik.

Nihayet otomobili kamyona bağliyerek kardan kurtardık ve Kayseri'ye hareket ettik, İmam-zâde Raşit Ağa'nın hânesine geldiğimiz zaman gece yarısına bir saat vardı.

Donacak bir hâldeydik, Paşa'yı hazırlanmış sofraya oturmamış, gezinmekte bulduk. Merak ile: “Aman yahu, nerede kaldınız? Merak içindeyim” dedi. Ben de: “Bizi bırakıp kaçtınız, olur mu?” dedim. “Ne bileyim”dedi. “arkadan yavaş yavaş geliyordunuz, kara saplândığınızı zannetmedim, neyse geçmiş olsun, bu havalarda bu kırık dökük otomobillerle bundan daha iyi seyahat mümkün olur mu?”

Biraz ısındık ve sofraya oturduk. Paşa'nın güzel hikâyeleriyle çektiklerimizi unutarak güle güle yemek yedik. Ertesi gün Kayseri'de kalacaktık; ziyaret edilecek yerler vardı.

Gece yarısını geçmiş idi ki, yatak odalarımıza çekildik. Paşa sağdaki odada, ben karşıdaki odada, Hüsrev Bey de yanındaki odada mükemmel ve çok rahat yapılmış yataklara kavuştuk. Odalar, yanan sobalarla mükemmel teshin edilmişti (ısıtılmıştı). Rahat uyuduk. Doğrusu Raşit Ağa'nın misafirperverliğini unutamıyorum.”

Temsil Heyeti'ni karşılama ise onca soğuk ve ayaza rağmen Kayserililerce çok büyük bir ilgi ile gerçekleşti. Vakit akşam yakını idi. Kayseri halkı büyüklü küçüklü Çifte Kümbetler'e kadar yollara döküldü. 500-600 kadar atlı çok daha uzaklara, Kayırhan'a kadar gitmişti. Ayrıca Jandarma kumandanı Binbaşı Hayri Bey'le Yüzbaşı Ratıp Bey tarafından Kumalı'ya kadar yolun iki tarafında jandarma erleri ile koruyucu önlem alınmıştı. Mustafa Kemâl Paşa'nın yanında Dr.Refik Bey (Saydam), H.Rauf Bey (Orbay), Şeyh Fevzi Efendi, Hakkı Behiç, Alfred Rüstem Bey ve yaverleri Muzaffer (Kılıç) ile Cevat Abbas (Gürer) bulunuyordu. Heyette bulunması gereken ve hikâyesi yukarıda anlatılan üçüncü arabadaki Mazhar Fuat(Kansu), Binbaşı Hüsrev Sami(Kızıldoğan) ve Yüzbaşı Bedri Bey tabii ki henüz gelememişlerdi. Heyet, Sivas Caddesi'nde şehre yakın bir yerde (eski hayvan hastahânesi hizasında) eski bir Ford arabadan arabadan inerek yürümeye başladı. Halk kendilerini devamlı sûrette alkışlayarak;“Yaşa, Varol, Yolunda ölmeye hazırız, Paşam!” diye bağrışıyorlardı²⁶⁸. Heyet yolun iki tarafını doldurmuş bulunan halkı selâmlıyarak şimdiki stadyum yakınına geldiğinde Küçük Hacı isimli kişi tarafından bir deve kurban edildi.

²⁶⁸ Kalaç, Ahmet Hilmi, Kendi Kitabım, Yeni Matbaa, 1960, s:158160

Kendilerini karşılamaya bir İngiliz arabasıyla gelmiş bulunan ve Kuvâ-yı Millîye hareketine sıcak bakmadığı bilinen Mutasarıf Salih Lütî Bey'e fazla itibar etmeyerek akşam namazı vaktinde belediye binasına girdiler. Sonra Mustafa Kemâl Paşa, balkona çıkarak meydanda bekleyen halka hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmadan sonra şiir okuyan bir çocuğu okşayarak *"Biz bu işe Allah'ın yardımı ile başladık. İnşallah memleketimizi kurtararak yarının gençliği olan sizlere emanet edeceğiz"* dedi. Bu sırada Mustafa Kemâl'in başında bir kalpak, ayağında kilot pantolon, çizme yerine uzun bir çorap ve üzerinde de açık renkli spor bir ceket bulunuyordu.

İmamoğlu Raşit Ağa'nın evi o günün Kayseri'sinin yapısı ve mobilyası bakımından en iyi evi idi. Günümüzde "Atatürk Evi ve Müzesi" olarak tanzim edilen bu evde kalan Paşa, ikinci gün aylardır hasret kaldıkları tereyağ, kaymak, süt, bal ve yumurtalı pastırmadan oluşan bir kahvaltıdan sonra şehirde bir gezi yapmış, Asker'i kulübü, sonra bazı mektepleri ve Ermeni cemaatine ait bir mektep ile Kayseri'yi terk etmeye hazırlanan papazını görmüş, daha sonra "İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti"ni ziyaret etmiş ve orada şu konuşmayı yapmıştır. *"Arkadaşlar, sizlerle arkadaşlığımız cephelerde, necip milletimizin şeref ve istiklâlini kurtarmak davası uğrunda teessüs etmiştir. Bu arkadaşlık, uğrunda çarpışılan dava kadar asil, necip ve binaenaleyh itimada lâyıktır. Şeref ve istiklâlimizi korumak için yeniden mücadeleye atılırken en başta sizin arkadaşlığınıza ve vatan aşkınıza güveniyorum. Kayserili İhtiyat zabitan arkadaşlarımın istiklâl mücadelesi uğrunda yaptıklarından ve yapmak istediklerinden tamâmen ve memnûniyetle haberdâr bulunuyorum.²⁶⁹"* dedi. Onlar da *"Emrinizdeyiz, canımızla, kanımızla sizinle beraberiz"* dediler ve bina önünde bir de toplu hâlde fotoğraf çektirildi.

(Faruk Yaman Kol.)

²⁶⁹ Çelebi Ömer, **Atatürk Kayseri'de** s. 53

Paşa, daha sonra halk ve özellikle de hocalarla toplu hâlde görüşmek istedi. Başta Kızıklı Hacı Kâsım Efendi olduğu hâlde ilmiye sınıfının ileri gelenleri, tüccar ve esnaftan bazıları Raşit Efendi Kütüphanesi'nde toplandılar. Kütüphaneye gelen Mustafa Kemâl Paşa, hocaların teker teker ellerini sıktı onlara iltifat etti. Memleketin sıkıntılarını ve bunları önlemek için millete düşen vazifeleri anlattı.

Nihayet 21 Kânûn-ı evvel (Aralık) Pazar günü Saat'in yanında şehrin ileri gelenlerinin katıldığı ufak çapta bir uğurlama töreni yapıldı. Hareket saati tam dokuz olarak kararlaştırıldığı hâlde on dakikalık bir gecikme ile Mucur'a doğru hareket edildi. Gitmeden önce Temsilciler Heyeti adına Kayseri halkına bir teşekkür bildirisi yayımlandı. Kayserili atlılar başta Germirli Hacı olmak üzere Himmetdede'ye kadar heyete refakat ettiler. Himmetdede köyünden ayrıldıktan bir zaman sonra Kayserililer'in yolluk olarak verdikleri börekler, sucuklar, pastırmalar ve piliçler her otomobile dağıtılarak arabaların içinde öğle yemeği olarak yenildi. Paşa kendileri ile hâlen gelmekte olan atlılara artık dönmelerini söyledi ise de onlar Topaklı'ya kadar gelmeye devam ettiler ve burada Kırşehir atlılarına görevi devrederek geri döndüler. Heyet de Kırşehir, Balâ üzerinden Ankara'ya ulaştı.

6. Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi'nin Kayseri Ahâlî Muhteremesine Beyannâmesi 1919

“Anadolu'nun hayatı iktisadiyesinde ebedî bir mevki-i bülendi olan Kayseri halkının Heyet-i Temsiliye'ye açtığı ağıuşı samimiyet ve uhuvvet o kadar har, o kadar nevâzişkâr oldu ki muhterem Kayserililere alenî bir lisân-ı minnet ve şükran ile hitab etmeye lüzum gördük. Kadın, erkek, çocuk bütün efradı milletin umûmî bir galeyan ve heyecan izhar ettiği teveccüh ve samimiyet, Heyet-i Temsiliyeyi teşkil eden naçiz fertlerin şahıslarında bilâ istisnâ her kalbin birleşmiş ve her kuvvetli şahsiyetin itilaf ve irtibat etmiş bulunması cihetiyle pek kıymettar ve pek ulvî mahiyettedir.

Heyet etrafında her çehrede ve her Türkt'en taşan tufan-ı muhabbet ve samimiyet içinde hayatını vakfetmiş olduğu mesainin amel-i Millîyeye istinad ettiğini görmekte bahtiyar ve memleketin yegâne haris-i tamâmiyeti ve milletin ilk ve son çâre-i necât ve selâmeti olan bu vahdet devam ettikçe istikbâlin telâfi-i mâfatına behemahâl imkân bahşedeceğinden ümitvar oldu.

Bu tahassüsât ile gâye-i Millîyeye daha ziyâde kuvvet ve metânentle yürüme için milletin azîm ve îmanına istinat ettiğini hissederek müteşekkîr kaldı.

Anadolu'nun kalbî heyecanına bu seyahatimizin ilk merhalesinde Kayseri'de temas ettik. *Bu temasın bıraktığı hâtıra-ı hürmet ve merbûdiyeti ve şahsen mütehassıs olduğumuz âsâr-ı uhuvvet ve nezâketin tevlit ettiği hiss-i şükranî ömrümüz oldukça muhafaza edeceğiz. Gâyemize şiddet-i merbûdiyetin yüreklerimize bahşettiği hissi iftihar ile seyahatimize devam ederken arkamızdan Anadolu'nun bütün teheyycâtı vatan perverânesini nefsinde en güzel temsil ve tecellî ettirmiş kuvvetli, zekî muktadir, samimî bir merkezî faaliyet mevcut olduğunu dâima düşünerek müftehir olacağız.*

Bu tahassüsâtı ve bu iftihar hislerini bize hissettirdiğinden dolayı Kayseri'nin muhterem ahâlisine teşekkürâtımızı alenen takdim ve gâyeye müteveccih mesâide dâima kalben müttehit kalarak arz-ı vedâ ederiz. 21.12.1919 Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Kayseri Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi nâmına

Mustafa Kemâl

Görüldüğü gibi, Sivas Kongresi gibi çok zor şartlarda gerçekleştirilen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan bir toplantıdan hemen sonraya rastlayan Kayseri uğrağı, Mustafa Kemâl ve Temsil heyeti için hem bir moral ve hemde ümit kaynağı olmuştur.

Heyetin burada karşılaştıkları ilgi ve sevgi hazinesi muhakkak ki bu işin tutmayacağı, mücadelenin kazanılamayacağı doğrultusundaki bütün kuşkuları yok etmiş ve çok daha büyük mücadelelere zemin hazırlamıştır.

Başka bir deyişle, Kayseri ziyareti, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin devamı, tamamlayıcısı ve halkın nabzının tutulduğu ilk yer olarak kabul edilmelidir.

7. Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Kayseri Şubesi'nin Açılışı 1919

Sivas Kongresi'ne delege olarak seçilen, daha sonra Kongre'ye katılarak geri dönen İmam-zâde Ömer Bey, Kâtip-zâde Nuh Naci Bey ve Ahmet Hilmi Kalaç, Ahmet Paşa İlkokulu'nda toplantılar yaparak Sivas Kongresi'nde alınan karar ve fikirleri Kayseri ileri gelenlerine anlatmışlardır. Bu toplantıların devamı olarak Eylül ve Ekim 1919 tarihinde "Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti" Kayseri Şubesi kurulmuştur. Cemiyet'in ilk idare heyetine gizli oyla Nuh Naci Yazgan, Ahmet Hilmi Kalaç, Mahzar Karakaya, Müftü Ahmet Remzi, Mustafa Ağırnaslı, Uşşakî Osman Bey ve Binbaşı Faik Seler seçilmişlerdir. Müftü Ahmet Remzi Efendi reisliğe getirilerek, Cemiyet merkezi olarak da bugünkü Saat Kulesi'nin altında bulunan muvakkithâne kullanılmıştır.

8. Kayseri İntikam Alayı

Bu sırada daha önce Kayseri'de oluşturulan ve sayıları 200 civarında olan "İntikam Alayı" Kayseri için tehlike arz eden Yozgat'taki Çapanoğlu ayaklanmasını bastırarak Kayseri'ye dönmüş ve bu durum halka müthiş moral vermişti. Zaman kaybetmeden Haçın ve çevresindeki azgın Ermenilerin üzerine gitmek için hazırlıklara hız verildi. Alay için halktan yapılan yardımları Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adına Nuh Naci ile İbrahim Safa ve Ahmet Besceli organize ediyordu. Hattâ Develi

Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, kasasında bulunan paranın da, Kayseri İntikam Alayı'na verilmesi 26 Temmuz 1920 tarihinde kararlaştırıldı.

Alay'a katılanların çoğunluğunu İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti'nin genç üyeleri oluşturuyordu. Cemiyet Başkanı Mazlum Rasim Bey de bu Alay'a katıldı. Zâten, M. Kemâl'in Sivas Kongresi dönüşünde cemiyet binasına yaptığı ziyaretinde, Paşa'ya, vatanın korunmasında göreve hazır oldukları sözünü vermişlerdi.

Kayseri'de bu faaliyetler olurken, İncesu, Bünyan ve Develi'de gönüllülerden oluşan bölükler oluşturuluyordu. Develi, Adana cephesine müfrezeler sevk etmekle beraber, İntikam Alayı'na da gönüllü bir bölükle katıldı. Böylece 200 kadar silahlı atlıdan meydana gelen İntikam Alayı, Saat Kulesi Meydanı'nda yapılan konuşma ve duadan sonra Haçın'a hareket etti. Alay, Doğu Kilikya Komutanı Kozanoğlu Doğan Bey'in emrine girecekti. Doğan Bey de, Haçın kuşatması için Haçın bölgesindeydi.

Bu arada Dünya Savaşı sırasında tehcir edilmiş olan Ermeniler Develi'ye dönmüşler, hâkim ve zâlim tavırları ile intikam fırsatları gözlüyorlardı. Her an Türk mahallelerinin hücumu uğrayacağı bekleniyordu. Kimse hayatından emin değildi. Sevr Antlaşması'nın Ermenilere verdiği hakla, vatanın hakîkîsâhibi olarak kendilerini görüyorlardı. Fransızlar kendi haritalarında istilâ bölgelerini, çizdikleri yerlere kadar, hükümlerini yürütüyorlardı. Bu hükmün zabıta kuvveti de Ermeniler'di. Develi kenarlarından geçen Zamantı suyunu sınır belirleyerek, iç taraflarda zulmü revâ gördükleri gibi, dış tarafa da hücumlarını hazırlıyorlar, yeni yerlerin zabtına karar veriyorlardı.

Develi'de bu tür çalışmalar Ermenilere ve Kozan'daki Fransızlara duyuruluyordu. Henüz hiçbir askerî kuvvet olmadığı için, bir hücumu mâruz kalınırsa, cidden fecî sonuçlar doğabilirdi. Fransız ve Ermeniler de boş durmuyorlardı. Fransız işgâl bölgesinde, Feke kazasında her şeye hâkim olan ve Fransızların ajanı bulunan Cezmi nâmında bir Türk, tehcir sırasında Ermenilere yaptığı fenalık dolayısıyla, eski günahlarına karşı kendini korumak için, Fransızlara hizmeti muvafık bulmuş ve kendini sevdirmişti.

Bu sırada Kayseri'den bir Ermeni Papaz (Katagikos) Develi'ye gelmişti. Bütün Ermeniler kendisini uzaktan merasimle karşıladılar. Kayseri Mutasarrıfı'nın emriyle, Develi Kaymakamı, Jandarma Kumandanı ve memurlar da O'nu merasimle karşıladılar.

Papaz, Sevr Antlaşması ile meydana gelen Ermenistan'ın vücut bulması için, Ermeni milletinin silâhlanmasını ve mücadeleye başlamasını telkin ettiğinden, bazı uyanık Ermeniler daha sonra bu başarısızlığın, vereceği fecî sonuçları canlandırarak, işi daha kuvvetli tutmak gereğinden bahsediyorlardı. Bir kısmı da Para, erzak ve silahın

nereden alınacağını ve yabancı devletlerin yardımlarının derecesini öğrenmek istiyordu. Geceli, gündüzlü uzun görüşmelerden sonra Papaz bütün Ermenileri, maddeten gösterdiği delillerle iknâ etmişti.

9. Kılıç Ali Bey'in Develi'ye Gelişi

O tarihlerde Tomarza ve Yahyalı birer bucak olarak Develi'ye bağlı bulduklarından, Develi'nin 80-100 bin nüfusu ve 100'den fazla köyü bulunuyordu. Fransızlar Develi'yi işgâl ederlerse Kayseri'nin ve Orta Anadolu'nun da işgâl edileceği âşikârdı. Bu tehlikeyi aklı başındaki her insan seziyordu. Develi konumu itibarıyla önemli bir yeri işgâl ediyordu. İşte bundan dolayıdır ki; Nuh Naci Bey, Sivas Kongresi sırasında M. Kemâl Paşa'dan, Kılıç Ali'nin Develi'ye gönderilmesini istedi. Kılıç Ali, Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi'nin yetkisi çok ve geniş olan bir temsilcisi olarak Develi'ye gönderildi. Paşa'nın Develi'ye gelmesiyle faaliyetlere hız verildi. Fransızlar, nüfuz bölgelerini çoğaltmak için sürekli yeni yeni plânlar yapıyorlardı. Hattâ o tarihlerde, Kayseri'ye bir temsilci gönderdiler. Kayseri Belediye Başkanı Rıfat Bey, Fransız temsilcisinin Kayseri'ye geleceğini öğrenince, Develi Belediye Başkanı Osman Bey'e haber yollayarak, Kozan'dan kaçıp gelenlerle beraber Kayseri'ye gelmesini istedi. Rıfat Bey, Hisarcık'taki köşkünde, Fransız temsilcisi M. Supi'nin şerefine bir ziyafet tertip etti. Temsilcinin geliş maksadı; Kayseri'yi işgâl etmeyi düşündüklerinden, halkı kendi çıkarları için hazırlamak ve alıştırmaktı²⁷⁰.

Kılıç Ali, konuşmasında ülkenin içinde bulunduğu nazik duruma işaret ederek, Develilerin vahim anlarda yapacağı işlerin öneminin çok büyük olduğunu vurgulamıştır. Gelişmeleri dikkatle izleyen Mustafa Kemâl Paşa'nın pek yakında bölgeye büyük askerî kuvvetler yollayacağını, ancak bu kuvvet gelinceye kadar, Develi'lerin teslim olmayıp, silâh ve kuvvet toplayarak düşmana karşı çıkmalarını istemiştir. Kılıç Ali Bey, daha sonra Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan karar örneğini okudu.

Bunun üzerine Kaymakamla, göz göze gelen Belediye Başkanı, İstanbul'un işgâl altında olduğunu, İngiliz, Fransız ve Yunanlıların ülkeyi parçalayıp, paylaşmak istediklerini, bu menfur gâyelerine ulaşmak için de her türlü çâre ve tedbirlere başvurmakta olduklarını hatırlattı. Bu arada halkı yanıltmak için tertipler hazırlıyorlardı. En son Develi Câmilerinde okunan fetva ve ferman bunun canlı bir deliliydi. Düşman işgâli altında bulunan Hükümet merkezinden sağlıklı bir emir çıkması mümkün değildi. Öyleyse millete düşen görev, Mustafa Kemâl Paşa ve etrafındaki bir avuç idealist vatanperverin yolunda ve emrinde yürümektir; bundan başka kurtuluş yolu yoktu.

²⁷⁰ Kars Zübeyr, **Millî Mücadelede Kayseri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999 s.91

Resmî bir görev ve sıfat sâhibi olan Kaymakam'ın, cesaretle yaptığı bu açıklama, toplantıda bulunanları biraz olsun ferahlatmıştı. Buna göre, daha bir hafta evvel Develi Câmilerinde okunan fetva ve ferman bir İngiliz tuzağı idi. Fakat halkın çoğunluğu bu fetvanın etkisi altında kalmıştı. Şimdi asıl sorun Kılıç Ali Bey'in konuşması üzerinde karar vermek lâzımdı. Asker toplamak, düşmana saldırmak kolay bir iş değildi. Savaştan başını kaldıramamış bir ülkede, tüm kaynaklar kurumuş, halk sefil, perişan olmuştu. Karşı tarafta Fransızlarla onların maşası durumunda olan Ermeni çeteleri bulunmaktaydı. Bunlar ele geçirdikleri yerleri yakıp, yıkıyor, suçlu, suçsuz demeyip öldürüyorlardı. Pâdişah'ın emrine uyulursa, bu felâketlerin kendi başlarına da geleceği şüphesizdi. Mustafa Kemâl'in emriyle hareket edilirse daha da büyük bir fedakârlık lâzım geliyordu. Bu da kolay bir iş değildi. Acaba bu tehlikeyi atlatabilmek için daha uygun bir yol mümkün değil miydi? Toplantıya hâkim olan bu sessizlik bir müddet daha devam etti. Bu sırada Hacı Seyit -zâde Osman Faik Efendi'nin söz istemesi heyecan uyandırdı. Hacı Seyit -zâde Osman Faik Efendi, vaktiyle Nâhiye Müdürlüğü ve tahrirat kâtipliği yapmış, o devrin kültürlü ve eli kâlem tutan kişilerindendi.

Hacı Seyit -zâde, mücadele taraftarlarının durum ve tutumlarını oldukça ağır şekilde tenkit etti. Bu yolda yapılan çalışma ve hareketlerin memleketi daha büyük felâketlere sürükleyeceğini, sorunların anlaşma yolu ile halledilmesi gerektiğini ileri sürdü. Fakat bu konuşma, Hacı Seyit -zâde için iyi olmadı. Kılıç Ali yetkilerini kullanarak Harp Dîvânı'na verilmek üzere Hacı Seyit -zâde'yi hapsedirdi. Bu hâdise türlü dedikodulara yol açarak, büyük tepkiler yarattı. Halktaki korku, tedirginlik bir kat daha çoğalmıştı. İnsanlar birbirlerinin yanına gelemiyorlardı.

Olaydan birkaç gün sonra Kaymakam Atıf Bey ve Belediye Başkanı, Kılıç Ali Bey'den Hacı Seyit -zâde Osman Faik Bey'in affedilmesi ricasında bulundular. Kılıç Ali Bey bazı şartlar altında serbest bırakılacağını bildirdi. Buna göre Osman Faik Bey ceza olarak Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne 40 top kaput bezi, 50 şinik buğday ve 100 lira nakit para verecekti. Osman Faik Bey şartların hepsini kabul ederek hapisten çıktı. Kusurlu olduğunu, hata ettiğini kabûl etti, af diledi. Sonra Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne kaydını yaptırdı. Memleketin kurtulması yolunda, Kuvâ-yı Millîyecilerle bir olup çalışacağına dair yemin etti. Orada bulunanların hepsi gözyaşları arasında birbirlerine sarıldılar, kaynaştılar, öpüştiler...²⁷¹

Bu olaydan sonra Hacı Seyit -zâde Osman Faik, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı seçildi. Hacı Seyit -zâde artık en ateşli bir Kuvâ-yı Millîyeci olmuştu. Kısa bir zamanda 30 bin liradan fazla para topladı.

²⁷¹ Özdemir Mehmet, **Millî Mücadele'de Develi**, Kayseri 1973, s. 44

10. Meclis-i Mebusan Seçimleri 1920

Sivas Kongresi'nin amaçlarından birisi de Meclis-i Mebusan'ın bir an evvel toplanarak memleketin acil çözüm bekleyen hayatî problemlerine çözüm bulunmasının temini idi. Bunu çâresiz ve zoraki kabul eden İstanbul Hükümeti seçim kanununda değişiklik yaparak âcilen seçim kararı aldı. Damat Ferit Paşa'nın 27 Temmuz 1919 günü vilâyetlere gönderdiği meclis-i vükelâ kararı ile alınan bu karar ilgili talim-nâme hazırlanamadığından gerçekleşemedi. Daha sonra Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin 7 Ekim tarihli seçim karar-nâmesi ve 1919 yılı talim-nâmesinin yayınlanması ile birlikte seçimler 15 vilâyet, 35 mülhak (bağımlı) liva ve 16 bağımsız livada olmak üzere memleketin her yerinde olduğu gibi Kayseri'de de iki dereceli olarak yapıldı ²⁷². Kayseri sancağı daha önceki seçimlerde iki mebus çıkartmışken, Sivas'a bağlı bulunan Bünyan kazasının Kayseri'ye bağlanması üzerine mebus adedi üçe çıkması gerektiği hâlde meclis-i vükelâ'nın 6 Kasım 1919 tarihli kararı ile yine ikiye düşürülmüştür ²⁷³. Daha önce mebus adayları konusunda Raşit Efendi Kütüphanesi'nde yapılan bir toplantıda tespit edilmiş bulunan Belediye Reisi Ahmet Rifat Çalığa ve Mevlî Şeyhi Ahmet Remzi Efendi mebus seçilmişler, ancak daha sonra Ahmet Remzi Efendi'nin istifa etmesi üzerine yapılan yeni seçimle ikinci mebus olarak Halacoğlu Ahmet Hilmi seçimi kazanmıştı.

Daha sonra bu iki mebus Birinci Büyük Millet Meclisi üyesi olarak Ankara'ya geleceklerdir.

11. I.TBMM İçin Yapılan Milletvekili Seçimleri 1920

TBMM'nin 1. Dönem milletvekilleri, o sıralarda kapatılmış bulunan Osmanlı Meclis-i Mebusan-ı milletvekillerinden bazıları ile 1920 yılı içinde 21 Mart -23 Nisan arasında yapılan seçimleri kazanan milletvekillerinden oluşuyordu. Bu seçimlerde Kayseri'den Âlim Çınar Efendi (müderres), Osman Uşşaklı, Ahmed Remzi Akgöz (Din Adamı), Sabit Gözügeçgel ve Atıf Tüzün milletvekili oldular.

I.Meclis'e Osmanlı Meclisi Mebusan üyeleri olarak Ahmet Rifat ve Ahmet Hilmi Kalaç katılmışlardır.

Cumhuriyetimizin ilk meclisi (23 Nisan 1920–16 Nisan 1923) kuruculuk gibi çok önemli bir vazifeyi tamamlayıp Millî Mücadele'yi zaferle taçlandırdıktan sonra görevini 11 Ağustos 1923 tarihinde yeni meclise devretmiştir. Birinci Millet

²⁷² Taha Niyazi Karaca, **Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri**, TTK Ankara 2004, S:291

²⁷³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükelâ Mazbataları, Nu:217 6-Teşrin-i Sanî 1335(6 Kasım 1919) S:527

Meclisi'nde büyük fedakârlıklarla görev yapan bütün mebuslar gibi Kayseri'yi temsil eden Mebusları da Büyük Türk Milleti asla unutmuyarak dâima rahmetle anacaktır.

Ahmet Hilmi Bey (Kalaç) 1887 yılında Kayseri Serçeönü Mahallesi'nde doğmuştur. Duyûn-u Umûmiye Müdürü Hallaçoğlu Mehmet Faik'in oğludur. 1914 tarihinde Yüksek Öğretmen Okulu Fen Şubesi'nden mezun olmuştur. 20 Mart 1910 tarihinde Kayseri İdâdîsi'nde Tarih ve Coğrafya Öğretmenliği'ne, aynı yılın Eylül ayında Liva Maiyet Memurluğu'na tayin edilmiştir. 29 Ağustos 1910 tarihinde yayın hayatına başlayan Erciyes gazetesinin başyazarı olmuştur. 1911 yılında Adana Maiyet Memurluğuna atanmış; Bahçe, Bor, Bozkır ve Sivas'ın Kangal ilçelerinde Kaymakam Vekilliği yapmıştır. 2 Aralık 1913 tarihinde Suşehri Kaymakamlığı'na ardından 1917 yılı Haziran ayında Karaman Kaymakamlığı'na tayin olmuştur. 30 Ocak 1919 tarihinde İstanbul Hükümeti tarafından görevden alınmış, bunun üzerine tekrar Kayseri'ye gelerek Erciyes gazetesini yeniden çıkarmaya başlamış ve Havza Genelgesi ile başlayan işgâl protestolarına Kayseri'den de destek vermiştir.

Sivas Kongresi'ne Kayseri Deleşesi olarak katılmış ve dönüşünde Müdâfaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda yer almıştır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi için seçilen Ahmet Remzi Efendi'nin istifası üzerine Kayseri Mebusu olarak İstanbul'a gitmiştir. Meclisin kapatılması sonrasında ise, Temsil Heyeti'nin teklifi ile Ankara'ya gelerek 31 Temmuz 1920 tarihinde meclise dâhil olmuştur. Birinci Meclis'te çeşitli komisyonlarda ve tetkik kurullarında görev almıştır.

Birinci Meclisin 54 mebusun imzasıyla aldığı en önemli ve kritik kararlardan birisi olan "Hilâfetin kaldırılması ve Osmanlı hânedânının sürgüne gönderilmesi" kararında imzası vardır.

VII. Dönem de dâhil olmak üzere Kayseri Milletvekili seçilmiş ve 1946 yılına kadar yedi dönem vekillik görevine devam etmiştir. 1946 yılında emekli olmuş, yaşamının geri kalan kısmını Ankara'da sürdürmüştür. 19 Haziran 1966 tarihinde vefat etmiş olup, evli ve altı çocuk sâhibidir.

Ahmet Hilmi, Kalaç'ın, 1960 yılında yayınlanan "Kendi Kitabım" ve "Kayseri'nin Mevki-i İktisâdîsi" isimli iki adet de kitabı bulunmaktadır.

Ahmet Remzi Bey (Akgöztürk) 1871 Kayseri doğumludur. Din âlimi Nuh Necati Efendi'nin oğludur. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra 1898'de önce müderris ve aynı yıl içerisinde Terakkî Mektebi müdürlüğüne atanmış 13 yıl civarında bu hizmeti yaptıktan sonra 21 Ağustos 1911 tarihinde Kayseri Müftüsü görevine getirilmiştir. İstanbul'un işgâli sonrasında Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidara gelince Şeyhülislâm

Mustafa Sabri'nin Kayseri'deki propaganda faaliyetlerine imkân tanımadığı için 2 Nisan 1919 tarihinde Kayseri Müftülüğü'nden azledilmiştir. Bundan sonra Kayseri Sultânisi'nde (Kayseri Lisesi) Farsça Öğretmenliği devam etmiştir. Mustafa Kemâl ve maiyetinin Kayseri'ye ulaştığı 19 Aralık 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye'yi karşılayanlar arasında, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı olarak bulunmuştur. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgâli üzerine, Kayseri Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Ahmet Remzi Bey ve birkaç arkadaşı Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye'ye bir telgraf göndermişler ve işgâlin yarattığı üzüntü ve bu andan îtibâren üzerlerine yüklenen ağır yükten bahsetmişlerdir. Telgrafın bir bölümünde: *“Bu gün üç yüz milyon Müslüman'ın ilâhî dayanağı olan ve altı yüz senelik şanlı bir maziye sahip olan Osmanlı Hükümeti'nin taksimi cihetine gidilmesini bütün mevcûdiyetimizle reddederiz.”* ifadeleri yer almaktadır.

Şeyhülislâm Dürri-zâde Abdullah'ın Millî Mücadele karşıtı olarak yayınladığı fetvaya karşı, Ankara Müftüsü Rifat Börekçi'nin yayınlamış olduğu 22 Nisan 1920 tarihli fetvayı, Kayseri sabık müftüsü olarak imzalamıştır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Kayseri Mebusu olarak seçilse de istifa ederek meclise dâhil olmamıştır. Ankara'da toplanacak olan meclis için yapılan seçimde de Kayseri Mebusu olarak seçilmiş ve 23 Nisan 1920 tarihindeki meclis açılışında hazır bulunmuştur. İrşad ve Şer'îye-Evkaf Komisyonlarında görev almış, aynı zamanda 10 Mayıs 1920 tarihinde Kayseri Müftülüğü'ne yeniden atanmıştır. Nisab-ı Müzakere Kanunu ile birlikte iki görevi bir arada götürmesi kanûnen yasak olunca, mebusluğunu sona erdirerek Kayseri Müftülüğü'ne devam kararını vermiştir. Sakarya Savaşı'nda kazanılan başarılar sonrasında, 29 Ağustos 1921 tarihinde, Kayseri'de bulunan Saat Kulesi Meydanı'nda Ahmet Remzi Bey önderliğinde gerçekleştirilen miting ile halkın Millî ve manevî duyguları harekete geçirilmiş, miting sonrasında yapılan dua da yine Ahmet Remzi Bey tarafından yapılarak Kayseri'de Millî Mücadele havası canlandırılmasına büyük katkı sağlanmıştır. Akabinde silahlı birliklerin oluşturulması, çevre illerin teşkilâtlandırılması, çekilen protesto telgraflarıyla halkın bilinçlendirilmesi konularında Remzi Bey'in büyük hizmetleri olmuştur.

Millî Mücadele'nin savaş bölümü sona erdikten sonraki süreçte; Cumhuriyet yönetimi ile ters düşerek, başta Şapka Kanunu'na muhalif olma, Nakşibendî Tarikatı'nı yayma, inkılâplar aleyhinde vaaz verme suçlamalarıyla 29 Kasım 1925 tarihinde müftülük görevinden azledilmiştir.

Yeniden görevlendirildiği Kayseri Sultânîsi'ndeki Farsça Öğretmenliğini 30 Eylül 1927 tarihine kadar sürdürmüş, hayatının kalan kısmında ise dinî araştırma ve yazı faaliyetlerine devam etmiştir. 4 Kasım 1938'de Kayseri'de vefat etmiştir. Son görev yeri Üsküdar Selimağa Kütüphanesi Müdürlüğü olmuştur. Seyyid-i Burhâneddin Mezarlığı'na defnedilen Sabık Kayseri Müftüsü evli ve altı çocuk babasıydı.

Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ne kayıtlı İslâm Dini'nin kuralları, Kur'ân ve Hadis telif ve tercüme eserleri mevcuttur. Bu kütüphaneye kayıtlı sekiz adet dinî eseri görülmektedir.

Ahmet Remzi Bey

Mehmet Âlim Bey (Çınar) 1861 tarihinde Kayseri ili Bünyan ilçesinde doğmuştur. Abdülkadir Efendi-zâde Mehmet Efendi'nin oğludur. Kayseri ve Adana medreselerinde eğitimini tamamlayarak müderris oldu. İzmir, Rodos, İstanbul, Kıbrıs ve Sivas'ta müderris ve vaiz olarak görev aldı. Sivas görevi esnasında Millî Mücadele yanlısı vaaz verdiği için Damat Ferit Hükümeti'nin görevlilerince tutuklanarak İstanbul'a gönderildi. Yargılanması sonucunda beraat etti, memleketine dönerek Millî Mücadele yanlısı vaazlarını sürdürdü. Kayseri'de Millî Mücadele'yi organize hareket olarak destekleyen "İhtiyat-ı Zâbitan Teâvün Cemiyeti'nin" üyeleri arasında yer aldı. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Kayseri'den seçilen mebusların içerisinde Âlim Efendi de vardı. Ankara Müftüsü Rifat Börekçi tarafından hazırlanan ve Anadolu'daki birçok müftü tarafından desteklenen: *"İstanbul'un işgâl altında, Pâdişah'ın ise esir olduğu, Anadolu işgalleri ve yapılan zulmün varlığı karşısında devletin hükümranlık hakkını kaybettiği,*

vatan için savaşanların gâzi ve şehit olarak ünvanlandırılacağı, bu uğurda savaşanlara karşı olanların dinî bakımdan suçlu sayılacağı, düşman zorlamasıyla yayınlanan fetvalara itibar edilmemesi” mahiyetindeki fetvanın altına "Kayseri Mebusu Ulemâdan Mehmet Âlim" unvân ve ismiyle imzasını attı.

BMM mebus seçiminde Kayseri’yi temsilen seçilen Âlim Bey, 23 Nisan 1920 tarihinde gerçekleşen meclis açılışında da Ankara’da bulundu. Anadolu halkını aydınlatmak amacıyla Ankara’da oluşturulan Meclis İrşad (Aydınlatma) heyetlerinden Tefvîk Rüştü (Aras), Burdur Mebusu İsmail Suphi (Soysallıoğlu)’nun da bulunduğu gurupta yer aldı. Bu görev esnasında Âlim Efendi, dinî ve manevî üslûbunun etkisiyle ve kullandığı sâde dille halkı oldukça etkilemiş, hocanın konuştuğu Câmiler tamâmen dolmuştur. Büyük din adamı Âlim Efendi’nin önderliğinde faaliyetlerini sürdüren bu irşad ekibi, diğer ekiplerden daha etkili olduğu için Millet Meclisi tarafından yazılı olarak taltif edilmiştir. Vekilliği sona erince Kayseri’ye dönmüş ve 1923 yılında vefat etmiştir. Evli ve 12 çocuk babasıdır.

Mehmet Atıf Bey (Tüzün)

Arhavi eşrâfından Kadı İbrahim Şevki Efendi’nin (I. Dönem Lazistan Milletvekili) oğlu Mehmet Atıf Tüzün, Arhavi ilçesi (Artvin iline bağlı) Kemerköprü köyünde 1885 yılında dünyaya geldi Mülkiye Mektebi’ni bitirmiştir. Bağdat vilâyeti maiyet müdürlüğü, Horasan ve Cezire Kaymakam Vekilliği, Bağdat Memurin Mektebi Müdürlüğü, Dâr-ül Muallimin Muallimliği ve Mekteb-i Sultânî Müdürlüğü, Kayseri’de Bünyan (Bünyan ilçesinde kaymakam iken Mehmet Atıf Bey, burada tanıştığı Necibe Hanım’la evlenmiştir.), Hamit, Boğazlıyan ve Develi Kaymakamlıkları, (Develi Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurucu üyeliği, Develi ilçesinde (Everek) kurulan ilk cemiyet olarak öne çıkan “Cemiyet-i İslâmiye”nin oluşumunda Kaymakam olarak önemli bir rol üstlenmiştir.) Teşkil ettiği milis kuvvetlerle Kozan Cephesi’nde Fransızlara karşı savaştı. Kırşehir Mutasarrıflığı, Ankara valiliği, Heyet-i Mahsusa Başkanlığı, Mülkiye Dairesi Başkanlığı yapmıştır.

TBMM I. Dönem Kayseri Milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi’ne giren Mehmet Atıf Bey, Osmanlı Saltanatı’nın kaldırılması için Rıza Nur ve 82 mebusun verdiği önergede imzası vardır. Bu dönemdeki Kırşehir İsyanı’nı bastırır ve bu İl’e Vali olarak atanır. (O günkü uygulamaya göre valilik ve milletvekilliği birlikte olabilmektedir.)

Mehmet Atif Tüzün

III. ve IV. Dönem Rize, V. VI. VII. ve VIII. Dönem Çoruh Milletvekilliği yapmıştır. I. Dönem Divanı Riyâset Kâtipliği ve İdâre Âmirliği ile I.ve IV. Dönem istidâ (dilekçe) encümen reisliği yapmıştır. Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası sâhibidir. Evli ve 4 çocuk babasıdır. 3 Nisan 1970 tarihinde vefat etmiştir.

Osman Zeki Bey (Uşşaklı)

Yüzbaşı Mustafa Efendi'nin oğlu olarak 1874 Kayseri doğumludur. Rüştüeyi ve medresede eğitimi aldı. Muhasebecilik, Ziraat Bankası Müfettiş Yardımcılığı gibi işlerde çalıştı. Daha sonra serbest ticaretle meşgul iken Millî Mücadele'de Ahmet Remzi Efendi'nin başkanlığını yaptığı Müdâfaa-i Hukuk teşkilâtının idare heyeti içerisinde Ahmet Hilmi Bey ile birlikte yer aldı. Kayseri Mebusu olarak 23 Nisan 1920 tarihinde meclise dâhil oldu. Meclis'in I. Dönemi'nde Saltanat'ın kaldırılması için 1 Teşrin-i sâni 1338 günü Hüseyin Avni Bey ve 26 mebusun verdiği önergede imzası vardır. Mâliye ve Bayındırlık Komisyonu Kâtipliği, Dilekçe ve Tasarı Komisyonları Sözcülüğü yaptı.

Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemâl Paşa'ya muhalif milletvekillerince oluşturulan İkinci Grup Üyeleri arasında yer alınca 8 Nisan 1923'te yapılan İkinci Meclis seçimlerinde parlamento dışında bırakılmıştır. Milletvekilliği süresi dolunca Kayseri'ye dönerek ticaretle uğraşmaya devam etti. 4 Mart 1945 tarihinde vefat etti.

Rifat Bey (Çalık)

281

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

1304 (1888) tarihinde İstanbul'da doğdu. Çalıkağaoğlu Mustafa Rahmi Efendi ve Vesile Hanım'ın oğludur. 1911 yılında İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun oldu. Bir müddet yargıçlık ve savcılık yaptıktan sonra 1914 Temmuz'unda Kayseri Belediye Başkanlığı görevine Dâhiliye Vekâleti'nin "*Kayseri Belediye Riyâseti'ne Maydos Kazası Müddei-i Umûmî Muâvini Rifat Bey'in tayini uygun görülmüştür.*"²⁷⁴yazısı ile seçildi. 1916 yılında yapılan yeni seçimle ikinci defa 1919 yılına kadar belediye başkanlığına devam etti. İlk başkanlığı sırasında Bünyan bölgesindeki tehciire tâbi olan vatandaşların can ve mal güvenliğini sağlama konusunda aktif rol oynamıştır.²⁷⁵

Sivas Kongresi sonrasında Müdâfaa-ı Hukuk Cemiyeti'ne dâhil oldu. İzmir'in işgâli ile artan halkın galeyannın bir yansıması olarak, Kayseri Belediye Başkanı Rifat Çalıka'nın başını çektiği ve Kayseri ileri gelenlerinin desteklediği işgâlleri protesto eden Mayıs 1919 tarihli işgâl devletlerine gönderilen; "*Güzel yurdumuz, öz Türk memleketimiz olan İzmir'in Yunan'a verildiğini büyük üzüntü ve şaşkınlıkla haber aldık. Üzüntümüz kutsal vatanımızın her parçasını koruma husûsundaki azîm ve kesin kararımızdan kök almaktadır. Zekâ ve adâletlerinden emîn olduğumuz İtilâf Devletlerince hiç bir zaman unutulmamalıdır ki büyük İslâm çoğunluğa karşı girişilen bu işgâl asla devamlı olamaz ve bu Yunanlılarla aramızda ebedî bir ayrılık ve uyuşmazlık sebebi olacaktır. Şimdiye kadar çıkmamasına çalıştığımız, Osmanlı halkları arasında fenâlıkların burada da ortaya çıkmasına yol açacaktır. Hak ve adâlete isyandan başka mânâ veremediğimiz bu işgâlin sür'atle durdurulmasına ve açık olan haklılığımızın tamâmıyla tanınmasına İtilâf Devletlerinin gayret edeceklerine ve Osmanlı hükümetimizin de haklı görevini tam olarak yerine getirmeye giriştiğine kesin olarak güveniyor, sükûnet ve soğukkanlılığımızı korumaya büyük gayret gösteriyoruz. Bu sebeple yapılan işgâli bütün gücümüzle protesto ediyor ve tartışmasız Osmanlı haklarının güven altına alındığı müjdesini makine başında bekliyoruz.*" meâlindeki telgrafın altına cesaretle imzasını attı.

Kayseri'de "Kayseri Tanışma Yurdu" ismi ile kurulan millî cemiyet, Kayseri Belediye Başkanı Rifat Bey, Karaman Kaymakamı Kalaç-zâde Ahmet Hilmi, Tavlusunlu Dr. İsmail, Dâvâ Vekili Mustafa Kemal ve Ahmet Zeki Beyler tarafından faaliyete geçirildi.

Meclis'in dağıtılması üzerine Ankara'dan gelen teklifi kabul ederek 31 Temmuz 1920 tarihinde Kayseri Mebusu olarak Meclis'e dâhil oldu. Defter-i Hâkânî (Tapu-Kadastro) Başkanlığı da yapan Çalık'a, Meclis'te oluşan İkinci Grup'a yakın bulundu. O sıralarda istifa ile boşalan Adliye Vekâleti için bu grubun adayı olan Kayseri Mebusu Rifat

²⁷⁴BOA, 03/N/1332, DH.89/57

²⁷⁵Hurşit Çalıka, **Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları**, İstanbul 1992 s.12

Çalıka'nın, 35 yaşında, hukukçu, az konuşan, kibar, yakışıklı, dostluğuna güvenilir, vicdânının emrettiği yolda yürümeyi kendine düstür ittihaz eden özellikleriyle Birinci Grup'tan da kendisi ile sıkı dostluk ve arkadaşlık kurduğu mebuslar vardı. Rifat Bey'in karşısında Birinci Grup'un namzedi Ali Sururî Efendi nedense hafif geldi. Seçim gizli olduğundan Birinci Grup'tan birçok kimse Rifat Bey'i tercih ettiler, reylerin tasnifinde, Ali Sururî Efendi'nin kaybettiği Rifat Bey'in çoğunlukla Vekâlet'i kazandığı anlaşıldı. Böylece Rifat Bey, Hüseyin Rauf Bey Kabinesi'nde 16 Ağustos 1922 tarihinde Adliye Vekili oldu. Mustafa Kemâl Paşa da buna ses çıkarmadı. Rifat Bey ikinci seçime kadar Adliye Vekilliği'ni, asla yıkıcı bir muhalefet tarzı benimsemeyen Birinci Grup arkadaşları vekillerle gayet dürüst idare etti²⁷⁶.

Fakat bu taraf seçimi sebebiyle İkinci BMM seçiminde liste dışı bırakıldı. Rifat Bey de Kayseri'den bağımsız aday olduysa da çok az bir oy farkıyla seçilemedi.

İkinci Meclis seçimlerinde Meclis'e giremeyince Kayseri'ye döndü. Ardından Kayseri'de 1924-1925 yıllarında tekrar Belediye Başkanlığı görevine seçildi (üçüncü kez ve 15 ay). Bu görevinden sonra Ahmet Rifat Bey, siyaseti bırakarak 1927 yılında Kayserili iş adamlarıyla Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun tanıdığı kolaylıklardan yararlanarak Bünyan İplik ve Dokuma Fabrikasının kuruluşuna öncülük etti ve 1934 yılına kadar fabrikanın müdürlüğünü yaptı. Rifat Bey, fabrikadaki müdürlük görevinin yanı sıra, Kayseri İktisat Bankası²⁷⁷ murakıplığı ve Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kayseri Şubesi Başkanlığı'nı da sürdürmekteyken 5 Şubat 1934 tarihinde Vali Nazmi Tokar tarafından bu görevlerinden zorla istifa ettirilince 1939 yılına kadar işsiz kaldığı gibi bir yandan da devamlı polis takibi altında yaşar. 1938 yılında İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasından sonra, Adana'da yaşayan Kayserili iş adamlarından Nuh Naci Yazgan, Nuri Has, Hacı Ömer Sabancı ve Mustafa Özgür Beylerle birlikte Adana'da kurulan Türk Nebati Yağları Fabrikası'nın işletmesinde yer almış ve işletmenin müdürü olarak görev yapmıştır(1939-1947).

²⁷⁶ Kayseri Ansiklopedisi, Ahmet Rifat Çalıka, s. 349/ Meclis-i Mebusan ve Büyük Millet Meclisi'nde Milletvekilliği Yapan Ahmet Rifat Çalıka'nın Anılarında Kayseri ve Türkiye'den Yansımalar", IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (10-11 Nisan 2003) s.84

²⁷⁷1916'da kurulan ve kurucularının tamamı ittihat ve Terakkî üyesi olan Kayseri'nin ilk iki anonim şirketinden biri.

Ahmet Rifat Çalıka, 23 Şubat 1963 tarihinde Kayseri’de vefat eder ve Asrî Mezarlıktaki önceden yaptırttığı aile kabristanına gömülür. Evli ve üç çocuk babası idi.

Sabit Bey(Gözügeçgel)

1877 yılında Kayseri’de, Gözübüyük-zâde Münip Bey’in oğlu olarak dünyaya geldi. Medrese eğitimi gördü ve ticaretle uğraştı. 1908’den sonra bir süre Şer’iye Mahkemesi başkâtipliği görevinde bulundu. 1913 yılında Kayseri’de çıkarılan Erciyes gazetesi Sorumlu Müdürü oldu. 1915 yılında İttihat ve Terakkî Fırkası’ndan İl Meclis Üyesi olarak politikaya girdi. Kayseri gazetesi başyazarlığı görevinde de bulunan Gözügeçgel, yazılarıyla Millî Mücadele’yi ve Ankara Hükümeti’ni destekledi. Sabit Bey, Kuvâ-yı Millîye’nin kuruluş aşamalarına öncülük etti ve Fransızlarla çarpıştığı sırada yaralandı. Kayseri halkı Millî Mücadele esnasında bu tip mücadelelerin yanı sıra, cepheye gönderdiği genç nüfusu ve mücadelenin her safhasında gösterdiği fedakârlıklarla, kazanılan zafere büyük katkı sağlamışlardır. Millî Mücadele sırasında Kayseri’den toplam 600 şehit verilmiştir. Bu sayının içerisinde yer alan 13 şehit askerimiz Türk ordusunun subay sınıfındandır.

Birinci Dünya Savaşı’nın kaybedilmesinde en büyük sorumlu olarak görülen İttihat ve Terakkî Partisi’nin memleket içerisinde silinmeye başlanması ile birlikte, Kayseri’de bulunan parti kulüp binası da kapatılmıştır. İttihatçı kimliği ile tanınan Sabit Bey, kulüp eşyalarını başka bir yere nakletmiş ve ittihatçılar aleyhinde güçlü bir kamuoyu oluşturmuşken dahi kendisinin bir ittihatçı olduğunu asla gizlememiştir.

Sabit Bey, 23 Nisan 1920 tarihinde Kayseri Mebusu olarak Meclis açılışında hazır bulunmuştur. Bu Birinci Meclis’in aldığı önemli kararlardan biri olan “Saltanat’ın ve Hilâfet’in kaldırılması ve Hânedân’ın sürgüne gönderilmesi için verilen her iki önergede imzası bulunmaktadır.

1923’ten itibaren Kayseri’de yayınlanan Mîsâkgazetesinin imtiyazını alarak haftada iki gün gazete çıkarmaya başlamıştır. İkinci Dönem Meclis’te de Kayseri Mebusu olarak yer almıştır. Millî Mücadele’de silahlı çarpışmaların içerisinde görev yaptığı için 17 Şubat 1926 tarihinde Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası’na hak kazanmıştır.

29 Kasım 1938 tarihinde İzmir’de vefat etmiştir. Evli ve altı çocuk babasıdır. Arapça ve Farsça bilen Sabit Bey, Liva Dâimi Encümen Üyeliği de yapmıştır.

Sonuç;Millî Mücadele sadece askerî bir hareketten ibaret değildir. Anadolu Türklüğünün bu ölüm kalım mücadelesinde fedakârca rol alan isimsiz kahramanlar da mevcuttur. Bu şahıslar buldukları bölgelerde ve ellerinde olan imkânlar dâhilinde bağımsızlık mücadelesinin bir ucundan tutmaya çalışmışlardır. Kayseri ili de kurtuluş

mücadelesinin en canlı duygularla yaşandığı bir vatan parçası olarak üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu mücadelesinin öne çıkan kahramanlarının yanı sıra, isimleri çok az kişi tarafından zikredilen veya tamâmen unutulmuş olan vatansever şahısların milletimizin bütün fertleri tarafından hatırlanması, bu değerli kişilere karşı bir vefâ borcudur.

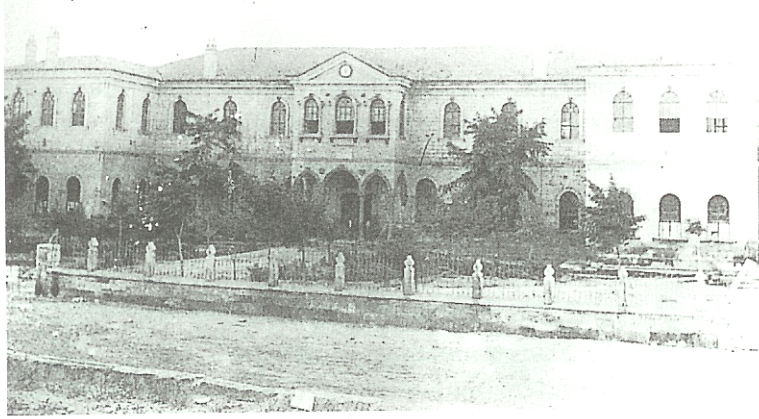
12. Sakarya Savaşı ve Ankara'dan Kayseri'ye Göç 1921

Mücadele yıllarında Kayseri'nin yaşadığı önemli olaylardan birisi de Yunan ordusunun Haymana'ya kadar ilerlemesi üzerine pek çok resmî idarenin Kayseri'ye taşınmasıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce alınan bu karar sonucunda başta maarif vekâleti olmak üzere birçok vekâlet Kayseri'ye taşınmış ve bulunabilen binalara yerleştirilmişti. Hükümet yalnız resmî dairelerin değil bütün Ankara halkının Kayseri'ye göçmesini kararlaştırdığı için kısa bir zaman içinde halk Kırşehir üzerinden Kayseri'ye uzanan yola koyuldu.

Ancak Büyük Millet Meclisi çalışmalarına yine Ankara'da devam ediyordu. Sonunda 24 Temmuz 1921 günü Müdâfaa Vekili Fevzi (Çakmak) Paşa gizli oturum talep ederek kürsüye çıktı. Rengi uçmuş, traş olmamış, kim bilir kaç gündür uykusuzluktan gözlerinin etrafı halka halka, elbisesi toz toprak içinde ve perişan vaziyette sözlerine şöyle başladı. *“Arkadaşlar! Tarihî günler yaşıyoruz. Yunanlıların çok üstün kuvvetle yaptıkları taarruza karşı asker ve subaylarımız insanüstü bir gayretle kahramanca çarpıştılar. Harp çok kanlı oldu, ağır zâyîata uğradık. Hükümetimiz nâmına Ankara'yı bir hafta zarfında tahliye etmeye, Hükümet merkezini Kayseri'ye nakletmeye karar verdik. Şimdiden hazırlığa başlamanızı ricâ ederim.”* diyerek yerine oturdu. Hükümet nâmına İcrâ Vekilleri Heyeti Reisi'nin bu açıklaması Meclis'te top gibi patladı. Sınırlar had safhada gergindi. Arka arkaya birçok celseler devam etti. Kürsüye çıkan mebusların herbiri aynı cesaret ve fedakârlık havası içinde fikirlerini ortaya döktüler. Son konuşmayı yine Fevzi Paşa aldı. *“Memleket müdâfasında tamâmen sizinle aynı fikirdeyim. Stratejik kumanda hatasına gelince; Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi olarak bizzat ben mes'ulüm. Hiçbir kumandan bundan mes'ul tutulamaz. Vereceğiniz cezâyı şahsen şimdiden kabûl ettiğimi arz ederim.”* diyerek yaşlı gözlerle kürsüden indi. Yerine otururken kendi kendine; *“Ben ölümden korkan bir adam değilim. Milletimin uğrunda seve seve şehit olmasını bilirim”* diyordu²⁷⁸.

Bu konuşma üzerine özellikle Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, Burdur Mebusu Mehmed Akif Bey, Balıkesir Mebusu Hasan Basri Bey ve Dersim mebusu Diyar Ağa'nın birkaç mebusla birlikte Meclis'in Kayseri'ye nakline itiraz etmeleri üzerine bir ara formül bulundu. Buna göre; “1- Ankara'nın askerî açıdan önemli noktalarına şimdiden siperler kazılacak ve Ankara asla savaştan teslim edilmeyecekti. 2- Hükümet tedbiri elden bırakmayarak evrak ve ağırlığını Kayseri'ye taşıyacaktı.”

²⁷⁸ Arıkoğlu Damar, Birinci Büyük Millet Meclisi Adana Milletvekili, Hatıralarım, İstanbul 1961 s. 235-6

TBMM'nin taşınmasına karar verilen Kayseri Lisesi Binası
Bu resim 23 Ağustos 1337 (1921)de çekilmiştir

13. Bakanlar Kurulunun Başkenti Kayseri'ye Taşıma Kararnamesi

Karar Nu: 1066

C. Nu: 3

S. Nu: 201

Karârname

1-Hükümetin Ankara'dan Kayseri'ye nakli takarrür etmişdir (kararlaştırılmıştır). Hey'et-i Vekîle ân-ı hareket takarrür edinceye kadar Ankara'da müctemi'an çalışacaktır. Vekiller bu maksadla yanlarında alıkoyacakları me'mûrînin gayrı devâ'ir ve şu'abâtı en serî' bir sûretde Kayseri'de ifâ-yı vazîfeye hazır bulundurabilmek için daha şimdiden me'mûrlarını Kayseri'ye sevk ve tahrîke me'zûndur.

2-Bütün vekâletler ve Meclis Dîvân Riyâseti'nden ve Ankara belediye reîsiyle Müdâfa'a-i Hukûku'ndan birer murahhasdan mürekkeb bir nakliye komisyonu Müdâfa'a-i Millîye müsteşârî riyâsetinde ictimâ' edecek ve Dâhiliye Vekâleti'nden ta'limât alacaktır.

3-Bu komisyon Pazartesi gününden itibâren nakliyâta başlamak ve Kayseri'de devâ'ir ve mebûsân ve ecnebî mümessiller için lâzım gelen emâkini ihzâr etmek ve yollarda emniyet ve iâşeyi te'mîn eylemek üzere şimdiden Ankara, Kırşehir, Kayseri ve daha yol üzerindeki kasabaların arabalarına vaz'-ı yed edecek ve nakliyâta tahsîsi için tertîbât ittihâz eyleyecektir.

4-Bu komisyon devâ'ir-i devletin nakliyâtı ve daha sâire hakkındaki mukârrerâtını en geç yarınki Cumartesi günü öğleyin Hey'et-i Vekîle'ye bildirecektir.

Fî 22 Temmmuz sene [1]337

İcrâ Vekîlleri
Hey'eti Reîsi ve

Şer'îye Vekîli
Fehmi

Adliye Vekîli
Refik Şevket

Dâhiliye Vekîli
Re'fet

*Müdâfa 'a-i
Milliye Vekîli*

Fevzi

Hâriciye Vekîli
Yusuf Kemal

Mâliye Vekîli
Hasan Hüsnü

Ma 'ârif Vekîli
**Hamdullah
Subhi**

Nâfi 'a Vekîli
Ömer Lütfi

İktisâd Vekîli
Mahmud Celal

Sihhiye Vekîli
Doktor Refik

*Erkân-ı Harbiye-
i Umûmiye
Vekâleti Vekîli*
Fevzi

*Türkiye Büyük
Millet Meclisi
Reîsi*
Mustafa Kemâl

*İşbu karâr meclisce aynen kabul edilmediğinden yalnız âilelerle eşyâ-yı zâ'ide
şimdiden naklolunacaktır. Meclis ve hükûmet yeni karâr ittihâz edilinceye kadar
Ankara îfâ-yı vazîfeye devâm edecektir.*

22 Temmuz [13]37

Mustafa Kemâl²⁷⁹

Ankara'nın savunulması ve Kayseri'ye taşınma hazırlıklarına derhal başlandı. Son çâre olarak Büyük Millet Meclisi'nin de Kayseri'ye yerleşmesi için Kayseri Lisesi binası seçildi ve meclis kürsüsü bile hazırlandı.

Kayseri Lisesi Öğrencilerinin Sakarya Savaşına Destek Gösterileri

Bu kararlar birlikte başta birçok devlet kurumu ve personeli olmak üzere halkın da büyük kısmı başta Kayseri olmak üzere Anadolu'ya doğru göçe başladı. Ankara'da

²⁷⁹ BCA, 030. 18 3. 30. 17

at ve kağının dışında bir uyuz eşek bile değerli hâle geldi. Yunan ordusu Polatlı ve Haymana'ya kadar geldiği ve top sesleri Ankara'dan iyice duyulmaya başladığı zaman telâş dahada artmış ve kimseyi dinlemeyen yaya kafileleri de yola koyulmuş bulunuyordu.

1920 Eylül ayından 1927 sonlarına kadar TBMM'de çeşitli görevlerde bulunmuş olan Nihat Dinçmen, Yunan ordusunun Eskişehir ve Kütahya'ya kadar gelmesi ile Ankara ve Anadolu'daki karamsar havayı şu cümlelerle ifade ediyor:

“Düşmanın Sakarya'ya kadar ilerlemesi beni son derece üzmüştü. Bu devrede, ihtiyâten Meclis'in Kayseri'ye nakli teklifi, Meclis gizli celsesinde müzâkere edilmiş ve Meclis'te bulunan mebuslarca kabul olunmamıştı. Müzâkere esnâsında çok vatan perverâne tezâhürat gösterilmiş, “Artık geriye değil cephenin arkasına gider orada toplanınız!” teklifini yapan hatip kürsüden indirilmiş ve Merkezî Hükümet'in Ankara'da kalmasına karar verilmişti. Buna rağmen bazı ağırlıkların Kayseri'ye nakline başlanmıştı.

Başkâtibim Recep Bey, yanıma matbaa mürettiplerinden birkaç kişi ile birde polis memuru vererek Meclis'in ve İstiklâl Mahkemeleri'ne ait vesaikin Kayseri'ye nakline beni memur etmişti. Trenle Yahşihan'a kadar (Kırıkkale) gidecek ve orada menzil kumandanı Ali Rıza Bey'e, Recep Bey'in mektubunu ibraz ederek yaylı arabalarla Kayseri yoluna devam edecektik. Hâlbuki ne Yeşilhan'da ve ne de Kırşehir'de araba temin etmek mümkün olmadı. Ancak bulabildiğimiz 8 adet kağı arabasıyla, gece gündüz yol kat ederek Kayseri'ye vardık.²⁸⁰”

Milletvekilleri aileleri ve bazı resmî kuruluşlar ise Kayseri'ye gönderilmişti. Kayseri Lise'sinde muhtemel bir ric'at durumunda vazifeye devam etmesi gereken meclis için kürsü bile hazırlanmıştı. Bu hengâmede Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey de o sırada cepheye bulunan Mehmet Akif Bey'in ailesi, kendi ailesi ve Sebîlürreşâd mecmuasının sâhibi Eşref Edib Bey'le beraber Kayseri'ye giderek buradan Anadolu halkının mâneviyatını düzeltmeye çalışmaktaydı.

Hatıralarında Kütahya ve Eskişehir bozgunu sonrası Kayseri'ye gidişlerini *“Ne günler geçirdik, şimdi o zamanları hatırladıkça bir rüya gibi geliyor bana. Vaziyet ciddileşince Kayseri'ye nakiller başladı.”* cümlesiyle anlatmaya başlayan Eşref Edib, yolda gördüğü acı manzaraları da şöyle tasvir ediyor:

“Kırşehir'e yaklaştığımız zaman geniş bir ovada yüzlerce binlerce arabayı, kağnyı bir arada şarka doğru çekilirken görünce çok müteessir oldum. Bir zamanlar şarktan garbe doğru akın eden Türk aşîretlerini tahayyül ettim. Bu ric'at bana çok ağır geldi. Ya bu ric'at müebbet olursa?.. O zaman artık Türk milleti için yaşama imkânı kalmazdı.

²⁸⁰ Dinçmen Nihat, **Birinci Büyük Millet Meclisi Devresindeki Hatıralarım**, TBMM 50. Yıldönümü, Hazırlayanlar: Nurettin Can Gülekli-Rıza Onaran, Başbakanlık Kül Müsteşarlığı Yay. İst. 1973 s.215

Kayseri'ye geldiğimiz zaman oradaki resmî makamları endişeli gördüm. Halkın da kuvve-i mâneviyesi sarsılmış; etraftan civar kazalardan iyi haberler gelmiyor. Panikten korkuluyor. Mutasarrıf Kemal Gedeleş, (bilâhare Riyâset-i Cumhuriyet-i Cemhur Başkâtibi Kemal Bey) Hamiyetli, vatanperver bir zat, dört tarafa koşuyor. Bizi görünce biraz ferahladı.”

Kayseri cepheindeki bozgunu en yoğun yaşayan illerin başında geliyordu. Ali Şükrü Bey ve Eşref Edib halkın doğuya doğru yaptığı ric'atı durdurmak ve mâneviyatını yükseltmek için yoğun bir çalışmaya girdiler.

Eşref Edib; Mutasarrıf Kemal Bey'in “'Sebîlürreşâd nâmına burada bir beyan-nâme neşretseniz çok iyi olacak. Sebîlürreşâd'a karşı halkın muhabbet ve itimadı var, burada ve civar kazalarda dağıtırız. Bugün halkı çözülmekten, dağılmaktan koruyacak, ilâhî sestten başka bir şey yok.” Söзleriyle ifade ettiği talebini yerine getirdi. Ali Şükrü Bey'in, Millî Mücadele'nin bu en sıkıntılı günlerinde Kayseri'ye gelerek Câmî-i Kebîr'de yaptığı vaaz, “Sebîlürreşâd”ın Kayseri'de basılan 490. sayısında aynen yayımlandı.

Ali Şükrü Bey bu vaazında konuşmasına şu sözlerle başlamıştı:
“Ey Cemaât-i Müslimin! Hepiniz bilirsiniz ki, şu mübârek mahallin ismi Câmî-i Şerif'tir. Câmînin mânâsı “cem edici, toplayıcı” demektir. Müslümanlar buraya toplanır, ibadet ve taatte bulunurlar. Millet-i İslâmiye'nin ahvâli hakkında görüşürler. Bilirsiniz ki Müslümanlık bir külldür. Yalnız namaz ve oruçtan ibaret değildir. Dinimizin emrettiği siyâsî içtimâî, ahlâkî birçok vezâif de vardır. Yalnız namaz kılıp, oruç tutulup da bunlar ikmâl edilirse Müslümanlık ikmâl edilmiş olmaz. Yani böyleleri tam Müslüman olmaz. Nefsimizi terbiye ve tehzib için ibadât ve taatta bulunmak vazifemiz olduğu gibi Ümmet -i İslâmiye'nin saadet ve teâlisi de içtimâî vazifemizdir. Ve bu vezâifin her ikisiyle de Kur'ân-ı Kerîm Müslümanları mükellef tutmaktadır.”

Bir kişinin sadece ibadetlerini yerine getirerek iyi bir Müslüman olamayacağını ifade eden Ali Şükrü Bey'e göre, vatan millet sevgisinin, Müslüman kardeşlerinin iyilik ve huzuru için çalışmanın da dinimizde önemli bir yeri vardı.

Konuşmanın son cümleleri de şöyle bitmekteydi: *Unutmayınız ve hiçbir dakika hatırlınızdan çıkarmayınız ki, maazallah Teâlâ bu kere mağlup olacak olursak ne malınız bir para edecek, ne de evlâtlarınıza sahip olabileceksiniz.*

Mal ve evlât ne demek? Allah göstermesin dininizi, namusunuzu hülâsa maddî ve manevî bütün varlığınızı kaybetmiş olacaksınız. Daha açık bir ifadeyle Petro'nun, Hristo'nun kölesi olacaksınız. (fevkalâde müteessir olan cemaat ağlıyordu) Ey cemaât-i Müslimin! Biliyorum ki tasvir ettiğim hâlden müteessir oldunuz. Fakat müteessir olmak, ağlamak fayda vermez. Haydi cihada!”

Olayı Eşref Edib Bey'in hatıralarından aktaralım:

“Ben hemen gidip her şeyi yazdım. Vilâyet matbaasında dizdirdik, el ile çevrilen baskı makinasında o gece sabaha kadar yardımlaşa bastık. Makinayı çevirirken bir taraftan ter döküyor, bir taraftan da hayırlı âkıbetler temennî ediyorduk.

Sabaha karşı süvâriiler matbaa kapısına geldiler, basılan beyan-nâmeleri alarak civar kazalara köylere götürüp dağıttılar, gün doğdu, matbaa basmakta devam ediyor. Basılan beyan-nâmeler halka dağıtılıyordu.

Mutasarrıf Kemal Bey'le görüştük. Cuma namazından sonra halkı hükümet meydanında toplayarak bu beyan-nâmeyi orada okumak, zafer için dua etmek münasip olacağını söyledi. Öyle yaptık. Hakîkaten de çok iyi oldu. Ankara'dan bazı mebuslar gelmişti. Onlarda müessir birer hitâbede bulundular. Dualar edildi, ortalık biraz ferahladı.²⁸¹”

Vekâletler, boş bir oda ortasında birer tahta masa ve birer hasır iskemleden ibaret hâle gelmişti. Daireler, bütün memur kadroları, dosyaları ve eşyaları ile beraber Kayseri'ye nakledilmiş bulunuyordu. Vekilin yanında kalakala bir müsteşar ya da bir özel kalem müdürü ile bir iki hademedden başka kimse kalmamıştı. Vekillerin kendileri de maiyetleri ile her an harekete hazır bekliyordular. Zâten çoluk çocukları da Kayseri'ye gelmişti.

Meclis, Fethi (Okyar), Celâl (Bayar) ve Recep (Peker) Beyleri Kayseri Lisesi'nin salonunu Meclis toplantı salonu olarak hazırlamak üzere Kayseri'ye göndermişti. Konya Milletvekili Akşehirli Bekir Efendi de Meclis'ten birkaç kâtiple Kayseri'ye gelerek milletvekillerine yer sağlamakla görevlendirilmişti²⁸².

²⁸¹ Hacıfettahoğlu İsmail, **Ali Şükrü Bey**, Atlas Yay. Ankara 2003, s.129-131

²⁸² Gençosman Kemal Zeki, **İhtilâl Meclisi**, Hürriyet Yayınları 241, İstanbul 1980, s. 308-309

Sebilürreşad Mecmuası'nın Kayseri'de basılan ve Ali Şükrü Bey'in Câmî-i Kebîr'deki Hitâbesinin tamamının yayınlandığı nüshası

(Gazetenin “Anadolu'nun Büyük ve Mukaddes Cihadı” başlığı ile çıkan bu sayısı onbinlerce basılarak her tarafa dağıtılır. Kayseri Mutasarrıfı Kemal Gedelec Bey Sebilürreşad'ın bu hizmetinden dolayı sâhibi Eşref Edib Bey'e çok takdir ve teşekkürlerini bildirir.)

Kayseri'de bu ikinci başkent havası bir aydan fazla sürdü. Ama meclis ve çok sayıda resmî daire Ankara'dan ayrılmadı.

Bu sırada Doğuda 24 Eylül 1920 tarihinde Ermeniler Kötek ve Baradız mevzilerinde saldırıya geçince Ordu kumandanı Kazım Karabekir Paşa 28 Eylül günü karşı harekâta geçerek Ermenileri Kars'a kadar işğal ettikleri bölgelerden attı. Bu harekât Ankara'da büyük sevinç uyandırdı. Millet Meclisi kürsüsünden Kayseri Milletvekili Şeyh Âlim Efendi'nin şükür ve yeni zaferler için yaptığı dua'ya bütün milletvekilleri gözyaşları içinde âmin dediler.

Nihayet Sakarya Zaferi ile Başkent'in Kayseri'ye taşınması plânından vazgeçilerek bu sefer de yeniden Ankara'ya dönüş başladı.

14. Miralay Nâzım Bey'in Sakarya Savaşı'nda Şehit Olması (15 Temmuz 1921)

Miralay Nâzım Bey

Kütahya-Nasuhçalı-Eskişehir savaşlarında Sakarya'ya çekilen kuvvetlerimizin geri emniyetini sağlamak için görevlendirilen kahraman dördüncü tümen'in komutanı bulunan Miralay Nâzım Bey, savaş hattında olan alay ve tabur komutanlarının şehit olması üzerine komutayı ele alır.

14 Temmuz günü en ön safta girdiği bu can pazarında bir gün sonra Yumru Tepe'nin Yörük Mezarı semtinde atının üzerinde arka arkaya atılan kurşunların hedefi olarak şehadet şerbetini içer. Sadık yardımcısı Eyüp Çavuş onu üç saat sırtında ve sedyede taşıyarak Çöğürler istasyonuna getirir ve askerî trenle Ankara'ya nakledilerek Hacı Bayram Câmî i'nde cenaze namazı kılınır ve Cebeci

Şehitliği'ne gömülür.

Olayın teferruatını Turgut Özakman "Şu Çılgın Türkler" kitabında şöyle anlatıyor:

"Uzaktan top sesleri geliyor. Süvâri takımı komutanına döndü Nâzım Bey, "Takımınla hemen tepeyi tut" dedi, "Düşman taarruza geçerse, alaydan birlik gelene kadar burayı ne pahasına olursa olsun savunacaksınız, şimdi alaya gidip o tembel..."

Heyhat..., cümlesini tamamlamamıştı.

Bir Yunan müfrezesi sabaha karşı o kesime sızmıştı. Gelenleri görünce, toparlanıp yakındaki ağaçlığa sinmişler. Birden, bir makineli tüfek ölüm yağdırmaya başladı. Vurulan, biçilmiş başak gibi eğilip düşüyordu. Her şey bir dakika içinde olup bitti.

Geride bekleyen süvâri takımı öfke çığlıkları atarak ormana hücum etti. Nâzım Bey'in emir çavuşu Eyüp atıldı, komutanını kucağına alıp atına bindi, deli gibi sürdü. Yarbay Nâzım'ın kara gözlü beyaz atı da peşlerine takıldı. Genç komutan göğsünden ve elinden yaralanmıştı. Göğsünün sol yanında beliren kan lekesi gittikçe büyüyordu. Eyüp Çavuş bir yandan atını uçuruyor, bir yandan da sesi şefkat ve umutla titreyerek, "ne olur dayan" diye yalvarıyordu. "Allah aşkına dayan, sakın ölme kumandanım. Ellerinden öperim, ölme. Kurban olayım dayan." Ağaçların arasından sızan ışık

oklarını biçerek, tepeleri rüzgâr gibi aşarak, peşinde beyaz at, tümen karargâhına vardı. Tümen doktoru ilk tedaviyi yaptı. Ancak durumu ağırdı. Nâzım Bey'i, Eskişehir Hastanesi'ne yetiştirmek için, atlı bir cankurtaran arabasıyla Çekürler istasyonuna indirdiler.

Nazım Bey'le birlikte, ağır yaralı olan iki kurmay subay, Yüzbaşı Faruk, Emir Subayı Nimet ve Süvâri Takım Komutanı da Eskişehir Hastanesi'ne getirilmişlerdi. Halide Edip'in Nâzım Bey'i o hâlde görmesini istemeyen başhekim, ancak bir saat sonra vedalaşmasına izin verdi.

Koridora yatırılmış yaralılar ormanı içinden geçtiler. Koridorun sonuna yürüdüler. Son kapının yanında, Nâzım'ı getiren birkaç bitkin asker vardı. Çömelip sırtlarını duvara dayamış, bekliyorlardı. Biri de Eyüp Çavuş'tu. Halide Edip'i tanırdı. Gözlerinden ip gibi yaşlar inerek ayağa kalkıp selam durdu. Başhekim odanın kapısını açtı. Halide Edip'e yol verdi.

Oda loş ve serindi.

Nâzım Bey'i ayaklı bir sedyeye yatırmış, üzerine büyük bir Türk bayrağı örtmüşlerdi. Halide Edip yavaşça bayrağı kaldırdı. Şehit Nâzım Bey kalpağı ve göğsü kapalı üniformasıyla yatıyor, elleri göğsünde huzur içinde uyuyordu. Nâzım'ın elini veda eder gibi okşadıktan sonra bayrağı usulca örttü. Dışarı çıktı.

Beyaz at... O yine oradaydı!

Karşıdaki boş alanda, gözlerini umutla hastaneye dikmiş, bekliyordu. Ne yem yiyor, ne kimseyi yanına yaklaştırıyordu.

Nâzım Bey'in cenazesi akşam treniyle Ankara'ya yolcu edildi.

Güzel beyaz atı bir daha gören olmadı²⁸³.”

Miralay Nâzım Bey

Nâzım Bey 1887 yılında Kayseri'nin Gülük Mahallesi'nde doğmuştu. Babası posta –telgraf müdürü Cemâl Bey idi. Beşiktaş Askerî Rüştiyesi ile Çengelköy Askerî İdadî'sini bitirerek 1907 yılında Harbiye'den mezun oldu. Bir dönem Genel Kurmay karargâhında çalıştıktan sonra Hüdeyde'de İzzet Paşa'nın teveccühünü kazanarak, kurmay olmuştur. Üç yıl Yemen'de görev yapıp yeniden Genelkurmay Üçüncü Şubesi'ne gelmiş

²⁸³ Turgut Özakman, *Şu Çılgın Türkler*, 184. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim 2005. ss. 139-186.

ve daha sonra, Romanya'da 16. Fırka Erkân-ı Harpliği'ne atanmıştır. Buradaki başarısı ile müttefiklere sağladığı üstünlük sebebiyle gümüş liyâkat, gümüş imtiyaz, Alman Hükümeti'nin demir salıp nişanları gibi birçok harp madalyası ile taltif olunmuş, rütbesi de Binbaşılığa yükseltilmiştir.

Fransızca ve Almancayı ana lisanı gibi bilen ve Rusçayı da oldukça güzel konuşan Kurmay Binbaşı Nazım Bey, 1916' da Makedonya'ya gönderilen Osmanlı - Rumeli Müfrezesi komutanlığı veGaliçya cephesinde 19. Tümen'in Kurmay Başkanlığını yaptı. Rumeli Müfrezesi'nden ayrıldıktan kısa bir süre sonra,İslâm Ordusu Kurmay Başkanı olan Nâzım Bey, Bakü'ye giren Nuri Paşa kuvvetlerinin kurmay başkanı idi. Azerbaycan'ın işgâli ve Bakü'nün zaptı üzerine, Vali olarak atanmış, âsâyîşi sür'atle temin etmiş, petrolere el koymak isteyen Almanların teşebbüsünü de önlemiştir.

Kafkas cephesinden İstanbul'a geldi. Bu sırada, İstanbul'daki işgâl kuvvetlerinin kendisini tevkif etmek üzere takip etmekte olduklarını öğrenince Millî kuvvetlere katılmak için, gizlice İstanbul'dan ayrılmıştır. 1919 yılında da merkezi Konya'da bulunan 12. kolorduya mensup Beyşehir süvâri alay komutan vekilliğini yapmak sûretiyle kuvvetlere katıldı.

İstanbul hükümeti taraftarı olan Konya Valisi'ni görevden kovdu. Bolu isyanını bastırdıktan sonra 4. tümeni ile İnönü savaşlarına yetişti Yarbay rütbesiyle katıldığı Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde yaralandı. Tedevisiyle Ulu Önder Mustafa Kemâl Paşa bizzat ilgilendi. İsmet Paşa hastanede ziyaretine gitti. Tedavinin ardından cepheye dönen Nâzım Bey 14 Temmuz günü Yumru Tepe'nin Yörük Mezarı semtinde atının üzerinde arka arkaya atılan kurşunların hedefi olarak şehadet şerbetini içti. Mehmet Nâzım Bey'e şehit olduktan bir gün sonra TBMM tarafından Miralay rütbesi verildi.

On yıl beş cephede savaşan bu kahraman hemşehrimizin adına 1952 yılında TCDD alanı içinde beş sınıflı bir ilkokul yaptırılarak adı yaşatılmaya çalışıldı.

15. T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'nün Kayseri'ye Taşınması 1921

Mücadele'de Ankara'nın düşman tehdidi altına girmesi ile önemli müesseseler Kayseri'ye taşınmaya başladı. Bunlarla beraber Ziraat Bankası genel merkezi de Temmuz 1921 tarihinde Kayseri'ye getirilerek Maarif Hanı'nda bir yıl kadar faaliyet gösterdi. Tehlikenin ortadan kalkması ile Temmuz 1922 tarihinde yeniden Ankara'ya taşındı.

16. Kayseri'de İspirto İmalâtı 1921-1923

Osmanlı Dönemi'nde, ispirotolu içkiler yurt dışından ithal ettirilmekteydi ve bu yurt dışına ciddî bir para akışına sebep olmaktaydı. Meselâ, 1911 yılında toplamda 30.426.587 kilo alkol ve alkollü içki ithal edilmiş, bunlara karşılık 655.741 altın lira

ödenmişti²⁸⁴. Alkol ve alkollü içkiler yeni yönetimde önce 1920 yılında Men-i Müskirat Kanunu ile yasaklanmışsa da bu yasak 1924 yılında 470 sayılı tadilat kanunu ile kaldırılmış ve müskirât rüsumu düzenlenmişti. Daha sonra 1932 yılından itibaren de Tekel idaresi, alkollü içki piyasasında hemen hemen tüm içkileri üretmiş ve tekel altına almadığı şarabın üretimi ve ıslahı konusunda da ciddi çalışmalar yapmıştır. İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı'nın tesisindeki amaçlar, alkollü içkilerin ithali yerine yurt içinde karşılanması ve ekonomiyi kalkındırmak için, çeşitli şekillerde ekonomiye kaynak sağlamasıdır. Ayrıca Osmanlı'dan kalan dış borçların finansmanı noktasında da oldukça hayati rol oynayacağı anlaşılmıştır. Bu sebeplerle üretimin artırılması için meselâ, bağcılık ve arpa üretimi gibi tarım ürünlerinin denetim ve ıslahı, fabrikaların kurulması ve mevcut olanların aktive edilmesi gibi çeşitli yöntemler kullanılmıştır.

İşte bu arada 1921-23 yılları arasında hangi mevzuata uygun olduğunu bilmediğimiz bir teşebbüsle Nisari-zâde Mustafa Efendi tarafından ortağı kimyager Necmettin Bey'le beraber bir ispirto imâlâthânesi kurulmuş idi. O dönemde özel teşebbüs olarak türünde tek örnek olan bu tesis Düvenönü'ndeki Sivas Oteli'nin bir bölümünde faaliyet gösteriyordu.

İspirtonun tekel altına alınması 1926 yılında yürürlüğe giren 790 sayılı “*İspirto ve Meşrubat-ı Küliye İnhisarı Hakkında Kanun*” ile gerçekleşmiştir. Bu kanunda; “*Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde bilumum ispirotolar ve meşrubatların (şarap, bira ve her nevi likör de dâhil) imal veya ithali ve dâhilde kullanılması hükümetin yetkisindedir. Hükümet bu inhisarı kısmen veya tamamen bir Türk anonim şirketine devir sûreti ile idare edebilir*” ifadesi yer almıştır.

Bu politikaya uygun olarak 1929 yılı Eylül ayında Mâliye Vekâleti Müskirat Umûm Müdürlüğü tarafından Kayseri'de de iki milyon lira harcanarak büyük bir ispirto fabrikasının daha faaliyete geçirilmiş olduğunu Kayseri Müskirat İnhisarı Müdürü Zekâî Bey'in açıklamasından öğreniyoruz²⁸⁵.

17. Kayseri'de İstiklâl Mahkemesi'nin Kuruluşu 1921

İstiklâl Mahkemeleri, 11 Eylül 1920 tarihinde TBMM'nin kabul ettiği 21 sayılı “Fırâriiler Hakkında Kanunla” kurulmuş oldu. Bu kanunun uygulanması için de Kayseri'nin de bulunduğu 14 yerde İstiklâl Mahkemesi kurulması fakat özellikle yedisinin derhâl teşkili Erkân-ı Harbiye-i Umûmî Reisi İsmet Paşa'nın teklifi ile kabul olundu. Bu ilk yedi mahkemeden Kayseri Mahkemesi; Kayseri, Kırşehir, Niğde ve Silifke livalarındaki dâvâlara bakacaktı²⁸⁶. Çünkü devam etmekte olan topyekün istiklâl mücadelesi cephesinin geriden takviye edilmesi mecburiyeti vardı²⁸⁷.

²⁸⁴ İstihbarat Bülteni, 1933, s 26.

²⁸⁵ Akşam Gazetesi 1929

²⁸⁶ Nedim Ahmed, Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları, İst. 1993 s. xvi

²⁸⁷ Alkan, A. Turan, İstiklâl Mahkemeleri, İst. 1993 s.25

Bu kanunun çıkarılarak uygulamaya başlamasından takriben bir sene sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin aldığı bir kararla Kayseri, Yozgat ve Kırşehir havâlisindeki olayları yargılamak üzere görev alanı değiştirilen beş numaralı İstiklâl Mahkemesi'nin Kayseri'de kurulması gerçekleşti. Mahkeme 20 Eylül 1921'den itibaren Konya mebusu Refik (Koraltan) Bey'in başkanlığı altında çalışmalara başladı. Büyük Millet Meclisi adına yargılama yapan bu mahkemenin yetkileri çok geniş idi. Cepheden kaçanlar, kaçmaya yardımcı olanlar (21 numaralı Firâîler Hakkında Kanun), Hiyânet-i Vatan Kanunu'nun (29 Nisan 1920/2 numaralı Kanun) suç saydığı fiilleri işleyenler, ordunun toplanmasında ve sevkinde gevşeklik ve ihmal gösterenler, ordu ve memleket aleyhinde çalışan, propaganda yapanlar şiddetle cezalandırılıyorlardı. Mahkemenin esas gâyesi ülke sınırları içinde kanun hâkimiyetini sağlamaktı. Bu Mahkeme Mayıs 1923 tarihine kadar görev yaptı.

İstiklâl Mahkemeleri'nin yargılamalarındaki sürât, halkın üzerindeki baskı ve korkuyu yok ederek belli bir memnuniyete de sebep oldu. Daha sonra bu mahkemelerin yetkileri genişletilerek 4 Mart 1925'te Ankara ve sıkıyönetim ilân edilen bölgelerde olmak üzere iki mahkeme daha kuruldu. Bu mahkeme şapka kanunu ile ilgili ilk yargılamasını 25 Kasım 1925 tarihinde Kayseri'de yaptı. Halkı sarık sarmaya teşvik etmek ve zorla sarık sardırma iddiasıyla Naşibendî Şeyhi Mekkeli Ahmed Hamdi Hoca ve dört arkadaşı hakkında görülen bu davada mahkeme, verdikleri idam kararını anında infaz etme yetkisi kendilerine henüz tanınmamış olduğundan, dâvâ Şeyh Said İsyanı ile birleştirildi ve isyan bölgesi mahkemesine havale edilmiş oldu²⁸⁸.

18. Kayseri'de İlk Un Fabrikası (1921)

Hunat Hatun Medresesi Müderrisi Muhaddis-zâde Âlim Bey'in Boğazköprü ile MoluÇiftliği arasında bir yerde ve Karasu üzerine bir su değirmeni yaptırtmak üzere İstanbul'dan davet ettiği Mühendis Süreyya Bey'in, burada yaptığı binaya gerekli jeneratör ve makineleri yerleştirerek Kayseri'nin ilk un fabrikasını hayata geçirdiğini görüyoruz²⁸⁹. Anadolu'nun çok büyük bir kısmında olduğu gibi Kayseri'de de henüz elektrik yoktur. Elektrik olmayınca, motor da yoktur ve motorla çalışan hiçbir şey yoktur. Doğal olarak fabrika da yoktur. Yok denecek düzeydeki üretim ise insanların ve hayvanların kas gücüyle yapılmakta, un değirmenleri de suyla çalışmaktadır. **İlk Un Fabrikası** işte, bu şartlar altında Hunat Medresesi Müderrisi ve Kapalı Çarşı'da, zücaciyecilik yapan 1884 doğumlu Muhaddis-zâde Âlim Bey (Âlim Muhaddisoğlu) Kayseri'ye bir un fabrikası kuruyor. Bu fabrikanın kuruluş hikâyesini Âlim Bey'in kızı 1914 doğumlu ve şimdi 97 yaşında olan İlmiye Bergman Hanım anlatıyor: "*Ben henüz okula başlamamıştım ve sanırım 1919 yılıydı. Molu âilesinin Boğazköprü ile şimdiki Molu Çiftliği'nin arasında bir yerde, Karasu'nun üstünde büyük bir su değirmeni vardı.*

²⁸⁸ Nedim Ahmed, AGE, s.348

²⁸⁹ Elden Yaşar, Düşünen Şehir, Ekim 2018, sayı:7, s:74

Annemin dedesi Molulu Ârif Ağa'nın çocukları ve torunları bu değirmenin hissedarlarıydı. Dolayısıyla onun torunları olan annem Sîmüten Hanım ve Ârif dayım da hissedardı. O tarihte Ârif dayım babamla birlikte züccaciyecilik yapıyordu. Değirmenin suyu çok güçlü akar ve kocaman değirmen taşlarını çevirirdi. Babam bu değirmeni bir un fabrikası hâline getirmek istemiş ve hissedarlarla bir noter mukavelesi yaparak, kurulacak fabrikanın üçte bir hissesi karşılığında, değirmeni onlardan almış.” “Daha sonra babam İstanbul'dan Süreyya Bey isminde bir mühendis getirtti. Eski su değirmeninin yanına büyük bir bina inşa ettiler ve fabrikanın makinelerini oraya yerleştirdiler. Güçlü değirmen suyundan sağlanan muharrik güçle yandaki binanın içinde bulunan makineleri çalıştırdılar.” “Süreyya Beyler bize komşu oturuyordu. Onun eşi ve çocuklarıyla birlikte fabrikaya giderdik. Karasu'da muazzam bir su akıyordu. Biz çocuklar suda yüzen ördeklerle oynar ve ördek yumurtası toplardık.” “Babamlar burada un üretilip halka ve askeriyeye vermeye (satmaya) başladılar. Böylece Kayserililer ilk defa fabrika unu ile tanışmış oldu. Ben bu fabrikadan çuvallarla gelen unların Kayseri'deki depoya dağlar gibi yığıldığını hatırlıyorum. Millî Mücadele döneminde buradan cepheye de un gönderilmiş olması muhtemeldir.” “Bu tesîsin kârli olduğunu gören Molu Değirmeni'nin bazı hissedarları Cumhuriyet kurulduktan sonra maalesef ortaklık mukavelesini bozmak ve tesîse yarı yarıya ortak olmak istemişler. Babam da ortaklık mukavelesini önlerine koymuş. Fakat galiba bir-iki hissedar razı olmamış ve bazı çirkin davranışlarda bulunmuş. Bunun üzerine babam 1924 veya 1925 yılında bu tesîsi kapattı ve ortaklığı tasfiye etti²⁹⁰.

19. Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kurulması 1922

Türk asıllı Ortodoks olduklarını ısrarla vurgulayan Kayseri Ankara ve İç Anadolu bölgesindeki Hıristiyanlar, Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, diğer Hıristiyanlardan oldukça farklı bir strateji takip eden bu hareketin önderliğini de Papa(baba) Eftim yapıyordu. Rumlarla karıştırılmamak için millî bir kilise kurulması arzusunun zaman zaman dile getiriyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fener Rum Patrikhanesi'nin, Anadolu Rumlarının Yunan asıllı olduklarına inandırma çabaları ve Karadeniz'de yeni bir “Rum Pontus” devleti kurma plânlarına karşı çıkan, Akdağmadeni doğumlu Kırıkale'nin Keskin ilçesi Metropoliti Papa I.Eftim Erenerol, Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmış olan Türk Ortodokslarla sürekli haberleşiyordu.

Kurtuluş Savaşının henüz yeni filizlendiği dönemde Türk asıllı Ortodoks Hıristiyanlar bu amaçla, TBMM'den ve Adalet Bakanlığı'ndan izin alarak Anadolu'daki Türk Ortodoks kiliselerinin bölge temsilcilerinin tamamı olan 72 murahhası 3-16 Temmuz 1922 tarihinde Zencidere Manastırı'nda topladı. Kongreye, Konya Metropoliti Prokobios, Antalya Episkoposu Meletios, Gümüşhane Episkoposu Yervasyos, ile Anadolu ve Trakya'nın diğer bölgelerinden gelen 72 temsilci katıldı. Türk Hıristiyanlar

²⁹⁰ Şahin Mehmet, Makale, **Şu Bizim Kayseri Dergisi**, 2011, sayı; 20

Türk Ortodoks Patrikliği'nin kurulmasını kararlaştırdılar. Bu toplantıya Mutasarrıf Muammer Bey, Mevki Kumandanı ve Kâlem Reisi Miralay Abdullah Bey ve sonraki yıllarda TBBM'de Eskişehir Milletvekili olan Türk asıllı Ortodoks Umûmî Kâtip Bodrumi İstimad Zihni Özdamar Efendi de katıldı.

Yayınlanan bir bildiri ile Fener Patrikhânesi'ni yok sayarak merkezi ve idare yeri Kayseri'de olmak üzere "Türk Ortodoks Patrikhânesi"ni kurulduğu ilân edildi. Fener Patrikhânesi'nin siyasetle uğraştığını ve Türkiye aleyhine çalıştığını bütün Dünya'ya açıklandı.

Türk Ortodoks Patrikhânesi'nin Kurucusu Papa I. Eftim

Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey, mevki kumandanı ve kâlem reisi Miralay Abdullah Bey ve bazı daire müdürlerinin hazır buldukları bu kongrede tekliflerini ve amaçlarını şu ilkelerle açıkladılar:

a-Kanun ve nizamlara aykırı olarak patrik seçilen Meletyos Metaksis patriklikten çıkarılacak ve Fener Patrikhânesi feshedilecektir. b-Kayseri'de bağımsız bir Ortodoks Patrikhânesi kurulacaktır. c-Kilise ve cemaatler tarafından noterlikçe düzenlenmiş vekâlet-nâmelerle Papa Eftim'e "Anadolu Ortodoks Kiliselerinin umûm vekilliği ve Murahhaslığı" pâyesi verilecektir²⁹¹. Amaçları ise: "*Umûm Anadolu Türk Ortodoks Murahhas-ı muhteremleri Papa Eftim Efendi'nin teşebbüsât-ı Hayriyelerine zahir olmak, diyaneti siyasete âlet ittihaz etmiş olan Fener Patrikhânesi'nin kurmuş olduğu tuzaklardan dolayı Anadolu'daki Müslüman kardeşlerimizle beynimizde husûle gelen su-i tefehhümâtın izalesine ve uhûd-ı kadimenin idâme ve takviyesine ve Anadolu ile hiçbir cismânî ve rûhânî alâkası kalmayan ve evvel ve âhir hiçbir vakit Anadolu Türk Ortodoksları'nın vekâletine hâiz bulunmayan Fener'in evrak-ı havadiste görülmekte olan ve bazı Avrupa matbuatınca sermaye-i makale ittihaz kılınan neşriyat ve müfteriyat-ı vahibesini tekziben hak ve hakikâti bütün âlem-i medeniyete ilân ve ilâm Anadolu Türk Ortodoksları Patrikhânesi'nin teshil, tesri ve tesisi zımında Hükümet-i Millîyemiz nezdinde teşebbüsatta bulunmak maksadıyla Kayseri şehrinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne tâbi Umûm Anadolu Türk Ortodoksları kongresi teşekkül etmiştir.*"²⁹²

²⁹¹ Ekincikli Mustafa, **Türk Ortodoksları**, Siyasal Kitâbevi Yay. Ankara 1998,s:187

²⁹² Özkan Salih, **Kayseri'de Türk Ortodok Kilise Kongresinin Toplanması Ve Anadolu Ortodoksluk Sadası Gazetesi**, Kayseri 2003, s:35

“Anadolu’da Ortodoksluk Sadası” isimli ilk sayısı 22 Temmuz 1922 tarihli bir de gazete çıkarmaya başladılar. İdare yeri Zencidere Manastırı olan ve telgraf adresi “Kayseri Kilise Kongresi” olarak belirlenen bu gazete, Kayseri Liva Matbaası’nda basılmış olup, imtiyaz sâhibi ve başyazarı, Bodrumlu Pulluoğlu İstimat Zihni Efendi, yazı işleri müdürü ise, dâvâ vekili Antalyalı Çeneoğlu Filip Efendidir.

Ayrıca, Türk Ortodoksları’nın muhtaç oldukları papazları yetiştirmek üzere Zencidere’de bulunan “Hz. Yahya Manastırı’nda” bir “Türk Ortodoks Ruhban Mektebi” açılmasına karar verildi.

Bu toplantı, İstanbul’a bağlı Rum Ortodokslarını çok korkuttu. Bazı yazarlar bu olayı şöyle anlatıyor:

“Türk Ortodoksların Anadolu’daki bu hareketi Mustafa Kemâl ve arkadaşlarının takdirine mazhar oldu. Papa Eftim’le tanışmak isteyen Mustafa Kemâl, 4 Eylül Sivas Kongresi’nden önce Papa Eftim’i Sivas’a davet ederek uzun uzun sohbet etti. Mustafa Kemâl ile Papa Eftim’in biraraya gelmesini ise Çerkez Ethem sağlamıştı.

Kayseri’deki kongreye katılan Hıristiyan Türk çevreleri Millî Mücadele’de Mustafa Kemâl ve arkadaşlarının yanında yer aldılar. Gerekli desteği verdiler. Türk Hıristiyan Ortodoksların önderi Baba (Papa) Eftim’e, Kurtuluş Savaşına verdiği destekten ötürü bizzat M. Kemâl Atatürk tarafından İstiklâl Madalyası verildi. Büyük Taarruzdan önce Ankara’da ilk toplanan TBMM bahçesinde, Atatürk’ün de hazır bulunduğu bir miting sırasında halka seslenen Papa Eftim, İncil’den bir pasaj okudu: *"Düşmanlarımızın herşeyi var, ancak bizim silah ve cephanemiz yok. Fakat göğsümüzde imanımız var, mutlaka kazanacağız. Yaşasın muzaffer Türk Ordusu!"* Papa Eftim, Kurtuluş Savaşı’na verdiği destekten sonra Atatürk’ün şu sözlerine mazhar oldu: *"Baba Eftim, bu memlekete bir ordu kadar hizmet etmiştir."*

Mustafa Kemâl, Selçuk Erenerol’a göre; 1924 yılında Papa Eftim’den Fener Rum Patrikhânesi’nin başına geçmesini istiyor. Cemaatin hâlen dinî lideri görevini yürüten Selçuk Erenerol, babasının Atatürk ve arkadaşlarının bu teklifini, *"Benden üstün dinî ruhbanlar dururken, benim o makamı doldurmam mümkün değil"* diyerek geri çevirdiğini söylüyor. Ancak Papa Eftim, Atatürk ve arkadaşlarına Yunanistan’ın göndereceği patriğin özelliklerinin ne olması gerektiği konusunda 11 maddelik bir rapor veriyor. Papa Eftim’in, patrik için birinci şart olarak Yunanistan’da kral taraftarı olması gerektiğini ileri sürmesi dikkat çekiyor. O dönemde Kral taraftarı din adamlarının Yunan Hükümeti’nden farklı görüşlere sahip olduğu biliniyor. Papa Eftim’in, atanacak patriğin Yunan Hükümeti’nin kirli emellerine âlet olmaması için böyle bir istekte bulunduğu tahmin ediliyor. Ancak Atatürk’ün ısrarından sonra Papa Eftim, yardımcısı Yakup ile birlikte Fener Rum Patrikhânesi’ne giderek, bir anlamda yönetime el koyuyor. Ankara Hükümeti dış baskılara dayanamayıp kendisini geri çekinceye kadar orada kalıyor.

Ne yazık ki bu idealist insanın büyük gayretleri ile bir araya gelmiş bulunan Türk Ortodoksları, siyâsî bir karara kurban edilerek 1924 Mübâdelesini ile Yunanistan’a

sürgün edilmişler, belki bir vefa borcu olarak da sadece Papa Eftim ve ailesi bu sürgünün dışında bırakılmıştır.

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kâlem-i Mahsûs Müdüriyeti
Adet
744

Papa Eftim Efendi'nin Harekât-ı Millîyenin iptidasından beri Türkiye dâvâsiyle alâkadar görünmesi ve Patrikhâne ile arasındaki vaziyet nazarîtibare alındığı takdirde efrâd-ı ailesinin mübadeleye tâbi olması dücâr-ı felâket olacağı muhakkak bulunduğundan bu hususta bir karar ittihazi talebini havi Dâhiliyye Vekâlet-i Celilesi'nin 20.8.340 tarih ve Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti 3798 numaralı tezkiresi üzerine mumâ-ileyh Papa Eftim Efendi ve ailesinin İstanbul'da yerleşmesine müsaade itâsı İcrâ Vekilleri Hey'etinin 3.8.340 tarihli içtimâında karargir olmuştur. 3.8.340

Türkiye Reîs-i Cumhûru

Gâzi M. Kemâl

Başvekîl ve Hâriciyye Vekîli	Müdâfaa-i Millîye Vekîli	Adliyye Vekîli
İsmet	Kâzım	Mustafa Necati
Dâhiliyye Vekâleti Vekîli	Mâlîyye Vekîli	Maarif Vekîli
Dr. Refik	Mustafa Abdülhalik	Vasıf
Nâfia Vekîli	Ziraat Vekîli	Ticâret Vekîli
Süleyman Sırrı	Zekâi	Hasan Hüsnü
Sıhhiyye ve Muâvenet-i İçtimâiyye Vekîli	Dr. Refik	
Mübâdele, İmâr ve İskân Vekîli	Rafet	

20. Türk-Yunan Savaşı'nın Dönüm Noktası, Yunan Başkomutanı Trikopis'in Esir Edilmesi 2 Eylül 1922

2 Eylül 1922 tarihinde Afyonkarahisarlı Ahmet Çavuş ve birliği tarafından esir alınan Yunan orduları başkomutanı Trikopis ile kurmay heyeti, önce Uşak'ta Mustafa Kemâl Paşa'ya takdim edilerek Talas'ta esir kampına sevkedildiler. 4 Ekim 1922 günü

Kayseri'ye ulaşan esirler, Talas'taki Esir Kampına yerleştirildiler. Burada 10 aydan biraz fazla müddetle ikamet ettirilip Lozan Anlaşması'ndan sonra (24 Temmuz 1923) Yunanistan'a iade edildiler.

4-EKİM-1922 tarihinde Kayseri'ye getirilmiş olan Yunan esirleri

Trikopis ve doktorlarına Talas'ta kaldıkları müddet içinde bugünkü Han Mahallesi Erhan Caddesi üzerinde bulunan iki katlı bir müstakil ev tahsis edilmiştir.

Trikopis Talas'ta esir kampında

14 Ocak 1923 günü Kayseri'ye gelerek Talas esir garnizonunu ziyaret eden yabancı müfettiş heyeti raporunda şunları belirtmiştir: *“Talas'taki esir kampında 3 General, biri tabip 12 Miralay, 4 Kaim-makam, biri tabip 12 Binbaşı, keza biri tabip 20 Yüzbaşı, 34 Mülâzım-ı evvel, 69 Mülâzım-ı sâni, 193 Zâbit vekili bulunmaktadır. Toplam olarak 25299 Yunanlı esir alınmış olup, bunlardan 3'ü general, 381'i subay, 14385'i asker diğerleri sivildir. Esirlerin Talas'ın en güzel ve büyük kâgir binalarında ikamet ettikleri, genellikle 6-7'sinin aynı odada yerleşmiş oldukları ve herbirine birer karyola verilmiş olduğu belirtilmiştir. Haftada iki defa silahlı bir asker nezâretinde dışarıya çıkabilmektedirler. Sıhhatleri mükemmeldir. Sarî hastalık yoktur. Hastalarını tedavi için her şeyin mevcut olduğu heyet-i sıhhiye reisleri olan iki Yunan heyetinin beyânatından anladık. Ehemmiyetsiz hastalıklar için kendilerine bir hastahâne verilmiştir. Vahim hastalıklar için de Kayseri hastahânesine nakl-i derpiş edilmektedir.*

Yevm-i ziyaretimizde sarılıktan hâl-ü nekâhete dâhil olmuş bir zâbit ile romatizmadan muztarib diğer bir zâbite tesadüf ettik. Üserâ tarafından hiçbir şikâyete dest-res olmadık. Bilakis, cümlesi Mevkii Kumandanı Miralay Arif Bey Efendi'den ve Karargâh Kumandanı Kaim-makam Hüseyin Bey ile maiyetinden bir lisân-ı şükran ve

sitâyişle bahsettiler. Sanat ve vazifesi orada kalmasını müstelzim olmayan esir miralay tabibin terhis ve serbestisi için teşebbüsât-ı müessirede bulunduk.”

Trikopis'in Talas'ta kaldığı ev

Faruk Nafiz Çamlıbel'in Kayseri Lisesi Öğretmenliği

Faruk Nafiz Çamlıbel, Kayseri Lisesi'nde 1922-1924 yılları arasında öğretmenlik yapmıştır. Bu süre zarfında yakından tanıma fırsatını bulduğu Kayseri halkını çok sevdiğini, “Benim Namzedliğim” başlıklı şiirinde ifade etmiştir.

*Seçilmek istemem öteberiden
Ayrılrsa cismimde kemik deriden
Yine ayrılmam ben Kayseri'den
Bunu böyle bilsin Türk'ün ricâli*

*Olmaz Kayseri'nin hiç vefasız
Beni tanıır cümle kızanı, kızı*

*Az mı yedim sizin pastırmanızı
Az mı karıştırdım kaymağa balı*

*İzimi bıraktım karda, karada
Şiir karaladım ara sıra da
İki yıl hocalık ettim orada
Hem de yetiştirdim Behçet Kemal'i*

Ünlü şair Behçet Kemal Çağlar, aslen Kayseri'nin Büyük Bürüngüz köyündendir ve 1922-1924 yılları arasında Kayseri Lisesi'nde Faruk Nafiz Çamlıbel'in talebesi olmuştur.

21. Kayseri'de İlk Sinema Filminin Oynatılması 1922

Hunat Medresesi Müderrisi ve Kapalı Çarşı'da züccaciyelik yapan 1884 doğumlu Muhaddis-zâde Alim Bey'in (Alim Muhaddisoğlu) kızı 1914 doğumlu İlmiye Berkman Hanım'ın anlattıklarına göre; Kayseri'de ilk sinema filmini mühendis Süreyya Bey oynatır.

Muhtemelen 1922 yılında Kışıkapı'da Millet Caddesi ile Kazancılara giden caddenin köşesinde eski İş Bankası'nın bulunduğu yerde "Bebekli Kilise" denilen metruk bir Ermeni Kilisesi bulunmaktadır. (Kilisenin arkasındaki papaz evi sonradan Hacı Mansur İlkokulu olmuştur.) Bu kilisenin avlusu sandalye, kanepeler vb. ile tanzim edilir ve duvarına da beyaz bir perde çekilir.

Mühendis Süreyya Bey orada Charle Chaplin'in (Şarlot) ve Jackie Coogan'ın oynadığı, Komedi ile dramın ustalıkla birleştirildiği, çaresizlikten sokağa bırakılan ve Şarlot'un sahiplendiği bir çocuğu anlatan, 1921 yapımı "The Kid" isimli sessiz bir sinema filmi gösterir. Victoria dönemi Londra'sındaki sefalet ile zenginliğin de işlendiği bu filmi Süreyya Bey'in ailesinden ve İlmiye Berkman ailesinden 15 - 20 kadar seyirci şaşkınlık ve hayretle izler.

"Hepimiz sinemayı ilk defa gördük ve çok şaşırдық, kahkahalarla büyülenmiş gibi izledik".²⁹³ diyen İlmiye Hanım'ın anlattığı bu film 1936 yılında seslendirilerek yeniden sinemalarda oynatılmış²⁹⁴.

22. II. TBMM'nin Seçimi ve Kayseri Milletvekilleri 1923

İstiklâl Savaşı kazanılıp, ülke büyük bir gaileden kurtulunca sıra artık Türk toplumunun şiddetle ihtiyacı olan bir dizi reformu gerçekleştirme işine gelmişti. Oldukça fedakâr fakat o derece de karışık fikirlerin sergilendiği I.TBMM milletvekilleri ile muhalefetsiz bir icraat mümkün değildi. Bu sebeple Mustafa Kemâl, 1 Nisan 1923 tarihli meclis oturumunda ekseriyete yakın bir oyla seçimlerin yenilenmesi kararını aldırdı. 1923 seçimleri I. TBMM döneminde onaylanan yeni seçim yasasına uygun

²⁹³ Şahin Mehmet, *Şu Bizim Kayseri Dergisi*, 2011, sayı; 20

²⁹⁴ Molu Sait, *Toprak Ağalığından Sanayiciliğe*, Haz: Mehmet Şahin, Dergâh Yay. İst. 1913, s.52

olarak yapılmıştır. Yeni bir devletin kurulması, sınırlarının ve nüfusunun Osmanlı coğrafyasına göre farklılık arz etmesi sebebiyle yeni bir seçim kanunu oluşturulmuştur.

1923 seçimlerinin bu 3 Nisan 1923 tarih ve 320 sayılı kanun çerçevesinde yapılması kararlaştırılmıştır. Osmanlı döneminde 50.000 oya karşılık bir milletvekili oranı, yeni kanunda 20.000 oya çekilmiştir. 25 olan seçmen yaşı 18'e düşürülmüş, vergi verme koşulu sona ermiştir.

Yeni kurduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilkelerini benimseyen kimseler arasından bütün Türkiye sathında adayları kendisi tespit ederek, aynı sene içinde seçimler yapıldı. (11.8.1339)

Bu seçimde Kayseri'den seçilen beş milletvekili arasına I.Meclis üyesi olan sonra da bir müddet Adalet Bakanlığı yapmış bulunan Rifat Çalık, muhaliflerden olması sebebi ile alınmamıştır.

II. Dönem milletvekilliğine: 1-Ahmet Hilmi Kalaç 2-Sabit Gözügeçgel 3-Dr. Halit Bey 4-Nuh Naci Yazgan 5-Zeki Bey seçilmişlerdir.

23. Cumhuriyet Halk Fırkası Kayseri Şubesinin Kuruluşu 1923

Yeni seçilen Meclis'te 17 Ağustos 1923 tarihinde 133 milletvekilinin iştirak etmesiyle gerçekleşen oturumda Halk Fırkası'nın oluşturulması için çalışmalar başlatıldı. Ağustos ayında düzenlenen toplantılar ve bu sırada Lozan'ın da mecliste kabul edilmesi ile iç siyasetin hayli yoğun olması üzerine 9 Eylül 1923'te İzmir'in kurtuluş gününün yıldönümünde Başkan olarak Mustafa Kemâl ve Genel Sekreter olarak Recep Peker'in imzalarının bulunduğu bir dilekçe ile İçişleri Bakanlığı'na başvuru yapılarak Cumhuriyet tarihinin ilk partisi olarak Halk Fırkası'nın kurulduğu ilân edildi.

Ankara'da Atatürk'ün reisliğinde kurulan "Halk Fırkası"nın aynı sene içinde Kayseri'de teşkilâtlandığı anlaşılmaktadır. Parti'nin ismi 1924 yılı Kasım'ına kadar "Halk Fırkası" idi. Başında "Cumhuriyet" bulunmuyordu. Ancak muhalif gruplar, Cumhuriyet'i sahiplenerek kendi tekellerinde tutma eğiliminde idiler. Bu anlayışın kırılması amacıyla partinin ismine "Cumhuriyet" tabiri ilâve edilecektir. Halk Fırkası, Cumhuriyet ilânından hemen sonra 10 Kasım 1924 tarihinde alınan bir kararla adını "Cumhuriyet Halk Fırkası" olarak ilân etti.

24. Kayseri'de ilk Defa Noterlik Açılması 1923

Osmanlı Devleti'nde 1868 yılında yürürlüğe giren "Ticaret ve Deavî Kalemi Nizam-nâme'si" ile ticârî işlemlerin belgelendirilmesi, ticârî sözleşme, kefalet-nâme, vekâlet-nâme, protesto ve benzeri evrakın düzenlenmesi için "Deavî Kalemi" yetkilendirilmişti. Bu yenilik noterlik kurumunun ilk başlangıcı sayılmaktadır.

Mecellenin yürürlüğe girmesi ile “Mukavelat Muharrirleri Nizam-nâmesi” ve sonrasında “Kâtib-i Âdil” kanunu 1913 yılında kabul edilerek yürürlüğe girdi. Böylece kâtib-i âdiller kamu hizmeti yapan kurumlar hâline dönüşmüş oldu.

Cumhuriyet döneminde, “Kâtib-i Âdil Kanunu” kaldırılarak 1926 yılında Noterlik Kanunu çıkarıldı. Noterliğin Kayseri’de 1923 yılında Katib-i Âdil olarak hizmete başladığı ve daha sonra 1926 yılında Noter ismini aldığı anlaşılmaktadır.

25. Türk Ocağı Kayseri Şubesi’nin Açılışı 1924

3 Temmuz 1911 tarihinde kuruluş çalışmalarına başlanan Türk Ocağı İstanbul’da 25 Mart 1912’de resmen kuruldu. Kayseri’de ise Türk Ocağı, önce Kızılkapı’daki eski “Bebekli Kilise” denilen Rum Kilisesi’nde 1924 yılında da Kayseri’de Millet Caddesi’ndeki Kızılay ve Urba binalarının yerinde bulunan eski Rum Kilisesi’nde şubelerini açtı. Ocağın açılışı ile ilgili olarak Kayseri’de yayınlanan “Misâk” gazetesinin 21 Nisan 1340 tarihli sayısında bir makale yer almıştır.

Daha sonra 17 Mayıs 1931 tarihinde yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kurultayında alınan “Bütün Türk Ocakları’nın Kapatılması” kararına dayanarak ve olağanüstü bir kurultay yaparak kendini fesh etti. Yerine 24.6.1932 tarihinde Halkevi Kayseri Şubesi kuruldu. 1939-40 yıllarında Halkevi Şubesi Düvenönü’nde Surlara bitişik olarak yapılmış bulunan Eski Sahra Otelinin yerine taşındı ki bu bina daha sonra Cumhuriyet İlk Mektebi olarak hizmet görmüştür. Halkevi Şubesi, 2 Şubat 1942 tarihinde inşaatı bitirilmiş bulunan İstasyon Caddesi’ndeki yeni binasına taşındı.

26. Gâzi²⁹⁵ Mustafa Kemâl’in Cumhurbaşkanı Olarak Kayseri’yi İlk Ziyareti 1924

Gâzi Mustafa Kemâl ve Lâtife Hanım 30 Ağustos 1924 tarihinde birbuçuk ay sürecek bir yurt gezisine çıktılar. 11 Eylül’de Mudanya’dan Hamidiye Zırhlısı ile Boğaziçi geçerek Karadeniz’e açıldılar. Gezi Trabzon’dan başlayarak Trabzon, Giresun, Ordu ve Samsun’a kadar Hamidiye Zırhlısı ile geldiler. Samsun’dan sonra 13 Eylül günü Erzurum’da meydana gelen deprem bölgesine gitmek üzere hareket ettiler ve 30 Eylül günü Erzurum’a vardılar. Burada ve çevredeki felâket bölgelerini tek tek gezdiler bazı yardımlar yaparak halkın yaralarını sarmaya çalıştılar. Erzurum’dan sonra Sarıkamış’a kadar gittiler. Sarıkamış’ta Mustafa Kemâl Paşa ile eşi Lâtife Hanım arasında boşanmaya kadar gidecek olan münâkaşalar çıkması üzerine Lâtife Hanım oradan erken ayrıldı ve Kayseri’ye geldi. Gâzi Mustafa Kemâl ve yanındakiler otomobillerle Erzurum, Erzincan, Sivas yolu ile Kayseri’ye geldiler. Kayseri’ye ikigün önceden gelmiş bulunan Lâtife Hanım, Vali Ali Vefa Bey, Belediye Reisi Nakip-zâde Ahmet

²⁹⁵ Mustafa Kemâl’e T.B.M.M.’nin çıkarttığı 135 sayılı kanunla “Gâzi ve Müşir” ünvanları verilmiştir.

Hamdi Bey, mebus Ahmet Hilmi Kalaç, Mebus Nuh Naci, Halk Fırkası Reisi Ağırnaslı Mustafa Efendi ve diğer kalabalık bir zevat tarafından karşılandılar. Gâzi ve yanındakiler Gessi kasabasında 15 dakika kadar mola verdikten sonra, kendilerini şehre beş kilometre kala karşılayan kıyafetler giymiş yüzlerce atlının refakatinde 13 Ekim 1924 tarihinde Pazartesi günü saat 17'de şehre girildi. Şehrin girişinde girişinde "Yaşasın Gâzimiz" sedâları ile karşılanan Reis-i Cumhur, kurulmuş bulunan muhteşem "tak"tan geçerken kurban olarak bir deve kesilmiştir. Halkın alkışları arasında doğruca Belediye Dairesi'ne gelmiş ve Belediye Dairesi'nde Belediye Reisi şehir nâmına Gâzi Hazretleri'ni hoş geldiniz hitabı ile karşılamıştır. Bu sırada belediye önünde toplanan binlerce kişi hararetli bir şekilde tezahüratta bulunurken Gâzi Mustafa Kemâl, dışarıya çıkmış ve halka kısa bir konuşma yaparak: "Beş sene evvel yine böyle bir akşam Kayseri'ye geldiğini, gecenin hulûlüne rağmen bütün muhterem halkın tıpkı bu günkü gibi büyük samimiyetle muhabbet asarı gösterdiklerini ve her zaman için olduğu gibi o zaman da çok ehemmiyet verdiği halkın muhabbet ve itimâdından kuvvet aldığını" hatırlatmış ve sevgi gösterileri için teşekkür etmiştir.

Oradan halk ile beraber yürüyerek ikâmetine tahsis olunan mahalleye gitmişlerdir. Mezkûr ikâmetgâhın bütün duvarları, tavanları, zemini Kayseri'nin nefis halılarıyla tamâmen donatılmış idi.

Ahmet Hilmi Kalaç, yayınladığı hatıralarında ertesi gün yapılan ziyaretleri şöyle anlatıyor: "... Reis-i Cumhur Gâzi Mustafa Kemâl, Hükümet ve Belediye'yi ziyaret ettiler. Halkla ve bilhassa hocalarla toplu bir hâlde görüşmek arzusunu izhar ettiklerinden, başta Kızıklı Hacı Kâsım olduğu hâlde, ilmiye sınıfının ileri gelenleri tüccar ve esnaftan bazıları, Raşit Efendi Kütüphanesi'nde toplandılar. Toplantıya gelen Reis-i Cumhur Gâzi Mustafa Kemâl, hocaların ellerini sıkarak iltifatta bulundu. Memleketin uğradığı haksızlığı, bunu önlemek için milletçe yapılacak vazifeyi tebarüz ettirdi...²⁹⁶" Aynı gün bugün Saat Kulesi olan "Kayseri İhtiyat ve Zabitan Cemiyeti" merkezini de ziyaret ederek, dernek yöneticilerinden bilgi alan Mustafa Kemâl: "Kayserili yedek subay arkadaşlarımın istiklâl mücadelesi uğruna yaptıklarından ve yapmak istediklerinden tamamen ve memnuniyetle haberdar bulunuyorum" sözleriyle çalışmalarından memnun kaldığını açıkladı.(4)

14 Ekim Salı günü Reis-i Cumhur Gâzi Mustafa Kemâl, tarihî Kayseri Lisesi'ni ziyaret ederek kendi el yazıları ile okulun ziyaretçiler hatıra defterine: "Kayseri Lisesi'ni müdürü ile, muallimleriyle, bütün talebesiyle Cumhuriyetin ateşli, feyizli bir ocağı bulduk" diye yazar. Kendisi ve eşi Lâtime Hanım imza ederler.²⁹⁷

Bir öğrencinin ateşli bir şiir okuması üzerine Gâzi Mustafa Kemâl şu cümleleri söylemiştir: "**Geçmişin tereddütlü çürümüş zihniyeti ölmüştür. Bütün Dünya**

²⁹⁶ Ahmet Hilmi Kalaç-**Kendi Kitabım**, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

²⁹⁷ Çelebi Ömer, Atatürk Kayseri'de, S:73

bilmelidir ki, Türk Milleti hakkını, haysiyetini, şerefini tanıtmaya kadirdir. Türk Vatanı' nın bir karış toprağı için bütün millet bir vücut olarak ayağa kalkar..."

Lise'nin ziyareti sırasında 10. sınıfta fizik dersi vermekte olan Abdullah Bey'in dersine giren Gâzi, önce gördüğü manzaradan pek memnun kalmaz. Zira Hoca'nın kılık ve kıyafeti pek düzgün değildir. Ayrıca Hoca orta boylu, şişman, gür siyah sakallı, dazlak kafalı ve çekik gözlü ürkütücü bir adamdır. Ancak Hoca, Reis-i Cumhur ve yanındakiler orada yoklarmış gibi hiç istifini bozmadan sakin ve mükemmel bir şekilde dersini anlatarak tebeşiri tahtaya koyar ve kürsüden inerek Gâzi Mustafa Kemâl'e "*Hoş geldiniz*" der. Oda hocaya memnuniyetini belirterek tebrik eder. Fizik Hocası Abdullah Bey bu olayın sonrasında terfi ettirilmiştir. Gâzi ve beraberindekiler saat 16.00'dan 20.00'a kadar Kayseri Lisesi'nde onurlarına düzenlenen müsamerayı izlerler.

Gâzi Mustafa Kemâl, Kayseri Lisesi'nden ayrılırken eşi Latife Hanım'la birlikte Okulun hatıra defterine: "*Kayseri Lisesi'ni müdürüyle, muallimleriyle, bütün talebesiyle Cumhuriyetin ateşli, feyizli bir ocağı bulduk. Gâzi M. Kemâl-Lâtife Gâzi Mustafa Kemâl*"²⁹⁸ Satırlarını yazmıştır.

Aynı gün temeli 1894 yılında atılan, uzun bir inşaat döneminden sonra nihayet tamamlanabilmiş bulunan "Gültepe Hastanesi (Memleket Hastanesi) törenle hizmete açılmıştır.

Gültepe Hastahânesi Açılışı (Memleket Hastahânesi) 1924

²⁹⁸ Ökte, Ertuğrul Zekâi, Gâzi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, C.1, Tarihi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İst. 2000 s: 311

Kayseri Arkeoloji Müzesi'nin güneyinde üç bölümlü, iki katlı, çatılı, çok güzel, taş bir binadır. Temeli 1884'te atıldığı hâlde Kayseri'de yayınlanmakta olan Erciyes gazetesinin imtiyaz sâhibi ve sorumlu müdürü Turanlı Yunus Bekir'in açtığı yardım kampanyasını mutasarrıf Muammer Bey'in de desteklemesiyle zemin katı 1910 yılında bitirilmiş ve birinci katı ise ancak 1924 yılında tamamlanabilmiştir.

(Faruk Yaman Kol)

“Memleket Hastahânesi” olarak 14 Ekim 1924 tarihinde Salı günü Cumhuriyet Reisi Gâzi Mustafa Kemâl tarafından açılışı yapılmıştır. Atatürk, kapıda kırmızı-beyaz kurdeleleri keserek açılışı yapmak üzere uzatılan makası eline aldığı sırada ilginç bir olay yaşanır. Orada bulunanlardan biri, Seyyid-i Burhâneddin Türbesi'nin bekçisini göstererek, "Efendim, izin verirseniz, bir dua etsin" der. Cumhurbaşkanı'nın cevabı şöyle olur. "Hoca Efendi'nin dua etmesine gerek yoktur. Allah benim dilimi de anlar. Duayı ben yaparım." der ve "Bu eserin Kayseri halkı için gerçek bir şifa yurdu olmasını, çalışan ve çalışacak olan değerli Türk doktorlarının işlerinde muaffak olacaklarını, böylece milletin sağlık ve esenliğine temelli hizmetlerde bulunarak vicdânî bir huzur duyacaklarını, kutsal bir hizmet yapacaklarına tamâmen inandığını, bu hizmetten ötürü halkın da, Allah'ın da memnun olacağına inandığını" söyledikten sonra, kurdeleyi keserek içeri girer.²⁹⁹

1938 yılı kayıtlarından elli yataklı bu hastanede; dâhiliye, hariciye ve röntgen uzmanları bulunduğu, ayrıca bir eczacı, üç hemşire, iki idare memuru ve yirmi bir hizmetlinin görev yaptığı. Askerî hastanenin göz, asabiye ve K.B.B uzmanlarından da faydalandığı anlaşılmaktadır.

²⁹⁹Matbuat Müdüriyet-i Umûmîyesi, **Reis-i Cumhuriyet Gâzi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri**, Ankara 1341 s:148-152

Bu bina uzun zaman amacı dışında Tekel deposu olarak kullanılmış ve 1996 yılında Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. Son olarak da onarım projeleri yapılırken 3 Şubat 1998 günü sebebi bilinmeyen bir yangında tamamen harap olmuş ise de Güneş Grubu, Acıbadem Hastanesi ile ortak olarak eski hastane binasını restore ettirmiş yanına da gayet modern bir hastane binası yaptırmıştır.

Akşam da şereflerine bir fener alayı düzenlenir ve şiirler okunur.

Kayseri Lisesi binasıyla aynı üslûpta İstanbul Caddesi'nde yaptırılmış olan "Çorakçılar İlk Mektebi" isimli İlkokulun adı "Gâzi Paşa İlk Mektebi"³⁰⁰ olarak değiştirilir.

Gâzi Paşa İlk Mektebi

Gâzi Mustafa Kemâl'in bu ziyaretini Kayseri'de çıkmakta olan "Mîsâkgazetesi" şöyle anlatmıştır: "*Şehrimiz halkı kadın ve erkek, ihtiyar ve genç sokaklara yayıldı. Şehrin içindeki hâneler hınca hınç dolmuş, damlarda bile ayak atacak yer kalmamıştı. Sivas yolu karşılayıcılarla dolup taşmıştı. Henüz sayfîyelerde bulunan bir takım aileler kemâl-i tehâlûkle (olgun bir arzu ile) şehre koşuyorlar Reis-i Cumhur Hazretleri'ni görmek emeli taşıyorlardı.*"

³⁰⁰ Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Kağrı Pazarındaki Ticaret Lisesi ile aynı dönemde yaptırılmış olan bu mekteb 1918-1920 yıllarında pencerelerinden bir bölümü kapatılarak hastaneye dönüştürülmüş, 1924 yılında bakımı yapılarak yeniden okul olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Vali Beyefendi, mebus beyler, kumandan beyler ve muteber tüccardan bazı zevat otomobille istikbâle (karşılama) şitap (acele, çabuk) eylediler. İki günden beri şehrimizde bulunan Lâtife Hanımefendi ve Salih Bey de istikbâle (karşılama) iştirak buyurmuşlardır.

Hacı Kılınc Mahallesi'nden ve tüccardan Hacı Ağa'nın (Hacı Ağa-zâde Hacı Ali Ağa halı-kilim tüccarı) kurbanlık için tak-ı zaferin altında hazır bulundurduğu ve üzerini tüllerle, türlü türlü ziynetlerle süslediği devenin vaziyeti her kalbe heyecan veriyordu. Nihayet muhterem ve büyük misafirimiz tufan alkışları içinde şehrimizi teşrif buyurdular (şereflendirdiler) ve her taraftan "Yaşa Paşam, sağol büyük kumandan" nidaları ile karşılanarak Belediye'ye nâzil oldular.

Büyük Gâzimiz bir müddetistirâhattan sonra halkın arzusu ve mütemâdi (devamlı) alkışları üzerine Belediye'nin balkonunu teşrif buyurdular ve "Nasılsınız arkadaşlar, rahat mısınız?" buyurarak müçteminin (toplananların) hatırlarını tatyip (sordular) ettiler. "Sâye-i devletinizde rahatız Paşam. Allah ömrü devletlerini müzdâd (artırsın) buyursun" nidaları ile karşılandılar.

Bâdehu Paşa Hazretleri beş sene evvel Kayseri'deki hatıratı yâdettiler ve kendilerinden kuvvet aldıklarından bahis buyurdular ve halkın tezâhüratına beyânî memnuniyet ederek halkın alkışları ve yaşa nidaları arasındaistirâhatlarına tahsis kılınan daireyi teşrif eylediler."

Kayseri'de kaldıkları iki gün içinde Kılıç Ali'nin büyük gayretleri ile Lâtife Hanım'la barışması bu seyahati önemli kılmıştır.

27. Mübâdele ve Kayseri 1924

Türkiye ile Yunanistan arasında vatandaş değişimi yani "mübâdele" bu yıl içinde uygulamaya başlanılmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nda dindaşlarını değil de, kendi ırkından olan Türkleri destekleyen Türk Hıristiyanlarını, savaşın kazanılmasından sonra büyük ve acı bir sürpriz bekliyordu. İsmet İnönü'nün Türk delegasyonuna başkanlık ettiği 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın ekli protokolü ile karar verilen anlaşmayla, Anadolu'daki Hıristiyan Ortodoksların, ırkına ve kişisel isteklerine bakılmaksızın karşılıklı değişime tâbi tutularak Yunanistan'a gönderilmesine karar verildi.

Mübâdeleye tâbi tutulan nüfusun küçük gösterilmesi her iki ülkenin de işine geliyordu. Bu insanlık dramı konusunda Türkiye'deki kamuoyunda yapılan işin yanlışlığı hep tartışılırken, Yunanistan kendi demografyası açısından kârlı çıktığı bu konuda tartışma bile yapmadı. Nitekim Hamdullah Suphi'nin anılarında Celal Bayar'la aralarında geçen bir diyalog bu konuda Atatürk'ün üzünlüğünü ortaya koyuyor: Celal Bayar bir gün Hamdullah Suphi'ye, "*Bilir misin Hamdullah, Atatürk'ün son yıllarda en büyük üzüntüsü ne idi?*" diye sorar. Hamdullah Suphi bilmediğini söyleyince, cevabı kendisi verir: "*Anadolu'dan binlerce Hıristiyan Türk'ü göndermiş olmasıydı. Paşam*

yapmayın, yollamayın, bunlar özbeöz Türktür dedim. Kendisine kitaplar gönderdim, fakat dinlemedi." Mahmut R. Kösemihal'de; Hıristiyan Türklerin zorunlu göçüne ilişkin, "Biz Anadolu'nun bir miktar Hıristiyan Türk'ü ile Hıristiyan Elen'ini ayıran farkları incelemeye vakit bulamadan, mübâdele, bir miktar Türk unsurunu Yunanistan'a göçtürdü." değerlendirmesinde bulunuyor.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin en yanlış kararlarından biri olan bu uygulama ile 1.250.000 kişi Türkiye'ye göç ettirilerek Yunanistan'daki Türk nüfus âdeta boşaltılmış, buna karşılık Türkiye'den 384.000 kişi Yunanistan'a yollanmıştır. Mübâdele, Kayseri'yi de önemli oranda etkilemiştir. Bu çerçevede Rum kabûl edilen Karamanlıların kalabalık olarak yaşadıkları yerlerden biri olan Kayseri ve çevresinde yaşayan otuz bin civarında (?) Hıristiyan Yunanistan'a göçmek zorunda bırakılmışlardır. Meselâ, Bünyan'ın Yenice Mahallesi'nde oturan Rumların ekseriyeti mübadeleye tâbi tutulmuştur.

Oradan gelenlerin 7280 adedi Kayseri'ye yerleştirilmiştir.

Kayseri'den gönderilenlerin sevk işlemlerinin takibi ile cemaate ait taşınamayan mülklerin yanında halı, kilim, kap, kacak gibi malların kayıt ve organizasyonu ile de o sırada Mübâdele Komisyonu Başkanlığı yapan Kayseri Episkoposu Yervasios ilgilenmiştir. Kayseri Metropoliti ise Amvrosios idi.

Türkiye'den Rum diye zorla gönderilen vatandaşlar aslında Türkçeden başka dil bilmeyen, hattâ Kayseri bölgesinden gidenler Kayseri ağzı ile konuşan fakat yazıda Grek alfabesi ile yine Türkçe yazan (Karamanlıca) ve aslen Türk olan, Hıristiyan vatandaşlarımızdı.

Kaldı ki bu vatandaşlarımızı kucaklamak üzere 1921 yılında Papa Eftim tarafından "**Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhânesi**" kurulmuştu. Bu patrikhâne cemaati, Fener Rum Patrikhânesi'nde kurulan ve İstanbul ile Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakını gaye edinen Mavri Mira'ya (kara kader), Anadolu'daki tüm Hıristiyanları Yunanistan lehine faaliyette bulunmaya davet etmesine, Ortodoks ders kitaplarının içeriğinde Türk aleyhtarı düzenlemelere giderek Millî Mücadele safları oluşmadan Yunanistan'ı desteklemesine, Rum kökenli olmayan diğer kiliselere de bunu kabul ettirmeye çalışmasına şiddetle karşı çıkmış ve Millî Mücadele döneminde Fener Patrikhânesi'nin aksine tam bir millî duruş sergilemişti.

Verilen resmî rakamların çok daha fazla olduğu hep iddia edilmiştir. Bernard Lewis'e göre, 1924 ve 1930 yılları arasındaki değişimin, Türk-Grek değişimi değil, Grek Ortodoks-Osmanlı İslâm değişimi olduğunu söylüyor. O na göre; "*Bu değişim Anadolu Ortodoksları için vatana kavuşma değil, gurbete sürgündür.*"

Kayseri, Karaman, Trabzon, Sivas, Konya, Yozgat ve Ankara'da toplanan Hıristiyan Türkler trenlerle Yunanistan'a gönderiliyorlar. Yürek paralayan sahneler yaşanıyor; "*Biz sizdeniz, göndermeyin*" yalvarmaları, Lozan Anlaşması'nın kararlılığında Ankara'ya kadar ulaşmıyor bile. İçlerinden sadece bir aileye özel bir ayrıcalık tanınıyor. Bir tek Baba Eftim ve ailesi (Erenerollar) bu zorunlu göçten muaf tutuluyor. Atatürk'ün isteği ile o dönemde TBMM'den şu özel kanun çıkarılıyor:

Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti
Adet: 744

Papa Eftim Efendi'nin Harekât-ı Millîyenin iptidâsından beri Türkiye dâvâsiyle alâkadar görünmesi ve Patrikhâne ile arasındaki vaziyet nazari itibare alındığı takdirde efrâd-ı ailesinin mübâdeleye tâbi olması dücâr-ı felâket olacağı muhakkak bulunduğundan bu hususta bir karar ittihazı talebini havi Dâhiliyye Vekâlet-i Celîlesinin 20.8.340 tarih ve Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti 3798 numaralı tezkiresi üzerine mumâ-ileyh Papa Eftim Efendi ve ailesinin İstanbul'da yerleşmesine müsaade itâsı İcrâ Vekilleri Hey'etinin 3.8.340 tarihli içtimâında karargir olmuştur. 3.8.340

Türkiye Reîs-i Cumhûru
Gâzi M. Kemâl

Başvekîl ve Hâriciyye Vekîli Adliyye Vekîli	Müdâfaa-i Millîye Vekîli	
İsmet	Kâzım	Mustafa Necati
Dâhiliyye Vekâleti Vekîli Vekîli	Mâlîyye Vekîli	Maarif
Dr. Refik	Mustafa Abdülhalik	Vasîf
Nâfia Vekîli	Ziraat Vekîli	Ticâret Vekîli
Süleyman Sırrı	Zekâi	Hasan Hüsnü
Sıhhiyye ve Muâvenet-i İctimâiyye Vekîli Vekîli		Mübâdele, İmâr ve İskân
Dr. Refik		Rafet

Ancak Baba Eftim'in kendi ırkdaş ve dindaşlarının gönderilmesine neden tepkisiz kaldığı da tam olarak bilinmiyor. Zâten bir süre sonra Anadolu'da Hıristiyan Türk azınlığı kalmadığı için Anadolu Türk Ortodoks Patrikliği Kayseri'den İstanbul'a taşınmak zorunda kalmıştır.

Karamanlılar denilen bu kader kurbanlarının vatanlarından zorla koparılıp Yunanistan'a sevkleri sosyal açıdan tam bir insanlık dramıdır. Bu insanlar, genellikle Kuzey Yunanistan'a yerleştirildiler. Orada "Karaman ve Neokaiseria" adını verdikleri yerleşim birimleri kurdular. Yunanlılar tarafından Batı Trakya Türklerinden daha fazla "Turkosporos" (Türk tohumu) denilerek dışlandılar. Zaman içinde bir kısmına Yunanca öğretilerek Yunanlaştırıldığı bir kısmının da Avrupa'nın çeşitli ülkelerine dağıldığı biliniyor.

28. Kayserili Papaz Neofitos'un mübadeleyi konu alan ve Atina'daki Küçük Asya Araştırmaları Merkezi'nin Karamanlıca eserler kitablığında bulunan 1924'te Selanik'te yayınlanmış olan şiiri

1.
İsmet Paşa Venizelos geldiler,
Trampa yapmaya karar verdiler,
Acap bunu bi ferde mi sordular
Dünya kuruluğu görülmemiştir.
2.
Türkiyadan kaldırdılar bizleri
Kan ağlıyor hepimizin gözleri
Heç kimsenin gülmez oldu yüzleri,
Bir yatirki yere sürdüler bizi.
3.
Kilisayı mektepleri terk ettik,
Eşayaları paraları sarf ettik
Antallayi [mübadele] yapanlara kahrettik
Her birimiz bir tarafa atıldık.
4.
Üç Despotlar sürülmüşler geldiler
Hayli vakit Kayseri'de kaldılar
Papa Eftim'e de cevap verdiler,
Türk Ortodoksu olmayız deyu.
5.
Nihayeti canavarı kaldırdı
Üç Despotu cebirle kandırdı,
Cebr ederek Ankaraya gönderdi,
Prokopios ipi cebinde getti.
6.
Nihayeti kabul etti emiri
Korku ille yumuşatıyor demiri,
Elinizden kabul etmem samuru
Prokopios der ki uryan gezeyim.
7.
Bir Despot da orda tayin eyledi
Bi namusluk meyvesi deyu ağledi,
Ayia Trapezaya [kilisede rahibin ayini yönettiği
masa]secde eyledi
Kalbi tutuşuyor ağlayıp geçer.
8.
Binamusluk yaptım deyu ağledi
Bir ot düştü ciğerini dağledi
Kendi kendisine beyit bağledi
Ah! Deyip geçerdi vah bana deyu.
9.
Yirmi gün sonra bir hasta oldu
Dindar Hristiyanlar yanına geldi
Birkaç saat onun duasın aldı

O gün teslim etti ruhun pedere.
10.
Milletin uğruna verdi canını
Kayıp etmez milletin şanını
Çok hesap eyledi bunun sonunun
Binamusluk yaptım deyu ağlardı.
11.
Yüz kilisa vardı yaldız suvalı
İkonalarla şanlı duvarı
Harap etti bu yapılan seferi
Her birisi orda oldular Câmi.
12.
Temnosları [ibadethaneleri] parça parça yaptılar
Aziz İkonaları yere döktüler
Dindarların bellerine büktüler
Viran oldu aziz haneler deyu.
13.
Kucakladım mezbahların taşını
Tutamadım ben dedemin yasını
Anlamadım bu feleğin işini
Yüz çevirdi bizden kahretti bizi.
14.
Yunanistan toprağına düşürdü
Peder oğul birbirini şaşırđı
Her birini bir dağlara aşırđı
Kimse komşusunu bulamaz oldu.
15.
Her birimiz olduk perme perişan
Bir birini görürse olurlar ruşan
Yüzde doksan dokuz heman peruşan
Şu sebep olanlar olsun peruşan.
16.
Bulamadım komşularım dostlarım
Fizah(?) eder kalbim doğrulmaz kaşlarım
Şimden geru hiç dökünmez yaşlarım
Bir karanlık duman çöktü bağırama.
17.
Nerde kaldı gece gündüz muhabbet
Ayrı düştük perişan olduk akıbet
Ey Haistian (?) tovbe etsin teakip et,
Artık mahşer günü yaklaşıp gelir.
18.
Bir kasırğa geldi bizi şaşırđı
Her birimizi bir dağlara düşürdü
Lozan meclisinde zehir içirdi

Sebebi Allaha sualin versin.

19.

Yüzde elli per peruşan oldular,
Çokları da açık çıplak kaldılar
Evinden bağından mahrum oldular
Tesellisi yoktu garip olanın.

20.

Bazı kulübede bazı çadırda,
Heç kimseler getirmiyor hatıra,
Allah gariplere sahip getire
Sabi sübyan hep analar ağlıyor.

21.

Kuş tüvünde evlatların yatıran
Fakir fukaranın işin bitiren
Al boyalı saraylarda oturan
Viran barakayı bulamaz oldu.

22.

Terk eyledik saray gibi evleri,
Mekân tuttuk dağ başında köyleri,
Kırmızı çıbıklı büyük bağları
Terk eyledik şimdi olduk peruşan.

23.

Pireye geldim çoğu yatıyor,
Döşeğini çullarını satıyor
Vaporda öleni suya atıyor
Hayıflar olsun sahip olmayana.

24.

Konya Karamanda menfi oldular,
Karılar da bir vagona doldular,
Eşyaların hanelerin aldılar,
Anner de soyulup kaldılar çıplak.

25.

Nazilli, Buldur, Spartayı [Isparta] da sürdüler
Ellerinden varıdatın aldılar,
Malatyada Kayseride kaldılar
Açık çıplak annere de ağlediler.

26.

Denizli Eğirdir civar kövleri
Terk ettiler eşyaları evleri,
Nice şehirler büyük kövleri
Demirci efeden harap oldular.

27.

Anguru [Ankara] Çankırı ve Saframbolu
Annerin içinde hem Kastamoni
Onnar da yitirdi büsbütün yolu
Açık çıplak anler de sürgün oldu.

28.

Niğde ve etrafı *andallaksimoi* [mübadiller]
Kayser Nevşehir onun taksimi,
Kucaklarda sabi sübyan maksimi

Fezah ile birlik geldik Mersine.

29.

Civarı Kayseri etraf köyleri,
Her berisi seray gibi evleri,
Çok irad getirir boyuk bağları
Andallagi [mübadele] deyup terk idup geldik.

30.

Yozgat Çorum köylerini kaldırdı
Hepsini yolcu idup gönderdi.
Hepsini soyup dilenciye döndürdü
Çılı çıplak onlar da geldiler bura

31.

Merzefun ve Havza evvel sürüldü
Çokları da çetelerden vuruldu
Sağ kalanda çıktı hitam verildi
Açık çıplak annere de gettiler bura.

32.

Tokat Zile civar da viran oldu
Ne de arayıp ne de bir soran oldu
Bütün kariyeleri hep viran oldu
Kilisa mektepler nerede kaldı.

33.

Parthen(?) İnebolu onnar da harap
Binalar ve bağlar olmuşdur turap(?)
Nihayet ver sen bu işlere ya rab
Zengin fakir hep bir oldu bu sene

34.

Mersin Tarsus Adana boşaldı
Acep nedir deyu âlem şaşırıldı
Aşka gelip benim kalbim çoşardı
Sığışmaz fikrime neler oluyor.

35.

Kozan tarafında çok vardır haneler
Canavardan çok ağledi anneler
Harap oldu orda da büyük binalar
Canavarın pençesinden yıkıldı.

36.

Rum kavak Cuhur arada Taşlık
Çok defa soydular kalmadı harşlık,
Mersinenden onnar da çok kesdi güçlük,
Çok telef verdiler Mersin denizinde.

37.

Çok peruşan Pireaya geldiler
Sefillikten orda haste oldular
Yüzde elli beşi telef verdiler,
İşte budur çuların(?) çektiği.

38.

Aker beçer buğdayları doldurur,
Fakir fukaraya tayın göntürür,
Üç yıllık zahireyi birden kaldılır

Bir lokma ekmeğe ah çekip gezer.
39.

Komisyona geldi oturdu Talas'a
Dedi sakın eylemeyin telaş
Kucularda(?) dolaşiyor ilse(?)
Kayser civarı selamet geldik.
40.

Hastalık ve sıtma orda kıyamet,
Biz de geldik çıktık sağ ve selamet,
Heç görmedik orda izzet rağbet,
Evlatlar kurpinde(?) biz rahat olduk.
41.

Hasta idim kan giderdi yürekten
Dediler Simeon geliyor yırıktan(?)
Şen(?) arz eyledim deruni yürekten
Deyerek sarıldı boynumda kaldı
Beni de alarak Dramaya geldi.
42.

Bütün Anadolu bura geldiler
Yonanistan toprağına doldular
yer yurt yoktur hep peruşan oldular
muyenemiz(?) Allah asla korkmayız.
43.

Atinadan çıktım Dramaya geldim
Yol boyunca hayli muhacir gördüm
Nefes almak için trenden endim
Sual ettim ne çektiniz arkadaşlar.
44.

Derler yurdumuz yok bir eski çadır
Kimi sıtma tutar kimisi yatır(?)
Sual eden yoktur bizlere hatır
İki üç senedir çekeriz bunu.
45.

Acı duydum kalpten ben de ağledim
Rahip gibi bir tessali eyledim
Yonan size beter deyu söyledim
Vedalaşıp ayırt oldum annerden.
46.

Kimi ot üstünde kimi de hasır
Hallerine baktım sanki bir yesir(?)
Rahip nasihatım etmedi tesir
Kardaştan evlattan ayrıldık deyu.
47.

Kimi garptan kimi yardan(?) dolmuşlar
Sefaletten hep sararıp solmuşlar
Benizleri solu gibi olmuşlar
Halas yakındır korkmayın dedim.
48.

Atamız yurdudur gün göreceğiz
Vakit gelip murada ereceğiz

Canavara bu hali soracağız
Cinsimizdir bize yardım edecek.
49.

Allah sabırlı emma asla unutmaz
Kimsenin ahını asla durutmaz
Canavarı bağlar asla yürütmez
Sabr idin kardaşlar günler gelecek.
50.

Kaldırım kalplerden kara dumanı
Deruni yürekten idin imanı
Bir gün gelir intikamın zamanı
Sabr idin evlatlar günler gelecek.
51.

Nakl edemem yaradanın sırrını
Uzatsın bize de aziz elini
Ey bakir Maria Allah gelini
Meyencilik eyle gel bizim için.³⁰¹

³⁰¹ E. Balta ve H. Milas, "Bir destan ve sözlü tarih",
Tarih ve Toplum, sayı 149, Mayıs 1996, s. 5-8.
/Toplumsal Tarih, sayı 150

29. Kayseri’de Genelev Açılması 1924

Belediye Reisi Rifat Çalıka’nın ikinci reisliği döneminde, gizli çalışan ve şehirde namus, sağlık ve âsâyiş bakımından büyük sıkıntılar yaratan fahişeleri kontrol altında tutmak üzere Vali Muammer Bey’in de yardım ve destekleriyle bir genelev açıldı.

Takriben eski Kızılay Hastanesi binasının doğusuna düşen ve Rumlar Sokağı (Sultan Hamamı’na giden sokak) denilen yerde çalıştırılan bu eve, mahallede kötü örnek olması ve ahlâka zarar vermesi sebebiyle mahalleli tarafından karşı çıkılınca, 1927 yılında Vali Mehmet Fuat Bey ve belediye reisi İbrahim Safa zamanında şehir dışına taşındı. Boşalan bina da Selânik göçmenlerine tahsis edildi.

Battalaltındaki; o zamana göre modern sayılan binasında 1992 senesine kadar çalıştırıldı. Bu tarihte Melikgazi Belediye Başkanı Şevket Bahçecioğlu tarafından yıktırılarak arsa hâline getirildi.

(Faruk Yaman Koleksiyonu)

30. İbrahim Safa Bey’in Belediye Başkanlığı 1925-1928

1925 yılında Rifat Çalıka Belediye Başkanlığı’ndan ayrılınca İbrahim Safa Bey Belediye Başkanı seçildi. İbrahim Safa Bey, 1875 Kayseri doğumludur. Halı ticaretiyle meşgul olan İbrahim Safa Bey, Yozgat’ta başlayan ve Sivas, Karaman Tokat ve Zile’ye kadar yayılmış olan, Ankara Hükümeti’ni zor durumda bırakan Çapanoğlu ve Ermeni İsyancıları’na karşı kurulan “Kayseri Gönüllüler İntikam Alayı’nın” komutanlığını yapmış, İsyancıların Kayseri’ye girmemesi için bütün önlemleri almış, neticede bu isyan Çerkez Ethem kuvvetleri tarafından bastırılmıştır. Bu gayretleriyle halkın sevgi ve saygısını kazanmış, gayet aktif ve çalışkan bir kişi idi.

317

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Belediye Binası, Hastanesi ve Eczanesi 1925 (Faruk Yaman Kol.)

İbrahim Safa Bey'in, Belediye Başkanlığı döneminde; elektriğin olmadığı Kayseri'de ilk aydınlatma çalışmalarına başlandı. Kiçikapı'daki Ticaret Odası'nın yerinde Hacı Mansur ilk mektebi vardı. Bu mektebin bahçesine 1926 yılında Belediye tarafından kurulan bir elektrik dinamosu ile trafo çevresindeki bazı mahallelere elektrik vermeye başlandı. Sokak başlarına gaz lambaları asılarak bilhassa Kiçikapı ve çevresinin bazı bölümleri aydınlatılmaya çalışıldı. Bu lâmbaların özel bakıcıları, gündüzleri lâmbaların bakım ve gaz ikmallerini tamamlar, güneşin batmasına yakın bir zamandan başlayarak bütün lâmbaları yakarlardı. Evler ise, ev sâhibinin maddî durumuna göre lüks lâmbası, gaz lâmbası (şinanay) veya idare denilen bezir lâmbalarıyla aydınlatılırdı. Bu işin ilk teknisyeni makinist Mustafa Efendi'ydi.

Hacı Mansur Mektebi'nin sırtında ve Deli Sait Hoca'nın evinin yanında bulunan İnönü İlk Mektebi bu yıllarda çıkan bir yangında yok oldu. (Bu mektep muhtemelen 1934-35 yıllarında Sahabiye Mahallesi'ndeki şimdi Öğretmenevi olan yere tek katlı olarak yeniden yaptırıldı.)

Arkasından da bu işin devamlılığını sağlamak üzere 1927 yılında 400.000 TL. Sermaye ile kurulan "Kayseri Elektrik Şirketi T.A.O." isimli şirkete öncülük etti.

Nakip-zâde döneminde hizmete giren çöp arabalarının sayısını artırdı. İlk sistemli itfaiye teşkilâtını kurdu. Karakürkçü Mahallesi'ndeki kaldırılan mezarlığın yerine taşlarından yararlanarak Özel İdare ve kendi imkânları ile üç sınıflı Safa İlkokulu'nu yaptırttı. Halkın "Gâvur Mahallesi" (Şimdiki Cumhuriyet Mahallesi) olarak adlandırdığı yerdeki Dibiçikmaz Sokak'ta Vali Fuat Bey'in yardımı ile bir genelev kurdurarak fahişe kadınların kontrol edilmesini sağladı. Sonra da mahallelinin yoğun

şikâyetleri dikkate alınarak bu genelev 1928 yılında şehir dışına taşındı. Boşalan binaya da Selanik göçmenleri yerleştirildi.

Gültepe Memleket Hastanesi'nin tamamlanarak hizmete girmesine büyük ölçüde yardımcı oldu. Ankara- Kayseri Tren hattının tamamlanması, Belediye bünyesinde “evlendirme memuruğu” kurulması, çarşıların ve pazarların denetiminde çarşıağalarının etkinliklerinin artırılması gibi birçok faaliyeti gerçekleştirmiştir.

1928 yılında Reis-i Cumhur Gâzi Mustafa Kemâl Paşa Kayseri'ye geldiğinde kendisinden bir konuşma yapması istendiği ve İbrahim Safa'nın da eliyle kalbini gösterip “*şurada var*” sonra dudağını gösterip “*şurada yok*” demesi ve daha sonra Mustafa Kemâl Paşa'ya “*dür bük, burnuna sok*” diyerek çok ince ve kıymetli bir halı hediye etmesi Paşa'nın çok hoşuna gitmiş olduğu söylenir.

Atatürk'ünde takdir ettiği insan, Millî Mücadele Kahramanı İstiklâl Madalyası sahibi İbrahim Safa Efendi, 1933'te Kayseri'de vefat etti.

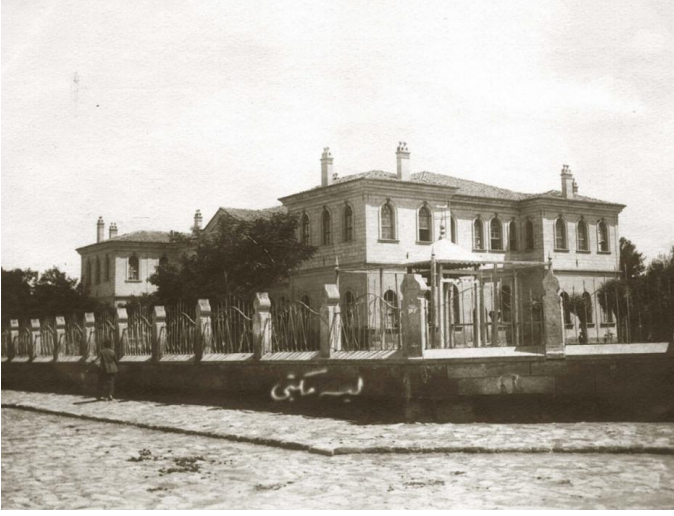
Bu dönemin Belediye Meclis üyeleri: Müezzin Mükremin Efendi, Kaymakambeyoğlu Halil Efendi, Samancının Ahmed Efendi, Kılınmaz-zâde Tefvîk Efendi, Taşçı-zâde Ahmed Efendi, Göncü-zâde Ahmed Efendi, Bescinin Ömer Efendi, Halis Bey, Feyzi-zâde Osman Bey, Osman Ekmekyermez, Feyzi-zâde Süleyman Ağa, Kaşıkçının Ahmed Efendi, Akşehirlioğlunun Tahir Efendi, Abdülsamed-zâde Mustafa Bey, Pilavcının Mesud Efendi, Kavuncunun Murad Efendi idi³⁰².

1925 Güherçile İmâlâthanesi Kapısı

(Faruk Yaman Kol.)

³⁰² Necmettin Çalışkan, **Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi**, Kayseri Büyükşehir Kültür Yayınları, Kayseri 1995, s. 72-80

1925 Kayseri Lisesi (Faruk Yaman Kol.)

31. Türk Hava Kurumu Kayseri Şubesi'nin Açılışı 1925

32. Elektriğin Kayseri'ye İlk Getirilişi 1925-1926

Mühendis Süreyya Bey, Molu ailesinin bir düğünü sebebi ile Boğazköprü'de kurulan Un Fabrikası'nın jeneratörünü İçerişar'daki Molu Konağı'nın avlusuna yerleştirerek evin sofasını ve harem tarafındaki gelin odasını ampullerle donatıp bir hafta süreyle elektrikle aydınlatır. Bütün Kayserililer akın akın elektiriğin ne olduğunu ve nasıl aydınlattığını görmeye gelirler. 1922 yılında yaşanan bu olay Kayseri'deki ilk elektrik denemesidir³⁰³.

Önceleri sokak başlarında asılı bulunan lambalarla belli başlı cadde ve sokaklar aydınlatılırdı. Bu lambaların özel bakıcıları, gündüzleri lambaların bakım ve gaz ikmallerini tamamlar, güneşin batmasına yakın bir zamanda başlayarak bütün lambaları yakarlardı.

Evlerde ise, ev sâhibinin maddî durumuna göre lüks lambası, gaz lambası (şinanay) veya idâre denilen bezir lambaları ile aydınlanılırdı.

Belediye reisi İbrahim Safa Bey zamanında Kiçikapı'da bulunan eski Hacı Mansur Mektebi'nin doğusunda bulunan bir ardiyede kurulan bir motorla yakın çevredeki az sayıda aboneye elektrik verilmeye başlandı. Bu işin ilk teknisyeni makinist Mustafa Efendi idi.

³⁰³ Molu Sait, Toprak Ağalığından Sanayiciliğe, Haz: Mehmet Şahin, Dergâh Yay. İ. s. 2013 s.50

1925 Yıllarında Kağınpazarı Meydanı

33. İstiklâl Mahkemesi'nin İkinci Defa Kayseri'ye Gelişi 1925

İstiklâl Savaşı'nın en buhranlı döneminde, başlangıçta yalnız asker kaçaklarını cezalandırmak için kurulmuş bulunan, sonradan yetkileri genişletilerek iç güvenliğin sağlanması amacıyla görevlendirilen İstiklâl Mahkemeleri, 31 Temmuz 1922 tarihinde 294 numaralı "İstiklâl Mehâkimi Kanunu" ile yetki ve sorumlulukları belirlenmiş olarak vazifeye başlamıştı. Ancak savaşın kazanılması ile bu mahkemelerin görevleri sona erdi.

1923 yılının sonunda 8 Aralık 1923 tarihinde İstanbul İstiklâl Mahkemesi kurularak aynı gece Meclis'te ilk toplantısı yapıldı.

4 Mart 1925 tarihinde, "İsyân Bölgesi İstiklâl Mahkemesi ve Ankara İstiklâl Mahkemesi" isimleri ile iki mahkeme daha kuruldu. Ankara İstiklâl Mahkemesi üyeleri için meclis'te 7 Mart 1925 tarihinde seçim yapıldı. Başkanlığa Afyon mebusu Ali Çetinkaya (Kel Ali), üye olarak da Kılıç Ali, Reşit Gâlip, Ali Zırh Bey (Rize Mebusu) seçildiler. Mahkeme savcısı ise, Denizli mebusu Necib Ali (Küçük Ali) oldu. "Dört Aliler Mahkemesi" adıyla ün yapmış olan bu heyet. İzmir Suikastı, Şapka İnkılâbı ve gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'ın ikinci defa yargılanması gibi önemli dâvâlara da bakmıştı.

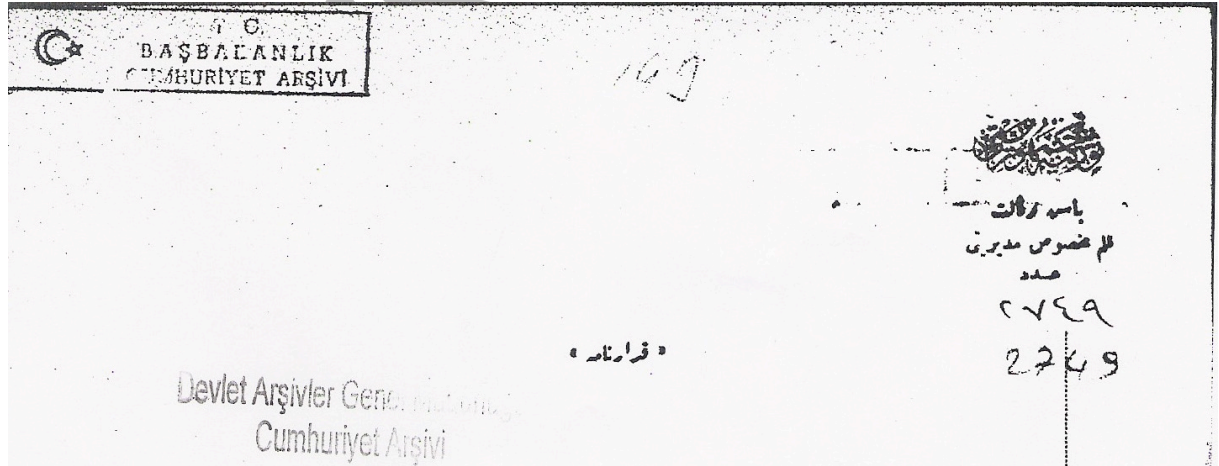
Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin merkezi Ankara, çalışma alanı ise Orta ve Batı Anadolu olup, baktığı dâvâlar ise, özellikle muhalif parti üyelerinin, inkilâp muhaliflerinin, basın ve İzmir Suikastı sanıklarının yargılanması idi.

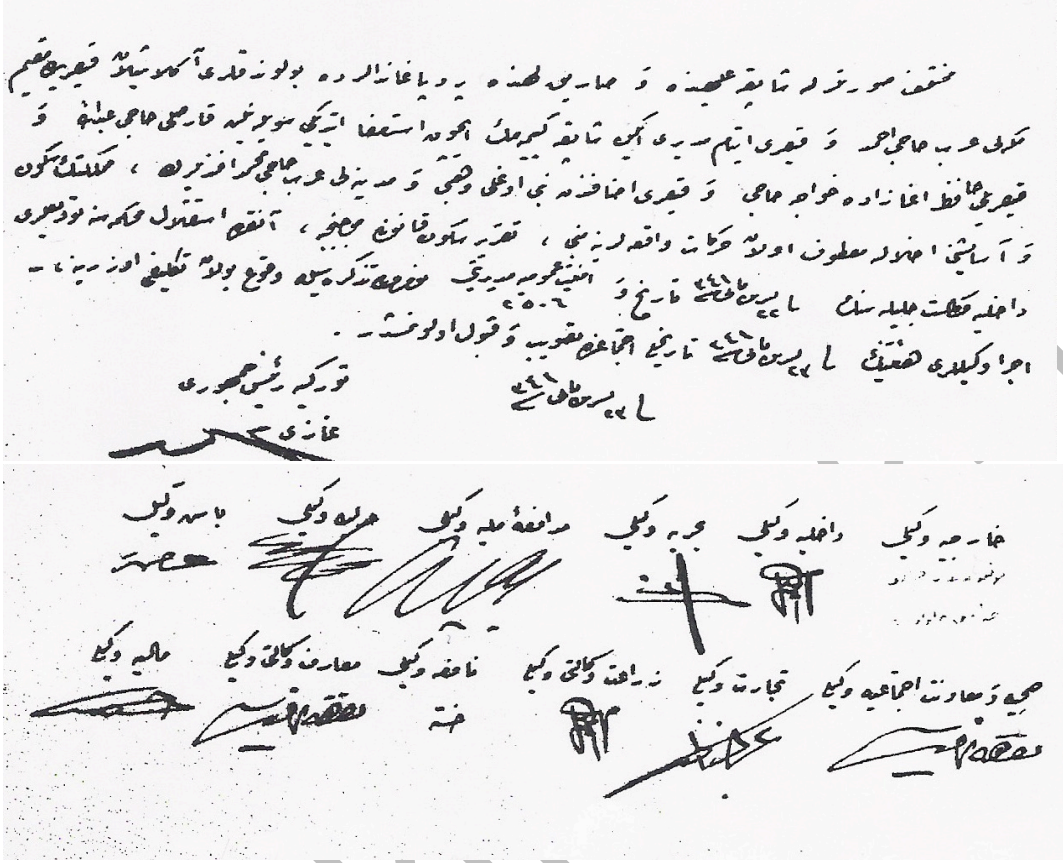
Ankara İstiklâl Mahkemesi, 28 Kasım 1925 tarihinde çıkarılmış bulunan 671 numaralı "Şapka İktisâsı Kanunu" hakkındaki tepki gösterenleri yargılamak üzere Kırşehir, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Yozgat ve Çorum bölgesinde bir geziye karar

verdi. Çünkü bu kanuna tepki olarak birçok yerde olduğu gibi Kayseri’de de 22 Kasım’da miting yapılmıştı.

24 Kasım 1925 tarihinde Salı akşamı Kayseri’ye geldi. Ertesi günü derhâl göreve başladı. İddiaya göre; Birinci Dünya Savaşı sırasında da şüpheli hareketleri görülmüş olan Mekkeli Ahmed Hamdi Hoca isimli şahıs, Sivas halkının başlarına sarık sardığını söyleyerek Kayserilileri ayaklandırmaya çalışmıştı. Bunun üzerine sarık saran 40-50 kişilik bir grup, kadınların yüzlerinin açılacağı, Kur’ân’ın kaldırılacağı ve dul kadınların teşhir edileceği gibi iddialarla şehirde hükümet karşıtı propaganda yapmıştı. Türkiye’de “şapka kanununa” muhalefet edenlerin ilk yargılaması olarak, dinî politikaya âlet ettiği iddiası ile yargılama başladı. Ahmed Hamdi ve dört arkadaşının “Şapka inkılabı’na” karşı çıkararak halkı sarık sarmaya teşvik ettikleri. Şâfi Mezhebi ve Nakşibendî Tarikatına mensup olarak faaliyet gösterdikleri, kırk elli kişinin sarık sararak bu telkine uydukları kararına varılarak duruşmaya ara verildi. Mekkeli Hacı Ahmet, Eytam Müdürü iken şapka giymek istemediği için istifa ettiği iddia edilen Hacı Abdullah ve üç arkadaşının muhakemesine Ankara’da devam edilmesine karar verdi. Daha sonra dâvâ Şeyh Said ayaklanması dâvâsı ile birleştirilerek İsyân Bölgesi İstiklâl Mahkemeleri selâhiyeti ile görülmesine karar verildi. Bu davadan sonra mahkeme Kayseri’den ayrılarak aynı gün yani 25 Kasım Çarşamba günü Sivas’a gitti. Sonuçta Şeyh ve dört arkadaşının îdam edilmesine karar verildi.

34. Kayseri’de Mekkeli Hacı Ahmet, Eytam Müdürü iken şapka giymemek için istifa eden Hacı Abdullah ve üç arkadaşının Ankara İstiklâl Mahkemesi’ne sevki kararı.

35. Kayseri Ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin Kuruluşu 1926

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kayseri'de elektrik enerjisinin üretim, iletim ve dağıtımını yapmak üzere Kayserili müteşebbis işadamları Ömer ve Mehmet Taşçıoğlu kardeşlerle, Ömer Cıngıllıoğlu tarafından zamanın hükümetinden imtiyaz almak sûretiyle "Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi" adıyla bir şirket kurulmuştur. Sermayesi 400.000 TL. olan şirketin %25 hissesi Belediye'ye aitti. İmzalanan bu imtiyaz sözleşmesine göre kurucuları; Kayseri Belediyesi nâmına Reis İbrahim Safa, Celep tüccarlarından Alaybey-zâde Mehmet, Halı tüccarlarından İmam-zâde Raşit, deri ve halı tüccarlarından Cıngıllı-zâde Ömer Fevzi, Hacı Nuh-zâde Mehmet, halı tüccarlarından Hacı Ramazan-zâde Musa, Mehmet-zâde Emin, Kayseri Mebusu Ahmet Hilmi, kösele ve gön tüccarlarından Saraç-zâde Hacı Muharrem, halı, yapağı ve kitre tüccarlarından Taşçı-zâde Mehmet Rahmi, Taşçı-zâde Ömer Hulusi, Gürün'de manifatura ve davar tüccarlarından Kirişçi-zâde Talat, Eski Kayseri Mebusu Katip-zâde Nuh, Tüccarlardan Gözümlü-zâde Sait, manifatura ve halı tüccarlarından Göncü-zâde Ahmet, Kayseri Mebusu Dr. Halit, halı ve celep tüccarlarından Mehter-zâde Osman, muhtelif emtia tüccarlarından Yedekçi-zâde Hüseyin Avni'dir.

Bu kuruluş başlangıçta Bünyan'da Sarımsaklı suyu üzerinde 2x400 kva kapasiteli bir hidroelektrik santrali ile önce deneme üretimi yapar. Sonra 1930 yılından itibaren o zaman için Türkiye'nin en uzun enerji nakil hattını (22 kv, 42 km.) tesis etmek sùretiyle Bünyan kazasına, Bünyan Sümer Battaniye Fabrikası'na, Kayseri'de şimendifer istasyonu ile Tayyare Fabrikası'na ve Talas'a alt yapısını gerçekleştirerek elektrik enerjisi vermeye başlamıştır. Bu tarihlerde birçok büyük şehirde bile henüz elektrik yoktu. Bünyan işletmesinin yapımı Skoda firması tarafından gerçekleştirilmiştir.

Daha sonra Kayseri Belediyesi aracılığı ile İller Bankası'na Sızır'a 3x2820 kva kapasiteli bir hidroelektrik santrali tesis ettirilmiş ve artan enerji ihtiyacı 1961 yılından itibaren üretime başlayan bu santral tarafından karşılanmıştır.

36. İtfaiye Teşkilâtının Kuruluşu 1926

Önceleri Kayseri'de çıkan yangınlar halkın ve Belediye'nin çalışanları tarafından su kuyuları ve çeşmelerden taşınan sularla söndürülmeye çalışılıyordu. Belediye Reisi İbrahim Safa Bey zamanında (1926) yangın söndürme tulumları alındı. İlk itfaiye memurları olarak Kurt Celâl ile Uzun Mehmet (Mehmet Cezaoğlu) görevlendirildiler. 1928 yılında itfaiye görevlisi sayısı yediye çıkarıldı. Bu personel yangınların dışında odacılık ve temizlik çavuşluğu da yaparlardı. 1930 yılında Belediye Başkanı Necmettin Feyzioğlu'nun talimatı ile Horozoğlu Şükrü (Köksoy) İstanbul'a itfaiye kursuna gönderildi ve dönüşte "Tulumba Grubu" lağvedilip, personel sayısı 12 ye çıkarılarak yeni İtfaiye Teşkilâtı kuruldu. 1940 yılında bir arazöz ve 1944 yılında da arkasına su deposu ve pompa ilâve edilen Fort marka bir kamyonla yangınlara etkili bir müdâhale başlatılmış oldu.

37. Evlendirme Memurluğu'nun Kuruluşu 1926

17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen "Medenî Kanun" gereği olarak Kayseri'de evlendirme memurluğu kuruldu. İlk evlendirme memuru olarak emekli vakıf müdürü Abdullah Korkusuz tayin edildi. 9 Teşrinisânî 1926 tarihinde Çakalız Mahallesi'nden Abdurrahman Onbaşı ile yine aynı mahalleden Ömer kızı Fatma arasında yapılan ilk evlenme akti sırasında dönemin Belediye Başkanı İbrahim Safa Bey de bulundu.

Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan Tan Sineması'nın arkasındaki Evlendirme Dairesi (Fot: Levent Yaprak)

38. Kayseri Barosu'nun Kuruluşu 1926

Kayseri Barosu 1926 senesi içinde kurulmuş olup, ilk başkanlığını 1926-1928 yıllarında Tavlusun 1889 doğumlu avukat Mustafa Kemal Şatır yapmıştır. Daha sonra Ahmet T. Şatır (1929-1930), Sait Azmi Fevzioglu (1931-1942), Necmeddin Fevzioglu (1943-1944), Rifat Gözübüyük (1947-1948), Ziya Turgut (1949-1950/ 1955-1960/ 1961-1962), Raşit Alemdar (1951-1952), İbrahim Ergüven (1953-1964/ 1976-1980), Ömer Gözübüyük (1961-1976), Nuri Büyükkeçeci (1981-1984), Alpay Aktan (1984-1986), Kemal Özgen (1986-1988), Süleyman Sağlam (1988-1992), Bekir Özkan Gülmez (1992-1998), Ali Bekârlar (1998-2000), Halit Ökçesiz (2000-2004), Ali Taşçı (2004-2008), Ali Aydın (2008-2010) Kayseri Barosu başkanlıkları yapmışlardır.

39. Türkiye'nin İlk Uçak Fabrikası 1926

20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da havacılık alanında ve uçak sanayisinde önemli atılımlar meydana gelmekteydi. Zira askerî birliklerin gündüz saklanarak ve gece yürüyüşleri ile galibiyet kazanmalarının önlenmesi sadece tayarelerle yapılan keşif uçuşları ile önlenebilmekteydi.

Osmanlı Devleti de 1910 yılında Avrupa'ya bu alandaki gelişmeleri takip etmek üzere askerî yetkililer gönderdi. Bu yetkililerin verdikleri raporları incelemek için Savunma Bakanı Mahmut Şevket Paşa öncülüğünde bir komisyon kuruldu. Havacılık

Komisyonu bu alandaki gelişmeleri yakından takip etmeye başladı. Komisyonun önerisiyle, Sûvâri Yüzbaşısı Fesa Bey ve İstihkâm Üsteğmeni Yusuf Kenan Bey, Salim, Nuri, Fevzi, Fazıl Beyler 1911 yılında pilotluk eğitimi almaları ve havacılık alanındaki gelişmeleri Osmanlı Devleti'ne taşınmaları maksadıyla Fransa Bleriot Hava Okulu'na gönderildi. Fesa Bey, 1912 yılında yurda döndüğünde Türk Silahlı Kuvvetlerinin 1 no'lu uçuş brövesi kendisine verildi. Bir yandan da ülkede havacılık alt yapısının kurulması görevi Süreyya Bey'e verildi (Serasker Ali Rıza Paşa'nın oğlu). Süreyya Bey, bir sene içinde Yeşilköy'de "Tayyare İstasyonu" olarak bilinen Türk Havva Kuvvetleri'nin ilk üssünü ve okulunu kurmaya muvaffak oldu. Aynı yılın içinde toplam 17 adet Brelot ve Bristol cinsi uçak ithâl edilerek, istasyon ve okul eğitim görevine başladı³⁰⁴. Lâkin Osmanlı Devleti'nin iktisadî anlamda bu büyük projeyi kaldıracak mahiyette olmadığını Süreyya Bey şöyle dile getirir: "*Ordu-yu Osmanî'de tayyarecilik ve balonculuk teşkilâtının cidden bir semere göstermesi arzu ediliyor ise en evvel yapılacak şey fedakârlıktır. Fedakârlık da para ile olur. Bütçede tahsilâtı olmayan bir sınıf silah tabii Terakkî edemez.*"

Meşrutiyet Dönemi'ne gelindiğinde Tayyareciliğin, hem ülke savunmasına hem de sosyal ve ekonomik alanlarda ülkeye ne gibi faydaları olacağı birçok ilmî eser ile dile getirilmekteydi. Bütün olumsuzluklara rağmen I. Dünya Savaşı sıralarında Türk Hava Kuvvetleri kurumsallaşma eşiğine yeni adım attı. Almanya ile Osmanlı Devleti'nin müttefik olmaları ile de Üsteğmen Erich Serno'nun verdiği rapor dâhilinde Almanya'dan Türkiye'ye uçaklar ile personel ve havacılıkla ilgili altyapı donanımları gelmeye başladı. Türk pilot adayları, yetiştirilmesi için Almanya'ya gönderildi. Almanya'dan da I. Dünya Savaşı'nın başından sonuna kadar Türk Havva Kuvvetleri'e 600 Alman personeli ile, 460 adet de Alman yapımı uçak Türkiye'ye getirildi.

Türk Havacılığının I. Dünya Savaş'ında teknik, bilgi, alt yapı ve kurumsallaşma alanlarındaki yetersizlikleri, Millî Mücadele dönemini oldukça zorladı. Türk Hava Kuvvetleri ile Rus Hava Kuvvetlerinin ilk savaştıkları yer Erzincan'dır. Erzincan'da faaliyette bulunan 7. Tayyare Bölüğünde görev yapan Vecihi Bey ve Bahattin Bey tarafından idare edilen uçaklarla Rus uçakları 22 Eylül 1917 yılında hava savaşı gerçekleştirmişler ve Türk uçakları önemli başarılar elde etmiştir.

Millî Mücadele süresince Türk ordusu envanterinde bulunan uçaklar, bu zor zamanda ithâl edilerek ya da düşman ordusundan ele geçirilmek sûretiyle temin edilmeye çalışıldı. Bu uçak envanter verileri aşağı yukarı şöyleydi: Yunanlılardan savaş sırasında ele geçirilen DH-9 ve Nieuport isimli uçaklar, 174. Alay Subaylarının aldıkları uçak, Erzurumlu Nafiz (Kotan) Bey'in İtalyanlardan satın aldığı 4 Fiat-1 uçak, Ankara Antlaşması sonrası Fransızlardan alınan 10 adet Breguet-14 tipi uçak, İtalyan Plt. Bnb. Baricini'den alınan 20 adet Spat-XIII tipi uçaktan ibaretti. Almanya'dan uçak ithâlatı gerçekleştirmek için Saffet Arıkan başkanlığında bir heyet, Almanya'ya giderek kısa bir süre sonra Almanlar ile antlaşmaya varıldı. Almanya'dan 1922 yılı başında 29

³⁰⁴ Okar Avni, Türkiye'de Tayyarecilik, İst. 2010, s.10

adet uçak satın alındı. Satın alınan bu uçakların Anadolu'ya nakledilmesinde büyük zorluklar yaşandıysa da, Trabzon-Samsun yoluyla uçaklar getirilebildi. Ancak büyük zorluklarla getirilen bu uçak ve malzemelerin büyük kısmı kullanılmaz hâldeydi. Bunlardan sadece iki tanesi cepheye gönderildi. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere ülkemizde bu dönemde havacılık sanayisi bakımından ortada önemli bir altyapı yoktu. Dünyada hızla gelişen havacılık sanayi alanında dışa bağımlı bir hâlde Millî Mücadele yürütülmeye çalışılıyordu. Yine de Millî Mücadele'de, Türk havacıları bütün olumsuz koşullara rağmen görevlerini başarıyla yürütmeye gayret gösterdiler. Büyük Taarruz'un hemen öncesinde ve taarruz süresince verdikleri keşif raporları ile savaşın gidişatında önemli etkiye sahip olundu. Türk pilotlarının vermiş olduğu bilgilerle hareket eden Türk karargâhı, savaşın lehimize dönmesini sağladı. Böylece Türk Tayyare Bölüğü, Millî Mücadele'de üzerine düşen görevi lâyikeyle başardı. Bunun nişânesi olarak Tayyare Fırkası, Batı Cephesi'nde, Afyonkarahisar ve Dumlupınar Muharebelerinde göstermiş olduğu üstün hizmetten dolayı, 10 Eylül 1922 tarihinde takdir-nâme ile ödüllendirildi.

Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasıyla yeni kurulan Türk Devleti her alanda bağımsızlık politikası güttüğü gibi havacılık alanında da bağımsız bir politika gütmeye gayret gösterdi. Havacılık alanında dünyada meydana gelen gelişmeleri yakından takip etme ve bu gelişmeleri Türkiye'de uygulamaya koyma teşebbüslerini Kayseri Tayyare Fabrikası'nın kurulması ile ortaya koydu. Mustafa Kemâl Paşa: 1911 Türk-İtalyan Savaşı'nda, I. Dünya Savaşı'nda ve Türk Kurtuluş Savaşı'nda hava kuvvetlerinin bir ülke savunmasında ne kadar büyük bir öneme haiz olduğunu bilfiil savaşta yaşayarak şahit olmuştu. Millî Mücadele sonrasında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti havacılığa önem verilmeye gayret gösterildi. 1 Kasım 1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasında, havacılık konusunda şunları dile getirdi: *“Müdâfaa-i memleketten bahsederken âlemi askerîde mühim ve müessir bir âmil mahiyetinde bulunan kuvva-yi havâiyeye (hava kuvvetlerine) Meclis-i Âlî'nin bilhassa alâkasını ve dikkatini istiiclâb (çekerim) ederim.”* Hava kuvvetlerinin ülke savunmasındaki önemini bu sözleriyle ortaya koyarak somut icraatlar başlatıldı.

Bu mânâda 16 Şubat 1925'te kongre kararıyla; 1935'te Türk Hava Kurumu adını alacak olan Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük edildi. Bu cemiyetin kurulması Türk havacılığının lokomotif oldu. Türk Tayyare Cemiyeti'nin 15 Mayıs 1925'teki açılış töreninde Mustafa Kemâl Paşa, *“... İstikbâl göklerde; çünkü göklerini koruyamayan milletler yarınlarından asla emin olamazlar... Her işte olduğu gibi havacılıkta da en yüksek seviyede, gökte seni bekleyen yerini az zamanda dolduracaksın...”* diyerek havacılık alanında Türk Milletinin rotasını çizdi. Türk Tayyare Cemiyeti'nin 19 Ekim 1925 tarihli 1. Olağan Kongresi'nde Başvekil İsmet Paşa; *“...Biz tayyareci dendiği zaman tayyareyi düşünüp, tayyareyi meydana getirebilecek mühendisi, tayyareyi en hurda aksamından, en hassas aksamından en kaba aksamına kadar vatandan imâl edecek tedbirleri, tayyare üretimine yarayacak bütün temel maddelerin vatandan çıkarılması ve sağlanmasını...”* söyledi.

Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulmasından 8 ay sonra Reis-i Cumhur Gâzi Mustafa Kemâl Paşa, uçak sanayinin kurulması emrini verdi. Ancak varını yoğunu ortaya koyarak büyük bir millî mücadeleden çıkalı henüz iki sene olmuşken böylesine yüksek Mâliyet ve teknoloji gereken işe girişmek için iyi bir siyasetle ilişkisi kurulabilecek batılı bir müttefikle yürütülebilirdi. Mustafa Kemâl, *“Birtakım ekonomik meseleler vardır ki, biz bunları kendi kaynaklarımızla ve yalnız kendi sermayemizle çözümleyemeyiz. Bize yardım edecek dostlar aramaya mecburuz.”* diyerek yabancı sermayeyi Türkiye'ye yatırım konusunda cesaretlendirdi. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden îtibârensiyâsî, askerî ve ekonomik ilişkiler kurduğu, ancak Birinci Cihan Harbi'nden yenik çıkan Almanya'nın kendi ülkesinde uçak dâhil herhangi bir silâh üretmesi gâlip İtilâf devletlerince yasaklanmıştı. Türk hükümeti bu siyâsî durumu iyi değerlendirdi. Derhâl bu hedefe uygun adımlar atılarak Türk-Alman Dostluk Antlaşması'nın 3 Mart 1924 tarihinde imzalandı. Almanya Türkiye Cumhuriyeti'ne Büyükelçi olarak Rudolf Nadolny'yi atadı. Bu elçinin gayretleri ile Almanya, Versay Antlaşması'nın kısıtlayıcı hükümlerini bertaraf etmek ve elindeki üretilmiş uçakları eritmek ve Türkiye'de Alman silah endüstrisini kurma görevini üstlendi. Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi'nin Kurulması Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti nâmına Mâliye Bakanı Hasan Bey ile Junkers Tayyare Fabrikası adına Mösyö Sachsenberg arasında teâtî edilen sözleşme, 7 Ekim 1925 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında onaylandı. Alman şirketiyle yapılan sözleşme onaylandıktan kısa bir süre sonra hükümet, bu kararını işler hâle getirtmek ve Türkiye'de ilk uçak fabrikası tesislerini kurmak için devlet destekli bir anonim şirketi kurma kararı alındı. *“Harp ve ticaret tayyareleri, tayyare motorları ve tayyare levâzımı îmâl ve ihzarı için fabrikalar ve tesisat vücuda getirmek üzere Hükümet-i Cumhuriyetimiz ile Junkers Tayyare Motor İnşaat Anonim Şirketi bünyesinde teâtî edilen 15 Ağustos 1341 tarihli mukavele-nâme mûcibince; 40 sene müddet 3.360.000 Türk Lirası sermayeli, ‘Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi’ adı altında merkezi Ankara olmak üzere 25 Ekim 1925 tarihli Bakanlar Kurulu tarafından iç tüzüğü kabul edilerek TOMTAŞ'ın kurulmasına karar verilmiştir”*.

Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi, Cumhuriyet döneminde alanında kurulan ilk şirket oldu. Alman Junkers Şirketi'nin yaklaşık 3.500.000 Türk Lirası TOMTAŞ'a sermaye ile ortaklığa girmesiyle şirketin sermayesi 7 milyon Alman Markı olarak belirlendi. Böylece Türkiye Cumhuriyeti yerli yatırımları gerçekleştirmek için yabancı sermayeden yararlandı. TOMTAŞ, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk uçak ve motor üretim şirketi olarak kuruldu.

Tomtaş Arması

Kayseri, Anadolu'nun merkezi ve stratejik bir konumda olması sebebiyle, eskiden beri süregelen askerî faaliyetler ve lojistik bakımdan büyük bir öneme sahipti. Kayseri'ye askerî fabrikaların ve stratejik kurumların kurulması Osmanlı Devleti döneminde de gündeme gelmekte ve 3 Eylül 1909 tarihli bir telgrafta Kayseri ve Sivas havâlisinde tayyare fabrikası kurulması için keşif yapıldığı bildirilmekteydi. (B.O.A, DH.EUM.AŞY. 20-50)

Millî Mücadele döneminde silah ithâlatının önüne geçmek için stratejik bir konumda olan Kayseri'de askerî bir fabrika kurulması konuşuluyordu. Çünkü Balkan Harbi'nin kaybedilmesiyle birlikte Rumeli'deki askerî fabrikaları ve silah depoları, düşman kontrolüne geçmiş ve bu bölgedeki silah imkânları tamâmen devre dışı kalmıştı. Bu durumun bir daha yaşanmaması için Harbiye Nezâreti tarafından askerî bir komisyon kurularak askerî ve stratejik önemi olan fabrikaların Anadolu'da kurulması için incelemelerde bulunuldu. Komisyon harekete geçerek Kayseri'de Bünyan ve Kızılırmak dolaylarında incelemeler yaptı ve raporunu Harbiye Nezâreti'ne sundu. Ancak I. Dünya Savaşı'nın patlamasıyla, bu projeler hayata geçirilemedi.

13 Ocak 1921 tarihinde Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa, İmâlât-ı Harbiye Fabrikalarının kurulacağı yer konusunda Kayseri'nin uygun olduğuna dair olumlu rapor verdi. Yine 18 Nisan 1921'de Millî Savunma Bakanlığı'na bildirilen bir mütalaada, kurulacak askerî fabrikaların su ihtiyacını karşılayacak kadar akarsuyun mevcut olması, enerji ihtiyacını karşılayacak kömür madeni ayrıca bakır, kurşun ve barut ihtiyacını sağlayacak güherçile gibi ham madde veya madenlerin bulunması, halkının çalışkan ve sanata meraklı olması gibi sebeplerden ötürü İmâlât-ı Harbiye Fabrikası'nın Kayseri'de kurulması gündeme geldi. Kayseri ve çevresinin ağır sanayi kurulmasına müsait bir coğrafyada olması Kayseri'ye önemli avantajlar sundu. Ağır sanayi için zengin sayılabilecek maden yataklarına sahipti. Bu madenlerden Faraşa köyünde Türkiye'nin zengin demir yatakları bulunmaktaydı. Bu zengin maden yatakları tayyare fabrikasının kurulmasında önemli etkiye sahip oldu. Millî Savunma Bakanlığı, Cumhuriyet döneminin en anlamlı stratejik ve askerî yatırımlarından biri olan Tayyare Fabrikası'nın kuruluş yerinin Kayseri olması hususunda Hükümet'e öneri sundu. İktisâdî ve askerî nedenlerin yanında, Kayseri'de fabrikanın kurulmasında sosyal ve siyâsî yönlerden de yeni kurulan Cumhuriyet'in modernleşme hareketini iktisâdî güçle destekleyerek Anadolu'ya taşıma düşüncesi etkili oldu.

Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk tayyare ve motor sanayi yatırımı Kayseri'ye TOMTAŞ şirketi aracılığıyla yapıldı. Bu yatırım Türk Sanayi alanında ilk büyük üretim hamlesi oldu. Türk Hükümeti ile Junkers arasında 15 Ağustos 1925 tarihinde yapılan antlaşmanın dördüncü maddesine göre fabrika,âzamî iki yıl içinde teslim edilerek üretime başlayacaktı.

Fabrika iki safhadan oluşuyordu. Fabrikanın 1926 yılı sonbaharında uçak tamir edilebilecek hâle gelmesi ve ikinci safha olarak da 1927 yılı içinde uçak üretim fabrikasına başlanmış olacaktı. Kısa bir süre sonra fabrika yapım inşaatı ihalesini alan, Alman Philipp Holzmann und Co. Firması Hangarlar, su kuyuları, depolar, memur ve işçi lojmanları ile fabrika donanımları kurma işine başladı. Almanya'nın Hamburg Limanı'ndan İskenderun'a getirilen malzemeleri oradan trenle Ulukışla İstasyonu'na ve oradan da at, katır, deve, kağnı ve at arabaları ile çok zor şartlar altında Kayseri'ye taşındı. Kurulan elektrik santralı devreye sokularak (O tarihte henüz Kayseri'de elektrik yoktu.), ilk etapta 18 kişi, Almanya'daki Junkers tesislerine eğitim almaları için gönderildi. 1 Ekim 1926'da 50'si Türk 120'si Alman olmak üzere toplam 170 kişilik bir ekip, fabrikayı montaja hazır hâle getirdi. Personelin bir kısmı Almanya'ya eğitim için gönderilerek ve eş zamanlı olarak "Kayseri Makinist Mektebi" kurularak eğitime başlandı. Böylece Kayseri Tayyare Fabrikası'nın ilk bölümü tamamlanarak, 5 Ekim

günü üç uçakla Ankara'dan Kayseri'ye iki saatte³⁰⁵ intikal etmiş bulunan Millî Müdâfaa Vekili Recep Peker, Tomtaş İdare Meclisi Başkanı Refik Koraltan ve 22 kişilik bir heyet ile Kayseri Belediye Reisi İbrahim Safa Bey'in de katıldığı törenle 6 Ekim 1926 Çarşamba günü açılmıştır³⁰⁶. O tarihte Kayseri'de elektrik olmadığından toplam 500 KW'lık bir güç santrali kurulmuş ve altı hangarda tamamına yakını Alman olan 170 kişilik mühendis ve işçilerden oluşan personel ile çalışmaya başlanılmıştır. Daha sonra ilk Türk elemanlar altı ay veya bir yıllık sürelerle Almanya'ya kursa gönderilerek ilk yerli ustabaşlar yetiştirilmiştir.

Recep Peker açış konuşmasında, ilk Türk Uçak Fabrikası'nın kuruluşunu, Türkiye ile yabancı ülkeler arasındaki yakın işbirliği imkânlarına bir örnek olarak takdim etmiş ve bunun aynı zamanda da teknik bakımından üstün yabancı sermaye katılımına Türkiye'nin hiçbir biçimde karşı olmadığını gösterdiğini belirtmiştir.³⁰⁷

Fabrika'nın açılışının hemen ardından bakım ve yenileme işlerine başlamış ve 1927 yılında Türk Hava Kuvvetlerinin Junkers A-20, F-13 ve G-23 uçaklarının bakım, onarım ve yenileme işlemlerini yapmış, montaj hattında beş adet Junkers A-20 montajına başlanmıştır. Kayseri Uçak Fabrikası'nda tarihi tam belli olmamakla beraber 30 adet Junkers A-20 montajı tamamlanmış ve Eskişehir Hava Üssü'ne teslim edilmiştir. Tecrübe uçuşları baş tecrübe pilotu olan Vecihi Hürkuş tarafından yapılmıştır.³⁰⁸Junkers A-20 Uçakları, 1928deTürkiye'de lisans altında yapılan ilk uçaklardır. Ancak bir süre sonra fabrikada çalışan Alman mühendis ve işçilerinin yüksek ücretlerinden dolayı bakım Mâliyeti çok yükselmiş ve bu durum üzerine TOMTAŞ şirketi taahhütlerini yerine getiremeyerek 3 Mayıs 1928 tarihinde kapanmak zorunda kalmıştır. Bir yandan da mahkemeye intikal eden olayla Kuvâ-yı Havaiye Müfettişliği ilgilenmiş ve General Muzaffer Ergüder Kayseri'ye incelemeler yapmak üzere gelmiştir. Sonunda

³⁰⁵ Türkische Post, 6.10.1926 tarih ve 128 numaralı sayısı

³⁰⁶ Por Raşit, , s.4

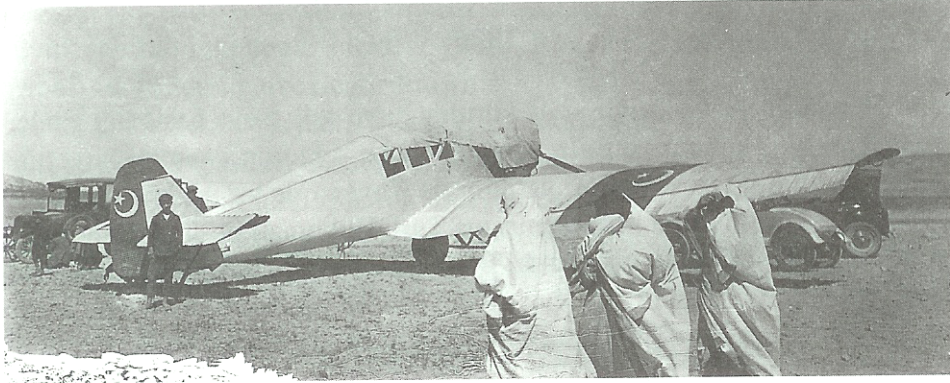
³⁰⁷Türk-Alman İlişkileri (1923-1939) Dr. Cemil Koçak, Ankara, 1991, S.72 T.T.K. Yayınları

³⁰⁸ Gülten Zeynep, İlk Uçak Sanayimiz, Hava Harb Okulu Matbaası, İstanbul -2002, s.9

Pilotu (Fot. Filiz Sönmez)

Kayseri'de üretilen Gotha Go-145A uçağı ve Bir Türk

Çarşafli Kadınlar, Junkers F-B ve 1926 model otomobiller
(Alb. Emin Dursun'dan)

Millî Müdâfaa Vekâleti ile Junkers firması arasında 24.11.1929 tarihinde bir protokol yapılarak şirketin bütün hisseleri 520.000 TL karşılığında "Türk Tayyare Cemiyeti'ne" devredilmiştir.

TOMTAŞ'ın kapatıldığında baş tecrübe pilotu olan Vecihi Hürkuş, 1942 yılında yazdığı kitaplarında geçmişte yapılan hataların üzerinde durmuş, örnek olsun bir daha aynı hatalar yapılmasın diye, çalışma ve yönetim hatalarını anlatmıştır. Hava Kuvvetlerine uçak satmaya çalışan yabancı firma temsilcilerinin (Yılmazlar ve Cudiler) Savunma Bakanlığı'nın koridorlarını nasıl eskittiklerini ve neler yaptıklarını, havacılığımızın birkaç firma çıkarları için nasıl önünün kesildiğini anlatmış ve şöyle demiştir; “*TOMTAŞ sabote edilmeyip normal mesaisine devam imkânı verilmiş olsaydı, Hava Kuvvetlerimiz hiçbir yabancı endüstriye ihtiyaç duymadan birliklerini hava araçlarıyla teçhiz edecekti.*”³⁰⁹

Bu fabrika, 1930 yılında “Kayseri Tayyare Fabrikası” adı altında yeniden hayata geçirilerek uçak revizyonuna başlanmıştır. 1932 yılında Millî savunma Bakanlığı ile Amerikan The Curtiss Aeroplâne And Motor Company firması ile sözleşme yapılmış ve “Curtiss Hawk ile Fledgling” uçaklarının üretimine başlanmış, toplam 32 adet Curtiss Hawk ve 6 adet Fledgling 2C üretilmiştir. Bu Fledgling marka uçaklardan bir tanesi de Türkiye Cumhuriyeti tarafından İran Şahı Rıza Han Pehlevi'ye hediye edildi.

Amerikan Curtiss-Wright ile yapılan antlaşma bir senelik olduğundan, 23 Kasım 1932 tarihinde antlaşmanın bir sene daha uzatılmasına 14 Ocak 1933 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında karar verildi. Kayseri Tayyare Fabrikasında Türk-Amerikan ortak yapımı uçak imalatına devam edildi.

1933 yılında Millî Savunma Bakanlığı'na devredilerek Kayseri Tayyare Fabrikası, yeni bir açılış yapıldı. Açılışında kısa bir süre sonra 22 Ekim 1933 yılında Türk Silahlı Kuvvetler için ilk defa iki adet uçak üretildi. Kayseri Tayyare Fabrikası'nda üretilen uçak 1935 yılı içinde “Türk Kuşu” adına üç ayrı tipte toplam 50 adet plânör imâlâtı gerçekleştirilmiştir.

1936 yılında Alman Gothaer Waggon Fabrik A.G. ile lisans anlaşması yapılarak ilk 3 adedi kit hâlinde getirilip monte edilerek ve kalan 43 adedi de yeniden imâl edilmek üzere, Gotha 145A uçakları 1936–1939 yıllarında toplam 46 adet üretilmiştir.³¹⁰ Yine 1936 yılında Polonya Panstwowe Zakłady Lotnicze Firması ile lisans anlaşması yapılmış ve 1937 yılından itibaren PZL-24A ve 24C uçaklarından 24 adet üretilmiştir. Kayseri Tayyare Fabrikası, PZL-24 Avcı Uçağı montaj hattı, 1936 1940 yılında İngiliz Philips And Powis Aircraft Ltd. firmasıyla yapılan lisans anlaşması ile Miles-Magister üretimine geçilmiş ve bu uçaktan da 26 adet üretilmiştir.

Kayseri Uçak Fabrikası'nda TOMTAŞ dönemi dâhil 1926 yılından 1941 yılına kadar yedi ayrı tipte yaklaşık olarak toplam 212 adet uçak üretilmiştir³¹¹.

³⁰⁹Hürkuş Vecihi, **Bir Tayyarecinin Anıları**, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.227

³¹⁰ Deniz Tuncay, **Türk Uçak Üretimi**, Ertem Matbaa, İstanbul 2004, s.15

³¹¹Gülten Zeynep, İlk Uçak Sanayimiz, Hava Harb Okulu Matbaası, İstanbul -2002, s.75

Bu uçaklardan bir adet Fledgling uçağı Yzb. Enver Akoğlu tarafından Tahran'a götürülerek Türk Devleti'nin hediyesi olarak İnan Şahı'na teslim edilmiştir.

Fabrika'da henüz uçuŐa uygun bir pist bulunmadığından İml edilen ve revize edilen uçaklar kanatları sklerek Kayseri caddelerinden geçirilerek 5 km. uzaklıktaki Çorakçılar mevkiine denemeye götürülürdü. 1933 yılından İtibâren fabrikanın yanına bu işe uygun bir pist yapılarak bu mesele halledilmiŐtir. Bütün deneme uçuşları o sırada yetiŐtirilmiŐ bulunan Türk pilotları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf: Hasan Yüksel

Tayyare Fabrikası'nın açılış töreninde Recep Peker ve eşi, Refik Koraltan, Belediye Reisi İbrahim Safa Bey ve halk görülmektedir.

Mustafa Kemâl ATATÜRK, 1 Kasım 1937 T.B.M.M.'nin açılış konuşmasında Kayseri Tayyare Fabrikalarının yaptığı uçakları kastederek; “*Bundan sonrası için bütün tayyarelerimizin ve motorlarının memleketimizde yapılması ve harp sanayimizin de buesasa göre inkişaf ettirilmesi iktiza eder*” diyecektir.

Ayrıca 1937-1947 yılları arasında 24 tip uçak tâmiratı, yenilemesi ve 14 tip uçak motorunun yenilenmesi gerçekleştirilmiştir.

Ancak uçakların Mâliyetinin yüksek olduğunu bahane eden Amerika daha ucuza uçak vermeyi vaat edince, maddî zorluklar içinde bocalayan Türk Hükümeti, üretimi durdurarak bu fabrikayı 1950 yılından itibaren “Hava İkmâl ve Bakım Merkezi” hâline getirdi.

Uçak imâlâtının durdurulmuş olması çok büyük bir hata olmakla beraber bu fabrika Kayseri sanayinin ve belki de Türkiye sanayinin kurulmasında çok büyük rol oynamıştır. Buradan yetişen binlerce teknisyen her konuda sanayiye geliştirmişlerdir.

Kayseri Tayyare Fabrikası'nın ilk yıllarında 50 olan işçi sayısı, 1935 yılından sonra artarak 500-600 kişi olarak istihdam etmeye başladı. 1948 yılında Fabrika'nın işçi sayısı 888'dir bunlardan 135 çırak olup %15'i kadından oluşmaktaydı.

Fabrika'nın, bölgeye sosyal ve iktisâdî bakımdan önemli hizmetleri oldu. Fabrika'da insanlar memur ve işçi olarak istihdam edildi. Bünyesinde çalıştırdığı işçilerin sosyal kültürel ve ekonomik hakları âzamî seviyede gözetildi. Kayseri'de uçak

fabrikasında çalışmak önemli bir sosyal statüyü de beraberinde getirdi. Fabrika çalışanların toplum içinde saygın bir yer işgâl etmekteydi. Fabrika, şehrin merkezine uzak, güneyine inşa edildiğinden, fabrika işçilerinin işlerine rahatlıkla ulaştırılması için Kayseri Belediyesi; 1946 yılında ilk defa Kayseri’de toplu taşıma hizmeti vermeye başladı. Bu hizmet Kayseri toplu taşıma alanında ilk düzenli taşıma hizmeti oldu. Aynı zamanda fabrika işçilerinin sağlık sorunlarını tedavi etmek için Anadolu’nun il ve kazalarında olmayan donanımlı bir hastane kuruldu. Fabrika bünyesinde üç sınıftan oluşan bir çırak mektebi faaliyete geçti. Bu çırak okulunda 30 köylü çocuğa eğitim ve öğretim verilmekle birlikte bu çocuklar fabrika bünyesinde yatılı olarak kalıyorlardı. Bu uygulama ile Kayseri’nin kırsalında yaşayan ve eğitim ve öğretim imkânları olmayan köylü çocukları fabrikanın olanaklarından faydalanarak sosyal ve iktisâdî olarak gelişmelerine fayda sağladı. Kayseri Tayyare Fabrikası, her ne kadar montaj işleminden ileri gidemediyse de Kayseri’nin şehirleşmesinde, sanayi kimliğine bürünmesinde, sosyal ve kültürel olarak çok büyük katkı sağladı³¹².

40. Köy Muallim Mektepleri’nin Kuruluşu 1926

20 Aralık 1925 tarihinde Maarif Vekili olup 1 Ocak 1929 tarihinde (henüz 35 yaşındayken) görevi başında ölen Mustafa Necati Bey’in (Uğural) en önemli projelerinden biri olan **Köy Muallim Mektepleri**, daha sonra 1940 yılında kurulacak olan Köy Enstitülerinin temelini oluşturan kurumdur. Köy Enstitülerinin misyonlarını tamamladıkları 1 Eylül 1932 tarihine kadar Cumhuriyet döneminin ilk kuşak köy öğretmenlerini yetiştirdiler.

41. Zencidere Köy Muallim Mektebi

1923’te Cumhuriyet kurulurken Türkiye nüfusunun yüzde 80’i köylerde yaşıyordu. Bu köylerin yüzde 90’ında okul yoktu. Başka bir ifadeyle 40 bin köyün yaklaşık 35 bininde ne okul ne de öğretmen vardı. Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey döneminde 22 Mart 1926 tarihli “Maarif Teşkilâtına Dair Kanun”un âmîr hükümlerinden faydalanarak 1927-1928 öğretim yılında Kayseri’nin Zencidere köyünde ve Denizli’de iki köy muallim mektebi açıldı. Üç yıllık öğrenim süresi olan bu okuldan mezun olanlara görev yaptıkları köy okulunun yanında bir ev ve bahçe verilecekti. Amaç köy çocuklarını eğitmenin yanında köy hayatına da hazırlamaktı.

Ancak beş yıllık bir uygulamadan sonra ekonomik sebepler ve okulun kurucusu Mustafa Necati Bey’in zamansız ölümü üzerine 1932 yılında amacına ulaşamadığı gerekçesi ile Denizli’de açılan diğer örneklerle beraber burası da kapatıldı. Sonra Millî

³¹² Akpınar Deniz, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Eylül 2017 September 2017 Yıl 10, Sayı XXXI, s. 227

Eğitim Bakanı Reşit Gâlip de köy öğretmeni yetiştirmek için 1933'te Ankara, İzmir, Bursa ve Adana'da kısa süreli "Köycülük Kursları" açtı. Ancak bu kurslar da 1933'te kapatıldı.

Bu uygulama, daha sonra kurulan ve Türk eğitim tarihi içinde birçok tartışmalara yol açan "Köy Enstitülerinin" bir provası olacaktır.³¹³

Zencidere Köy Muallim Mektebi'nin açılışı ve öğrenci alım şartları, o zamanki Kayseri gazetelerinde aşağıdaki gibi ilân edilmiştir:

"Maarif Müdüriyeti'nden; Köy Muallim Mektebi Zencidere'de bir sınıflı olarak açılmıştır. Birinci sınıfa kayıt kabul talebinde bulunan efendiler Hesap ve Türkçe dersinden müsabaka imtihanı olacaklardır. 18 Teşrînisânî 1926 tarihinde Perşembe günü öğleden sonra Kayseri Merkezdeki Cumhuriyet Mektebi Binasında müsabaka icâa edilecektir. Bu güne kadar sınav için müracaat etmiş olanlarla, henüz sınava müracaat etmemiş olanlar acilen mezkûr mektebe müracaat etmeleri ilan olunur" (Kayseri Gazetesi, 15 Teşrînisânî 1926)."

Zencidere Köy Muallim Mektebi öğretmen ve öğrencileri.

Öğrenim süresi 3 yıl olan okulda Rûhiyat, Türkçe, Usûlü Tedrîs, Elişleri-Resim, Beden Terbiyesi, Riyâziyat, Din Bilgisi, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Tabiat, Hayâtiyat, Tatbikat, Mûsikî, Askerî Tedrisat, Fransızca gibi dersler okutulmaktaydı.

³¹³ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, www.egitim.aku.edu.tr

Mustafa Necati Bey'in Bakanlığı sırasında, Mart 1926 da ıkarılan “Maarif Teşkilâtına Dair Kanun” gereğince Kayseri Zencidere'de Köy Muallim Mektebi 1926-1927 öğretim yılında faaliyetine başlamıştır.

Mektebin açıldığı ilk ayda Kayseri gazetesine şu şekilde ilan verilerek hem Mektebin açıldığı hem de mektebe girme şartlarını ilgililere duyurmaya çalışılmıştır.

"Maarif Müdüriyetinden

Köy Muallim Mektebi Zencidere'de bir sınıflı olarak açılmıştır. Birinci sınıfa kayıt kabul talebinde bulunan efendiler Hesap ve Türkçe dersinden müsabaka imtihanı

338

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

olacaklardır. 18Teşrînisânî tarihinde Perşembe günü öğleden sonra Kayseri Merkezdeki Cumhuriyet Mektebi binasında müsabaka icrâ edilecektir. Bugüne kadar sınav için mürâcaat etmiş olanlarla, henüz sınava mürâcaat etmemiş olanlar acilen mezkûr Mektebe mürâcaat etmeleri ilan olunur". (Kayseri gazetesi 15 Teşrînisânî 1926)

Zencidere Köy Muallim Mektebinin tarihî taş binası, Alman Yahudilerinden Zion isimli bir bayan tarafından yaptırılmıştır. Binanın yapımına 1907 yılında başlanmış, 1909 yılında bitirilmiştir. Bina kimsesiz çocukların barındırılıp eğitildiği yetiştirme yurdu olarak yapılmıştır. Bu okulun aynı zamanda misyonerlik faaliyetleri vardı. Çevre illerin bütün gayrimüslim liderleri burada toplantılar düzenleyerek, kendi inanç ve görüşlerini paylaşan taraftar kitlesi ile sık sık bir araya gelmişlerdir.

Okulun kurulduğu yıllarda Türk askerinin çoğu çeşitli cephelerde şehit olduğu için, bunların öksüz veya yetim çocukları da Zion'un yaptırmış olduğu bu okulda barındırılıyordu. Kısaca bu okulun öğrenci kitlesi hem Müslümanm, hem de gayrimüslim çocuklardan oluşmaktaydı. Yetiştirme yurdunun yapılışından üç yıl sonra 1912 yılında imtiyazı Vahram Tasmisyan'a ait olan bir matbaanın bu binanın bünyesinde kurulduğu bilinmektedir. Bu matbaada "Rehber" adlı bir dergide çıkarılmıştır. 1920 yılında Millî Mücadele'nin devletleşme süreci içerisinde Ortodokslar bu binada toplanıp, Papa Eftim Efendiyi kendilerine lider seçmişlerdir.

Yurdumuzda cereyan eden olaylar sonucunda buradaki Rumların Yunanistan'a gitmeleri (1923'te Mübadele ile gittiler A.P.) ile bu okul, 150 kadar Türk öğrencisiyle birlikte müdürsüz kalmıştır.

Millî Mücadele'nin başarı ile sonuçlanması üzerine, 1924 yılında Sağlık Vekâletine bağlanan okul, Türk çocukları için yetiştirme yurdu olarak tekrar faaliyete geçmiştir. Yetiştirme yurdunu Kazım Karabekir Paşada ziyaret etmiş, çevreden topladığı yirmi kadar yetim öğrencinin burada eğitim görmesini sağlamıştır. Yetiştirme yurdu görevine ek olarak bu okul,1927 yılında Köy Muallim Mektebi olarak eğitim öğretim faaliyetine başlamıştır. Zencidere Köy muallim mektebinin 30 döneme yakın tarlası, bağı, sebze bahçesi, arılığı ve tavuk kümesi de vardı. Teşrînievvel 1926 tarihli talimat-nâme gereğince, Kayseri Zencidere Köy Muallim Mektebi'nin öğretim süresi üç yıl idi.

Köy Muallim Mektebi Talimnamesi'nin dokuzuncu maddesi gereğince Zencidere Muallim Mektebi'ne bağlı olan ve Köy ilkokullarına model olması düşünülen bir Tatbikat Mektebi 1929 yılında kurulmuştur.

Tatbikat Mektebi'nin ilk kurulduğu zaman dört bayan bir erkek öğretmeni bulunmaktaydı. 1931 -1932 eğitim ve öğretim yılında ise bir erkek bir bayan olmak üzere iki öğretmen Tatbikat Mektebi'nde görev yapmıştır. 1927-1928 eğitim ve öğretim yılında mektebe girmek için başvuran öğrenci sayısı 189 dur.Bu adaylardan 45 talebe mektebe girmeye hak kazanmıştır. Bu dönemde mektebe alınan talebenin çoğunluğunu Kayseri Lisesi'nden tasdik-nâme alanlar ve Zincidere Şehir Yatılı Mektebi'nden mezun

olanlar oluşturmaktaydı. 1929-1930 eğitim ve öğretim yılında Zencidere Köy Muallim Mektebi'ne 11'i gündüzlü 42'si yatılı olmak üzere 53 öğrenci kayıt yaptırmıştır.

Kayseri Zencidere Köy Muallim Mektebi, 1926-1932 yılları arasında öğretmen yetiştirmiş, bunun yanı sıra çevre okullarda görev yapan 53 öğretmene sütçülük ve peynircilik kursu vermiş, yüzme müsabakaları düzenlemiştir. Okul mezunları Edirne'den Hakkâri'ye kadar ülke sathında çeşitli bölge ve köylere tayin edilmiştir.

Mustafa Necati'nin ölümünden sonra, Köy Muallim Mekteplerine gereken önem verilmediğinden dolayı, burada yetişen öğrencilerin genel kültür yönünden zayıf oldukları ve kentli-köylü ayırımı yapıldığı gibi iddialardan dolayı Denizli ve Zencidere'deki bu okulların kapatılması sık sık gündeme gelmeye başlamıştır. Nihayet bu tartışma ve eleştiriler sonucunda Zencidere Köy Muallim Mektebi zamanın şartlarına bağlı olarak 1 Eylül 1932 tarihinde kapatılmıştır.

a. Köy Muallimleri

Köy Muallim Mekteplerinde okuyan öğrenciler, 3. yılı tamamlayıp mezun olduklarında Köy ilkokullarına muallim (öğretmen) olarak atanıyorlardı. Ancak 1930'lu yıllarda sayısı 40.000 olan köylerimizin 35 bininde ilkokul bulunmadığı ve nüfusun %80'i okuma yazma bilmediği için eldeki mevcut öğretmenlerle bu devasa açığı kapatmak mümkün olamayacağından, köy okullarındaki öğrenimin "eğitmenler" eliyle sürdürülmesi, asil öğretmenlerin ise eğitimi organize etmek üzere "Gezici Başöğretmen" olarak görevlendirilmesi yoluna gidildi. Böylece "eğitmenlik" ve "Gezici Başöğretmenlik" müesseseleri oluştu.

b. Eğitmenler ve Gezici Başöğretmenler

Yeterli sayıda öğretmene kavuşuncaya kadar köylerdeki devasa öğretmen açığına bir çözüm bulabilmek amacıyla askerliğini onbaşı ya da çavuş rütbesiyle

Pazarören'de bir ilkokulda öğretmen Hüseyin Kavraal ve öğrencileri

tamamlayıp okuma yazma bilen gençler arasından seçilenler 6 aylık eğitmen kurslarından geçirilerek başarılı olanların köylere "eğitmen" olarak atanması yoluna gidildi.

Öncelikle Ankara köylerinden başlayan bu uygulamada köyler 5 ila 9 köyden oluşan bölgelere ayrılıp her köye bir eğitmen, her bölgeye de bir Gezici Başöğretmen veriliyordu. Gezici Baş Öğretmenler, görevlendirildikleri bölgedeki okulu olmayan köylerde –ki çoğu köyde okul

basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

yoktu- köylüleri organize edip imece usûlüyle okulların yapılmasını organize etmek, okulu tamamlanan köylerde eğitimci eliyle sürdürülmeye çalışılan eğitim faaliyetlerini düzenleyip denetlemek ve eğitimci tarafından verilemeyen dersleri okutmakla görevliydi. Bu nedenle de belirli bir köyde durmayıp, yolu bile olmayan köyler arasında durmaksızın at koşturarak, o köyden ötekine yetişmeye çalışıyorlardı. Belirli bir ikametgâhları olmadığı için, gittikleri köylerde, köylüler tarafından misafir edilir ya da köye gelen yabancılar için ayrılmış köy odalarında yatarlardı. Tüm bu nedenlerden dolayı, evli olanlar ailelerini kendi memleketlerinde bırakıp görev bölgelerine yalnız gidiyor, gittikleri köylerde nereye bulursa orada yatıp, ne bulursa onunla karın doyuruyor, yaşamlarını “**Köy Yolcusu**” olarak sürdürüyorlardı.

Onlar Atatürk’ün Cumhurbaşkanı olduğu, Mustafa Necati Bey ve Hasan Ali Yücel gibi değerlerin Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemlerde görev yapmış, Atatürk ve Cumhuriyet sevgisiyle dolu, seçim yapmaları gereken her konuda “**Önce Vatan**” diyebilen isimsiz kahramanlardı³¹⁴.

42. Kayseri’ye Elektrik Getirilmesi 1927

“Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi” adıyla kurulan şirkete; Halaç-zâde Ahmet Salih Bey 100, Alaybey-zâde Mehmet Bey 400, İmam-zâde Raşit Bey 100, Belediye Reisi İbrahim Safa Bey Belediye adına 4 bin, Cıngıllı-zâde Ömer Fevzi Bey 1200, Cıngıllı-zâde Halit Bey 800, Nuh-zâde Mehmet Bey 200, Ramazan-zâde Musa Bey 200, Bekirağa-zâde Abdullah Bey 200, Selah-zâde Ahmet Hilmi Bey, Saraç-zâde Muharrem Bey 100, Taşçı-zâde Mehmet Rahmi Bey 100, Taşçı-zâde Ömer Hulusi Bey 1900, Kiriş-zâde Talat Bey 100, Kâtip-zâde Nuh Naci Bey 100, Gözüm-zâde Bey 100, Göncü-zâde Ahmet Faik Bey 200, Mehmet-zâde Ahmet Bey, Mehti-zâde Doktor Halit Mazhar Bey 100, Mehter-zâde Osman Bey 100 ve Yedekçi-zâde Hüseyin Avni Bey 100 hisseyle iştirak ediyorlar. Beheri 25 lira olan hisselerin sayısı 10.200 adede ulaşıyor. Daha sonra Skoda firması 2500, Taşçı-zâde Ömer Bey yeniden 1650 ve Cıngıllı-zâde Halit Bey de 1650 hisse alarak toplam 16.000 hisseye tamamlıyorlar. Böylece şirketin kuruluş sermayesi 400 bin liraya ulaşmış oluyor. Bu şirketin kuruluşu ile ilgili Karar-nâmeyi de 18 Ağustos 1926’da Reis-i Cumhur Gâzi Mustafa Kemâl ve Bakanlar Kurulu imzalayarak resmen onay veriyorlar.

Şirket, Sarımsaklı Suyu’nun çıktığı Bünyan ilçesindeki kaynağın alt kısmında bir Hidroelektrik Santrali için harekete geçiyor. İşe hızla başlanılıyor. Bünyan’da Sarımsaklı suyunun çıktığı pınarın başının hemen yanına santralin kuruluşu

³¹⁴<http://adnanatalay.com/index.php/guncel-yazilar/koy-enstitulerinin-golgesinde-kalmis-bir-cumhuriyet-isigi-koy-muallim-mektepleri-ve-gezici-basogretmenler/>

gerçekleştiriliyor. Bünyan'dan Kayseri'ye hat çekiliyor. 24 Kasım 1931'de Kazancılardaki Ankara Oteli 1 numaralı abone olarak deftere kaydediliyor.

O dönemde evlerde gece aydınlatmasında gazyağı lambaları kullanılmakta olan halk, geleneksel aydınlanmadan elektriğe geçişe pahalı olacağı inancı ile sıcak bakmamaktadır. Elektrik üretilmiş, şehre getirilmiş ama satılamamaktadır. Bu işe büyük paralar yatırmış olan ortaklar son derece tedirginlik içine düşerler.

Şirket kurucuları, Elektrik aboneliğini cazip hâle getirmek için İstanbul'dan 1000 civarında elektrik ütüsü getirterek halka bedava dağıtırlar. Fakat yine yeterli aboneyi dolduramayıp kâra geçemezler. Ancak 1935 yılında kurulmuş bulunan Sümerbank Bez Fabrikası abone olup, elektriği su gibi çekmeye başlayınca şirket amacına ulaşmış oldu³¹⁵. Halk içinde de elektrik kullanımı yavaş yavaş yaygınlaştı.

43. Tren İstasyonu Binasının Hizmete Açılması 1927

İstasyon binası 24 Nisan 1927 tarihinde tamamlandı. Bu bina bugün depo olarak kullanılan küçük bir yapıdır. Bugün de kullanılan esas istasyon binası daha sonraki bir tarihte Amerikan Fox şirketi tarafından yapılmıştır.

³¹⁵Bir Başarı Hikâyesi,Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş. Yayını İstanbul 2005, s.18

Kayseri tren yolu hattının başvekil İsmet Paşa tarafından açılışı (Nihat Karakaya'dan)

44. Tren Hattının Kayseri'ye Ulaşması 1927

Tamamen insan gücü ile yapılan Ankara-Kayseri demiryolu, 29 Mayıs 1927 tarihinde Pazar günü Başvekil İsmet Paşa tarafından işletmeye açıldı. Demiryolunun taş malzemesi Akkaya (Mahrumlar)'dan katırların sırtına konan taş heybeleri ile taşındı. Malzemenin bu yolla taşınması yavaş ve yeterli olmayınca taş ocakları ile tren hattı arasında dekovil hattı döşendi ve bu araçla daha çok malzeme daha kısa bir zamanda nakledilmiş oldu. Alt yapısı yapılan hattın traversleri döşendikten sonra, rayları on-onbeş kişi aynı anda kaldırarak yerlerine koyuyorlardı. Bu şartlarda bitirilen tren yolu ve daha önce bitirilmiş bulunan gar binası büyük bir törenle açıldı. Törende bütün şehir halkı; çoluk çocuk, kadın erkek gar binası etrafına toplandı. Hattâ yol boyunca lokomotifleri karşılamak üzere kilometrelerce gidenler oldu.

İlk tren katarı önünde büyük bir çelenk ve çiçeklerle süslenmiş bir hâlde uzaktan görüldü. Etrafındaki tarlalar içinde koşmakta olan binlerce insanla beraber yavaş yavaş istasyona girdi. Trenin girmesi esnasında Hacıların Mahallesi eşrafından çiftlik sâhibi Hacı Hasaltun tarafından deve kurban edildi.

Bu hat 1930 yılında Sivas'a, 2 Eylül 1933 yılında da Ulukışla'ya bağlandı. Kayseri-Ankara hattı Belçika grubu olan S.I.T. şirketler gurubu tarafından yapılmıştır.

45. İlk Özel Matbaanın Kuruluşu 1927

1927 yılında "Yeni Matbaa" ismi ile Mehmet Tevfik Mülâyim tarafından bir matbaa kurulmuştur. 22 Temmuz 1928 tarihinde de eski harflerle "Ülker gazetesi" aynı matbaada yayınlanmaya başlanmıştır. Sivas Caddesi'nde "Zeynel Âbidin Türbesi" yakınındaki matbaada basılan bu gazetenin her nüshası 5 kuruş olup altı aylık abonesi 225 kuruş ve yıllık abonesi de 400 kuruş idi. Ancak sekiz sayı çıktıktan sonra harf inkılâbı sebebi ile yayımına ara verilmiştir. Daha sonra 1935 yılında da Mehmet Yeğenağa Sümer Matbaası'nı kurmuştur.

46. III. Dönem Milletvekilleri 1927

1 Kasım 1927 tarihinde yapılan bu seçimde: Halit Bey, Burhanettin Bey, Hasan Ferit Bey (Peker), İsmail Hakkı Bey, Reşit Bey (Özsoy), Ahmet Hilmi Kalaç Milletvekili olmuşlardır.

47. Kayseri’de İlk Futbol Faaliyetleri 1927

Şehrimizde Cumhuriyet’ten önce Kayseri Sultânîsi sınıflarının kendi aralarında beş veya yedişer kişilik takımlar oluşturarak futbol oynadıkları belirtilmektedir.

1927-28 ve 29 yıllarında ise Kayseri Lisesi takımı ile Zencidere Köy Muallim Mektebi takımları arasında “Çiftoğlu Çayırı”nda, Alikışoğlu Çayırı”nda (şimdiki Sümer Bez Fabrikası’nın yeri), Namazgâh’ta (şimdiki DDY lojmanları ile Örnekevler arası) veya Köy Muallim Mektebi’nin bahçesinde çok iddialı maçlar yapılmıştır.

1930-31 yıllarında Halkevi takımı, 1932’de Demirspor, 1933’de Yılmazspor, 1935’de Sümerspor, 1936’da Teyyarespor, 1937’de Erciyes Gençlik Kulübü kurulmuştur. Bunlardan Teyyarespor sonradan Havagücü ismini almış ve özellikle de 1955-1965 yılları arasında Hava İkmal Komutanlığı yapan General Mehmet Ali Pekman döneminde askerlik çağına gelmiş olan yetenekli futbolcular bu takımda oynatılarak ve Hava şehitliğinin güneyine de bir futbol sahası yaptırılarak (Pekman Sahası) Kayseri için önemli bir spor faaliyeti merkezi gelişmiştir.

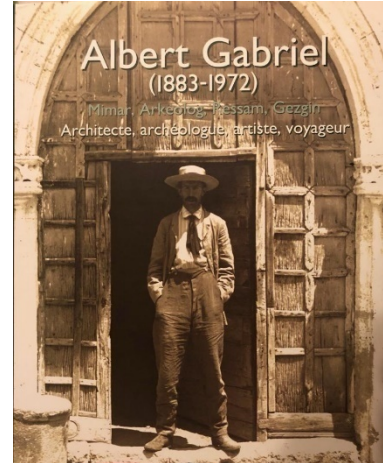
1966 senesinde Erciyes Gençlik Kulübü, Sanayispor ve Orta Anadolu Gençlik Kulüplerinin birleşmesi ile sarı-kırmızı renklerle Kayserispor Kulübü kurulmuştur. 1972-73 futbol sezonunda da birinci lige yükselmiştir. İlk başkanı Rifat Gönen’dir.

48. Safa İlkokulu’nun Yapılması 1927

Belediye Reisi İbrahim Safa zamanında okulun bulunduğu yerdeki mezarlık kaldırıldı. Yine mezarların taşlarından istifade edilmek sûretiyle İbrahim Safa adına “Safa İlkokulu” yaptırıldı.

1927 Yılında Câmi-i Kebir'in Minaresinden Şehrin Kuzey Yakasının Görünüşü.  ntaraftaki çift kubbeli yapı Kurşunlu Câmi i k llyesinden olan "Paşa Hamamı"dır. 1929 yılında yol açmak maksadı ile yıktırılmıştır.

49. Albert Gabriel'in Kayseri'ye Gelişi 1927

Profesör A. Gabriel 2 AĞustos 1882 de Fransada Cerizieres (Haute-Marne)'da doĐuŐuŐ, tahsilini Paris  niversitesi'nin Güzel Sanatlar ve Edebiyat Fakültelerinde tamamlamıştır. Kendisine, hükümeti tarafından mimarlık diploması ve üstün hizmet

345

 T m hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

altın madalya verilmiştir. Sorbon'dan da doktorasını almıştır. 1925 tarihinde Strazburg Üniversitesi'ne sanat tarihi profesörü olarak atanmış ve daha sonra da devlet hesabına arkeolojik tetkik seyahati yetkisine sahip olarak Atina'da inşâ edilen Fransız mektebinin mimarı iken, Délos hafriyatını yapmış ve Délos hakkındaki yayına katılmıştır. Vazife ile Rodos'a gönderilmiş, orada, Auberge de France otelini inşâ etmiştir. Mısır Hükümeti tarafından davet edilerek, kendisine Al-Fcustat hafriyatı verilmiş, orada da bu hafriyat hakkında Ali Bağdat ile müşterek makale yayınlamıştır.

İstanbul Üniversitesi'nde 1926-1930 yıllarında profesörlük yapan, İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün ilk müdürü olan ve daha sonra Collège de France'da ders veren bu Türkiye âşığı, örnek bir çalışma sonucu ortaya çıkan birçok kent ve eser monografisi yayınlamıştır. Bu araştırmalar, Gabriel'in düzenli işbirliği içinde olduğu Türk Hükümeti'nin desteğiyle yapılmış, dönemin ulaşılabilir çeşitli kaynakları kullanılmış, aynı zamanda da ünlü uzmanların gezilere katılması sağlanarak onların da yardımları alınmıştır. Meselâ, Albert Gabriel'in incelediği eserlerdeki yazıtları okuyarak yayınlayan Jean Sauvaget ve Osmanlı arşiv belgelerini kolayca okuyan, İstanbul Üniversitesi'nin kütüphane müdürü Fehmi Karatay bu uzmanlar arasındadır.

O'nun 1927-28 ve 1929 yıllarında üç defa bizzat Kayseri'ye gelerek yaptığı incelemeleri Fransızca olarak Paris'te 1931 yılında yazdığı, "*Monuments Turcs D'Anatolie I-II*" isimli muhteşem eserinin I. cildi, 1954 yılında Mehmet Akif Tütenk tarafından "Kayseri Türk Anıtları" ismi ile Türkçeleştirilerek yayınlamıştır. Ahmet Akif Tütenk'in bu çalışmalarının Türkçeye aktarılması kitaplaşmasına dönemin Valisi Kâzım Arat ve Belediye Başkanı Osman Kavuncu teşvik ederek maddî ve manevî destek vermişlerdir.

Bu eser, bugün bir kısmı kaybolmuş, bir kısmı da kurtarılmış olan eserleri tanıtan en önemli kaynaklar arasındadır. Albert Gabriel'in Türk sanatına, Türk anıtlarının korunmasına ve gelecek kuşaklara bilgi aktarımına duyduğu ilgi, onun Türkiye'deki bilim çevresi içinde çok özel bir yer edinmesini sağlamıştır. Meselâ, çabalarıyla Diyarbakır Surları'nın yıkımına engel olmuştur. Ayrıca ünlü Hasankeyf yerleşmesinin ilk fotoğraflarını çeken de odur.

1956 yılında Fransa'ya döndükten sonra bile Türkiye'ye ilgisini sürdüren Gabriel, Türkiye'deki arkeolojik kazıları izlemiş ve eski anıtlar kurulu mimarlarını, zorlu görevlerini yerine getirmede yüreklendirmiştir. İstanbul'daki İmparatorluk Sarayları çevresinde bir "Arkeolojik Park" oluşturulmasını öneren dostu Henri Prost'un bu projesini hayata geçirmek için uğraşmış, hattâ UNESCO bünyesinde kurulan komisyon adına dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir mektup yazarak bu dileği iletmiştir. Bu da göstermektedir ki, Albert Gabriel, Türkiye'nin yalnız geçmişine değil, geleceğine de özel bir ilgi göstermiş ve sahip çıkmıştır.

Albert Gabel'in Kayseri Çizimleri 1927-1928

50. İş Bankası Kayseri Şubesi'nin Açılışı 1928

Cumhuriyet döneminin özel sermaye ile kurulan ilk büyük mali müessesesi olan Türkiye İş Bankası, hazırlanan esas nizam-nâmesinin 20 Ağustos 1924'te İcra Vekilleri Heyeti tarafından tasdik olunmasından sonra 26 Ağustos 1924 tarihinde kesin olarak kurulmuş oldu.

İş Bankası, 1924 yılının sonuna kadar Ankara ve İstanbul'da iki şube açmıştı. Daha sonra 1926 yılında Bursa ve İzmir'de, 1927 yılında Adana ve Samsun'da birer şube açtı. 1928 yılında hızlı bir şubeleşmeye gidilerek Trabzon, Balıkesir, Ayvalık, Edremit, Giresun, Zonguldak, **Kayseri** ve Mersin şehirlerinde toplam 8 şube açıldı.

Kayseri'de bir şube açılması kararı da Ağustos ayı başında verilmiş ve müdürlüğüne Bursa şubesi muhasebecisi Burhanettin Bey atanmıştı. Kayseri şubesi 15 Ekim 1928 tarihinde düzenlenen bir törenle açıldı. Törende bir konuşma yapan Genel Müdür Celal Bey (Celal Bayar) şunları söylüyordu: "İş Bankası'nın prensipleri kazanmak ve kazandırmaktır. Muhterem Kayseri halkı ve tüccarıyla müteakabil itimat dâhilinde çalışacağız. Hükümetin yüksek siyaseti olan şimendifer gittikçe İş Bankası onu takip edecektir."

Şubenin açılışından tam bir hafta sonra şube müdürünün imzası ile umûm müdürlüğe yazılan bir yazıda, Kayseri tüccarlarının hafta tatilini salı günleri yaptıkları belirtiliyor, bu sebeple şubenin de hafta tatilini salı günü öğleden sonra yapmasına izin verilmesi isteniyordu. Şubenin bu talebine umûm müdürlük yayınladığı bir tamimle

cevap veriyor ve Kayseri şubesinin mahallî usûle uyarak salı günleri öğleden sonra tatil yapacağını bütün teşkilâta duyuruyordu ³¹⁶ .

İş Bankası'nın yeni açılan şubeleri, yerli tüccar tarafından memnuniyetle karşılanmaktaydı. 1928 yılında Kayseri'de şube açılışı Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde şöyle duyurulmaktaydı; “Memleketin dar bir zamanında bir şubesini Kayseri'de açmak sûretiyle iktisâdî hayatımıza hayat ve inkişaf veren millî bir bankamız olan İş Bankası'nı hürmet ve şükran ile selamlarız.”³¹⁷

Gâzi Mustafa Kemal Paşa'nın Kayseri'ye Üçüncü Defa Gelişi 1928

Yazı Devriminin yaygınlaştırılması maksadı ile yurt gezisine çıkan ve Sivas'tan 20 Eylül 1928 Perşembe günü hareket eden Cumhurbaşkanı Gâzi Mustafa Kemal ve beraberindeki Başvekil İsmet Paşa ve Sıhhiye Vekili Doktor Refik Saydam, Şarkışla'dan sonra il sınırında Kayseri Valisi Fuat Bey başkanlığındaki CHP Müfettişi ve Kastamonu milletvekili Ali Nazmi Bey'in de bulunduğu bir heyet ile karşılandı. Bu karşılamadan sonra Gessi Köyü'ne geçilerek burada toplanan halkı yeni harflerle sınav yaptı. Köylülerin gösterdikleri ilgi ve yetenekten çok duygulandı. Isbıdın (Bağpınar) köyünde kısa süre dinlenen ve halkla görüşen Mustafa Kemal Paşa, oradan saat 14.30'da şehir merkezine geldi. Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan o günkü Cumhuriyet Halk Fırkası il binası önünde Ahmet Paşa İlk Mektebi'nden getirilen tahta üzerinde halkı yeni harflerle imtihan eden Mustafa Kemal Paşa, gördüğü başarıdan gayet memnun oldu³¹⁸.

³¹⁶ Uygur Kocabaşoğlu, **Türkiye İş Bankası Tarihi**, İstanbul 2001, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. S:122

³¹⁷Hâkimiyeti Milliye, 16 Teşrinievvel 1928, s.3.

³¹⁸**Hâkimiyet-i Millîye**, 21 Eylül 1928, 2- 3

Cumhuriyet Halk Fırkası Şubesi Önü (Saathâne)

Bu sırada orada bulunan birisine (Mevlevîoğlu Şaban Efendi'ye) şu cümleyi yazdırdı: *“Seyahatim esnasında her yerde bilhassa köylerde gördüğüm hayrete şâyan meseleler hepimiz için birer ümittir.”* On günde bu yazıyı öğrendiğini söyleyen Şaban Efendi'ye teşekkür etti ve İsmet Paşa'ya dönerek *“Bak İsmet 10 günde öğrenmiş”* dedi.

Yeni alfabeye geçiş sürecinde Mustafa Kemal Paşa'nın alfabeyi halka tanıtmak gayesiyle Anadolu'ya çıkıp ilk derslerinden birini de bu şekilde Kayseri'de vermişti.

Kayseri Müftülüğü de Latin harflerinin öğretilmesi için bütün müftülük mensuplarının katılmasını istediği bir kurs açtığını ilân etti. 19 Eylül 1928'de bugünkü Raşit Efendi Kütüphanesi'nde açılacak olan kurs Cuma günü hariç her gün eğitim vermeye başlayacaktı.

İlerleyen yıllarda ise yeni harflerin öğretilmesi ve halkın okur-yazar bir hâle getirilmesi çalışmaları Kayseri'de de, Millet Mektepleri yoluyla yürütüldü. Ayrıca

Millet Mektepleri'nin yanı sıra bazı sivil toplum teşkilâtları da bu doğrultuda yeni harflerin öğretilmesi için çalışmalar yapmaktaydı³¹⁹.

Gâzi Mustafa Kemâl'in Kayseri'ye bu gelişini ebedileştirmek üzere il makamı, Çorakçılar Mahallesi'nde yapımına Vali Zekai Bey ve Belediye Başkanı Rifat Çalığa döneminde başlanıp ancak 1918 yılında tamamlanabilen, 1918-1922 yılları arasında Askerî Hastane, 1926 yılında Öğretmen Okulu, 1927 yılında da Dârü-l İrfan olan "Yeni Okul"a "Gâzi Paşa İlkokulu" adını verdi. O tarihte Kayseri vilâyet sınırları içinde 105 ilkokul, bir ortaokul ve bir lise vardı.

Reis-i Cumhur Mustafa Kemâl Paşa ve yanındaki heyet aynı gün saat 19'da trenle Yozgat istikâmetine hareket etmiştir.

51. Vali Muammer Bey'in Kayseri'de Ölümü 1928

1909 ve 1922 yıllarında iki dönem Kayseri Mutasarrıflığı yapan, Kayseri'de sayısız esere imza atan, ilk Türk basımevinin kuruluşunda ve Kayseri basınının doğuşunda unutulmaz hizmeti ve emeği bulunan Ahmet Muammer Bey, 1874 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası, tanınmış adliyecilerimizden Nazillili Mehmet Sami Bey'dir. Ahmet Muammer, dört yaşında iken Üsküdar'da ilköğrenimine başlamıştır. Babasının Rumeli şehirlerine atanması üzerine orta öğrenimine Üsküp'te yapmıştır. Bu

³¹⁹ Millet Mekteplerinde A Kursu: Muallim mekteplerinde verilen malûmat-ı umûmiye derecesinde malûmata sahip olup da muallimliğe tayin edilmek isteyenlere meslek dersleri vermek maksadıyla açılan kursur. B Kursu: Esasen müstahdem bulunan muallimlerin ve muallim muavinlerinin ilmî ve nazarî meslek bilgilerini tazelemek ve ikmal etmek maksadıyla açılan kursur.

sırada Kur'ân-ı Kerîm'i hatmeylemiştir. Daha sonra Gümülcine'de İdâdiye girmiş, İstanbul'a dönüşünde Vefa İdâdîsi'ne yazılmıştır. Buradan diploma aldıktan sonra 1896 yılı yarışmasında beş - altı yüz öğrenci arasında parlak bir dereceyle "Mekteb-i Mülkiye"ye giriş sınavını kazanmıştır. 1899'da Mülkiye'yi bitirmiş ve aynı yıl içinde Sivas Maiyet Memurluğuna atanmıştır.

Üç yıllık stajı sırasında dört valinin yanında çalışmıştır. En çok birlikte bulunduğu vali, âyandan Reşit Âkif Paşa olmuştur. Muammer Bey'in zekâsını ve hassasiyetini ilk kez takdir eden de Âkif Paşa'dır.

Genç yönetici, kaymakam vekili olarak 1902 yılında Hafik ve Aziziye'de yararlı işler yapmış, il merkezindeki çeşitli komisyonlarda değişik görevlerde bulunmuştur. Stajdan sonra yeni kurulan Kangal ilçesi Kaymakamlığı'na atanmıştır. Bu mücadele adamının acılarıyla dolu hayatı Kangal Kaymakamı iken yanında bulunan küçük kardeşi Dr. Mahmut Fethi Bey'in orada, beklenmedik yaşta ölmüş olması ile başlar. Daha sonra 1906 yılında Sivas'ta dört çocuğunu öksüz bırakarak dünyaya gözlerini yuman eşinin kaybı, acılarını derinleştirmiştir.³²⁰

Kangal'dan sırasıyla 1904'te Niksar ve 1905'te Aziziye (Pınarbaşı) Kaymakamlıklarına atanmıştır. Niksar'da pek az kalmış ise de Kangal'da bulunduğu sürece bir hükümet konağı ile bir okul yaptırmıştır. Ayrıca kasabanın sokaklarını düzene koyarak hizmete açmıştır. Buradaki resmî hayatı, bölgenin dirlik ve düzenliği konusunda göğüs kabartıcı başarılarla doludur. Aziziye'de zarif ve büyük bir Câmî ile iki okul yaptırmıştır. Çağlayan çevresinde halkın dinlenmesine ve eğlenmesine elverişli bahçe yaptırmış, kasaba içinde birçok caddeler açtırmıştır.

Daha sonra isteği üzerine 1907'de Rumeli bölgesinde bulunan Vodin ilçesine Kaymakam olmuş, toplum yapısındaki yeni siyasal gelişmeler arasında burada da başarıyla çalışmıştır. Bulgar ve Rum komitelerinin çıkardığı olaylar bu sayede azalmış ve çarpışmalar seyrekleşmiştir.

Bu arada Sivaslılar çok sevdiği kaymakamlarından vazgeçmemiş, Muammer Bey'in yeniden Sivas ilçelerine gönderilmesini Dâhiliye Nezâreti'nden durmadan istemeye başlamışlardır. O sırada kendisi de Anadolu'ya dönmek istiyordu. Çünkü Rumeli'de kuruluş ve çalışmalarına katıldığı İttihat ve Terakkî Fırkası'nın Anadolu'da da kökleşmesi ve ilkelerinin yayılması gerekiyordu. Böylece gündün güne gelişmekte olan olaylar 1908 Meşrutiyeti'nin ilânından sonra Azizielileri sevgili kaymakamlarına yeniden kavuşturmuştur. (O sırada Aziziye Sivas'a bağlı idi.)

Muammer Bey'in Kayseri Mutasarrıflığı'na tayini 5000 kuruş maaşla 26 Ağustos 1909 tarihinde olmuştur. Bu Kayseri'deki birinci görevi sırasında şimdiki

³²⁰ İlk eşi Faike Hanım 1915 yılında veremden ölmüştür. Bu hanımdan üç çocuğu kalmıştır. Kızı Kaya, oğulları Demir ile İskender'dir. Kaya Tolgar Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim görevlisi imiş. Muammer Bey'in ikinci eşi Dâhiliye Nezâreti Teftiş Hey'eti Müdür-ü Umûmîsi Hamit Bey'in kızı Vedia Hanım'dır. Bundan da Turan adlı bir kızı olmuştur. Bu ad, o günlerin Turancılık akımının gücünü göstermesi bakımından canlı bir örnektir. Müskirat İnhisar Müdürü Zekâi Bey kardeşi idi. İkinci kardeşinin adı ise Sezai idi.

Gültepe Parkı'nın tesisi, Talas yolunun ağaçlandırılması, şehir içindeki mezarlıkların kaldırılması-ki her Câmînin etrafı mezarlık hâline gelmişti- Talas yolu üzerinde şehrin merkezine ve hükümet konağına yakın bulunan debağhanelerin (deri işlenen işlikler) kaldırılması gibi o zamana göre cesaret isteyen işleri gerçekleştirmiş ancak uygulamalar bazı kişilerin menfaatine dokunduğu için Muammer Bey Dâhiliye Nezâreti'ne ve Saray'a şikâyet edilmişti. 1910 yılının Ekim ayında Sivas Valisi Mehmet Emin Bey'den bir telgraf geldi. Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey'in Amasya Mutasarrıflığı'na atandığı bildiriliyordu. Bu haber şehirde telâş uyandırdı. Kayseri halkının Osmanlı Devleti'nde ilk defa bir yöneticinin tayininin durdurulması için Setenönü Meydanı'nda miting düzenlediği görüldü. Ahmet Hilmi Kalaç'ın yönettiği bu gösteri sonucunda; *“Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey'in, îmar ve Terakkî memlekete masruf olan mesaisinin daha semereli ve neticeli olması için ve akim bırakılmaması için bir müddet daha Kayseri'de ibkası”* hususu Saray'a, Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne ve Dâhiliye Nezâreti'ne çekilen telgraflarla bildirildi. Bu teşebbüsten iki gün sonra, 25 Ekim 1910 tarihli emirle Muammer Bey Kayseri'deki görevinde bırakıldı.

Muammer Bey bu tarihten sonra Kayseri'de 18 ilkokul, 1 kız ortaokulu (İnas rüştiyesi), 1 öğretmen okulu (dârülmualimin), Develi'de 6, İncesu'da 2 ve Talas'ta da 1 ilkokul yaptırmıştır. İstanbul ve Sivas caddelerini düzeltirmiş, tahsilli gençlerden kurduğu tiyatro ekibi ile temsiller verdirmiş ve hattâ bu temsillere dönemin şöhretli din bilginlerinden Hacı Vahdi Efendi, Kızıklı Hoca, Küçük Hafız ve Kara Molla gibi topluma etkili önderleri de davet ederek muhtemel bir direnişe mâni olmuştur. Erciyesgazetesinin yayınına öncülük etmiş, imtiyaz sâhibi ve müdürlüğünü Yunus Bekir'e başyazarlığını da Ahmet Hilmi Kalaç'a yaptırmıştır.

Bu inkilâpçı Vali, ayrıca “Osmanlı- İslâm Suhulet Şirketi” ismi ile kurduduğu şirketle o zamana kadar Rum ve Ermenilerin ellerinde bulunan ticârî tekeli kırdırmıştır.

1911 yılının 13 Haziran'ında Adana Valiliğine atanan Muammer Bey, daha göreve başladığı gün, bu verimli ilimizin ilerlemesi ve kalkınması konularını incelemeye başlamıştır. Kendisinden önceki Adana Valisi, ünlü Dördüncü Ordu Komutanı ve Bahriye Nâzırı Cemal Paşa'nın ele aldığı işleri tamamlamaya çalışırken bir yandan da yeni yeni iş alanlarına el attığını görüyoruz. Ne var ki Adana'da daha bir yılını tamamlamadan 1912 yılı Ocak ayı içerisinde Konya Valiliğine atandığı bildirilmiştir.

Bu sıralarda Kâmil Paşa kabinesi iktidarda bulunmakta ve İttihat ve Terakkî Fırkası ile Hürriyet ve İhtilâf Fırkası arasındaki mücadele daha çok kişisel bir kıyım şekline dönüşmüştür. Hükümet memurların ve ileri gelen yöneticilerin İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden ayrılmaları için Sadrazam Kâmil Paşa'nın emriyle vilâyetlere tamimler göndermektedir. Kozan Mutasarrıfı da bu tamime uyararak İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden ayrıldığını şöyle bir telgrafla Adana Valisi Muammer Bey'e bildirir. *“İdare memurları minare değil, bir nevî kavak gibidir. Kabinenin siyaset rüzgârına tâbi olarak cemiyetten çekildiğimi arz ederim.”*

Muammer Bey, Kozan Mutasarrıfına ait bu telgrafi, Dâhiliye Nezâreti'ne sunarken; *“Minare olmadığından dolayı cemiyetten çekildiğini bildiren Kozan Mutasarrıfı'nın telyazısı ilişiktedir. Ben, Adana Valisi Muammer, kavak ağacı gibi her yele karşı eğilemediğimden valilikten istifa ettiğimi arz ederim”* diyerek İstanbul'a gider ve *“İttihat ve Terakkî Merkez-i Umûmî Âzâsı”* sıfatıyla siyasal hayata girer. Bu sırada Balkan Savaşı çıkmış, Muammer Bey de politikayı bırakarak gönüllü asker kimliğiyle savaş boylarına gitmiştir. Konya Tümeni'nde görev alarak Kırkkilise (Kırklareli) de, Üsküpdere, Vize ve Çongara çarpışmalarına katılmıştır.

Sadrazam Kâmil Paşa zamanında 23 Ocak 1913'te Binbaşı Enver Bey'in yönettiği Bâbîâlî Baskını üzerine İttihat ve Terakkî'nin yeniden işbaşına gelmesi sonunda Muammer Bey Sivas Valiliği'ne gönderilmiştir. 1913 yılı ilkbaharında Sivas'a gelen bu usta idareci, dört yıllık valiliği sırasında ilin her köşesinde maddî ve mânevî birçok eserler meydana getirmiştir. Vilâyet Matbaası'nda Kızılırmak adlı bir gazete çıkarmış, Sivas Sultânîsî'nde tarih hocalığı yapmıştır. 1917 yılı Ocak ayında yeniden Konya Valiliği'ne atanmıştır. Ahmet Muammer Bey'in Sivas Valiliği'nden Konya Valiliği'ne atanması Kayseri kamuoyunda da dikkatle takip edilmiş, o günlerde yayınlanan KAYSERİ gazetesinin 28 Kânûnusânî 1332 (1917) gündemli 87. sayısında bu haber ağdalı bir Osmanlıca üslûbla verilmiş ve son cümlesinde, şöyle denmiştir: *“Müşarileyhima, faaliyet, liyâkat, hasâfet gibi meziyyat ile tezeyyün eden birer vücûd-u kâmil ve fâzıl olduklarından dest-i vatanperverânelerine aldıkları vilâyetiyn-i müşarileyhima umûr-u mühimmesinin hüsn-ü tedvir ve temininde tevfi-k-i ilâhinin kendilerine yâver olmasını kemâl-i ihlâs ile temennî ederiz.”*

Burada da gösterdiği başarılı hizmetlerden sonra Mütareke'de işgâl kuvvetlerine boyun eğen İstanbul Hükümeti'nin emriyle İstanbul'a çağrılmış ve bir süre Bekirağa Bölüğü'nde tutuklanmıştır (Şubat 1919). Daha sonra, aynı duruma düşürülen öteki Türk büyükleri ve aydınlarıyla birlikte İngilizler tarafından Malta Adası'na götürülmüştür.

1921 yılında Malta dönüşünden sonra Kurtuluş Savaşı sıralarında Muammer Bey'i, Ankara Hükümeti'nin emrinde ve yeniden Kayseri Mutasarrıfı olarak görüyoruz. İkinci kez geldiği Kayseri'de çok çalıştı Kayserilileri sevdi ve sevildi. Ancak Kayseri'deki bu ikinci hizmeti de çok sürmedi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci döneminde 1923 yılında Sivas'tan milletvekili seçildi.

Sivas Milletvekili iken Kayseri'ye gelen Muammer Bey, 16 Haziran 1924 günü, Kayseri Lisesi'nin ziyaretçi defterine şunları yazmıştır:

“Kayseri Lisesi'ni bugün ziyaret ettim. Mektepte gördüğüm intizam ve nezafet beni memnun etti. Milletleri terakkî ve teâlîye sevk eden yol mekteplerden geçer. Mefkûre, gâye ile mektebi müterâdif görürüm. Mektepsiz mefkûre temelsiz bir bina, gidasız bir vücüt gibidir. Yirmi seneye kariptir, muhtelif zamanlarda muhtelif sıfatlarla ziyaret ettiğim bu müesseseyi her defasında daha farklı buldum. Bugün daha şuurlu hareket ettiklerini görüyorum. Bu tekâmül benim ümidimdir. Gâyemize vusûl için daha çok yolumuz vardır. Çalışarak muvaffak olacağımızdan eminim. Hey'et-i tâlimiyeyi takdir ederken sâîlerinde muvaffak olmalarını temenni ederim.”

1923 seçimlerinde Sivas Milletvekilliği gibi birçok başarılı görevinden sonra karısından kapıldığı verem hastalığı yüzünden bozulan sıhhati onu emekli olmaya zorladı. Dönem sonunda seçimi yenilenmediğinden 1927’de emekliye ayrılarak çok sevdiği Kayseri’ye yerleşti.

Kayseri’de oturmak ve geriye kalan sayılı günlerini dostları arasında huzur içinde geçirmek istiyordu. Kayseri’nin Endürlüklü bir Turan Ağa’sı vardı. Deli Turan derlerdi. Ahabıydı, dost adamdı Turan Ağa. Muammer Bey Erciyes’in göğsündeki bu temiz havalı köye yerleşti. Ama Muammer Bey’in başka sıkıntıları da vardı. İkinci eşinden boşanmış olduğu için yalnızdı ve üstelik çok da yoksuldu. Ama gururu herhangi bir yardım teklifine de kapalıydı. Elinde bir paketle gelen ziyaretçileri kabul etmez ve terslerdi.

Hastalığının son günlerinde büyük bir samîmiyetle gönül verdiği Türkiye Cumhuriyeti’nin lideri Cumhurbaşkanı Mustafa Kemâl Paşa’nın Kayseri’ye gelişi (20 Eylül 1928) muhakkak ki onu çok heyecanlandırmıştır. Ancak maalesef Gâzi Paşa’ya Endürlük’te yatmakta olan bu vefakâr, cefakâr dâvâ arkadaşından hiç kimsenin bahsetmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

İşte bu büyük idealist, reformist ve devlet adamı Muammer Bey, Kayseri’nin Endürlük köyünde, sefalet içinde böylece ölüp gitti. 18 Teşrînisânî (Kasım) 1928 tarihli Cumhuriyet gazetesi onun ölümünü bütün Türkiye’ye duyurdu.

Muammer Bey’i, vefat ettiği Endürlük köyünden îtibâren Kayserililer eller üstünde şehre kadar taşıdılar. Büyük bir cenaze töreni düzenlendi ve onu o zamanın en büyük ve itibarlı kimselerinin gömülmesine izin verilen, Seyyid-i Burhâneddin Hazretleri’nin Türbesi’nin avlusuna gömdüler.

Kendisini, kadirbilir Kayseri halkı hiç unutmamış ve mahallelerden birisine “Muammer Bey Mahallesi” adını vermiştir.

Yoğun meslek çalışmaları arasında Muammer Bey’in bilimsel konularla da ilgilendiğini görüyoruz. 1930 yılına kadar Mülkiye’de ders kitabı olarak okunan iki ciltlik “İtikadî Mezhepler Tarihi” adlı kitabı Şükrü Kaya, Muammer Bey’in yardımıyla hazırlamıştır.

Bu idealist ve cefakâr adam, Kayseri ve Sivas’ta birçok devrim anlamında işin plânlayıcısı ve uygulayıcısı olmuş, kısa yaşamı hep çalışma ile geçmiş örnek bir Türk aydını ve devlet adamıdır.

52. İstasyon Caddesi’nin Açılışı 1928-1929

Belediye Reisi Hacılarlı Muhittin Bey zamanında İstasyon Caddesi’nin açılması için çalışmalar başlatıldı. Ancak şehrin ileri gelenlerinin evlerinin bu bölgede bulunması ve bölgenin bir bölümünün mezarlarla kaplı olması istimlâk işlemlerini zorlaştırdı. Zamanın valisi Mehmet Fuat Bey (1927-1932) Bey de ağaları himaye edince işler iyice çıkmaza girdi. Bu durumlara rağmen birçok ev istimlâk edilerek Cadde hizmete açıldı.

1939-1942 yılları arasında Halkevi, Dikimevi, Vali Konağı ve Kız Enstitü binaları yapıldı. Cadde'nin bugünkü duruma gelmesi ise 1950 yılından sonra gerçekleşti.

53. Millet Mekteplerinin Açılışı

Latin harflerinin halka öğretilmesi ve okuma yazma bilmeyenlerin okur-yazar olmaları için kurulan Millet Mektepleri, bütün ülkede olduğu gibi Kayseri'de de açıldı. Kayseri Vilâyetgazetesinden edinilen bilgilere göre;

Yeni harflerin öğrenilmesi konusunda bir gevşeme yaşandığından bahseden dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 1929 yılında çıktığı bir yurt gezisinde uğradığı şehir ve kazalarda yeni harf öğreniminin zayıflığından yakınmaktadır. Şükrü Kaya'nın bu konudan bahsettiği ve dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye çektiği 21 Haziran 1929 tarihli telgraf şu şekildedir: *“Başvekil Paşa Hazretleri'ne arz olunacaktır Kayseri, Sivas, Şebin Karahisar ve uğradığım diğer kaza merkezlerinde Türk harflerini memurlar istinas etmiş (alışmış-benimsemiş) bulunuyorlar. Resmî muamele onunladır. Fakat halk arasında müteamil (gelişmiş) değil gibidir. Millet mekteplerinin hasılatı gayet zaîf olmasından sarfî nazar okuyanlar da istimalsizlikten (kullanım olmadığı için) noksan veyahut unutmak üzeredirler. Halkın en münevverleri arasındaki bütün muamelât(uygulama) hep Arap harfleri ile dir. Lise ve orta mekteplerdeki Türkçe kıraat ve imlâyı da çok zaîf buldum. Meleke ve mümaresenin az zamanda olmayacağını ve halk arasında taammümün (yayılma) çok zamana muhtaç olduğunu bilirim. Fakat içime ilk hamlenin tesiri ve kuvveti gevşemiş gibi bir his geldi. Bunun îadesi için behemehâl zât-ı devletlerinin yeni bir işaret ve ilhamına ihtiyaç vardır muhterem Paşam. Dâhiliye Vekili Ş. Kaya”* Aslında Şükrü Kaya'nın da ifade ettiği üzere yeni harflerin halk nezdinde yerleşmesi için daha zamana ihtiyaç vardı.

Millet Mektepleri Faaliyeti İstatistiğindeki verilere göre 1928 ile 1935 yılları arasında Kayseri'de şehir merkezi ve köylerde toplam olarak 748 A dershânesi açıldı. Bu 748 A dershânesinin 607'si köylerde açıldı. 141 adedi ise şehirde faaliyet gösterdi. Kayseri'de açılan B dershânelerinin toplam sayısı ise 60 olup, bunların 31'i şehirde, 29'u köylerde bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda hiç okuma yazma bilmeyenlerin ders aldıkları A dershâneleri noktasında Kayseri köylerinin şehir merkezine göre bariz bir şekilde önde olduğu görülmektedir. Bu durum, eğitim seviyesinin ve okuryazar oranının şehir merkezine nispetle köylerde, herhalde, daha düşük olması sebebiyle köylere daha fazla eğilim gösterilmesi ile açıklanabilir. Bunun yanı sıra incelenen senelerde ülke genelinde olduğu gibi Kayseri'de köy (taşra) nüfusunun şehir merkezi nüfusundan daha fazla

olması da çok önemli bir etken olsa gerektir. Tabii olarak bu fark, öğrenci sayılarında da görülmektedir. Meselâ; 1928/1929 yıllarında şehir merkezinde 2800 A dershânesi öğrencisi varken bu sayı köylerde aynı sene için 7006 olmuştur. Bu verilere göre değerlendirilebilecek bir başka konu kadınların Millet Mekteplerine gösterdiği ilgidir. Genel toplama bakıldığında erkeklere mahsus açılan sınıfların kadınlara mahsus açılanlardan hayli fazla olduğu ortadadır. Bununla birlikte kadınlara yönelik açılan sınıf sayısında köylerin şehir merkezinden üstün olduğu görülmektedir. 4 Mart 1929 tarihli gazete nüshasındaki bir habere göre Kayseri’de 314 Millet Mektebi dershânesi açılmış olup, bu dershânelerin kadın ve erkek toplam öğrencisi 14.321’ye ulaştı (**Kayseri Vilâyet, 4 Mart 1929, 3**). Millet Mektepleri’ne halkın ilgisini arttırmak amacıyla Kayseri Valiliğince gazeteye ilân verilmekte, halk bu sûrette teşvik edilmekteydi. 11 Kasım 1930 tarihli Kayseri Vilâyetgazetesinde valiliğin verdiği îlanda Millet Mekteplerine gitmenin zorunlu olduğu, gitmeyenlere para cezası uygulanacağı ifade edilmekteydi (**Kayseri Vilâyet, 11 Teşrîn-i Sâni 1930, 4**). İlde 1930’da 133 Millet Mektebi dershânesinde 715 kadın ve 4527 erkek başarılı olarak okuma yazma diplomalarını almaya hak kazanmışlardır (**Hâkimiyet-i Milliye, 11 Nisan 1930, 4**). 22 Ocak 1931 tarihli Kayseri Vilâyetgazetesindeki “Kayseri Vilâyeti Meclis-i Umûmîsi” toplantısına dair elde edilen bir bilgiye göre Kayseri’de 1 sabit 30 seyyar A sınıfı ve 24 sabit B sınıfı Millet Mektebi dershânesi açıldı. Bu dershânelere devam edenlerin sayısı ise 6.644’ü erkek 827’si kadın olmak üzere toplamda 7.471’dir (**Kayseri Vilâyet, 22 Kanûn-i Sâni 1931, 2**). Yine 1931 yılında 7 Mayıs tarihli Vilâyetgazetesinden edinilen bilgiye göre de Millet Mekteplerine devam eden öğrenci sayısı 8.520 idi. Bu öğrencilerden başarılı olanların sayısı ise 4.529’du (Kayseri Vilâyet, 7 Mayıs 1931,3). “Kayseri Vilâyeti Meclis-i Umûmîsi”nin toplantısından edinilen bilgiye göre 1932 yılında Millet Mekteplerine giden kişi sayısı 2.517’dir (Kayseri Vilâyet, 25 Kanûn-i Sâni 1932, 3). Bu yıllardan sonra en yakın tarih olarak 1935 senesine dair Millet Mektebi öğrencilerine ait bilgilere ulaşılabilmektedir. 1935’te Millet Mektepleri dershânelerine devam eden öğrenci sayısı 1.723’ü erkek 203’ü kadın olmak üzere toplamda 1.926 idi (Kayseri Vilâyet, 15 Nisan 1935, 2).

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 1929 yılında çıktığı bir yurt gezisinde İstiklâl ve Hacımansur İlkokullarındaki Millet Mektepleri dershâneleri ile Kayseri İstasyonu’nda demiryolları çalışanları için açılan dershâneyi ziyaret ettiği bildirilmektedir. Bu haberden Kayseri’deki bütün Millet Mektepleri hakkında bilgi edinmek mümkün olmasa da özel Millet Mektepleri bakımından demiryolu çalışanları için kurs açıldığını

görmek mümkündür. Böylece de en azından özel Millet Mektepleri'nin varlığından haberdar olunmuştur

Latin harflerine dayalı yeni Türk alfabesinin halka öğretilmesi konusunda mühim bir unsur olan Millet Mektepleri, Kayseri'de bütün sıkıntılara ve açılışından kısa bir süre sonra yaşanan iktisâdî darboğaza rağmen ciddî bir eğitim çalışmasına öncülük ettiği söylenebilir. Sürdürülebilir bir iktisâdî gelişme, çağdaş eğitim kurumlarıyla gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda bu eğitim kurumları ülkenin gelişmesi için eğitim alanında önemli bir yatırım olarak görülmüştür.

Yapılan çalışmaların neticesinde son olarak Kayseri'de okuryazar oranına bakıldığında şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Vilâyetgazetesine göre Kayseri'nin 1927'de merkez nüfusu 39.134 iken vilâyet genelindeki nüfus 250.490'dı. 1935 yılında ise merkez nüfusu 46.491, ilin genel nüfusu 312.469'du (Kayseri Vilâyet, 28 Teşrin-i Evvel 1935).

Muammer Bey'in 1909 ve 1922 yıllarında Kayseri Mutasarrıfı iken büyük bir gayretle yapılmasına önayak olduğu Kayseri'de 18 ilkokul, 1 kız ortaokulu (İnas rüştiyesi), 1 öğretmen okulu (dârülmualimin), Develi'de 6, İncesu'da 2 ve Talas'ta da 1 ilkokul ile (Arap harfleriyle de olsa) okur-yazarlık oranı biraz arttıysa da, 1927 **Kayseri'sini Türkiye ortalamasında kabul edip, 1935 senesine gelindiğinde Kayseri'de okuma yazma oranının nüfusun % 12,8'i ne çıktığı anlaşılmaktadır.** Bu sayısal değerlerin yanı sıra, 15 Kanûn-i Sâni 1934 tarihli Son Posta gazetesinde yayımlanan Türkiye okuma istatistiğine göre ise Kayseri ilk sıradadır (Kemâleddin, 1934). Millet Mektepleri, bu dönem aslî fonksiyonlarından biri çobanından köylüsüne, kasabalısından şehirlisine tüm vatandaşları içine almayı amaç edinen bir eğitim hamlesi olması yanında (BCA, Belge nu: 30.10.64.431.43) Türkiye'de Cumhuriyet'le birlikte yeni rejimi halka yayma benimsetme faaliyeti olmuştur. Millet Mektepleri, ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Kayseri'de de de inkılâpların tabana yayılmasında; halkın sosyal, kültürel ve iktisadî olarak gelişmesinde önemli bir işlevi olmuştur

54. Kayseri Meteoroloji Teşkilâtının Kuruluşu 1929

1 Ocak 1929 tarihinde şimdiki tren istasyonuna yakın olan Sümer mevki civarında "Yağmurlu" bölgesinde 1075 rakımlı ve 38-46 ve 36-38 enlem ve boylamda bir rasathâne kurulmuştur. Bu rasathâne; barometre, azamî, asgarî ve normal termometre değerleri ile yağış miktarı, yağış şekli, rüzgâr, bulutlanma gibi gözlenebilen rasatları ölçmekte idi.

Binbaşı Mustafa Neşet Bey tarafından yapılan bu rasatlar 1932 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihten itibaren rasat istasyonu Teyyare Fabrikası içine taşınmıştır.

1929-1934 tarihleri arasında rasatlar Osmanlıca olarak yapılmış ve 1934 yılından itibaren yeni yazıya geçilmiştir.

1964 yılından itibaren bölge müdürlüğü hâline getirilmiş ve çevre il ve ilçeler bu merkeze bağlanmıştır.1965 yılında Talas yoluna ve 1987 yılında da Erciyes yolundaki kendi binasına taşınmıştır. Çalışma sahası Kayseri ve Yozgat illeridir.

55. Paşa Hamamı'nın Yıkılması 1929

Kayseri Kurşunlu Câmî i'nin külliyesine dâhil olan ve Câminin güney doğusunda şimdiki parkın içinde bulunan hamam, 1929 yılında Belediye Reisi Hacılarlı Muhittin Bey (Gürbaz) zamanında yol açmak amacıyla yıkılmıştır. O kadar sağlam bir yapı imiş ki belediye ekipleri ancak dinamit kullanarak hamamı yıkabilmişler. Aynı külliye içinde üç sınıflı Kurşunlu İlk Mektebi var idi.

56. Kayseri Müzesi'nin Kuruluşu 1929

Eski Eğitim bakanlarından Esat Bey'in 1928'de Kayseri'ye gelip, burada bir müze kurulması hâlinde yardımcı olacağını o tarihteki Kayseri Valisi Fuat Bey'e bildirmesi üzerine müzenin ilk çekirdeği atılmış oldu. Önceleri Müzey-i Hümâyun Umûm Müdürü Osman Hamdi Bey'in vilâyetlere gönderdiği tamime uygun olarak Kayseri Lisesi'nde çanak, çömlek, taş idoller, kitâbeler iki adet çocuk mumyası ve Kültepe'den getirilen eserler biriktirmeye başlanmıştı. Vali Fuat Bey'in tâlimatı ile Hunat Hatun Medresesi müze olarak tahsis edildi. Medrese tâmir ettirildi.Müze yetkili olarak da ilkokulu öğretmeni Nuh Mehmet Bey (Turancı) 20 Ekim 1929 tarihinde tayin edildi. 1 Mart 1930 tarihinde de İl Daimî Encümeni Kararı ile resmen hizmete girdi.

5 Şubat 1934 tarihinde Atatürk'ün de gezerek çok beğendiği Müze, 1937 yılından itibaren müdürlük hâline getirilmiştir. 1948 yılında başlayan Kültepe kazılarında fazla miktarda eser gelmeye başlayınca ayrı bir Arkeoloji Müzesi kurma ihtiyacı doğar ve Gültepe Parkı'nın yanına yapılan binaArkeoloji Müzesi olarak 26 Haziran 1969 tarihinde ziyarete açılmıştır.

57. Kayseri'de İlk Şoför Ehliyetinin Verilmesi 1929

1929 yılında şehirde ancak birkaç adet olan motorlu aracı kullanacaklara belediyede oluşturulan bir imtihan heyetinin yaptığı imtihanla şoför ehliyeti verilmeye başlandı. İlk ehliyeti alan şahıs Talas'lı "Gayretli" lakaplı Mehmet Ağa'dır. Hayrettin Oğlu Mehmet Akmehmetoğlu şoförlüğü Batum'da askerliği sırasında öğrenmişti.

58. Kayseri'nin İdarî Yapısı 1929

Kayseri Vilâyeti'nin kaza ve nâhiyeleri:

- 1- Merkez Kaza: Erkilet Nâhiyesi
Gesi “
Muncusun “
Talas “
- 2- Bünyan Kazası: Akışla
Sarıoğlan “
Zamantı “
- 3- Develi Kazası: Bakırdağı “
Tomarza “
Yahyalı “
- 4- İncesu Kazası: Karahisar “
- 5- Pınarbaşı Kazası: Kaynar “
Pazarviran “
Sarız “
Toklar “
Viranşehir “³²¹

59. Zabıta-i Belediye Memurluğu'nun Kurulması 1930

1930 tarihinde çıkarılan “Belediyeler Kanunu” ile zabıta memurlarının kullandığı “Çarşı Ağası” sıfatı kaldırılarak “Zabıta-i Belediye Memurluğu” ünvanı verilmiştir. Ancak “Çarşıağalığı” sıfatı halk arasında günümüzde dahi kullanılmaya devam etmektedir.

60. Kayseri Sivas Demiryolu Bağlantısı 1930

Ankara-Kayseri demiryolu bağlantısı 1927 yılında tamamlanmış idi. Bu hat 1930 yılının Şubat ayında Şarkışla'ya kadar ulaştı ve aynı senenin ortalarında Sivas'a kadar tamamlandı. Nihayet dönemin başbakanı İsmet İnönü tarafından 30 Ağustos 1930 tarihinde Sivas'ta törenle hizmete açıldı.

³²¹ T.C. Dâhiliye Vekâleti, Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü, İdare Taksimatı, s:129

Kayseri Gar Binası da bu tarihte bitirilerek hizmete girdi. İş makinalarını olmadığı o dönemde sadece insan emeği ile yapılan bu eser, yeni ve fakir Cumhuriyet idaresinin en büyük hizmetlerinden birisidir.

Kayseri Tren İstasyonu binasının inşaatı Temmuz 1929

Gar Binası'nın mîmârı kesin olarak bilinmemekle birlikte, yapının mîmârî üslûbu dikkate alındığında bu dönemde Devlet Demiryolları mîmârî bürosunda görev yapan ve Ankara'daki eski Demiryolları Genel Müdürlüğü gibi yapıları tasarlayan Kemalettin Bey, olma ihtimali oldukça yüksektir.

1927'de vefat eden Kemalettin Bey, ölümünden önce yine aynı yıl demiryolunun ulaştığı Kayseri için bir istasyon binası tasarlamış olabilir. Zira yapının millî mîmârî tarzı ile betonarme yapı teknolojisi, mimarın diğer yapıları ile örtüşmektedir.

Kayseri Gar Binası (Faruk Yaman Kol.) 1930-31

61. Tarım Kredi Kooperatifi Kurulması 1930

Türkiye’de 1929 senesinde başlayan kooperatif hareketlerinin devamı olarak 1930 senesinde Kayseri’de ilk olarak “Tarım Kredi Kooperatifi” 30 üye ve 60 bin lira sermaye ile kuruldu. Eski belediye başkanlarından Mustafa Çavuş’un (Tokgöz) başkan olduğu bu ilk kooperatifinin yönetim kurulunda; Nuh Mehmet Mısırlıoğlu, Hacı Hasaltun, Çandırılı Muhittin Ağa ve Kızıklı Cemal Hoca bulunuyordu. Müdürü ise; Camgöz Yusuf Eken Hoca idi.

62. Bünyan Yünlü Mensucat Fabrikası’nın Kurulması 1927-1930

1927 yılında yeni “Teşvik-i Sanayi” kanununun sağladığı imkânlardan faydalanarak Kayserili 5-6 işadaminin bir araya gelmeleri ile Rifat Çalika öncülüğünde bir yüniplik fabrikası kurulmuştur. 6 Kasım 1927 tarihinde hizmete giren ve Bünyan’daki mevcut su enerjisi ile çalışan fabrika, yerli yapağları değerlendirerek yöredeki halı tezgâhlarına hammadde sağlamak maksadını taşıyordu.

Kurulan şirketin idare kurulu başkanlığı ve fabrika müdürlüğü vazifelerini Rifat Bey yürüttü. Fabrika açıldıktan sonra daha da genişletildi ve 1933’e kadar sadece halı ipliği imâl ederken bu tarihte yeni on dokuma tezgâhı ile donatıldı. Böylece battaniye ve yünlü kumaş da üretmeye başladı. Bugün iş sayısı 1088 dokuma tezgâhı ise 30 olup, yıllık 429 ton kalın yün ipliği ve 429.000 m. battaniye üretmekte idi.

Sümerbank’ın bu şirkete maddî destek vermesi ve bütün hisselerini ele geçirmesi ile fabrika 1 Mayıs 1934 tarihinde Sümerbank’a bağlandı. 1955 senesinde de Yünlü Müessesesi’ne devredildi.

Bünyan İplik Fabrikası 1926 inşaat hâlinde (Hasan Yüksel Arşivi)

63. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Kayseri'ye Etkileri ve Devletçilik Politikasının Başlatılması 1930

Türkiye bu tarihte sanayileşmede belirgin ve sezilir bir ilerleme sağlayamamış ve gerek duyulan ürünlerin hemen hemen tamamını dışarıdan ithal etmekte idi. Dışarıya ise sadece tarım ürünleri satmaktaydı. 1929 Dünya Ekonomik bunalımının başlaması ile genel mal fiyatları çok şiddetli bir inişe geçerken, Türkiye'nin ana ihrâcat konusu olan tarımsal ürün fiyatları çok daha fazla inişe geçmişti.

Kayseri'de evvelce halı dokuyan 12000 tezgâh varken sayıları 7000'e inmiş ve halı ihrâcatı durmuştu. Buğday, kilosu 2 kuruşa, süt 6-7 kuruşa satılmaktaydı. Bir çiftçinin yıllık masrafları 111 lira, yıllık hâsılatı 70 lira olarak hesaplanıyordu. Evvelce 360 liraya alınan bir çift öküz artık yalnız 78 lira etmekteydi.³²²

Dış alımları sürdürürebilmek için, satılan malların miktarını önemli ölçüde arttırmak gerekiyordu. Cârî açıklar olağanüstü büyümüşü. Bunu önlemenin yolu, ithal malları ülke içinde üretmek yani sanayileşmek başlıca çâre idi. Kısaca halk büyük güçlükler içindeydi.

³²²Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le 3 Ay*, Ankara, 1981 s. 31-32

Halkın bu sıkıntıları, muhalefeti güçlendirip Serbest Fırka'nın, bazı belediye seçimlerinde başarılar kazanması ile kendisini gösterince hükümet, o zamana kadar uygulanan özel girişimleri desteklemeyi amaçlayan liberal politikayı değiştirip ekonomide bir atılım yapma yollarını aramaya başladı.

Tasarlanan yeni politika genel olarak, "*Yapılması gerektiği hâlde yapılamayan işlerin devletçe üstlenilmesi*" biçiminde özetlenebilir. Bu görüş için "**devletçilik**" terimi kullanılmaya başlanmıştır. Mayıs 1931'de, ilke olarak Cumhuriyet Halk Fırkası Programına giren "**devletçilik**" ilkesi, 1937'de de Türk Devleti'nin ana nitelikleri arasında Anayasa'da yer almıştır.³²³ Denilebilir ki, devletçilik ilkesini uygulama kararı Cumhur Reisi Mustafa Kemâl'in bu yurt gezisi sırasında Kayseri'de kesinlik kazanmıştır.

64. Cumhurreisi Gâzi Mustafa Kemal Paşa'nın Kayseri'ye Dördüncü Defa Gelişi 18 Kasım 1930

Dünya Ekonomik buhranının Türkiye'ye yansması ve halkın uğradığı sıkıntıların sebebinin Hükümet'in Meclis'te muhalefetsiz ve denetimsiz kalmasından kaynaklandığını düşünen Cumhur Reisi Gâzi Mustafa Kemâl Paşa'nın teşviki ile Fethi Bey'in başkanlığında 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu. Bu parti, halkın sıkıntılarını dile getirerek başarılar kazanmaya başlayınca iktidar çevrelerinde büyük huzursuzluklara sebep oldu ve kurucuları tarafından kapatıldı. Cumhur Reisi Mustafa Kemâl, çok partili demokrasinin bizde ilk denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanmasından sonra ülkenin durumunu, halkın dertlerini dinlemek, sorunlarını yerinde görüp değerlendirmek için Türkiye çapında bir denetleme gezisi yapmayı kararlaştırdı. Yanında; İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya), Milletvekillerinden Ali (Kılıç), Salih (Bozok), Recep Zühtü (Peker), Cevat Abbas (Gürer), Falih Rıfki (Atay), Reşit Gâlip, Ruşen Eşref (Ünaydın), Memduh Şevket (Esendal), Başyaver Rusuhi ve yaverler, Genel Yazmanı Hasan Rıza (Soyak), Sağlık Bakanlığı Müsteşarı Hüsamettin Bey ile her bakanlıktan birer müfettiş vardı. (Millî Eğitim Bakanlığını HasanAli Yücel temsil ediyordu).

Ankara'dan uğurlanan beyaz tren, 18 Kasım 1930 günü saat 13.15'te yolculuğun ilk durağı olan Kayseri Garı'na girdi. Kayseri il temsilcileri Cumhur Reisi'ni Beydeğirmeni istasyonunda karşıladılar. Cumhur Reisi Mustafa Kemâl, o gün Hükümet Binası'nı, Kolordu'yu Belediye'yi ziyaret etti. Sonra Kayseri Lisesi'ne giderek yanındaki heyetle hep birlikte, felsefe dersi yapılmakta olan bir sınıfa girdiler. Atatürk, yazarı Hasan Ali olan ders kitabını inceledi ve öğretmen Yunus Kazım (Köni)'in anlattığı dersi dikkatle izledi. Fakat derste geçen Arapça terimler pek hoşuna gitmedi. Nitekim yolculuğun ikinci durağı olan Sivas'taki akşam yemeğinde bu konuyu dile getirerek; Hasan Ali'ye, kitapta anlaşılması, hattâ söylenmesi güç terimler gördüğünü, bunların Türkçelerini bulmayı düşünüp düşünmeyeceğini soracak ve Hasan Ali de: "*Düşündüm, hattâ ufak denemeler de yaptım. Fakat bu gibi değişimlerin bireyler tarafından*

³²³Ömer Celal Sarc, **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı, İstanbul, 1983

yapılmasını sakıncalı gördüm. Herkes kendine göre bir terim bulup kullanırsa, anlatımda birlik olmaz ve kimse kimseyi anlayamaz. Bunun için bir kurul ya da dernek kurulmalı ve bilim terimleri burada belirlenmeli düşüncesindeyim." diyecektir. Böylece Kayseri Lisesi'nde oluşan kanaat ve Hasan Ali Bey'in ileri sürdüğü görüşleriyle bir dil kurumunun gerekliliğine dikkat çekilmiş olacak ve iki yıl sonra da Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulacaktı.³²⁴

18 Kasım günü akşama doğru Halk Fırkası'nda Kayserililerle görüşen Cumhuriyet Reisi Mustafa Kemal Paşa, halkın dertlerini dinledi. Geceyi trende geçirdikten sonra, ertesi günü 19 Kasım 1930 saat 14.30'da Sivas'a gitmek üzere Kayseri'den ayrıldı. Sivas'tan Tokat, Amasya ve Samsun üzerinden Trabzon'a geçecek, 29 Kasım 1930 günü öğleden sonra Ege Vapuru ile İstanbul'a dönecekti.

Reis-i Cumhuriyet Gâzi Mustafa Kemal Paşa ve yanındaki heyet Kayseri Lisesi'nden ayrılırken 1930

65. Kayseri'de İlk Defa Parke Kaldırım Yapılması 1931

Belediye Reisi Avukat Necmettin Feyzioğlu zamanında Hükümet Meydanı'ndan Kapalıçarşı başına kadar, 150 metrelik yolun bazalt taşla döşendiği görülmektedir. Taşın tanesi 7 kuruş 16 paradan 50.000 adet taş kapalı zarf usûlü ile ihale edilmiştir. Yaya kaldırımları betondan yapılmış ve bir sene sonra da iki tarafı ağaçlandırılmıştır.

66. IV. Dönem Milletvekili Seçimi 1931

³²⁴Mustafa Çıkar, Hasan-Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1977 s. 55-56

4 Mayıs 1931 tarihinde yapılan seçimde; 1-Ahmet Hilmi Kalaç, 2-Ahmet Tevfik Şatır, 3-Osman Coşkun 4-Reşit Özsoy 5-Sait Azmi Feyzioğlu Kayseri Milletvekili seçilmişlerdir.

67. Yunus Bekir'in Ölümü 1931

Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yılları arasındaki fikir ve siyâsî hareketlerin önemli simâlarından olan Yunus Bekir, 1868 yılında Kayseri'nin köylerinden Dimidere (Turan)'da doğar.

Küçük yaşta gittiği İstanbul'da ilk mektebi bitirir sonra da Haydarpaşa Cerrah mektebinden "cerrah yardımcısı" olarak mezun olur. Ancak geçimini nakkaşlık ve yağlıboya ressamlığı yaparak sağlamaya başlar.

Bu arada 1892'de İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne girmiş, bu cemiyetin verdiği görevlerle Fransa'da, İstanbul'da çalışmış rejime muhalefetten tutuklanmış, birçok işkencelerle hapis yatmış ve Kayseri'ye sürgün olarak gönderilmiştir. 1897 de Türk Yunan savaşına gönüllü olarak katılarak Teselya'da savaşmıştır.

Savaş sonunda İskeçe, Filibe, Romanya'da birçok siyâsî faaliyette bulunur. 1899'da Romanya, Viyana, Paris ve İsviçre'de dönemin Osmanlı muhalifi aydınları ile beraber olarak birçok siyâsî, felsefî ve ilmî toplantılara katılmış, böylece belli bir kültürel olgunluğa erişmiştir.

Nihayet İstanbul'a dönen Yunus Bekir, burada yakalanarak yedi buçuk yıl hapis yatar. Sonra yine Kayseri'ye sürgün edilir.

1908 yılında Meşrutiyet'in ilânından sonra Kayseri'de mutasarrıf olarak bulunan (1909) Muammer Bey'in yakın çalışma arkadaşı olur. Beraberce Kayseri merkez ve köylerinde 70 civarında çeşitli seviyede okul ve bir de muallim mektebi açılışında öncülük yaparlar.

Mutasarrıf Muammer Bey'in teşviki ile 1910 yılında Erciyes isimli Kayseri'nin ilk gazetesinin sâhibi ve imtiyaz müdürlüğü görevini üstlenir.

Halktan aldığı yardımları organize ederek Gültepe'deki Kayseri'nin ilk hastanesi olan Memleket Hastanesi'ni tamamlayarak Birinci Cihan Harbi'nde cephelerden gelen yaralı askerlerin tedavisini sağlamıştır.

Yunus Bekir, fikir düşünce ve faaliyetleri ile Cumhuriyet'in temellerini atan idealist aydın kadronun önemli bir elemanıdır. 1931 yılında Şarkışla'da vefat etmiştir. Mezarı ise Turan köyü yakınındadır.

68. Hacı Mansur ve İnönü Mektepleri Yangını 1932

Bu gün Kiçikapı'da bulunan Ticaret Odası ve güneybatı bitişiğindeki Arnavut Komser'in yeri denilen yerde Hacı Mansur Mektebi ve bu okulun doğu sırtında da İnönü Mektebi vardı. Hacı Mansur Mektebi'nin yanında uzunca zaman Türk Ocağı olarak kullanılan bir kütüphâne binası ile bahçesinde de 1927'li yıllarda Belediye Başkanı İbrahim Safa tarafından kurulmuş bulunan bir elektrik dinamosu vardı.

Hacı Mansur Mektebi

1932 yılında çıkan büyük bir yangınla Hacı Mansur Mektebi ve yanındaki Türk Ocağı binası ile birlikte İnönü Mektebi de kül oldu. Türk Ocağı, bugün ki Durmaz İşhanı'nın yerinde bulunan kiliseye taşındı. Türk Ocağı aynı yıl içinde kapatılınca yerine Kayseri Halkevi açıldı.

Yanan İnönü Mektebi de Sâhibiye Mahallesi'ne (Şimdiki Öğretmen Evi'nin yerine) yeniden yaptırıldı.

69. Kayseri Halkevi'nin Açılışı 1932

17 Mayıs 1931 tarihinde yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın üçüncü kurultayında: Türk Ocakları kapatılarak önce 14, sonra da 20 vilâyette Halkevi açması kararı alındı. Bu karara uyularak 24 Haziran 1932 Cuma günü saat 15.00'de Türk Ocağı Şubesi'nde büyük bir tören düzenlendi.

Kayseri Halkevi'nin 24 Haziran 1932'de törenle açılacağı haberine Kayseri Vilâyet gazetesinin 23 Haziran 1932 tarihli 664 nolu nüshasında şu cümleler ile yer verilmiştir:

“Kayseri Halkevi'nin açılma merasimi yarın saat on beşte eski Türk Ocağı binasında yapılacaktır. Bu münasebetle makâm-ı vilâyetten bütün merkez daireleriyle devlet müesseselerine birer tezkere yazılmış ve bilûmum devâir rüesâsiye, memurlar ve muallimlerin hazır bulunmaları ricâ edilmiştir. Halk Fırkası Türk milletinin tekâmül ve terakkîsi için şimdiye kadar takip ettiği mesâi sahalarında nasıl müspet eserler vücuda getirmiş ise halk evlerini teşkil ve tesis etmekle de vatanımıza çok mühim ve çok yüksek bir feyiz kapısı açmıştır. Halkevinde bilâistisna her sınıf halkımız toplanacak millî ve içtimâî bütün ihtiyaçlarımızı ortaya koyacak, feyizli neticeler elde etmeğe çalışacaktır. Bu evde ilmin, fennin her şubesine mensup olan zevat meslek ve ihtisasları dairesinde vatana faydalı olan faaliyet sahasına atılacaklar ve bütün kudretlerini sarf edeceklerdir.

Âlimlerimiz, fen müntesiplerimiz, şairlerimiz, ediplerimiz, muharrirlerimiz, pedagoglarımız, muktesitlerimiz, tacirlerler, sanatkârlar ve çiftçilerimiz hep bir yerde, bir emel, bir gâye için çalışacaklar, vatanın ikbâl ve istikbâlini düşünen dimağlar nurlarını saçacaklardır. Hülâsa; halkevi tarihî hayatımızda millî ve içtimâî tekâmüllerimizi temin eden mühim bir âmil olacaktır. Halkımızı bu mukaddes emellerimiz ve gayelerimiz için davet ederiz. Bu daveti büyük bir vazife telakkî ettik.”

Halkın büyük ilgi gösterdiği törene Kayseri Mebusu Reşit Bey(Özsoy), Lise Müdürü Yunus Kazım Bey, Vali, diğer daire müdürleri ve kalabalık bir halk kitlesi katıldı. Aynı saatte Halk Fırkası kâtib-i umûmîsi Recep Bey (Peker) Ankara radyosunda bu konuda bir konuşma yaptı. Tören lise öğrencilerinin sahnelediği “Akın” piyesi ile sona erdi ³²⁵.

CHF’sının bir yan kuruluşu olarak teşkilâtlanan Halkevi yönetiminin başına Kayseri Mebusu Reşit Bey getirildi. Denetimi de Parti İl İdare Kurulu tarafından yapılmaya başlandı.

Kayseri Halkevi'nin Açılışı

Bugünkü Belediye İşhanı'nın yerinde bulunan Rum Kilisesi'nin bir bölümünde on sene müddetle çalıştı. Daha sonra, plânı 1937 yılında Türkiye'nin ilk kadın

³²⁵ Kayseri (Vilâyet Gazetesi), 27-Haziran-1932

mimarlarından Leman Tomsu ve Münevver Belen tarafından yapılan proje³²⁶, 1941 yılı içinde bitirilerek 21.653 liralık mobilya ve eşya ile donanan Yeni Halkevi Binası, 2 Şubat 1942 Perşembe günü İstasyon Caddesi'nde törenle açılmıştır.

Açılış programı şöyle idi:

- 1- İstiklâl Marşı
- 2- CHF Müfettişi Aydın Mebusu Agâh Sırrı Levend'in açılış nutku
- 3- Kurdele kesilmesi ve davetlilerin Halkevi salonunda istirahatları
- 4- Radyo ile Başvekil'in nutku
- 5- Halkevi Reisi'nin nutku
- 6- Şair Behçet Kemal Çağlar'ın şiir okuması

Halkevi'nin ilk yönetim kurulu; Reis: Kayseri Mebusu Reşit Bey, Maarif Müdürü H. Hüsnü Bey³²⁷, Lise Muhasebe Memuru Naci Bey, Safa Mektebi Muallimi Yusuf Bey, D.D.Y. Cer Müfettişi Necip Bey, Memleket Hastahânesi Başhekimi Hayrettin Bey, Safa Mektebi Başmuallimi Fahri Bey, İstiklâl Mektebi Muallimi A. Hilmi Bey, Mühendis Şevki Bey ve Muhasebe-i Husûsiye Başkâtibi Ömer Bey'den oluşuyordu ³²⁸

Adı	Şubesi	İşi
Reşit Bey (Özsoy)	Halkevi Başkanı	C.H.P. İl Başkanı, Milletvekili
H.Hüsnü Bey	Dil,Tarih,Edebiyat (Başkan)	Kayseri Maarif Müdürü
Naci Bey	Güzel Sanatlar (Başkan)	Lise Hesap Uzmanı
Yusuf Bey	Gösteri	Safa İlkokulu Öğretmeni
Necip Bey	Spor (Başkan)	D.D.Yolları Başmüfettişi
Hayrettin Bey	İçtimai Yardım	Memleket Hastanesi Başhekimi
Fahri Bey	Halk Dershaneleri ve Kurslar	Safa İlkokulu Öğretmeni
A.Hilmi Bey	Kütüphane ve Yayınlar(Başkan)	İstiklâl İlkokulu Öğretmeni
Şevki Bey	Köycüler	Divizyon Mühendisi
Ömer Bey	Müze ve Sergiler (Başkan)	Muhasebe-i Hususiye Başkâtibi

Kapatılan Türk Ocağı binasında çalışmalarına başlayan Halkevi, 1941 tarihinde tamamlanan ve 22 Şubat 1942'de CHP müfettişi Agâh Sırrı Levent, Kayseri Mebusları: Nazmi Toker, A. Hilmi Kalaç, Suat Hayri Ürgüplü, Reşit Özsoy, Ömer Taşçioğlu ve Kayseri İlбай'ı (valisi) Halit Aksoy'un da bulunduğu bir törenle hizmete açılan yeni binasında faaliyetini sürdürdü.

70. Kayseri Halkevi Başkanları

24 Haziran 1932'de açılan Kayseri Halkevi'nin ilk Başkanı Reşit (Özsoy) Bey'dir. Reşit Bey, V, VI, VII ve VIII. dönemlerde C.H.P. Kayseri Milletvekilliği de yapmış, 1932, 1933 ve 1934 yıllarında da Halkevi Başkanlığı görevini sürdürmüştür. 1935 yılında ise

³²⁶ Arkitekt 4 aylık dergi, Yedinci yıl 1937, İstanbul, s.107

³²⁷ Kayseri (Vilâyet Gazetesi) 23-Şubat-1942

³²⁸ Kayseri Halkevi Armağanı, 29-Birinciteşrin-1934, s:49

Halkevi'nin Başkanlığı'na Kayseri'nin ilk avukatlarından birisi olan Naci Özsan getirilmiştir. Halkevinin açık olduğu 1932- 1950 yılları arasında en uzun süreyle Halkevi Başkanlığı görevini sürdürmüştür. 1940 yılının Mart ayında ise Halkevi Başkanlığı görevine Hayrullah Ürkün getirilmiştir. Hayrullah Ürkün, 30.09.1936-16.04.1938 ile 04.02.1938-29.03.1939 tarihleri arasında Kayseri Belediye Başkanlığı görevinde de bulunmuştur. Ayrıca sekizinci dönem Kayseri Milletvekili olarak da Meclis'te görev yapmıştır. 1941 tarihinden itibaren Kayseri Halkevi Başkanlığı görevini dönemin Kayseri Lisesi Müdürü Ömer Sıtkı Erdi üstlenmiştir. Ömer Sıtkı Erdi'nin Halkevi'nin Başkanlığı'na seçilmesi "Erciyes"te şu cümleler ile dile getirilmiştir:

"Lise direktörü Ömer Sıtkı Erdi sempati ve sevgilerini kazandığı bütün kültür ailesi ile birlikte Halkevi'nin başına geçmiştir. Sayın reise işlerinde muvaffakiyet temenni ederken eski başkanımız Hayrullah Ürkün'e de birkaç yıllık ferâgatkar çalışmalarından dolayı teşekkür etmeyi de bir borç biliriz"

Ömer Sıtkı Erdi'nin Halkevi Başkanlığı yaklaşık iki yıl kadar sürmüştür. Ömer Sıtkı Erdi'nin Bursa'ya tayin edilmesi sebebi ile Halkevi Başkanlığı'na 1942 yılının Kasım ayından itibaren C.H.P. İl İdare üyelerinden Fevzi Kızıklı getirilmiştir. Fevzi Kızıklı'nın Halkevi Başkanlığı görevi uzun süreli olmamıştır. 1943'ün başlarında Halkevi Başkanlığı'na vekâleten Nazmi Akyurt getirilmişse de 1943 yılının Mayıs ayının son günlerinde Halkevi Başkanlığı'na C.H.P. Vilâyet İdare Heyeti Başkanı Feyzullah Karakimseli getirilmiştir. Feyzullah Karakimseli, elli yıla yaklaşan meslek hayatında çeşitli okullarda öğretmenlik ve yöneticilik görevlerinde bulunmuştu. Feyzullah Karakimseli'nin de Halkevi başkanlığı uzun süreli olmamış, 1945 yılının başına doğru Halkevi Başkanlığı'na o sıralar Kayseri Lisesi Müdürü olan Reşat Oğuz getirilmiştir. Reşat Oğuz da yaklaşık olarak iki yıl kadar bu görevde kalmış ve 1947'de Halkevi Başkanlığı görevine Tacettin Tacettinoğlu getirilmiştir. 1948 yılının Nisan ayının başlarında Halkevi Başkanlığı görevine C.H.P. İl İdare Heyeti tarafından Kazım Özyedekçi getirilmiştir. 1949 yılında Halkevi başkanlığı görevini o dönemde Kayseri'nin genç hukukçulardan birisi olan C.H.P. Merkez İlçe İdare Kurulu Başkanı Mustafa Tütüncü devralmıştır. Mustafa Tütüncü bu görevine 1949 yılının Mayıs ayında başlamış, Halkevi'nin faaliyetini durdurmasına kadar geçen süre içerisinde Halkevi Başkanlığı görevini üstlenmiştir³²⁹.

Kayseri Halkevi 1932-1950 yılları arasında aktif olan dokuz şubesi ile o dönemde Kayseri'nin önde gelen kültür merkezlerinin başında yer almıştır. Yaklaşık yirmi yıllık bu zaman dilimi içerisinde Halkevi, Kayseri'de sosyal ve kültürel alanlarda devlet-halk bütünleşmesini temin etmek, aydın-halk yakınlaşmasını sağlamak, resmî devlet ideolojisini ve Cumhuriyet inkilâplarını daha geniş kitlelere benimsetebilmek

³²⁹ Mustafa Şanal, **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Kayseri Halkevi Ve Faaliyetleri (1932-1950)**, Millî Eğitim Dergisi, Kış 2004 Sayı: 161

amacıyla önemli görevler üstlenmiştir. Açmış olduğu çeşitli kurslarla, yapmış olduğu çeşitli yardımlarla toplumsal dayanışma ve işbirliğinin güçlendirilmesi yönünde çalışmalar yapmıştır. Kayseri ve çevresinde yaşatılan kelime, deyim, atasözü ve türküleri derlemiş, halk eğitimine yönelik meslekî ve öğretici nitelikte kurslar düzenleyerek zengin bir kütüphane kurmuş ve Halkevi'nin süreli yayını olan "Erciyes" dergisini çıkararak bir eğitim ve kültür kurumu olma niteliğini de taşımıştır. Toplamış olduğu yardımlar ve bağışlar ile yoksul halkın yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış, fakir ve yardıma muhtaç öğrencilerin de beslenme, barınma, araç-gereç gibi ihtiyaçlarını sağlamak için gayret göstermiştir.

Kayseri Halkevi, Demokrat Parti iktidarı zamanında partizanlığa âlet olduğu gerekçesiyle 10 Temmuz 1951 yılında bütün halkevleri ile birlikte kapatıldı.

71. Nazmi Toker'in Kayseri Valisi Olarak Tayini 25.8.1932-1936

Kayseri'de bir dönem valilik ve iki dönem de milletvekilliği yaparak iz bırakan Nazmi Toker 1875 İstanbul doğumludur. 1895 tarihinde Harp okulunu bitirerek askerlik hayatına atılan Nazmi Toker, yurdun çeşitli yerlerinde farklı rütbelerde görev yaparken, 1919 yılında Sivas vilâyeti Jandarma Müfettişliğine tayin edilmiş, burada görev yaparken Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemâl Paşa'nın dikkatini çekmiş ve güvenini kazanmıştır.

19 Ocak 1922 tarihinde Dersim Mutasarrıflığı'na tayin edilerek idârî göreve ilk adımını atmıştır. Daha sonra Adana Jandarma Komutanlığı, İstanbul Landarma Müfettişliği, Diyarbakır Jandarma Müfettişliği ve 1927 yılında Malatya Valiliği görevlerine getirilmiştir. Arkasından 1930 yılında Gaziantep Valisi olan Nazmi Toker'in bu şehirlerde çok aktif bir valilik yaptığı söylenemez.

Kayseri'de o günlerde kimin Belediye Başkanı olacağı konusunda Belediye Meclisi'nde yoğun tartışmalar yaşanmakta iken bu görev bir buçuk yıl İl Mektupçusu Ali Neşet Katırcıoğlu ve Belediye Başkâtibi Seyfi Ekrem Çetinel tarafından vekâleten yürütülmüştür. Dâhiliye Vekâleti yaşanan soruna el atmış ve Belediye Başkanlığı görevini Vali Nazmi Toker'in uhdesine vermiştir.

25.8.1932 gününden itibaren Kayseri Valisi olarak gördüğümüz Nazmi Toker, çok hareketli ve gaddar valilik sergilemiş, Kayseri'de çoğu zaman halkın tepkisini çeken birçok köklü faaliyetler göstermiştir.

Kayseri'de plânlı ilk îmar hareketi Nazmi Toker'in 1932-1936 yılları arasında Valilik ve Belediye Başkanlığı sırasında başlatılmış, bu amaçla 1933 yılında Kayseri kent plânını hazırlatılmıştır. 1945 yılına kadar uygulamada kalan bu plân, İmar Mühendisi Burhanettin Çaylak tarafından tasarlanmıştır. Bu plân, yapımı 1933 yılında tamamlanan 1/8000 ölçekli avan proje ile yapımı 1935 yılında tamamlanan 1/2000

ölçekli kesin projeden ve bu projelerin raporlarından oluşmaktadır. Burhanettin Çaylak, Kayserili olup Ankara'da yaşayan ve îmar işlerinden anlayan bir mühendistir.

1932 yılında kentin mevcut durumu incelendiğinde; evlerin harap durumda olduğu, anıtsal yapıların bakımsız veya yıkılmış olduğu, suyun çeşmelerden sağlandığı, kanalizasyon sisteminin hiç bulunmadığı, mahallelerin yarısının elektrikten yoksun bulunduğu ve sadece doğu-batı istikâmetinde İstanbul-Sivas Caddeleri ile kuzey-güneybatı istikâmetinde İstasyon-Talas Caddelerinin genişletilebildiği bir Kayseri ile karşılaşılmaktadır. İmar Mühendisi Burhanettin Çaylak'ın ifadesiyle, "Kayseri şehrini teşkil eden ev, dükkân gibi mebânî [yapılar], şimdiye kadaryonu tâbir edilen kesme kalıp taşların birbiri üzerine ve yan yana ilave edilmesinden ve üzerlerinin kavak ağacı ve toprak tabakasıyla örtülmesinden ibâret, ekseriyetle mâil-i inhidam [yıkılmaya yüz tutmuş] ve gayri kâbilî [uygun olmayan] îmar bir hâlde... sokak ve ada taksimatı da tamâmen gayri fennî ve inkişâfa [gelişmeye] gayri müsait idiler."³³⁰

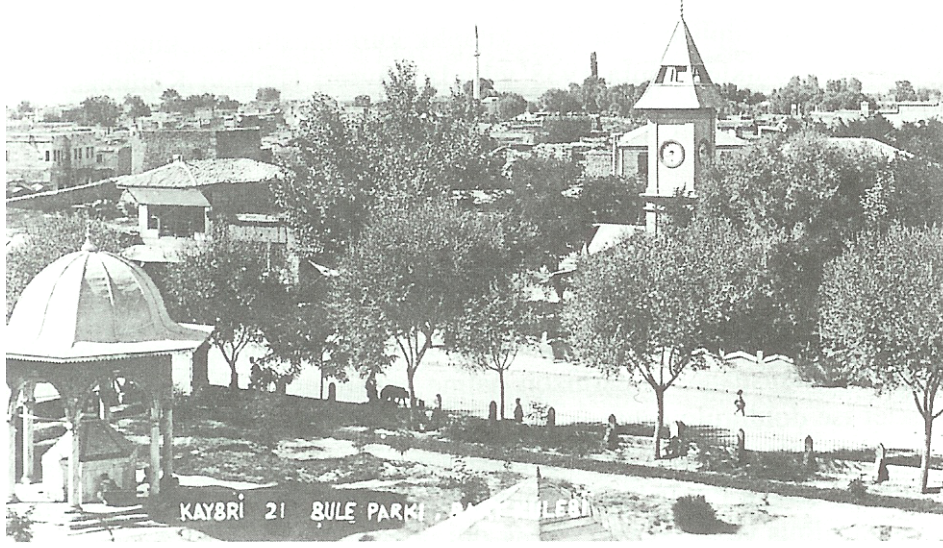
Çaylak, 1933 plân raporunda, Kayseri nüfusunun 40.000 olduğundan hareketle "İmar sahasına vüs'atini tesbite esas olmak üzere bugünkü miktarı müstakbel nüfus olarak kabul ettim" ifadesini kullanmıştır.

"Bastonlu Vali" olarak tanınan Toker, Kayseri'deki ilk îmar hareketlerini ve geniş caddelerin açılmasını bu plân çerçevesinde yapmaya çalışmıştır. Meydâna getirdiği eserler arasında Cumhuriyet Meydanı'nın tanzimi, Kurşunlu Câmi î'nin doğusundaki Mimar Sinan Parkı, İstanbul Caddesi, İstasyon Caddesi, Ürgüp ve Erkilet yolları ve diğer yolları saymak mümkündür.

Kayseri'de ilk kaldırım döşemeyi, aynı zamanda Belediye Başkanı olarak ele alan Nazmi Toker, yukarıda sayılan cadde ve meydanları yaptırırken bu arada birçok eski ve tarihî eseri de yıkmıştır. Bunlar arasında Kurşunlu Câmi î civarındaki Kurşunlu Mektebi, altı adet han, iki medrese, Paşa Hamamı ve üç yüze yakın dükkânla, on fırın bulunduğu gibi Saraçhâne ağzındaki dükkânları da yıktırılmış ve hijyen şartlarının yeterli olmadığı gerekçesi ile tarihî Kapalı Çarşı'nın kemerlerini kısmen yıktırarak sûretiyle çarşının tarihî kimliğine zarar vermiştir.

Cumhuriyet Meydanı'ndaki Şule parkı içinde bulunan "Şeh-zâde Çeşmesi"ni de sırf bir Osmanlı Şeh-zâdesi'nin adını taşıyor gerekçesi ile yıktırarak şimdiki Bürüngüz Câmi î'nin doğusuna kendi adına bir çeşme yaptırmış ancak kaderin bir cilvesi olarak onun bu çeşmesini bu sefer Osman Kavuncu yıllar sonra yıkarak ortadan kaldırmıştır.

³³⁰ Çabuk Suat, **Kayseri'nin Cumhuriyet Dönemindeki İlk Kent Düzenlemesi: 1933 Çaylak Plânı**, Metu jfa 2012 s. 67

İmar hareketlerine büyük gayret ve emek harcayan Nazmi Toker'in başladığı işi bitirebilmek için hastanelerdeki hastaları bile tamamen iyi olmadan taburcu ettirdiği ve tasarruf edilen paraları da îmar işlerine aktardığı halk arasında söyleneğelir. Cumhuriyet'in bu ilk senelerinde Müslüman nüfusun sanat ve hizmet sektörlerinde yetişmesi için çözümler aranırken Vali Nazmi Toker de pastırma işliklerinde en az iki Müslüman işçi çalıştırılmasını zorunlu kılmış, böylece Müslümanların da bu sanatı öğrenmelerine yardımcı olmuştur³³¹.

Nazmi Toker'in 1932-1936 yıllarında yaptığı îmar hareketleri o günlerde her ne kadar birçok memnûniyetsizlik ve şikâyetlere sebep oldu ise de Bugünkü Kayseri'nin oluşumunda bir temel olduğu da kabûl edilmektedir.

Kurşunlu Câmî î'nin doğusundaki park ile Atatürk Heykeli (Bu gün Büyükşehir Belediyesi önündeki heykel) ve vasiyet ederek 70-80 bin lira ayırdığı 1957'de yaptırttığı "Nazmi Toker Ortaokulu" günümüze gelen eserleridir.

1939 seçimlerinde Kayseri Milletvekili seçilen Nazmi Toker iki dönem mebusluk yaptıktan sonra 1956 Aralık ayında Ankara'da vefat etti.

³³¹ İmamoğlu Vacit, I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 1997, s.123

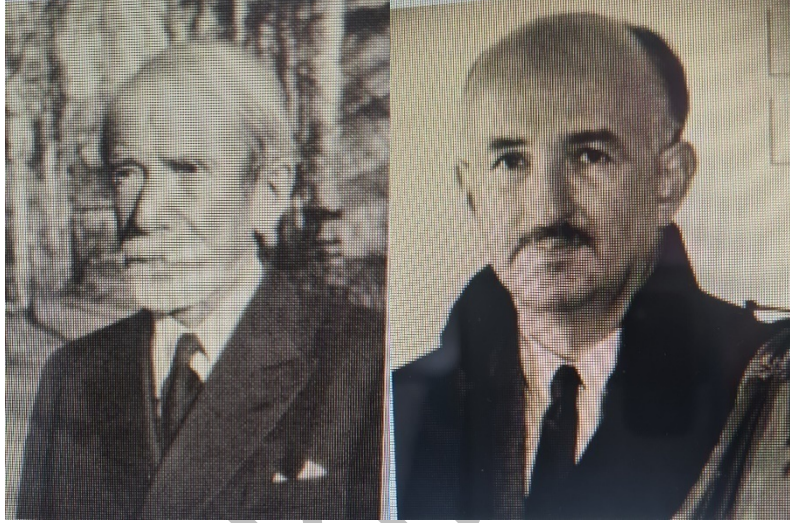
19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda Cumhuriyet Meydanı-Talas arasında yapılacak bisiklet yarışması hazırlıkları (sağda, PTT binası, arka plânda Hükümet Binası) 1932

Kayseri'de ilk plânlı îmar çalışmaları (1933-35)

Türkiye'de ilk şehircilik denemeleri Osmanlı döneminde başlamış ve parçacı alan düzenlemeleriyle sınırlı kalmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara Jansen plânıyla başlayarak geliştirilen yasa ve yaklaşımlar ise daha bütüncül bir plânlama çerçevesi oluşturulmuştur. Önce Ankara'da denenen kent plânlaması, 1930'larda çıkarılan ilgili kanunlarla tüm kentler için zorunlu hâle getirilerek kurumsallaştırılmıştır.

Kayseri, 1930'lardan itibaren kent îmar plânı yapılmasının önemini kavrayan ve bunu Ankara ile bağıını koparmadan gerçekleştiren nadir kentlerden biridir. Bu inançla sürece 1933-1935 ve Çaylak 1944-1945 Oelsner-Arû îmar plânları ile dâhil olmuştur. Kayseri'de kent plânlama çalışmaları, 1940 yılında, önce Mühendis Süreyya, Mühendis Avni Par, Mühendis Burhanettin Çaylak gibi teknik elemanların hazırladığı haritalar ve îmar plânları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kayseri'nin ilk îmar plânı Gabriel'in 1931 yılında hazırladığı kent haritasından sonra, 1932- 1936 yılları arasında Kayseri'de Valilik yapan Nazmi Toker tarafından 1933 yılında Ankara'da mühendis olarak görev yapan Burhanettin Çaylak'a hazırlatılmıştır. 1945 yılına kadar güncelliğini sürdüren bu plân, önceleri çözümler ürettiyse de uygulama sırasında birçok şikâyete sebep olmuş ve giderek ihtiyaca cevap veremez hâle gelmiştir. Buna göre, yerel yönetim, eski plânı (1933-1935 Çaylak İmar Plânını) iptal etmiş ve kentin mevcut durumunu tespit edecek uzman bir ekip çağırmıştır.

Ancak Kayseri’de 1945 yılına kadar, kentin beklentilerine cevap verecek şekilde geniş çapta bir îmar plânı hazırlayarak uygulamaya geçirebilecek deneyimde ve donanım da teknik insanlar bulunmamaktadır. Bu sorunun-büyük şehirleri de kapsayacak şekilde- yarışma projeleri ve/veya yabancı uzmanların ülkeye getirtilmesi yolu ile aşılmaya çalışıldığı bilinen bir gerçektir. Kayseri’de de bu sorunun farkında olan, hukuk doktorasını Avrupa’da yapmış Avukat Emin Molu, kısa süren Belediye Başkanlığı döneminde, Nâfia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) Şehircilik Fen Heyeti baş danışmanı ve şehircilik uzmanı, Alman Mimar-Şehir Plâncısı Ord. Prof. Dr. Gustav Oelsner’i Kayseri’ye davet etmiştir³³².

Ord. Prof. Dr. Gustav Oelsner

Prof. Dr. Kemal Ahmet Arû

Bu görüşmeler sonucunda Oelsner’e kentin 1/5000 ölçekli nâzım îmar plânı hazırlanmış, 1945 yılında ise Kemal Ahmet Arû yönetiminde bir ekip tarafından söz konusu plânın 1/2000, 1/ 1000 ve 1/ 500 ölçekli uygulama îmar plânları yapılmıştır. Arû tarafından hazırlanan, 1/1000 ölçekli “Kayseri İmar Plânı” başlıklı paftanın üzerindeki onaylar ve damgalar incelendiğinde, îmar plânlarının 1 Ağustos 1945 tarihinde Kayseri Belediye Meclisi tarafından kabul edildiği ve 17 Eylül 1945 tarihinde Nâfia Vekâleti Yapı ve İmar İşleri Reisliği’nce onandığı anlaşılmaktadır.

Şehrimizin îmar plânını hazırlamak üzere davet edilen Nâfia Vekâleti şehircilik mütehassısı Profesör Oelsner’le fen heyetinden yüksek mimar Muzaffer Berberoğlu pazar günü şehrimize gelmişler ve tetkiklerine başlamışlardır. Misafirler pazartesi günü şehirde görülmeye değer yerleri gezmişler ve bu meyanda Eskişehir Köşk Dağı ve Çifte

³³² Erkiletlioğlu Halit, **Geniş Kayseri Tarihi**, Ank. 2016, Tşof Matbacılık, s.373)

Kümbetler civarındaki tepelere çıkarak Kayseri'nin muhtelif istikametlerden görünüş vaziyetini tetkik etmişlerdir. Heyet Belediye'nin misafiri olarak Cumartesi gününe kadar burada kalıp tetkiklerde bulunduktan sonra Ankara'ya dönecek ve şehrin îmar plânını hazırlamaya başlayacaklardır. 24 Nisan 1944 tarihli Kayseri Vilâyet gazetesi, Tekeli'ye göre; *“Bir kent plânlaması ancak var olan yaşayış şekilleri güçlendirilerek yapılabilir... ve Oelsner, tarihsel ve doğal değerlere hassasiyet gösteren bir plâncıdır. Oelsner'e göre kenti, öyle pek çok yıkıp yapmadan, yapmalıdır. Var olan ve kültürel temelleri batıdan farklı yaşam biçimlerinin yeniden yorumlanmasına önem verilmelidir”*. Söz konusu gazete haberine göre, Oelsner, Yüksek Mimar Muzaffer Berberoğlu ile kent îmar plânı hakkında ön çalışmalara başlamıştır. Kentte yaklaşık bir hafta kalan teknik ekip, Kayseri'nin genel görünüşüne hâkim olabilecekleri Eskişehir Köşk Dağı ve Çifte Kümbetler civarındaki tepelere çıkarak Kayseri'nin muhtelif istikametlerden görünüş vaziyetini yerinde incelemişlerdir. Eskişehir Köşk Dağı kentin Batısında, çifte kümbetler ise doğu yönündedir. Buna göre, kentin doğu-batı yönündeki mevcut doku uzmanlar tarafından izlenmiş ve değerlendirilmiştir. Haberin devamında 1944 Nisan'ında Kayseri'ye gelen Oelsner'in, Muzaffer Berberoğlu ile birlikte plân hazırlığı için Ankara'ya döndüğü ve Kayseri'ye gelen ilk ekipte Kemal Ahmet Arû'nun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak kenti gözlemleyen ve deneyimleyen Oelsner, 1/5000 ölçekli önerisinde tarihî alanlara duyarlı bir plân önerisinde bulunmuştur. 31 Temmuz 1944 Pazartesi, *“İmar Plânının Tanzimine Doğru”* “Profesör Ölsner tarafından hazırlanan şehir plânı esasları Belediye Meclisi tarafından tam bir ittifakla kabul edildi. Esas îmar plânını yapmak üzere şehircilik mütehassısı Kemal Ahmet Arû şehrimize geldi, yakında yardımcı mütehassıslar da gelecek” denilmektedir.

Bu bağlamda, 1945 yılı Oelsner- Arû îmar plânı, 1975 Yavuz Taşçı plânı yürürlüğe girene kadar kentin geleneksel dokusunun değişiminde/dönüşümünde bir dönüm noktası olmuştur³³³.

72. Ezan ve Kamet'in Türkçe Okutulmaya Başlanması 1932

1932 yılı Ramazan ayında Mustafa Kemâl Atatürk'ün emriyle, Kur'ân Türkçe okunmaya başlandı. Türkçe Kur'ân'ı ilk okuyan Hafız Yaşar Bey'di. 22 Ocak günü Yerebatan Câmî î'nden yükselen bu ses, Cumhuriyet yönetiminin organizasyonu sayesinde hızla öbür Câmilere yayıldı. Giderek daha fazla Câmide Türkçe Kur'ân okunuyor, bu Câmiler, meraklı kalabalığıyla dolup taşıyordu. Asıl gösteri, 27 Ocak günü Süleymaniye Câmî î, 29 Ocak günü de Sultanahmet Câmî î'nde gerçekleşti.

³³³Online Journal of Art and Design volume 9, issue 4, October 2021 78 Oelsner- Arû İmar Planının Hazırlık Süreci, 1944-1945: Kayseri Vilâyet Gazetesi Haberlerinin Analizi Filiz Sönmez Doç.Dr., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Kayseri, Türkiye fsonmez@erciyes.edu.tr Semra Arslan Selçuk Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye semraselcuk@gazi.edu.tr

Atatürk'ün bazı din adamlarına Türkçe Kur'ân hediye etmesiyle de desteklenen kampanyada asıl yenilik, 30 Ocak'ta geldi. O gün ikinci ezanının Türkçe okunacağını duyanlar, Fatih Câmî î'ne koşular. Büyük bir kalabalık Fatih Câmî î önünde toplandı. Hafız Rifat Bey, ezanı önce Arapça, ardından Türkçe okudu:

İlk kez Fatih Câmî î'nden halka duyurulan Türkçe ezan, ertesi gün öbür minarelerden de duyulmaya başlandı. Kampanya, Kadir Gecesi Ayasofya Câmî î'nde zirveye ulaştı. 4 Şubat 1932 tarihli Cumhuriyet gazetesine göre, o gece, Ayasofya'da 40 bin kişi teravih namazı kılmış, 30 bin kişi de Câmî dışında kalmıştı:

Diyanet İşleri Başkanlığı da birkaç gün sonra “fetva mahiyetinde” bir genelge yayınladı. Ramazan Bayramı'nda Câmîlerde hutbenin Türkçe okunması sağlandı ve Başkanlık'tan vesika almayanların Türkçe Kur'ân okuyamayacağı duyuruldu.

Ramazan sonrasında kampanyanın ardı kesilmedi ve 18 Temmuz 1932 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı yeni bir genelge yayınladı. Atatürk'e atfen yayınlanan bu genelgeyle, Arapça ezan okunması yasaklandı. O tarihten itibaren Türkiye'de tüm Câmîlerde ezan Türkçe okundu; Arapça okumakta ısrar edenler yakalandı, haklarında soruşturma açıldı.6 Kanûn-u Evvel 1932 Cuma gününden itibaren Kayseri vilâyeti ve vilâyete bağlı birimlerde ezan ve kamet Türkçe okutulma mecburiyeti getirildi.

31 Ocak 1932'de Atatürk'ün emriyle başlayan Türkçe ezan uygulamasının 16 Haziran 1950'de kaldırılmasına karar verilerek yeniden Arapça ezana dönüldü.

73. Kayseri'de İlköğretimin Bilançosu 1932

25 Ocak 1932 tarihi itibariyle Kayseri vilâyeti dâhilindeki ilkokul adedi 127 olup, bunların toplam olarak 229 adet öğretmeni mevcuttur. Bu mekteplere 2427 kız ve 7360 erkek olmak üzere toplam olarak 9787 öğrenci devam etmektedir.

74. Değirmencilik Şirketi Kuruldu 1932

1932'de Mustafa Kemâl Atatürk'ün bütün Türkiye'de üretim ve sanayi yakınmasını teşviki ile Kayseri'de de bir grup girişimci tarafından *değirmencilik un* olarak kurulan firma, Cumhuriyet'in ilk özel fabrikalarından biridir.

75. Şair Rızâ'nın Ölümü 1932

Yeşilhisar eşrâfından Kocabeyoğlu H. Ali Efendi'nin mahlâsıdır. Alâeddin Eretna'nın Yeşilhisar'da (Develi Karahisarı) yaptırtmış olduğu ancak zamanla harap olmuş bulunan Câmînin yeniden yaptırılması sırasında büyük gayret sarf eden şair, bu tâmiratı belirten bir de kitâbe yazmıştır. 1932 Eylül ayında vefat etmiştir.

Yeşilhisar Ulu Câmî î'nin tâmir kitâbesi:

*Vîran iken bu secdegâh himmet idüp bay u gedâ
Oldu ma'mur bihamdi'lillâh gel idelim farz-ı edâ*

Ahâli-i Karahisâr oldular bu dem bahtiyar.

Cennetde itmez mi karâr râh-ı Hak'da iden fedâ

*Ey kerîmi ammâlini bezl idenler mâlini
Hem bâni-i evvelini itme civârından cüdâ*

*Biliriz cûd u re'fetin âleme vâsi'i rahmetin
İrdir bize inâyetin kıldıkça mü'ezzin nidâ*

*Ya Rab! bu abdin Rızâ sâyeledi subh-u mesâ
Düşdükte bir tarih anâ oldı nûr-ı beyt-i Hüdü (1321)*

Rızâ mahlası ile yazmış olduğu bir başka kitâbe de Çiğdeli-zâde Câmî î'nde bulunmakta idi;

Rızâ tarih-i hicrî sene bin üçyüz dahi kırk da

Li vechillah olundu Câmî-i valâ bina inşâ (1340/1921)

76. Tan Sineması Binasının İnşaatının Başlaması 1933

1881 yılında Pâdişah II. Abdülhamid'in "İrâde-i Seniyyesi" ile Belediye Reisi olan Tavlusunlu Mehmet Ali Efendi'nin Hükümet Meydanı'nda yaptırtmış olduğu iki katlı bina (Belediye Eczanesi, Belediye Oteli) Vali ve Belediye Başkanı olan Nazmi Toker tarafından yıktırılır. Yerine Kayseri Belediyesi'nin öncülüğünde (Uray) Tan³³⁴ Sineması olarak bilinen binanın temeli Temmuz 1933 tarihinde atılır. 8 Eylül 1935 tarihinde de açılışı yapılır. TAN isminin de Toker-Nazmi olarak Vali'nin adının ilk harflerini taşıdığı söylenir. Kayseri'nin ilk sesli sineması olan bu iki katlı binanın inşaatı, Edip ve Selahattin Erçelik isimli Sivaslı kardeşler tarafından Muhaciroğlu Mustafa Ağa ile Kıranartlı Rifat Usta'nın müteahhitliği ile yaptırılarak işletilmeye başlanılmıştır. 600 kişilik kışık salonu ve arka bahçesindeki yazlık bölümü ile genellikle ailelere hizmet verecek şekilde plânlaşmıştı. Alt katı ise soğuk hava deposu idi.

³³⁴ TAN adının Toker Nazmi'nin baş harfleri olduğu rivayeti vardır.

Solda Tan Sineması, Eski Hükümet Binası ve Saat Kulesi

Genellikle yerli filmler gösteren sinemanın, 19 matinesinde oynattığı yabancı filmleri izlemek üzere şehrin ileri gelen yöneticileri ile seçkin aileleri en iyi kıyafetleri ile bir anlamda birbirlerine görünmeye ve gösteriş yapmaya gelirlerdi. Sinemanın arka bahçesi daha sonraları yazlık sinema, meydan tarafında ise önünde Sümer Bez Fabrikası'na giden otobüslerin durağı olan bir büfe ve büyükçe bir çay bahçesi bulunmakta idi.

Bu güzel taş bina, 25 sene kadar hizmet verdikten sonra 1960'lı yılların başında Valiliğin önünün açılması ve meydan tanzimi bahane edilerek yok edilmiştir.

77. Kayseri İktisat Bankası'nın Kuruluşu 1933

Daha önce 11 Temmuz 1916 tarihinde Küçük-zâde Ömer Efendi, Taşçı-zâde Mehmet Efendi, İmam-zâde Raşit Ağa, Çalikoğlu-zâde Rifat Bey, Kâtip-zâde Nuh Naci Efendi, Dıvaz-zâde Mahzar Nurullah Efendi'nin kurmuş oldukları "Kayseri İktisat Anonim Şirketi" 14 Ocak 1933 tarihli genel kurul kararı ile bankaya dönüştürülmüş ve "Kayseri İktisat Bankası" ismini almıştır.

Şirketin kuruluş sermayesi 70.000 Osmanlı Lirası (altın) olarak tespit edilmiştir.

1936 yılında yürürlüğe giren yeni bankalar kanununa göre bankanın devamına imkân olmadığı, masraflı olduğu gerekçesi ile 3 Kasım 1936 tarihinde feshine karar verilmiştir.

78. Çocuk Esirgeme Kurumu Kayseri Şubesi'nin Kuruluşu 1933

30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da kurulmuş bulunan *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü* eski adıyla *Çocuk Esirgeme Kurumu*, Türkiye'de yoksul ve korunmaya muhtaç çocuklara ve ailelere bakım, eğitim, sağlık, kültür hizmetlerini sistemli bir biçimde sunmak için oluşturulmuş bir kurumdur.

1933 yılında da Kayseri şubesi açılmıştır.

79. Kayseri-Ulukışla Demiryolunun Açılması 2 Eylül 1933

Ülkenin kuzeyi ve güneyini birbirine bağlamak amacıyla yapılması amaçlanan Ulukışla-Kayseri demiryolu hattının yapımı için 15 Haziran 1927 tarihinde bir alman şirketi olan Julius Berger'le anlaşılmıştır. 1928 tarihinde başlanan inşaatın bir yıl sonra 100 kilometrelik kısmı yapılmıştır. İnşaatın Boğazköprü'den tarafta olan kısmının inşası ise bir Amerikan şirketi olan Fox Brothers International Corporation'a verilmiştir. Almanların çalıştığı bölümde Ulukışla-Niğde arası 30 Kasım 1932'de, Amerikalıların çalıştığı bölümde ise, Boğazköprü-İncesu arası 26 Aralık 1932'de işletmeye açılmıştır. İncesu-Develikarahisar (Yeşilhisar) arası 20 Mart 1933'te, hattın tamamı da 2 Eylül 1933'te işletmeye açılmıştır. Üzerinde 535 m. tünel bulunan 172 km. uzunluğundaki bu hat ülkede önemli derecede ulaşım kolaylığı sağlamıştır. Meselâ; hat yapılmadan Ankara-Adana arası, Eskişehir - Afyon - Konya- Ulukışla yoluyla 1066 km iken bu hattın yapımı ile Ankara - Boğazköprü- Ulukışla yoluyla 397 km. kısalarak 669 km. ye

inmiştir. Böylece Çukurova'nın tarım ürünlerinin daha kısa yoldan ve daha ucuza ülke içlerine taşınma imkânı doğmuştur.

80. Cumhuriyet Meydanı'nın Genişletilerek Tanzim Edilmesi 1934-1935

Kayseri Valisi iken Dâhiliye Vekâleti'nin çıkardığı bir karar-nâme ile aynı zamanda Belediye Başkanlığı da uhdesine verilen Nazmi Toker 1934 yılında Cumhuriyet Meydanı'nı genişletme çalışmalarını başlatmıştır. Çukurhan (şimdiki Kurşunlu Câmî î Parkı) ve Mimarsinan Parkı arasında kalan dükkânlar yıktırılmış, Şule Parkı ve içindeki Şeh-zâde Çeşmesi kaldırılmış, şimdiki arzuhalcilerin yerinde bulunan Belediye Binası, Eczane ve Belediye Oteli yıktırılmış, bunların yerine Tan Sineması yaptırılmış ve Meydan alabildiğine genişletilmiştir. Muhaciroğlu Mustafa Ağa ile Kıranartlı Rifat Usta'nın müteahhitliğini yaptığı bu sinema ile büyük şehir bir salona kavuşmuştur. (1935)

Meydan'ın batı kenarında yüzü Sivas istikâmetine bakacak şekilde bir Atatürk heykeli dikilmiştir.

23 Nisan 1935 Kutlamaları Cumhuriyet Meydanı Arka Plânda İstanbul Oteli

81. Talas'ta Sel Felâketi 1934

380

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Bu yılın bahar aylarında Fazlı Deresi'nden gelen sel, Harman Mahallesi'nde 20 evi yıkmış ve birçok evi de su basmıştır. Bu olay üzerine söylendiği rivâyet edilen anonim bir türkü de vardır.

*“Talas yollarını seller bürüdü
ipekli mendilimi yeller sürüdü
leylâmın aşkından ömrüm çürüdü
haydi leylam haydi günler doğuyor
zâlim annen damdan bizi görüyor
Talas bahçelerinde gülden geçilmez
leylânın evleri selden seçilmez
emsalin içinde eşin seçilmez
haydi leylâm haydi günler doğuyor
aşkın ciğerime ateş salıyor
Erciyes'ten Talas'a ırmaklar akar
damların başından güzeller bakar
leylâm senin gülüşün cihanı yakar
haydi leylâm haydi günler doğuyor
aşkın ciğerime ateş salıyor³³⁵*

82. Atatürk'ün Kayseri'ye Beşinci Defa Gelişi 1934

4 Şubat 1934 Pazar günü saat 18.20'de Kayseri'ye gelen Atatürk, Kolordu kumandanı Abdurrahman Nafiz Gürman ile CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası)Reisi başta olmak üzere Kayseri'den giden bir heyetle Yerköy İstasyonu'nda karşılanmıştır. Halk ise akın akın gelerek istasyon binasını ve meydanını tamamen doldurmuş bulunuyordu. Şehir baştanbaşa donatılmış ve ışıklandırılmıştı.

Halkın sürekli alkış ve “Yaşa Gâzi!” sesleri arasında saat 18.20'de trenden inen Atatürk, halka iltifat ederek otomobiline binmiş ve Vali Konağı'na gitmiştir. O gece şerefine muazzam bir fener alayı düzenlenmiş ve halk Vali Konağı önünde toplanarak uzun zaman tezahürat yapmıştır. Gâzi de balkona çıkarak gösterilen bağlılıktan mütehassis olduğunu beyân etmiştir. Gazeteler bu haberi büyük başlıklarla:

³³⁵ Abdullah Satoğlu, Kayseri Ansiklopedisi, Ankara 2002, S:432

"Kayseri'nin sevinci-Gâzi Hazretleri Kayseri'de Büyük Gâzi dün akşam Kayseri'de pek coşkun tezahüratla karşılandı" diye verdiler³³⁶.

O gece akşam yemeği sırasında konakta mahallî folklor ekibince bir program sunulmuş bu çerçevede Kayserili saz ustası Ethem'in İsmail adındaki şahsın güftesi Himmetî'ye ait bulunan "Düşün evvel âhir yerin türaptır-Bir gün olur mehrilcana uğrarsın" bozlakını çalıp söylemeye başlayınca bunun kendisine bir ihtar olduğu vehmine kapılarak derhâl sanatçıyı durdurduğu ancak Kayseri ileri gelenlerinin çabaları ile bu şahsın siyasetle alâkası olmadığına izah edilmesi üzerine ikna olduğu ve o anda oradan uzaklaştırılan Ethem'in İsmail'in ise uzun zaman evinden çıkamadığı anlatılır.

Ertesi gün ordu için er kumaşı ve yünlü kumaş üreten özel sektöre ait Bünyan Dokuma Fabrikası hakkında bilgi alırken Eski Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalıka'nın bu fabrikanın başında olduğunu öğrenir ve derhâl tepki göstererek "bu şahsın birinci TBMM'de kendisine sert muhalefet ettiğini" söyleyerek oradan uzaklaştırılmasını "defedin" kelimesi ile ifade eder. Nitekim ertesi gün Rifat Çalıka polis marifeti ile vilâyete çağrılarak Vali Nazmi Toker tarafından bu görevinden ayrıca Kayseri İktisat Bankası Murakıplığından ve Kızılay Başkanlığından istifa ettirilir.³³⁷

Atatürk saat 13.00'te Tayyare Fabrikası'nı gezmiş, oradan Talas Nâhiyesi'ne gitmiş, orada Kayserililer'in yaptırarak kendisine armağan ettikleri Gâzi Köşkü'nde kahve içmiştir. Şehre dönüşte Hunat Medresesi'nde açılmış bulunan Müzeyi gezmiş ve çoğu Kültepe'den çıkarılmış bulunan Hitit eserlerine hayranlığını belirtmiştir. Ayrıca Hunat Hatun türbesini de görerek Selçuklulara takdir hislerini ifade etmiştir. Daha sonra Meydan'a dikilmekte olan kendi heykelini görerek beğenmiş ve Mimar Sinan Câmî î'ni (Kurşunlu Câmî î) gezerek Kayseri'deki îmar hareketinden dolayı Vali Nazmi Toker'i kutlamış ve teşekkürlerini bildirmiştir. Saat 15.00'te yanındakilerle Kayseri Garı'na gelmiş ve Niğde'ye gitmek üzere Kayseri'den ayrılmıştır³³⁸.

83. İran Şahı Rıza Han Pehlevî'ye Uçak Hediye Edilmesi 1934

İran Şahı'nın Türkiye'yi ziyaret programı belli olunca hükümet Şah'a Kayseri Tayyare Fabrikası'nda îmal edilmiş bulunan bir uçak hediye etmeye karar verdi. Bu maksatla hazırlanan gayet hızlı ve modern bir uçağın bütün denemeleri yapılarak önce Ankara'ya gönderildi. Sonra da Türk pilotları ile Tahran'a ulaştırıldı. (7 Haziran)

84. İran Şahı Rıza Han Pehlevî'nin Kayseri'den Geçmesi 1934

İran Şahı Rıza Han, İran Hariciye Nâzırı Bakır Han Kazımî ve yanındaki kalabalık bir zevat Samsun-Sivas demiryolu ile 18 Haziran 1934 Pazartesi günü

³³⁶ Akşam Gazetesi, 5 Şubat 1934

³³⁷ Hurşit Çalıka, **Ahmet Rifat Çalıka'nın Anıları**, İstanbul,1992 S:162-163

³³⁸ Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Ankara, 1998 s. 292-296

Kayseri'ye gelmişler, Kayseri Garı'nda askerî bando, polis ve jandarma kıtaları, vali ve daire müdürleri ile kalabalık bir halk topluluğu tarafından törenle karşılanmışlar ve aynı gün Ankara'ya hareket etmişlerdir.

Kayseri Valisi Nazmi Toker ile Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşa da aynı trenle Yerköy'e kadar giderek misafiri uğurlamışlardır.

85. Cumhuriyet Meydanı'na Atatürk Heykelinin Dikilmesi 1 Mart 1935

1934 senesinde Vali ve Belediye Başkanı olan Nazmi Toker döneminde Cumhuriyet Meydanı'nın batı kenarına dikilen bronz heykelin alt kaidesinin taş işçiliği Mimarsinanlı Haşim oğlu Hasan Özkara tarafından yapılmıştır. Heykel'in kaidesinin tasarımı İstanbul Sanayi-i Nefise hocalarından Tavlusunlu Heykeltraş Nazmiye Hanım tarafından ve 1000 kg ağırlığındaki tunç heykel de Kenan Ali Yontunç'un 1931'de Çorum'a, 1933'te Elazığ'a yaptığı heykellerin aynısı olarak yapılmıştır.

1 Mart 1935 Cuma günü Atatürk'ün 4. defa Cumhurbaşkanı seçilmesi anısına büyük bir törenle heykelin açılışı yapılmıştır. Kaidesi 17.000 liraya, döküm heykel ise 9.000 liraya mal olmuş ve anıtın bütün masrafları özel idarece karşılanmıştır. Heykel, açılmadan önce etrafı halılarla çevrilmiş, heykel yapımında çalışanlara Nuh Naci Bey tarafından bahşişler dağıtılmış ve açış konuşmasını Avukat Naci Özsan yapmıştır.

Sivas Kongresi'nden sonra Atatürk'ün Kayseri'ye ilk girdiği yön olan Sivas istikâmetine bakan heykelin kaidesi 1946 yılında, Ahmet Kemal Aru'nun çizdiği projeye uygun olarak, mimar Selçuk Karakimseli'nin kontrolünde Tavlusunlu Hasan Usta tarafından yeniden yapılmıştır. Vilâyet tarafından yaptırılan yeni düzenleme için 17.000 lira harcanmıştır.

Bu heykeltraş Kenan Ali Yontunç'un yaptığı ilk heykel, 1983 yılında Vali ve Belediye Başkanı olan Fevzi Yetkiner tarafından yeni Belediye binasının önünden geçmekte olan bulvarın ortasına koyduruldu.

Atatürk Heykeli (Faruk Yaman Kol.)

86. V.Dönem Milletvekili Seçimi 1935

1 Mart 1935 tarihinde yapılan bu seçimde; Hasan Ferit Peker, Ferruha Güpgüp, Faik Baysal, Sadettin Serim, Mehmet Nahit Kervan, Salih Turgay, Süleyman Demirezen, Veli Yaşın, Reşit Özsoy ve Ahmet Hilmi Kalaç milletvekili olmuşlardır.

87. İlk Kadın Milletvekili

1 Mart 1935 tarihinde yapılan IV. Dönem milletvekili seçimlerinde TBMM'ye ilk defa olarak seçilen 17 kadın milletvekilinden birisi de Kayseri Milletvekili Ferruha Güpgüp idi. 1891 Kayseri doğumlu olan Ferruha Hanım, öğrenimini özel olarak yapmış, Arapça öğrenmiş, Kayseri CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası) İl İdare Heyeti'nde ve Belediye Meclisi üyeliklerinde bulunmuştu.

Meclisin açılışında diğer kadın milletvekilleri ile birlikte gayet şık bir tayyör giymiş olarak ve meclisin arka sıralarına doğru oturarak ilk oturumu takip etti.

Daha sonra "Dîvân-ı Muhasebat Komisyonunda" görev alan Ferruha Hanım, 1936 yılında "Muvâzene-i Umûmiye Kanunu'nun" görüşülmesi sırasında yaptığı bir konuşma ile birlikte dönem sonuna kadar birkaç konuşma daha yapmıştır.

88. Kapalı Çarşı'nın Bir Kısımının Üzerinin Açılması 1935-1936

Kapalı Çarşı'nın bir bölümü (Tol Çarşısı) yıkılma tehlikesi sebebi ile bir süre kapatılmış ve üst kısımları açılmıştır. Ayrıca şimdiki Bürüngüz Câmî i'nin ön kısmına uzayan bölümleri de Meyan'ı genişletmek amacıyla tamamen yıktırılmıştır.

89. Kayseri Sümerbank Pamuklu Mensucat Fabrikası'nın Kuruluşu 1935

Başvekil İsmet İnönü'nün yanında hariciye vekili ve geniş bir uzmanlar kadrosu olduğu hâlde yaptığı 25 Nisan 1932'de başlayıp, 11 Mayıs 1932 tarihine kadar süren Sovyetler Birliği seyahatinde, Türkiye'nin plânlı sanayileşmesi için hem teknik yardım alınması hem de plânının gerçekleşmesini sağlayacak uzun vadeli sekiz milyon dolarlık kredi verilmesi anlaşması imzalanmıştı.

Sovyetler Birliği'nden Prof. Orloff başkanlığında bir teknik heyet Türkiye'ye gelerek, 22 Eylül 1932 tarihli bir rapor hazırladılar. Bu raporda üç adet mensucat fabrikası kurulması gerektiği, bu tesisinin birinin 32.000 iğli, 900 otomatik tezgâhlı ve 1.700 işçi kadrolu olarak Kayseri'de diğerlerinin de Nazilli ve Afyon'da açılması gerektiğine işaret ettiler.

Adı geçen bu rapora dayanarak 21 Ocak 1934 tarihinde Sovyetler Birliği ile bir protokol imzalandı. 12 Mayıs 1934 günü de TBMM'de müzakere edilerek kabul edilen anlaşma kanunlaşmış oldu.

Sanayinin devlet eliyle ve düzenli kuruluşlarla gerçekleştirilmesi amacıyla 1925 yılında kurulmuş bulunan "Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası" daha da verimli hâle getirilmek üzere 1-Devlet Sanayi Ofisi 2-Türkiye Sanayi, Kredi Bankası isimlerinde iki kuruluş hâlinedeteşkilâtlandırıldı. 1933 yılında yeni bir düzenleme ile bu iki kuruluş "Sümerbank" bünyesinde birleştirilerek Osmanlı'dan beri çalışmakta olan birçok eski fabrika bu kuruluşun bünyesinde toplandı.

24 Mart 1934 tarihinde Sümerbank Umûm Müdürüğü gazetelere ilân vererek bir münâkasa (eksiltme ihalesi) açtı. Kayseri'de su kaynağı bol, yol, elektrik enerjisi ve tren hattına en yakın boş ve ucuz bir arazide kurulmakta olan fabrikanın yapım işini Türkiye'nin en tanınmış ve güçlü müteahhitlerinden Abdurrahman Naci Bey yükledi.

Alt yapısı tamamlanarak çok güçlü bir kuruluş hâline gelmiş olan Sümerbank'ın ilk yeni fabrikası olarak Kayseri Sümerbank Pamuklu Mensucat Fabrikası'nın temeli 20 Mayıs 1934 Pazar günü bizzat Başbakan İsmet İnönü tarafından atıldı.

Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Plânı (1930) kapsamında Sovyetler Birliği'nden alınan 8,5 Milyon Türk Liralık krediyle kurulan fabrikanın İnşaatı Rus teknik heyetinin denetimi altında 16,5 ayda tamamlanarak hızlı bir çalışma ile 16 Eylül 1935 Pazartesi günü yine Başbakan İnönü tarafından işletmeye açıldı. Fabrikanın ilk direktörü (müdürü) olarak Şevket Turgut Bey atanmıştır (16.9.1935 - 24.4.1936 tarihleri arasında müdürlük yaptı).

Sümer Bez Fabrikası'nın 16 Eylül 1935 yılında yapılan açılış törenine katılmak üzere, Sovyetler Birliği Ağır Endüstri Komiser Muavini Petakof başkanlığındaki bir heyet Kayseri'ye trenle gelir ve Kayseri Garı'nda bir karşılama yapılarak, açılış baştan sona filme alınır. Törende Ekonomi Bakanı Celâl Bayar'la birlikte Adalet Bakanı, Sağlık Bakanı da bulunurlar. Açılış töreninde ilk konuşan kişi Kayseri Halk Partisi Reisi ve aynı zamanda dönemin valisi Nazmi Toker olup, ardından kadın işçiler adına beyaz

bir gömlek, siyah etekle Şükriye adlı bir bayanla Sovyet işçiler ve teknisyenler adına Kordiyef adlı bir kişi de konuşmalar yaparlar³³⁹.

Kayseri Sümerbank Kompleksi, o dönemde Rusların en başarılı mimarlarından Prof. İvan Sergeyeviç Nikolaev tarafından tasarlanıp, Rus-Türk ortaklığı "Turkstroj" isimli bir çalışma grubu ile uygulanmıştır. Özellikle, elektrik santrali, 1920-1930'lu yıllarda Rusya'da yaygınlık kazanan, "Konstrüktivizm" denilen mimarlık akımının eşsiz bir örneğidir. Prof. İvan Sergeevich, (1958-1970) Türkiye'de yapılacak tesislerin yerlerini belirlemek için ülkemize gelen meşhur "ORLOF HEYETİ" içerisinde de yer aldı. 1979 yılında Moskova'da öldü.

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Dünya ekonomik buhranı sırasında ve Cumhuriyet'in ilânı sonrası devletin en sıkıntılı günlerinde devlet tarafından kurulan ilk sanayi yatırımdır. Rus Mimar Ivan Sergeevich Nikolaev önderliğinde, Sovyetler Birliği'nde tasarlanan ve Turkstroj çalışma gurubunun uygulama projesi ve kontrolüyle, betonarme ve yığma karma teknikle inşa edilmiştir. Fabrika kompleksi aynı zamanda sosyal tesis, 20 yataklı hastane ve spor alanlarıyla donatılmış, her türlü ihtiyacını kendi sağlayabilecek şekilde tasarlanmıştır (kombinat).

Halk tipi, ucuz pamuklu kumaş üretmek için kurulan Sümerbank Kayseri Fabrikası, İşletme (34.262 m²), Müdüriyet (462 m²), Tamirhâne ve Elektrik santrali gibi işletmeye yardımcı binalar (yaklaşık 4000 m²), depolar ve sosyal tesislerin oluşturduğu 218.000 m²'si kapalı toplam 922.500 m²'lik oturma sahiptir.

Türkiye ve Kayseri sanayisinin temel taşlarından olan fabrikada; 72.263 ton iplik ve 44.826.833 metre bez dokuması hedeflenmişti. Fabrika, ilk kurulduğunda 241 memur, 2.777 işçi kadrolu olup, o tarihte ilçeleriyle birlikte 310 418 kişi nüfusu olan Kayseri için büyük bir istihdam sağlamıştır.

1928-29 yıllarında çevredeki mezarlık genişletilerek açılan ve 1935 yılında Sümer Bez Fabrikası'nın yapılması ile meydanı Sümer'e bağlayan İstasyon Caddesi'nin önemi artmış, nitekim aynı cadde üzerine; Halkevi (1932), Vali Konağı (1938), Kız Enstitüsü (1939) gibi önemli binalar yapılmıştır.

Fabrikanın faaliyete geçmesi ile birlikte 1935 yılında Sümer Spor adıyla bir spor kulübü kurulmuş ve 1936 yılında da 1966 yılına kadar 30 yıl Kayseri sporuna uzun yıllar hizmet edecek olan Sümer Stadı yaptırılmıştır. Böylece 1930 yılında kurulmuş olan Halkevi futbol takımının yanında Demirspor, Yılmaz Spor, Teyyare Spor ve Erciyes Gençlik takımları ile birlikte Kayseri'ye coşkulu bir spor etkinliği gelmesine katkıda bulunulmuştur.

Türkiye'nin bu önemli işletmesinde staj yapabilmek bile yeni meslek sâhibi olacaklar için bir imtiyazdı. Nitekim Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı rahmetli Turgut Özal'ın 1946 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Elektrik Bölümü 1.sınıf öğrencisi iken 1946 senesi yazında Kayseri Sümer Bez Fabrikası'nda staj yaptığını görüyoruz. 2 Ağustos 1946 tarihinde başladığı stajı 18 Eylül 1946 tarihinde tamamlamıştır. Bu

³³⁹Servetifünun26 Eylül 1935; Cumhuriyet 17 Eylül 1935

müddet içinde ağustos ayında 80,79 lira, Eylül ayında da 50,53 lira staj ücreti almıştır. Atölye şefinin “ilerde kamuya nâfi (faydalı) olacak bir elemandır” diye yazdığı “staj sicili belgesi” pekiyi derece ile verilmiştir.

1948 sonrasında, Sümerbank Yerleşkesi çevresindeki araziler çalışanlarına ve emeklilerine konut edindirmek amacıyla kurulan kooperatifler aracılığıyla yerleşime açılmıştır. Sümer Bank Kooperatifi Ortaklığı adında bir kooperatif kurulacak, işçi evlerini bu kooperatif yapacaktır. Kooperatifin statüsü hazırlanmıştır. Yapılan hesaplara göre, on beş sene sonra evlerin tapusu işçiye verilmiş olacaktır. Ev yapılacak saha 500 evliktir. Müracaat edenler çoktur. Bunlar arasında noter huzurunda kura çekilecek, ancak kurada isabet edenler ev sâhibi olabilecektir. Evlerin de bir dönüm bahçesi olacaktır. Fabrika müdürü İsmet Erdem’in başkanlığını yaptığı kooperatif büyük oranda amacını gerçekleştirerek birçok dar gelirliyi ev sâhibi yapar.

1969’a kadar, Sümer Yapı Kooperatifi, İşçi Yapı Kooperatifi ve Memurlar Yapı Kooperatifi adı altında 8 ayrı tipte, 300’ün üzerinde, çoğu tek katlı ve bahçeli konut üretilerek Yeni Mahalle ve Gazi Osman Mahallesi yerleşimleri ortaya çıkarılmıştır.

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, 1999 yılında işletmeye kapatılmış, özelleştirilmek yerine kamulaştırılarak Ağustos 1999 tarihinde Erciyes Üniversitesi’ne devredilmiştir³⁴⁰. Aralık 2003’de işletme alanı içinde kalan yapılar ve Ocak 2004’de ise, işletme alanı dışında kalan lojmanlar Kayseri Kültür Varlıkları ve Anıtları Koruma Kurulu tarafından tescillenerek koruma altına alınmıştır.

2005 yılı sonlarında Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü, Sümerbank Yerleşkesi’nin 1935 tarihli Dış Usta Evleri ile 1942 tarihli Dış Vazife Evleri’nin Emniyet Müdürlüğü Hizmet binasının bulunduğu ada içinde olan kısmını, Kayseri Emniyet Müdürlüğü’ne devretmiştir. Emniyet Müdürlüğü ise, tescilli lojmanların çamaşırhanelerini ve Dış Usta Lojmanlarını “güvenlik sorunu oluşturuyor” bahanesi ile yıkmıştır. Şu anda fabrika merkez yönetim ve üretim binaları AGÜ’ye devredilmiştir.

Sümer Bez Fabrikası İnşaat Hâlinde

³⁴⁰ Fabrika kapatıldıktan sonra dönemin Erciyes Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Şahin’in olağanüstü gayretleriyle bütünüyle üniversiteye dâhil edilmiştir.

1935 yılında Sovyetler Birliğinin kuruculuğunu üstlendiği Kayseri Bez Fabrikası (Sümerbank) için Sovyet heykeltıraşın yaptığı Atatürk heykeli.

1935'te Kayseri Sümer Bez Fabrikası'nı kuran dönemin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yönetimi, işin tamamlanmasının ardından jest amaçlı bir de Atatürk heykeli hediye etti.

Fabrikanın temel atma töreninde İsmet Paşa Konuşma yapıyor. (20 Mayıs 1934) İsmet İnönü bu tarihten dokuz yıl sonra 1943 yılında Cumhurbaşkanı iken ailesi ile birlikte fabrikayı ziyarete gelmiştir.

90. Kayseri'deki Spor Tesisleri 1936

Sümer Bez Fabrika'sının kuruluşundan bir sene sonra fabrikanın spor tesisi olarak 1936 senesinde bin kişilik bir stadla beraber yine üç adet te tenis kortu yaptırılmıştır. Bu stad, 1966 yılına kadar şehrin tek stadı olarak vazife yapmıştır. Stadın yanında yüzme havuzu ve antreman sahaları da bulunmaktadır. Sümer'de bir de kadınların büyük ilgi gösterdiği atlı atlı spoor kulübü kurulmuştur. Ayrıca biri belediye parkında ve diğeri de Tayyare Fabrikası'nda iki adet daha tenis kortu mensuplarına hizmet vermektedir.

Şehirde bu tarihte Sümer, Demir, Yılmaz, Erciyeş spor kulüpleri faaliyet göstermektedir. Bütün spor faaliyetleri Kayseri Valisi Mustafa Adli Bayman'ın himayesinde yürütülmektedir. Spor faaliyetleri için Halkevi ve özel idare'nin yardımları dışında 1937 yılı bütçesine 1000 lira tahsisat konulmuştur.

91. Kurşunlu Câmî î Parkı'nın Yapıtırılması 1936

Belediye Reisi ve Vali Mustafa Adli Bayman zamanında Mimarsinan Câmî î etrafındaki arsa düzeltilmiş ve tanzim edilmiştir. Park olarak ağaçlandırılmış, çimlenmiş ve etrafı da duvarlarla çevrilmiştir. Parkın iki tarafına ufak taşlarla kaldırım döşenmiş içine de fiskiyeli bir havuz yaptırılmıştır.

92. Bankalar Caddesi'nin Açılması 1936-1937

Belediye Reisi Hayrullah Ürkün (Filinte) zamanında şehrin çarşı içindeki en önemli caddesi olan Kazancılar Caddesi'ne paralel olarak bir cadde daha açmak ihtiyacı doğmuş ve bu maksatla gerekli istimlâkler gerçekleştirilerek geniş bir cadde açılmıştır. Şehrin çarşı ve dükkân ihtiyacını karşılayan bu cadde üzerinde daha sonra birçok banka şubesi açılınca ismi "Bankalar Caddesi" olarak tescil edilmiştir.

93. Kayseri Vilâyetinin 1936 Yılındaki İdarî Yapılanması

Kazalar (6 adet) adet)	Nâhiyeler (19)	Köyler (548)
1-Merkez Kaza	Hacılar Himmetdede Erkilet Gesi Muncusun	92

	Talas	
	Felahiye	
2-Bünyan Kazası	Akkışla, Sarıoğlan, Elbaşı	87
3-Develi Kazası	Bakırdağı, Tomarza, Yahyalı	109
4-İncesu Kazası	Karahisar	27
5-Pınarbaşı Kazası	Kaynar, Pazarviran, Sarız, Toklar, Viranşehir	204
6-Ürgüp Kazası		29

94. Kayseri’de ilk Özel Sektör Tekstil Fabrikası 1936-1937

Bu fabrika Hatıplar (Küçükdeveci ailesi) tarafından Reşadiye köyünde bir kilisenin içinde 1000 iğ kapasiteli olarak faaliyete başlamıştır.

95. Şehir Kulübü Binasının Yapıtırılması 1937

Belediye Reisi Hayrullah Ürkün zamanında İstasyon Caddesi genişletilerek düzenlenmiştir. Bu meyanda Cumhuriyet Meydanı’nın Sâhibiye Medresesi tarafına, geniş bir bahçe içinde, Şehir Kulübü binası temeli Vali Mustafa Adli Bayman tarafından atılmıştır. O dönemin en modern binası olan bu binanın, zemin katı şehir kulübü, ikinci katı ise, şehir oteli olarak tanzim edilmiş idi. Şehir kulübünün tüzüğü 6 İkinci teşrin 1939 tarihli Kayseri gazetesinde yayınlanmış ve kurucuları; Savcı Hayri Ertürk, Belediye Başkanı Necmettin Feyzioğlu, Rüştü Erinçer, Sümer Bez Fabrikası Müdür Sadık Bigat ve CHP Başkanı İbrahim Pekmezci idi. Binanın içi çok modern bir şekilde donatılarak 20 Mayıs 1940 Pazartesi günü Vali Şefik Soyeri tarafından açıldı.

1950 senesinden sonra üst kat, Demokrat Parti İl Merkezi olarak kullanılmaya başlamıştır. 1960 askerî darbesinden sonra Meydan’ın genişletilmesi gerekçe gösterilerek bu güzel bina tamamen yıktırılarak yok edilmiştir. (Vali ve Belediye Başkanı Sedat Tolga zamanı)

96. Kayseri’de Zenaat Erbâbının Sayıları ve Kazançları 1937

Bu tarihte Vali Mustafa Adli Bayman’ın İçişleri Bakanlığı’na Kayseri’nin sanayi, ticaret, üretim ve sosyal kurumları ilgili verdiği raporda belirtildiğine göre; birinci sınıf sanat sahiplerinin 150, ikinci sınıf sanat sahiplerinin ise 75 kuruş kazanabilecekleri ve ortalama olarak her sanat sâhibinin günlük kazancı yüz kuruş olarak tahmin edilmektedir.

	Zenaat erbâbının sayıları ise şöyledir;		
--	---	--	--

<u>Adedi</u>		<u>Türü</u>	
80		Maranrgoz	
600		Kilimci	
30		Sandıkçı	
8		Boyacı	
10		Firengici	
40		Nalbant	
5.000		Halı İşçisi	
30		Sobacı	
15		Dökmeci	
150		Dokumacı	
10		Şekerci	
10		Tenekeci	
50		Pastırma İmalatçısı	
30		Saraç	
550		Taşçı	
40		Kalaycı	
300		Duvarcı	
50		Dabak	
30		Demirci	
30		Leblebici	
80		Bakırcı	
10		Kürkçü	
140		Kunduracı	
100		Terzi	
120		Fırıncı	
100		Terlikçi	

5		Kaşar Peynircisi	
20		Araba İmâlâtçısı	

97. Bir Zabıta Vakası 1937

9 Ağustos Pazartesi gecesı, Kıkıkapı Mahallesi'nde oturan Kaleli Receb'in evinde toplanan Ahmet, Behçet, Halil İbrahim, Ali Rıza ve Burhan adındaki şahısların eski genelev sermayelerinden Deli Nazlı isimli kadını komşularının duyup işiteceği bir âhenkle oynattıkları ihbar edilmiş, bunun üzerine adı geçen eve bir baskın düzenleyen polis ekibi, bu şahısları suçüstünde yakalamışlardır. Derhâl mahkemeye sevk edilen sanıkların her birine birer ay hapis cezası verilmiştir.

98. Vali Konağı'nın Yapılışı 1938

Yeni düzenlenmiş bulunan İstasyon Caddesi'ne Kayseri Valisi Adli Bayman'ın gayretleriyle 28.1.1938 tarihinde başlanılıp 1939 yılında bitirilen 38.000 tı keşif bedelli Vali Evi yaptırılmıştır. Bodrum, zemin kat ve birinci kat olmak üzere kaloriferli taş bir binadır. Müştemilat olarak arka bahçesinde bir şoför evi vardır.³⁴¹

99. Atatürk Bulvarı'nın Açılışı ve Diğer İmar Faaliyetleri 1938

1938 yılı içinde Belediye tarafından 33.919 lira sarf edilerek İstasyon binasının karşısından Düvenönü'ne (Dört dükkân önü) kadar uzayan bir bulvar açılmıştır. 32 metre genişlikte ve 1256 metre uzunluğunda olan bu caddeye parke döşenmiş, ağaçlandırılmış ve ışıklarla donatılarak "Atatürk Bulvarı" ismi verilmiştir.

Aynı bulvar üzerine bakımsız hâle gelmiş Gültepe Memleket Hastanesi'nin yerini almak üzere 120.000-130.000 TL keşif bedelli ve Mâliyet bedelini husûsî Muhasebe bütçesinden harcamak üzere modern bir hastane yapılması plânlanmış ve temeli atılmıştır.

Aynı sene içinde şehrin İmar çalışmalarına devam edilmiş, Hükümet Dairesi civarında postahâne binasından İtibâren şehir dışına kadar Talas ve Tayyare Fabrikası Caddesi iki taraftan istimlâkler yapılarak genişletilmiş, yol parke taşı ile kaplanmış ve kenarları ağaçlandırılmıştır.

İnhisarlar İdaresi de Meydan'daki Postahâne'nin güney bitişiğine 34.000 lira bedelli İnhisarlar Müdürlüğü binası (Tekel Binası) inşaatına başlamış ve 1939 yılı içinde bitirilmiştir.

Kıkıkapı'da bu yıl içinde 20.000 lira Mâliyetli İş Banası Kayseri Şubesi binası yaptırılmıştır.

Hükümet Binası karşısındaki Niğde Caddesi (İstanbul Caddesi) üzerindeki eski dükkânlar yıktırılmış ve bazı bölümlerine beton yaya kaldırımları yaptırılmıştır.

³⁴¹ Erciyes Dergisi, sene: 1947, sayı:53, sayfa:13

Şehrin ticaret semti olan Kazancılar ve Kışıkapı Caddelerinde bulunan eski kaldırımlar söktürülerek tamâmen parke taşı ile kaplanmıştır.

100. Kale Etrafındaki Hendeklerin Tamâmen Kapatılması 1938

Muhtemelen Selçuklular Dönemi'nden sonra uzunca bir zaman fonksiyonunu kaybetmiş bulunan İç Kale'nin etrafındaki hendekler, Evliya Çelebi'nin: "*Kışın su dolu olan sur etrafındaki hendeğe bahar günlerinde bostan ekerler latif sebze olur*" dediği gibi³⁴² bir dönem sebze bahçeleri olarak kullanılmış fakat son dönemlerde bakımsızlık sebebiyle çöplük hâline geldiğinden 1938 yılında Belediye Reisi olan Mustafa Toksöz zamanında, Vali Adli Bayman'ın da desteği ile kapatılarak buralara parke döşeli yollar yaptırılmıştır.

Talas ve Teyyare Fabrikası'na giden yollara da parke döşenmiş ve iki tarafı ağaçlandırılmıştır. Aynı sene içinde çarşıdaki yaya kaldırımları tamamen çimento ile yenilenmiştir.

101. Gedikli Erbaş Hazırlama Okulu Açılması 1938

Humbaracı Ahmed Paşa'nın, Sadrazam Topal Osman Paşa'nın himâyesi ile kurmuş olduğu "Humbarahâne ve Hendesehâne" adlı askerî teknik eğitim kurumu, bugünkü anlamıyla bir nevi "Astsubay Sınıf Okulu" nun temelini teşkil ederek ve çeşitli isim ve statü değişiklikleriyle devam etmiştir. Sonradan "Gedikli Mektebi" adını alan ilk kurulan okulların bir kısmı savaşların etkisi ve toprak kaybı dolayısıyla kapanmış ve 1938 yılında kapatılan bu okulların yerine Konya, Elâzığ, Kırıkkale ve Kayseri-Zencidere'de birer "Gedikli Erbaş Hazırlama Okulu" açılmıştır. Okul eski Eytamhâne binasında 1953 yılına kadar "gedikli (astsubay) yetiştirmiş olup, 1953 yılında bu türlü bütün okullarla birlikte kapatılmıştır.

Bu okulla ilgili bir olayı burada zikredelim; 1945 yılı 7 Mayıs'ta Almanlar resmen mağlup edilip teslim olunca ABD ve müttefiklerinin hem ülkelerinde ve hem de bütün dünyadaki teşkilâtlarında çılgın sevinç gösterileri yapılır. Bu gösterilere Talas Amerikan Koleji yöneticileri de katılır. Bu sırada kolej önündeki bayrak direğine bir Amerikan bayrağı çekilir.

Zencidere Gedikli Okulu'nun Müdürü Yarbay Halil Nuri (Yurdakul) Bey uzunca bir zaman burada asılı bulunan Amerikan bayrağının indirilerek Türk bayrağı çekilmesini Kolejin Amerikalı Müdürü'ne birkaç defa ihtar eder. Amerikalı Müdür, her seferinde bir bahane uydurarak kendi bayrağını indirmemesi üzerine Gedikli Okulu'nun öğrencileri marşlarla kolej önüne kadar bir yürüyüş yaparlar ve gönderdeki bayrağı indirerek Türk bayrağını dalgalandırır³⁴³.

³⁴² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, S:68.

³⁴³ Halil Nuri Bey'in oğlu, İstanbul'da ev arkadaşım, Diş hekimi Özer Yurdakul anlatmıştı.

Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Kurulması 1938

Toprak Mahsulleri Ofisi, 1938 yılında kurulan, sermayesinin tamamı devlete ait, tüzel kişiliğe ve faaliyetlerinde özerkliğe sahip, sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir İktisadî Devlet Teşekkülü'dür.

(Toprak mahsulleri ofisi kanunu (Resmî Gazete ile neşir ve ilâm: 13/VİL/1938-Sayı: 3958) No. Kabul tarihi 3491 24- VI- 1938 BİRİNCİ MADDE — Bu kanımda yazılı işlerle iştigal etmek ve sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek sûretiyle kurulan İktisadî Devlet Teşekküllerinin teşkilâtı ile idare ve murakabeleri hakkındaki 3460 sayılı kanun hükümlerine tâbi bulunmak ve mezkûr kanuna göre hükmî şahsiyeti hâiz olmak üzere bir (Toprak Mahsulleri Ofisi) kurulmuştur. Bu Ofis İktisât Vekâleti'ne bağlı olup merkezi Ankara'dır.)

102. Kayak Sporunun Kayseri'ye İlk Girişi 1938

Kayseri'ye kayak sporunun girmesine ilk teşebbüs edenler Kayseri Eczahanesi sâhibi Hazım Gönen ile (o zaman) Kayseri Lisesi Tarih, Coğrafya öğretmeni bulunan Mehmet Ötügen'dir.

1938 yılında Kayseri'ye gelen Mehmet Ötügen Bölge Anbarı'nda eskiden kalma iki kayak bulunduğunu öğreniyor. (Bu kayaklar bölgeye çok eskiden gönderilmiş, hiç kullanılmamıştır) Mehmet Ötügen bu ilk kayaklarla Teyyare Fabrikası yanındaki sırtlarla kayak eksersizleri yapmağa başlamıştır. Mehmet Ötügen'in teşviki ile birkaç meraklı da toplanmıştır. Eczacı Hazım Gönen 24.10.1939 tarihinde Kayseri'de (Selçuk Spor) adlı bir kulüp kurmuş ve İstanbul'dan en iyi cinsten on takım kayak, kayak ayakkabısı, rüzgâr ceket ve diğer kayak ve levâzımı getirtmiştir. Bu kayaklar Kayseri'de kayak sporunun yayılmasına çok yardım etmiştir. Selçuk Spor Kulübü bir yıl sonra gençlik kulübüne katılmış, malzemesi de bölgeye verilmiştir.

O zamanlar Kayseri'de, Bursa'da da kış sporlarını çok himaye etmiş bulunan Vali Şefik Soyer bulunuyordu. Valinin teşviki ile Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü de kayaklar getirtmiş ve kış mevsiminin devamı müddetince hemen her hafta kayak partileri yapılmıştır. O zamanlar otobüsle Hisarcık Köyü üstündeki şimdiki birinci sığınak yerine gidilirdi. Sığınak olmadığından kayakların altında barınmağa çalışılırdı. İlk kayak gezilerine Vali de sık sık katılarak sporcuları teşvik etmiştir.

103. Kayserili Tüccarların 8. İzmir Enternasyonal Fuarı'na Katılmaları 1938

Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası'nın organizesi ile Kayserili tüccarlar ilk defa 8 Ağustos 1938 tarihinde 8. İzmir Enternasyonal Fuarı'na katıldılar. Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası bu vesile ile Kayseri'nin o tarihteki ticârî ve sosyal durumunu anlatan bir kitap yayınladı.

Bu tarihte Başvekil Celal Bayar, Kayseri Valisi M. Adli Bayman ile Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı da Erciyes Eczanesi sâhibi Mustafa Mahir Kafesçioğlu idi.

104. Cumhuriyet Döneminde Kayseri'den Yurt Dışına Yapılan İlk İhracat 1938

Kayseri'nin Yurt dışına ilk ihrâcatı 1938 yılı içinde Berlin'deki büyük ve meşhur tohum kurumuna yaptığı yüksek kaliteli yonca tohumudur. Yonca eleme istasyonunda elendikten sonra muntazam ambalajlanan 30 ton yonca tohumu Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası'nın yaptığı bir törenle vagonlara yüklenilerek gönderilmiştir.

105. 1938 Yılında Kayseri'nin Genel Göstergeleri

Bu yıl içinde Kayseri'nin önemli endüstri kuruluşları; Sümerbank Kayseri Bez Kombinası, Bünyan Yünlü Dokuma ve Elektrik, Erciyes Bez ve Kayseri Un Fabrikalarıdır.

Şehrin alanı 525 hektar olup, belediyenin bu yıl ki bütçesi ise 199.975 liradır. Şehrin elektriği 30 km. uzaklıktaki Bünyan Kazası'nda kurulu bulunan "Kayseri ve Civarı Türk Elektrik Anonim Şirketi" ne ait iki su türbünü ile 3150 volt gücündeki iki dinamo ile sağlanmaktadır.

a-Sağlık Kurumları:

1-Memleket Hastahânesi: Etnoğrafya Müzesi'nin güneyindeki elli yataklı bu hastahâne; dâhiliye, hariciye ve röntgen uzmanları bulunmaktadır. Ayrıca bir eczacı, üç hemşire iki idare memuru ve yirmibir hizmetli görev yapmaktadır. Askerî hastahânenin göz, asabiye ve K.B.B uzmanlarından da faydalanılmaktadır.

2-Sümer Bez Fabrikası Hastahânesi: Yirmi yataklıdır. Dâhiliye, hariciye uzmanları ile bir pratisyen hekim, bir diş hekimi, bir sağlık memuru, bir hemşire ve yedi hizmetli görev yapmaktadır.

3-Belediye Zührevî Hastalıklar Dispanseri:

4-Sıtma Mücadele Merkezi: Bir reis, bir laboratuvar şefi, üç tabip ve on üç sağlık memuru ile hizmet vermektedir.

5- Yeni açılan Atatürk Bulvarı üzerine 100 yataklı ve 120.000 Mâliyetli Devlet Hastanesi inşaatına başlanmıştır.

b-Kayseri Barosu:

Avukat Sait Azmi Feyzioğlu'nun başkanlık ettiği baroya yirmibir avukat kayıtlıdır.

c-Okullar:

Vilâyet merkezinde Kayseri Lisesi, Develi'de Develi Ortaokulu, Talas'ta Talas Amerikan Koleji vardır. Ayrıca Nize, Develi, Bünyan ve Ürgüp ve köylerinde toplam 93 ilkokul bulunmaktadır. Zencidere'de de 1938 yılı içinde "Gedikli Erbaş Hazırlama Okulu" açılmıştır.

1938 yılı içinde Kayseri’de bulunan resmî ve özel kurum ve kuruluşların sayıları ise şöyledir;

Bankalar	3
Fabrikalar	6
Matbaalar	2
Eczaneler	1
Oteller	6
Hanlar	12
Hamamlar	6
Değirmenler	32
Halı imâlatçıları	20
Pastırma İmâlatçıları	40
Hububat Tüccarları	15
Ziraat Aletleri ve Yedek Parçacıları	4
Otomobil ve Yedek Parçacıları	3
Manifaturacı	135
Tuhafiyeci	40
Hazır Elbise ve Eski eşya Satanlar	80
Hazır Ayakkabıcılar	80
Demir ve Saç Tüccarı	5
Halı, kilim Tüccarı	15
Mobilya Tüccarı	3
Bakkal	250
Müteahhit	13
Fırıncı	110
Kasap	60
Sebzeci ve Manav	60
Kuyumcu	7
Sarraf	4
Demirci	35
Tenekeci ve Camcı	20
Saraç	15
Araba Yapan	15
Marangoz ve keresteci	8
Terzi	63
Berber	100
Odun ve Kömür Tüccarı	10
Kunduracı	55
Yemenici	65
Kahvehane	15
Sinema	1

Debbağ	50
Bağırsakçı	2
Komisyoncu	4
Dökümhane	3
Şişe Tabak Çanak Vs.	12
Demirhane	2
Lokanta	5
Aşçı ve Kebapçı	30
Şekerci	23
Soba Helke Vs.	60
Küçük Esnaf	1089
Bankalar:	
Türkiye İş Bankası	
T.C.Ziraat Bankası	
Osmanlı Bankası	
Matbaalar:	
Vilâyet Matbaası	
Yeni Matbaa	
Sümer Matbaası	
Gazete ve Mecmualar	
Kayseri Gazetesi (Vilâyet Gazetesi)	
Erciyes Dergisi (Halkevi Tarafından Aylık çıkarılır)	
Hayır Cemiyetleri:	
T.Çocuk Esirgeme Kurumu	
T.Kızılay Kurumu	
Ulusal Ekonomi Ve Artırım Kurumu	
T.Hava Kurumu	
Spor Kulüpleri:	
Atlı Spor Ocağı	
Erciyes Spor K.	
Sümer Spor	
Demir Spor	
Uçak Spor	
Doğu Spor	
Diğer Kurumlar:	
Halkevi	
Baro	
Ziraat Odası	

106. Kız Enstitü Binasının ve İnönü İlkokulu'nun Bitirilerek Öğretime Açılması 1939

Kız Enstitüsü, Kayseri Valisi Adli Bayman zamanında HacıkılınçCâmi î'nin tam karşısına yapılmasına başlanarak, Vali Şefik Soyeri zamanında tamamlanıp 1939-40 ders yılı başında, 2. İkinci Teşrin 1939 Perşembe günü öğretime açılmıştır.

İlk müdiresi Zekiye İlkesen olan Okul, Akşam Kız Sanat Okulu ve Kız Enstitüsü olmak üzere iki üniteden meydana geliyordu. Açılışında 10 öğretmeni ve 132 öğrencisi vardı. Akşam Kız Sanat Okulu'nun öğretim süresi iki yıl ve 12-45 yaşlarındaki okuryazar bayanlar kaydediliyordu. Kız Enstitüsü'nün ise talebe sayısı 108 olup, beş sınıflı idi.

Daha önce Kıkıkapı'da bulunan ve bir yangın sonucu zarar gören İnönü İlkokulu, şimdiki Öğretmen Evi'nin yerine on dersaneli tek katlı olarak yaptırıldı. Bu caddeye de "İnönü Caddesi" adı verildi. Bu isim muhtemelen Demokrat Parti döneminde değiştirilerek "Metecaddesi" adını almıştır.

Bu caddenin doğusunda kalan araziler (Kız Enstitüsü, Vali Konağı, Halkevi ve İnönü Mektebi'nin doğusu) tamamen sebze bahçelerinden oluşuyordu. Cürcürler Mahallesi ile Hacıkılınç Mahallesi arasındaki gençlerin oynadığı taş döğüşleri de burada yapılırdı.

107. Kayseri - Tekir - Develi Yolu İle Ürgüp Köprüsü ve İncesu Hükümet Binasının Yaptırılışı 1939

Kayseri-Tekir yolu bu tarihe kadar sadece keçiyolu şeklinde olup motorlu taşıtların geliş gidişine uygun değildi.

1939 yılının inşaat mevsimi ile birlikte NâfiaTeşkilâtı'nın programına alınan yol, zor şartlarda yapılarak hizmete açılmıştır. Yolun yapımında mevsim ve arazi şartları birçok köprü ve menfez yapılarak aşılabılmıştır.

108. Kayseri Ticaret Müdürlüğü'nün Kuruluşu 1939

Ticaret Vekâleti'nin kararı ile 12 yerde Bölge Ticaret Müdürlüğü ihdas edilmiştir. Bunlardan birisi de Kayseri'de kurulmuş olup, Kırşehir, Niğde ve Yozgat bölgelerini içine alıyordu.

109. Sâhibiye Medresesi'nin Müze Yapılması ve Halkevi Binası'nın Temelinin Atılması 1939

³⁴⁴ Sekizinci İzmir Fuarında Kayseri, 1938, Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası Buroşürü, s:26-27

Bu sene içinde Sâhibiye Medresesi Maarif Vekâleti tarafında restore ettirilerek “İslâm Eserleri Müzesi” hâline getirilmiştir.

Üzerinde Kız Enstitüsü, Vali Konağı ve Sâhibiye Medresesi'nin bulunduğu, şehri Sümer Bez Fabrikası'na bağlayan yolun üzerine Halkevi Binası'nın temeli atılmıştır.

110. Köylü Talebe Yurdu'nun Açılışı 13 Ekim 1939

17 Kasım 1938 günü Nuh Naci (Yazgan) tarafından Kayseri Lisesi'nin tam kaşısına yapılacak talebe yurdunun temeli atıldı. İnşaat yapılma sürecinde Rifat Çalıka tarafından takip edildi. Nihayet 13 Ekim 1939 günü Adana'dan gelen Nuh Naci Bey'in de bizzat bulunduğu bir törenle ve Kayseri Valisi Şefik Soyeri tarafından hizmete açıldı.

111. Hükümet Binası'nın Yapılışı 1939-1942

Vali Şefik Soyeri tarafından 2. İkinci Teşrin 1939 Perşembe günü temeli atılmıştır. Üç sene süren inşaattan sonra Vali Cavit Ünver'in bir konuşması ile 30 Ağustos 1942 tarihinde törenle açılmıştır.

Bu güzel taş bina, Ocak 1996 tarihinde yıktırılarak, doğusuna daha büyük fakat genel olarak beğenilmeyen yeni bir hükümet binası yaptırılmıştır.

1939'da yıkılan önceki Hükümet Binası

Solda 1942’de hizmete giren Hükümet binası, Saat Kulesi, Askeri Hastane ve sağda PTT ve Tekel binaları

112. VI.Dönem Milletvekilliği Seçimi 1939

3 Nisan 1939 Pazar günü yapılan seçimlerde 1. Salih Turgay, 2. Nazmi Toker, 3. Suat Hayri Ürgüplü, 4. Reşit Özsoy, 5. Ahmet Hilmi Kalaç, 6. Faik Baysal, 7. Sadettin Serim, 8.Ömer Taşçıoğlu milletvekili seçilmişlerdir.

113. Dikimevi’nin Yapılışı 1939-1942

Plevne Mahallesi’nde kurulmuş olan Askerî Dikimevi uzun yıllar birçok kişiye işkapısı olmuş fakat her ne sebepten se 1980’li yıllarda Sivas’a taşınmıştır. Bugün onun yerine “Adalet Sarayı” binası yapılmıştır.

114. PTT Binası’nın Yapılışı 1939-1942

Vali Şefik Soyeri zamanında Cumhuriyet Meydanı’nın doğu ucuna yaptırılarak hizmete girmiştir. İçinde her türlü posta ve manuel telefon hizmetlerinin verildiği bu taş bina, 55 sene hizmet verdikten sonra 1997 yılında Büyükşehir Belediyesi tarafından meydan tanzimi sebebiyle yıktırılmıştır.

115. Kayseri Ticaret Lisesi Binası’nın Yapılarak Öğretime Açılması 1939-1942

Kayseri ve çevresinin muhasebe konusundaki ara eleman ihtiyacını karşılamak üzere 1925 yılında Orta Ticaret Okulu olarak açılmış bulunan eğitim kurumuna ek olarak 8 Birinci Teşrin 1942’de “Kayseri Ticaret Lisesi” adıyla öğretime başlamıştır.

23 Nisan 1943’de tamamlanan “Kömürlük Mektebi” olarak da anılan yeni binasında hizmete giren lise, üçer sınıflı orta ve lise kısmından meydana geliyordu. 1968/69 Eğitim öğretim yılında Orta Ticaret Okulu kaldırılarak Fevzi Çakmak

Mahallesi'ndeki 14 derslikli şimdiki binasına taşınmıştır. Okul binası da 1970 yılında yıkılarak yerine şimdiki "50. Yıl Dedeman İlköğretim Okulu" yaptırılmıştır. Eski sanayi girişinde bulunan Gâzipaşa Mektebi (Çorakçılar Mektebi) ile aynı mîmârî plânda yapılan ve Cumhuriyet'in ilk dönemleri eserlerinden olan bu güzel binanın hangi akılla yok edildiğini anlamak mümkün değildir.

Kömürlük Mektebi

116. İnhisarlar (Tekel)Baş Müdürlük Binası'nın Yapılışı 1939-1942

Yapımına 1939 yılından başlanılan bu bina 1942 yılında bitirilerek hizmete sokulmuştur. Güzel bir mîmârî üslûba sahip olan bu sütunlu bina, Şubat 1996 yılında Belediyen'in yeni Meydan düzenlemesi sebebi ile iki yanındaki PTT ve Sait Azmi Binası ile birlikte yıktırılmıştır.

117. Kayseri'de İlk Akaryakıt İstasyonları 1944

1910 yılında ilk müteşebbisin İtalya'dan getirdikleri üç adet otomobil, ticârî olarak işletilmemiş ve İstanbul'a gönderilerek orada satılmıştı. Bu kötü gelişen macera üzerine uzunca bir zaman, dünyada yaygınlaşmakta ve gelişmekte olan motorlu taşıtlar Kayseri'ye giremedi. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Anadolu'da yavaş da olsa motorlu taşıtlar yaygınlaşmaya başladı. Bu gelişmeye paralel olarak yakıt ihtiyacı belirdi. Önceleri haftada iki defa Samsun limanına sefer yapan gemilerin Rus NEFT-SENDİCAT firmasından tenekelerle getirdiği benzin, gazyağı ve mazot Kayseri'ye sevk ediliyordu. Daha sonraları vagonlarla getirilmeye, varillere doldurulmaya, kamyonlarla şehir merkezine taşınmaya ve buralarda bidonlarla satılmaya başladı. Buradan bir kısmı kolla ve insan gücüyle çalışan makinelerle araçlara satılıyor, bir kısmı da çevre vilâyetlere satılıyordu. 1940'lı yılların sonlarından itibaren pompalar elektrikle çalışan sisteme dönüştü.

Kayseri’de Düvenönü’nde ilk “Mobil” istasyonu Arif Molu tarafından 1944 yılında açıldı. Burada gazyağı, benzin ve motoryağı satılmaktaydı. Ayrıca Goodyear lastikleri ile Dodge ve Ford otomobillerinin acentelikleri de yürütülmekteydi. Daha sonra Düvenönü’nden Cumhuriyet Meydanı’na uzanan cadde üzerinde “Kaldırım Tipi” denilen pompalara Ahmet Kedici ve Ahmet Uzandaç’ın açtığı BP istasyonu, aynı cadde üzerinde biraz ileriye 1945 yılında Osman ve Ahmet Endirlik kardeşlerin açtığı “Shell” firması ile 1950’li yıllarda Mustafa Germirli’nin açtığı “Türk Petrol Castrol” pompası ile yine Arif Molu’nun Kiçikapı’da Selahaddin Hamamı’nın yanına açtığı istasyon ve Attaroğulları’nın Eski Sanayi İstanbul caddesine açtıkları “Petrol Ofisi” istasyonu eklendi³⁴⁵. Bu çok kârlı iş, özellikle Arif Molu tarafından önce Boğazköprü’ye 1950 yılında bir depo yaptırılarak Kumalı, Yeşilhisar ve Bünyan’da da on kadar yeni istasyon açılarak genişletildi³⁴⁶.

Bu arada Düvenönü-Cumhuriyet Meydanı arasındaki surların önünde bulunan bu “Kaldırım Tipi” pompaların çevresinde hem oto lastiği ve yedek parçası satılmaya başladı. Şimdiki Hattat Oteli’nin yerinde “Emniyet Garajı ile Güven Garajı” isimli iki firma Sivas, Ankara ve Adana’ya “balta burunlu” kamyonlardan bozma Bursa’da yaptırılan otobüslerle ve kamyonlarla insan ve mal nakliyatına başladılar.

Özellikle Adana tarafından gönderilen kamyonlara mal yüklenip brandası bağlandıktan sonra birkaç tane de yolcu alınır. Açıkta brandanın üzerinde seyahat edecek olan insanlar 25 kuruş vererek şöfor mahâllinde gitmeye çalışırlardı.

Bu akaryakıt istasyonları 1995 yılında Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe döneminde kaldırıldı.

118. Bisiklet Ehliyetlerinin Kontrolü 1940

³⁴⁵ Bu bilgiler ve fotoğraf Sn. Uğur Endirlik’ten alınmıştır.

³⁴⁶ Sait Molu, **Toprak Ağalığından Sanayiciliğe**, Haz. Mehmet Şahin, Dergâh yay. İst. 2013, s.144

Belediye başkanlığı tarafından yayınlanan bir genelge ile bisiklete bineceklerin ehliyetini görmeden veya ehliyetsiz olduğunu bildiği hâlde bisiklet kiraya verenlerin “Belediye Ahkâmı Cezaiye kanununun” 1. maddesi gereğince cezalandırılacakları bildirildi. (12.2.1940) Bu uygulama sırasında belediye zabıta memurları tarafından bisikletlere plâka mecburiyeti getirilmiş ve ehliyetsiz ve plâkasız bisiklete binenlerin bisikletlerine el konularak ayrıca para cezası uygulanmıştır.

119. Taş Dövüşü Geleneğinin Yasaklanması 1940

Selçuklular döneminde bir savaş birliği olan sapanlılar, Osmanlı ordusunda da bir müddet devam etmiş sonra zaman içinde savaş âlet ve metodlarının değişmesi ile önemini kaybederek bu birlikler dağıtılmış ancak bir töre ve spor mahiyetinde bu zamanlara kadar taş dövüşü sembolik olarak devam edegelmiştir. İki grubun örme sapanlarla yaptığı bir oyun sırasında gâlip gelen mahalle dövüşçüleri yenilen mahallenin fırınlarını basar ve fırındaki börek çörek ne varsa alır götürürdü.

Mahalleler arasında bir rekabet ve üstünlük mücadelesi hâline gelen bu tehlikeli oyunun zaman zaman ağır yaralanmalara sebep olduğu görülmekte idi. Bu oyunun yasaklanması için Vilâyet Makamınca 21 Mart 1940 tarihinde zabıta teşkilâtına emir verilmiş ve yakalanan çocukların velilerinin para cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. Taş dövüşleri bütün tedbir ve yasaklara rağmen zaman zaman polislin önleme müdâhalelerine rağmen geleneksel olarak 1950-55 li yıllara kadar devam etmiştir. Bu tehlikeli oyun, şehirleşmenin getirdiği sosyal gerekçeler ve nüfus artışı yüzünden mahallelerin büyümesi ve sayısının artması ile önemini kaybetti.

Bu dövüşte kullanılan sapanlar gayet sanatlı olurdu. Taş konulan yere “aya” denir ve genellikle meşinden yapılırdı. Sapanın iki kolu olur ve kollardan birisinin ucunda orta parmağın sıkıca gireceği bir delik olur, diğer kolda ise “kaytan” denilen ve ipek ipliklerden oluşan bir uç yapılırdı ki sapanla taş fırlatılırken bu ipek kaytan tabanca gibi ses çıkarırdı. Sapanın kolları yılan örgüsü, saç örgüsü veya karmaşık örgü gibi gayet sıkı ve sağlam yün iplerden örülürdü.

Kayseri’de Geleneksel Taş Dövüşü Yapılan Mahalleler:

Çorakçılar-Gülük / Çorakçılar- Çifteönü / Çandır- Karataş / Çandır-Çaparlar / Çaparlar-Gülük / Hacıkılınc-Çürçürler/ Hunat-Tabaklarönü / Yalman-Gülük / Yeniceismail-Çürçürler / Kırnardı-Hisarçık / Hisarçık-Şehir

120. Pazarviran (Pazarören) Köy Enstitüsü’nün Açılışı 1940

Kültür Bakanı Saffet Arıkan İlk Öğretim Genel Müdür Vekili İsmail Hakkı Tonguç, Atatürk’ün desteğiyle 1936’da “Köy Eğitim Kursları” projesini hayata geçirdiler. Buna göre; Askerliğini çavuş olarak yapmış köylü çocukları, 8 aylık bir kursla köylülere okuma-yazma ve basit hesap öğretecek seviyeye getirilecek, günlük hayatlarında kendilerine yol gösterecek temel bilgileri almış olarak yetiştirildikten sonra

geldikleri köylere “eğitmen” olarak tayin edileceklerdi. Eğitmenler gittikleri köylerde köy ilkokulları da yapacaklardı.

Bu projeye uygun olarak 1936 yılında İzmir-Kızıllıllu’da, sonra yine aynı yıl Eskişehir Çifteler-Mahmudiye’de 1937’de İzmir Kızıllıllu’da “Köy Öğretmen Okulu ve Eğitmen Kursu” açıldı. 1937’den itibaren İzmir, Eskişehir, Kars, Edirne, Erzincan, Kocaeli, Kayseri, Malatya, Kastamonu, Manisa gibi pek çok yerde eğitim kursları açıldı. Köy Eğitmen Kursları 1946’ya kadar açık kaldı. Bu kurslarda, 10 yıllık sürede 30’u kadın 8.675 eğitimci yetiştirilip köylere gönderildi. Bu eğitimci sayesinde 6.598 köy ilkokul yapıldı. Bu köylerden bazıları, nüfusu 150’den az olan dağ köyleriydi.

1938 ve 39 yıllarında çeşitli yerlerde açılan öğretmen okulları 1940 yılında “Köy Enstitüleri” ismini almışlardır. Aynı yıl Türkiye’nin çeşitli yerlerinde 10 adet Köy Enstitüsü daha açılmasına karar verilmiş ve gerekli yatırımlar yapılarak 26 Ağustos 1940 tarihinde hepsi aynı anda açılmıştır.

Pazarviran Nâhiye Müdürü Ethem Nuri Öker’in (Sarı Müdür) öncülüğünde otuz köyün imcelesiyle yaptırmış olduğu 12 derslikli, yatakhane, mutfak ve yemekhanesi bulunan iki katlı okul binasında “Pazarviran Köy Enstitüsü” de aynı tarihte saat 11.00’de Enstitü’nün Müdürü Sabri Kolçak ve Kayseri Valisi Şefik Refik Soyeri’nin birer konuşması ile hizmete girmiştir. Okulda kız ve erkek öğrenciler yatılı olarak eğitim görüyorlardı.

Daha sonraki yıllarda sayıları 21’e kadar çıkan bu okullar 1954 yılında Demokrat Parti döneminde ilköğretim okullarına çevrilmiş, Pazarören Köy Enstitüsü de Mimar Sinan İlköğretim Okulu’na dönüştürülmüştür.

Köy Enstitüsü Öğrencileri

121. Kurşunlu Câmî î'nin Onarılması 1941

Hacı Paşa Câmî î veya Mimar Sinan Câmî î isimleri ile anılan ve 1585-86 (H/984) yılında yaptırılmış bulunan bu eser daha evvel iki defa tâmirat görmüş idi. Üçüncü büyük tâmir ise 1941 yılında başlamış ve beş sene devam etmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan bu tâmirde Câmînin duvarlarından çürüyen bazı taşlar çıkarılmış yerine yenileri koyulmuştur. Bundan başka Câmînin yazlık kısmının

üstündeki küçük kubbeler de kurşunla kaplanmıştı. Ayrıca yazlığın tabanı sal döşenmiş ve basamakları yeniden yapılmıştır.

Minare de dâhil bütün kubbelerin âlemleri Ankara'ya gönderilerek parlattırılmıştır. Tâmirde Câmînin esas kısmı üzerinde değişiklik yapılmamış, ancak bahçe duvarının yeri değiştirilerek ön duvar 1.5-2 metre geriye çekilmiştir.

122. Kayseri'nin Tesbit Edilebilen En Soğuk Günü 1942

6 Ocak 1942 günü yapılan ölçümde Kayseri'de ısının -32.5 santigrat olduğu tespit edilmiştir. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü)

123. Erkek Sanat Enstitüsü'nün Açılışı 1942

İlk Kayseri Erkek Sanat Okulu, Önceleri Kız Ortaokulu (İnas Mektebi) binası olan şimdiki Lise ile Kadı Burhâneddin Ortaokulu arasındaki iki katlı binada öğretime açılmıştır (1 Ekim 1942). Daha sonra 31 Temmuz 1943 tarihinde mîmârî projesi Kemâli Söylemezoğlu'na ait olan yeni okulun temeli Vali Cavit Ünver döneminde törenle atıldı. 1.300.000 TL.'na mâlolan binaya 1945 senesinde taşınılmıştır. İlk müdürü Nazmi Akyurt idi. Okul ilk mezunlarını 1947-48 öğretim yılı sonunda vermiştir.

124. Devlet (Şehir) Hastahânesinin Hizmete Girmesi 1943

Atatürk Bulvarı'nın İstasyon'a yakın yerindeki boş araziye 1937 Ağustos ayı içinde Şehir hastahânesi'nin temeli bir törenle atılmıştır. Betonarme binanın Eylül 1939 tarihinde çatısı ve sıvası tamamlanabilmiş ve 29 Ekim 1943 tarihinde inşaat bitirilerek törenle hizmete sokulmuştur.

125. Kayseri Dağcılık ve Kış Sporları Kulübü'nün Kuruluşu 1943

126. VII. Dönem Milletvekili Seçimi 1943

8 Mart 1943 tarihinde yapılan genel seçimlerde; 1-Ahmet Hilmi Kalaç 2-Faik Baysal 3-Sadettin Serim 4-Ömer Taşçıoğlu 5-Reşit Özsoy 6-Nazmi Toker 7-Mustafa Kemal Şatır 8-Suat Hayri Ürgüplü 9-Muhittin Taner 10-Cafer Tüzel milletvekili olarak seçilmişlerdir.

127. 1944 Yılında Şehrin Genel Göstergeleri³⁴⁷

Kayseri şehri muhtelif yerler arasında irtifa farkı gösteren hafif dalgalı bir arazi üzerine kurulmuş, sokakları hava cereyanına gayri müsait dar ve çok kıvrımlıdır. Evleri sık ve sokaklar arasında bağçe ve meydanlıklar yoktur. Şehrin ortasında ve Atatürk Anıtı'nın etrafında bulunan park, güzel ve yeşil bir saha hâindedir. Şehir halkının yaz mevsiminin sıcak günlerinde temiz ve serin bir hava almak üzere gittikleri yerler; Hükümet ve civarında sinemanın yanında ve Kale önünde çiçek ve ağaçlarla süslü,

³⁴⁷ Ayman Bahriye, Kayseri Şehri Monografyası, İstanbul Üniversitesi, Bitirme Tezi, 1944 Tez Nu: 00972

fiskiyeli havuzları bulunan bahçelerle, Mimar Sinan'ın yaptığı Mimar Sinan Câmî î'nin (Kuşunlu Câmî î) yanındaki Belediye Parkı'dır.

Bu yerler şehrin güzelliğini arttıran meydanlardır. Seten önünde Amerikalı misyonerlerin kurdukları çocuk bahçesi bakımsızlıktan harap olmuştur. Şehrin insan kalabalığını taşıyan mahalleleri pek sık ve intizamsızdır Fakat son zamanlarda görülen yenileşme hamleleri arasında açılan caddelerin hepsi geniş tutulmakta ve şehrin güzelliğine dikkat edilerek yapılmaktadır. Atatürk, İsmet İnönü, Nazmi Toker Caddeleri 22 metre genişliğinde parke döşemiş güzel yollardır. Bu ana yolları Niğde Caddesi'ne bağlayan Küllük Caddesi 12 metre genişliğinde açılmış ve yolun genişlettilmesi sûretiyle asarı atikadan olan Küllük Câmî î meydana çıkarılmıştır. Kazancılardan Keçikapı'ya kadar olan yol da parke döşeli düzgün bir yoldur. Cumhuriyet Meydanı'nda Postahâne önünden Tayyare Fabrikası'na giden cadde de 14 metre genişliğinde parke döşeli, düzgün ve işlek bir caddedir. Gazi Bulvarı, Kayseri'nin son yıllarda meydana getirdiği imran eserlerinin en başında gelen yeniliklerdendir. Bu yolun ortası muntazam ağaçlarla süslüdür. Yolun iki yanında modern güzel köşkler ve evler sıralanmaktadır. Yol baştanbaşa elektrikle aydınlatılmaktadır. Şehir içindeki yolların sayısı 720, bu yollardan Keçikapı, Bahçekapı, Setenönü, Tekkeönü, Eskibahçe yolları âdî kaldırımıdır. Setenönü ve Tekkeönü bozuk ve bakımsızdır. Şehri dış merkezlere bağlayan yolların başlıcaları şöyledir:

1 — Gazi Bulvarı, Ulu Kışla Caddesi'nden ayrılarak bir taraftan İsmet İnönü Bulvarı'na ve bir taraftan da İstasyon Caddesi'ne gider. 1200 m. uzunluğunda ve 22 m. genişliğindedir.

2 — İsmet İnönü Bulvarı; Dört Dükkan Önü meydanlığından başlayarak Keçikapı Meydanı'ndan Lise önüne gider. 740 m. uzunluğunda ve 22 m. genişliğindedir.

3 — Ulukışla ve İstanbul Caddesi; Cumhuriyet Meydanı'ndan başlayarak şehir dışına çıkar ve Develi, İncekarasu Kasabaları ile Ankara'ya giden yola bağlanır. 1200 m. uzunluğunda ve 17 m. genişliğindedir.

4 — Sivas Caddesi; Pınarbaşı ve Bünyan kasabaları ile Sivas'a giden yoldur. 600 m. uzunluğunda ve 14 m. genişliğindedir.

5 — Kaleönü Caddesi; şehir içinde Cumhuriyet Meydanı'ndan başlayarak Kalearkası, Nazmi Toker ve Kazancılar Caddesi'ne gider. 160 m. uzunluğunda ve 14 m. genişliğindedir.

6 — Talas ve Tayyare Fabrikası Caddesi; Cumhuriyet Meydanı'ndan ve Sivas Caddesi'nden ayrılarak Araba Pazarı Meydanı'na ve oradan da Talas Caddesi'ne ve Tayyare Fabrikası'na gider. 1600 m. uzunluğunda ve 14 m. genişliğindedir.

7 — Kalearkası Caddesi; Kale Önü Caddesi'ni Tayyare Caddesi'ne bağlayan yoldur. 160 m. uzunluğunda ve 14 m. genişliğindedir.

8 — İstasyon Caddesi; Cumhuriyet Meydanı'ndan başlar, İstasyon'a ve oradan da ayrılarak Mensucat Fabrikası'na ve sonra Erkilet ve Felahiye nâhiyelerine ve Yozgat'a gider. 2400 m. uzunluğunda ve 17 m. genişliğindedir.

Şehrin ortaları ile cenub (güney)semtindeki mahalleler bakımsız ve sokakları dardır. Evlerin inşa tarzı ve mîmârisi çok basittir. Evler, halkın yonutaşı adını verdikleri bir nevi taştan yapılmıştır. Yonutaşı adı verilen bu taş, Erciyes'in eteklerinden çıkarılmakta olduğuna göre bir nevi vokan tüfüdür. Evler iç taksimatı bakımından çok çeşitlidir. Ahşap kullanımı hemen hemen dolap kapağı ve odaların kapısı gibi muayyen yerlerdir. Evlerin etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir. Kalın ve tek kanatlı kapıdan içeri girilince hayat denilen üstü açık ve zemini enli taşlarla döşeli bir avlusu vardır (hayat). Odalar bu avlunun etrafındasıralanmışlardır.Üzerleri kâmilten toprak olup, kiremitle örtülü olanlar pek nadirdir. Sokak tarafında geniş pencereleri olan evlere çokluk tesadüf edilmez.Bazılarının sokak tarafına bakan pencereleri küçük ve tek kanatlıdır

Belediyenin resmî kayıtlarına göre şehir, 54 mahalleye ayrılmıştır. Bu mahallelerde 14 apartman ve 14 883 ev, 2363 dükkân ve mağaza, 130 fırın, 30 han, 2 otel 11 hamam ve bir kütüphane vardır

Osmanlılar zamanında yapılmış fakat bu gün kısmen harap olmuş Bedesteni ile içerisinde 11 sokak bulunan 970 mağaza ve dükkânı havi bir kapalıçarşısı vardır

Belediyenin 1937 mâlî bütçesi 185 bin ve 1938 de 200 bin lira idi. Belediye bu paralarla çok eski ve kısmen harap bir hâlde olan şehri güzelleştirmektedir. Belediye şehri elektrikle aydınlatmak için “Kayseri ve Civarı Türk Elektrik Anonim Şirketi” ni kurmuştur. Şirket, şehrin 30 kilometre uzağında bulunan Bünyan kazasındaki şelâlelerden istifade ederek şehre elektrik getirmiş ve tesisatını yaptırmıştır. Şelalelere yakın kurulan fabrika 500 beygir kuvvetinde iki su türbünü ile müteharrik (hareketli) 3150 vat iktidarında (gücünde) iki dinamo ile elektrik aydınlığını temin etmektedir.

Belediye son senelerde birçok binaları istimlâk ederek yıktırmakta ve şehrin dar ve karışık yerlerini düzeltmek ve genişletmek, meydanlar açmak gibi îmar faaliyeti ile uğraşmaktadır. Belediyeyi alakadar eden işler arasında memleketin sıhî durumu ön safta gelmektedir. Memlekette en çok görülen hastalıklar; malarya (sıtma), çiçek, difteridir (kuşpalazı). Bilhassa malarya Kayseri ahâlisi arasında en çok görülen bir hastalıktır. Şehrin civarında bataklıklar mevcut olup bir kısmı kurutulmuş ise de mühim bir kısmı halâ mevcuttur. Ahâlinin yüzde on beşi malaryalıdır. Hastalıklara karşı şehirde bir memleket hastanesi, bir çocuk muayene evi, bir firengi dispenseri vardır.

Yine Belediye'nin üzerine aldığı işlerden biri de şehrin su ihtiyacıdır. Şehirde akan su yoktur. Çeşmelerin suyu şehrin doğusunda 5-8 kilometre mesafede Germiraltı'nda Kınaali mevkiinde bir kaç kaynaktan toplanarak gelmektedir. Bu kaynaklar Makbul suyu, Hacı Kılıç suyu, Klü suyu, Eğri Göz suyu, Kara Avgın suyu, Eveyik Avgını, Ahî Evran sularıdır. Bunlardan İlk üçü şehre ayrı ayrı yollardan girer. Diğer dördü şehir dışında birleşir ve ana avgını teşkil ederek toprak künklerle şehre dağılır.

Avgın suyunun büyük bir kolu Bünyan şelâleleri olup, 85 metre irtifadan dökülen ve çok güzel bir manzara arzeden sulardır. Şelâlenin cereyanı, çok muntazam, mihanikikudreti (döndürme gücü) 1685 beygir kuvvetindedir. Doğu istikametinden dâhil olur ve büyük mezarlığın yanından geçerek, Dabakhâneler civarından şehre girer.

Dabakhâneler bu sudan istedikleri gibi istifade ederler. Suyun tahlili neticesinde içinde nitrat ve amonyak bulunmuştur.

Hacı Kılıç suyu,yine aynı mevkiiden gelmektedir. Fakat geçtiği arazi sıhhi olmadığı için halk bu suyu içmez, ancak temizlik işlerinde kullanılır ve bahçeleri sularlar.

Makbul suyu, Hacı Kılıç suyu yakınından çıkar. Künk borularla şehre gelir. Fakat miktarı azdır. Sikleti izâfiyesi 1,02 dir.

Kıranaltı Suyu, Erciyes'in Kıranaltı mevkiinden gelmektedir. Fakat şehre borularla gelmez.

Kayseri şehri batı tarafında Sazlık İçmesi adı verilen bir İçme suyu vardır. Terkibinde magnezyum sülfat vardır. Halk arasında derdi olanlara bu suyun şifa getireceği kanaati vardır. Bu inançla yazın birçok kimse suyun bulunduğu yere gider, bu sudan bol miktarlarda içer.

Yine Kayseri'ye yakın Hasanalp köyünde çıkan aynı isimde bir maden suyu daha vardır ki mide, bağırsak ve böbrek hastalıklarında faydası görüldüğü söylenmektedir. Tahlil raporuna göre, bir litresinde 0,1010 kalsiyum karbonat, 0,67399 magnezyum karbonat, 0,52839 sodyum karbonat, 0,4272 sodyum klorür, 09 9900 sodyum sülfat bulunmaktadır.

Kaplıcalar; Kızılırmak'ın Tekgöz civarında bir kaplıca vardır. Hararet derecesi 18 santigrattır. Kimyevî terkibi sülfat ve demir mahlûllerinden ibarettir. Kaplıca harap ve metruk bir hâledir Bundan başka Kayseri'ye iki saat mesafede Hasanoba köyünde cilt hastalıklarına yarayan Hasanoba Ilıcası ile altı saat mesafede Yalnızgöz adında kükürtlü bir ilıca daha vardır.

Maarif; Şehirde 9 ilkokul ve orta kısmı bulunan bir lise ile yine orta kısmı bulunan bir ticaret lisesi ve bir erkek, bir de kız sanat enstitüsü vardır. Şehir ve köylerdeki ilkokulları bitiren fakir çocuklara orta ve tahsillerine devam imkânlarını vermek için Belediye'nin 40 kişilik bir talebe yurdu vardır. Okuma çağındaki çocukların fazlalığından çocukların okuldan mahrum kalmamaları için ilkokulların birçoğunda çift tedrisat usûlü tatbik edilmektedir. Son senelerde Atatürk Bulvarı üzerinde 60 bin liraya 450 talebe alabilecek genişlikte modern bir ilkokul yaptırılmıştır.

Lisan, sanat ve ticaret esası üzerine tedrisat yapmakta olan (Talas Amerikan Orta Sanat Okulu) da zikre şâyandır. Bu okulun 71 talebesi vardır. Bu okulda ayrıca bir de (Köy Demirciliği Kursu) açılmıştır.

Kayseri'ye bağlı köy ve nâhiyelerde 21 ilkokul, bir de Zincirlidere köyünde (Gedikli Erbaş Hazırlama Ortaokulu) vardır.

128. Erciyes Dağ Evi'nin Yapılması

Plânı Y. Mîmar Nizamettin Doğu tarafından yapılan, Erciyes Tekir Yaylası Dağevi, 1944 yılı Eylül ayında, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kayseri Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır. İnşaatına 42.000 lira harcanan Dağ Evi, Dağcılık Federasyonu tarafından 5 Ocak 1946 tarihinde faaliyete açılmıştır.

129. Kayseri'nin İkinci Şehir İmar Plânının Çizilmesi 1944

Avrupa’da hukuk doktorası yapan Avukat Emin Molu’nun kısa süren Belediye Reisliği sırasında, Alman Profesör Oelsner ve Profesör Ahmet Kemal Aru, müştereken Kayseri’nin îmar plânını çizdiler.

Kentin yeni îmarplânını hazırlamak üzere 23 Nisan 1944 Pazar günü Nâfia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) Şehircilik Fen Heyeti danışmanlarından Mimar Gustav Oelsner (23.2.1879 - 26.4.1956) Kayseri’ye gelmiştir. Oelsner’e tercümanlık yapmak ve Kayseri’de yardımcı olmak amacıyla, yine aynı kurumdan Yüksek Mühendis Mimar Muzaffer Berberoğlu eşlik etmiştir. Oelsner’in Kayseri ziyareti sonrasında hazırlanmış olduğu rapor, 23 Haziran 1944 tarihinde Kayseri Valiliği’ne gönderilmiştir. Nâfia Vekâleti, 27 Mayıs 1944 tarihinde Kayseri Valiliği’ne gönderdiği bir başka yazıda ise yine Oelsner tarafından hazırlanmış olan 1/5000 ölçekli “İmar Plânı Avan Projesi”nin ekte yer aldığı bildirilmiştir. Plânın Belediye Meclisi ve mülkîâmirlikçe incelenip, “ittihaz olunacak karar” ile geri gönderilmesi istenmiştir.

Oelsner tarafından hazırlanan 1/5000 ölçekli Kayseri Plânı 1944 Temmuz’unda Kayseri Belediyesi’nde ve yine aynı yıl içinde Nâfia Vekâleti’nde onaylanmıştır. 1/2000, 1/1000 ve 1/500 ölçekli plânlar ise, Kemal Ahmet Aru’nun başkanlığında Kayseri Belediyesi’ne bağlı bir mîmârî büroda çizilmiştir. “Kayseri İmar Plânı” başlığına sahip 1/1000 ölçekli plân üzerindeki onaylar ve damgalar incelendiğinde, plânların 1 Ağustos 1945 tarihinde Kayseri Belediye Meclisi’nde kabul edildiği ve 17 Eylül 1945 tarihinde Nâfia Vekâleti Yapı ve İmar İşleri Reisliği’nce onandığı anlaşılmaktadır. Böylece yaklaşık on iki yıl uygulamada kalan Çaylak Plânı, 17 Eylül 1945 tarihinde geçerliliğini yitirmiştir³⁴⁸.

Profesör Oelsner’in Ulu Câmî’nin minaresinden şehrin panoramik fotoğraflarını çektiler ve eski eserleri koruyarak hazırladığı bu plân, o günlerde hayata geçirilemedi ise de 1950 yılında Beldiye Başkanı olan Merhum Osman Kavuncu tarafından uygulanmaya başlanmış ve 1973 yılına kadar da devam etmiştir.

130. 1944 Ve 1945 Yıllarında Kayseri’de Faaliyet Gösteren Şirket ve Tüccarlar

Kayseri Fevkalâde Derece

<u>İsim Ve Ünvan</u>	<u>İştigâl Mevzu</u>	<u>Adres</u>
Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş Ziraat Bankası (Şube)	Elektrik İstihsalı Bankacılık	Maarif Hanı Cumhuriyet Meydanı

I.Derece

Ahmet Bürüngüz ve oğulları	Top.Per.İnşaat Malz.	Sarraflar, P.K. 17
Ahmet Faik Besceli	Top.İma.Umumi Tic.	Maarif Hanı
Ali Çarşıbaşıoğlu	Top.Per.Hırdavat	Kaleönü

³⁴⁸ Çabuk Suat AGM, s. 83

Arif Molu Artırım İnşaat Ltd. Şti. Erciyaş Kösele Fab.T.A.Ş. Erciyaş Kösele Fab.T.A.Ş. Hacı Bekir, Ahmet Soybaş, Halil İbrahim Erinkurt O. Sarıyıldız İbrahim Sarıyıldız İbrahim Şahin Fazlıoğlu İsmail Cıngıllıoğlu ve Oğulları İsmail Köker Kayseri Dokumacılar	Top. Per. Taahhüt İma.Top.İnşaat İma Top.Per.Kösele İma Top.Dokumacılık Top.Per.Manifatura Top.Per.Taah.Kereste, Gaz Per.Hırdavat Top.Per.İma.Umumi Tic. Top.Per.Elek.Cihazı, Mak. Top.Per.İma.Halıcılık	Maarif Hanı Şekerciler Nazmi Toker cad.64 Reşadiye Köyü Talas Maarif Hanı 29 Nazmi Toker Cad. Kantarcılar Talas Cad. Kazancılar Cad. 53 Büyükçeşme Önü
Küçük San. Koop Ahmet Ali Bakkaloğlu Mehmet Göbülük Mehmet Matak Mustafa Ahmet Hasoğulları Nuh Mehmet Karagözoğlu Nuh Mehmet Hüsrevoğlu Osman Cemal İmamoğlu Seyit Aykurt Şaban Karahalil Şevki Aksoy Kardeşler Şeyh Mehmet Gazioğlu Yeni Kösele ve Deri Koll.Şti. Ziya Besceli	İma.Dokumacılık Top.Per.Hayvan Taciri Top.Per.Umumi Tic. Top.Per.Deri İma.Top.Per.Halı v.s. Top.Per.Manifatura İma.Top.Per.Manifatura İma.Top.Per.Pastırma Top.Per.Hırdavat Top.Per.Manifatura Top.Umumi Tic. Top.Per.Demir v.s. İma.Top.Per.Kösele Deri İma.Un Fabrikası	İmamoğlu Han Cıvarı Vezir Han 21 Maarif Hanı 35 Dabak Pazarı 39 Kiçikapı Cad. İmamoğlu Han Börekçiler Selaldı Mah. Kazancılar Katrancılar 8 İmamoğlu Han Şekerciler 63 Şekerciler 26 Maarif Hanı
Adem Çılsal Ahmet Büyüктаşçı Ahmet Kaşıkçı ve Oğulları A.Muhasebe, M.Lütfi Serim Alaattin Karakimseli Alaattin Cıngıllı Arif Mirab Bekir Özhalıcı Cemal Özküçük Fevzi Kızıklı Hacı Ahmet Köse Hacı Halil Büyük Nalbant Hacı Maraş Hamit Mücellit	II.Derece Top.Per.Umumi Tic. İma.Top.Pastırma Top.Per.Bakkaliye.Urgan Top.Per.Kırtasiye, Hırdavat Top.Per.Oto ve Lvz. Top.Per.Deri, Yapak Top.Per.Kösele İma.Top.Per.Halı Top.Per.Hırdavat Top.Per.Manifatura Top.Per.Et Top.Per.Bakkaliye İma.Top.Pastırma İma.İnşaat Müteahhid	İsmet İnönü Bulvarı Selaldı Mah. Şekerciler 53 Kazancılar İstanbul Cad. Vezir Hanı Mahkeme Hanı Mahkeme Hanı Kale Önü Kazancılar Muammer Bey Mah. Cıngıllıoğlu Ç. Selaldı Mah. 36 Şekerciler

İbrahim İlyas Pekmezci	İma.Top.Per.Manifatura	Kazancılar
İbrahim İmamoğlu	Top.Per.Canlı Hayvan	Vezirhan 9
İbrahim Tohumcu	Top.Per.Tohum, Hububat	Sebzeciler
İbrahim Varinli	Top.Per.Manifatura	Kazancılar
Mehmet Âlemdar	İma.Top.Per.Taahhüt	Serçeönü Mah.
Mehmet Bayar	Top.Per.Deri, Canlı Hayvan	Vezir Hanı
Mehmet Billur	Top.Per.Hırdavat	Şekerciler 6
Mehmet Eliboyalı	Per.Debbağ	Dabak Pazarı
Mehmet Kükürtçü	Per.Kavafiye	Kazancılar 172
Mehmet Hisarcıklıoğlu	Top.Per.Tohum	Sebzeciler
Mehmet Uzunlulu	Per.Manifatura	Kazancılar 65
Mehmet Uzunhalil	Top.Per.Manifatura	Kazancılar 27
Mehmet Soyışık, A.Simitçi	Top.Per.Hırdavat	Keçikapı Cad.
Mustafa Karşlı Balcıoğlu	Per.Manifatura	Uzunçarşı
Rifat ve Mehmet Kantarcı	Per.Manifatura, Tuhafiye	Kazancılar
Sabri Öner	Per.Tuhafiye	Cumhuriyet Meydanı
Salim Tokatlı	Top.Per.Halı, Kilim	Sipahi Pazarı
Yunus Apaydın	İma.Top.Per.Kereste	Dört Dükkân Önü
	III.derece	
Abid Pirdedeoğlu	Top.Per.Umumi Ticaret	Vezir Hanı
Abid Sarıkürklü	Per.Sarraf	Kazancılar 51
Abid Şekerci	Per.Manifatura	Kazancılar
Abdullah Kafadar	Per.Canlı Hayvan	Küçük Mustafa Mah.
Ahmet Şarkışla	Top.Per.Bakır	Şekerciler
Ahmet Eskici	İma.Top.Per.Nakliyat, İnş	Sokubaşı
Ahmet Kedici	İma.Top.Per.Manifatura	Kazancılar
Ahmet Kınacı	Top.Per.Kavafiye	Kale Önü
Ahmet Kocatürk	Per.Radyo Acentalığı	Cumhuriyet Meydanı
Ahmet Nalbant	Top.Per.Hırdavat	Kazancılar
Ahmet Yağmur	İma.Top.Per.Pastırma	Selaldı Mah.
Ahmet Yılmaz, M.Kamil Ş.	Hazır Elbise, Kumaş	Kazancılar
Ahmet Yolbilen	Per.Manifatura	Sipahi Pazarı
Ahmet Zihni Soyata	Top.Per.Hırdavat, İplik	Cıngıllıoğlu Çar.
Ali Badi	Top.Per.Halı, Kilim	Sipahi Pazarı 17
Ali Bostancı	Per. Tuhafiye	Kazancılar
Ali Büyüköncü	Top.Per.Pastırma Kereste	Kiçikapı Cum.Mah
Ali Eskici	Otel	Erciye Otelı
Ali Çeşmebaşı	Top.Per.Hırdavat	Kazancılar Cad.
Ali Kurşuncu	Top.Per.Manifatura	Kazancılar Cad.
Ali Gâlip İzmirli	Per.Manifatura	Nazmi Toker Cad.
Ali Gürbüz	İma.Top.Pastırma	Selaldı Mah.

Ali Mehmet Bayram	İma.Halı	Cürçüler No: 37
Ali Uzansoy	İma.Top.İnşaat Taahhüdü	Şekerciler Cad
Arif Çetin	Top.Per.Manifatura	Uzun Çarşı
Bakırcılar Şirketi	İma.Top.Per.Bakır	Kazancılar Cad.
Bekir Büyükcöncü	Top.Per.Celap (canlı hayvan)	Vezir Hanı
Bekir Kara	Top.Per.Manifatura	Selahaddin Mah.
Burhan Karagözlü	Per.Tuhafiye	Kazancılar Cad.
Burhan Çepçi	Per.Manifatura	Uzun Çarşı
Cemal Ünlü	İma.Top.Pastırma	Şekerciler
Derviş ve Abdullah Özkan	Top.Per.İnşaat Malzemesi	Şekerciler Cad.
Emir Ali Karamancan	Top.Per.Manifatura	Kazancılar Cad.
Hacı Ali Karamercan	İma.Top.Müteahhit	Cumhuriyet Mah.
Hacı Kaya	Per.Manifatura, Kumaş	Kazancılar Cad.
Hacı Mehmet İzmirli	Per.Manifatura	Kazancılar Cad.
Hacı Nuh Nuhoğlu	Top.Per.Canlı Hayvan	Kiçikapı Cad.
Hacı Şalgamoğlu	Top.Per.Manifatura	Uzun Çarşı
Halil İbrahim Köşkeröglü	İma.Top.Per.Halı, Kilim	Sipahi Pazarı
Hamdi Dabakoğlu	Per.Sarraflık	Kazancılar 39
Hamdi Özköse	Otel	Sivas Oteli
Hasan Gündeş	Top.Per.Manifatura	Uzunçarşı 46
Hazım Gönen	Per.Eczacı	Keçikapı Cad.
Hüseyin Benli	Top.Per.Manifatura	Uzunçarşı
Hüseyin Gömeçli	Per.Kösele	Hacefendi Çarşı 32
Hüseyin Oka	Top.Deri, Muhtelif Eşya	Vezir Hanı 33
İbrahim ve Ali Samancı	Per.Manifatura, Kumaş	Kazancılar Cad.
İsmail Âlemdar	İma.Top.Müteahhit	Serçeönü
İsmail Özbukar, M.Mazlum	Per.Kumaş ve Manifatura	Kazancılar Cad.
İzzet Başalı	İma.Top.Per.Pastırma	Selaldı Mah.
Kaffar Veysioğlu	Per.Züccaciye	Börekçiler Cad.
Mehmet Çağlı Altın	Per.Sarraflık	Kazancılar Cad.
Mehmet Pazarbaşı	Per.Manifatura	Sarraflar
Mahmut Posta Ağası	Top.Manifatura	Sarraflar
Mehmet ve Ahmet Demircioğlu	Per.Manifatura ve Celep	Kadınlar Ç. 3
Mehmet Cavcav ve Mustafa Bakkalbaşı	Per.Bakkaliye	Cumhuriyet Meydanı
Mehmet Dalkıran	Top.Per.Manifatura ve Dokuma	Uzunçarşı
Mehmet Kızıklı	Top.Per.İma.	
Mehmet Yağcı	Top.Per.Kitap	
Mehmet Yiğenağa ve Şürekası	İma.Top.Kağıt, Matbaa	Serçenönü Cad.
Mehmet Taceddinoğlu	Top.Per.Dokuma	Uzunçarşı
Mehmet Sağlam Nalçacıoğlu	Top.Per.Kavafiye	Kaleönü
Mehmet Selçuk	Top.Per.Tuhafiye	Kazancılar

Mehmet Soysaraç	Top.Per.Manifatura	Kazancılar
Mehmet Narin	Top.Per.Celep, Deri vs.	Vezir Hanı 29
Mesut Pilavcı	Per.Kundura Malzemesi	Yeni Saraçlar 32
Muharrem Derici	Top.Per.Deri, Yapak	Mahkeme Hanı
Mustafa Arpacı	İma.Top.İN.Müteahhidi	Şekerciler
Mustafa Anbar Hasan	İma.Per.Halı	Nazımbey Mah. 10
Mustafa Ahmet Has ve Şeriki		
Ali Kibar	Per.Manifatura, Kumaş	Kazancılar
Mustafa Balaban	Top.Per.İma.Müteahhit	Hacı Efe Ç.
Mustafa Başyazıcı	İma.Per.Kereste	İstanbul Cad.
Mustafa Çabukçu	Top.Per.Tuhafiye	Kazancılar
Mustafa Kuşoğlu	Per.Manifatura	Uzunçarşı
Mustafa Harputlu	Top.Per.Tohum	Sebzeciler
Mustafa Mahir Kafesçioğlu	Per.Eczacılık	Kazancılar
Mustafa Ökçesiz	Top.Per.Halı, Kilim	Sipahi Pazarı 36
Mustafa Özdal	Top.Per.Demir, Sac, Zeytinyağı	Şekerciler 56
Mustafa Özkulahçı	Per.Manifatura	Kazancılar
Mustafa Turan ve Oğulları	Top.Per.Kereste	Serçeönü
Nuh Develioğlu	Top.Per.Manifatura	Kazancılar Cad.
Nuh Mehmet Yalçındağlıoğlu	İplik,Pamuk,Manifatura	Sarraflar Cd.12
Nuri Yağcı	Per.Manifatura	Kazancılar Cad.33
Nurettin Varlık	Top.Per.Mahrukat	Nazmi Toker Cad.
Osman Ulutanır ve Şurekası	Top.Per.Manifatura	Uzun Çarşı
Ömer Kantarcıoğlu	Per.Top.Bakkaliye	Börekçiler Çarşısı
Ömer Kılıçer	Top.Per.Bakır	Kazancılar Cad 25
Ömer Cevat Uncuoğlu	Per.Radyo Acentası	Kale Önü
Rauf Billur	İma.Müteahhit	Şekerciler 9
Recep Sağıroğlu	Top.Per.İma.Kereste	Talas Cad. 32
Sait Beğestik	Top.Per.Kuru Tohum	Sebzeciler
Sait Özşen	Radyo, Kitap,Kırtasiye	Kale Önü
Salim Topçuoğlu	Halı İmalat Evi	Selen Önü Cad.
Seyit Onbaşıoğlu	Per.Top.Bakkaliye	Mahkeme Hanı
Seyit Mehmet Aksebzeci	Per.Manifatura	Kazancılar Baş
Süleyman Kuşçulu	Per.Cam işleri	Börekçiler Cad.
Sümer Eczahanesi	Per.Eczacılık	Kale Önü
Şükrü Özkeçeci	Pamuk,İplik,Dokuma	Sarraflar Cad. 8
Zafer ve Mahdumu	Top.Per.Radyo,Telefon,	Kale Önü 8
Feyzioğlu	Elek.Mak.	
Zekeriya Akbıyık	Per.Bakkaliye	Sarraflar Baş 86

131. Belediye Otobüs İşletmesinin Hizmete Girmesi 1945

Belediye Reisi Sait Koçak zamanında otobüs işletmesi kuruldu. Belediye bir ihâle açarak dört adet kamyonu otobüse döndürttü. Bunlar Kayseri'nin ilk şehir otobüsleri idi. Fakat Krupp marka olan motorları sık sık durmaya elverişli olmadığından kısa zamanda bozularak devreden çıktılar.

Bu defa Belediye kendi imkânları ile sekiz adet hazır otobüs satın aldı. Böylece sistemli şehir otobüs hizmeti yürütülmüş oldu.

132. Sarız'ın İlçe Olması 1946

Sarız, Osmanlı Devleti'nden önce Maraş ve çevresinde hüküm sürmüş olan Dulkadiroğulları Beyliği'nin sınırları içerisinde yer alıyordu. Osmanlı Devleti'nin bu bölgeyi ele geçirmesinden sonra Sarız ilçesi ve çevresini oluşturan bölge 16. yüzyıldaki kayıtlarda Elbistan kazasının Hurman Nâhiyesine bağlı olarak kaydedilmiştir. Çeşitli aşiretler bugünkü Sarız ve çevresini yaylak olarak kullanmakta idiler.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti, Avşarları Sarız'a iskân ettirerek düzen ve âsâyişi sağlamaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti, Koçgiri kazasından Sarız'a yerleşmek isteyen Kürt hânelere karşı çıksa da bu göçe engel olamamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı esnasında Erzurum muhacirlerinin de Sarız'a göçmesiyle bölge Avşar, Muhacir, Çerkez ve Kürtlerin yaşadığı bir alan hâline gelmiştir. 1927'de Aziziye'nin Sivas'tan ayrılıp Kayseri'ye bağlanmasıyla Sarız da Kayseri il sınırları içerisinde yer almıştır. 1946 yılında ise buraya yapılan göçler neticesinde ve doğal nüfus artışı sonucunda oldukça nüfus yoğunluğuna kavuşan Sarız, 42 köyü ile Pınarbaşı'ndan ayrılarak ve Köyüeri olan adı değiştirilerek 16.145 nüfuslu bir ilçe hâline gelmiştir. Aynı sene içinde de belediye teşkilâtı kurulmuştur.

133. Kayseri'de Demokrat Parti'nin Kuruluşu 1946

Türkiye'nin çok partili döneme geçtiği 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurucularından Refik Koraltan'ın Haziran ayının 20'sinde Kayseri'ye gelerek bazı kişilerle görüşmeler yapması ile Demokrat Parti'nin Kayseri'de teşkilâtlanmasının ilk adımı atılmış oldu. Koraltan'ın Celal Bayar'a verdiği rapor üzerine 23/24 Haziran 1946 tarihinde de Demokrat Parti Kayseri Müteşebbis Heyeti teşkil edildi. Bu heyet kendi aralarından Ali Rıza Kılıçkale'yi ilk il başkanı olarak görevlendirdi. Demokrat Parti Kayseri merkez ilçe başkanlığına da Osman Kavuncu getirilmişti. "Doğruyol gazetesi"ni çıkarmakta olan Osman Kavuncu, bu tarihten itibaren gazetesiyle CHP ile ilişkisini keserek, Demokrat Parti'nin yayın organı hâline getirmiştir.

14 Mayıs 1950 hem Türk Siyâsî Tarihi, hem de Kayseri Tarihi açısından anlamlı ve önemli bir gündür. Çok partili demokrasiye geçişimizin ve halkın hür iradesinin iktidara yansımalarının yıldönümüdür. CHP iktidarı döneminde "açık oy, gizli tasnif"le yapılan seçimler, bu dönemle birlikte "gizli oy, açık tasnif"le katılımcı demokrasinin gereği olarak uygulamaya konulmuştur.

134. Kayseri’de Kurulan İlk Yapı Kooperatifi 1946

14 Mayıs 1946 “Kayseri Örnekevler yapı Kooperatifi” ismi ile Çandır Mahallesi ile İstasyon Binası arasına bir kooperatif kuruldu. Sermayesi 700 Lira olan kooperatifi Ticaret Sicili’ndeki numarası 3528 olup Ticaret Odası kayıt numarası ise 79’dur.

Bahçeli tek katlı o zamana göre modern evlerden meydana gelen kooperatife 67 civarında şehrin ileri geleni üye olmuştur. Bu kooperatifi ismi de “67 Evler” olarak anılmıştır.

135. Hava Şehitleri Âbidesi’nin Yapıtılması 1946

Hava İkmâl Alanı’nın Saccılarbaşı mevkiine rastlayan köşesinde yaptırılan Hava Şehitleri Âbidesi, ortasında bulunan kartal heykeli sebebi ile halk arasında “Kartal” adı ile anılmaktadır.

Plânı, Hava İkmâl Merkezi mühendislerinden Ahmet Germirli ile Yüzbaşı Adil Giray tarafından çizilen şehitlik, Vilâyet ve Belediye’nin yardımı ile Fabrika Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır.

Şehitlik, ortasında “H.Ş.” (Hava Şehitleri) amblemi bulunan kanatlarla çevrilmiş, üzerinde kırık bir pervâneyi pençesinde sıkı, hâkimiyet timsâli bir kartal dairevî şekilde sıralanmış olan on adet mezar vardır. Âbide ve çevre duvarı kırmızı andazit taşından yapılmıştır.

136. Kayseri’nin En Uzun Süreli Parlamenti Ahmet Hilmi Kalaç (Emeklilik Tarihi: 1946)

H/1303 tarihinde Kayseri’de doğan Ahmet Hilmi Kalaç, Dârülmualimin ve Mülkiye mekteplerini bitirerek 1910 yılında Kayseri maiyet memurluğuna ve İdâdî tarih ve coğrafya öğretmenliğine atandı. Erciyes gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yürüttü. Daha sonra Adana, Bahçe, Bor, Bozkır, Kangal, Suşehri, Karaağaç ve Karaman kaymakamlıkları ile Sivas Mektupçuluğu ve Şarkîkarahisar Mutasarrıflıklarında bulundu. İttihat Terakkî Hükümeti’nin düşmesi ile birlikte Kayseri’ye dönerek Erciyes dergisini çıkartmaya devam etti. 1919’da Sivas Kongresi’ne katıldı. Sonra da 1920’de İstanbul Meclis-i Mebusanı’na seçildi. Bu meclisin feshi üzerine Anadolu’ya geçerek Büyük Millet Meclisi’ne katıldı. 1920’de başlayan Kayseri Milletvekilliği yedinci dönem sonuna kadar olmak üzere tam 26 yıl kesintisiz sürdü. 1946’da emekli olarak siyâsî hayattan çekildi. Hatıralarını yazdığı ve 1960’da yayınladığı “Kendi Kitabım” isimli ve 1911’de Kayseri’de basılan “Kayseri’nin İktisadî Mevkî-i” isimli iki kitabı bulunmaktadır.

137. Turgut Özal’ın Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası’nda Staj Yapması 1946

Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı rahmetli Turgut Özal'ın 1946 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Elektrik Bölümü 1.sınıf öğrencisi iken 1946 senesi yazında Kayseri Sümer Bez Fabrikası'nda staj yaptığını görüyoruz.

2 Ağustos 1946 tarihinde başladığı stajı 18 Eylül 1946 tarihinde tamamlamıştır. Bu müddet içinde Ağustos ayında 80.79 lira, Eylül ayında da 50.53 lira staj ücreti almıştır.

Atelye şefinin “İlerde kamuya nâfi (faydalı) olacak bir elemandır.” diye yazdığı “Staj Sicili Belgesi” pekiyi derece ile verilmiştir.

138. VIII. Dönem Milletvekilleri 1946

5 Ağustos 1946 Pazartesi günü yapılan seçimlerde; 1.Reşit Özsoy, 2.Sait Azmi Feyzioğlu 3.Ömer Taşçıoğlu 4.Faik Seler 5.Fikri Apaydın 6.Salih Avgın 7.Kamil Gündeş 8.Reşit Turgut 9.Hayrullah Ürkün milletvekili seçilmişlerdir.

139. Zirâî Donatım Kurumu'nun Kuruluşu 1946

Ziraat ülkesi olan Türkiye'de ziraat âletleri sanayinin kurulması yolunda yapılan çalışmalarda değişik müesseseler teşkil edilerek faaliyet göstermiştir. Herhangi bir deneyime sahip olmayan bu teşekküllerin çiftçiye daha çok tüccar anlayışıyla yaklaşım onları yanlış yönlendirmeleri ziraat kesimi üzerinde menfi tesirler uyandırmıştır. Bu teşekküllerin çeşitli makine, sun'î gübre ve mücadele ilaçlarını ziraat çevrelerini incelemeden rastgele piyasaya sürmeleri ile bunlardan gerekli randımanın alınamaması, çiftçi üzerinde olumsuz tesir uyandırmıştır. Devlet tarafından zirâî âlet ve makinelerin çiftçiler tarafından bilinçli bir şekilde kullanılmasını temin edecek yeni bir müessesenin tesisine ihtiyaç vardı. Bu gelişmeler ışığında Millî Korunma Kanunu kapsamında 28 Ocak 1943 tarih ve 2/19373 Sayılı Türkiye Zirâî Donatım Kurumunun Teşkiline Dair Karar-nâme ile 10 milyon lira sermayeli Türkiye Zirâî Donatım Kurumu kurularak 16 Mart 1943 tarihli Koordinasyon Kararı ile çalışmaya başlamıştır.

Ayrıca, Ankara'da 650 bin lira harcanarak makine, vasıta, malzeme, ilaç ve gübrelerin depolanması ve “Türkiye'de Tarım Âletlerinin Tamiri ve en iyi şekilde korunmasını sağlamak amacıyla büyük bir depo yapılmış, Kayseri ve Manisa'da birer Konya'da ise iki deponun inşâsı sürdürülmüştür. 1946-1949 yıllarında TZDK'nin, Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Diyarbakır, Konya, Kayseri, İzmir, İstanbul, Eskişehir, Manisa, illerinde birer depo müdürlükleri açılmıştır.

TZDK, Adana, Ankara, Diyarbakır, Konya, Manisa ve İzmir illerindeki sabit tamirhanelere ilave olarak 1952 yılında İstanbul, Kayseri, Erzurum, Samsun, Eskişehir, Urfa, Kırşehir ve Çorlu'da da sabit tamirhaneler açmaya karar vermiştir.

140. Genç Oğuzlar Birliği'nin Kurulması Aralık 1946

İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok millette olduğu gibi Türkiye'de de Milliyetçilik akımları son derecede güçlenmiş ve Milliyetçilerin en çok tehlike olarak

gördükleri komünizmle savaş âdeta bir millî hedef hâline gelmişti ve özellikle liseler odaklı olarak Türkçülük akımı şeklinde genişlemekteydi. Zira komünist ideolojiyi araç olarak kullanan Rusya'nın Doğu Avrupa'ya hâkim olması sonucunda komünizm hızla yaygınlaşıyordu. Ülkede birçok yerde komünizm aleyhtarları legal veya illegal dernekler kurulmaya başladı. İşte bu akımın tipik örneklerinden birisi de Kayseri'de kurulmuş olan "Genç Oğuzlar Birliği" isimli gizli dernektir. Bu derneğe üye olan Sayın Tarık Celâl Güven derneğin amacı ve yapısını şu sözlerle anlatmaktadır:

"1946 Aralık ayı. Ben lise birinci, babamın hatıratını kitap hâline getiren ağabeyim Ahmet Güven lise son sınıfındayız. Soğuk bir akşam üzeri, okul dönüşü Ahmet ağabeyim beni evimizde bir odaya kapattı ve biraz da sert bir tavırla *"Bu akşam beraber bir toplantıya gideceğiz. Kimseye bir şey söylemeyeceksin. Akşam yemeğinden sonra da babamıza birlikte sinemaya gideceğimizi söyleyeceğiz, anladın mı?"* dedi. Bende korku içinde *"Peki"* dedim. Yemekten sonra ağabeyim babamıza, birlikte sinemaya gideceğimizi söyleyerek izin aldı. Böylece beraberce evden çıktık. Hava çok soğuk, paltolarımızın yakasını kaldırdık ve o zaman karanlık içinde olan çamurlu, çakır-çukur sokaklardan yürümeye başladık. Bir süre sonra bir köşe başında ağabeyim *"Dur, gözünü bağlayacağım, bana hiçbir şey sorma"* dedi ve gözümü bağlayıp elimden tutarak yürümeğe başladık. Yüreğim güp-güp atmaya başladı ve içimi bir korku ve endişe sardı. Nereye gidiyorduk?

Merdivenlerden çıktık, kapılar açıldı-kapandı, nihayet bir yerde durduk. Ağabeyim *"Şimdi gözünü açıyorum"* dedi ve açtı. Kayseri'de sofa dediğimiz büyükçe bir salon, iki yanında 40-50 cm. yüksekliğinde oturulacak sedirler. Sedirde ortada, liseden, benim de hocam olan edebiyat öğretmeni Hüseyin Ertürk, sağında ve solunda yirmi civarında, çoğu lise son sınıf, bir-ikisi lise ikinci sınıf öğrencileri oturmakta. Sofanın ortasında, Türk bayrağı örtülmüş büyükçe bir masa, masanın üzerinde Kur'ân-ı Kerim ve bir tabanca. Ben büyük bir heyecan ve şaşkınlık içerisindeyim. Hüseyin Ertürk hocam *"Tarık, aramıza hoş geldin, bir elini Kur'ân-ı Kerim'in diğer elini tabancanın üzerine koy ve benim söylediklerimi aynen tekrar et"* dedi ve başladı: *"Bu andan itibaren Genç Oğuzlar Birliği teşkilâtına katılmış bulunuyorum. Örgütümü, hayatım pahasına da olsa asla ifşa etmeyeceğime, memleketim için ölümü bile göze alacağıma, komünistleri yaşatmayacağıma namusum, şerefim ve dinim üzerine yemin ederim"*

Bu andım ile ben, o zamana kadar adını hiç duymadığım bu örgüte katılmış oldum. Örgütün amacı özetle, komünizmle savaşmak ve Türkiye'nin gelişip güçlenmesi için çalışmak, bu uğurda her türlü gayret ve tehlikeyi göze almak. Bizim Türk

Milliyetçiliği görüş ve anlayışımız kafatasçı değil Türkiye'nin gelişmesi ve güçlenmesi için çalışmak ilkesine dayanıyordu. Bu amaçla, 50 milyon nüfuslu, kalkınmış güçlü bir Türkiye'yi gerçekleştirdikten sonra da kökenimiz Orta Asya'daki ırkdaşlarımıza el uzatmak olacaktı.”³⁴⁹

141. SSK Kayseri Şubesi'nin Açılışı 1947

142. Yeşilhisar'ın İlçe Olması 1947

Geniş bir ovanın yamacında, Kayseri ilinin güneybatısında ve şehre 67 km uzaklıkta bulunan İlçe, Antik çağda “Sarki” adıyla bilinmektedir. III. Mustafa zamanına kadar Karaman Eyâleti Niğde Sancağına bağlı iken 1856 yılında nâhiye olarak Kayseri'ye bağlandı. 1902 yılında da yine nâhiye olarak İncesu İlçesi'ne bağlandı ve Zencibar ismi “Develi Karahisarı“ olarak değiştirildi. Ancak Şebiri Karahisarı, Afyon Karahisarı gibi beldelerle karışıklığa sebep olduğu için 1945 tarihinde “Yeşilhisar” olarak değiştirilmiştir.

143. Halı Fiyatları 1947

16 Ekim 1947 tarihli “Kayseri Gazetesi”nde Kayseri halılarının İstanbul'da aşağıdaki ücretle satıldığı yazıyordu:

320-360 Lira	Kelle
150-175 Lira	Filoş
110-135 Lira	Manchester
60-65 Lira	Masa Tekerlek
75-80 Lira	Murabba

144. Kayseri Tekstil Sanayi Sendikası'nın Kuruluşu 1947

TBMM'nden çıkan 20 Şubat 1947 tarihli ve 5018 sayılı Sendika Kanunu'na uygun olarak Ahmet Narcı tarafından 30 Ağustos 1947 tarihinde “Kayseri Tekstil Sanayi Sendikası” kuruldu.

145. Kadın Hapishânesi

1947-48-49 yıllarında Kadın Hapishânesi binası olarak Sümer Bez Fabrikası alanı içinde olan “Bekâr Apartmanı” kullanılıyordu. Bir bölge hapishânesi olan bu binadaki kadın mahkûmlar, tek tip renkli elbiseler giyerler ve gündüzleri de Sümer Bez Fabrikası'nın değişik bölümlerinde çalışarak az da olsa bir gelir elde ederlerdi.

³⁴⁹Güven, Tarık Celâl, Kayserili Bir Ticaret Ataşesinin Anıları, Türk Ticaret Vakfı Yayını Ank. 2018, s. 58-59

146. Kayseri Öğretmenler Yardımlaşma Derneği'nin Kuruluşu 1948

Cumhuriyet Dönemi Kayseri eğitim tarihinin önemli sivil toplum kuruluşlarından olan Dernek için 23 Şubat 1948 tarihinde iki kurucu üyenin katılması ile bir toplantı yapılarak bir ana tüzük hazırlandı. Geçici idare heyeti, 156 üyenin kaydını tamamladıktan sonra ilk genel kurulunu topladı. İlk idare heyeti üyeliklerine hepsi de Cumhuriyet'in idealist eğitim ordusundan olan, Yümnü Tolgay, Servet Akaydın, Cemal Cebeci, Rauf Erkiletlioğlu, Ali Turgut, İsmail Canatan, Mehmet Feyzioğlu, Ömer Yağan ve Mustafa Pişkin seçildiler. İlk Başkan ise Mustafa Pişkin oldu.

147. Eski Mezbaha 1948

1948 yılına kadar Eski Mezbaha denilen ve bu günkü Farabi Caddesi, Türk Telekom'un güneyinde faaliyetini sürdüren bu tesislerde Kayseri'nin et ihtiyacı olan günlük 200 koyun ve keçi, 20 civarında da büyükbaş hayvan kesilirdi. 10-12 kasabın çalıştığı bu mezbahada kesilen etlere veteriner kontrolünden sonra keçi ise kırmızı, koyun ise mavi işaretler konulurdu.

Ancak burada kesilen hayvanların dışında şehrin muhtelif yerlerinde birçok kaçak kesim de yapılmaktaydı.

Kayseri Belediye Reisliğine tayinle getirilen İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Talaslı Sait Koçak zamanında, 1948 yılında şehir içerisinde İsmetpaşa Mahallesi çevresinde bulunan sucuk ve pastırma imâlathâneleri, Karpuzatan mevkiinde kurulan mezbahâneye taşındı.

1971 tarihinde de belediye'ye ait olan mezbaha tesisleri Et ve Balık Kurumuna devredildi.

148. Taşcıoğlu Hafız Okulu'nun Açılışı 1948

7 Ekim 1947 tarihinde ölen oğlu Mustafa'nın ruhuna hayrat olarak ve 1948 yılında kurulan "Fakir ve Kimsesiz Talebelere yardım Derneği"ne destek vermek üzere Kayseri Milletvekili Ömer Taşcıoğlu Kızılkapı'daki evini Diyanet İşleri Reisliği'ne bağışlamak sûretiyle Hafız Okulu'nun açılmasını sağlamıştır. Okulun giderleri dernek tarafından karşılanmaktadır. Bu binânın bir özelliği de Sivas Kongresi'ne gidecek Delegelerin seçiminin yapıldığı mekân olmasıdır.

Hafız Okulu'nun bulunduğu ve bitişindeki Ömer Taşcıoğlu'nun ikâmetgâhı olan ikinci binanın mimarı Talaslı Mustafa Efendi isimli bir şahıstır.

149. Sümer Evleri Yapı Kooperatifi'nin Kurulması 1949

Sümer Bank Kooperatifi Ortaklığı adında bir kooperatif kurulacak, işçi evlerini bu kooperatif yapacaktır. Kooperatifin statüsü hazırlanmıştır. Yapılan hesaplara göre, on beş sene sonra evlerin tapusu işçiye verilmiş olacaktır. Ev yapılacak saha 500 evliktir.

Müracaat edenler çoktur. Bunlar arasında noter huzurunda kura çekilecek, ancak kurada isabet edenler ev sâhibi olabilecektir. Evlerin de bir dönüm bahçesi olacaktır.

Fabrika Müdürü İsmet Erdem'in başkanlığını yaptığı kooperatif büyük oranda amacını gerçekleştirerek birçok dar gelirliyi ev sâhibi yapar.

150. Merkez Cezaevi'nin Yapıtılması 1949

1949 senesine kadar Merkez Cezaevi, bugünkü işhanı, Kızılay ve çevresinde bulunan Rum Kilisesi'nin içinde bulunuyordu. Aynı sene içinde inşaatı bitirilen ve 1.5 milyon liraya mâlolan Cezaevi Binası'na taşındı.

151. Nuh Naci Yazgan Verem Hastanesi'nin Hizmete Girmesi 1949

1945 yılı Ağustos ayında Eczacı Hazım Gönen'in önderliğinde "Kayseri Veremle Savaş Derneği" kurulmuştur. Halkevi Salonu'nda çalışmaya başlayan derneğin, Ankara ve İstanbul'da şubeleri açılmıştır. Derneğin esas gayesi ise dispensar ve senatoryum kurmaktır. Bu gayenin gerçekleşmesi için, Nuh Naci Yazgan'ın bir verem hastanesi yapılmak üzere 250.000 lira teberruda bulunması ile hastane inşaatına başlandı. (11 Kasım 1946) Yazgan'ın eşi tarafından da desteklenen bu teşebbüs, dokuz dönümlük bir arazi içinde 1000 m² lik alan üzerine dört odalı bir doktor lojmanı ve 200 tavukluk bir de kümesi mevcuttu.

Nuh Naci Yazgan Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nin tamamen bitirilip hizmete girmesi ancak 1949 yılında mümkün olmuş ve Vali Nazım Günesen tarafından açılışı yapılmıştır.

152. Kale İçinin Pazar Yeri Yapılması 1949

1949 yılında Belediye Başkanı Avukat İbrahim Ergüven zamanında şehir ortasında boş duran Kale İçi, pazar yeri yapılmak maksadı ile tesviye ettirilmiş, içerisine beton sergiler ile bir umûmî ve parke yollar, içme ve kullanma suyu tesisatları yapılmıştır.

153. IX. Dönem Milletvekiliği Seçimi 1950

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimde; 1.Suat Hayri Ürgüplü 2.İsmail Berkok 3.Emin Develioğlu 4.Ali Rıza Kılıçkale 5.İbrahim Kirazoğlu 6.Mehmet Özdemir 7.Yusuf Ziya Turgut 8.Fikri Apaydın 9.Kâmil Gündeş seçilmişlerdir.

1950 yılında Hunat Câmisi minaresinden Kayseri'nin görünüşü

- 154. İmam Hatip Okulu'nun Açılışı 1951**
155. Türkiye Yardımsevenler Şubesi'nin Kuruluşu 1952
156. Kayseri'de İlk Modern Mobilyanın Satılması 1952

1952 yılına kadar Kayseri'de hemen bütün evlerde mobilya olarak, "hazaran" denilen tahta sandalye, kerevet, sedir, çeyiz sandığı, komidin, basit sehpa, somya, yonu yastığı, halı ve kilimden ibaret eşyalar bulunuyordu.

Yatak ve yorganlar yün olur ve ısınma fakir evlerde, iskembi denilen basit bir sistemle sağlanırdı. İskembi, bir masanın altına közlenmiş mangalın konulması ve etrafının kalın örtülerle kapatılması ile kurulurdu. Bütün ev halkı bu kalın örgütün altına belden aşağısı girecek şekilde sıralanırdı ve böylece ısınma sağlanırdı. Varlıklı evlerde ise soba tek ısınma vasıtası idi.

Mutfağa "tokana" ismi verilir ve mutlaka bir ocak veya tandır ihtiva ederdi. Kap, kacak bakırdan olur, o zamanlar cam, aliminyum ve naylon bilinmezdi.

1950 yılında Gazioğlu Çarşısı'nda "Manolya" adı ile Kayseri'nin ilk mobilya mağazası sayılan bir mağaza açıldı. İbrahim Özbekar ve ortağı tarafından açılan bu işyerine İstanbul'dan "çay berjer" adını verdikleri bir takım mobilya getirildi. Dört koltuktan ibaret olan bu takımın iki adedini İstanbul'dan gelin göndermekte olan Çetin Efendi satın aldı. Diğer ikisini de Sümer Bez Fabrikası'nda çalışmakta olan bir ustabaşı satın aldı.

- 157. Sanayi Sitesi'nin (Eski Sanayi) Yapılması 1950-1954**

9 Eylül 1950 tarihinde Kayseri Belediye Reisi seçilen Osman Kavuncu'nun ilk yapığı icraatlar arasında Kayseri Sanayi Sitesi'nin kurulması gelir. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın emri ile 1.000.000 Lira kredi temin edilmiş ve 1.500 dükkân olarak plânlanan bu sitede dükkânların her biri kooperatif üyelerine taksitle ödenmek üzere 4.500 Liraya malolmuş ve başlıca esnaf guruplarını bir araya getirmiştir. Bu teşebbüs, şehirde kurulacak olan birçok îmalâthâne ve fabrikanın temelini oluşturmuş, binlerce zenaatkârın yetişmesini sağlamıştır.

158. Sümer Tıbbî Müstahsarat Laboratuvarı'nın Kuruluşu 1952

Küçük çaptaki bu ilaç ve laboratuvarı, Eczacı Mehmet Cemalettin Emdem tarafından kurulmuştur.

Şimdiki Ziraat Bankası'nın yerinde bulunan Sümer Eczanesi'nin bir bölümünde açılmış bulunan bu laboratuvar da tıbbî pomatlar, patlar, sulfamitler, damardan enjekte edilen steril ampüller, çeşitli vitaminler, ağrı kesiciler. Kininler, “aseto” adı verilen aspirin tabletler ve değişik başka ilaçlar îmal edilirdi. Sağlık Bakanlığı'ndan ruhsatlı 50 adet mühtahsar îmalâtı vardı.

O zaman Anadolu'da benzeri olmayan ve İstanbul'da daha tektük bulunan bu laboratuvar, maalesef o günlerde çıkarılan laboratuvar ve ilaç fabrikaları mevzuatının şartlarını yerine getirmediğinden 1956 yılı içinde kapatıldı. Laboratuvarın mesul müdürlüğünü iki yıl kadar Eczacı Mustafa Özbakır yürütmüştür.

159. Şehir Mezarlığı'nın Kurulması 1953

Yine Osman Kavuncu'nun eseri olan bu mezarlık, belediye hekimi Doktor Arif Akşehirlioğlu'nun düzenlemesi ile 1953 yılında açılmış ve Kayseri'de başka bir mezarlığa ölü götürülmesi yasaklanmıştır. Zira şehrin birçok yerinde mezarlıklar bulunuyordu.

Şehir Mezarlığı'na (Asrî Mezarlık) ilk gömülen ölü 30 Mayıs 1953 tarihinde vefat etmiş bulunan, 1316 doğumlu, İsmail oğlu Yunus Özyağmur isimli kimse olmuştur.

Mevcut mezarlık ihtiyacı karşılayamaz hâle geldiği için “Taşlıburun” mevkiinden Hacılaryolu istikâmetine yolun sol tarafı mezarlık yeri olarak 6 Mayıs 1953 tarihinde ihale edilmiş ve çevre duvarlı yapılmıştır.

160. İlk Otomatik Telefon Santrali'nin Kurulması 1953

161. 500'lük olarak meydandaki PTT binasının bir bölümünde kurulan santral daha sonra iki defa genişletilmiştir. Ancak yeni santral da ihtiyaca cevap verememiş ve telefon ihtiyacı olanlar yıllarca sıra bekliyerek telefon hattı alabiliyorlardı. Öyleki halk birden fazla telefon hattı sırasına giriyor ve hat çıktığında da en çok üç telefon hattı karaborsada satılınca bir Anadol araba alınabiliyordu. Nihayet dijital santraller kurulunca telefon hattı almak kolaylaştı ve telefon yaygınlaştı.

162. Kayseri Tabip Odası'nın Açılması 1953

423

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Türk Tabipler Birliđi'nin Őubesi olarak 1953 tarihinde Kayseri, Yozgat ve KırŐehir Őehirlerindeki tabipleri bűnyesinde toplayan "Kayseri, Yozgat ve KırŐehir Tabip Odası" ismiyle bir oda kurulmuŐtur. Oda yűnetim kurulu dűrt hekim ve bir diŐ hekiminden oluŐuyordu.

163. Sűmerbank ve Emlak Kredi Ortaklığı'nın Açılması 1953

164. Tomarza'nın İlçe Olması 1953

Eski ismi Kűstere olan Tomarza, Develi ilçesine bađlı bir bucak merkezi iken 1953 yılında Kayseri'ye bađlı bir ilçe oldu.

165. Kayseri'nin 1953 Yılındaki İdarî Yapılanması

Nűfusu: 404650

Yűzölçümü: 15 727 Km kare

Merkezin denizden

yűkseklđi: 1058 m

**Kazaları (9 adet)
adet**

Nâhiyeler (16 adet)

Kűyler 452

1-Merkez Kaza

Merkez

Hacılar

Himmetdede

Erkilet

Gesi (Efkere)

Muncusun

Talas

Felahiye (Rumdiğin)

2-Bűnyan Kazası (Bűnyan-ı Hamid) Merkez

Akışla (Kuzugűden)

Sarioğlan

Elbaşı Zamantı)

3-Develi Kazası (Everek)

Merkez

Bakırdağı (Taşçı)

Yahyalı (Gazibenli)

4-İncesu

Merkez

5-Pınarbaşı (Aziziye)

Merkez

Kaynar

	Pazarvıran
	Viranşehir
6-Sarız (Köyyeri)	Merkez
7-Tomarza (Köstere)	Merkez
	Toklar
8-Ürgüp (Başhisar-Burgut)	Merkez
9-Yeşilhisar (Karahisar)	Merkez

166. Birlik Mensucat Fabrikası'nın Açılması 1953

Nuh Mehmet Baldöktü, Nuh Mehmet Küçükçalık, Fevzi Kızıklı, Selahattin Kızıklı, Ahmet Hasşerbetçi, Şaban Özhamurkar, Mehmet Özhamurkar ve Nuh Mehmet Taş'ın bir araya gelerek 1948 yılında kurdukları "Birlik Mensucat Şirketi", önceleri Sümerbank Bez Fabrikası'ndan toplu olarak iskonto ile aldığı malları satma amacıyla iken, 1953 yılında 5000 iğ kapasiteli kendi fabrikasını kurarak iplik imâlâtına başladı. Bu kapasite o günün şartlarında çok büyük bir rakamdı. Daha sonra Bu fabrika tekstil işine girerek "kot" kumaşı üretmeye ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ne ihraç etmeye başladı. Kayseri'deki özel sektörün yaptığı ilk büyük tekstil tesisidir. Fabrika 1996 yılında da halka açılarak, sermaye piyasasına girmiş oldu. 2005 yılında 2000 personel ve 175.000 metrekarelik kapalı alanı ile Türkiye'nin büyük kuruluşlarından birisi hâlinde idi.

167. Tarihi Maarif Hanının Yıkılması 1952-53

Kayseri'de ticaret merkezi olarak üç tane büyük merkez vardı: Kapalı Çarşı, Vezirhanı, Maarifhanı. Maarifhanı Maarif Caddesi'nde, Câmi-i Kebîr'in 100 metre doğusunda yer alıyordu. Kale duvarlarının taşları gibi muntazam kesme taşlarla yapılmış, 50-60 adet takriben 100 metrekare büyüklükte ticarethânelerden oluşurdu. Ne zaman yapıldığı ve isminin neden Maarif Hanı olduğu bilinmeyen bu han, Kayseri çarşılarının en sağlam binalarından birisiydi. Bunların 5-10 adedi nakliyat şirketi diğerleriye toptancı mağazalarıydı.

1944-45 yıllarında Maarif Hanında Ticaret Yapan Büyük Tüccarlar:

Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş	Elektrik İstihali	Maarif Hanı
Ahmet Faik Besceli	Top.İma.Umumi Tic.	Maarif Hanı
Arif Molu	Top. Per. Taahhüt	Maarif Hanı
Hacı Bekir, Ahmet Soybaş,	Top.PerManifatura	Maarif Hanı

29

Mehmet Göbülük
Ziya Besceli

Top.Per.Umumi Tic.
İma.Un Fabrikası

Maarif Hanı
Maarif Hanı

Maarif Hanı Kayseri'nin büyük toptancılarının ve nakliyat ambarlarının merkeziydi. Karayolları düzgün ve bakımlı olmadığı için, mallar İstanbul'dan trenle gelir, hayvan yükleri ve at arabalarıyla çarşıya dağıtılırdı. Bu Han 1952-53 yıllarında Osman Kavuncu döneminde yıkıldı.

Belediye İşhanı'nın Yapıtılması 1954-1957

Osman Kavuncu'nun reisliği zamanında istimlak edilen Cumhuriyet Mahallesi'nde büyük bir işhanı yapılmıştır. Bodrum, zemin ve birinci kattan meydana gelen bina uzunca zaman müşteri bulamayıp boş kalmıştır. Dükkânların esnaf tarafından ilgi görmesi için şöyle bir senaryo hazırlandığı anlatılır: "Osman Kavuncu 1957'de Milletvekili olduktan sonra kendinden sonraki Belediye Reisi Şahap Sicimoğlu'nu ziyareti sırasında Sicimoğlu, işhanının dükkânlarının çoğunu kiraya veremediklerini ve belediyenin büyük bir yük altında olduğundan şikâyetlenir. Kavuncu hemen pratik bir akılla şu çâreyi plânlar: Ertesi gün Belediye Reisi ve kalabalık bir belediye memurlar gurubu Kayseri çarşılarında ölçüm yapmaya başlarlar. Merak edip soran esnaflara da büyük bir istimlak hazırlığı içinde olduklarını yayarlar. Bunun üzerine dükkânsız kalma korkusuna kapılan birçok esnaf tedbir olarak Belediye İşhanı'ndan dükkân kiralama sırasına girerler. Böylece bütün dükkânlar dolmuş olur."

Yıllarca Belediye'ye gelir getiren bu çarşı, 1993'de yıktırılarak ihale yolu ile şehrin ortasında daha büyük ve çirkin bir yapı olarak inşa edilmiş ve 17.07.1995'te Necmettin Erbakan tarafından hizmete açılmıştır.

168. İlk Asfalt Uygulaması 1954

Yine Belediye Reisi Osman Kavuncu'nun emri ile 1954 yılının yaz başında yollara asfalt kaplama uygulaması başlatıldı. İlk asfaltlanan yol ise Cumhuriyet Meydanı'ndan başlayarak Vali Konağı'nın önünden geçirilip, Hacıkılıncâmi î önünde bitirilmişti. Halkın heyecanla karşıladığı bu uygulamada kullanılan asfalt maddesi, odun yakılan büyük ocakların üzerindeki kazanlarda kaynatılarak kullanılmaya hazır hâle getiriliyordu.

169. Karasinek Satın Alınması 1954

Bu yıllarda karasineklerin çok artması ve ilaçla mücadelenin bir sonuç vermemesi üzerine, 1934 yılında ilk defa Kilis Trahom Mücadele Hastanesi sertabibi Dr. Sıtkı Bey'in teklifiyle Kilis Belediyesi'nin kilosu 50 kuruştan karasinek alması ve Kilis'te karasinekle ve dolayısıyla da trahom hastalığı ile başarılı bir mücadele kazanılması örnek alınarak çok orijinal bir uygulama başlatılmıştır.

Belediye Sağlık Müdürlüğü bünyesinde “sinek satın alma” teşkilâtı kurulmuş ve bir sineğin 1 santigram geldiği ve bir kiloda yüzbin sineğin itlaf edileceği hesaplanarak bu iş için 30.000 lira ödenek ayrılmıştır. Bu kampanya çerçevesinde halkın çeşitli yollarla toplayıp getirdiği sinekler tartılarak kilosu 30 liradan satın alınmış, yetkililerce varillere doldurularak hamam külhanlarında yakılmak sûretiyle imhâ edilmiştir. Bazı ahlâksız açıkgozlerin sineklere tek tek ince tel sokma veya pekmez gibi maddelere bulama gibi hilelerine rağmen bu uygulama gayesine ulaşmış ve Kayseri’de uzun yıllar karasineğin kökü kazınmıştır.

170. Şekerbank ve Halk Bankalarının Kayseri Şubelerinin Açılışları 1954

171. Yahyalı’nın İlçe Yapılması 1954

Eski adı Gazibenli olan Yahyalı 1954 yılında 6324 sayılı kanunla ilçe yapılarak Kayseri’ye bağlandı.

172. X. Dönem Milletvekili Seçimi 1954

14 Mayıs 1954 tarihinde; 1. Kâmil Gündeş 2. Fikri Apaydın 3. Emin Develioğlu 4. İsmail Berkok 5. İbrahim Kirazoğlu 6. Osman Nuri Deniz 7. Hakkı Kurmel 8. Servet Hacıpaşaoğlu 9. Ömer Mart milletvekili seçilmişlerdir.

173. İşçi ve Kredi Bankası T.A.Ş. 1954

Sümerbank, Ziraat Bankası ve Türkiye İş Bankası’nın ortaklığı ile 1954 yılında 3.000.000 TL sermayeli olarak Kayseri’de kurulan “İşçi ve Kredi Bankası”, 1980 yılından itibaren Ankara, Adana, İstanbul, Kayseri, Niğde ve Kayseri’nin bazı ilçelerinde şubeler açmıştır. 1981 sonunda 10 şubesi ve 130 çalışanı vardı. Başlangıçta çok ortaklı olan ve kamu bankalarının denetiminde olan Banka, 1983’den itibaren Nişkoz Holding A.Ş. ile Adayar Ticaret Limited Şirketi’nin kontrolüne girmiş ve merkezi İstanbul’a taşınmıştır.

174. Başbakan Adnan Menderes'in Kayseri'ye Gelişi 1955

1955 tarihinde Menderes'in Kayseri'ye gelerek önce Cumhuriyet Meydanı'ndaki Merkez Lokantası'nın balkonundan bir konuşma yaptığını biliyoruz. O zamanlar bir başbakanın bir şehre gelmesi çok ender-i nâdirattan bir olay idi.

Sonra Menderes, siyah Chevrolet marka bir araba ile Mimar Sinan İlkokulu'nun önündeki yeni düzenlenmiş ve asfaltlanmış Talas Caddesi'nden geçerek Kızıkapıda'ki eski elektrik şirketi binasının açılışını yaptı. Bu yol düzenlemeleri sırasında yolun kenarında bulunan ulu çınarı dozerle devirip götürdüler (Belediye tarafından).

Adı geçen çınar çok heybetli bir ağaçtı. Halk bu çınarın kabuklarını ihtiyaç oldukça soyar ve sarılık ile sara hastalıklarına iyi geldiğine inanırdı. Çınarın hemen dibinde bilek kalınlığında su akıtan bir çeşme vardı ki Kayseri'nin su şebekesi yapılırken bu çeşme köreltildi ve bu sırada ulu çınarın üçte ikisinin kuruduğu görüldü. Bazı iddialara göre de altında asfalt kaynatıldığı için kuruduğu söylenir.

175. Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş. 1955

Ülkemizde özellikle ikinci dünya savaşına kadar ve sonrasında şeker konusunda büyük sıkıntılar yaşanmış ve şeker anormal fiatlara çıkmıştı. Çünkü halkın temel beslenme maddelerinden biri olan şekerin Türkiye'deki üretimi ihtiyacı karşılamıyordu.

Demokrat Parti'nin politikalarına uygun olarak önce Arif Molu öncülüğünde "Kayseri Zirâî, Sınâyî Kalkınma Anonim Şirketi" adıyla 1953 yılında çok ortaklı bir

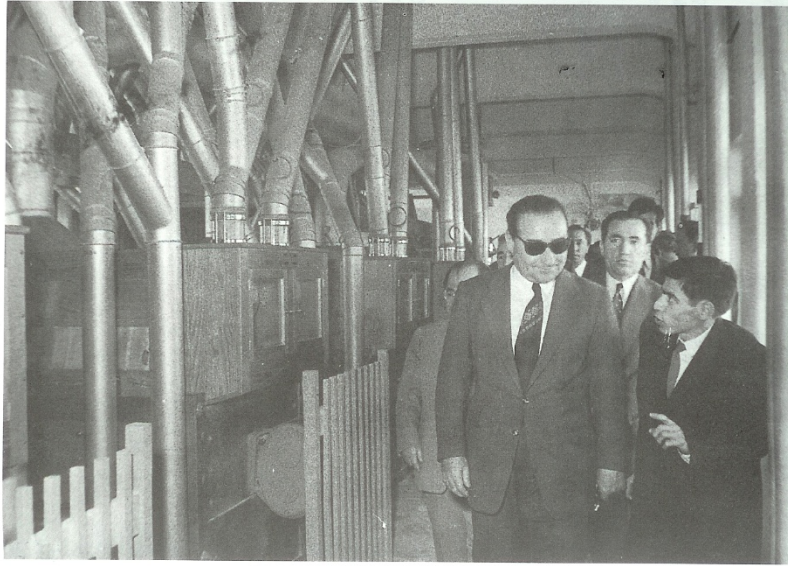
şirket kuruldu. Bu şirket aracılığı ve Belediye Başkanı Osman Kavuncu'unun gayretleri ile Keykubat Çiftliği üzerinde fabrika tesisleri yapılamaya başlamıştır. Fabrika'nın izni ise, 26 Kasım 1954 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile sağlanmıştır. 7 Nisan 1954 tarihinde temeli atılmış, 5 Ekim 1955 tarihinde de açılışını Başbakan Adnan Menderes yapmıştır.

Büyük ortağı, "Sınırlı Sorumlu Kayseri ve Civarı Pancar Ekicileri İstihsâl Kooperatifi" olan ve "Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş." nin de hissedarı olduğu 12 milyon lira sermayeli bir kuruluştur.

Belediye Başkanı Osman Kavuncu'nun Demokrat Parti Hükümeti'ne yakınlığı sayesinde gerçekleşen bu fabrika, ilk yıl günde 1800 ton pancar işleyerek 35 bin ton küp ve 20 bin ton kristal şeker üretmiştir.

Özelleştirme Kurulu'nun 27.6.2003 tarihli kararı ile özelleştirilerek "Kayseri Pancar Ekicileri İstihsâl Kooperatifi'ne" devredilmiştir.

Kayseri, Sivas, Nevşehir ve Yozgat illeri ile bunlara bağlı 28 ilçe ile 226 köyde 8829 çiftçi ile sözleşmeli çalışan fabrika, Boğazlıyan'da da ikinci bir fabrika kurarak bölge ekonomisine çok önemli katkı sağlamaktadır.

Şeker Fabrikası'nın açılışında Başbakan Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Osman Kavuncu görülüyor.

176. XI. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin Yapılması 1957

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan bu genel seçimde; 1. Ali Rıza Kılıçkale 2. İbrahim Kirazoğlu 3. Fikri Apaydın 4. Servet Hacıpaşaoğlu 5. Hakkı Kurmel 6. Kâmil Gündeş 7. Ömer Başeğmez 8. Ebubekir Develioğlu 9. Osman Kavuncu 10. Durdu Turan milletvekili seçilmişlerdir.

177. Sarıyıldız Un Fabrikası'nın Açılması 1955

178. Kayseri Türk Kültür Derneği'nin Kuruluşu 1956

1947 senesinde kurulan Türk Gençlik Teşkilâtı ve 1950 yılında kurulan Millîyetçiler Derneği Şubesi'nin 1952 senesi sonunda kapatılması ile bu derneklerin yerine Nevzat Türkten ve arkadaşları tarafından "Kayseri Türk Kültür Derneği" kuruldu.

179. Orta Anadolu Pamuklu Mensucat Fabrikası'nın Açılışı 1956

Arif Molu, Şalgamcı Ailesi, Ahmet Demirel, Emir Ali Sağıroğlu, Osman İmamoğlu, Saim Kibar, Mustafa ve Ahmet Postaağası tarafından 1953 yılında İplik ve Dokuma Fabrikası olarak kurulmuştur. 1986 yılında "denim" üretimine de başlayan Fabrika, Türkiye'deki ilk 500 kuruluş arasına girerek başarı kazanmıştır. Daha sonra Karamancı Holding şirketleri arasına katılan fabrika çoğunu yurt dışında önemli dünya markalarına ihraç ettiği "denim" ve %100 pamuklu "Jean" kumaşı üretiminde piyasaya hâkim olmuştur

180. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun Kayseri Şubesi'nin Açılışı 1957

181. Türk Hava Yolları İstasyon Müdürlüğü'nün Açılışı 1957

182. Kayseri'nin Tespit Edilebilen En Sıcak Günü 1957

30 Temmuz 1957 günü yapılan ölçümde ısının 40,70 santigrata çıktığı tespit edilmiştir. (Meteoroloji Bölge Müdürlüğü)

183. Şehir Çevre Yolu'nun Açılması 1957-1958

Osman Kavuncu tarafından istimplâk ettirilerek hazırlanmış bulunan çevre yolu, Belediye Reisi Şahap Sicimoğlu zamanında bitirilerek hizmete açıldı.

184. Sivas Caddesi'nin Açılması 1957-1958

Plânları Osman Kavuncu tarafından hazırlanan bu caddenin Cumhuriyet Meydanı ile Stadyum arasında kalan ilk bölümünün genişletilerek bulvar hâline getirilmesi 1957-58 yılları arasında Belediye Reisi olan Şahap Sicimoğlu zamanında gerçekleşmiş ve caddenin iki tarafına kooperatifler tarafından beşer katlı binalar yaptırılmıştır. Daha sonra 1970'li yıllarda caddenin iki tarafı îmara açılmış, 2003-4

yıllarında da bu şirin caddenin ortasındaki ve kenarlarındaki ağaçlar kesilerek ve ortasından raylı sistem geçirilerek “Sivas Bulvarı” hâline dönüşmüştür.

185. Polis Okulu'nun Açılışı 1959

Türkiye'nin üçüncü Polis Eğitim kurumunun, 04 Kasım 1959 günü saat 11.00'da dönemin Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Namık Gedik ile birlikte İl Valisi Ahmet Kınık, Kayseri Mebusları İbrahim Kirazoğlu, Fikri Apaydın, Osman Kavuncu, Fahri Köşkeroğlu, Servet Hacıpaşaoğlu, Durdu Turan, Bekir Develioğlu ve ilin ileri gelenlerinin katılımıyla eğitim- öğretime başlamıştır.

Bu tören Erciyes Telgraf gazetesinin 05 Kasım 1959 Tarih ve 1228 Sayılı nüshasında aşağıdaki biçimde haberleştirilmiştir.

Kayseri Polis Okulu'nun ikinci olarak açılışı; 1981 yılında “Toplum Polisi Eğitim Sitesi” olarak inşaatına başlanan binaların 24.05.1984 tarihli Bakanlık oluruyla “Kayseri Polis Okulu” Müdürlüğü olarak tescil edilmesiyle sağlanmıştır.

Kayseri Polis Okulu, dört dönem Polis Okulu olarak hizmet verdikten sonra 29.04.1988 tarihinde “Polis Koleji” Müdürlüğü'ne dönüştürülerek eğitim ve öğretime devam etmiştir.

Polis Kolejlerine ihtiyacın azalması sebebiyle Kayseri Polis Koleji de kapatıldıysa da 18.05.1992 tarihli Bakanlık oluruyla yeniden Polis Okulu

Müdürlüğü olarak tescil edilmiş ve Polis Okulu statüsü ile 10 dönem olarak eğitimini sürdürmüştür.

9 Mayıs 2001 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, 4652 sayılı “Polis Yüksek Öğretim Kanunu” ile Kayseri Polis Okulu, Polis Akademisi’ne bağlı, ön lisans düzeyinde eğitim-öğretim ve uygulama yapan 2 yıllık Polis Meslek Yüksek Okulu statüsüne dönüştürülmüş ve 28.05.2016 tarihinde İçişleri Bakanlığı onayı ile Polis Meslek Eğitim Merkezi Müdürlüğü statüsü verilmiştir³⁵⁰.

186. Havuzlu Han’ın Yapıtırılması 1959

Şehir plânında yeşil alan olarak gösterilmiş bulunan Cumhuriyet Mahallesi’ndeki Havuzlu Han’ın yeri, Belediye Reisi Şahap Sicimoğlu’nun özel gayretleri ile îmar değişikliği yaptırılıp, satılmış ve özel şahıslar tarafından Havuzlu Han yaptırılmıştır.

Şehir merkezindeki bu güzel alanın bina ile doldurulması meclis üyeleri ve halkın tepkisine sebep olmuş ve bundan dolayı Sicimoğlu 27.7.1959 tarihinde belediye reisliğinden istifa ederek ayrılmıştır.

187. Sarıoğlan İlçe Yapıldı 1960

188. Yeşilhisar Olayları 1960

Yeşilhisar’ın eski Belediye Başkanlarından ve olaylar sırasında Halk Partisi İlçe Başkanı olan Mustafa Ünal, bir akşam şehir kulübünde DP’li Belediye Zabıta Memurları ve Belediye Başkan Vekili ile münâkaşa ediyor. DP İlçe Başkan Vekili Salih Kürkçü’yü tabancayla vuruyor. CHP İlçe Başkanı Mustafa Ünal’ın tabancasında bulunan 4 kurşunu tartışma neticesinde DP İlçe Başkan Vekili Salih Kürkçü’nün üzerine boşaltması sonucunda “adam öldürmeye tam teşebbüsten” tutuklanarak cezaevine konulması bardağı taşıran damla oluyor. CHP İlçe Başkanı Mustafa Ünal’ın tutuklanarak cezaevine konulmasından sonra, cezaevine âdeta bir ziyaretçi akını başlıyor. Kaymakam ve Savcının talimatıyla ziyaret tamâmen yasaklanıyor. Her ziyaretten sonra ilçede kanlı- bıçaklı kavgalar olmakta, CHP’liler veya DP’liler bir diğerlerini nerede müsait olarak yakalarsa tekme tokat dövmektedirler. Her iki taraf geceleri birbirlerinin evlerini taşıyor, camlarını kırıyorlar. İlçe aşağı mahalle, yukarı mahalle diye ayrılmıştır. Hadiseler gün geçtikçe artıyor ve âdeta önü alınamaz hâle geliyor. 24 Şubat 1960 günü ise iki ilçe başkanı arasındaki kavgadan dolayı cezaevine konulan DP’lilerin bir kısmı serbest bırakılırken, CHP’lilerin bir kısmı ise cezaevinde alıkonuluyor.

İşte bu esnâda CHP’lilerden Mehmet Bozkurt adındaki bir vatandaş, DP’lilerden farklı olarak akşama doğru tahliye ediliyor. Bu şahsın Hükümet Konağı’na 100 metre mesafedeki bir kahvehânenin önünde ceketini çıkartarak “Bakın beni işkenceyle bu hâle

³⁵⁰ Kayseripomen.pa.edu.tr

getirdiler” diye bağırması üzerine, yatıştı gibi gözükten olaylar yeniden alevleniyor. Mehmet Bozkurt’un bağırması üzerine, etrafına toplanan halk sloganlar atarak Hükümet Konağı’nı taşa tutuyorlar. Etrafta bulunan resmî dairelerin camları kırılıyor, çevreden geçmekte olan DP’liler tartaklanıyor, bunlara ait iş yerleri yağma ediliyor.

Mehmet Bozkurt’un kendisine ceza evinde işkence yapıldığını söylemesi üzerine, Yeşilhisar Hükümet Konağı’nın yüz metre ilerisinde toplanan binlerce kişilik kalabalık, “Kahrolsun iktidar”, “Kahrolsun DP’liler” diyerek Hükümet Konağı’na doğru yürüyorlar. Tabii bu arada DP ileri gelenleri de Kaymakam ve Jandarma Komutanı’nın yanında olaylara acilen müdâhale edilmesi yolunda baskı yapıyor.

Bu arada Kaymakam Nuri Erdem olaylar üzerine Kayseri Valisi Ahmet Kınık’ı arayarak, ne yapması gerektiğini soruyor. Vali Kınık vatandaşın burnu kanamadan müdâhale edilmesi emrini verince, ortalık iyice karışıyor. Bu arada slogan atarak gelen kalabalık Hükümet Konağı’nın etrafını tamamen çevirmiştir. Kaymakamlığa ait binanın camları kırılmakta, araçlar taşlanmaktadır.

Olayların daha büyük boyut kazanmasından çekinen Kaymakam, Vali’den aldığı emir üzerine polise ateş açma talimatı veriyor. Polis havaya ateş açarak kalabalığın dağılmasını istiyor.

Bu arada son bir aydan bu yana zorlu günler yaşayan Kaymakam Nuri Erdem binanın camını açarak kalabalığa dağılması için çağrıda bulunuyor. Ama kızgın kalabalığın Kaymakam Erdem’in sözlerini dinlemesi mümkün görünmemektedir. Jandarma da Hükümet Konağı etrafında tedbir alıyor. Kaymakam tahriklere de kapılarak bir jandarmanın süngülü silahını alıp, kalabalığın üzerine yürüyor. Ortalık âdeta kan gölüne dönüyor. Daha sonra yatışan olaylar nedeniyle çoğunluğu CHP’liler olmak üzere 56 kişi tutuklanarak cezaevine konuluyor.

Bu arada kalabalık tarafından Yeşilhisar savcısı da dövülüyor. Artık Yeşilhisar’da iki cephe açılmış bulunuyor. Kimse âdeta sokağa çıkamıyor. Vali’nin talimatıyla Kayseri’den askerî birlikler Yeşilhisar’a naklediliyor.

Olayların daha fazla büyümesini önlemek üzere cezaevine konulan çoğunluğu CHP’lilerin oluşturduğu mahkûmlarla hiç kimsenin görüştürülmemesi isteniyor. İlçeye Kayseri’den gelen gazeteciler cezaevine ve kordon altına alınan belirli mıntikalara sokulmuyorlar. Bazı gazetecilerin polis veya vatandaş gibi olay mahallinin yakınına sokularak haber almaya çalıştıkları görülüyor.

Yeşilhisar’da meydana gelen kanlı olaylar üzerine Vali Ahmet Kınık, öncelikle İçişleri Bakanı Namık Gedik’i arayarak bilgi veriyor. Gedik’in konuyu Başbakan’a iletmesi üzerine Adnan Menderes yanında Başbakan Yardımcısı Medeni Berk’te olduğu hâlde Kayseri Valisi Ahmet Kınık’ı makamından arayarak olayların daha fazla büyümemesi için tedbir alınmasını istiyor. Vali ve Garnizon Komutanı olay mahaline gidiyor, ilçeye Kayseri’den güvenlik gücü takviyesinde bulunuluyor.

Kayseri'deki olaylar Ankara'yı da etkiliyor. Menderes ve İnönü arasında bir söz düellosu başlıyor³⁵¹.

Yeşilhisar Olayları sırasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes arasındaki yazışmalar:

DEVLET ARŞİVLERİ VE EL BİLGİLENDİRME BÜYÜKBAŞKANLIĞI
CUMHURİYET ARŞİVİ

VEKİLE
EK-144/1

Kesici Celal Bayar

Sayan Reisi Cumhurbaşkanına Sayan Başvekilimize

Mesele:

art 28,1960

03.1

5

Sayan Adnan Menderes
Başvekil - İstanbul

Yeşil Hisar ve çevresi üzerinde görülen Kayseri Meb'uslarını ve Danışman ve vekilini dinledim. Hâdisse, önemli gibi, devletten dolayı C.H.P'nin ılgın tahririnden ibarettir. Şimdiye kadar kongre hâlinde devam eden hâlihten dolayı mes'elenin bir esidir.

Bunlarca iğnin kamuî temsil eden resmî memurlara, yani Devlet terasına karşı ağır sühnetini temsil eden bir aygıt harekettir.

Buna ifade edilenler arasında gayet önemli olan ayrıca bazı mes'eler vardır. Bunları Zati Devletine de bildirdilerinden emin olduğum gibi tafsilâta girmiyeceğim. Yalnız ehemmiyetli olan işine işaret etmek istiyorum. Bunlardan birisi İhtiyatı sığınan söz ve harekettir. Mes'ele: bu yolda yapılan propaganda ve tahrirler memlekette yapılacak bazı bethahat Vatandaşların zihninde yer bulmaktadır.

İkincisi, geçelerde müstahş gelişinde istifade eden Albay Bekri Temur tarafından aynı memulden müstahş bir aygıtın sularidir. Bunlar Devletin istikbaline mahvolduğu ve kadın ve çocuklarının Amerikalıların sağında memullarının barbet edildiği ve memlekette Devlet otoritesinin sri-sillere intikal ettiği tarzında, i-omgmalardır. Ayrıca bu gün devlet a'de C.H.P'nin bir kongresinde i-omgma mevzuu da memur dinletimi gettir. Vatandaşın bu günkü müşahade intihar eden bu kongresin başının bir eği olduğundan şüphelenmeye, bütün bunlara karşı hâlihten dolayı i-omgma edebir emellerin sükle memulların mahvil hâlinde de sükle emellerdir. Buna ise artık hâlihten dolayı sükle emellerdir. Bundan başka şüphelenen sükle memulların mahvil hâlinde de sükle emellerdir. Bundan başka şüphelenen sükle memulların mahvil hâlinde de sükle emellerdir.

İhtiyatı sığınan söz ve harekettir. Mes'ele: bu yolda yapılan propaganda ve tahrirler memlekette yapılacak bazı bethahat Vatandaşların zihninde yer bulmaktadır.

İkincisi, geçelerde müstahş gelişinde istifade eden Albay Bekri Temur tarafından aynı memulden müstahş bir aygıtın sularidir. Bunlar Devletin istikbaline mahvolduğu ve kadın ve çocuklarının Amerikalıların sağında memullarının barbet edildiği ve memlekette Devlet otoritesinin sri-sillere intikal ettiği tarzında, i-omgmalardır. Ayrıca bu gün devlet a'de C.H.P'nin bir kongresinde i-omgma mevzuu da memur dinletimi gettir. Vatandaşın bu günkü müşahade intihar eden bu kongresin başının bir eği olduğundan şüphelenmeye, bütün bunlara karşı hâlihten dolayı i-omgma edebir emellerin sükle memulların mahvil hâlinde de sükle emellerdir. Buna ise artık hâlihten dolayı sükle emellerdir. Bundan başka şüphelenen sükle memulların mahvil hâlinde de sükle emellerdir.

³⁵¹Veli Altinkaya, Kayseri Haber, Gündem, 27.5.2019

Er-144

mesum bağışla vesile teşkil etme, tedbir, Adliye işleniyor; Matbuât, hâdî-
leri tahrif ediyor, arşivimizde iler antedidir. Lafla manabele etme. isti-
yoruz. Bence, şimdi içinde bulunduğumuz bu vaziyet mes'elelerimizi halle ş
fi değildir. Daha mat'î kararlar alınma, serüretî tarzında olduğumuzu gö-
rüyorum. Yarın elli meb'ûs ile buhran içerisinde ve heyecan içinde bulun-
mam bu mntakaya yani kayseriye gideceklerdir. Bunun, bu günün şartlar =
içinde neticesi ne olacaktır? bu da tesemmüle gâyandır.

Düşündüm; Sizi il. tedbir olarak, Yeşil Hissar'ın veya kayseri Viân-
Orta-
Kendinde şimdiki idareî Mâ'mûriye ilânını te-lif edecekime kânetanca bu
güne kadar, as-erî mahkemelerde mes'eleleri layihîyle idare edip muvaffa-
kiyyet göstermediler. Çözümler için şimdiki diyorum. Fa. at burada idareî Urfi-
ye teşkilî hâlinde müsbet ve âdil bir netice elde etme. İmânı var mıdır?
şimdi müsbet ve âdil bir netice alınmadığı takdirde işler daha fena bir
mevzeye düşülecektir. Bunu tet. it. etme. ve öğrenme için Millî Müdafaa
Ve. lîi arz. adıyla görüşüm. Ordu kumandanına buraya davete karar verdi.
Bununla bisat konuşma. ve ondan sonra mat'î te-lifimi Zati Devletlerime
bildireceğim.

Muhabetle gözlerinizden öperim.

Reisi Cumhuri
Celâl Bayan

X Asla gıbidir
2/7/1900

Not : Bu suret şahsî Bagve. il'in odasından ve mescelerden çıkarılan bütün
kopya harflerle yazılmış ve inşaat bulunan selâmlaştırılmıştır.

010	09			204	630	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

09.59 Mart 28 ,1960

Sayın Celâli Bayar

Reisencühar - Ankara

Yeşil birer hâdiseler ve buna benzer diğer hâdiseler ki, C.H.F.'nin bir
bir ihtilâl teşebbüsünü, hiç değilse, hâdiseler ve kargaşalık çıkarmak gayre-
tini sarf ederek göstermektedir; Bunlar, hâdiselerinde, meslekler mese ve
hesabına elam verici olmakla beraber, iktidarı ve umumî erkânı C.H.F.'nin
maharet ve hareketleri hakkında vuzuha götürecektir ve tenvir edecek mahiyet-
tedir.

Gönderilen mesaj- mevzun gayet tesadüf olmakla beraber meşumiyetle
aldım. Zati Devletlerimde bu yakın ve ciddi alâkâta gösterişim, ve hâdisel
leri takip çabam benim kanaatına uygun olur ki müteaddit ve ifade buyurma-
nın bir tarafına benzer siddetle meşum etti. Mesen Yeşilbirer hâdiselerini
öğrendikten itibaren büyük bir hasasîyet ve dikkatle vasiyeti takip
etmekteyim. Hatta, dün gece, şayet ayaktan mustarip olsaydım C.H.
F.'nin kâtipi Umudunin tebliğini öğrendikten sonra ve C.H.F.'nin Hey'e-
tinde Yeşilbirer'a gönderilmesinde takar bir etmesi üzerine, gece de olsa,
bismat kendim tayyare ile hâdiseler mahallisine gitmek için çok arzu ederdim. Şayet
bulunmuş olsaydım, mes'aleyi hâdiselerden halledecek tedbirleri gündüze kadar
bulmuş ve hal yoluna girmiş olurduk. Halbuki o gece üç vekil arkadaşın var-
a mahallisine hareket etmeleri hususunda da derpiş etmekte olduğum Zati Dev-
letlerime ibtilâ ve bir notisyeye varılmasını arzettiğimde halde, mes'alede an-
laşıyor ki, vâli vekil arkadaşın ve diğer basirifekânın mes'aleyi bu-
yütmek ve edli neticesi almamak mülahazasıyla böyle bir hareketi münasip
görmedikleri neticesi ile karşılaştık. Bu âna kadar bizde aldığımız tedbir-
leri pasif mahiyette olmuş ve alâ'inde usuller çerçevesinde bir müdafâ
a hareketi halinde kalmıştır. Hatta bu mevzuda hükümetçe hiç bir tedbir
almamış olduğum da iddia olunabilir. Sadece radyo gazetecisinde vasiyeti
umumî erkânı gündüze kadar görülebilenlerden çok daha açık olarak ihtilâl
ve kıyama teşebbüs hareketleri karşısında bulunduğumuz, strajiyeye açıklan-
mış oldu. Bunun dahi hemen ve vâliyen tedbir almak arzusunda olduğumuzun açıklan-
ması mahiyette bulunmasından başka, yeni hareket ve tedbirler ise mes-
net teşkil edecek bir açıklama olarak ta ehemmiyetli sayılması icab eder.
Dün Mahallî Kuvâyet arkadaşın hâdiseler mahallinden gelip, beni orada olan bi-
tekerler hakkında strajiyeye tenvir etmesi üzerine, mes'aleler üzerinde ted-
birler halinde olduğumuz hakikati mes'alede bir defa daha sabit oldu. Bu-
nun üzerine vâli vekil arkadaşınla gece müteaddit konuşmalarında

6 010 09 204 630 1

745/2

nas olan bu konuşmalarda kendisini telkin etmek istediğini fikir şu idi.
Kayseri Vilâyet makamından evvelki gün yapılan tebliğ Yeşilhisar'da
oayın eden hadîseleri aksettirecek mahiyette olmuştur ve Yeşilhisar -
hâdisesi bu tebliğin çerçevesinde çok aşan bir ciddiyet ve vehamet arzettiği
dir.

Ümmî efkârdan hakikatları gizlemek ancak karşı tarafı daha da teşvik eder. Sonra, ümmî efkârdan bir noktayı dahi gizlemek hakkımız değil dir. Türk Milleti, bir Balkın komitesi hâlim getirilmiş bulunan C.H.P. nin kötü niyet ve hareketleri hakkında, straf ile vevakıt geçirilmekten - tasvir edilmektedir. İşte bu maksatla, Dahiliye vekilinden oraya gönderilen Hey'etin avdeti münasebetiyle ve şimdiki kadar elde edilmiş neticeler bu - larak hemen ikinci bir tebliğ meşrui istedin. Bu tebliğde bin kişi civarında birhalıyınca hükümet konağına basmak ve savaşı döğmek veya öldürmek teşebbüsünü geçtiklerinin ve bu âsî kitlenin hükümet konağına girmelerinin bir tesadüf eseri denilecek şekilde sorla önlemiş olduğunu ve Yeşilhisar'da bir müddet nispeten temenniyle muhtel olarak anarşinin hakim olduğunu ve bu arada bir takım elin hadîseler oayın etmiş olduğunu tebliğde derçetmenin lüzumuna işaret ettin. Bir defa bu tebliğ negredilmekle üç gününberi kaybedilmiş olan tedbir alma müddet ve imkânlarını tekrar ele geçirmek ve nes'aleyi arzettiğini görüş ve ölçülerle yeni baştan ele almaya parâ etmenin lüzumu bu suretle de teşahür ederek kanaatindeyim. Yapılacak böyle bir tebliğ üzerim ve bu tebliği tavzihan ve mümkün olursa alınacak tedbirle re de işaret edilmek suretile Yeşilhisar hadîseleri ve buna bensev teşebbüsler hakkında daha sarıh ve daha açık neşriyata bağlamak ve devam etmenin tedbirlerden biri telakkî edilmek değerini taşımakta olduğuna kamim.

Üçüncü idare ilân etmek bir tedbir olarak benim de ilk andan itibaren
sihâindedir. ancak yine irat buyrulmuş mülâhasalar sebebiyle ben de tereddüt
işinde kaldım. Hülâsa tedbir alınmak, harekete geçilmek, nes'aleyi
yeni baştan ele almak ve memleketi bu gibi mesbuhane olduğu kadar tehli
kali veya sem derece zararlı tahrik ve kıyım teşvik teşebbüslerinden
beherşah ve kat'i surette korunmanın yolu bulunmak icabeder. kanaatinde-
yim. Şu anda buradaki vekil arkadaşlarımdan meslüm Kuyuları çağardım.
nes'aleyî bir defa daha gündem geçireceğim. Dahiliye vekili arkadaşımı
telefonla aradım; şimdi görüşeceğim. Zati Devletlerinin de mesajlarında
ifade buyrulmuş olan mülâhasalar ve görüşler dairesinde, arada, nes'ali ve
akikali arkadaşlarla hemen yeni Dahiliye vekili Milli Müdafaa vekili ve
tenziy buyrulmuş taktirde hadise mahalline giden Cemâl Gökten, Jandarm
na Ümmî komandanlığı kurmay Başkanı ve Adliye vekaleti müsteşarı gibi
sevati ile nes'ale hakkına tetkikat yapılması ve icaplarının emir buy-

204.650

189. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Treninin Himmetsede'de Durdurulması 2 Nisan 1960

Yeşilhisar ilçesinde 25 Mart 1960'ta CHP ve DP taraftarları arasında çıkan olayları araştırmak üzere CHP'den dört milletvekili olay yerine giderler, 28 Mart'ta ise başına Yeşilhisar olayları ile ilgili yasaklama gelir. Bunun üzerine İsmet İnönü, hem Kayseri'deki CHP İl Kongresi'ne katılmak hem de bir süre önce olayların yaşandığı Yeşilhisar'a gitmek üzere 2 Nisan 1960 günü Ankara'dan trenle yola çıkar. Menderes

Hükümeti ise, İnönü'nün oraya gitmesinin tansiyonu daha da artıracığını düşünerek İçişleri Bakanı Namık Gedik, Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ı arayarak şunları söyler: *“Sayın Vali Cumhurbaşkanımız ve Başbakanımızla konuyu değerlendirdik. Derhâl CHP İl İdare heyetini makamınıza çağırarak 3 Nisan'da yapılacak kongrenin talik(ertelendiğini) edildiğini ve İnönü'nün Kayseri'ye gelmemesi gerektiğini kendilerine tebliğ ediniz. Bize de bilgi veriniz”* der.

İçişleri Bakanı'ndan bu talimatı alan Vali, CHP İl İdare Heyeti üyelerini makamına çağırarak Bakan'dan aldığı emri tebliğ eder. Bu emrin İsmet Paşa'ya da iletilmesini ve Kayseri'ye gelmesinin engellenmesini ister. Bu arada Vali'den kongrenin ertelendiği emrini alan CHP İl İdare Heyeti bir yazıyla konuyu İsmet Paşa'ya da iletirler. İnönü Vali'ye iletmek üzere Ankara'dan gönderdiği cevâbî yazısında şunları söyler: *“Milletvekili, parti başkanı ve kanunlara hürmetkâr bir vatandaş olarak Kayseri'ye hareket ediyorum. Orada hadiseleri yerinde müşâhede ve tetkik etmeye mecburum. Konuyu gerekirse TBMM' nin gündemine de getireceğim”*

İnönü'nün cevâbî telgraf yazısını alan Vali Kınık derhâl Menderes'i arayarak bilgi veriyor. Başbakan Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik 1,5 saat süren toplantıyla gerekli değerlendirmeyi yaptıktan sonra her türlü tedbirin alınması yolunda bir karara varıyor. Bu kararlarını bir telgraf iletisi ile Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'a da iletterek muvafakatini alıyorlar.

Sonunda İsmet Paşa'nın Kayseri'ye gelmesinin engellenmesinin, çıkması muhtemel olaylar yönünden isabetli olacağı kanaatine varılıyor. Yanında İçişleri Bakanı olmasına rağmen bizzat Başbakan, Vali Kınık'ı arayarak gerekli talimatı veriyor. Bu arada gerekli tedbirleri almak üzere Emniyet Başmüfettişi Aziz Ronalı Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten'in da Kayseri'ye hareket etmesi talimatı verilir. Bu iki şahıs Başbakan'ın talimatından hemen sonra akşam yola çıkarak İnönü Kayseri'ye gelmeden gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığını vilâyette yeniden değerlendirirler.

İnönü'yü Kayseri'ye götüren tren Ankara'dan hareket ederken Vali Kınık'ın başkanlığında Demokrat Parti Milletvekilleri; Hakkı Kurmel, Kamil Gündeş, Ali Rıza Kılıçkale, Servet Hacıpaşaoğlu, Osman Kavuncu, İbrahim Kirazoğlu ve Fahri Köşkeroglu ile birlikte Vali'nin makamında toplanıyorlar.

Tartışmalardan sonra Başbakan'ın talimatı doğrultusunda hareket edilmesi kararlaştırılıyor. Bu arada Milletvekili Kamil Gündeş yanına bazı yetkilileri de alarak tren gelmeden önce Himmetdede'ye gidiyor ve burada Nâhiye Müdürü İhsan Atalay, Karakol Komutanı Orhan Tokur ve diğerleri ile Vilâyette alınan kararı değerlendiriyor.

Trenle yola çıkarak Himmetdede'ye kadar gelen İsmet Paşa'ya Kayseri Valisi Ahmet Kınık, Yardımcısı Şükrü Kenanoğlu'nu görevlendirerek şöyle bir metnin tebliğ edilmesini istiyor: *“Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu bildiğiniz gibi hâlen meriyette bulunmaktadır. Bu seyahatinizle ilgili olarak bu kanun hükümlerinin aynen uygulandığını ve uygulanacağını belirtmek isterim. Tahrik politikanızın işareti olan birçok Halk Partili, Hükümet Konağını basmaya kadar ileri gitmiştir. Kayseri'ye girmeniz fevkalâde mahzurludur. Her iki grup da diken üstünde durmaktadır. Sizden*

tekrar Ankara'ya avdet etmenizi ricâ ediyoruz.” Bu ihtarı kabul etmeyen İsmet İnönü, trenden iner ve “Kayseri’de örfî idare ilân edilmedikçe bu emre itaat etmeyeceğim. Benim Kayseri’ye girmeme hiçbir kuvvet mâni olamaz!” diyerek Vali Yardımcısı Kenanoğlu’nu elinin tersiyle iter.

Bu arada tren Himmetdede yakınlarındaki istasyonda beklerken bazı taşkın hareketler de olmuş ve tren taşlanmış. Vali Ahmet Kınık derhâl Başbakan Adnan Menderes’i arayarak son durum hakkında bilgi veriyor. Menderes bir süre düşündükten sonra İsmet Paşa’nın şehre girilmesine izin verilmesini, ama ciddî tedbirler alınması talimatını veriyor. İsmet Paşa da etrafta toplanan kalabalığı selâmladıktan sonra 3 saattir bekletilmekte olan trene binerek Kayseri’ye ulaşıyor. Kayseri’de büyük bir taraftar kitlesinin tezahüratı ile karşılanıyor. Partisinin 3 Nisan’daki İl Kongresi’ne katılıyor.

Ertesi gün İsmet İnönü, Kayseri’den 4 Nisan’da karayoluyla olayların olduğu Yeşilhisar’a gitmek istiyor. Ancak otomobili İncesu yakınlarında durduruluyor. Arabasından inen İnönü, askerlerin başında bekleyen Binbaşı Selahattin Çetiner’e, “*Bu bariyeri aşarsam bana ateş mi açacaksınız?*” diye soruyor, bunun üzerine Binbaşı Selahattin Çetiner’de, “*Olur mu öyle şey paşam? Siz bizim başkomutanımızsınız! Gerekirse omuzlarım da ki bu apoletleri söker atarım*” deyince memnun oluyor ve “*O hâlde sizi daha fazla zora sokmayayım!*” diyerek Ürgüp üzerinden Ankara’ya dönüyor.

DP hükümeti bu olay sebebi ile Binbaşı Selahattin Çetiner’i emekliye sevk eder, ancak Çetiner Danıştay kararıyla görevine döner.

Takriben iki ay sonra kurulan ihtilâl mahkemesinde savcı Egesel tarafından İsmet İnönü’yü taşıyan treninin 3 saat durdurulması, sadece 27 Mayıs 1960 darbesine gerekçe gösterilmekle kalmaz. Menderes ve arkadaşlarını îdama götüren davanın da en önemli delillerinden biri sayılır ve Yassıada İddia-nâmesine İnönü ve arkadaşlarının seyahat özgürlüğünü kısıtlamak ve böylece anayasal suç işlemek olarak girer. Başsavcı Egesel, bu sebeple Celal Bayar, Adnan Menderes, Kayseri Milletvekilleri ve Kayseri Valisi Ahmet Kınık için ölüm cezası ister.

H.A.

1950-60 arası Cumhuriyet Meydanı'nın Görünüşü

Kayseri Gazeteciler Cemiyeti'nin Kurulması 1960

Kayseri'de görev yapan gazetecileri bir araya getirmek, aralarında dayanışma sağlamak ve meslekî sorunlarına çözümler üretmek amacıyla daha çok gazete sahiplerinin önyak oldukları “ Kayseri Gazeteciler Cemiyeti” isimli meslek örgütü 27 Mayıs Darbesi'ni izleyen günlerde kuruldu.

Cemiyetin yönetimi; Fikret Kavafoğlu başkanlığında Abdullah Satoğlu, Mustafa N. Çeven, Mehmet Yakupoğlu ve Nuh Mehmet Sağlam'dan oluşuyordu. Ancak önemli bir faaliyet yapamadan kısa bir zaman sonra kapandı. İki yıl sonra 1962 yılında aynı amaçlarla yeniden, Abdullah Satoğlu, Mehmet Mülayim, Fikret Kavafoğlu, Feyzi Özsoysal, Hamdi Mehter, Mahmut Sabah, Mustafa Gümüşkaynak, Muin Feyzioğlu, Asım Soyselçuk, Reşat Çivicioğlu, Faik Parkan ve Hulusi Turgut tarafından “Kayseri Basın Mensupları Derneği” adıyla daha geniş katılımlı bir meslek örgütü kurulduysa da ilk cemiyet gibi fazla etki gösteremeden 1966 yılında kapandı.

1973 yılında İstanbul merkezli Türk Basın Birliği'nin Kayseri Şubesi Hacı Ali Şapçı başkanlığında Mustafa Şapçı, Mehmet Kocakahyaoğlu, Yavuz Okayben, Mehmet Çağlıkasap, Oktay Ensari ve Davut Güleç tarafından kurulduysa da bu teşkilât da aynı âkıbete uğrayarak fesholdü.

Geçirilen bu deneyimlerden sonra kalıcı ve etkili bir meslek örgütü kurmak üzere ileri gelen basın mensupları bir araya gelerek 5 Mayıs 1980 tarihinde Hürriyet Gazetesi Bölge Temsilcisi Mahmut Sabah'ın kurucu başkanlığında Kayseri Gazeteciler Cemiyeti'nin kuruluş çalışmaları başlatıldı. Erdal Yeğenağa, Mahmut Sabah, Hüsamettin Urfalier, Mehmet Kiracioğlu, Mustafa Şapçı, Mehmet Kocakahyaoğlu, Şemsettin Çetinsöz, Oktay Ensari ve Mehmet Aydoğan'ın teşebbüsleriyle Cemiyet'in

ilk olağan genel kurulu 13 Mayıs 1980 tarihinde yapılarak başkanlığa Mahmut Sabah, yönetim kuruluna da Mehmet Kiracıoğlu, Mehmet Kocakahyaoğlu, Muhsin İlyas Subaşı, Mustafa Şapçı, Erdal Yeğenağa ve Oktay Ensari seçilmiş oldu³⁵².

İlk diğer üyeleri ise Hayri Kayaman, Hacı Ali Şapçı, Mustafa Yıldırğan, Mustafa Gümüşkaynak, Ahmet Mülayim, Yavuz Okayben, Mehmet Uluyağmur, Mehmet Mülayim, Abdullah Satoğlu, Muin Fevziyoğlu, Bekir Akbıyık, Muhsin İlyas Subaşı, Mehmet Yeğenağa, Aydemir Doğan, Emin Çeri, Hasan Sami Bol'ak, Atıf Uluyağmur, Asım Yahyabeyoğlu, Kazım Yedekçioğlu ve Ahmet Zeren'dir.

Mahmut Sabah'ın (1980-1988), Şemsettin Çetinsöz'ün (1988-1992), Oktay Ensari'nin (1992-2002), Üstün Tuncer'in (2002-2004), Mehmet Sena Köseadağ'ın (2004-2006), Recep Bulut'un (2006-2010), Veli Altinkaya'nın (2010-2014), Metin Köseadağ (2014-2018) ve Veli Altinkaya'nın (2018-2021) başkanlık yaptığı Kayseri Gazeteciler Cemiyeti hâlen faaliyetine devam etmektedir.

190. 27 Mayıs 1960 Hükümet Darbesi'nden Sonra Kurulan Temsilciler Meclisine Seçilenler 1961

6 Ocak 1961 tarihinde: 1. Mehmet Göker 2. Yavuz Altop 3. Enver Kırker Temsilciler Meclisi üyesi olarak tayin edilmişlerdir.

191. Askerî Darbeden Sonra Seçilen I.Dönem Milletvekilleri 1961

25 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimde: 1. Turan Feyziyoğlu 2. Mehmet Göker 3. Mehmet Sağlam 4. Bahri Yazır 5. Vedat Ali Özkan 6. Abdülhalim Aras 7. Hüsametdin Gümüşpala 8. Mehmet Yüceler seçilmişlerdir.

192. Kapalı Spor Salonu 1963

2.000 kişilik bu salon 1963 yılında hizmete girdi.

193. SSK Hastahânesi'nin Açılışı 1963

SSK'ya bağlı bu hastahâne, 1963 senesinde devrin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit tarafından hizmete açıldı.

194. Kayseri Ziraat Odası'nın Kuruluşu 1963

195. Atatürk Stadı 1964

Osman Kavuncu'nun Belediye Reisliği zamanında Sivas Caddesi üzerinde istimlâk edilerek, beden terbiyesine tahsis edilen geniş alan üzerine 1964 yılında stadyum yapılmıştır.

³⁵² Sabah Mahmut, **Dünden Bugüne Kayseri Gazeteciler Cemiyeti, Tarih İçinde Kayseri Basını**, Editörler: Hamza Çakır- Hakan Aydın, Konya 2012, s.9-16

196. Doğu Türkistan Göçmenlerinin Kayseri'ye İskân Edilmesi 1965

Toplu hâlde komünist Çin zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınan Doğu Türkistanlılar'ın bir kısmı Kayseri'ye gelmişlerdir. Cumhuriyet Meydanı'nda Atatürk Heykeli önünde bir tören yapılmış ve bu törene liderleri İsa Yusuf Alptekin de katılarak bir konuşma yapmıştır. (8-10-12 Ekim 1965)

Doğu Türkistan göçmenleri, 71 aile ve 235 nüfus olarak Sümer semtinde Fuar Mahallesi'ne yaptırılan 74 adet bahçeli eve yerleştirilmişlerdir. Kasım 1967'de ikinci gurup olarak 33 aile daha gelmiştir ve bunlar da aynı mahalleye yerleştirilmişlerdir.

197. Özel İdare Binası'nın Yapıtırılması 1965

Hükümet Binası'nın kuzey arkasındaki yazlık sinemanın yerine yaptırılan iki katlı Özel İdare Binası 1 Eylül 1965 tarihinde hizmete açılmıştır.

198. Ticaret Borsası'nın Kurulması 1965

Ticaret Bakanlığı'nın 14.02.1964 tarih ve 4/2323 sayılı yazısı üzerine Kayseri Valisi Kâzım Atakul başkanlığında yapılan bir toplantı ile bir komite teşkil edilmiş bu komitenin yaptığı hazırlık çalışmaları sonucunda 15 Şubat 1965 tarihinde beş meslek komitesi ile seçimlerini yaparak fiilen çalışmalarına başlamıştır.

İlk Meclis Başkanı Recep Akyüz olurken, Yönetim Kurulu Başkanlığına daİsmail Özkan seçilmiştir. Hâlen sekiz meslek gurubu ile faaliyetine devam etmektedir.

199. II. Dönem Milletvekili Seçimi 1965

22 Ekim 1965 tarihinde yapılan seçimlerde: 1. Atıf Hacıpaşaoğlu 2. Mehmet Ateşoğlu 3. Vedat Ali Özkan 4. Feyyaz Köksal 5. Cengiz Nayman 6. Turhan Feyzioğlu 7. Mehmet Yüceler 8. Fehmi Cumaloğlu milletvekili seçilmişlerdir.

200. Yüksek İslâm Enstitüsü'nün Açılışı 1965-1966

Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü, bu amaçla kurulmuş bulunan "İmam Hatip ve İlâhiyat Tedrisatına Yardım Derneği" öncülüğünde ve halkın yardımları ile yaptırılan binada 16 Aralık 1965 tarihinde öğretime açılmıştır. Bir müdür (Mustafa Cinkılıç) iki müdür yardımcısı ve 13 kadrolu öğretim üyesi ile bugünkü İlâhiyat Fakültesi'nin çekirdeğini teşkil etmiştir.

1968-1969 ders yılında da ilk mezunlarını vermiştir. 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı karar-nâme ile İlâhiyat Fakültesi ismi ile Erciyes Üniversitesi'ne bağlanmıştır.

201. Halkevi Salonu'nun Şehir Tiyatrosu Hâline Getirilmesi 1966

Şehrimizde İstasyon Caddesi üstünde bulunan, Halkevi Binası içinde yer alan sinema ve konferans salonu, yeniden tâmir edilmiş, bazı değişiklikler yapılmış ve 28 Ekim 1966 tarihinde "Devlet Tiyatrosu" olarak hizmete girmiştir. Ancak 640 kişilik bu

güzel salon ve müstemilatı, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü tarafından işletilemeyince Kayseri Belediyesi'ne devredilmiş ve 1993 yılında da Kültür Bakanlığı'na geçerek, Kayseri Kültür Müdürlüğü yönetimine verilmiştir.

202. Kayseri Sanayi Odası'nın Kuruluşu 1966

Temmuz 1966 tarihinde Ticaret Bakanlığı'nın aldığı bir kararla Ticaret Odaları ile birlikte çalışmakta olan sanayiciler, 15 Aralık 1966 tarihinde kendilerine ait "Sanayi Odası" kurma yetkisi almışlardır. İlk Başkanı Cemal Bilgin, Yönetim Kurulu ise; Mehmet Karabacak, Mehmet Kavafoğlu, Mustafa Kirazoğlu ve Osman Kalpaklıoğlu idi.

Kuruluşundan bu güne kadar; Cemal Bilgin, Fahrettin Arar, Ahmet Postgil, Ali Rıza Özderici, Ahmet Postgil, Ali Rıza Özderici, Rasim Yurttaş, Ali Rıza Özderici, İdris Demirel ve Mustafa Çapar yönetim kurulu başkanlığı yapmışlardır.

Halen 20 meslek gurubu içinde 741 üyeli bir meslek teşekkülüdür.

203. Kayseri Spor'un Kuruluşu 1966

1966 senesinde Erciyes Gençlik Kulübü, Sanayispor ve Orta Anadolu Gençlik Kulüplerinin birleşmesi ile sarı kırmızı renkleri sembol kabul eden "Kayseri Spor Kulübü" kurulmuştur. Önceleri ikinci ligde oynayan takım, 1972-73 futbol sezonunda birinci lige çıkmıştır.

204. Cumhuriyet Senatosu Seçimleri 1966

5 Haziran 1966 tarihinde yapılan 235.991 seçmenin katıldığı seçim sonunda Hüsnü Dikeçligil(AP), Hüseyin Kalpaklıoğlu(AP) ve Sami Turan(CHP) seçilmişlerdir.

205. Behice Yazgan Kız Lisesi'nin Öğretime Açılması 1966-1967

206. Kayserispor – Sivasspor Maçı Olayları 1967

17 Eylül 1967 tarihinde yapılan 2. Türkiye Ligi Kayserispor-Sivasspor maçının gerginliği bir gün önceden başlar. Sivasslılar, maçtan önce ve oynanacağı gün özel araçları, 20 minibüs, 40 otobüs ve trenle Kayseri'ye ulaşırlar. Bazı Sivasslıların aşırı içkili oldukları ve sokaklarda çöp kutularını devirdikleri bazı lokanta eğlence yerlerinde kavgalar çıkardıkları Kayseri âsâyiş kayıtlarından anlaşılmaktadır.

İki taraftan takriben yirmi bin civarında taraftarın tribünlerde yer aldığı maç, saat 16.00'da başlar. Karşılaşmanın 19. dakikasında Kayserispor takımının santraforu Oktay Aktan'ın (Küçük Oktay) attığı gol ile Kayserispor 1-0 öne geçer. Golden sonra Oktay'ın Sivas seyircisine dönerek bir el hareketi yapmasına ve gole sevinen Kayserispor taraftarlarına Sivas tribünlerinden tepki gelir ve Sivasslıların Kayseri taraftarlarına taş atması sonucu panik başladı ve kaçışmaya başlayan çocuklardan ikisi ezilerek yaşamını yitirir. Bu sırada Kayseri taraftarlarının stadtaki bir polis tarafından galeyana getirilmesiyle beraber Kayserililer bıçak, taş ve sopalarla Sivasspor taraftarlarının üzerine yürümeye başlarlar. Bunun üzerine binlerce Sivas taraftarı, stadın kuzeydoğu kapısındaki sığındıkları boşluktan panik hâlinde dışarı çıkmaya çalışarak, demir çıkış kapılarına yüklenirler. Demir kapılar dışa açılmadığı için de 41 Sivasslı olay yerinde havasızlık ve sıkışmadan dolayı yaşamını yitirir. Kendilerini stadyumun dışına atabilen Sivas taraftarları stad çevresine park edilmiş 50-60 kadar Kayseri plâkalı arabayı tahrip ederek ve spor salonunun çerçevelerini indirerek toplu hâlde stadın 5 kilometre uzağına park edilmiş araçlarına ulaşırlar. Sivasslılar dönüş yolunda durdurdukları Kayseri plakalı araçları da ateşe verirler.

Buna karşılık Kayseri'de de Sivas plakalı araçlar yakılır ve Sivas taraftarları dövülür. Bu durumu öğrenen Sivasslılar sokaklara dökülmüş ve Kayseri'ye giden 5 bin Sivasslının âkıbetini öğrenmek için geceyi Kayseri yolu üzerinde geçirmişlerdir.

Maçta 41 kişinin öldüğü haberi, kısa süre içerisinde Sivas'a da yayılınca; Sivas'ta Kayserililere yönelik olabilecek taşkınlıkları önlemek için Sivas'a 10 kilometre uzaklıktaki Kayseri köprüsü ve Sivas'taki Kayserililere ait dükkân ve binaların önüne jandarma ve polis görevlileri yerleştirildi ise de alınan bütün önlemlere rağmen Ertesi gün sabah saatlerinden itibaren Sivas'ta yaşayan Kayserililere yönelik bir dizi saldırı başlamıştır. Kayserililere ait ondan fazla dükkân yağmalanmış ve ateşe verilmiştir. Sâhibi bir Kayserili olan Büyük Belediye Oteli'nin yatakları caddeye atılıp yakılmış ve Kayserililere ait olan üç evin de eşyaları dışarı çıkarılıp ateşe verilmiştir. Polisler ise Sivas taraftarının tepkisini çekmemek için müdâhalede bulunmamıştır. Tahrip ve yağma olayları sırasında ölü ve yaralı olmasa da pek çok Kayserili Sivas'ı terk etmek zorunda kalmıştır.

Sivas'ta çıkan olayların büyümesi üzerine Sivas Tugayından yardım talep edilmiş, bunun yanı sıra Malatya, Tokat ve Erzincan'dan da birlikler gelmiştir.

Sivas'taki bu olayların ardından Kayseri-Sivas girişleri kapatılmış ve iki şehir arasında düzenlenen otobüs seferleri iptal edilmiştir. Hattâ güvenlik güçlerinin sayısını arttırmak amacıyla yaralıların tedavi gördüğü Kayseri Devlet Hastanesi'nin önüne Polis Koleji öğrencileri bile görevlendirilmiştir.

Bu ölçüdeki vahim olaylar üzerine Başbakan Süleyman Demirel, Rusya'ya yapacağı ziyareti erteleyerek Radyodan: “*Şuursuz tahriklerle devam ettirilmek istenilen bu hadisenin futbol tarihimizde tek kalmasını temenni ederim.*” diyerek iki şehir halkına itidâl ve sükûnet tavsiye etmiş ve ayrıca, spor işleriyle görevli Devlet Bakanı Kamil Ocak yaptığı açıklamada, “*Türkiye İkinci Ligi'nin kaldırılmasını teklif edeceğini ve bunun da gerçekleşmesi için de bu sebebin kâfi gelebileceği*” açıklamasında bulunmuştur.

Kayseri'de olaylara sebep olan 8'i Sivas 18'i Kayserispor taraftarı 26 kişi tutuklanır. Maç esnasında ve sonrasında çıkan olaylar sebebi ile iki takıma da 17 maç saha kapama cezası verilir. Olayları iyi yönetemedikleri için Türk futbol tarihinin bu en kanlı olayında ihmâli görülen Vali Nazım Üner ile Emniyet Müdürü Şerafettin Gökçeöner derhâl merkeze alınmıştır.

İki takım arasında yarım kalan maç 1968 yılında Ankara'da oynanmış ve Kayserispor maçta 1-0 gâlip gelmiştir. Ancak bu maçın ardından uzun süre Kayserispor ve Sivasspor aynı gruplarda mücadele ettirilmemiştir³⁵³.

207. Türk Eğitim Derneği Kayseri Koleji 1966-1967

Merkezi Ankara'da bulunan Türk Eğitim Derneği, 29.12.1965 tarihinde Kayseri'de kolej açmaya karar verdi. Şahap Sicimoğlu'nun başkanlığında kurulan okula, Kayseri Belediye Meclisi'nin 28.12.1966 tarih ve 17 sayılı kararı ile şu andaki arsa tahsis edildi. Bu tarihten iki ay sonra inşaata başlandı. Plânlanan binaların birinci bölümü çok kısa bir zamanda tamamlanarak 1966-1967 yılında eğitim ve öğretime başladı. Birinci kademede yaptırılan sekiz dersliğe ilave olarak sonraki yıllarda yapılan ilavelerle derslik sayısı lise kısmında otuz beşe çıkarılmıştır.

1975 yılında yapımına başlanan yeni pansiyon binası 1978'de tamamlanarak hizmete açılmıştır. 1967 yılından sonra yapılan ilavelerle ilk kısmın kapasitesi artırılmış, 1986 yılından itibaren de ana sınıfı faaliyete geçmiştir.

Şu anda beş derslik ana sınıfı, 29 derslik ilk kısım ve 35 derslik orta ve lise olmak üzere toplam 69 derslik eğitim ve öğretim hizmeti vermektedir.

³⁵³http://tr.wikipedia.org/wiki/1967_Kayseri_stadyum_faciası

208. Kayseri Anadolu Fuarı'nın Açılışı 1967

1966 yılında düzenlenen Sanayi Sergisi'nin büyük rağbet görmesi üzerine, Belediye Başkanı Mehmet Çalık döneminde Kayseri Belediyesi tarafından Sümer, Yeni Mahalle semtinde "Koru Çayırı" mevkinde 154.000 m² alan fuar için tahsis edilmiştir. Daha sonra 750.000 m²lik bir genişleme alanı düşünülen "Kayseri Anadolu Fuarı" 10 Temmuz 1967 tarihinde Ticaret Bakanı Ahmet Türkel, Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Şevki Atasagun ve Sağlık Bakanı Vedat Ali Özkan tarafından hizmete sokulan Fuar'a, 65 özel ve 29 resmî kurum iştirak etmiş ve 511.307 kişi gezmıştır.

Belediye Başkanı Mehmet Çalık'ın gayreti ile açılmış bulunan Fuar'a 3.5 milyon lira sarfedilmiş ve 1996 senesine kadar her yıl 10 Temmuz/ 10Ağustos arasında bir ay müddetle açık bulundurulmuştur. İlk müdürü İsmail Göver'dir.

209. Merkez Bankası Kayseri Şubesi'nin Açılışı 1968

TC Merkez Bankası Meclisi, Kayseri Kışıkapı Meydanı'ndaki arsa üzerine Kayseri Şubesi'nin açılması kararını verdi. 1964 yılında açılan bir proje yarışması sonucunda Mimar Vedat Dalokay ve Mimar Orhan Dinç'in müşterek projesi kazandı ve inşaat betonarme-karkas sistemiyle uygulandı. 24 Haziran 1968 tarihinde Merkez Bankası Başkanı Mehmet Naim Talu tarafından açılışı yapılmış ve hizmete girmiştir. Merkez Bankası Kayseri Şubesi'nin ilk müdürlüğünü İsmet Dizer (1968-1976) yapmıştır. Bina toplam alanı 2370 metrekare olup, bodrum, zemin (340 m²), asmakat ve üzerinde bulunan üç normal kattan ibarettir³⁵⁴.

Şubenin açılış töreni

210. Kayseri'de Yüksek Verimli Meksika Buğdayı Ekilmesi 1967-1968

³⁵⁴ Sönmez Filiz, Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

Meksika menşeli, yüksek verimli buğday ekimi uygulaması Kayseri’de 1967-68 yılında başlatılmıştır. Daha önce iki küçük deneme sahasına ekim yapılan ve iyi netice alınan proje yaygınlaştırılarak 1967 yılının ilkbaharında 26.175 kg. buğday ekilmiştir.

211. Kayseri Yem Sanayi ve Ticaret A.Ş.’nin Kuruluşu 1968

Rıfat Gönen, Şükrü Başyazıcı, Mehmet Kaşıkçı ve Şaban Gümüşçü tarafından karma yem üretmek üzere kurulan şirket, 1971 yılında fabrikasının bitirerek üretime başladı. İlk üretime başladı. İlk üretimi saatte 10 ton imalat kapasiteli iken, bugün 30 ton/saat kapasite ile ve İrfan Bayyazıcı yönetiminde kanatlı hayvan yemi üretimine devam etmektedir.

212. Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu Kayseri Şubesi’nin Kuruluşu 1968

İlk Başkanı Dr. Ahmet Kantarcı olan derneğin, 20.12.1976 yılında yapılan kongresinde başkanlığa Dt. Halit Erkiletlioğlu seçilmiş olup, 1982 senesine kadar teşhis ve kanserle mücadele faaliyeti gösterilmiştir. 1982 senesinde kapanan dernek daha sonra 1987 yılında Dt. Halit Erkiletlioğlu, Fevzi Gavremoğlu ve arkadaşları tarafından yeniden kurularak, Kurucu Başkanlığa Halit Erkiletlioğlu seçilmiştir. Yapılan ilk olağan genel kurulda Dr. Ahmet Atalay Başkan seçilmiş olup, seneler içinde birçok yönetim değişikliklerinden sonra hâlen Dr. Mehmet Akif Özdemirbaşkanlığında çok başarılı olarak faaliyetine devam etmektedir.

213. Kızılay Binası’nın Hizmete Açılması 1968

Türkiye Kızılay Derneği Kayseri Şubesi’nin ilk kuruluş adresini bilmiyoruz. Ancak 1949 yılına kadar Kazancılar Çarşısı’ndaki şimdiki Gazioğlu Pasajı’nın yerinde bulunan iki katlı “Sumoğlu Hanı” denilen işyerinin ikinci katında çalışıyordu. Bu tarihte Belediye’nin şimdiki Ziraat Bankası’nın yerindeki arsaya Kızılay Kayseri Şubesi’ne tahsis etmesiyle buraya halkın yardım ve bağışlarıyla üç katlı kızılal binası yaptırıldı.

Daha sonra Kızılay Şube Başkanı ve aynı zamanda Müftü olan H.Hüseyin Çorakçı zamanındabelediye ile yapılan arsa anlaşması ile Millet Caddesi’nde ki arsa alınmış vebu arsaya Kızılay Başkanı Ahmet Germiriligil döneminde (1964-1984) 11 Haziran 1968 tarihinde beş katlı olarak yeni binası yaptırılarak ve hizmete açılmıştır.

Daha sonra bazı hayırseverlerin bağışları ile 2007 yılında Aydınlikevler’deki binasına taşınmış ve yine aynı tarihte Büyükşehir Belediyesince tahsis edilen Taceddin Veli Mahallesi’ndeki arsaya da, o günlerdeki şube yönetim kurulunun çalışmaları ve özellikle de hem yönetim kurulunda ve hem de Kızılay Genel Merkezi yönetiminde bulunan Asaf Mehmetbeyoğlu’nun büyük gayretleriyle modern bir hastane yaptırıldı.

214. **Gevher Nesibe Tıp Fakültesi'nin Açılması 1969**

Kayseri'de Hacettepe Üniversitesi'ne bağlı olarak 892 sayılı kanunla "Gevher Nesibe Tıp Fakültesi" ismi ile 1969 yılında bir fakülte kurulmuştur. 20 Nisan 1969 tarihinde Kayseri Tıp Bilimleri Araştırma Enstitüsü'nün temelleri atılmıştır. 29 Temmuz 1969 tarihinde Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın Hacettepe Üniversitesi Rektörü'nden talebi üzerine Ferudun Nafiz Uzluk'un verdiği resme benzetilerek Gevher Nesibe Sultan'ın iki adet bronz büstü yaptırılarak birisi Kayseri şifaiye Medresesine diğeri de Enstitü'ye konulmuştur. Ayrıca bu darüşşifa için Süheyl Ünver tarafından minyatürler çizilmiş, amblem, pul ve rozetler yaptırılmıştır.

Bu Fakülte 1975 Haziran ayında Devlet Hastanesi'nin bir bölümünde eğitime başlamıştır. İlk Dekanı ise Prof. Dr. Sıddık Karatay'dır.

215. **Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) Kongresi ve Halk Hareketleri 7 Temmuz 1969**

Türkiye Öğretmenler Sendikası bir önceki genel kongresinde yeni kongresini 7-10 Temmuz 1969 tarihinde Kayseri'de yapma kararı alır. O günlerde solcular ve sağcılar olarak ikiye ayrılmış olan halk çok gergin bir hava içinde birbirleri ile adeta mücadele etmektedir. Aşırı sol bir kuruluş olarak bilinen bu sendikanın yönetici ve delegelerinin Kayseri'ye gelişi muhafazakâr yapıdaki şehir halkında büyük oranda tedirginlik yaratmıştır.

Genel başkanlığını Fakir Baykurt'un yaptığı TÖS Kongresi bu hava içinde Cumhuriyet Meydanı'na yakın yerde bulunan Alemdar Sineması salonunda 7 Temmuz 1969 günü 420 delege ile başlar.

Ancak aynı akşam saat 21.30 civarında şehrin muhtelif yerlerinde bulunan Kurşunlu Câmî î avlusunda, İmam-Hatip okulu bahçesinde, Örnek Evler Câmî î'nde ve Türk Kültür Derneği'nde arka arkaya Molotof kokteyli patlamaları olur.

Bu patlamaların sabahında zâten gergin olan bir kısım halk ve esnaf, kısa bir zaman içinde "*Allah'sız komünistler Câmileri bombaladı*" şâyiası ile organize olarak saat 10.30'dan itibaren Sanayi Bölgesi'nden şehre doğru yürüyüşe geçerler. Bu guruba şehirdeki esnafların da dükkânlarını kapatarak iştirak etmesi ile kalabalığın sayısı 10bini aşar.

Tekbir nidâları ve komünizm aleyhtarı sloganlarla Alemdar Sineması önünde toplanan kontrolsüz kalabalık, Vali Ali Rıza Aydos'un emri ile binayı korumakta olan güvenlik güçlerine rağmen sinemanın bütün camlarını kırarlar ve ateşe vermek isterler.

İçerideki TÖS delegeleri ve dinleyicileri ancak doğru menzil komutanlığından gelen askerî birliklerle kurtarılıp ordu evi bahçesine nakledilirler ve buradan da askerî kamyonlara (cemselere) bindirilerek Ankara istikametinde uzaklaştırılırlar.

Sayıları 10-15 bin kişi civarında olan topluluk bu sefer daha ziyade sol yayınlar satan Kale önündeki "Tok Kitâbevi"ne yönelirler. Yine Tekbir ve komünizm aleyhine sloganlarla kitâbevinin camlarını kırarlar ve kitaplarını yırtıp yakarlar. Buradan da

yakında bulunan kitâbevinin sâhibi İhsan Tok'un oğlu avukat Mustafa Tok'un bürosunu basarak tahrip ederler. Aynı anda TİP il merkezi TÖS şubesi de nasibini alır. Daha sonra konsomatris kadınların kaldığı bir oteli basarak bir kadın çırıl çıplak soyup paytonla gezdirirler. Asker, jandarma ve polis büyük gayreti ile ancak 9 Temmuz günü olaylar yatışır. O gün olayı anlatan muhalefetin gazeteleri (Cumhuriyet, Milliyet, Akşam ve Ulus) yeni tahrikler oluşturacağı düşüncesi ile şehirde sattırılmaz.

Olaylar sırasında Kayseri'de bulunan Adalet Partisi senatörü Hüsnü Dikeçligil ve milletvekili Mehmet Ateşoğlu "Türk Milleti, Millî varlığını ve imanını korumak için meşru Müdâfaa hakkını kullanarak *Moskof kini ve intikamı ile şahlanacak ve mutlaka satılmış kızıl Moskof uşaklarını köpekler gibi gebertip yok edecektir.*" (Milliyet gazetesi 10 Temmuz 1969) şeklinde demeçler verirler.

Bu olaylardan sonra İstanbul Milletvekili Reşit Ülker, İçişleri Bakanı Faruk Sükan hakkında Meclis Soruşturması talebi ile önerge vermişse de önerge Meclis genel kurulunda reddedilmiştir.

216. III. Dönem Milletvekili Seçimi 1969

12 Ekim 1969 tarihinde yapılan milletvekilliği seçimlerinde; 1. Dr. Vedat Ali Özkan 2. Hayrettin Nakipoğlu 3. Şevket Doğan 4. Turhan Feyzioğlu 5. Enver Turgut 6. Mehmet Yüceler 7. Mehmet Türkmenoğlu 8. Tufan Doğan Avşargil milletvekili olarak seçilmişlerdir.

217. Merdivenli Köprüsünün Yapılışı 1970

218. Kayseri Kanalizasyon Tesislerinin Yapılması 1968-1973

Kayseri'de ilk sistemli kanalizasyon teşkilâtı Belediye Reisi Mehmet Çalık'ın teklif ve gayretleri ile 1968 yılında yaptırılmaya başlanmıştır. Talî kanallardan ana kanallara boşaltılan atıklar, Sarımsaklı Suyu'na boşaltılmıştır. Bütün sistem ancak 1973 yılında tamamlanabilmiştir.

219. Et ve Balık Kurumu Kombinasyonu'nun Kuruluşu 1971

220. Kayseri 12. Bölge Eczacı Odası'nın Kuruluşu 1972

Daha önce Ankara Eczacı Odası'na bağlı iken, 1 Şubat 1972 tarihinde "Kayseri 12.Bölge Eczacı Odası" kuruldu. İlk Başkanı Ecz. Nihat Kılıçer ve Yönetim Kurulu Üyeleri de Mustafa Özbakır, Mehmet Oğuz, Özdemir Akgün, Doğan Persentili, N.Mehmet Kaşıkçı, Naime Demirkan (Kayseri'nin ilk bayan eczacısı-1952'de eczane açtı.), Fuat Bilen, Mehmet Gökalp ve Doğan Oğuzkaya'dan oluşuyordu³⁵⁵. Odanın 43 üyesi vardı. Bir numaralı üyesi Kıbrıs doğumlu Ecz. Şenay Eriş idi. Odanın şu anda kamu ve özel Eczane olarak toplam 339 üyesi bulunmaktadır.(2004 tarihi itibarıyla)

221. Saray Halı Fabrikası 1972

³⁵⁵ Tekiner Halil, **Kayseri Eczacılık Tarihi**, Ank.2005

1972 yılında halka açık anonim şirket olarak 426.000 m² kapalı alan olarak kurulan fabrika, 1975 yılında üretime geçmiştir. İmâl ettiği kaliteli ve ucuz halılar bütün Türkiye’de tutulmuş ve bu piyasada önemli bir yere sahip olmuştur.

Ancak geleneksel olarak dokunan ve “Kayseri ve Bünyan el halıları” olarak bilinen sektöre büyük darbe vurmuş, bu el sanatı ile uğraşan binlerce işlik ve ev tezgâhı kapanmak zorunda kalmıştır.

Ayrıca Makine halısı ve turizm alanındaki çalışmaları yanında büyümesini sürdüren Saray Halı, 1998 yılında Türkiye’nin en büyük entegre tarım ve hayvancılık işletmelerini de bünyesine katmıştır.

222. IV. Dönem Milletvekili Seçimleri 1973

14 Ekim 1973 tarihinde yapılan seçimlerde: 1. Hayrettin Nakipoğlu 2. Kamil Sarıyıldız 3. Selçuk İmamoğlu 4. Turhan Feyzioğlu 5. Mehmet Altmışyedioğlu 6. Mehmet Yüceler 7. Tufan Doğan Avşargil 8. Cemal Cebeci milletvekili olarak seçilmişlerdir.

223. Kayseri Organize Sanayi Bölgesi 1973

Kayseri’de Ahmet Postgil liderliğinde bir grup iş adamının gayretleri sayesinde 1973 yılında Bakanlar Kurulu kararının 29.03.1973 sayılı karar-nâmesi ile İl Özel İdaresi ve Sanayiciler Derneği iştirâki ile “Organize Sanayi Bölgesi” kurulmuştur.

Şehre 14 km. mesafedeki Anbar ve Karpuzsekizi köyleri arasında son haliyle 11 milyon metrekare alana kurulan bu sanayi bölgesinde birçok ölçekli sanayi dalı üretim yapmaktadır. Bölgenin %40’ı yeşil saha ve yollara ayrılmıştır. 5 bin ile 120 bin metrekare büyüklükte 457 adet sanayi parselinin hizmete sunulduğu alanda takriben 60 bin işçiye istihdam sağlandığı tahmin edilmektedir.

PTT, dispanser, ambulans, karakol, marketler, spor tesisleri, Câmi ve bankalar gibi sosyal hizmetlerin sağlandığı bu sanayi alanında ortalama yılda 100 milyon YTL yatırım yapılmakta ve 200 milyon dolar yurtdışı ihrâcat gerçekleştirilmektedir.(Ocak2005 itibariyle)³⁵⁶

224. Belediye Ekmek Fabrikası’nın Açılması 1973-1977

Belediye Başkanı Niyazi Bahçecioğlu zamanında, Belediyece borçlanılarak bir Alman firmasına kurdurulmuştur.

225. Erciyes Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Erbosan) 1974

³⁵⁶ www.kosb.org

111 Kayserili iş adamı tarafından 1974 yılında “Erciyes Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş.” isimli bir şirket kurulmuştur. Uzun yıllardan beri İbrahim Özbıyık başkanlığındaki bir idare heyeti ile yönetilmektedir.

Boğazköprü yakınlığında 36.000 m² lik bir alan üzerine inşa edilen fabrika 7 Nisan 1979 tarihinde hizmete girmiştir. 300 milyon liraya mâlolan ve bugün 300 işçinin çalıştığı fabrika yıllık 100 bin ton çelik boru üretim kapasitesine sahiptir.

Orta Anadolu'nun sanayi ve ticaret merkezi Kayseri'de halka açık anonim şirket olarak kurulan Erbosan, dünyanın en son teknolojisi ile TSE ve uluslararası standartlarda dikişli, çelik, galvanizli ve siyah, su ve gaz boruları kare ve dikdörtgen kutu profiller sanayi boruları alçak basınç kazan ve buhar boruları üretmektedir.

Yüksek kalitede üretimiyle Erbosan; inşaat, konstrüksiyon, tarım, mobilya ve metal sanayi gibi çeşitli sektörlerin ihtiyacına cevap vermekte üretiminin %60'dan fazlasını Avrupa, Amerika, Ortadoğu ve Afrika'ya ihraç etmektedir.

226. Hacılar Elektrik Sanayi A.Ş. (Hes) 1974

Kayseri'nin Hacılar ilçesinde 1974 senesinde kurulan bu şirket 1975'de faaliyete başlamış ve 1977 yılında da üretime geçmiştir. Enerji kabloları üretmek üzere kurulan firma, hızlı bir gelişme kaydederek geçen zaman içerisinde bakır haberleşme kablosu, fiber optik kablo, enerji kablosu, yüksek gerilim enerji kablosu, alüminyum iletken, elektrolitik bakır tel, emaye bobin teli ve PVC granül üretimini de kendi bünyesinde gerçekleştirerek kablo ve tel sektörünün tamamına hitap eden çok geniş bir ürün yelpazesine sahip olmuştur. Bu tesis birçok devlete ihrâcat yapmaktadır.

227. Kayseri'de İlk Televizyon Yayını 1974

TRT tarafından Kayseri'de siyah beyaz olarak televizyon yayını 1974 yılı içinde başlatıldı. Talas Amerikan Koleji binasındaki vericiden paket olarak yayın yapılıyor ve sadece haberler canlı veriliyordu. İlk haber spikerleri ise Arif Koca ve Tuna Huş idi. Halkın, televizyonu bulunan nadir evlere doluştuğu bu günlerin en heyecanlı dizisi “Kaçak” ismi ile yayınlanan Dr. Kimble'in maceraları idi. Ayrıca; Dallas (J.R. Bayan Eli, Lusi v.s.), Küçük Ev (Laura, Michael London), Kunta Kinte, Mc Millan ve Karısı (Komser Enrayt), Kolombo, Bonanza (Küçük Co), Vadideki Hayat, San Fransisko Sokakları, Avukat Petrocelli, Tatlı Cadı, Zengin ve Yoksul (Falconetti), Tatlı Sert, Pasaklı Sally ve diğerleri herkesin severek seyrettiği dizi filmlerdi.

Amerikalı Müslüman Boksör Muhammed Ali Clay'in maçları oldu mu millet sabaha karşı saat 3'te 4'te kalkar Amerika'dan naklen boks maçı seyredirdi, Radyoda Arkası yarın, Köroğlu dinlenir televizyon ancak akşam 6 dan sonra açılırdı.

İki sene kadar günde 3-4 saat yayın yapan bu televizyon, merkezî yayının kurulması ile kapatıldı.

228. Cumhuriyet Meydanı'na Atatürk Heykeli Dikilmesi 1976

1935 yılında Atatürk'ün sağlığında dikilmiş bulunan ve "Ayakta Duran Atatürk Heykeli"nin yerine daha güzel bir heykel dikmek amacı ile Belediye ve Vilâyet yetkililerince karar alındı. Heykeltıraş Gürdal Duyan'a figüratif özellikli, kalpaklı ve atlı bir heykel daha yaptırıldı. İki heykel bir müddet bir arada yan yana kaldı. Sonra 31 Aralık 1983 tarihinde ilk heykel şimdiki Büyükşehir Belediyesi önünden geçmekte olan bulvarın ortasına nakledildi.

Yeni yapılan heykel ise çok tenkit gördü. Ne sanatkârlar ve ne de halk bir türlü beğenmedi. Bunun üzerine bu sefer saat kulesinin güneyine Atatürk'ü at üzerinde temsil eden klâsik bir heykel daha yaptırıldı. Önce yapılan kalpaklı heykel Kasım ayında Meydan'dan alınarak Fuar'a taşındı.

229. XVI. Dönem Milletvekilleri 1977

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan genel seçimlerde: 1. Mehmet Zeki Okur 2. Şevket Doğan 3. Kemal Doğan 4. Gani Aşık 5. Mehmet Yüceler 6. Mehmet Gümüşçü 7. Turhan Feyzioğlu 8. Mehmet Doğan milletvekili olarak seçilmişlerdir.

230. İnönü Parkı'nın Kurulması 1977

Belediye Başkanı Mehmet Çalık zamanında istimlâk edilerek hazırlanmış bulunan, çevre yol kenarındaki park alanı projesi, Niyazi Bahçecioğlu zamanında gerçekleştirilerek "İnönü Parkı" ismi verilmiştir.

231. Belediye Doğumevi'nin Açılması 1977

Kayseri Anadolu Fuarı genişleme sahası içinde Niyazi Bahçecioğlu'nun Belediye Başkanlığı zamanında Doğumevi yaptırılmış, 1977 senesinde hizmete açılmış ve daha sonra Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir.

232. Bürüngüz Câmi î (İki Kapılı Câmi î) nin İbadete Açılması 1977

1972 yılında inşaata başlanmış, Hacı Ömer Kürtüncü başkanlığındaki "İki Kapılı Yaptırma ve Yaşatma Derneği" tarafından yürütülmüş ve beş senede tamamlanmıştır. Mimarı Cevat Ülger'dir.

1977 yılında ibadete açılan Câmi 500 m² alana sahip olup 1.200 kişi hacindedir.

233. Kayseri Üniversitesi'nin Kuruluşu 1978

Tıp Fakültesi 18 Kasım 1978 tarihinde çıkarılan 2175 sayılı kanunla kurulan "Kayseri Üniversitesi"nin ilk fakültesi olmuştur. Üniversite'nin ikinci fakültesi olarak 1977 senesinde İşletme ve daha sonra Mimarlık ve Mühendislik Akademisi ile Yüksek İslâm Enstitüsü'nün fakülteye dönüştürülmesi ile dört Fakülte kurulmuş oldu. Üniversite'nin tesisinde arsasını tahsis eden Belediye Reisi Mehmet Çalık'ın ve kuruluş

kanunu çıkarılmasında Kayseri Milletvekilleri Vedat Ali Özkan, Turhan Feyzioğlu, Mehmet Doğan, Mehmet Yüceler, Şevket Doğan ve Kemal Doğan'ın çabaları olmuştur.

Üniversite'nin ilk Kurucu Rektörü yine Prof. Dr. Sıddık Karatay olmuştur. Üniversite'nin ismi de 1982 yılından 41 sayılı karar-nâme ile "Erciyes Üniversitesi" olarak değiştirilmiştir. (1982) 11 Temmuz 1982 tarih ve 2809 sayılı kanunla Üniversite'nin bünyesinde Veteriner, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi ile Yozgat Mimarlık-Mühendislik ve Ziraat Fakültesi ile Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün katılması kararlaştırılmıştır.

Kuruluşundan itibaren Üniversite'yi yöneten rektörler: 1. Prof. Dr. Sıddık Karatay (1978-1980) 2. Prof. Dr. Hüseyin Sipahioğlu (1980-1982) 3. Prof. Dr. Aydın İnal (1987-1988) 4. Prof. Dr. Naci Kınacıoğlu (1988-1992) 5. Prof. Dr. Mehmet Şahin (1992-2000) 6. Prof. Dr. Zeki Yılmaz (2000-2004), 7. Prof. Dr. Cengiz Utaş (2004-2008), 8- Prof. Dr. Fahrettin Keleştimur (2008- 2015)

234. Develi Ayvazhacı Köyündeki Heyelan Felâketi

Develi'nin 13 km uzaklığında bulunan, 220 haneli Ayvazhacı köyünde 27 Mart 1980 gecesi saat 01.00 sıralarında aşırı yağışlar sonrasında Evliya Dağı'nın üçte birinin kayması ile dağ yamacında evleri bulunan 20 kadar ev toprak altında kalmış ve Özdemir, Utku, Kartın ve Özcan ailelerinin tüm fertleri hayatlarını kaybetmişlerdi. Bazı kaynaklarda ise hayatını kaybeden çocuklarla beraber bu rakamın 60 kişiye kadar çıktığı ifade edilmiştir.

Aynı köyden görgü tanığı İsmail Özmen'in anlattığına göre; "Gece yarısı elektriğin kesildiği, büyük bir gürültü ile dağın köyün üzerine doğru geldiği, evlerin üzerine bir selvi ağacı yüksekliğinde kitlenin yığıldığı" ifade edilmiştir.

Olayın duyulması üzerine Kayseri Valisi Babür Ünsal, Develi Kaymakamı İbrahim Kaymak ve diğer yetkililerin nezâretinde YSE, Topraksu ve Karayolları ekiplerinin derhâl çevre köy halkıyla birlikte enkaz kaldırma ve kurtarma çalışmalarını sürdürmesiyle ilk plânda ancak 4 kişinin cesedi çıkarılmasına rağmen daha sonra bir kısmı gecenin o saatinde evlerinde uyumakta olan çocuklar olmak üzere çöken evlerin altında kalan 60 kadar yurttaştan ancak 41'inin cesedi çıkarılabildiği. Bu arada 150 büyükbaş, 250 adet küçükbaş hayvan da telef olmuştur.

Kızılay Genel Merkezi kazaya uğrayanlar için ilk etapta 250 çadır ve 1000 adet battaniye göndermiştir. Çalışma Bakanı Turgut Tokar'ın de zarar görenler için Kayseri Valiliği emrine 1 milyon lira gönderdiği ifade edilmiştir.

Bu olay, Türkiye'de toprak kayması sebebiyle hayatını kaybeden insanların çokluğu bakımından en büyük felâket olarak kayıtlara geçmiştir.

235. Danışma Meclisi 1981

453

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra Millî Güvenlik Konseyi (MGK) ile birlikte 1982 Anayasası'nı hazırlamak için 23 Ekim 1981 tarihinde açılan Danışma Meclisi'ne; Kayseri'den; 1. Yavuz Altop 2. Prof. Dr. Feyzi Feyzioğlu tayin edilmiştir. Bu Meclis 1 Aralık 1983 tarihinde sona ermiştir.

236. Kayseri Üniversitesi (Erciyes Üniversitesi) Atatürk Anıtı 1982

Ortada Atatürk, sağında elinde kitap taşıyan başı dik ve ileriye bakan üniversiteli Türk genci, solunda ise oturur vaziyette kitap okuyan üniversiteli bir genç kız simgelenmektedir. Boyu 2.70 m. civarındadır. Heykeltıraş Tevfik Elkovan tarafından beton döküm olarak yapılmış ve 18 Mayıs 1982 tarihinde YÖK Başkanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı tarafından törenle açılmıştır.

237. Belediye Sarayı'nın Yapıtılması 1982

Belediye Başkanı Niyazi Bahçecioğlu'nun ikinci başkanlığı zamanında 28 Aralık 1979 tarihinde Tentaş A.Ş.'ye ihale edilerek 20 Ocak 1980'de mukaveleye bağlanan Belediye Sarayı'nın birinci kısım inşaatı için 164 milyon Lira harcanmıştır. Bu sırada 1980 Darbesi'nin olmasıyla bir ara duraklayan inşaat, Valilik ve Belediye Başkanlığı'nı aynı anda yapmakta olan Fevzi Yetkiner zamanında 1982 yılında bitirilerek hizmete girmiştir. Bu bina mîmâri açıdan son zamanlarda Kayseri'de yaptırılan değişik ve şahsiyetli yapılardan bir tanesidir.

238. 17. Dönem Milletvekili Seçimleri 1983

12 Eylül darbesinden sonra TBMM'nin 17. Yasama Dönemi'nde görev yapacak olan 400 üyeyi belirlemek amacı ile 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan seçimlerde; 1. H. İbrahim Özbıyık (Anap) 2. Nuh Mehmet Kaşıkçı (Anap) 3. Mustafa Şahin (Anap) 4. Cengiz Tuncer (Anap) 5. Muzaffer Yıldırım (Halkçı Parti) 6. Mehmet Üner (Halkçı Parti) 7. Sedat Turan (Milliyetçi Demokrasi Partisi) seçilmişlerdir. Bu dönem 29 Kasım 1987 tarihinde sona ermiştir.

239. Hüsamettin Çetinbulut'un Belediye Başkanlığı 1984- 1989

Kayseri'de 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'nden sonra yapılan ilk yerel seçimleri (1984) Hüsamettin Çetinbulut kazandı (1984-1989). Onun döneminde Bürüngüz Câmi î önündeki eski binalar sahiplerine başka yerlerden parsel verme konusunda anlaşma sağlanarak yıkılıp bu alan Cumhuriyet Meydanı alanı içerisine katıldı. Niyazi Bahçecioğlu döneminde yapımına başlanan ve Müteahhitliğini Adem Kaya'nın yaptığı bugünkü Büyükşehir Belediye Binası'nın ikinci kısmı Çetinbulut döneminde hizmete açıldı. Kayseri içme suyu projesinin bir kısmı bu dönemde tamamlandığı gibi projenin önemli bir kısmının da ihalesi yapıldı. Şehir çöplüğü onun döneminde taşındı. Mehmet Çalık Döneminde kullanıma açılan Battalaltı'ndaki şehir çöplüğü kapatılıp Mimarsinan Yolu üzerindeki yeni çöplük kullanılmaya başlandı. Beş eski mahalle kaldırılıp (Çandır, Yalman, Hacıkılınç, Yeniceismail ve Hacı Saki) bugünkü Mimarsinan Parkı için istimlaklere başlandı. Şehrin bazı yol ve bulvarları da bu dönemde hizmete açıldı.

Hatiroğlu Câmî î ile Şehir Mezarlığı arasındaki geniş yoll, Atatürk Stadyumu ile Talas Caddesi'ni birbirine bağlayan yol ve Yoğunburç ile Kartal arasındaki bulvar, Çetinbulut dđneminde halkın hizmetine sunuldu.

Kayseri'nin, 1980'lerden sonraki mevcut durumunu ve gelecekteki bűyűme potansiyelini gđz  nűne alan bir nâzım îmar plânu uygulamaya konuldu. îmar plânına ek olarak Prof. Dr. M. Ali Topalođlu, Prof. Dr. Bűlent Berksam ve Melahat Topalođlu tarafından Kayseri BűyűŐehir Belediyesi 2015-2019 yıllarına ait Stratejik Őehir Plânu yapıldı. Belediye yđnetiminde yeni bir yapılanmaya gidildi. Belediye memurlarına lojman yapıldı. 12 Eylűl Darbesi'nden sonra boŐaltılan Kayseri Kale içi, "yap-iŐlet-devret" modeliyle yeniden iskâna aıldı. 137 adet dűkkân ve sosyal tesis aılarak Kale İçi tekrar hizmet vermeye baŐladı. Hűsamettin Çetinbulut zamanında bugűn hâlâ kullanılan Argıncık'taki "YaŐ Sebze, Meyve Toptancı Hali"nin temelleri atıldı. Belediye tarafından İl Halk Kűtűphanesi aıldı. Kısaca Bel-Sin denilen ve Keykubat Dađı'nın Őehre bakan tarafına Gecekondu  nleme Bđlgesi olarak kurulan kooperatif, Kayseri'deki dar gelirli vatandaŐları ev sâhibi yapmak aısından olduđa gűzel avantajlar sundu. 9.582 konutluk Bel-Sin, bugűn Kayseri'nin kalabalık semtlerinden biridir. Kayseri'nin bugűn en gűzel semtlerinden olan Alparslan Mahallesi'nin ilk oluŐum çekirdekleri Hűsamettin Çetinbulut dđneminde atıldı. Bu dđnemde ulaŐımın da sınırları geniŐletilerek Kayseri'ye yakın kđy ve bađ evlerine, belediye otobűsű seferleri baŐlatıldı.

BűyűŐehir Belediyesi'ne geçiŐ bu dđnemde oldu. 14 Aralık 1988 tarih ve 20019 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 3508 sayılı Kanun ile Kayseri Belediyesi, "BűyűŐehir Belediyesi" statűsűne alındı ve aynı Kanun'la Melikgazi ve Kocasinan isimli iki belediyenin kurulması kararlaŐtırıldı. Kanun'un geçici 1. maddesinde Melikgazi ve Kocasinan Belediyelerine başkan ve meclis seçiminin ilk Genel Mahallî İdareler Seçimi ile birlikte yapılması  ng rűldűđnden, 26 Mart 1989 seçim tarihine kadar BűyűŐehir Belediyesi 3030 sayılı Kanun'da yazılı ilçe ve bűyűŐehir belediyelerine ait yetkileri kullandı³⁵⁷.

240. Cumhuriyet Meydanı'na Ŭçűncű defa Heykel Dikilmesi 1984

Meydan'a Gűrdal Duyan isimli heykeltıraŐ tarafından yapılan figűratif  zellikli Kalpaklı Atatűrk Anıtı, meydan heykeli niteliđi taŐımadıđından yeni ve daha gđsteriŐli bir heykel yaptırılmak űzere Vali'nin başkanlıđında Belediye Başkanı, Ticaret ve Sanayi Odaları Başkanları ve bazı daire műdűrlerinden oluŐan bir heykel yaptırma derneđi kurdurulmuŐtur. Bu dernek aracılıđıyla halktan toplanan 30 Milyon Lira ile Haluk Tezonar'a İstanbul'da bronz bir heykel yaptırılmıŐtır. Bu atlı heykelin ađrlıđı 6.500 kg. olup, yerden yűkseklili ise 15.80 metredir.

³⁵⁷ Kayseri belediyesi 2015-2019 Stratejik Plânu s.14

Ancak heykel kaidesinin çok yüksek oluşu, heykelin projesinde bulunan ilâve heykel gruplarından dolayı Mâliyetin yükselmesi bahanesi ile vazgeçilmiş olması ve tarihîSaat Kulesi'ne çok yakın olması bu heykel için başlıca hatalardır.

Adı geçen bu heykel, 19 Aralık 1984 tarihinde Vali Yüksel Çavuşoğlu ve Belediye Başkanı Hüsamettin Çetinbulut tarafından törenle açılmıştır.

241. Kayseri Dişhekimleri Odası'nın Kurulması 1986

7 Haziran 1985 tarihinde çıkarılan 3224 sayılı Türk Dişhekimleri Kanunu gereğince 18 Nisan1986 tarihinde Kayseri Valisi Yüksel Çavuşoğlu tarafından, Halit Erkiletlioğlu, Mustafa Oğuztimur, Kemal Hasbahçeci, Rüştü Yurter ve Habib Gülerik isimli dişhekimlerine kurucu üyelik sıfatı verilmiş, bu heyet güzel bir çalışma yaparak "Kayseri, Kırşehir, Nevşehir Dişhekimleri Odası"nı kurmuşlardır.

İlk genel kurulunu 27 Temmuz 1986 günü yapan Oda mensupları, Dt. Halit Erkiletlioğlu'nu Başkanlığa, Dt. Mustafa Oğuztimur, Dt. Sadullah Çetin, Dt. Remzi Çetiner ve Dt. Alaaddin Duru'yu da Oda Yönetim Kurulu'na seçmişlerdir.

Kayseri Bölge
Dişhekimleri Odası Kurucuları: Rüştü Yurter, Halit Erkiletlioğlu, Habib Gülerik, Yüksel Çavuşoğlu (Vali), Mustafa Oğuztimur, Kemal Hasbahçeci

242. Beğendik Mağazaları'nın Kuruluşu 1986

Çok öncelerden beri Kayseri'de kuru yemiş ve bakliyat işleri ile uğraşmakta olan Nuri Beğendik ile oğulları Mehmet ve Hamdi şirketlerini yeniden yapılandırarak, "Beğendik Mağaza İşletmeleri A.Ş." ismi ile önce Kayseri'de 5 market kurmuşlar ve

456

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

sonra da özellikle büyük şehirlerde olmak üzere bir süpermarketler zinciri oluşturmuşlardır.

Kayseri’de açılan bu modern mağazalar sebzeden giyime her türlü ihtiyaç maddesini çağdaş bir zihniyetle halka sunarak âdeta Kayseri’de bir devrim yapmışlardır.

243. 18. Dönem Milletvekili Seçimi 1987

29 Kasım 1987 tarihinde yapılan seçimlerde; 1. Recep Ergun 2. Mehmet Yazar 3. Mehmet Kaşıkçı 4. Halil Özsoy 5. İrfan Başyazıcıoğlu 6. Servet Hacıpaşaoğlu 7. Mustafa Şahin 8. Mecit Yağan milletvekili seçildiler.

244. Kayseri Meteoroloji Binası’nın Hizmete Girmesi 1987

1987 yılında bugünkü idârî bina ve lojmanlar tamamlanarak yeni yere taşınmıştır. 10 adet lojman, 20 kişilik misafîrhâne ve idare binası ayrıca bir şoför lojmanı, idârî binanın altında kaloriferci ve hizmetlinin oturduğu lojmanlarla birlikte toplam 13 lojman mevcuttur.

Bu sene yaz mevsiminde, son yılların en sıcak günleri yaşanmış ve 8 Ağustos günü gölgede +40⁰ santigrat ısı ölçülmüştür.

245. Bel-Sin (Belediye Sinan-Kent) Semtinin Kuruluşu 1987

Bel-Sin Yapı Kooperatifi, 1987 senesi Mart ayında kurulmuş ve Nisan ayından itibaren üye kaydına başlamıştır. 29 Ağustos 1987 tarihinde de dönemin başbakanı Turgut Özal tarafından temeli atılarak inşaatlar başlamıştır. Kısa bir zamanda 15.500 üyeyi tamamlayan kooperatifin kurucusu ve ilk başkanı o tarihte Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı olan Hüsamettin Çetinbulut’tur.

Üyelik şartlarını zaman içinde yerine getiremeyerek ayrılan üyelere sonra üye sayısının 9.552 adette dondurularak bu adetten biraz fazla 80 ve 100 m² lik dairelerden oluşan bloklar ve çevresi ile Bel-Sin’in toplam yerleşme alanı 1.880.000 m² olup, projenin tamamı 1994 yılında bitirilmiştir.

Modern şehircilik anlayışıyla kurulmuş bulunan ve Türkiye’nin en büyük kooperatiflerinden birisi olan bu eseri beş dönem üst üste yönetim kuruluna ekseriyetle seçilen ve hiçbir ücret almadan çalışan Şevket Bahçecioğlu (Başkan), Eyüp Gümüşçü (II. Başkan), Halit Erkiletlioğlu (Muhasip), Mustafa Oğuztimur, Mustafa Hüsrevoğlu, Servet Arslantaş, Cemal Cindoruk’dan teşekkür eden bir heyet gerçekleştirmiştir.

Emsâllerinin takriben 1/10’u bir bedele (bedavaya yakın) ortalama 42 milyon Liraya mâledilen Bel-Sin Kooperatifi belki de Dünya’da tek örnektir. İnşaatlar bitip sahiplerine teslim edildiğinde üyelerin bankaya kredi borçları kooperatif tarafından peşin ödenmiş ve ayrıca üyelere üye başına 400er milyon Lira civarında para iade

edilmiştir(enflasyonun %100'ü geçtiği dönemler). Bel-Sin, Bu günkü Kayseri'de ve Türkiye'de birçok kooperatife öncülük ederek âdeta bir okul görevi yapmıştır.

246. Mimar Sinan Parkı'nın Yapımına Başlanması 1987

Belediye Başkanı Hüsamettin Çetinbulut döneminde Şehrin merkezinde dört eski mahallenin (Yalman, Yeniceismail, Hacıkılınç ve Çandır) kaldırılmış ve İstasyon Caddesi ile İnönü Bulvarı arasında kalan ve Kurşunlu Câmi'den Örnek Evler'e kadar uzanan 200 bin metrekarelik alan park yapılmak üzere Doç. Dr. Selami Sözer tarafından projelendirilmiştir. Bu projenin uygulaması dönemin başbakanı Turgut Özal'n katılımı ile başlatılmıştır (29 Ağustos 1987). Ancak bu imâr uygulaması sırasında maalesef Beylikler döneminde yapılmış olan Kadı Mescidi de tamamen yok edilmiştir.

247. Kayseri Aydınlar Ocağı'nın Açılması 1988

Türk-İslâm felsefesi etrafında birleşen aydınların kurmuş oldukları bu Ocak, önce İstanbul'da teşkilâtlanarak ülkemizin temel meseleleri hakkında sağlam ve güvenilir fikirler üretmiş, kritik zamanlarda birleştirici çözümler sağlamıştır.

8 Mart 1988 tarihinde, İstanbul Aydınlar Ocağı'nın tüzüğü aynen kabul edilerek, "Kayseri Aydınlar Ocağı" kurulmuştur. İlk kurucuları: Şerafettin Gündoğan, Halit Erkiletlioğlu, Mehmet Çayırdağ, Mehmet Çanakçıoğlu, Talat Duruöz, Alim Gerçel, Cemal Oğuzhan, Mustafa Küçükaydın ve diğerleridir. Kayseri Aydınlar Ocağında en yaşlı üye Nevzat Türkten'in başkanlığında yapılan ilk toplantıda Mehmet Çanakçıoğlu geçici başkan olarak seçildi.

Ocak, 3 Eylül 1988 Cumartesi günü ilk genel kurulunu yapmış ve Halit Erkiletlioğlu Cemal Oğuzhan, Mehmet Çayırdağ, Yılmaz Gavremoğlu, Hacı Ali Haskebaççı, Mehmet Çanakçıoğlu ve Talat Duruöz, Yönetim kuruluna seçildi. Yönetim Kurulu da yaptığı ilk toplantıda Halit Erkiletlioğlu'nu Kayseri Aydınlar Ocağı Genel Başkanı olarak seçmiştir.

Öncelikle Yılmaz Gavremoğlu'nun, Gavremoğlu Mahallesi'ndeki bir dairesi kiralanmış, Ocağın iç tefrişini ise Şerafettin Gündoğan, Çinkur'un imkânları ile karşılamıştır.

İlk faaliyetler olarak Aydınlar Ocağı misyonuna uygun olabilecek kimselerden üyeler yazılmaya başlanır. O günlerde "Türk-İslâm Sentezi" fikrinin aktif temsilcisi olan Aydınlar Ocağı üyesi olmak önemli bir imtiyazdı. Bu sebeple; Mustafa İlhan, Seyit Sevgin, H. Ali Haskebaççı, Enver Ergin, Kemal Göde, Mustafa Sümerli, Kemal Somtaş, Mehmet Sümer, Mustafa Oğuztimur, Abdülkerim Kılıç, Mesut Polat, Yahya Oğuzhan, Mehmet Kökenek, Osman Ceyhan, N. Mehmet Kamaşak, İsmail Karamercan, Şaban Pençe, İhsan Altinkaynak, Ali Gengenç, Hasan Batray, Mustafa Saatçi, Eyüp Selahattin Karakaş, Hasan Basri Üstünbaş, Selim Kurdoğlu, Mustafa Küçükaydın, Cemal Kahraman, Mehmet Metin Karaörs, Mehmet Emin Yıldız, Kemal Atik, Ali Toksarı, Ali

Bardakoğlu, Selahattin Polat, Faruk Andaç, İsmail Kocatürk ve Bekir Sami Yılbaş gibi çok seçkin bir aydınlar gurubu derhâl Ocağa kayıt oldular.

Prof. Dr. Turan Yazgan, Ahmet Kabaklı ve Prof. Dr. Amiran Kurtkan'a konferanslar verdirildi.

Sol baştan: Mehmet Çanakçıoğlu, Nevzat Türkten, Eyüp Selahattin Karakaş, Halit Erkiletlioğlu (konuşma yapıyor), Prof. Turan Yazgan, Ahmet kabaklı, Vali Yüksel Çavuşoğlu, Prof. Amiran Kurtkan, iki hanım, Mehmet Çayırdağ, Mustafa Oğuztimur, Mehmet Şahin (Aydınlar Ocağı Yemeği, Kasım 1988)

8Şubat1989 tarihinde Cemal Oğuzhan ve daha sonra da Mehmet Çayırdağ (1990-91) Genel Başkan seçildiler. M. Çayırdağ'dan sonra Ocak, bir müddet daha Mustafa Küçükaydın ve Mustafa Erkan'ın başkanlıklarında aktif olarak çalıştı ise de aynı amaçlar doğrultusunda çalışan Türk Ocağı, Kayseri Kültür Derneği gibi kuruluşlar daha faal olduklarından bu dernek, uzunca bir zaman suskunluğa girdi ta ki Kemal Tekten'den Ocağı yeniden canlandırma talebi ile gelene kadar. Nitekim Kemal Tekten ve ekibi Ocağa yeniden hayat verdiler, Birçok tanınmış kültür ve fikir adamına konferanslar verdirdiler. Kemal Tekten'den sonra da bayrağı Ünal Tayfur ve son olarak ta Selim Tuçbilek aldılar. Hâlen imkânsızlıklar içinde yürütmeye çalışıyorlar.

248. Kayseri'nin Büyükşehir Olması 1988

Kayseri, 7.12.1988 tarihli ResmîGazete'de yayınlanan 3508 nolu kanunla merkezde Melikgazi ve Kocasınan isimlerinde iki ilçe teşkil edilerek 3030 sayılı Büyükşehir Kanunu kapsamına alınmıştır. Anavatan Partisi iktidarı sırasında bu kararın alınmasında aynı partiden Devlet Bakanı olan Mehmet Yazar'ın büyük gayreti olmuştur.

Kanun çıktığında Kayseri Belediye Başkanı olan Hüsamettin Çetinbulut Büyükşehir Belediye başkanı sıfatını kazanmış ancak bu tarihten bir sene sonra 1989 yılında yapılan Genel Mahalli seçimlerde Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na Niyazi Bahçecioğlu (SHP), Melikgazi Belediye Başkanlığı'na Şevket Bahçecioğlu (ANAP) ve Kocasinan Belediye Başkanlığı'na Ali İhsan Alçı (SHP) seçilmişlerdir.

249. 19.Dönem Milletvekilliği Seçimi 1991 (İttifak)

Anavatan Partisi ile Doğruyol Partisi'ne bir ders vermek fikrinin yaygınlaştığı bir ortamda Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi bir araya gelerek seçim ittifakı yapma düşüncesi ön plana çıktı. Ancak RP içindeki Kürt yöneticiler Milliyetçi bir parti ile yapılacak ittifaka şiddetle karşı çıkıyorlardı.

Eylül ayının ortalarına doğru ittifak yanlısı ve karşıtı RP'liler alınacak kararda belirleyici olmak için Ankara'da kamp kurdular, özellikle partinin Kürt kökenli üyeleri muazzam bir kulis faaliyeti yürüttü. MÇP ile işbirliği yapılması hâlinde RP'nin Güneydoğu örgütlenmesinin çökeceği basına sızdırıldı. Günlerce sabahlara kadar süren toplantılar yapıldı. Sonunda 19 Eylül günü yapılan MKYK toplantısında 30 üyenin kararıyla MÇP ve IDP ile yapılması düşünülen seçim işbirliği anayasaya ve mevcut yasalara aykırı olduğu gerekçesiyle reddedildi. 23 Eylül Pazartesi günü Erbakan milletvekili aday listelerini bizzat saptadı. Ancak gece yarısı çok sayıda eksikle yeniden toplanan MKYK, sabaha doğru ittifaka 'evet' dedi.

Çünkü RP, özellikle İç Anadolu'daki zâten İslâmî eğilimleri giderek öne çıkan MÇP tabanına bu sayede ulaşabilecekti. MÇP'liler ittifakın gerçekleşmesine bel bağladıkları ve yeterince maddî imkâna sahip olmadıkları için seçim kampanyasında etkili olamayacaklardı. Hâlbuki RP kampanya için epey mâlî kaynak biriktirmişti. Birkaç reklam şirketiyle birden temasa geçmişti; bunlardan Anajans oldukça çarpıcı bir kampanya hazırlamıştı. Öte yandan Süleyman Karagülle, Doç. Süleyman Akdemir, Doç. Arif Ersoy gibi isimlerin çalışmaları temelinde geliştirilen 'Adil Düzen' programı RP'nin ittifak içinde 'programatik' üstünlüğünün garantisiydi... MÇP'deki itirazlar, daha düğüm hâlini almadan Türkes tarafından çözülmüştü. RP'deki kördüğümü ise görünürde Erbakan çözdü. İttifakın oluşturulmasında her üç partiden de bazı isimler önemli rol oynadı. Türk-İslâm Sentezi'ni formüle eden Aydınlar Ocağı, eski Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) üyelerinin oluşturduğu Birlik Vakfı, bazı sağcı iş adamlarının kurduğu İş Dünyası Vakfı, yıllardan beri bir RP-MÇP-IDP (hattâ ANAP-DYP de dâhil) ittifakı gibi faaliyet gösteren Türkiye Yazarlar Birliği, erken seçim kararıyla birlikte ittifakın gerçekleşmesi için var güçleriyle çalıştılar. İtirazların kaynağı olan RP üzerinde muazzam bir baskı kurdular. Bu kuruluşların çabaları başta Türkiye ve Zaman gazetesi olmak üzere bazı basın kuruluşları tarafından da desteklendi.

24 Eylül Salı günü sabah 02.30'da ne olduysa oldu, Necmettin Erbakan 'inananların' RP'de birleşmesine onay verdi. İttifak ve özellikle Türkes'e övgüler düzen

Aydınlara Ocağı üyesi Ayhan Songar, Türkiye gazetesindeki köşesine ‘Göl Maya Tutuyor’ başlığını attı. Partilerin tabanının alabildiğine kaynaştığını, hattâ ‘Başbuğ Erbakan, Mücahit Türkeş’ esprisinin yapıldığını yazdı.³⁵⁸

Birçok seçim bölgesinde olduğu gibi Kayseri’de de üç partinin adayları RP listesinden seçime girdiler. 20 Ekim 1991 tarihinde yapılan bu genel seçimlerde; 1. Abdullah Gül 2. Mustafa Dağcı 3. Seyfi Şahin 4. Şaban Bayrak 5. Aykut Edibali 6. Osman Develioğlu 7. Salih Kapusuz milletvekili olarak seçildiler.

250. Yeni Hükümet Binasının Yapılması 1992

1940 yılına ait Hükümet Konağı’nın artan nüfusa karşı yetersiz kaldığı, ayrıca her yıl yapılan onarımlara rağmen verimli bir şekilde hizmet vermemesi sebebiyle, ilgili Bakanlık tarafından yapılan incelemeler sonucunda Hükümet Konağı önünde yer alan tören alanına çok katlı blok ilavesi yapılabileceği, ancak bunun Hükümet Konağı ve Kent Meydanı’nın karakterine uygun olmayacağı belirlenmiştir. 1987 yılında Hükümet Konağı alanı olarak ayrılan parsel içindeki Hükümet Konağı, Adalet Bakanlığı’na tahsisli taş bina, Askerî Hastane ve Poliklinik olarak kullanılan binaların yıkılmasına ve bu alana Valilik ve diğer idarî yapılar yapılmasına karar verilmiştir.

Alanın projelendirilmesini gerçekleştiren mimar Merih Karaaslan, projeye bir Selçuk Külliyesi kurgusunun değişime uğratılması temasına dayalı bir giriş holü, büyük boyutlu bir kümbet, iç mekânı geleneksel Kayseri Mahallesi biçiminde, Valilik ve bazı adli fonksiyonlardan oluşan bir tasarım gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda bina içinde kent yaklaşımıyla çevredeki tarihî yapılarla ilişki kurulmaya çalışılmıştır³⁵⁹.

Yarışma projesi olan ve Selçuklu - Osmanlı mîmarî sentezinin hâkim olduğu Kayseri Hükümet Konağı inşaatı bitirilip hizmete açılmıştır.

30.000m² toplam inşaat alanı olup, içinde 400 kişilik konferans salonu, 400 m² alanda 27 mt yüksekliği olan Selçuklu Kümbeti, kümbet içinde Osmanlı cumbalı ev örnekleri, Selçuklu kapısı özellik arz eden bölümlerden bazılarıdır. Yer döşemeleri ile bina cephesinin tamamı taş kaplama olup 7 ayrı cins ve renk Nevşehir taşı kullanılmıştır.

Ancak yapılan bina, gerek kullanılan malzemenin yerli olmaması ve gerekse de proje için her ne kadar Selçuklu-Osmanlı mîmarîsi tarzı denilse de bu nitelikleri temsil edememiş ve genel tasvip görmemiştir.

³⁵⁸ Ruşen Çakır, Cumhuriyet Gazetesi 4 Kasım 1991

³⁵⁹ <http://www.kayseri.gov.tr/hukumet-konagi-tarihcesi>

251. Mahallî Seçimler 1994

28 Mart 1994 tarihinde yapılan Mahallî Genel Seçimler sonucunda, Kayseri’de Refah Partisi adayları olan Şükrü Karatepe Büyükşehir’e, Mehmet Özhasseki Melikgazi Belediyesi’ne ve Bekir Yıldız Kocasinan Belediyesi’ne başkan seçilmişlerdir.

252. 20.Dönem Milletvekili Seçimi 1995

24 Aralık 1995 tarihinde ülke genelinde yapılan seçimlerde; Abdullah Gül (RP), Salih Kapusuz (RP), Memduh Büyükkılıç (RP), Nurettin Kaldırımcı (RP), İbrahim Yılmaz (ANAP), Recep Kırış (ANAP), Ayvaz Gökdemir (DYP), Osman Çilsal (DYP) ve İsmail Cem (DSP) Kayseri Milletvekili olarak seçilmişlerdir.

Daha sonra Refah Partisi ile Doğruyol Partisi arasında kurulan 52. Hükümet’te Abdullah Gül Devlet Bakanı olmuştur. Bu seçimlerde MHP %8,18 oy alarak seçim barajının altında kalmış ve milletvekili çıkaramamıştır.

253. Melikgazi Belediye Binası 1997

Melikgazi Belediye Binası’nın mîmârî projesi Mimar Nesrin Yatman ve Affan Yatman tarafından hazırlandı. Belediye Başkanı Şevket Bahçecioğlu zamanında 31.08.1993 Salı günü saat 14.30’da ihalesi yapıldı. Bayındırlık birim fiyatlarından % 24 indirim yapan Ertuğrul İnşaat A.Ş. firması 69.612.428.351 TL tutarla binanın inşaatına yüklendi.

Tamamı 20.000 m² kapalı alana oturması gereken projenin ancak 8.000 m²si tamamlanabildi. 1995 tarihinde bu bina hizmete girmiş ise de resmî açılışı 26 Ocak 1997 Pazar günü Başbakan Necmettin Erbakan tarafından yapılmıştır.

Binanın önünde “Ali Cafer Kümbeti”nden esinlenerek yapılmış ve bina ile otoparka irtibat merdivenleri ihtiva eden bir betonarme kümbet modeli vardır.

Mevcut binaya 1996 fiyatları ile 170 Milyar TL harcanmış olup, bütün projenin Mâliyeti tahminen 350 Milyar TL’ye çıkacaktır. Binanın yapılması sırasında baştan sona Belediye Başkan Yardımcısı Ahmet Hökelek’in büyük hizmeti geçmiştir.

254. Park Caddesi Alt Geçidi 1997

Büyükşehir Belediyesi tarafından Meydan’ı, Düvenönü’ne bağlayan Park Caddesi yeniden tanzim edilmiştir. Bu arada caddenin orta kısmından yayaların geçmesi için 52 m. boyunda ve 18 m. eninde bir alt geçit yapılmıştır. Geçitte 4 ünitelik yürüyen merdiven ve 12 adet dükkân bulunmaktadır.

Toplam Mâliyeti 80 milyar lira olan bu alt geçit, 26 Ocak 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan tarafından hizmete açılmıştır.

255. Kocasinan Belediyesi Hizmet Binası 1997

Bu binanın mimarı proje müellifi Mimar Vedat Dalokay ve İlhami Oral'dır.

Kocasinan Belediye Başkanı Ali İhsan Alçı zamanında yani Eylül 1991 tarihinde temeli atılmıştır. Zeminde yaklaşık 4.500 m² alana oturmakta olan bina, toplam 17.500 m² kapalı kullanım alanına sahiptir. İki bodrum kat ve dört normal kat ile birlikte yedi katlı olan binada bulunması gereken belediye birimleri dışında düğün, nikah ve toplantı salonları mevcuttur.

Binanın yaklaşık toplam Mâliyeti 1997 yılı Bayındırlık birim fiyatlarıyla 671 Milyar 418 Milyon Lira olarak hesaplanmıştır.

256. Mahallî ve Genel Seçimler 1999

18 Nisan 1999 tarihinde Milletvekiliği, Belediye Başkanlıkları, Belediye ve İl Genel Meclisi Üyelikleri, Mahalle ve Köy Muhtarlıkları seçimleri hepsi aynı günde gerçekleştirildi. Seçime giren on üç parti ve bağımsızların amblem ve sütunlarının yer aldığı oy pusulasının uzunluğu 85 santimi buluyordu.

Benim de (Halit Erkiletlioğlu) MHP'nin adayı olarak katılıp 64 000 oy aldığım Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimini Fazilet Partisi adayı Mehmet Özhaseki doksan küsür bin civarında oy alarak kazandı.

Bu seçimde Sabahattin Çakmakoğlu(MHP), Sadık Yakut(MHP), Hasan Basri Üstünbaş(MHP), Hamdi Baktır(MHP), Abdullah Gül(FP), Salih Kapusuz(FP) ve İsmail Cem(DSP) Kayseri Milletvekili oldular.

ALTINCI BÖLÜM

Selçuklular Zamanındaki Valiler

- 1- Hasan Bey (Turasan Bey) Danişmendliler zamanında bu görevi yürüten ilk validir.
- 2- İbnü-l Kemal İlyas Bin Ahmet el Kayserî (Kayseri Muhafızı)
- 3-Yakup Kabakulak, H/607, (Emir Yakuboğulları Kayseri’de bir aile)
- 4-Bahaeddin Kutluğca, H/612-M/1215
- 5-Hokkabazoğlu Seyfeddin, H/616 (Alâeddin Keykubad zamanında)
- 6-Mecdeddin İsmail, H/620-M/1223
- 7-Kemalleddin Kâmyâr H/632’de (I.Alâeddin Keykubad’in bir menşuru ile Kayseri sübaşılığına tayin edilmiştir.
- 8-Seraceddin Bedr, H/636-M/1238-39
- 9-Fahreddin Ayaz (Topal) H/641 (Moğol işgâli sırasında)
- 10-Seyfeddin Türkeri Çeşnigir, H/652

- 11-Samsameddin Emir-i Ârız, H/652³⁶⁰
 12-Seyfeddin Çalış, H/675 (Baybars tarafından tayin edilmiştir)
 13-Caferbey (Kayseri Emiri) III. Alâeddin Keykubad zamanında emirlik yapmıştır.
 14-Rükneddin Keyûmers, H/688-M/1289 (II. İzzeddin Keykavus'un beş oğlundan birisi)
 15-Hızır Bey, H/767 ve sonra (Samağırılı Beyi)
 16-Muzafereddin Şeyh Müeyyed (Kadı Burhâneddin zamanında)
 17-Zeynel Âbidin 1396-1398 (Kadı Burhâneddin'in oğlu) Şeyh Müeyyed'in öldürülmesinden Kadı Burhâneddin'in ölümüne kadar

Osmanlılar Döneminde Kayseri Sancakbeyi, Mutasarrıf ve Mütesellimleri

- Süleyman Çelebi (Yıldırım Bayezid'in oğlu, Osmanlılar'ın ilk işgâli sırasında)	1398-1402
- Şeyh Çelebi	(Karamanoğlu Valisi) 1402-1411
- Hasan Bey	(Dulkadroğlu Valisi) 1411
- Emir Musa	(Karamanoğlu Valisi) 1463
- Yakup Paşa	(Sancakbeyi) 1485
- Yularkıstı Sinan Bey	(Sancakbeyi) 1486
- Mihaloğlu İskender Bey	(Sancakbeyi) 1487
- Mustafa Bey	(Sancakbeyi) 1497-1498
- Mehmed Bey	(Sancakbeyi) 1500
- Şehsuvaroğlu Ali Bey	(Sancakbeyi) 1514
- Mustafa Bey	(Sancakbeyi) 1526
- Hüseyin Bey	(Sancakbeyi) 1547
- Çerkes Mehmed Paşa	(Sancakbeyi) 1565
- Mustafa Ali Paşa	(Sancakbeyi) 1590-1591
- Gelibolulu Mustafa Ali Efendi	(Sancakbeyi) (Tarihçi) 1595-1596
- İbrahim Paşa	(Mutasarrıf) 1600
- Civani Mustafa Efendi	(Nâib) 1617
- İmam-zâde Ali Bey	1622
- Mehmet Paşa	1622
- Bursalı Gökdereli -zâde	-
- Mehmet Kani Efendi	(Nâib) 1635
- Ankaralı Abdülkerim Efendi	(Nâib) 1635
- Fazlullah Bey	(Mutasarrıf) 1635
- Dilaver Paşa	(Mutasarrıf) 1646-1652
- Dilaver Paşa-zâde Murat Paşa	(Mutasarrıf) 1653-1655
- Mustafa Paşa	(Mutasarrıf) 1655-1656
- Gürz Ahmed Paşa	(Mutasarrıf) 1656
- İbrahim Ağa	(Mütesellim) 1658 (7 ay)

³⁶⁰ Tuncer Baykara, **Türkiye Selçuklularında İdari Birim**, Vakıflar Dergisi XIX. S:58 Ank. 1985.

- Siyavuş Ağa	(Mütesellim)	1659
- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa	(Anadolu Müfettişi)	1670
- Mustafa Ağa	(Mütesellim)	1684
- Genç Mehmet Paşa	(Müfettiş)	1695
- Ali Paşa	(Mutasarrıf)	1700
- İbrahim Paşa	(Mutasarrıf)	30.12.1700
- Ahmed Paşa	(Mutasarrıf)	1708
- Hasan Paşa-zâde Mehmed Bey	(Mütesellim)	1711
- Ömer Paşa	(Mutasarrıf)	30.05.1712
- Mustafa Paşa	(Mutasarrıf)	16.12.1713
- Abdülkadir Ağa	(Mütesellim)	1714
- Ali Paşa yerine oğlu Mehmed Emin	(Nâib)	17.09.1716
- Ebubekir Paşa	(Mutasarrıf)	1718
- Mahmud Paşa	(Mutasarrıf)	1719
- Mustafa Ağa	(Mütesellim)	1721
- Hacı Mirza Yakup	(Mutasarrıf)	4.5.1721
- Halil Ağa (Vezir Mustafa Paşa'nın Yerine)	(Mutasarrıf)	5.5.1721
- Osman Paşa	(Mutasarrıf)	8.12.1721
- Vezir Mustafa Paşa	(Mutasarrıf)	1722
- Seyyid Ömer	(Vekil)	1722
- Vezir Osman Paşa	(Mutasarrıf)	21.10.1722
- Kalaycı-zâde Mustafa Ağa	(Mütesellim)	1722
- İbrahim Paşa	(Mutasarrıf)	1722
- Vezir Hüseyin İpşir Paşa	(Mutasarrıf)	Şubat 1728
- Rüstem Paşa	(Mutasarrıf)	31.1.1729
- Kazasker Mahmud Efendi	(Mutasarrıf)	1731
- İmam-zâde Mehmed Efendi	(Nâib)	1731
- Şaban Paşa-zâde İbrahim Paşa	(Mutasarrıf)	1731
- Derviş Ağa-zâde Salih Ağa	(Mütesellim)	1731
- Mamalu-zâde Osman Paşa	(Mutasarrıf)	1731
- Kandemir Bey	(Mütesellim)	1731
- Zaralı Osman Paşa	(Mutasarrıf)	1734
- İbrahim Paşa-zâde Mehmed Bey	(Mutasarrıf)	1744
- Kalaycı-zâde Mehmed Ağa	(Mütesellim)	1744
- Murtaza Paşa	(Mutasarrıf)	1744
- Mehdi-zâde Abdurrahman Efendi	(Nâib)	1744
- Zennecioğlu Mehmed	(Mütesellim)	1752-1762
- Emir Ağa	(Mütesellim)	1763
- Vezir Cevher Paşa	(Mutasarrıf)	1763
- Koca Ağa-zâde Osman Ağa	(Mütesellim)	1771
- Çerkes Hasan Paşa	(Mutasarrıf)	30.09.1773
- Zenneci-zâde Seyyid Mustafa Ağa	(Mütesellim)	1773
- Vezir Hacı Ali Paşa	(Mutasarrıf)	1777
- Çapar-zâde Mustafa Bey	(Mütesellim)	1777
- Hüseyin Paşa (Kili Muhafızı)	(Mutasarrıf)	1783-Aralık
- Ali Paşa -zâde İsmail	(Mutasarrıf)	----
- Akçakayalı Abbas-zâde Sadık Ağa	(Mütesellim)	1792
- Mehmed Paşa (İsmailiye Muhafızı)	(Mutasarrıf)	1792-1793
- Muhtarbey-zâde Emir Ağa	(Mütesellim)	1792-1793
- İbrahim Paşa	(Mutasarrıf)	1793

- Akçakayalı Abbas-zâde Sadık Ağa	(Mütesellim)	1793
- Yozgatlı Çapar-zâde Süleyman Bey	(Mutasarrıf)	1798
- Ali Paşa	(Mutasarrıf)	1799
- Kalabalı Sarı Mehmed Ağa	(Mütesellim)	1799
- Sadık Ağa-zâde Salih Ağa	(Mütesellim)	1799
- Osman Paşa	(Mutasarrıf)	1799
- Halil Bey	(Mütesellim)	1799
- Çapar-zâde Süleyman Bey	(Mütesellim)	1802
- Ömer Paşa	(Mutasarrıf)	1803
- Çapar-zâde Süleyman Bey	(Mutasarrıf)	1803
- Divan-zâde Hacı İsmail Ağa	(Mütesellim)	1805
- Karşılı Ali Paşa	(Mutasarrıf)	17.10.1812-1814
- Memiş Paşa	(Mutasarrıf)	1815
- Ahmet Paşa	(Mutasarrıf)	1816
- Ebu Said Ahmed Paşa	(Mutasarrıf)	1819
- Hacı Bekir Paşa	(Mutasarrıf)	12.11.1817-1820
- Hasan Paşa Yerine Akçakayalı Salih Ağa	(Mütesellim)	1820-1821
- Borlu Müftü-zâde Hacı Hüseyin Paşa	(Mutasarrıf)	1821
- Ali Paşa (Gevranlı-zâde)	(Mutasarrıf)	1822 başı
- Gâlip Paşa	(Mutasarrıf)	11.01.1823
- Gümrükçü Osman Paşa	(Mutasarrıf)	17.12.1823
- Çapar-zâde Mehmed Paşa	(Mutasarrıf)	1827
- Hacı Salih Paşa	(Mutasarrıf)	1827
- Hafız Ali Paşa (Amasyalı)	(Mutasarrıf)	14.02.1828
- Çapar-zâde Mehmet Paşa	(Mutasarrıf)	29.07.1829
- Mollu-zâde Emin Efendi	(Mütesellim)	1829
- Alâeddin Paşa (Sivaslı)	(Mutasarrıf)	1830
- Osman Hayri Paşa	(Mutasarrıf)	1832
- Mustafa Asım Efendi	(Mütesellim)	1832
- Mehmed Said Efendi	(Mütesellim)	1832
- Hüseyin Ağa	(Mütesellim)	1832
- Arnavut Ali Paşa	(Mutasarrıf)	29.12.1832
- Osman Nuri Paşa	(Mutasarrıf)	30.08.1833
- Hacı Mustafa Ağa	(Kaymakam)	1835
- Ali Paşa	(Kaymakam)	1845
- Seyyid Abdülaziz Efendi	(Nâib)	1845
- Kapıcıbaşı Mustafa Ağa	(Kaymakam)	1847
- Kapıcıbaşı Ahmed Bey	(Kaymakam)	1849-50
- İsmail Adil Paşa	(Mutasarrıf)	1849
- Abdülhalim Bey	(Kaymakam)	1851-52
- İsmail Paşa	(Kaymakam)	1853
- Akil Bey	(Kaymakam)	1854-55
- Ahmed Turan Efendi	(Kaymakam)	1856
- İskender Bey	(Kaymakam)	1857
- İzzed Bey	(Kaymakam)	1857-58
- Emin Bey	(Kaymakam)	1860-61-62
- Halil Bey	(Kaymakam)	1863
- Abdülhamid Bey	(Kaymakam)	1864-65

- Ahmed Şükrü Bey	(Kaymakam)	1866-67
- Abdülhamid Bey	(Mutasarrıf)	1869
- Hilmi Paşa	(Mutasarrıf)	1870
- Ankaralı Abdi Paşa	(Mutasarrıf)	-
- Emin Fehim Paşa	(Mutasarrıf)	1871-72-73
- Osman Paşa	(Mutasarrıf)	1873-74
- Ethem Temur Paşa	(Mutasarrıf)	1876
- Abdulhadi Paşa	(Mutasarrıf)	1878
- Reşid Paşa	(Mutasarrıf)	1882
- Mustafa Nuri Paşa	(Mutasarrıf)	1889
- Hamdi Paşa	(Mirliva)	1890
- Ahmed İzzed Paşa	(Mutasarrıf)	1891
- Hasan Fehham Paşa	(Mutasarrıf)	1893
- Konyalı Tahir Paşa	(Mutasarrıf)	-
- Virijon Mehmet Ali Paşa	(Mutasarrıf)	-
- Veysi Paşa	(Mutasarrıf)	-
- Behçet Paşa	(Mutasarrıf)	-
- Abdulgani Paşa	(Mutasarrıf)	-
- İzzed Bey	(Mutasarrıf)	-
- Haydar Paşa	(Mutasarrıf)	-
- Mustafa Nuri Bey	(Mutasarrıf)	-
- Ürgüplü Ömer Şevki Bey	(Mutasarrıf)	-
- Saffet Bey	(Mutasarrıf)	-
- Ali Atıf Bey	(Mutasarrıf)	1896-1897
- Mehmed Nazım Paşa	(Mutasarrıf)	Nisan 1898-1902 Haziran
- Ali Haydar Bey	(Mutasarrıf)	Haziran 1902
- Ahmed Arifi Bey	(Mutasarrıf)	1907-1908
- Muammer Bey	(Mutasarrıf)	Ağustos 1908-1911 Haziran
- Rauf Bey (Arnavut)	(Mutasarrıf)	Haziran 1911-1911 Eylül
- Cemal Bey	(Mutasarrıf)	Eylül 1911-1912 Eylül
- Hüseyin Hüsnü Bey	(Mutasarrıf)	Ekim 1912-1913 Mayıs
- İzzed Bey	(Mutasarrıf)	Mayıs 1913-1914 Nisan
- Ahmed Mithad Bey	(Mutasarrıf)	Nisan 1914-1915 Mayıs
- Zekai Bey	(Mutasarrıf)	Mayıs 1915-1916 Mayıs
- Ahmed Münir Bey	(Mutasarrıf)	Haziran 1917-1918 Nisan
- Kemal Bey	(Mutasarrıf)	Mayıs 1918-1919 Mart
- Ali Ulvi Bey	(Mutasarrıf)	Nisan 1919-1919 Eylül
- Salih Lütfi Bey	(Mutasarrıf)	Eylül 1919-1919 Aralık
- Asaf Bey	(Mutasarrıf)	Şubat 1920-1920 Mayıs
- İhsan Bey	(Mutasarrıf)	Mayıs 1920-1920 Kasım
- Bayram Fethi Bey	(Mutasarrıf)	Aralık 1920-1921 Mayıs
- Etem Bey	(Mutasarrıf)	Haziran 1921-1921 Ağustos
- Kemal Bey (Gedeleş)	(Mutasarrıf)	Eylül 1921-1922 Nisan
- Muammer Bey	(Mutasarrıf)	Temmuz 1922-1923 Temmuz

Cumhuriyet Dönemi Kayseri Valileri

Ali Vefa Bey	15.09.1923	11.08.1927
Mehmet Fuat Bey	11.08.1927	08.07.1932
Nazmi Toker	18.07.1932	15.08.1936
M. Ali Bayman	01.09.1936	13.05.1939
Şefik Soyer	30.05.1939	26.02.1941
Halit Aksoy	17.04.1941	02.03.1942
Cavit Ünver	16.03.1942	11.07.1944
Raşit Demirtaş	08.07.1944	09.11.1946
Ahmet Nazım Günesen	12.11.1946	21.06.1950
Kazım Aral	20.07.1950	20.12.1954
Kazım Atakul	31.08.1955	03.01.1957
S. Sıtkı Arkan	28.01.1957	26.07.1957
Naci Rollas	29.07.1957	30.09.1957
Ahmet Kınık	12.10.1957	27.05.1960
Sedat Tolga	13.06.1960	23.10.1962
Kazım Atakul	27.10.1962	22.06.1964
Tahsin Aksayoğlu	30.06.1964	28.01.1966
Nazım Üner	01.02.1966	06.10.1967
Ali Rıza Aydos	21.09.1967	13.10.1967
Abdullah Asım İğneciler	13.10.1967	01.07.1971
İhsan Aras	01.07.1971	24.07.1975
Bedri Eser	24.07.1975	02.11.1977
Celal Kayacan	15.02.1978	01.06.1979
Selami Celayir	07.06.1979	08.10.1979
Babür Ünsal	20.11.1979	29.08.1980
Fevzi Yetkiner	29.08.1980	10.08.1983
Celal Güvenç	19.08.1983	24.01.1984
Yüksel Çavuşoğlu	03.02.1984	02.08.1991
Metin İlyas Aksoy	19.08.1991	17.02.1992
Rıdvan Yenişen	21.02.1992	10.09.1993
Muammer Güler	27.09.1993	06.07.1994
Saffet Arıkan Bedük	06.07.1994	01.11.1995
Mevlüt Çetinkaya	15.04.1996	08.11.1997
Mustafa Yıldırım	09.11.1997	24.09.1999
Nihat Canpolat	11.10.1999	18.07.2005
Osman Güneş	17.01.2006	30.11.2007
Mevlüt Bilici	13.12.2007	03.08.2012
Şerif Yılmaz	23.08.2012	03.05.2013
Orhan Düzgün	03.05.2013	10.06.2016
Süleyman Kamçı	10.06.2016	16.11.2018
Şehmus Günaydın	16.11.2018	18.05.2022

Kayseri Belediyesi'nin Kurulduğu 1871 Tarihinden İtibaren Kayseri Belediye Başkanları

1871 Umûmiye-i Vilâyet Nizam-nâmesi ile Kayseri livasında “Meclis-i Beledi” ismiyle faaliyete geçen bu birimde ilk “**Meclis-i Beledi**” Reisi **Nazif Bey**'dir. Said Efendi, Şaban Ağa, Nuh Efendi, Hacı Londi Ağa ve Bedros Ağa, Kâtip; Hacı Hüseyin Efendi, Sandık Emni Serkis Efendi, Memleket Tabibi İstefan Efendi ise azaları teşkil ediyorlardı. 1872-73 Sal-nâmesinde ise, Meclis-i Beledi Reisi yine **Nazif Bey** iken Said Efendi Şaban Ağa, Abid Ağa, Hacı Levendi Ağa, Bedros Ağa, Hacı Artin Ağa, Kâtip Hacı Hüseyin Efendi, Sandık Emni Serkis Efendi, Memleket Tabibi İstefan Efendi ve Mimarbaşı Mehmed Efendi aza idiler. **1876 Sal-nâmesinde Meclis-i Beledi reisinin değişerek Ömer Adil Efendi'nin reis olduğu** ve azaların da Abid Efendi, Hacı Ali Ağa, Mükrimin Efendi, Mihalaki Ağa, Arakel Ağa, Bedros Ağa, Kâtip Hüseyin Hamdi Efendi, Sandık Emni Serkis Efendi, Mimar Mehmed Efendi, Müfettiş Nuh Efendi ile Mehmed Ağa ve Osman Ağa isimli şahıslar olduğu belirtilmektedir. (bak. s.62)

1- MOLLAOĞLU Mustafa Ağa	18..-1881
2- TAVLUSUNLU Mehmet Ali Efendi	1881-1901
3- TAVLUSUNLU Dr. Mustafa Bey	1901-1906
4- FİLİNTENİN Şih İbrahim Efendi	1906-1908
5- FEYZİ-ZÂDE Feyzullah Feyzullah Efendi	1908-1909
6- İMAM-ZÂDE Mehmet Bey	1909-1914
7- ÇALIK-ZÂDE Rifat Bey	1914-1920
8- NAKİP-ZÂDE Ahmet Hamdi Bey	1920-1922
9- Av.Nafiz AKŞEHİRLİOĞLU (Vekil)	1922-1922
10- Nakip-zâde Ahmet Hamdi Bey (2.defa)	1923-1924
11- ÇALIK-ZÂDE Rifat Bey (2.defa)	1924-1925
12- İbrahim Safa Bey (Hasoğlu)	1925-1928
13- Hacılarlı Muhittin Bey (Gürbaz)	1928-1930
14- Halil ÇİLSAL (Vekil)	05.07.1930-17.11.1930
15- Av. Necmettin FEYZİOĞLU	17.11.1930-02.11.1932
16- Ali Neşet KATIRCIOĞLU (Vekil)	23.11.1932-15.05.1933
17- Seyfi EKREM (Çetinel) (Vekil)	15.05.1933-28.05.1933
18- Nazmi TOKER (Vali ve Belediye Başkan Vekili)	28.05.1933-18.08.1936
19- Mustafa TOKSÖZ (Başkan Vekili)	20.08.1936-30.09.1936
20- Hayrullah ÜRKÜN (Filinte)	30.09.1936-16.04.1938
21- Faik SELER (Vekil)	30.03.1939-10.08.1939
22- Nuri Güven (Emniyet Müd. ve Başkan Vekili)	04.08.1942-14.09.1942
23- Dr.Hasan Abdulhalim ERGUN (Sağlık Md. ve Başkan Vekili)	14.09.1942-02.11.1942
24- P.Kd. Alb. Tuğbay. Rafet BİNGÖL (Bşk. Vekili)	04.03.1943-19.03.1943
25- Tacettin TACETTİNOĞLU (Vekil)	19.04.1943-04.11.1943
26- Av.Emin MOLU	05.11.1943-12.06.1944
27- Hüsametdin KARAKİMSELİ (Vek-Maiyet Memuru, Başkan Vekili)	14.06.1944-10.07.1944
28- İbrahim KİRAZOĞLU (Özkeraz)	10.07.1944-12.02.1945

29- Dr. Mehmet Edip TARMİ -Eken- (Vekil)	02.02.1945-26.03.1945
30- Sait KOÇAK	26.03.1945-28.12.1946
31- Necmi KALAÇLAR -Halaçoğlu-(Vekil)	28.12.1946-01.02.1947
32- Av. İbrahim ERGÜVEN	01.02.1947-31.03.1950
33- Ekrem Mehmet GÖNEN	01.04.1950-17.04.1950
34- Osman KAVUNCU	09.09.1950-07.11.1954
35- Osman KAVUNCU (2.defa)	07.11.1954-17.09.1957
36- Şahap SİCİMOĞLU	18.11.1957-27.07.1959
37- Av. Mehmet ÖZATEŞ	29.09.1959-28.05.1960
38- Kur. Alb. Bedri DEMİRCİOĞLU (Vekil)	29.05.1960-06.07.1960
39- Tümg. Selahattin KAPTAN (Vekil)	13.08.1960-08.09.1960
40- Sedat TOLGA (Vali ve Belediye Başkan Vekili)	10.09.1960-10.10.1962
41- Kazım ATAKOL (Vali ve Belediye Bşk. Vekili)	20.10.1962-20.09.1963
42- Mehmet ÇALIK	20.09.1963-02.06.1968
43- Mehmet ÇALIK (2. Defa)	02.06.1968-09.11.1973
44- Niyazi BAHÇECİOĞLU	09.11.1973-11.12.1977
45- Niyazi BAHÇECİOĞLU (2. defa)	11.12.1977-25.09.1980
46- Fevzi YETKİNER (Vali ve Belediye Bşk. Vekili)	25.09.1980-08.03.1983
47- Yalçın BESCELİ (Görevlendirme ile)	09.03.1983-24.03.1984
48- Hüsamettin ÇETİNBULUT	25.03.1984-25.03.1989
49- Niyazi BAHÇECİOĞLU (3.defa)	26.03.1989-27.03.1994
50- Doç.Dr. Şükrü KARATEPE	28.03.1994-16.06.1998
51- Mehmet ÖZHASEKİ (Vekâleten)	29.07.1998- 18.04.1999
53-Mehmet ÖZHASEKİ (5 defa)	19.04.1999- 30.03.2014
54-Mustafa Çelik (Vekâleten)	15.02.2015- 31.03.2019
55-Memduh Büyükkılıç	31.03.2019-

Cumhuriyet Dönemi Müftüleri

	1911-1919 Ahmed Remzi Akgöztürk
	1919-1920 Miyas-zâde Nuh Naci Efendi
	1920-1925 Ahmed Remzi Akgöztürk
	1925-1945 N.Naci Ulucan (Miyas-zâde)
1945	Abdullah Develilioğlu
1950	Hüseyin Aksakal
1953	Halil Fevzi Haliloğlu
1966	İbrahim Çelik
1971	Abdullah Edip Güvenen
1972	Mehmet Kuzu
1974	Abdullah Saraçoğlu
1978	M.Raşit Akbalık
1981	Feyyaz Yaşar
1985	Seyfettin Yazıcı

1989	Necmettin Nursaçan
2006	Şaban İşlek
2011	Ali Maraşlıgil
2015	Şahin Güven

Cumhuriyet Dönemi Kayseri Nüfusu

Nüfus

Yıl	Kent	Köy	Toplam
1927	60.379	190.111	250.490
1935	71.344	239.114	310.458
1940	80.189	262.780	342.969
1945	86.474	283.615	370.089
1950	101.990	301.871	403.861
1955	128.262	293.748	422.010
1960	161.340	319.047	480.387
1965	191.221	344.985	536.206
1970	236.824	361.869	598.693
1975	295.582	381.227	676.809
1980	380.352	398.031	778.383
1985	495.457	368.603	864.060
1990	604.072	339.412	943.484
1997	679.906	299.021	978.927
2000	732.354	328.078	1.060.432
2002	775.545	342.031	1.117.576
2004	794.472	289.756	1.084.228
2007	895.253	269.835	1.165.088
2008	1.001.449	182.937	1.184.386
2009	1.027.279	178.593	1.205.872
2010	1.234.651	159.721	1.394.372
2017	1.376.722		
2018	1.389.680		
2019	1.404.840 ³⁶¹		

³⁶¹ www.tuik.gov.tr

KAYNAKLAR

1. Abû'l- Farac, Gregory **Abû'l- Farac Tarihi**, Çev: Ömer Rıza Doğrul, TTK Ank. 1987
2. Ahmed Bin Muhammed **Selçukname**, Haz: Erdoğan Merçil C. 11, İst. 1977
3. Ahmed Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**, çev. Tahsin Yazıcı, İst. 1973
4. Ahmed Nazif, **Mirat-ı Kayseriyye**, Mehmed Palamutoğlu Tercümesi, Kayseri 1987
5. Ahmed Nazif, **Kayseri Meşhurları**, Sadeleştirenler: Meserret ve Haydar Ali Dirioz, Kays.1991
6. Ahmed Tevhid, **Müze-i Hümayun'un Meskûkâtı Kadime-i İslâmiye Kataloğu**, kısım-1 Rabi,
7. Akok Mahmut, **Üç Selçuklu Abidesi**, Belleten C:XXII, Sayı:86 Nisan 1958
8. Akok, Mahmut **Kayseri'de Dört Mezar Anıtı**, Türk Etnoğrafya Dergisi TTK sayı: XII Ank. 1969
9. Aksarayî, **Selçuklu Dev. Tarihi**, Çev: M.N. Gençosman, Ank. 1943
10. Aktepe, Münir **Tarih Dergisi**, İst. 1960, sayı.15, s.65
11. Akurgal, Ekrem, **Phrygische Kunst**, Ank.Ün. Dil. T. ve Coğ. Fak. Yayınları, Ank 1955
12. Album, Stephen **Checklist of Islamic Coins**, Page 114,No: A-2327,Januar 1998
13. Ali Rıza Önder, **Kayseri Basın Tarihi**, Ank. 1992
14. Alpaslan, Ali, **Kadı Burhâneddin Divanından Seçmeler**, S:XIX 1000 Temel Eser, Ank. 1977
15. Annuaire Oriental (**Doğu Ticaret Yıllığı**) İst.
16. **Anonim Sekçukname**, Çev: Feridun Nafiz Uzluk, Ank.1952
17. Arık, Remzi Oğuz **Coğrafyadan Vatana**, 1000 Temel Eser İst. 1969
18. Artuk, İbrahim- Cevriye **İstanbul Arkeolojik Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu** C:1, S:1, İst. 1970.
19. Artuk, İbrahim **Orta ve Yeni Çağa Ait Sikke ve Nişanlar**, Ank 20/26 Ekim 1961
20. Aslanapa, Oktay **Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14.Yüzyıl)**
21. Atsız, Nihal **Osmanlı Tarihine Ait Takvimler**, İstanbul 1961, 1. B
22. Auguste Bailly, **Bizans Tarihi**, Cilt: 1 Tercüman 1001 Temel Eser

23. Augustinos Gerasimos, **Küçük Asya Rumları**, Çev. Devrim Evcı, Ayraç Yay. Ank. 1997
24. Avcıoğlu, Doğan, **Türklerin Tarihi**, İst. 1982
25. Aydın Remzi, Belgelerden Hareketle Bir Restitüsyon Denemesi: Kayseri Karakolhaneleri, 2015
26. Ayman Bahriye, **Kayseri Şehri Monografyası**, İstanbul Üniversitesi, Bitirme Tezi, 1944 Tez Nu: 00972
27. Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, **Bezm u Rezm**, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı 1990 Ankara
28. B.Alkım, **Belleten XX III**, 1959
29. Baron Von Der Goltz, **La Defaite de lajevne Turquie**, Paris, 1913
30. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Meclis-i Vükelâ Mazbataları**, Nu:217 6-Teşrin-i Sanî 1335(6 Kasım 1919)
31. **Baybars Tarihi**, Çev. Şerafeddin Yalkaya, TTK No:11 seri No:3, İst. 1941
32. Bayburtoğlu Zafer-Madran Emre, **Anadolu Türk-İslâm yapılar**, S:947 VIII. TT. Kongresi II. Cilt, Ank. 1976
33. Baydur, Nezahat, **Kutsal dağlar ve Dağ Tanrıları**,
34. Baydur, Nezahat **İmparator Julianus**, İst. 1982
35. Baydur, Nezahat **İmparator ve Kayseri**, T.Ü.A. s.105
36. Baydur, Nezahat **Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar**, İst. 1970
37. Baykara, Tuncer, **Türkiye Selçuklularında İdari Birim**, Vakıflar Dergisi XIX. Ank. 1985.
38. Baykara, Tuncer, **Türkiye Selçuklularında İdari Birim**, Vakıflar Dergisi XIX. Ank. 1985.
39. Bayram Mikâil, **Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahî Evren**, İstanbul 2001
40. Bayram, Mikail **Bacıyanı Rum, Konya** 1987
41. Bayram, Mikail **Tarih Dergisi** Sayı:32, İst. 1979
42. **Belleten**, C: XXXI, Sayı: 81-84, İnan, Afet.
43. Bilgiç, Emin, **Türk Tarih Kongresi**, 1960
44. Bittel, K. **Türk Arkeoloji Dergisi**, 1956 S: VI
45. Cahen, C. **La Premiere Penetration Turvue en Esie Mineure Byz.** 18 (1948)
46. Cahen, Claude **Anadolu'da Türkler**, İst. 1984
47. **Câmi-üd Düvel**, Bayezid Kütüphanesi C:II
48. **Cebeci-zâde Mustafa Remzi Bey'in Hatıraları**, 1910, Yayına hazırlayan: Hüseyin Cömert
49. Cemil Koçak, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)** Ankara, 1991, T.T.K. Yayınları
50. Cevdet Çulpan, **Türk Taş Köprüleri**, Ankara 1975
51. Checklist of İslâmik Coins, Page: 114 Nu: A 2327, Januar 1998
52. Cömert Hüseyin, **Kayseri'de ilk nüfus sayımı 1831**, Kayseri 1993
53. Cömert Hüseyin, **19. Yüzyılda Talas**, Mazaka Yay. Ankara 2010 s.44
54. Cüneyt Ölçer, **Karamanoğulları Beyliği Madeni Paraları** İst. 1982
55. Çadırcı Musa, **Tanzimat döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ank. 1991
56. Çakıroğlu, Necibe **Kayseri Evleri**, İstanbul, 1952
57. Çalık, Hürşit A.**Rifat. Çalık 'nın Anıları**, İst 1992
58. Çalışkan Necmettin, **Kuruluşundan Günümüze Kayseri Belediyesi**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1995
59. Çay, M. Abdülhaluk, **Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası**, İst. 1984
60. Çoban Kenan, **Güzel Atlar Ülkesine Hoş Geldiniz**, Pınarbaşı Dergisi, Kas-Aralık,2003 Sayı:31-32
61. Darga, Mühibbe **Hitit Devletinin Ana Hatları**, Arkeoloji ve Sanat, Yıl:1 Sayı: 1, İst.1976
62. Demir, İ. (1998), **Kayseri Temettuât Defteri (H.1250/M.1834 Tarihli)**, 2. Baskı, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, No:19, Kayseri
63. Dirimtekin, Feridun **Malazgirt Armağanı**, Ank. 1972

64. Ecer Vehbi, **XIII ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri Kültür Ve Tarihi**, Kayseri 2001
65. Edward, A.Sydenham, **The Coinage of Caeserea in Cappadocia**, Newyork, 1978
66. Ekincikli Mustafa, **Türk Ortodoksları**, Siyasal Kitâbevi Yay. Ankara 1998
67. Erciyes Dergisi, sene: 1947, sayı:53
68. Erciyes, **Kayseri Halkevi Dergisi**, 1939, c.2, sayı: 13
69. Erdmann, K. **Das Anatolische Karavansaray 13. Jahrhundert**, I, Verlag Gebr, Mann Berlin 1961
70. Erdoğan M. Akif, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri-1997
71. Erkiletlioğlu Halit, **Dânişmendli Pâyitahtı ve Cami i Kebir**, Kayseri Cami i Kebir Yay. 2022
72. Erkiletlioğlu Halit, **İki Zeynelâbidin**, IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 2003
73. Erkiletlioğlu Halit, **Kayseri Tarihi**, Kayseri 1993
74. Erkiletlioğlu Halit, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kays. Büyükşehir Kültür Yay. Nu:5 1990
75. Erkiletlioğlu Halit-Güler Oğuz, **Türkiye Selçukluları Sultanları ve Sikkeleri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları No:89 Kayseri 1996
76. Erkiletlioğlu, Halit **Kayseri Kitâbeleri**, Kayseri Büyükşehir Yayınları Nu: 37, Kayseri 2001
77. Erkiletlioğlu, Halit **Sultan I.Alâeddin Keykubat Adına Metbu Meliklerce Bastırılan Müsterek Sikkeler**, Konya Selçuk Üniversitesi, I. Alâeddin Keykubad smp. 4/5/Haz/1987
78. Erkiletlioğlu, Halit Sikkeler Koleksiyonu
79. Erkiletlioğlu, Halit, **Kapadokya Krallığı ve Sikkeleri**, Kayseri, 2015
80. Erzen, Afife **Doğu Anadolu ve Urartular**, TTK, Ank, 1984
81. Erzi, Adnan **Eski Çağda Ankara**, T.T.K. yayını, Ank, 1946,
82. **Evhadüddin Kirmanî** 15.hikâye 39/b
83. **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Mehmet Zillioğlu, Türkçeleştiren, Zuhuri Danişman, İst:1970, 5. Kitap
84. Ex Münchner Münzhandlung K. Kress, Auction 118, Munich 22 June 1961
85. Farnsworth, Wilson Amos, Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin Bilinmeyen Tarihi, Çev: Mehmet Şahin, YKY. Yayınları 5142/125 İst. 2018
86. Faroghi, Suraiya **House Owners and House Property in Sevteenth Century. Ankara and Kayseri**, Cambridge London, Nex York, Cambridge University Press. 1987
87. Faroghi, Suraiya **Men of Modest Substance**, Cambriidge University Press, 1987
88. Feridun Bey **Mecmua-ı Münşeat-ı Selâtin**
89. Fındıklılı Mehmed Ağa, **Nusretnâme**, Çev. İ.Parmaksızoğlu, İstanbul 1966
90. Foos, C. **Byzantina Cities of Western Asia Minor**, Harvard üniversitesinde sunulmuş dok. Tezi 1992.
91. Gabriel, Albert, **Kayseri Türk Anıtları**, Çev: Ahmet Akif Tükenk, Ank. 1954, Plânş XIV.
92. Göde, Kemal **Eretnalılar'ın Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Vakfiyeleri**, Kayseri Er. Ün.. 1984
93. Gökbilgin M.T., **16. Asır Başlarında Kayseri Şehri ve Livası**, Z.V. Togan'a Armağan, İstanbul 1950
94. Gökhan İlyas, **Kayseri ve Yöresinde Dulkadır Beyliği**, E.ÜN. IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 2003
95. Gölpınarlı, Abdülbaki **Maarif**, Ank.
96. Grousset, Rene **Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi**, İstanbul 2005
97. **Guvañî Pendanemesi** der kenarında varak, 104 B 105 A Özel Kütüphane
98. Güler, Oğuz **Antik Çağ Kappadokia Kral Portreleri**, (yayınlanmadı)
99. Güler, Oğuz **Kapadokia İkonografisinde Erciyes Dağının Yeri**, E.Ü. Sosy. Bil. Ens. Dergisi, 1990 sayı:4

100. Günaltay, Şemseddin **Romalılar zamanında Kapadokya, Pont ve Artakiad Krallıkları**, Yakınşark IV, II. Bölüm, TTK Yayını, Ank. 1987
101. Gürkan, Kazım İsmail **Selçuklu Hastaneleri**, Malazgirt Armağanı, TTK, Ankara, 1972
102. Gür, Selçuk Antik Sikkeler, İstanbul 1976
103. Gürün, Kamuran **Türkler ve Türk Devletleri Tarihi**, Ank. 1981
104. Gürzumar, Fikri **Kayseri Mahalleleri**, Erciyes Dergisi 1957, Sayı: 16
105. Güven, Tarık Celâl, **Kayserili Bir Ticaret Ataşesinin Anıları**, Türk Ticaret Vakfı Yayını Ank. 2018
106. Güven, Ahmet Emin, **Kayseri’de Yazma Mecmualar**, Erciyes Ün.Yay.125, Kayseri 2000
107. H. Yinanç Mukrimin, **Anadolu’nun fethi**, İst. 1944
108. Halaçoğlu Yusuf, **18. yy’da Osmanlı İmparatorluğu İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**.
109. Halil Edhem (Eldem), **Kayseri Şehri**, haz: Kemal Göde, Ank., 1982
110. Halil Edhem, **Sivas Sultanı Kadı Burhâneddin Namına Kayseri’de Bir Kitâbe**, TOEM, Cilt:3
111. Halil Edhem, **Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası**, 1-Haziran 1331 beşinci sene Nu:32, cilt:3
112. Hamdullah Müstevfi, **Nushet’ül-Kulub**, Leyden 1915
113. Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, 4. Cilt. İst.1989
114. <http://provincial.cngcoins.com>
115. **Heredot Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. 559, İstanbul ocak, 2002
116. Hıfzı Nuri, **Kayseri Sancağı 1922**, KTO Yay. Sad. Zübeyir Kars, Kayseri 1995
117. Hild, Friedrich **Das Byzantinische Strassensystem In Kappadokien**, Wien 1977
118. Hild ve Restle, **Kappadokien** (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos) 1981
119. Hitti, Philip **Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi**, çev. Salih Tuğ, İst. 1980
120. Hoca Saadeddin Ef. **Tac’üd Tevarih** Yay. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1979
121. Honigman, Ernest, **Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı**, Tercüme eden: Fikret Işıltan, İst 1970
122. Hüseyin Hüsâmeddin, **Amasya Tarihi**, C:2 B:153
123. İ.A. **Diyanet**, Mükrimin H. Yinanç, İst.1970
124. İbn Bibi, **El Evamirü’l- Ala’iye Fi’l –Umuri’l-Ala’iye (Selçuk Name)**, Haz. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı, 1000 Temel Eser. Ank 1996
125. İbn Bibi, **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, Çev: M.Nuri Genç Osman, F.N. Uzluk, Ank. 1941
126. İbn- i İlyas. **Bedayü’z-Zuhur**, c:2
127. İbn Sadi (ölüm. M/1274) **Kitab-ı Bast al-Arz**. Tatuhan 1958
128. **İbni Sina**, Der: Aydın Sayılı TTK. Ank. 1984
129. İbnü’l adim, **Bugyetü’t-Taleb fi Tarihi Haleb Biyografilerle Selçuklu Tarihi**, Çev: Ali Seyim, Ank. 1982 TTK. Yayını
130. İbnü’l Esir el Kâmil, Tornberg yayını, XI, Kahire, 1301
131. İbnü’l Kemal, İlyas Bin Ali, **Keşfü’l – Akabe**, Süleymaniye Kütüphanesi, No. 5426
132. İbrahim Peçevi, **Tarihi Peçevi**, I Ankara 1982
133. İmamoğlu, Vacit **Geleneksel Kayseri Evleri**, Ank. 1992 Halk Bankası Yayını
134. İnan, Afet **Belleten C:XXI**. Sayı:81-84
135. İnan, Şefik **Kayseri Takvimi**,
136. İnbaşı, Mehmet **16. yy. Başlarında Kayseri**, Kayseri 1992
137. **İslâm Ansiklopedisi**, c.6, s. 648
138. İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, **Sivas Şehri**, Haz: Recep Toparlı, Erzurum 1992
139. İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c.3, İstanbul 1961

140. Issawi, C. **The Ekonomik History of Turkey, 1800-1914** The University of Chicago press, Chicago-London
141. Kalaç, Ahmet Hilmi **Kendi Kitabım**, 1960
142. Kalfaoglus Ioannis, **Zencidere'deki Ioannis Prodromos Manastırı Yahud Moni Flavianon**, Palet Yay. Konya 2019
143. Kalkaşandi, **Subh al aşafi Kitâbet al inşa**, Kahire 1913, C:13
144. Kansu, Şevket Aziz **İnsanlığın Kaynakları Ve İlk Medeniyetler**, TTK, Ankara, 1971, S:59-60
145. Karabulut Ali Rıza, **Meşhur Mutasavvıflar**, Kayseri 1994, s:197
146. Karabulut, Ali Rıza - Yıldız, Ramazan **Gülzârî Mânevi ve İbrahim Tennûri**, Kayseri 1978
147. Karabulut, Ali Rıza **Meşhur Mutasavvıflar**, Kayseri 1976.
148. Karabulut, Ali Rıza **Raşit Ef. Kütüphanesi Tarihçesi**, Kayseri 1994.
149. Karaca, Taha Niyazi **Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri**, TTK Ankara 2004
150. Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi VIII. Cilt** Ank. 1983
151. Karal, Enver Ziya, **Selim III.'ün Hat-tı Hümayunları** T.T.K. Basımevi, Ank. 1988
152. Karamağralı Halûk, **Kayseri'de Hunat Câmî î'nin Restütisyonu**, İlähiyat Fakültesi Dergisi, c. XXI
153. Karamete, Kemalettin **Erciyes Kayseri'si ve Tarihine Bakış**, Kayseri 1934
154. Karapaça, Hatice **Erciyes Dergisi**, ağustos 1983
155. Karatepe Şükrü, **Meydan ve Modernleşme**, İdealkent Yayınları 40, Ankara 2021
156. Kars, Zübeyr **Mücadelede Kayseri**, Ank. 1993
157. Kartın Cengiz, İngiliz Konsolos ve Yardımcılarının Raporlarında Kayseri (1843-1852), İdeal Yay. İstanbul, 2020
158. Kayhan Hasan, **Nevşehir'in Kuruluşu**, Ürün yay. Ankara 2016
159. Kaymaz, Nejat, **Pervane Muiniddin Süleyman**, Ank. 1970
160. Kays. Şr. Sc. 121-197-198
161. Kays. Müzesi, Env. Nu: 1136, 1142, 1147, 1148, 1635, 1651, 1652
162. **Kayseri Halkevi Armağanı**, 29-Birinciteşrin-1934
163. **Kayseri Sancağı Hakkında Teğmen Bennet Tarafından Hazırlanan Genel Rapor(1880)**, Haz: Uygur Kocabaşoğlu, Kayseri Ticaret Odası Yay. Nu:5 Kayseri Aralık 1996
164. Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası Büroşürü, Sekizinci İzmir Fuarında Kayseri, 1938
165. Kerimeddin Mahmud Aksarayi, **Müsameret-al Ahyar**, Çev: M.Nuri Gençosman Ank. 1943
166. Kınal, Fürüzan **Kültepe Maddesi**, Meydan Larousse Cilt 7 s. 723
167. Kınal, Fürüzan, **Eski Anadolu Tarihi**, TTK Yayınları, Ank. 1962
168. Kirsten, E. **Kapadokya'nın İlkçağda Sosyal Yapısı**, V. Türk Tarih Kongresi, Ank. 12-17 Nisan 1956
169. Koçer, Mehmed Zeki **Kayseri Ulemâsı**, İst. 1983
170. Konyalı, İbrahim Hakkı **Abideleri ve Kitâbeleri ile Niğde Aksaray Tarihi** İst. 1974
171. Kougioumtzoglou Ioannis, "Odoiporiko" Elyazması, Center For Asia Minor Studes, Yunanistan
172. Köprülü Fuad İ.A. c:2, İst. 1979
173. Köprülü, Fuat **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu** Ank. 1972
174. Köse Muhammet, **Kayseri Şehri**, Kayseri Büyükşehir Bel. Kültür Yay. Kayseri 2018
175. Köymen, M. Altay **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ank, 1982
176. Kramers, J.H. **Halil Paşa Maddesi**, İslâm Ansiklopedisi, C:5/1 İst.1977
177. Kuban, D. **Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gel.Üz. Gözlemler**, Arkeoloji ve Sanat Yay. İst. 1982
178. Kum Naci, **Kayseri Kitâbeleri**, T.T.K. Yazma Eserler Bölümü, Nu:564 (basılmamış)
179. Kum, Naci **Erciyes Halkevi dergisi** sayı: 6-7-8

180. **Kur'ân-ı Kerim** III/134.
181. Kütükoğlu Mübahat S. **Osmanlı-İngiliz İktisâdi Münasebetleri 1** (1580-1838) Ank, 1974
182. **Lebenau Histoire**, du Bas Emhire, Paris 1833, XV.
183. Levchenko M.V., **Bizans**, Çev: Erdoğan Berktaş, İst. 1979
184. Lugal, Necati Adnan Erzi, **Fatih Devrine ait Münşeat Mec.** İst. 1956
185. M. Heyd, **Yakın Doğu Tic.** Ta Çev: E.Z. Karal, TTK yay. Ank. 1975 S:164
186. Mazioğlu Hasibe, **Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri**, Ank. 1987
187. Mehmed Hemdemi Solak-zâde, **Solak-zâde Tarihi I**, Ankara 1987, Neşreden: Vahit Çabuk
188. Mehmed Ne şri, **Neşri Tarihi I-Haz:** Altay Köymen Ank. 1983
189. **Menakıb-ı Şeyh Evhadüd-Din Kirmani**, Farsça derleyen Sadedin Hemevi, Mürtecimi Muhyiddin Gelibolu, Sadeleştiren: İ. Hakkı Mercan Konya İzzed Koyunoğlu kitaplığı No:13289 15. hikâye.
190. Meriç, Rıfki Melül, **Mimar Sinan'ın Hayatı Ve Eserleri**, Ank. 1965
191. **Meskûkât-ı Kadime-i İslâmiye Kataloğu**, kısım-ı rabi
192. Mis Bell, Seyahatname, **Emrad tu Emrad**, ing. 1911
193. **Mufassal Osmanlı Tarihi**, cilt.5, s. 2683
194. Muhyiddin İbn' Abdü'z-Zahir, **Risale**,
195. **Mukatebad-ı Reşidi**; Yay; Muhammed Şefii, Lahor 1945 (1364), 26. Mektup,
196. Mustafa Ali, **Füsül-ü Hall-ü Akd**, İst. İst. Ün. Kitaplığı, Türkçe no: 9783 Vr: 105-b
197. **Müftü-zâde Mehmed Sa'id Efendi**, Yayınlanan: Ahmed Emin Güven, Ank. 1993
198. Münecimbaşı Ahmet Dede, **Münecimbaşı Tarihi**, Birinci Cilt, Tercüman 1001 Temel Eser, Nu:37
199. **Münecimbaşı Tarihi**, cilt I, Varak 588 Raşit Efendi Kütüphanesi No:913
200. Nazmi Sevgen, **Anadolu Kaleleri**, Ank. 1959
201. Nişancı--zâde Mehmed bin Ahmed (ölm. 962), **Mir'atü'l Kâinat**, Raşit Ef. Kütüphanesi No: 966 (el yazması)
202. **Numismatiches Nachrichten Blatt**, Nr:3, Marz 1985 Jahrgang 34
203. Ocak, Ahmed Yaşar **Babailer İsyanı**, s. 130, İst. 1980
204. Oğuzoğlu, Yusuf **17. Yy.'da Kayseri**, 1. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası, Kayseri 1987
205. Orkun, Hüseyin Namık **Türk Tarihi**, İst.1946, Cilt:4
206. **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, 1915-1920**, Ank. 1994, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yay. No: 14
207. Osmanlı Yıllıkları, **Salnameler ve Nevsaller**, Haz: Hasan Duman İst. 1982
208. Ostrogorsky, Georg **Bizans Devleti Tarihi**, Fikret Işıltan, Ank. 1999
209. Ökte, Ertuğrul Zekâi, Gâzi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, C.1, Tarihi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İst. 2000
210. Önder Mehmet'in Seyyid Burhâneddin'in ölümünün 741.yıldönümü vesilesiyle Kayseri Kütüphanesi salonunda verdiği konferans.
211. Önder, Ali Rıza **Kayseri (Vilâyet Gazetesi)**, 27-Haziran-1932
212. Önder, Ali Rıza **Kayseri Basın Tarihi**, Ank.1972
213. Özdamarlar Kadir, **Erciyes C:1**, sayı:9, 1978
214. Özdoğan, Kazım **Kayseri Tarihi**, Kayseri, 1948
215. Özerdin M.K. **Selçuklu Kervansarayları**, İst.Ün. Tarih Dergisi 1965 Mart
216. Özgüç, Tahsin **Belleten 77**, 1956
217. Özgüç, Tahsin **Demir Devrinde Kültepe ve Civarı**, Ank. 1971
218. Özgüç, Tahsin **Kuns und Kultur**, 1961
219. Özgüç, Tahsin **Kültepe-Kaneş II**, s. XVI, TTK Yayınları, Ank. 1986
220. Özkan Salih, **Kayseri'de Türk Ortodok Kilise Kongresinin Toplanması Ve Anadolu Ortodoksluk Sadası Gazetesi**, Kayseri 2003

- 221.Özkaya Yücel, **18. yy. Kayseri**, I.Kayseri Kültür Sanat Haf. Kayseri 1987
- 222.Özkaya, Yücel, **18. Yüzyılın ilk yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları ele geçişleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu**, Belleten sayı: 168 Ank. 1978
- 223.Özkaya, Yücel, **Belleten**, 168, Ankara, 1978
- 224.Öztuna Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, Cilt:7, İst. 1978
- 225.Öztuna, Yılmaz **Büyük Türkiye Tarihi**, Cilt 1, İst. 1977
- 226.Öztürk, Mustafa **Orta Anadolu'da Fiyatlar (1785-1860)** Doktora Tezi, Ank. 1985
- 227.Parmaksızoğlu, İsmet **İbn-i Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, M.E.B. İst, 1971
- 228.Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi II**, Haz: Bekir Sıtkı Baykal, Ank. 1982
- 229.R.C.Jennings **Urban population in Anatolian in the Sixteenth Century, A. Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum.** İnt. J. Middle East Std 7, 21-57, 1976
- 230.R.Kiepert und Werner, 1/400.000
- 231.Ramsay, W.M. **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Çev: Mihri Pektaş İst.1961
- 232.Raşit Efendi Kütüphanesi, **nu:21377**
- 233.Runciman Steven, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Cilt. L, s. 146, Çev. Dr. Fikret Işıltan, TTT, 1986 Ank.
- 234.Rûzname, **Feridun Bey Münşeati**, 1274 tabı c:1
- 235.Sağlam, Osman Ferid **Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Bazı Kitâbelerle Meskûkâtın Tarihe Hizmetleri**, TTK. Kongresi IV
- 236.Salname-i Umumî, s. 424, 496, 636, 679
- 237.Sarioğlu Orhan, **Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud II'ye Ait Bakır Bir Sikke**, Türk Nümismatik Derneği Yayınları, Bülten:2
- 238.Satoğlu, Abdullah **Mevlâna'nın Hocası Seyyid Burhâneddin**, Kayseri
- 239.Savran Ahmet, **İmrül Kays b.Hucr.** TDVİA. 22.c, s:238
- 240.Seaby **Coin Medal Bulletin**, January 1981, London, s. 28 No: T. 14
- 241.**Selçukluların Nadir Paralarından Bazıları Ve Cimri'nin Sikkeleri**, Yapı ve Kredi Bankası, Nümismatik yay. No. 2 İst. 1972
- 242.**Sevgend Nâme= Ahdnâme**, Belleten 1.Sayı S:120
- 243.Sevim, Ali **Biyografilerle Selçuklu Tarihi ibnü'l Adim**, Bugyetü't Talepfi Tarihi Halep TTK. Ank. 1982,
- 244.Simonetta, Bono, **The Coins of the Cappadocian Kings**, Fribourg, 1977
- 245.Sözen, Metin **Anadolu Medreseleri**, İst. 1970
- 246.Strabon, **Coğrafya**, Çev: Adnan Pekman, kitap: XII, Bölüm I-II-III, İst. Edb. Fak.1969
- 247.Subaşı, Muhsin İlyas, **Kayseri'nin Manevî Mimarları** Ank. 1995 Türkiye Diyanet Vakfı Kayseri Şubesi Nu:6
- 248.Sümer, Faruk **Anadolu'da Moğollar**, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, 1969
- 249.Sümer, Faruk, **Belleten**, C:xxiv sayı:93-96
- 250.Sümer, Faruk **16.Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umûmi Bir Bakış** İ.F.M, 11 İst. 1952.
- 251.Sümer, Faruk **Karakoyunlular**, Ank. 1967
- 252.Sümer, Faruk **Selçuklu Tarihinde İğdişler**, Türk Dünyası Araştırmaları 1985 İst.
- 253.Sümer, Faruk **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Nisan 1985
- 254.Sümer, Faruk **Yabanlu Pazarı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı** İst. 1985
- 255.Süryani Mihael, **Chronique**, III. Cilt
- 256.Sydenham, Edward A. **The Coinage of Caesarea in Cappadocia** 1978
- 257.Şahin Mehmet, **Şu Bizim Kayseri Dergisi**, 2011, sayı: 20
- 258.Şahin, M.Süreyya, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İst.1980
- 259.Şanal, Mustafa **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Kayseri Halkevi Ve Faaliyetleri (1932-1950)** Millî Eğitim Dergisi, Kış 2004, Sayı:161
- 260.**Şemdâni-zâde Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi II. A.** İst. 1978

- 261.Şikari, **Karamanoğulları Tarihi**, Neş. Mesut Koman, Konya 1944
- 262.T.C. Dâhiliye Vekâleti, Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü, **İdare Taksimatı**
- 263.T.Chandler G.Fox, **3000 Years of Urban Growth**. Ac. Pres, New-York-Londra 1974
- 264.Taberi, **Tarihü'r Rusul-i Vel Mülaki**, IX Leiden 1885-1889
- 265.Tansel Selâhattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt I., Ank. 1977
- 266.Tansel, Selahattin **Osmanlı Kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed'in siyâsî ve Askerî Faaliyeti** TTK. Ank. 1985
- 267.Tansel, Selahattin **Yavuz Sultan Selim**, Ank. 1969
- 268.Tarhan, M. Taner **Eski Çağda Kimmerler Problemi** VIII-Türk Tarihi Kongresi, Ank.1979
- 269.**Tarih-Cevdet**, c. IV
- 270.**Tarihi Naima**, İbrahim Müteferrika Baskısı, 1147 İst. 1. Cilt (Raşit ef. Ktb. 974)
- 271.**Tarihi Takvimler**, Yay: Osman Turan, TTK Ank. 1984
- 272.Tekin Oğuz, **Krallar ve Sikkeler**,
- 273.Tekindağ, Şahabeddin **İ.A. Karamanlılar**, İst. 1977
- 274.Tekiner Halil, **Kayseri Eczacılık Tarihi**, Türk Eczacılar Birliği Yayını, Ankara 2005
- 275.Terzioğlu, Aslan **Selçuklu Tıp Merkezleri ve Avrupa Tebabetine Tesirleri**, Kayseri Ün: Gevher Nesibe Bilim Ha ftası ve Tıp günleri, Kayseri, 1982
- 276.Textier, C. **Description de l'Asie Mineure de 1833 a 1837**, c:2 Paris 1839-1849
- 277.Tuğlacı, Pars, **Tarih Boyunca Batı Ermenileri I**, İstanbul. c. I, 2004
- 278.Turan Osman **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İst.1971
- 279.Turan Osman, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar**, TTK Ankara, 1988
- 280.Turan, Osman **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İst. 1973
- 281.Turan, Osman **İslâm Ansiklopedisi.**, Keyhüsrev I. C. 6 , İst. 1977
- 282.Turan, Osman **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti**, İst. 1969
- 283.**Türk Tarihi**, Rıza Nur cilt, 3 İst. 1979
- 284.Türker Şefik, **Kayseri Takvimi**, Kayseri 1943
- 285.Türkische Post, **6.10.1926 tarih ve 128 numaralı sayısı**
- 286.Türkmen, Kerim **Kayseri Arkeoloji Müzesinde Bulunan Eretna Beyliği Sikkeleri**, E.Ü.Gevher Nesibe Tıp Tarihi Ens. Yayını No:27 Kayseri 1995
- 287.Uçar, Şahin **Müslümanların İstanbul'u Fethetmek İçin Yaptıkları İlk Üç Muhasara**,
- 288.Uğur, Ahmet **16. Yüzyılda Kayseri** 1.Kayseri Kültür ve Sanat Haftası 7-13 Nisan 1987,
- 289.Uğur, Ahmet **Yavuz Sultan Selim**, Kayseri 1989
- 290.**Urfalı Mateos Vekayi-Namesi ve Papaz Grigor'un zeyli**, Çev: Hrant D. Andrasyan, TTK Yay.Ank.1987
- 291.Uzunçarşılı, İ.Hakkı **Belleten**, C:1, S:1 Ank. 1937
- 292.Uzunçarşılı, İ.Hakkı, **Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa**, T.T.K. Belleten, XXX138,
- 293.Uzunçarşılı, İ.Hakkı **Eretna Devleti**, Belleten Nu:126, TTK 1968
- 294.Uzunçarşılı, İ.Hakkı **Kadı Burhâneddin Ahmed**, Belleten Cilt: XXXII, Ank. 1968
- 295.Uzunçarşılı, İ.Hakkı, **Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu,Karakoyunlu Devletleri**,T.T.K.Ankara,1984
- 296.Uzunçarşılı, İ.Hakkı. **İ.A.** Cilt:4 S: 162 İst. 1970.
- 297.Uzunçarşılı, İ.Hakkı. **Osmanlı Tarihi I**.Ank. 1983
- 298.Uzunçarşılı, İsmail Hakkı **Osmanlı Tarihi**, c.3, 1. Kısım Ank. 1973
- 299.Ünal, Oğuz **Horasan'dan Anadolu'ya**, Ank. 1980
- 300.Ünver, Süheyl **Selçuklu Tababeti**, Ank. 1940
301. Vakıflar Genel Müdürlüğü **1967 nolu defter**, No:86
302. Vakıflar, **Kayseri Fihristi**, No:195.
303. Vefik, Abdurrahman **Tekâlif Kavâidi**, I.Dersaadet 1329
304. Wittek, Paul **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, İst. 1971

305. **Yakut, Mu'cemü'l-Buldan**, Yayınlayan; F. Wüstenfeld, Leipzig 1869, IV
306. Yaltkaya, Şerafeddin **Yedi Askı** İst. 1985
307. Yaman Abdullah, **Ermeni Meselesi ve Türkiye**, Otağ Yayınevi, 1973
308. Yarman Arsen, **Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Tarihi**, İstanbul 2001
309. Yeğen, Ali **Kayseri'de Tarihi Eserler**, Kayseri 1993
310. Yıldız, Hakkı Dursun **İstanbul'un Müslümanlar Tarafından Muhasaraları**, Lale Dergisi Temmuz 1982
311. Yinanç, Refet, **Kayseri ve Sivas Darüşşifaları'nın Vakıfları**, Belleten, Ocak-Nisan 1984 s:189-190,
312. Yörükoğlu, Ömer **Kayseri Çeşmeleri**, Beğendik Yayınları, Kayseri 1987
313. **Yurt Ansiklopedisi**, S:4698
314. Yücel, Yaşar, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II**, T.T.K.Ankara,1991
315. Yücel, Yaşar, **Kadı Burhâneddin Ahmed ve Devleti Ank.** 1970
316. Zekeriya el Kazvini (Ölüm: Bağdat M/1283) **Aşar-ül-Bilad**, Beyrut 1960
317. Zillioğlu, Mehmed **Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi**, Türkçeleştiren, Zuhuri Danışman, İstanbul 1970
318. **Zillî-zâde Hacı Emin Ef.** Derleyen Ahmed Emin Güven, Ank. 1991
319. www.wildvinds . com
320. www.tuik.gov.tr

YEDİNCİ BÖLÜM

Fotoğraflar

Gertrude Bell kol.

Askeri Hastane 1921

Kayseri Kalesi ve Erciyes 1920

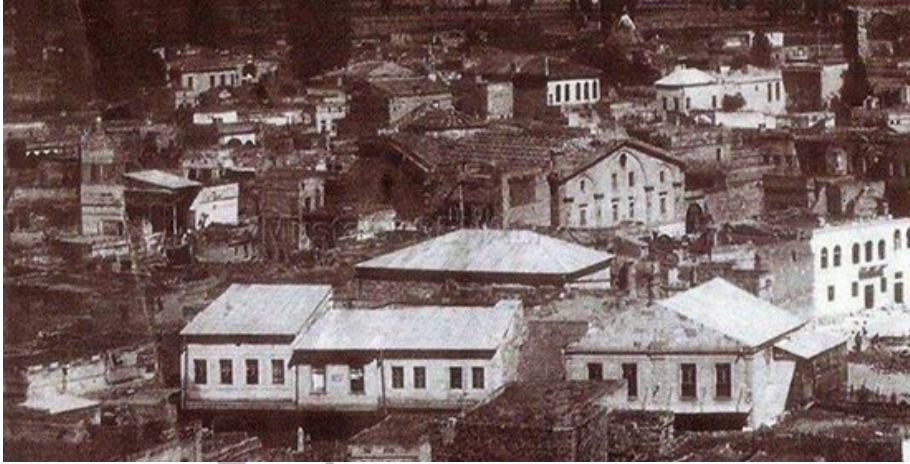
MOUNT ARGAEUS FROM KAISARIYEH.

Kaleiçi mah. Yıkımı 1916

Baruthane

Nikola kilisesi arkada Atatürk evi

Kurşunlu Câmi minaresinden Hunat Câmisi ve Alidağ

Hunat Câmisi Minaresinden Zeynel Abidin Türbesi Ve Etrafının Görünüşü

Ulu Cami tâmiratı

Solda Kiçikapı Karakolu, sağda Surp Sarkis Kilisesi

Memleket hastanesi 1920-1924

“İç Kale Kapısı ve Beden Duvarı”

Kale güney iç kapısından görünüm 1897

489

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Kayseri Lisesi Tek Katlı (1904-1917)

16 — اركاك لىسى : قىصرى

Lycée de garçons à Kaïseri (Césarée)

Erkek Lisesi Kayseri (sağ öndeki aydınlatma direğine dikkat!)

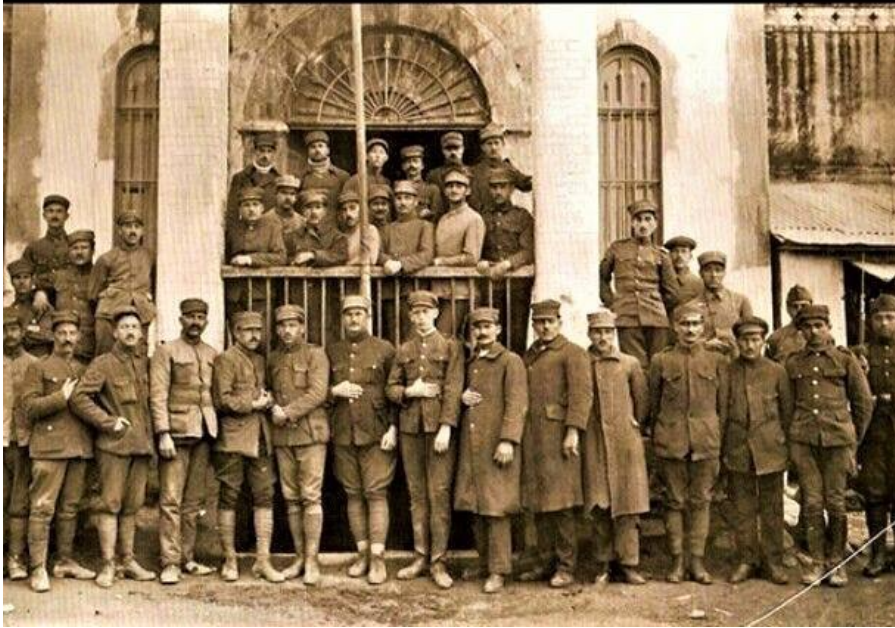
Kayseri Lisesi 1925

Meydandan İstanbul Caddesi, 1930-35

1921 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile 1922 yılında Kayseri’de kurulan “Müstakil Rum Patrikhanesi” nin açılışında kurucusu Papa Eftim konuşma yapıyor.

Talas’ta esir Yunan subayları

Kayseri Tren İstasyon binası inşaatı Temmuz 1929

Çorakçılar Mektebi= 1924'teGâzipaşa Mektebi adını aldı. (Seyit Burhanettin Akbaş Arşivi)

Pierre Gigord Koleksiyonu

H. Erkiiletli

496

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

www.haliterkiletlioglu.com

497

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

www.haliterkiletlioglu.com

Talas

Battalgazi

mevkiinden bir hac kafiləsi uğurlaması

498

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

www.haliterkiletlioglu.com

Hacıklılınç Câmi ve Medresesi 1880-81

Çifte Kümbet

499

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Kayseri Hükümet Konağı

1941 İstasyon Caddesi

1950

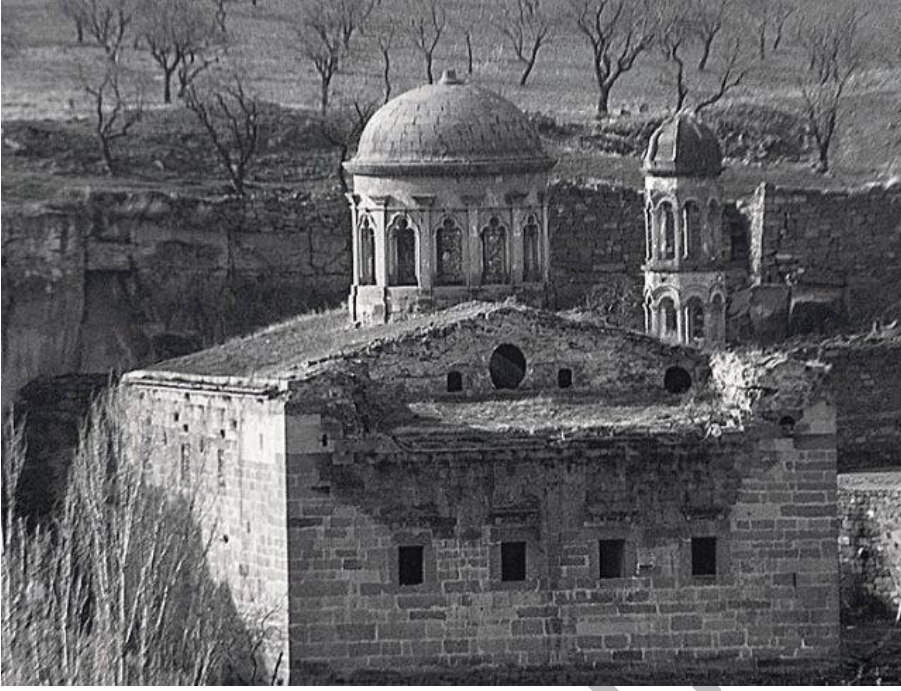

Tomarza Manastırı 1909

501

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

www.haliterkiletlioglu.com

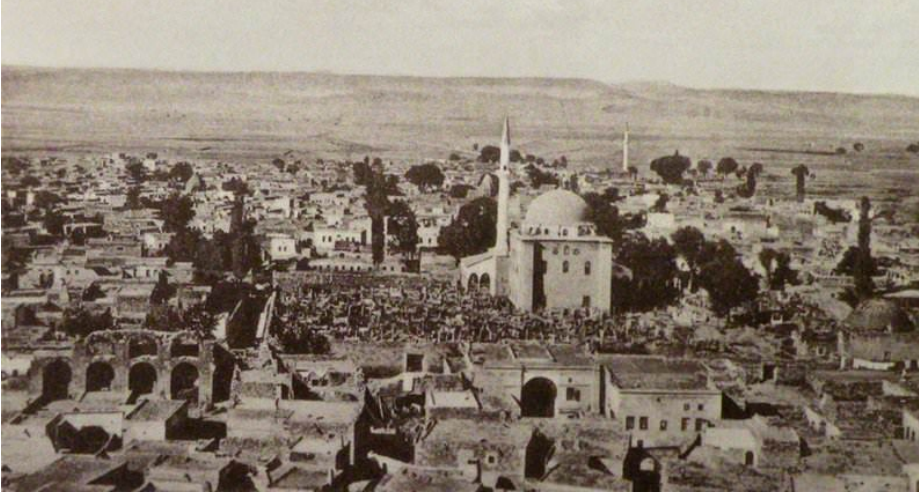
Germir Kilisesi

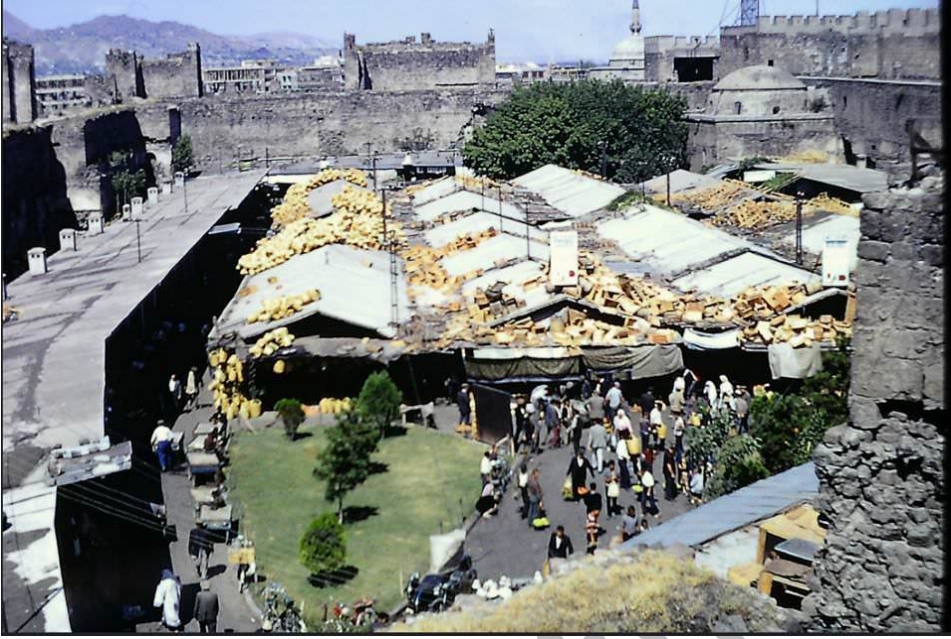
Talas Surp Toros Ermeni Kilisesi

Dar-ül Muallimin Müzesi yapılışı: 1909-1911 fot:1925

Câmi i Kebîr minaresinden Kurşunlu ve Hacıkılıç 1909

Kaleiçi

29 ekim 1935

Arslanlı kapı 1935

Arslanlı Kapı

Kayseri Lisesi 1920-1925 (Elektrik henüz yok. Sağdaki aydınlatma direğine dikkat)

Lise 1942

507
©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

1953

Develi Hükümet Konağı 1937

508

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

www.haliterkiletlioglu.com

Hacı Kılıç(Arap Câmî'sî) 1909

Kurşunlu Câmî, Sahra Oteli ve Erciyes

HALİT ERKİLETLİOĞLU

Halit Erkiletlioğlu 28 Nisan 1945 yılı Kayseri doğumludur. Sümer İlkokulu, Sümer Ortaokulu ve Kayseri Lisesini bitirdikten sonra, 1969 yılında da İstanbul Üniversitesi Dışhekimliği Fakültesi'nden mezun oldu. İslâhiye'de askerlik görevini yedek subay teğmen olarak tamamladı. Bu tarihten itibaren de oturmakta olduğu Kayseri'de serbest olarak çalışmaktadır. Esin Hanımla evli olup, ikisi erkek birisi de kız olmak üzere üç çocuk babası ve Halit Berat, Rauf Emre, Mehmet Vecdi ve Esin Berra, Kerem Halit isimlerinde beş torun sâhibidir.

1972 MHP Kayseri İl Yönetim Kurulu Üyeliği, 1977-78 MHP Kayseri İl Başkanlığı, 1977-80 Kayseri Belediyesi Meclis üyeliği, 1978-79 Kayseri Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği, 1984 Anavatan Partisi İl Yönetim Kurulu Üyeliği, 1986 yılında Türk Dışhekimleri Birliği Kayseri Dışhekimleri Odası Kurucu Üyeliği ve Başkanlığı, 1987-89 Anavatan Partisi Kocasinan İlçe Başkanlığı, 1988-89 yıllarında Kayseri Aydınlar Ocağı kurucu üyeliği ve Genel Başkanlığı, 1989-2005 yılları arasında Bel-sin Yönetim Kurulu üyeliği, 1990-2015 Erciyes Üniversitesi Vakfı Yönetim Kurulu Üyeliği, Erciyes Üniversitesi Etik Kurul Üyeliği, 1996 yılında Belsin Vakfı Kurucu üyeliği, İlesam Üyeliği, Türk Ocağı Kayseri Şubesi Yönetim Kurulu Üyeliği, Dışhekimleri Odası Disiplin Kurulu Başkanlığı, , 2004 Yılında Erciyes Bilim Vakfı Yönetim Kurulu Üyeliği ve 2005 yılında da” Kalite Evler” Konut Yapı Kooperatifi Başkanlığı ve Türkiye Yazarlar Birliği üyeliği görevlerini yapmıştır. Halen 2004 yılından itibaren Belsin Vakfı Başkanlığı, Kay-Mes Yapı Yönetim Kurulu Üyeliği ve Kültepe Koramaz Derneği Başkanlığını yürütmektedir.

MAKALE VE TV PROGRAMLARI

Dil, tarih ve sanat tarihi konularında yüzlerce yazı, makale ve incelemesi, Erciyes, Kültür-Sanat, Hakses, Tarih ve Edebiyat, Tarih, Selçuk, Yeni Düşünce, Türk Dünyası Dergisi, Anadolu Haber Belsin ve Kayseri Hâkimiyet gibi dergi ve gazetelerde yayınlandı. Birçok konferans ve sempozyuma ilmî bildirileri ile katıldı. Ulusal; NTV, TGRT, Kanal 7 - Mahallî; Başak, Erciyes, Elif, TV Kayseri, OSB TV ve Kayseri TV 1 televizyonlarında tarih ve kültür programları yaptı. Radar Kayseri ile serî belgesel yaptı. Aylık Bel-sin Haber Dergisinin yazı işleri müdürlüğü ve yayın yönetmenliğini yaptı.

MAKALELERİ

1. **Maziye Hasret**, Erciyes Dergisi, Nisan 1980 sayı: 23-24, s. 10-12 /
2. **Tesbih**, Erciyes Dergisi, Temmuz 1981, sayı: 41, s. 23-23 /
3. **Ağız Sağlığı ve Misvak**, Hakses, Kasım 1982, sayı: 215 s.9-11 /
4. **Fatih ve Dil**, Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Aralık 1982, sayı: 12, s. 15-16 /
5. **Üstad'ın Mücevher Dizileri**, Kültür ve Sanat, Haziran-Temmuz 1984 sayı: 39-40, s. 6-10 /
6. **Mimar Sinan'ın Vakfiyesi**, Erciyes Ağustos 1988 sayı: 128 s. 1-5 /
7. **Geyhatu ve Baydu'nun Neşredilmemiş Nadir Sikkeleri**, Türk Dünyası Tarih dergisi, Şubat 1989, sayı: 26 s. 12 /
8. **13. Yüzyılda Kayseri'de bir İhtilâlcı**, Erciyes, Haziran 1991, sayı: 162 s.10 /
9. **Anadolu Selçuklularının Altın Sikkeleri**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ocak 1992, sayı:61 s. 34 /
10. **Sultan I. Alâeddin Keykubad Adına Metbu Meliklerce Bastırılan Müşterek Sikkeler**, Selçuklu Dergisi, Nu: 3 s. 89-95, 1988 /
11. **II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Cülus Senesine Ait Nadir Bir Dinarı**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Nu:53 s.21-22, 1991 /
12. **İlk Sanayi Hareketleri ve Tayyare fabrikası**, Gesiad Bakış Dergisi, Ekim-kasım-Aralık 1996, sayı: 2 s. 27-28 /
13. **Kayseri'ye Trenin ilk Gelişi**, Gesiad bakış Dergisi, Ekim- Kasım- Aralık 1998, sayı: 4, s. 34-35 /
14. **Seyyid Burhâneddin Hazretleri ve Ma'arif**, Seyyid Burhâneddin Hz. Dergisi, Ekim 2004, sayı: 2, s. 29-31 /
15. **İki Zeynelâbidin**, IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 2003
16. **Konya'daki Selçuklu Anıtkabiri Kümbethane'de Medfun Selçuklu Hanedanı ve Cesetlerinin Kemik Yapıları, I ve II**, Mehmet Çayırdağ-Halit Erkiletlioğlu, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, Aralık- Ocak, 2006-2007, sayı: 240-241, s.24-30 ve 32-37 /
17. **Vali Muammer Bey'in Kayseri'de Ölümü: 1928**, Erciyes Dergisi, Mayıs 2008, sayı: 365, s. 11-12 /
18. **Hunat Hatun ve Külliyesi**, Erciyes Dergisi, Eylül 2008, sayı: 369, s. 17-18 /

19. **King Ariarathes IV of Cappadocia: coins reveal enlarged thyroid (188 BC)**Journal of Endocrinological Investigation No. 40618, 2014, H. Tekiner - H. Erkiletlioglu - F. Keleştimur, /
20. **Osman Kavuncu ve Şehir Düşünceleri**, Çıngı Dergisi, Sayı: 22 Kasım-Aralık, 2013, s. 31-36
21. **Kayseri’de sürgün İki Romalı Prens**
22. **Kayseri’de Bayram**

KATILDIĞI BİLİMSEL SEMPOZYUMLAR

1. I. Kayseri Kültür Haftası Sempozyumunda: **“Selçuklar Zamanında Kayseri’de Sosyal Hayat”**
2. Erciyes Üniversitesi İbn-i Sina Sempozyumunda: **“İbn-i Sina’nın El Kanun fi’t-Tıb İsimli Eserindeki Dişhekimliği Bilgileri”**,
3. Konya Selçuk Üniversitesi Alâeddin Keykubad Sempozyumunda: **“I. Alâeddin Keykubad Adına Metbu Meliklerce Basılmış Sikkeler”**,
4. I. Uluslar arası Nümismatik Sempozyumunda; **“Alâeddin Keykubad I’in Sikkeleri”**,
5. Erciyes Üniversitesi Şerefeddin Sabuncuoğlu Sempozyumunda: **“Cerrahiyyetü’l Haniyye İsimli Eserindeki Dişhekimliği Bilgileri”**,
6. Erciyes Üniversitesi Selçuklu Sempozyumunda: **“Konya’daki Selçuklu Anıtkabiri Kümbethane’de Medfun Selçuklu Hanedanı ve Cesetlerinin Kemik Yapıları”**
7. XI. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısında: **“Modern Tıp’tan Önce Türk ve İslâm Devletlerinde Kullanılan İlaçlar”** konulu bilimsel tebliğler sunmuştur.
8. Bulgaristan’ın Başkenti Sofya’da **“Kültepe”** Konulu Panel’e konuşmacı olarak katıldı.

YAYINLANAN KİTAPLARI

“1-Dünden Bugüne Türkçe, 2-Kayseri Tarihi, 3-Osmanlılar Zamanında Kayseri, 4-Türkiye Selçuklu Sultanları Ve Sikkeleri, 5-Kayseri Yakın Tarihinden Notlar, 6-Kayseri Kitâbeleri, 7-Sanatta Ve Maneviyatta Tesbih, 8-Geniş Kayseri Tarihi, 9-Geçmişte Ticaret Konaklama ve Kayseri, 10-Dişhekimliği Tarihi, 11-Kayseri Bağcılığı 12-Kappadokia Krallığı ve Roma –Bizans Dönemi” 13- Kutlu Dağ Erciyes, 14- Benim Dünyam Benim Âlemim, 15- Dânişmendli Pâytahtı ve Cami î Kebir isimleri ile yayınlanmış on beş adet kitabı bulunmaktadır.

YAYIN SAFHASINDAKİ KİTAPLARI

Halen **Geniş Kayseri Tarihi** isimli hacimli eserin üçüncü tabı baskı safhasındadır.

ARAYIŞ

**İşim dişhekimliği idi, yıllarca iğne ile kuyu kazdım
Tarih, sanat dedim birçok kitap yazdım**

**Siyaset sahnesinin ışıltısında çok gezdim
Adımı Erkiletlioğlu, lâkabımı Dendanî olarak dizdim**

**Hayat fırınında yandıkça yandım.
Yandıkça uyandım, uyandıkça yandım**

Hep serapların peşinde dolandım

513

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Sahte tadları lezzet bilip yalandım

**Birçok makamlara gelip havalandım
Ömür bitmez sanıp boş yere oyalandım**

**Hayat fırınında yandıkça yandım.
Yandıkça uyandım, uyandıkça yandım**
Halit Erkiletlioğlu

H.ERKİLETLİOĞLU